DNEVNIČKI ZAPISI ALOJZIJA STEPINCA 1934. - 1945.

IZ ARHIVA UDBA-E

PRIREDIO
DR. SC. ŽELJKO KARAULA

Zagreb, 2020.

Nakladnik
Despot infinitus d.o.o., Uskopska ulica 9, Zagreb
www.despot-infinitus.com
www.mojaknjizara.hr

Za nakladnika
Zvonimir Despot

Izvršni urednik
Danijel Tatić

Biblioteka
Hrvatska povijest

Recenzenti
dr. sc. Đuro Škvorc
dr. sc. Franko Mirošević

Grafičko oblikovanje i ovitak
Krešimir Ivanček

Tisak
Liberi print j.d.o.o., Ulica Drage Gervaisa 8, Zagreb

ISBN 978-953-8218-66-8

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001051752.

SADRŽAJ

PREDGOVOR I.

Nešto o Stepinčevu *Dnevniku* i njegovoj sudbini

„Pišem dnevnik poslije duge stanke od nekoliko godina."

M. Krleža, lipanj 1942.

Kontroverza Stepinčeva *Dnevnika* nastavlja se i dalje.[1] Iako su mnoge stvari oko njega ipak donekle razriješene, original *Dnevnika* ni danas nije pristupačan istraživačima i široj javnosti. On se danas čuva u Postulaturi blaženog Alojzija Stepinca u okviru Zagrebačke nadbiskupije. No, da bi se vratio tamo gdje je nastao i odakle je otuđen *Dnevnik* je prošao trnovitu i tužnu sudbinu. Njime se manipuliralo, iskrivljavao njegov sadržaj, pojedine rečenice su izvlačene iz konteksta, ponekad se čak i krivotvorilo – sve u nesmiljenom ideološkom ratu komunističke Titove Jugoslavije protiv Vatikana i zagrebačkog visokog klera odnosno u silovitoj borbi za „dušu hrvatskog naroda". U ovom prvom predgovoru dajem pregled upravo tog puta Stepinčeva *Dnevnika*, dakle od trenutka kada je oduzet od komunističkih vlasti odnosno Uprave državne bezbjednosti (UDB-a) Narodne Republike Hrvatske pa sve do njegovog povratka kući.

Sve do danas nije se točno znalo kada i na koji način je Stepinčev *Dnevnik* skrivan te oduzet nakon ulaska partizana u oslobođeni Zagreb svibnja 1945. godine. Prema otkrivenim podacima komunističke vlasti domogle su se Stepinčeva *Dnevnika* provodeći od početka 1948. godine istragu

1 Ovdje se prigodno koristim riječju *Dnevnik* (jednina), iako se Stepinčevi dnevnici nalaze u pet ukoričenih svezaka.

nad nekim visokim svećenicima Zagrebačke nadbiskupije, jer je postojala sumnja da je papinski nuncij u Beogradu Joseph P. Hurley objavio prosvjed protiv komunističkih zločina prema Crkvi u Hrvatskoj, pri čemu se poslužio nekim egzaktnim podacima.[2] Ti podaci su prema pretpostavkama istražnih organa vjerojatno došli iz izvješća Zagrebačke nadbiskupije. Tada je počeo novi val istrage. Najprije je odveden na saslušanje 16. kolovoza 1948. biskup Salis-Seewis, da bi isti dan bio priveden i tada vršitelj dužnosti tajnika Zagrebačke nadbiskupije bogoslov Antun Ivandija. Obojica su pušteni slijedećeg dana, da bi Ivandija desetak dana poslije bio uhićen.[3] Dana 17. kolovoza 1948. priveden je i saslušan dr. Nikola Kolarek, kanonik zagrebačkog Kaptola, koji je tijekom niza saslušanja otkrio organima istrage kako je Zagrebačka nadbiskupija organizirala skupljanje izvješća na terenu i kako su ta izvješća o represalijama nad svećenstvom, zatvaranja i ubojstava svećenika i slično, dostavljana nunciju Hurleyu u Beograd.[4] No, vratimo se na Ivandiju, čije će saslušanje biti ključno za sudbinu *Dnevnika*.

Prema svjedočenju bogoslova Antuna Ivandije[5] pred istražnim organima Jugoslavije početkom 1949. godine on je zajedno sa Dragutinom

2 O složenoj diplomatskoj misiji američkog prelata Josepha P. Hurleya u prvim godinama komunističke Jugoslavije vidi u: Jure, KRIŠTO, Biskup antifašist protiv komunista Josipa Broza Tita – Vatikanska misija američkoga nadbiskupa Josepha P. Hurleya u počecima Titove Jugoslavije, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1., 2009., 231.-275. (Ovdje vidi i spomenutu bibliografiju u bilješki 1.).

3 Ivan, Miklenić, Crkvi vraćeni Stepinčevi „Dnevnici", *Glas Koncila*, br. 871., 24. II. 1991., 4.

4 Hrvatski državni arhiv (HR-HDA), fond 1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske (SDS RSUP SRH), šifra 001.0., Red. br. 80., Zapisnik saslušanja dr. Nikole Kolareka od 17. VIII. 1948. i 24. VIII. 1948. Zadnje izvješće nunciju Hurleyu napisano je u svibnju 1948. godine. Prema Kolareku on je obično izvješća diktirao Antunu Ivandiji, koji je onda tajnim kanalima ta izvješća dostavljao nunciju u Beograd.

5 **Antun Ivandija** (Đurđevac, 12. I. 1917. – Zagreb, 4. VI. 1997.), hrvatski kulturni povjesničar. Diplomirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 1944., na kojem je doktorirao 1948., a u listopadu iste godine imenovan asistentom. Tajnik Nadbiskupije i bilježnik Ženidbenoga suda (1946–48). Komunističke vlasti uhitile su ga 26. VIII. 1948. godine te je tri godine proveo u istražnom zatvoru (gdje je očito bi teško maltertiran), da bi 1951. bio osuđen na Vojnom sudu na 11 godina zatvora koji je do 1959. služio u KPD Lepoglava. Nakon 1959. obnašao svećeničku službu u Hrvatskom Leskovcu, imenovan je kanonikom Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga 1967., a njegovim velikim prepoštom 1983. Od 1962.

Nežićem, dugogodišnjim Stepinčevim ceremonijarem i bilježnikom (1935.-1939.), a tada na dužnosti u Bogoslovskom sjemeništu u Zagrebu, u ljeto 1945. sakrio Stepinčev *Dnevnik*. Zanimljivo, da Ivandija govori o četiri sveska *Dnevnika* koji su bili tada skriveni.

> „U ljeti 1945. g. pozvao me je dr. Nežić i zamolio me, da mu pomognem skloniti kronike o nadbiskupovom životu i radu. Taj materijal je on donio iz svoje spavaonice u svoju radnu sobu i tamo smo zajednički taj materijal zapakovali u krpe od vreće i prenijeli ga na tavan bogoslovskog sjemeništa, gdje sam ga ja zazidao pod dimnjak koji stoji slijeve strane najbliže uličnom rubu tavana, odnosno pod prvi dimnjak na lijevo kod ulaza na tavan uz ulicu. Te kronike obuhvaćaju četiri dosta debela sveska folio-formata veličine pisačeg arka, tvrdo ukoričena. Ja te kronike nisam pregledavao ni čitao i ne znam im sadržaja. Znam samo da su u njima, pored ostalog, naljepljeni izresci iz novina i fotografije, i da su ispod fotografija rukom napisana tumačenja."[6]

Također prema Ivandiji za vrijeme procesa protiv nadbiskupa Stepinca 1946. godine Nežić mu je zapovijedio da privremeno odzida mjesto gdje je *Dnevnik* bio skriven i tom prilikom je Nežić izvadio iz skrovišta „jedno pismo kardinala Maglione-a, vatikanskog državnog tajnika, nadbiskupu Stepincu[7] i jednu ili dvije fotografije, čini se o posjetu nadbiskupa

---

privatni docent, od 1969. izvanredni, a od 1974. redoviti profesor na Bogoslovnome fakultetu (do 1982). Zaslužan za osnutak Hrvatskoga književnog društva sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima) i njegov predstojnik od 1969. do 1971. i od 1973. do smrti. Jedan od osnivača časopisa *Croatica christiana periodica* (1977) i njegov prvi glavni urednik (1977–78). Josip, VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca*, Zagreb, 2011., 51.-52., Narodni odbor Grada Zagreba, Uprava zatvora, Savska cesta 60., Državnom sekrtarijatu za unutrašnje poslove NRH. Odjel za izvršenje kazni. Predmet. Osuđenik Ivandija Antun, prijedlog za uvjetni dopust, 14. IV. 1959. (dokument u posjedu autora).

6 HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP SRH, br. 239508., Zapisnik saslušanja Antuna Ivandije od 7. I. 1949. Batelja netočno tvrdi da Ivandija nije otkrio UDBI gdje se nalaze Stepinčevi dnevnici „već da je to otkrila druga osoba kojoj je dr. Ivandija povjerio gdje su dnevnici". VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca*, n. dj., 271.

7 U ovom dokumentu kardinal Maglione zahvaljuje Stepincu za njegovo spašavanje Židova i pravoslavaca. Branitelj Politeo ga je predočio sudu kao dokazni materijal, ali ga sud nije prihvatio. Vidi: Ivan, Miklenić, Crkvi vraćeni Stepinčevi „Dnevnici", *Glas Koncila*, br. 871., 24. II. 1991., 4.

Stepinca ili hrvatskih biskupa kod Pavelića. Nakon toga, ja sam kronike ponovo zazidao i one su do dana moga uhapšenja ostale na istom mjestu".[8] Taj materijal koji je Nežić izvadio dan je na korištenje Stepinčevoj obrani, odnosno njegovom branitelju Ivi Politeu.[9]

Tijekom saslušanja Ivandija je naknadno spomenuo opet jednu knjigu „uvezanu u crvenu kožu s zlatorezom", u kojoj je bilo ispisano samo nekoliko stranica, koju je spremio u „starom arhivu u jednom od ormara sa središnje strane".[10] Tako je prema Ivandiji *Dnevnik* bio sakriven. Iako nije sporno da je Ivandija u svom saslušanju otkrio gdje se *Dnevnik* nalazi, Ivan Miklenić tvrdi da je još prije istražnim organima Jugoslavije lokaciju skrivenog *Dnevnika* otkrio njegov pretpostavljeni. Miklenić piše: „Očekujući da če ponovo biti priveden (A. Ivandija op.a.) (...) i ne nadajući da će se živ vratiti tajnik Ivandija otkrio je svom pretpostavljenom gdje

8 HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP SRH, br. 239508., Zapisnik saslušanja Antuna Ivandije od 7. I. 1949.

9 HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP SRH, br. 239508., Zapisnik saslušanja Antuna Ivandije od 7. I. 1949. U daljnjem dijelu Ivandijeva saslušanja vidljivo je da su Nežić, Kolarek, Kuntarić i Ivandija 1946. godine radili na Stepinčevoj obrani pripremajući razne materijale. Radilo se o osobnoj Stepinčevoj kartoteci, njegovim propovijedima tijekom NDH, arhivu Biskupskih konferencija i slično. Tu su se nalazile i neke osobne Stepinčeve bilješke nastale nakon oslobođenja. Ivandija tako navodi jednu bilješku u kojoj Stepinac gledajući kroz prozor navodi kako seljaci stoje u redu pred trgovinom da dobiju tekstil „da bi se tako trebali brinuti i za spas svoje duše kako se brinu za odijelo." Cijeli taj materijal je brižljivo čuvao „bogoslov Mijo Pišonić", a arhiv Biskupskih konferencija (14-15 paketa) je uskoro također skriven na tavanu bogoslovskog sjemeništa (u protupožarnom zidu). Ivandija pretpostavlja da se radilo o materijalu Biskupskih konferencija koji je nastao za vrijeme NDH. I ovo skrovište je u nekoliko navrata otvarano i neki dokumenti iz njega izvađeni od strane Dragutina Nežića. U bojazni da se ti materijali ne unište u vlazi „pred zimu 1947" sve je bio prebačeno u zgradu ordinarijata, točnije u jedan ormar u „crnoj sali" biskupskih konferencija odnosno uz „radnu sobu biskupa Salisa". Ivandija također navodi da je u Nadbiskupskom dvoru u sobi bivšeg papinskog legata Marconea vidio dva velika albuma „punih fotografija Marcone-a i Massucci-a s raznim ustaškim funkcionerima ili s drugim osobama." Stepinčev biograf Robin Harris stoga griješi kada tvrdi da *Dnevnik* nije upotrebljavan na suđenju Stepincu, jer vidimo da su se iz njega izvlačili određeni dokumenti i davali Stepinčevoj obrani. Robin, HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, Školska knjiga, Zagreb, 2016., 40. Ne znam također otkud Harrisu tvrdnja, koju nije potkrijepio, da su izvadci iz *Dnevnika* u jednom trenutku bili pripremljeni za moguću objavu u tisku.

10 HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP SRH, br. 239508., Zapisnik saslušanja Antuna Ivandije od 8. I. 1949. plus kronologija zbivanja i bilješke. Ivandija je napomenuo: „Čini mi se dabi to imao biti dnevnik preuzv. g. nadbiskupa". Ako je to točno, znači da je jedan svezak Dnevnika privremeno bio odvojen od cjeline. Da li je to bio V. svezak?

su sakriveni dnevnici. (...) Nekoliko dana nakon uhićenja tajnika Ivandije priveden je na višednevno saslušanje i njegov pretpostavljeni (očito biskup Salis-Seewis – op. a.), koji je, kako se pretpostavlja, otkrio tajnu o dnevnicima."[11] Bilo tko je prvi otkrio lokaciju *Dnevnika* „pretpostavljeni" Ivandiji ili Antun Ivandija, komunističke vlasti su došle do te informacije.

Međutim, ostala je svojevrsna kontroverza kada su ti *Dnevnici* konačno pali u ruke Uprave državne bezbjednosti (UDB-e). Miklenić navodi da Ivandija „ni nitko u Crkvi" nikada nije saznao kada su *Dnevnici* odneseni ni na koji način.[12] Izgleda da se to ipak dogodilo u kolovozu 1950. godine jer u fondu Hrvatskog držanog arhiva Vjerske komisije SRH, Uprava državne bezbjednosti za NR Hrvatsku, II. Odsjek, II. Odjeljenje, Referada za kler stoji: „Na osnovu iskaza okrivljenog Ivandija Antuna, koji je bio vršioc dužnosti tajnika zagrebačke nadbiskupije, nađen je dne 25. VIII. 1950. godine u bogoslovnom sjemeništu na Kaptolu br. 29, zazidan ciglama u jednom dimnjaku dnevnik dr. Alojzija Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa. Dnevnik se sastoji od 5 svezaka. On obuhvaća period od 30. V. 1934. do 13. II. 1945. godine, a vodio ga je lično dr. Stepinac, zatim ceremonijar dr. Nežić Dragutin, sadašnji biskup u Pazinu i neko vrijeme sadašnji tajnici dr. Salić i dr. Lacković. Osim raznih bilježaka, dnevnik je pun originalnih pisama i dokumenata pojedinih političara i crkvenih funkcionera. Ivandija je zazidavao dnevnik zajedno sa dr. Nežićem 1945. godine."[13]

Kao što se vidi iz zapisanog ovdje stoji da je *Dnevnik* pronađen ipak zbog saslušanja Antuna Ivandije. Ostaje jedino enigma, ako je to izvješće točno, a nema sumje da jest, zašto su komunističke vlasti tako dugo čekale da se domognu *Dnevnika*, jer im je Ivandija tijekom svog saslušanja lokaciju skrovišta istražnim organima otkrio još početkom 1949. godine. Očito je i to da je akcija UDB-e oko izvlačenja Stepinčevog *Dnevnika* izvedena tajno, te ni propagandni aparat o tome nije bio obavješten.

11 Ivan, Miklenić, Crkvi vraćeni Stepinčevi „Dnevnici", *Glas Koncila*, br. 871., 24. II. 1991., 4.

12 Miklenić, Crkvi vraćeni Stepinčevi „Dnevnici", n. dj., 4.

13 HR-HDA, fond 310., Komisija za odnose s vjerskim zajednicama, kut. 341., Uprava državne bezbjednosti za NR Hrvatsku, II. Odsjek, II. Odjeljenje, Referada za kler, bez datuma.

Nadbiskup Stepinac je u internaciji u Krašiću 23. prosinca 1951. ovako prokomentirao slučaj svojih dnevnika: „Žao mi je da su moji dnevnici došli u ruke ovim kukavicama. Lijepo sam rekao Nežiću neka ih uništi, ali on kao historičar ni čuti o tome, nego da su to važni dokumenti, to treba sačuvati. I onda s Ivandijom ode, da ih zazidaju u bogoslovnom sjemeništu, negdje kod dimnjaka. Nitko osim njih dvojice nije za to znao. Sigurno su jadnog Ivandiju silno mučili, kad je odao mjesto gdje se nalaze. Poslije smrti mog predšasnika mislio sam, da ne nastavim pisanje dnevnika, a onda opet mislim si, reći će poslije, eto ovaj je barbarin zanemario važnu ovu stvar, i tako sam nastavio s tim pisanjem. Na kraju došlo je njima u ruke. No nadam se, da će oni opet doći na svoje mjesto. Pitat će se jednog dana za njih. Možda bude netko sretan da ih može vratiti. To je kulturna i moralna sramota. To ja najsramotnija otimačina. Takova što ne bi se dogodilo u jednoj civiliziranoj zemlji“.[14] Ovime je Stepinac dao odgovore na mnoga važna pitanja. Vezao je dnevnike uz svoje službene dužnosti, objasnio kako se dvoumio oko njihova vođenja te da su zato neke „rupe“ u pisanju (npr. 1937., nakon Bauerove smrti), ali isto tako podcrtao njihovu povijesnu važnost te potrebu njihovog vraćanja u posjed nadbiskupije kojoj je bio na čelu.

Nekoliko godina kasnije u pismu Ivanu Meštroviću, iz Krašića 28. I. 1954. godine Stepinac piše: „Iza moga drugog hapšenja 1946. godine, komunistička policija je upadala po volji u nadbiskupski dvor, ne bi li što našli. Uhapšen je bio i privremeni tajnik (nalazi se i danas još u zatvoru, iz kojeg valjda neće izaći živ) i pod teškim mukama ispipali su od njega neke stvari, pa su tako saznali i kamo je on spremio moje dnevnike (svega kojih pet svezaka) i odnijeli ih. Vidio sam čak u novinama, kako se diče svojom krađom, jer su bili naslikali i hrbat 5 dnevnika s mojim imenom.“[15] Također mjesec dana kasnije Stepinac se opet sjetio svoga *Dnevnika* i 23. II. 1954. prokomentirao svećeniku

14 VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca*, n. dj., 51.-52.

15 Pisma nadbiskupa Alojzija Stepinca Ivanu Meštroviću, *Stepinac mu je ime*, I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 436. Također u: Dnevnik Alojzija Stepinca. Apeli za zaštitu pravoslavlja, *Danas*, 4. IX. 1990., 66.

Vranekoviću da je „Ivandija sigurno bio duševno skrhan, kad je otkrio dnevnike".[16]

Nakon što je *Dnevnik* otuđen iz prostorija bogoslovskog sjemeništa prvi puta su se manji dijelovi *Dnevnika* pojavili u knjizi „Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške „NDH" iz 1952. godine.[17] Ta knjiga je bila samo nastavak ideološkog i diplomatskog rata između komunističke Jugoslavije i Svete Stolice koji se vodio od 1945. godine i svojevrsni je nastavak knjiga slične tematike poput „Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera" (Zagreb, 1946.) i „Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini, ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima" (Zagreb, 1946.), da bi se 1948. godine pojavila voluminozna knjiga sveučilišnog profesora Sveučilišta u Beogradu Viktora Novaka (1889.–1977.) „Magnum Crimen – pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj" (Zagreb, 1948.).[18]

Što se tiče spomenute knjige „Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške „NDH" radilo se zapravo o jednoj dobro uređenoj propagandnoj knjižici u kojoj dominiraju izvješća (dana i u faksimilu) neslužbenih opunomoćenika Nezavisne Države Hrvatske (NDH) pri Svetoj Stolici Nikole Rušinovića i Erwina Lobkowicza (inače obojica poslanici NDH u Rimu) ministru vanjskih poslova NDH Mladenu Lorkoviću, ali i drugi korisni materijali.[19] Na kraju knjižice su dane razne fotografije već

16 VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca*, n. dj., 271.

17 *Tajni dokumeti o odnosima Vatikana i ustaške „NDH"*, Biblioteka Društvo novinara Hrvatske, Zagreb, 1952., 23.-24.; 31.-32; 35-37. (Autor ove knjige je očito novinar Ivo Mihovilović). Srbijanski povjesničar Veljko Đurić-Mišina izjavio je 2017. godine da je „Alojzije Stepinac ostavio je pet svezaka dnevnika, svaka stranica toga dnevnika je fotografisana i umnožena u deset primeraka, jedna kopija je stigla u Savezni, a jedna u Republički MUP. Naslednik tih službi – BIA (Sigurnosno-informativna agencija Srbije – op. a.) – ima dva primerka tih dnevnika." https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201704221110879935-stepinac-dnevnik-beatifikacija-mesovita-komisija-123/ (2. VIII. 2019.)

18 U svim navedenim knjigama ne spominje se Stepinčev *Dnevnik*. Nema ga ni u popis dokumenata sa procesa Stepincu 1946. godine. Vidi: *Proces Alojziju Stepincu – dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

19 O situaciji u Rimu tih godina Drugog svjetskog rata Rušinović je napisao svoje memoare pod naslovom „Moja sjećanja na Hrvatsku" (Meditor, Zagreb, 1996.). Vidi također po tom pitanju i zanimljive memoare savjetnika jugoslavenskog poslanstva pri Svetoj Stolici Nikole Moscatella: Fabijan, VERAJA, *Nikola Moscatello. „Uspomene" u svjetlu dokumenata*, Papinski Hravtski Zavod sv. Jeronima, Rim, 2014.

spomenutih faksimila izvješća Rušinovića i Lobkowicza, niz fotografija nadbiskupa Stepinca i papinskog legata G. Marconea s visokim ustaškim dužnosnicima u raznim prigodama za vrijeme NDH (uglavnom s Pavelićem), ali i prvi puta fotografija pet ukoričenih svezaka *Dnevnika* i nekoliko fotografija faksimila iz *Dnevnika* pisanih Stepinčevim rukopisom. U toj knjižici je katolički kler optužen da drži „tužan primat u okrutnosti pri pokolju mnogih nemoćnih žrtava", a Sveta Stolica da je vezala „svećenstvo i svu Crkvu za ustaška kola". Glavni povod sukoba tih godina između Jugoslavije i Svete Stolice bila su „svećenička udruženja", nastala pod egidom Titovog režima. To je bila jedna vrsta svećeničkog ceha preko kojega je režim jamčio mirovine, socijalno osiguranje i druge vrste pripomoći. Pomoću tih udruga režim je navodno htio ojačati „jugoslavenski" značaj hrvatske Katoličke crkve i oslabiti njezine veze sa Svetom Stolicom. Kada je u jesen 1952. godine Biskupska konferencija, na sugestije Svete Stolice, donijela odluku o zabrani svećeničkih udruženja, jugoslavenska je vlada uputila Vatikanu oštru notu i optužila ga za miješanje u unutrašnje stvari.[20] U težnji da umanji ugled i utjecaj Svete Stolice među hrvatskim narodom i u međunarodnoj javnosti komunistički režim se odlučio na objavu jedne takve knjižice. U njoj se prvi put u javnosti predstavljaju dijelovi Stepinčeva *Dnevnika* jer se često koristi sintagma „postoji Dnevnik zagrebačkog nadbiskupa", ali se ne navodi gdje se taj *Dnevnik* nalazi. Naravno, da su ovdje predstavljeni samo oni dijelovi *Dnevnika* koji nadbiskupa Stepinca pokazuju u lošem svjetlu vidljivo istrgunti iz konteksta.

Nakon što je Sveta Stolica proglasila nadbiskupa Stepinca kardinalom 29. studenoga 1952. godine, dok je on bio interniran u Krašiću, Jugoslavija 17. prosinca 1952. prekida diplomatske odnose između dviju zemalja. Nakon prekida diplomatskih odnosa Tito je na velikom skupu u Smederevskoj Palanci izjavio: „Vatikan vodi talijansku imperijalističku politiku. Oni se dopunjuju. Talijanska vlada pridonosi vatikanskoj

20 Detaljnije u: Miroslav, AKMADŽA, Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine, *Croatica Christiana Periodica*, 52., 2003., 171.–202. Također: Milan, TERZIĆ, Odnos Jospia Broza Tita prema Rimokatoličkoj crkvi 1945-1952., *Vojnoistorijski glasnik*, br. 1-2., 1996., 129.-142.

dominaciji šireći reakciju u svijetu, a Vatikan pomaže talijansko imperijalističke aspiracije prema Jugoslaviji i druge. Osim toga Vatikan je ispunjen velikim ogorčenjem prema našoj socijalističkoj zemlji, on mrzi socijalizam i radi sve moguće protiv nas. On je napravio i takvu podlost da je ratnog zločinca Stepinca proglasio za kardinala i hoće da mu metne kardinalski šešir. Vidite, on je uvrijedio čitavu našu zemlju. (...) Nije on to postao zbog neke svetosti i velikih zasluga, kao što bi to mogao reći Papa, nego je to bilo i onda političko pitanje kao što je i danas. Ali oni neće dočekati da Stepinac bude biskup u Zagrebu. Ja im to garantiram."[21]

Tijekom tih događaja Ministarstvo vanjskih poslova Jugoslavije odlučilo je da i u svom neslužbenom časopisu „Međunarodna politika", dvotjedniku za diplomatsku i intelektualnu elitu režima, koji je izlazio u Beogradu, objavi niz članaka u nastavcima u kojima se sada donose detaljnije dijelovi iz Stepinčeva *Dnevnika* (zajedno s loše snimljenim fotografijama nekih stranica *Dnevnika*) s ciljem da se Stepinac „razotkrije" i prikaže u „pravom svjetlu". Prvi članak pod naslovom „Stepinac u svetlosti dokumenata" pojavio se u prosincu 1952.,[22] a njegov nastavak pod istim naslovom u siječnju 1953. godine.[23] Pritom se istaklo: „Jugoslavenske vlasti su u posedu ličnog dnevnika Alojzija Stepinca. Dnevnik se sastoji od pet knjiga i obuhvata period od 30. maja 1934. do 13. februara 1945. godine".[24] Način ove objave dijelova Stepinčeva *Dnevnika* u „Međunarodnoj politici" bio je takav, a ponavljat će se i u budućnosti u drugim tiskanim djelima, da se izvuku samo one rečenice koje pokazuju Stepinca pred „jugoslavenskim narodima" kao „simbol masovnog klanja i uništavanja pravoslavnog i jevrejskog stanovništva. On je simbol verske netrpeljivosti i zaštitnik najvećeg zla u istoriji hrvatskog naroda – ustaštva".[25] U tim nepotpisanim člancima pojavljuju se i druge

21 AKMADŽA, Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952, n. dj., 197. Vidi i: Epilog jednog neprijateljstva, *Međunarodna politika*, br. 1., siječanj 1953., 1.-4.

22 Stepinac u svetlosti dokumenata, *Međunarodna politika*, br. 24., prosinac 1952., 20.-22.

23 Stepinac u svetlosti dokumenata, *Međunarodna politika*, br. 1., siječanj 1953., 14.-15; 19.

24 Stepinac u svetlosti dokumenata, *Međunarodna politika*, br. 1., 14.

25 Stepinac u svetlosti dokumenata, *Međunarodna politika*, br. 1., 14.

slične propagandne formulacije istog tipa „Alojzije Stepinac, kojega je Vatikan nedavno imenovao kardinalom, spada među aktivne pomagače ustaškog pokreta još od pre rata. Nadbiskupski dvor u Zagrebu bio je utočište ustaša kako pre tako i posle rata". Dakle jedino vrijedno u svemu tomu su brojni izvadci iz *Dnevnika,* ali u tome se i nalazio „trik" kojim se poslužio jugoslavenski režim.

Često nema kontekstualizacije tih istih rečenica ili se one nastoje opisati na jedan više ili manje neobjektivan, pa čak bi se moglo otvoreno reći i zlonamjeran način. Iako dobar dio rečenica doista stoji u *Dnevniku,* vidi se kako se uz originalne rečenice stavljaju epiteti i opisi kojih ne možemo naći u originalu. Npr. opisujući u članku „Stepinac u svetlosti dokumenata" (1952.) prvi susret Stepinca s Pavelićem ističe se kako je posljednji rekao „da neće biti tolerantan prema srpsko-pravoslavnoj crkvi, jer to za njega nije crkva, nego politička organizacija". Na to je „kao svoj komentar i divljenje prema ovim rečima Stepinac [u dnevnik] napisao da je 'dobio dojam, da je Poglavnik iskreni katolik'".[26] Ipak, ako čitamo prijepis *Dnevnika* o tom sastanku vidimo kako je Stepinac jako oprezan. Dapače, obojica su bila oprezni na tom kratkom, 15-minutnom razgovoru. Prvi puta se nadbiskup sastao s Pavelićem te mu je, navodno, prvo doista „zaželio božji blagoslov u radu i naglasio da se crkva ni do sada nije miješala niti se želi u buduće miješati u aktivnu politiku. Nadbiskup samo jedno moli od Poglavnika i nove državne vlasti, naime da se poštivaju katoličke tradicije i omogući crkvi slobodno djelovanje". Nakon toga je pokušao Pavelića razuvjeriti da je „'jugoslavenski' orijentiran [...] u smislu da želi centralističku Jugoslaviju sa dominacijom Srba". Stepinac je doista zapisao kako je za vrijeme sastanka „dobio dojam, da je Poglavnik iskreni katolik i da će crkva imati slobodu u svom djelovanju i ako se nadbiskup ne podaje iluziji da bi sve moglo ići bez poteškoća".[27] Ovakvi načini objave dijelova *Dnevnika* pomogli su oblikovanju javne slike o nadbiskupu Stepincu kao negativnoj osobi. I kasniji

26 Stepinac u svetlosti dokumenata, *Međunarodna politika,* br. 24., 22.

27 HR-HDA, fond 1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove Narodne republike (dalje: SDS RSUP NRH) – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 32. Alojzije STEPINAC: Dnevnik – III. primjerak, 507-508.

primjeri pokazuju da je režim dopuštao da se *Dnevnik* koristi samo kada bi na neki način mogli štetiti Stepincu ili Katoličkoj crkvi.

Prema određenim saznanjima autor tih članaka bio je ugledni beogradski sveučilišni profesor Viktor Novak, inače vrijedan suradnik beogradske „Međunarodne politike".[28] On je za potrebe tih članaka, a i kao urednik pripremane knjige „Vatikan i Jugoslavija" koja je bila namijenjena za međunarodnu upotrebu te je prevedena i na francuski i engleski jezik,[29] od Uprave državne bezbjednosti (UDB-a) za NR Hrvatsku (Referada za kler) dobio 45 stranica (format A4) izvadaka iz Stepinčeva *Dnevnika* koji se sada čuvaju u Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU).[30] Iz toga materijala vidljivo je da je Novak autor članaka u „Međunarodnoj politici", posebno iz bilješki (marginalija) koje je činio sa strane na tom materijalu. Osim toga iz tih bilješki vidi se da je Novak na vrlo tendenciozan način pristupao tim izvadcima *Dnevnika,* ali vidi se i da je bio razočaran jer nije dobio na uvid i korištenje originala *Dnevnika,* te se iz niza bilješki i podvlačenja vidi da je tražio uvid u original ili neke fotokopije stranica *Dnevnika* da bi provjerio neke navode. Posebno se Novak (kako se vidi iz njegovih bilješki) usmjeravao na one navode iz prijepisa *Dnevnika* gdje piše da je Stepinac prije rata dolazio u kontakt s nekim predstavnicima ustaškog pokreta. Tako tamo gdje u *Dnevniku* Stepinac intervenira da se da putovnica isusovcu Antunu Wursteru, a tadašnji ministar unutrašnjih poslova Korošec mu pismeno javlja da je ta osoba povezana s ustašama, Novak je sa strane napisao velikim slovima „Važno. Celo fotokipirati".[31] Ili bilješka kada Stepinac

28 Viktor, NOVAK, Principium et fines-veritas (Povodom slučaja nadbiskupa Stepinca), *Međunarodna politika*, br. 13., II., 1951., 7.-10., Viktor, NOVAK, Vatikan na braniku talijanskog imperijalizma, *Međunarodna politika*, br. 21., 1953., Što pokazuje podudarnost akcije Vatikana i anglikanske crkve, *Međunarodna politika*, br. 9., 1953. i dalje. Detaljnije o Novakovim člancima u „Međunarodnoj politici" u: Milan, BULAJIĆ, *Misija Vatikana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, II., Politika, Beograd, 1992., 1144.

29 *Vatikan i Jugoslavija*, I., (ur. Viktor Novak), Bela knjiga – PIZ „Jugoslavija", Beograd, 1953.

30 Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti (ASANU), Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259., Kratki pregled važnijih bilježaka iz dnevnika dr. Stepinca (dalje – Dnevnik Stepinca – bilješke)

31 ASANU, fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259., Dnevnik Stepinca – bilješke, str. 9.

traži od ministra Antuna Korošca i predsjednika vlade Milana Stojadinovića da se dozvoli rad „Junaku", te da se križarima dozvoli nošenje uniformi, Novak sa strane piše „Citirati – dolama" i slično.[32]

Uglavnom ove rečenice koje su očito izvučene iz konteksta, potcrtane su i ponegdje navedeno da ih treba objaviti, iako ima i puno upitnika koje je Novak stavljao sa strane, očito ne shvaćajući dobro što u pojedinim izvadcima stvarno piše. Kao primjer Stepinčevih „namjera" o nezavisnoj Hrvatskoj prije Travanjskog rata 1941. imamo rečenicu pod datumom od 26. kolovoza 1938. koja glasi (podcrtao Viktor Novak – op. a.): „S Viktorom Ružićem izgubili smo dobra, finog, pravednog i Crkvi sklonog bana, kakvog valjda ne će biti ni u slobodnoj Hrvatskoj. Skinuo ga Stojadinović jer se nije htio zalagati za JRZ. Karakternost izbija iz njegova odstupa. Poslove bana vrši podban, pravoslavac Stanoje Mihaldžić."[33] Primjer je i bilješka uz rečenicu gdje je zamoljen Stepinac da služi sv. misu na proslavi šezdesetog rođendana V. Mačeka na Poljani u Maksimiru što Stepinac prihvaća iako: „Mnogi su ga odgovarali neke se ispriča, jer da će se time zamjeriti ostalim Hrvatima, neradićevcima. Nadbiskup je ipak imao svetu Misu." Novak je podvukao riječ „neradićevcima" i sa strane napisao „tj. Paveliću".[34] Moramo reći da te bilješke nisu sporne sa znanstvenog aspekta, ali vidi se tendencioznost Novakova izbora i činjenica da je taj njegov izbor „prikladnih" rečenica iz *Dnevnika* dobrim dijelom utjecao na daljnji prikaz Stepinčeva djelovanja u Kraljevini Jugoslaviji i NDH, posebno što sve do 1989. (pa i do danas) orginal *Dnevnika* nije dostupan javnosti, te su stoga povjesničari i drugi istraživači imali jedino taj materijal koji je bio objavljen.[35]

---

32 ASANU, fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259., Dnevnik Stepinca – bilješke, str. 15.

33 ASANU, fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259., Dnevnik Stepinca – bilješke, str. 22.

34 ASANU, fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259., Dnevnik Stepinca – bilješke, str. 24.

35 Ovdje treba spomenuti da u Arhivu zagrebačke nadbiskupije svaki zagrebački nadbiskup i kardinal ima svoju ostavštinu, dok posebne dnevnike imaju samo nadbiskup Maksimilijan Vrhovac 1752.–1827. (objavljeno), nadbiskup Antun Bauer 1856.–1937. (neobjavljeno), nadbiskup i kardinal Alojzije Stepinac (neobjavljeno) i nadbiskup i kardinal Franjo Kuharić 1919.–2002. (neobjavljeno).

Znači gotovo svi povjesničari koji su objavljivali u vrijeme komunističke Jugoslavije (do 1989. godine) ponavljali su samo tih nekoliko kratkih bilješki iz *Dnevnika*. O tome je pisao i Ljubo Boban „da je Dnevnik ograničeno korišten (...) Najčešće je riječ o nekoliko istih kraćih izvoda (citata ili parafraza), koji se u različitim prigodama ponavljaju" te da zbog toga o pravom sadržaju Dnevnika „nije moguće dobiti iole pregledniju sliku".[36] Sredinom 1950-ih godina Stepinčev *Dnevnik* više nije bio u žiži znanstvene javnosti, sve dok nije došlo do „slučaja Falconi" sredinom 1960-ih godina, ali on je tada ostao prikriven od javnosti.

Naime, talijanski publicist i bivši talijanski svećenik Carlo Falconi (inače izrazito kritičan prema Svetoj Stolici i Katoličkoj crkvi uopće) posjetio je Zagreb 1964. godine pripremajući se za pisanje svoje knjige „Šutnja Pia XII." pri čemu je od vlasti odnosno Komisije za vjerska pitanja dobio neke knjige i određene materijale. Falconi je proučio predočene knjige i gradivo, ali je kao znanstveni istraživač htio potkrijepiti u tim knjigama iznesene tvrdnje izvornim ispravama odnosno provjeriti njihovu autentičnost. Stoga je zatražio na uvid traženi materijal. Komisija za vjerska pitanja našla se, dakle, u neugodnom položaju. Smije li sve tražene isprave dati na uvid ili ponuditi opet samo neke izabrane. Falconi je naime tražio, između ostalog, da vidi Stepinčev *Dnevnik*, da li je to intimni ili službeni dnevnik, da li je autor sam Stepinac ili je dnevnik pisao njegov tajnik i na koncu, gdje se sada *Dnevnik* čuva i slično. Tražio je i fotokopije iz *Dnevnika* onoga što ga je interesiralo. U internoj komunikaciji između članova komisije jedan je pismeno dao svoje mišljenje (izdvajamo dio koji se odnosi na *Dnevnik* – op. a.): „Naša dosadašnja praksa je bila da smo iz ovih dokumenata davali samo fotokopirane dijelove, i to one, koji su išli nama u prilog. Uvid u originalna dokumenta nismo prakticirali. Medjutim, sada ne bi bilo poteškoća da se dade uvid u originalna dokumenta čiji dijelovi su već objavljivani, ali tako ne stoji sa čitavim Stepinčevim dnevnikom. U dnevniku ima dijelova koji govore u prilog pape Pia XII. i samog Stepinca. Tako, na primjer, u Stepinčevu dnevniku, u knjizi IV., na str. 216, pod datumom 11.

36 Dnevnik Alojzija Stepinca. Nove optužbe ili opći oprost, *Danas*, 25. VII. 1989., 65.

V. 1941. god. stoji, da je auditor Nuncijature u Beogradu, po povratku iz Rima, posjetio Stepinca i prenio mu ličnu molbu Pia XII. 'da se zauzme za Srbe, kako ne bi bili odviše gonjeni. Nadbiskup je isporučio Poglavniku želje Sv. Oca i, nakon što je već prije razgovarao da se ublaže mjere protiv Židova i Srba, specijalno je pisao Poglavniku glede strašnog događaja u Glini, gdje je najednom postreljano 260 Srba, bez suda i istrage sa strane ustaša.' Ovaj podatak u dnevniku govori baš obrnuto od onoga što bi želio Falconi. Medjutim, činjenica je, ipak, da pretežan dio tih dokumenata govore protiv njih."[37]

Dodajmo još jednu rečenicu iz istog pisma: „Slabost ovih dokumenata je za nas u tome, što se za jedno lice može u istom dokumentu naći podataka koji idu nama u prilog, a ima i suprotnih." Iz svega toga vidi se koliko je vlast pazila da neki podaci koji bi išli u prilog Stepinca i Katoličke crkve ne izađu na svjetlo dana. Falconijevo djelo objavljeno je 1965. godine,[38] ali Falconi nije dobio na uvid cjelovite isprave, niti su kasniji istraživači mogli doći do njih.[39] (*O „Slučaju Falconi" vidi i u Predgovoru II.*).

Krajem 1970-ih godina poznati jugoslavenski publicist Vladimir Dedijer imao je prilike da pogleda originalni Stepinčev *Dnevnik* pripremajući se za pisanje nastavka Titove biografije od čega je iskoristio neke njemu interesantne dijelove.[40] Izgleda da je sredinom 1980-ih pristup dobio i Branislav Stanojević koji je također iskoristio neke

37 Stjepan, RAZUM, Dugo očekivani odgovor. Uz predstavljanje knjige Jure Krište, Sukob simbola. Politika, vjera i ideologije u NDH, *Časopis za suvremenu povijest*, 34., br. 3., 2002., 952.

38 Carlo, FALCONI, *Il silenzio di Pio XII, Problemi e documenti*, 22, Sugar Editore, Milano, 1965.

39 U hrvatskoj emigraciji su brzo primjetili Falconijevu knjigu, posebno poglavlje o Hrvatskoj i nesmiljeno su je kritizirali, posebno korištenje dokumenata čija je provenijencija bila sumnjiva, pri čemu su i imali pravo. Jedna pogana knjiga: Rodjena u mržnji, gradjena na lažima i falsifikatima (knjiga Karla Falconija: Šutnja Pia XII), *Stepinac mu je ime*, II, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 416.-451. (Prvo izdanje ovog Zbornika izašlo je 1980. u izdanju „Knjižnice Hrvatske revije" u Barceloni.)

40 Vladimir, DEDIJER, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, II., Liburnija, Rijeka, 1981., 532; 538. „Pripremajući ovu knjigu imao sam prilike da u arhivu Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova Hrvatske u Zagrebu razgledam original dnevnika nadbiskupa Alojzija Stepinca (koji se nalazi pod brojem 001050-31) (...)".

(već uglavnom poznate) dijelove *Dnevnika* u pisanju svoje knjige.[41] Sarajevski sociolog Ivan Cvitković iako je tražio pristup *Dnevniku,* nije ga dobio, ali je zato preko Arhiva Komisije Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske dobio elaborat s nizom izvadaka iz *Dnevnika* koje je u značajnoj mjeri iskoristio u svojoj knjizi.[42]

Do prave prekretnice u vezi Stepinčeva *Dnevnika* dolazi tek 1989. godine. Naime, povjesničar Ljubo Boban navodi da je redakcija zagrebačkog tjednika „Danas" došla „nekim svojim kanalima" do jednog primjerka prijepisa *Dnevnika* i da mu je predložila da on iz toga materijala pripremi feljton o Alojziju Stepincu koristeći taj prijepis *Dnevnika,* a koji će „Danas" periodično objavljivati. U prvi mah je odbio taj angažman, pravdajući se zauzetošću. No, nakon što je pročitao prijepis *Dnevnika*: „učinio mi se vrlo zanimljivim, te sam naposljetku pristao."[43]

Neki crkveni velikodostojnici, kao i „Glas Koncila" loše su primili početak objavljivanja *Dnevnika,* te je Boban iz njihovih redova (npr. pomoćni zagrebački biskup Đuro Kokša) bio čak proglašen „komunističkim agentom".[44] No, Boban tvrdi da je bio svjestan „delikatnosti situacije" i da mu je bilo poznato da se oko *Dnevnika* puno mistificiralo „iz njega su često vađeni citati, u pravilu da bi se Stepinac prikazao u lošem svjetlu. Nerijetko su ti izvodi bili netočni, nepotpuni i izvađeni iz konteksta". No, usprkos tome pristao je da se angažira jer je pomno čitajući prijepis *Dnevnika* uvidio da je prilično pouzdan „usklađen s poznatim povijesnim činjenicama" i da treba riskirati. Kada je još prije novonastalih političkih promjena u Hrvatskoj tijekom 1990. godine Boban dobio original *Dnevnika* uvidio je da je prijepis koji je koristio bio posve pouzdan.[45]

Da je tomu tako Boban je pisao još sredinom 1989. u prvom dijelu feljtona o Stepincu i njegovom *Dnevniku*: „Dnevnik ili kronika? Za Stepinčeve zapise uobičajeno je naziv dnevnik. Tako o njemu govori i sam Stepinac, kao i njegovi tajnici, koji su najvećim dijelom Dnevnik

41 Branislav, STANOJEVIĆ, *Alojzije Stepinac; zločinac ili svetac*, Nova knjiga, Beograd, 1986., 45.

42 Ivan, CVITKOVIĆ, *Ko je bio Alojzije Stepinac*, Izdavačka djelatnost, Sarajevo, 1986., 35-38.

43 Zašto sam objavio Stepinčev „Dnevnik", *Nedjeljna Dalmacija*, 5. V. 1993., 38.

44 Kardinal Stepinac opet pred sudom, *Globus*, br. 125., 30. IV. 1993., 50.

45 Zašto sam objavio Stepinčev „Dnevnik", *Nedjeljna Dalmacija*, 5. V. 1993., 38.

i vodili. Ispravniji bi, međutim, naziv bio, kronika (crkvena kronika). Gotovo oko 90 posto teksta Dnevnika čine prilozi, najvećim dijelom isječci iz novina, te razni drugi prilozi (pisma, dokumenti koji nemaju strogo službeno značenje, pa nisu bili zavođeni u službenim spisima). Ostali prostor popunjavaju komentari uz priloge, ili tekstovi nastali nezavisno."[46] Slično tvrdi i Harris da je *Dnevnik* zapravo u „najvećem dijelu kronika sastanaka zagrebačkog nadbiskupa, s izvadcima iz novina i drugim dokumentima kao prilozima. (...) Često, ali ne i uvijek, dnevnik je sadržavao i izvješća o sastancima i komentare o zbivanjima. U njemu se nalaze i poneka Stepinčeva razmišljanja, no nije ih uvijek on osobno bilježio."[47] Harris također pravilno konstatira da je Ljubo Boban uredio ponešto manjkavu, „no ipak autentičnu inačicu dnevnika koja je objavljena u nizu brojeva časopisa *Danas* tijekom 1989. i 1990. godine.[48]

Već u početku feljtona, piše Boban, „spomenuli smo da prijepis nije identičan s originalom, jer tekst nije prepisan u cijelosti, nego prema izboru. Može se reći da je prepisano više od 90 posto teksta. O izboru, dakako, u nekim slučajevima može biti različitih stanovišta. Tekst koji je prepisan, u pravilu je prepisan točno, osim u slučajevima kada se pojedine riječi (napose imena) nisu točno pročitala. Znači, nije riječ o namjernim greškama u prijepisu. U početku, kada još nismo imali uvid u originalni tekst, činilo se da su u prijepisu neke riječi „srbizirane", pa smo u tom smislu i stavili primjedbu. No, sada, nakon usporedbe s originalnim tekstom ta konstatacija nema takvu težinu. Naime, i u originalnom tekstu ima riječi (npr. predlog) za koje se moglo činiti da u takvom obliku nisu u originalu. Zanimljvo je kako se u kuloarskim intrigama napomenu o „srbiziranim" riječima nastojalo iskoristiti da bi se diskvalificirao feljton i njegov priređivač, pa se tako moglo čuti kako je prijepis na ćirilici, kako je riječ o „Falsifikatu", „policijskoj podvali" i sl."[49]

46 Nove optužbe ili opći oprost, *Danas*, 5. VII. 1989., 64.-65.

47 HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 31.

48 HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 40.

49 Dnevnik Alojzija Stepinca. Apeli za zaštitu pravoslavlja, *Danas*, 4. IX. 1990., 67.

No, postavlja se pitanje kako je redakcija „Danasa" došla do toga prijepisa Stepinčevog *Dnevnika*? Dražen Vukov Colić, glavni urednik „Danasa" od 1988.–1991. tvrdi da je to bila odluka dijela najužeg tadašnjeg hrvatskog komunističkog rukovodstva koje je odlučilo da reagira na sve jaču velikosrpsku propagadu iz Beograda, u kojoj se nerijetko koristio Stepinac da bi se tadašnja socijalistička Hrvatska i hrvatski narod poistovjetili s propalom NDH.[50] Stoga je donesena odluka da se omogući tjedniku „Danas", koji je tada prednjačio u svojevrsnom otporu beogradskoj politici i Miloševiću, da dobije u posjed jedan od prijepisa Stepinčeva *Dnevnika,* te je osigurano da se njegovo objavljivanje neće sprječavati. Prema Coliću prijepis *Dnevnika* je nakon toga

50 Vidi po tom pitanju npr. knjige: Vladimir, DEDIJER, *Vatikan i Jasenovac*, Rad, Beogad, 1987., Dragoljub, R. ŽIVOJINOVIĆ, Dejan, LUČIĆ, *Varvarstvo u ime Hristovo. Prilozi za Magnum Crimen*, Nova knjiga, Beograd, 1988. Iako se ovim knjigama ne može osporiti određena vrijednost, posebno po količini izvora i građe koje donose, iz njih je vidljiva u suštini ne historiografska već politička tendencija, da se po svaku cijenu bez konkretnih dokaza (ili njihovim iskrivljavanjem) poveže Vatikan i Katolička crkva u Hrvatskoj s ustaškim režimom (1941–1945) i počinjenim genocidom nad srpskim narodom u NDH. Sve to sa ciljem da bi se ostvarili trenutni politički ciljevi srpskog rukovodstva pod vodstvom Slobodana Miloševića u novom preustrojstvu Jugoslavije pod srpskom dominacijom. Vidi detaljnije o tom pitanju: Željko, KRUŠELJ, *Zarobljenici paralelnih povijesti: hrvatsko-srpska historiografska fronta na prijelazu stoljeća,* Srednja Europa, Zagreb, 2018. U vezi manipulacije Stepinčevim *Dnevnikom* upravo je znakovita Dedijerova knjiga koji u svom navođenju Stepinčeva posjeta Paveliću 16. travnja 1941. izostavlja sve ono što mu ne odgovara. Na to ukazuje Jure Krišto. Krišto piše da Dedijer izostavlja npr. da se Poglavnik i Stepinac prije nisu poznavali „što eliminira mogućnost međusobnog razumijevanja i dobrog slaganja od početka", izostavlja navode da je Pavelić sumnjičio Stepinca zbog njegovog sudjelovanja na „Solunskom frontu" i zbog jugoslavenstva „jer mu se to nikako ne uklapa", izostavlja podatak da je susret trajano 15 minuta „jer zna da je to bio najnormalniji kurtozani posjet za vrijeme kojega se nije moglo ništa posebno utanačiti" i slično. O svim tim Dedijerovim manipulacijama sa *Dnevnikom* vidi: Jure, KRIŠTO, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, I., HIP – Dom i svijet, Zagreb, 1998., 81.-82. No, pogrešne navode davali su i hrvatski povjesničari koji su pisali o Stepincu i *Dnevniku.* Tako je A. Benigar, da spomenemo samo taj isti dan 16. travnja 1941., napisao da je nakon posjeta Paveliću toga dana Stepinac rekao o tom posjetu i za Pavelića: „Ako taj čovjek bude upravljao Hrvatskom deset godina, kako mi je pripovijedo, Hrvatska će biti raj". Te rečenice zapravo uopće nema u *Dnevniku*, niti je Benigar imao taj *Dnevnik* ili njegov prijepis u svojim rukama. Nakon toga citirajući Benigara T. Jonjić navodi istu rečenicu, ali sada dodaje da ju je Stepinac „zapisao" u svoj *Dnevnik.* Uglavnom, krivi navodi s namjerom ili bez namjere dovodili su do sve veće zbrke što se stvarno nalazi ili piše u *Dnevniku.* Aleksa. BENIGAR, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal,* Glas Koncila, Zagreb, 1993., 357. Tomislav, JONJIĆ, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.,* Libar d.o.o., Zagreb, 2000., 500.

redakcija „Danasa" najvjerojatnije dobila iz ruke Josipa Perkovića, tada visokog obavještajnog dužnosnika hrvatske sigurnosne službe krajem 1988. godine. Nakon toga je redakcija, uvidjevši da će prilikom objavljivanja prijepisa toga *Dnevnika* morati konzultirati stručnjaka za to povijesno razdoblje, kontaktirala Ljubu Bobana, koji je u konačnici pristao da taj posao obavi.[51] Feljton u „Danasu" o Alojziju Stepincu i njegovom *Dnevniku* pod uredničkom palicom Ljube Bobana izlazio je od 25. srpnja 1989. do 2. listopada 1990. godine, s prekidom od siječnja do svibnja 1990. godine. U zadnjem broju feljtona (2. X. 1990). Boban je napisao da se feljton u početku temeljio na prijepisu *Dnevnika*, ali da je to u međuvremenu riješeno te da je priređivaču feljtona (dakle Lj. Bobanu) omogućeno da već nekoliko mjeseci koristi original Stepinčeva *Dnevnika* i da će uskoro on „biti dostupan i drugim istraživačima".[52]

Iz prostorija Službe državne sigurnosti RH *Dnevnik* je prebačen 1990. godine u Hrvatski državni arhiv gdje je snimljen na mikrofilm. Jedna kopija (6 rola) je predana Zagrebačkoj nadbiskupiji, a druga je zadržana u HDA, pod signaturom – HDA, ZM 14R, 305-310. s time da se na roli 310 nalaze snimljene fotografije. Nakon toga u HDA je stiglo stotine zahtjeva za čitanjem *Dnevnika* (i njegovog prijepisa), od kojih izgleda nijedan nije usvojen, pod izgovorom da je *Dnevniku* potrebna cjelovita i stručna restauracija te da on kao takav ne može da bude na raspolaganju zainteresiranima. Zanimljivo, čak ni prijepis nije bio dostupan jer je službeno tumačenje HDA bilo da se prijepis mora usporediti „kolacionirati" sa originalom, te da tek onda može biti dostupan. Prema pismu Ljube Bobana Milanu Bulajiću od 4. siječnja 1991. (Bulajić ga je molio da mu svojim vezama i ugledom omogući pristup *Dnevniku*) Boban piše da „on nije

51 Intervju s Draženom Vukovom-Colićem, 2. VI. 2014. Da se priča Vukova-Colića slaže s tadašnjim zbivanjima u socijalističkoj Hrvatskoj i namjerama komunističkog rukovodstva SRH vidi: Orhidea, GAURA-HODAK, *Tuđman i Perković. Istina o tajnoj vezi koja je formirala Hrvatsku*, Profil, Zagreb, 2014. Vukov-Colić je spomenuo da je čuo da je jedan od autora prijepisa *Dnevnika* bio novinar Ivo Mihovilović.

52 Dnevnik Alojzija Stepinca. I nadbiskup sumnjiv, *Danas*, 2. X. 1990., 67. Potrebno je spomenuti da je Bobana niz istraživača, pa i biskupa, molilo da im ustupi prijepis *Dnevnika*, no on se uvijek izgovarao da taj prijepis nije njegovo vlasništvo, već redakcije „Danasa" i da bez njihove dozvole ne može nikome dati prijepis na raspolaganje.

u stanju da utječe na odluke Arhiva o načinu i uvjetima stavljanja dokumenata na korišćenje istraživačima. (...) znam pouzdano da je Dnevnik doista u stanju da bi njegovo masovnije korišćenje moglo imati vrlo štetne posljedice za njegovo održanje. Nesumnjivo je potrebno izvršiti određeno konzerviranje, odnosno snimanje. (...) Koliko znam Dnevnik sada ni drugi ne koriste."[53]

Od kada se pojavio Bobanov feljton u tjedniku „Danas" o Stepinčevu *Dnevniku* od strane Katoličke crkve neizravno i „Glasa Koncila" izravno dolazili su zahtjevi da se *Dnevnik* vrati u posjed Nadbiskupije koja je njezin pravi vlasnik. „Glas Koncila" je u kolovozu 1989. pisao da Bobanov postupak nije znanstveni jer mu nije dostupan orginal *Dnevnika* pa „kojega onda ima smisla da se ozbiljni znanstvenik u sve to upušta prije nego li dođe do izvornika". Osim toga „Glas koncila" navodi da su to „osobni dnevnici koji su slični privatnom pismu te se bez dopuštenje onoga koji je pisao ili barem njegova nasljednika ne bi smjelo objavljivati".[54] U listopadu 1990. javio se i umirovljeni biskup Dragutin Nežić, koji je jedno vrijeme pisao *Dnevnik*: „Želim dnevnike vidjeti dok živim, jer sam pribivao njihovom skrivanju pred dolazak partizana u Zagreb i znam da su ih pronašli i odnijeli poslije nazovi procesa. Znadem i to da je s pet volumena dnevnika bila zazidana i jedna kartonska kutija nadbiskupovih cedulja s ispisanim tekstovima za propovijedanje, što mi svećenici nazivamo „silva-rerum" – šuma stvari."[55]

U novim političkim okolnostima nakon održanih višestranačkih izbora u Hrvatskoj 1990. godine i smjene komunističke vlasti dana 15. veljače 1991. predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman vratio je Stepinčev *Dnevnik* Zagrebačkoj nadbiskupiji predajući ga restauriranog i obnovljenog u HDA u ruke kardinalu Franji Kuhariću „kao znak novih

53 Milan, BULAJIĆ, *Misija Vatikana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, I., Politika, Beograd, 1992., 98. Kolika je zbrka nastala sa Stepinčevim dnevnikom govori i činjenica da su neki istraživači navodili da je on korišten u procesu protiv Stepinca 1946, poput Bulajića (vidi str. 95.).

54 Čiji su Stepinčevi dnevnici?, *Glas Koncila*, br. 33., 13. VIII. 1989.

55 *Glas Koncila*, br. 42., 21. X. 1990., 7.

demokratskih prilika u Hrvatskoj".[56] Istu vijest objavila je i beogradska „Politika" 16. veljače 1991. i drugi mediji u Jugoslaviji.[57]

Od tada se original *Dnevnika* nalazi u posjedu Zagrebačke nadbiskupije, odnosno Postulature blaženog Alojzija Stepinca. Iako je prijepis i mikrofilm ostao u HDA on nije sve do nedavno bio dostupan istraživačima, sve do novog Zakona o arhivskom gradivu koji je stupio na snagu 2017. godine. Tek je voditelj Postulature blaženog Alojzija Stepinca Juraj Batelja u nizu svojih knjiga o nadbiskupu i kardinalu Alojziju Stepincu ponekad objavljivao neke dijelove *Dnevnika* ili umetke koji do sada u historiografiji nisu bili poznati ili su bili poznati, ali je Batelja u bilješki navodio originalni *Dnevnik*.[58]

Svi dosadašnji suvremeni istraživači koji su pisali o Stepincu uglavnom su koristili Bobanov feljton u „Danasu" poput konzervativne i apologetske, ali usprkos tomu korisne knjige „Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država" Ivana Gabelice[59] do znanstveno korektne knjige Robina Harrisa „Stepinac – njegov život i vrijeme".[60] Srbijanski istraživači koji su pisali o Stepincu u najnovije vrijeme također su koristili Bobanov feljton u „Danasu" i već spomenuti fond Viktora Novaka u Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti poput Ljubodraga Dimića i Nikole Žutića „Alojzije Stepinac – država, crkva, nadbiskup (1934.–1941.).[61] Vidljivo je iz zbornika radova „Nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj", koji je izašao 2016. u izdanju Hrvatskog katoličkog sveučilišta i Zagrebačke

56 „Jedan od ispravaka koje će povijest morati izvršiti", *Glas Koncila*, br. 871., 24. II. 1991., 1.

57 *Politika,* 16. II. 1991.

58 Vidi: Juraj, BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok evanđelja ljubavi*, knjiga 1., Postulatura blaženog Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., 88, (I. slika stranice Dnevnika), Juraj, BATELJA, *Rivellijeva zavjera laži,* Blaženi *Alojzije Stepinac i Srpska pravoslavna crkva*, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca, Zagreb, 2015., 158, (I, XX, XXI – slike stranice Dnevnika), 310.,

59 Ivan, GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, Privatna naklada, Zagreb, 2007.

60 Robin, HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, Školska knjiga, Zagreb, 2016.

61 Ljubodrag, DIMIĆ, Nikola, ŽUTIĆ, *Alojzije Stepinac – država, crkva, nadbiskup (1934–1941),* Filip Višnjić, Beograd, 2017.

nadbiskupije, a u kojem su pisali i dvoje poznatih srbijanskih povjesničara – Milan Koljanin i Radmila Radić, da su oni također u svojim radovima koristili feljton „Danasa", s time da je Koljanin koristio i fond Poslanstva Kraljevine Jugoslavije pri Svetoj Stolici (Niko Mirošević-Sorgo) koji se nalazi u Arhivu Jugoslavije, a u kojem se također nalazi nekoliko izvadaka iz Stepinčeva *Dnevnika*.[62]

Spomenimo i to da je i do danas ostala zagonetka koja zbunjuje i koju će trebati razjasniti. Pri kraju pisanja feljtona o Stepinčevu *Dnevniku* u „Danasu" Boban je postavio nekoliko pitanja i sugerirao neke odgovore. Naime, četvrti svezak *Dnevnika* završava s danom 30. rujna 1941. godine. Nakon toga datuma u tom svesku slijedi stotinjak praznih stranica. Naredni, peti svezak, počinje s godinom 1943. Znači, da je između 30. rujna 1941. godine do 1. siječnja 1943. godine praznina; dakle, punih 15 mjeseci. Prema numeraciji postojećih svezaka ne proizlazi da postoji još neki svezak. U prva tri sveska nema nepopunjenih stranica (u petom ima, ali je ovdje razlog drugi). Boban se pita: „Znači li to da u spomenutih 15 mjeseci Dnevnik nije vođen? Da li su bilješke vođene zasebno, pa je to ostalo neuvezano? (...)[63] U prijepisu Dnevnika, na temelju kojega je priređen najveći dio feljtona (u desetak brojeva feljton se dijelom ravna i prema originalu Dnevnika) zadnji datum je 1. II. 1945. godine. U originalu zadnji datum je 13. II. 1945. godine. (...) Tada mi je jedna osoba (L. Z.) koja je imala dostup na Kaptolu, skrenula pažnju da

62 Milan, KOLJANIN, Nadbiskup Stepinac i vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, *Zbornik nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugog svjetskog rata i poraća,* Zagreb, 2016., 125.-149, Radmila, RADIĆ, Alojzije Stepinac i odnos prema Srbima i pravoslavlju, *Zbornik nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugog svjetskog rata i poraća*, Zagreb, 2016., 193.-209. Dodajmo ovdje i novi članak biskupa Ratka Perića u kojem on koristi orginalni Stepinčev *Dnevnik*, ali ne donosi ništa što već nije objavljeno. Ratko, PERIĆ, Stepinčevi interventi kod Pavelića, *Hercegovina*, br. 3., 2017., 179.-211.

63 Slično pitanje se manje-više i danas postavlja. Tako je Juraj Batelja voditelj Postulature blaženog Alojzija Stepinca 2003. izjavio: „(...) kako se nameće pitanje zbog čega su ostale prazne stranice što slijede nakon 30. rujna 1941. pa do 3. siječnja 1943., kojim nadnevkom počinje peti svezak. Jesu li one takve bile u izvornom izgledu toga sveska dnevnika, ili su ostavljene prazne ili opljačkane zbog moguće manipulacije?". https://www.index.hr/vijesti/clanak/msgr-batelja-odgovara-na-napise-o-tajnim-stepincevimdnevnicima/163712.aspx (2. IX. 2019.)

je osobno vidio kako je Stepinčev tajnik dr. Stjepan Lacković i u svibnju 1945. godine zapisivao u Dnevnik. Ta je osoba pisala dr. Lackoviću da u tom smislu dade izjavu u „Glasu Koncila". No, dosada to nije učinjeno. Može se i pretpostaviti da je Dnevnik vođen i nakon 13. II. 1945. godine. Vjerojatno je to činjeno odvojeno, izvan posljednjeg, V. sveska Dnevnika."[64]

Željko Karaula

64 Dnevnik Alojzija Stepinca. Apeli za zaštitu pravoslavlja, *Danas*, 4. IX. 1990., 67.

PREDGOVOR II.

Dnevnički zapisi nadbiskupa Alojzija Stepinca ili III. prijepis iz dosjea Stepinac[65]

U seriji dosjea koji su dio fonda dugog, ali precizna imena *Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove Narodne Republike Hrvatske*, koji se čuva u Hrvatskom državnom arhivu pod brojem 301.681 nalazi se i dosje zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca. Služba državne sigurnosti (SDS) sredinom 1960-ih naslijedila je dotadašnju Upravu državne bezbednosti (UDB-u) te preuzela njene spise, od kojih su možda i najpoznatiji dosjei praćenih građana. Cjelokupna građa SDS-a preuzimana je u dva navrata od strane Hrvatskog državnog arhiva, pri čemu 2015. drugi dio (tzv. „nove akvizicije"). Dosjei građana postali su konačno dostupni bez ograničenja zainteresiranim istraživačima nakon posljednjih izmjena i dopuna Zakona o arhivskom gradivu i arhivima,[66] čime se otvorio put prema istraživanju zanimljive, a dosad široj javnosti nedostupne skupine izvora.

Stepinčev dosje podijeljen je na 65 cjelina (*omota*) označenih arapskim brojevima i opisanih po raznim pitanjima koje obuhvaćaju.[67] Uz

65 Ovaj tekst je prvotno objavljen u *Zborniku u čast Pavlu Knezoviću* u izdanju Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu 2019. godine pod istim naslovom. Ovdje je on zahvaljujući nekim novim spoznajama i otkrićima nešto korigiran i djelomično promijenjen. Dijelovi teksta koje se spominju u Predgovoru I. su ovdje izostavljeni.

66 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima, koji je Hrvatski sabor donio na sjednici 4. svibnja 2017., *Narodne novine*, br. 46, Zagreb, 12. 5. 2017., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2017_05_46_1070.html (1. veljače 2018.)

67 Gordan Akrap tvrdi da Dosje Alojzija Stepinca koji je stvarao represivni aparat komunističke Jugoslavije, danas sadrži tek oko 2000 stranica (bez sudskog spisa) što je tek dio od ukupnog broja stranica koja je sadržavao. „Analizom dostupnih dokumenata za pretpostaviti je da su oni činili možda i manje od 5% ukupnog broja dokumenata koji se nalazio u dosjeu Alojzija Stepinca. Vidljivo je da su cenzori 1973. i 1983. sačuvali samo

razne službene bilješke cjeline mahom sadržavaju originalno gradivo vezano uz sudski proces protiv Stepinca. Da ne navodimo sve, već damo samo primjer, *Omot 1* govori o Stepinčevu uhićenju i saslušanju, *2* sadržava sudsku raspravu i presudu, *27* dokumentaciju o Caritasu, *56* obavijest o smrti i obdukcijski nalaz Alojzija Stepinca, *60* o Stepinčevoj rodbini, a zadnji *Omot 65* sadrži zabilješke o kompletnom spisu. Neke veće cjeline podijeljene su na podcjeline. Tek cjelina *3* nedostaje, i ne zna se što je u njoj bilo. Dok su ostale cjeline dosjea dostupne u digitalnom obliku na korisničkim računalima u čitaonici HDA, cjeline 31, 32 i 33 obuhvaćaju prijepise njegova dnevnika te su zasad dostupne u fizičkom obliku.

Pokušat ćemo objasniti zašto je III. kopija, kako stoji na njenom početku, ukupno pet knjiga, tj. bilježnica Stepinčeva (navodnih) dnevnika bitna. Iako je to nezahvalno na temelju prijepisa „kucanih" pisaćom mašinom u nepoznato vrijeme, između od 1946. do 1990., nastojat ćemo utvrditi prvenstveno tko je autor teksta. Zatim ćemo, ukratko, opisati kako se i što točno bilježi u samim dnevnicima (radije ih spominjem u množini, jer se radi o pet knjiga, tj. bilježnica koje čine tu dnevničku cjelinu).[68] Uz sve to pokušat ćemo utvrditi tko je i kako koristio tekst dnevnika od njihove zapljene 1950. do danas.

---

one dijelove dosjea koje su mogli koristiti kao primjer za korištenje u procesu školovanja budućih djelatnika SDS-a o tome kako se vode složene operativne akcije i obrade kao što je to bilo u slučaju bl. Stepinca i Crkve. Dosje pokazuje da se radilo o operativnoj akciji koja je vođena na jugoslavenskoj razini, u koju su bile uključene sve republičke Službe državne sigurnosti te da je naloge za postizanje određenih ciljeva i zadaća određivao najuži državni i partijski vrh Jugoslavije, koji je službenim putem redovito bio izvješćivan o njezinim rezultatima. Također je vidljivo da je Partijski vrh postavio jasan politički cilj – uništenje Katoličke Crkve na području Jugoslavije ako crkveno vodstvo ne donese odluku kojom se izdvaja iz univerzalne Katoličke Crkve te osnuje najprije jugoslavensku nacionalnu Crkvu, a potom i nacionalne Crkve na republičkoj razini (hrvatsku, slovensku, bosanskohercegovačku....). Osim OZN-e i UDB-e, koje su bile nositelji svih oblika represivnog djelovanja, bitnu ulogu u pokušajima rastakanja Crkve imale su i savezna, kao i republičke komisije za vjerske poslove, koje su, objedinjavajući partijsko-represivna djelovanja, u biti službeno vodile protuvjersku politiku." Detaljnije u: Gordan, AKRAP, *Kardinal* Stepinac *u dokumentima Gestapa i OZN-e,* Udruga sv. Juraj, Glas Koncila – Laser plus, Zagreb, 2016., 10.-12.

68 Doista, budući da se i na početku prijepisa (koji je trebao biti što vjerniji originalu) opisalo 5 knjiga, tj. bilježnica od kojih se sastoje dnevnici, a i spomenuti III. prijepis se ukupno sastoji od 5 odvojenih fascikala, pri čemu je svaki jedna dnevnička knjiga, u tekstu ću radije od jednine (dnevnik) češće govoriti u množini – o Stepinčevim dnevnicima.

Autorstvo i stil

Odmah na početku moram naglasiti kako ćemo se za potrebe ovoga rada voditi mišlju da je prijepis dnevnika, kako ih je SDS označavao „treća kopija" (koju možemo zvati i „zagrebačkom", jer očigledno postoje i druge) – autentičan. Iako je na temelju prijepisa, a bez uvida u originale teško išta sa 100% sigurnošću tvrditi, autor ovih redaka mišljenja je da je vrlo vjerojatno da su doista ovo, barem svojim najvećim dijelom, doista Stepinčevi dnevnici i to radi prvenstveno mnogih unutarnjih karakteristika teksta. Zbog njih oni odgovaraju duhu vremena, a po diskursu (npr. korištenju nekih stručnih termina ili latinskih citata) i osobi iz vrha rimokatoličke hijerarhije. Osim toga, iako su dnevnici doista vrlo raznorodni po sadržaju, tj. obimu i strukturi onoga što u njima stoji, teško je utvrditi neke očigledne diskrepancije. Primjera radi, ne nalazimo dokaza da je jedan zapis jasno umetnut (neodgovarajući) ili da se Stepinac određenog dnevničkog nadnevka zapravo nalazio negdje drugdje ili razgovarao s nekom drugom osobom o trećoj temi u odnosu na ono što stoji zapisano. Ipak, kod svih nabrojanih stvari napominjemo da bi se moglo provesti detaljniju analizu.

Na kraju treba objasniti ipak realne probleme. Iako dobrim dijelom zapisi nisu vođeni osobno Stepinčevom rukom, što ćemo detaljnije ubrzo objasniti, autorstvo dnevnika mu ne oduzimaju ni najveći poznavatelji njegova lika i djela, npr. Juraj Batelja, voditelj postupka za proglašenjem svetim sada blaženog Alojzija Stepinca. Neki od njih neodređeno govore o dijelovima koje je u dnevnik „ubacila" ili „izbacila" UBD-a ili neki pojedinci koji su u određeno vrijeme dobili pristup dnevnicima.[69] Bez uvida u originale, a i zapise „odgovornih" čuvara dnevnika iz doba socijalističke Jugoslavije slažem se da je doista teško utvrditi razmjere potencijalnih manipulacija unutar teksta.

Što se tiče autorstva dnevnika, stvari su zanimljive. Naime, njega jest počeo voditi sam Stepinac 30. travnja 1934., potaknut vjerojatno

69 Juraj, Batelja, Stepinac – kompas za ravnanje, *Glas Koncila*, br. 40., 7. X. 2007., 25.

problemom kojem posvećuje dosta mjesta na početku prve knjige – odlukom da ga se imenuje pomoćnim biskupom zagrebačkim, s pravom nasljedstva nadbiskupa Antuna Bauera.[70] Je li Stepinac možda već i ranije vodio neki dnevnik ili nešto slično? Teško je tvrditi, jer se takve informaciju ne pojavljuju. Je li ga na to potaknuo sam Bauer, koji je također vodio slične dnevnike? Ni to ne možemo nikako sa sigurnošću izjaviti.

U svakom slučaju Stepinac osobno vodi dnevnik tek do sredine listopada 1935., dakle manje od godinu i pol. Nakon toga prepustio je njegovo vođenje tadašnjem ceremonijaru Zagrebačke nadbiskupije Dragutinu Nežiću. Nežić je čini se bio Stepinčev osobni prijatelj. Dolaze iz istoga jaskanskoga kraja – Nežić je rođen u Donjoj Reki, a Stepinac u Brezariću. Zajedno su jedno vrijeme bili na Gregorijani, rimskom papinskom sveučilištu.[71] Iako je i dalje Stepinac zadržao ulogu osobe po čijim nalozima nastaje tekst, u listopadu 1935. se nesumnjivo po prvi puta u dnevnicima izgubila osobna komponenta opisa stvari. Osjeća se to posebno u diskursu, koji postaje službeniji. Osim toga, sad u njemu počinju prevladavati kraći tekstualni opisi, pri čemu se sve više i više nauštrb autorskog teksta gomilaju prijepisi ili originali korespondencije i okružnica te još se više unose novinski članci koji se „lijepe“ u dnevnik.

Sam Nežić po preuzimanju dnevnika kao da je već u prvim redcima koje je pisao nastojao opravdati svojevrsnu „primopredaju“: „Istina je, da u očima historijskog istraživanja autobiografija uvijek imade veću vrijednost, nego li dnevnik, kojeg netko drugi vodi. Ipak možda buduće stranice ove knjige ne će ostati bez historijske vrijednosti, ako se uzme u obzir, da sve što će se pisati, bude napisano po direktivama preuzv. G. Nadb. koadijutora a zatim i naknadnim čitanjem po njemu odobreno. Ličnosti

70 HR-HDA, fond 1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove Narodne republike (dalje: SDS RSUP NRH) – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 32. Alojzije STEPINAC: Dnevnik – III. primjerak str. 1-13. Da izbjegnemo ponavljanja signatura, dalje u radu kod citiranja dnevnika ćemo koristiti skraćeno (STEPINAC, Dnevnici), uz naznaku broja stranice kako ona stoji u prijepisu.

71 Robert Matijašić, Nežić, Dragutin, *Istarska enciklopedija*, http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1890 (2. I. 2018.)

pak preuzv. g. Dra Stepinca, njegova nastojanja, nazori i pogledi na svijet i na vječnost jasno su zacrtani na do sada po Njemu ispisanim stranicama ovoga dnevnika."[72] Ipak, osim diktiranja i korigiranja napisanog ponekad je Stepinac i dalje sam bio izravni pisac nekih redova, makar relativno rijetko i posredno. Npr. nakon nekih je razgovora sam načinio bilješke, a papirić s tim bilješkama onda bi bio „zaljepljen" u dnevnik – kao što je to slučaj bio i s drugim umetnutim tekstualnim dijelovima.[73]

Nakon što je Dragutin Nežić imenovan duhovnikom u rimskom Zavodu sv. Jeronima te je preuzeo tu dužnost sredinom studenog 1939., dnevnik je ponovno počeo voditi sam Stepinac, možda u pomanjkanju osoba od povjerenja. Ipak, njegov je diskurs u ovom drugom razdoblju vođenja dnevnika dobrim dijelom štur i nepersonalan. Češće će tako on slijediti stil Nežićeva vođenja, nego Stepinca osobno iz razdoblja proljeće 1934. - jesen 1935. godine. Stoga će većinom lakonski navoditi datume i osobe s kojima korespondira ili se sastaje te teme njihove komunikacije. Tako će i dalje većinu stranica dnevnika, čak još više u odnosu na sredinu 1930-ih, činiti pisma, isječci iz novina itd. koji su ubačeni među vlastite rečenice. Zanimljivo, ponekad se ipak nadbiskup Stepinac osvrće te čak kao da polemizira, ili bar zapisuje svoje, obično kraće, mišljenje o pojedinom problemu izrečenom u „zaljepljenom" pismu, novinskom članku i sl. Ponekad ono služi kao uvod, a češće kao zaključak problemu iznesenom u tom umetnutom izvoru.

Na žalost, u prijepisu nisu prepisani svi izvori. Prepisivači su ponekad preskakali čitave stranice, pogotovo veće, takvih umetnutih cjelina, najčešće uz lakonsku opasku da su „ispušteni kao nepotrebni". Ako su ispuštali neki novinski tekst, ponekad su uz to stavljali ime novina i datum u kojima je nešto objavljeno, ponekad tek naslov članka koji u originalu na tom mjestu stoji, bez naznake otkuda je preuzet i pod kojim datumom. U konačnici, može se reći da bez uvida u originale dnevnika na nekim mjestima teško možemo reći s čime (ili kime) točno Stepinac

72 STEPINAC, Dnevnici, 113.-114.

73 Npr. sastanak Alojzija Stepinca s podpredsjednikom HSS-a Augustom Košutićem u Remetama 5. III. 1937. STEPINAC, Dnevnici, 206.-207.

polemizira ili što je sve smatrao toliko bitnim da je završilo u njegovim dnevnicima.

Za vrijeme Drugog svjetskog rata dnevnici će tako sadržavati i novinske članke, ali i pisma kolega, kao i običnih ljudi koji su se obraćali nadbiskupu tražeći njegovu pomoć u sprječavanju raznih bezakonja. Teško je reći kako na to Stepinac reagira jer je njegova vlastitog teksta u tom razdoblju jako malo. Je li se nadbiskup bojao hapšenja, pljenidbe dnevnika, ali i stradanja svih onih koji su se njemu osobno obraćali, teško je reći. Ipak, ono što se može istaknuti: Da nije te probleme smatrao bitnim, ne bi ih priključivao svojim dnevnicima. Zadnji osobniji upisi koji su završili u dnevnicima vezani su uz prve mjesece NDH 1941. godine. Oni obuhvaćaju razdoblje neposredno nakon proglašenja te „nezavisne“ države, a opisuju npr. i nadbiskupov prvi susret s, prema njemu prilično suzdržanim i sumnjičavim Poglavnikom. Nakon sredine 1941. kao da ponovno vođenje dnevnika preuzima neka treća osoba – o čemu, na žalost, nema nikakve bilješke. Da je od sredine 1941. netko drugi vodio dnevnik vidi se prema mnoštvu „sitnica“ koje nam govore o promjeni u diskursu; npr. prema tituliranju Stepinca. Tako se uz ili umjesto Stepinčeva imena od 1941. do 1945. sada piše „Preuzvišeni“ (ili skraćeno, Preuzv. ili Pr.), dok se ranije češće pisalo samo „nadbiskup“. Ako bi se moralo nagađati, vrlo vjerojatno je vođenje dnevnika u spomenutom razdoblju prepušteno nekom od njegovih tajnika.[74]

Iako je već i prije u dnevniku (od 1939.) Stepinac sam o sebi pisao u trećem licu, čini se da je prelazak u nečije druge ruke bio praćen s još većom ograničenošću onoga što je završilo u dnevniku, čije su stranice sada ispunjenije još više raznim pozivnicama za događaje, novinskim člancima i sl. Ono što je bilo „ručno“ zapravo je postao Stepinčev itinerar, bez ikakvih komentara. Tako malo toga saznajemo o njegovim

74 Možda je vođenje dnevnika prepušteno Stjepanu Lackoviću, koji je bio Stepinčev tajnik od sredine 1941. do kraja Drugog svjetskog rata? „Preminuo tajnik Alojzija Stepinca“, *Dnevnik.hr*, https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/preminuo-tajnik-alojzija-stepinca.html (4. siječnja 2018.)

osobnim stavovima u to doba. Od sredine 1941. do 1945. ono što jest završavalo u dnevnicima pod pojedinim datumima samo su popisi gdje se Stepinac kretao i s kime sastajao, eventualno uz vrlo kratke opise o čemu se govorilo. Doista, Stepinac od 1941. do 1945. ide dosta u posjete raznih ministara, poslanika i ostalih osoba iz političkog, vojnog i kulturnog života NDH, dok se komunisti ili neki otpor ne spominje. Npr. pod nadnevkom „18. IX. [1944.]" stoji: „Prije podne od 9 – 13 sati boravio je Preuzvišeni sa nadb[iskupskim] tajnikom Dr. Lackovićem na šetnji na Sljemenu. Poslije podne oko 5 sati primio prof. Dušana Žanka, poslanika II. razreda, koji je boravio neko vrijeme u Francuskoj".[75]

Osobno ili službeno, postojanje drugih dnevnika?

Važno je razumjeti da Stepinac, kao i većina drugih pisaca dnevnika, svoje bilješke čini se nije vodio redovito. Npr. nakon početka 1940., točnije čestitki povodom proslave Nove godine, sve do 18. lipnja iste godine nema nikakvih upisa niti materijala priloženih dnevnicima.[76] Slično je i s nekim drugim stvarima, npr. njegovom hodočašću po Svetoj Zemlji 1937. godine o kojem u dnevniku ne postoji nikakav originalni zapis. Slično je i sa samim krajem dnevnika, tj. njihove V. knjige. Prema kraju imamo sve manje i šturije opise, a posljednje što nalazimo u dnevnicima je kraći zapis o Stepinčevim sastancima održanima 1. veljače 1945. te zabilježba da je nakon toga u dnevnike ulijepljena slika poglavnika kako prima „visoke vjerske predstavnike" za Novu 1945. godinu.[77] Sve ovo otvara pitanje postoje li neki drugi njegovi zapisi u ta doba koja su u dnevnicima „prazna" ili ih jako šturo opisuje?

Postoje neprovjerene indicije da je jedna kopija, čak ne prijepis, već fotografirane stranice rukopisa, završila u Beogradu, ali ostaje nejasno gdje je ona točno, u kojoj se instituciji čuva te je li dostupna istraživačima. Nju

75 STEPINAC, Dnevnici, 596.

76 STEPINAC, Dnevnici, 398-399.

77 STEPINAC, Dnevnici, 606.

spominjem jer ta „beogradska" kopija navodno ima šest, a ne pet knjiga.[78] Drugi opet izvori iz Beograda isticali su da osim pet poznatih Stepinčevih dnevnika „postoji i njegov osobni dnevnik koji je u Beogradu".[79] Iako je bilo pokušaja da se ustanovi gdje su i što sadržavaju osim pet poznatih možebitne dodatne dnevničke knjige koje se pripisuju Stepincu, svi su pokušaji propadali te su još 2003. upitane upravne i arhivske institucije iz Srbije mahom službeno odgovarale da one ne čuvaju građu takvoga tipa.[80] Držim da bi cjelokupnu priču mogla razriješiti usporedba svih kopija međusobno, kao i njih i originala.

Je li Stepinac i nakon tih zadnjih upisa iz početka 1945. vodio dnevničke zapise barem do uhićenja 1946., te je li to ta fantomska šesta ili neka druga knjiga dnevnika, teško je reći. Npr. prilikom povratka dnevnika Zagrebačkoj nadbiskupiji kao nasljedniku stvaratelja, istaklo se da se vraća pet svezaka izvornog dnevnika.[81] Čini se da je vlada tada mlade Republike Hrvatske, koja se tek počela izgrađivati, prihvatila mišljenje da su dnevnici ne osobne, već službene zabilješke koje je Stepinac vodio po svojoj dužnosti pomoćnog biskupa, tj. nadbiskupa te da stoga, u eri obnove veza između Crkve i države, trebaju pripasti njegovim nasljednicima u službi, tj. Zagrebačkoj nadbiskupiji.[82]

Prije povratka mikrofilmirane kopije dnevnika su pritom načinjene u današnjem HDA, ali samo u zaštitne svrhe. U konačnici uvid u originale, ali i mikrofilmove nije moguć bez pisanog dopuštenja Nadbiskupskog duhovnog stola Zagrebačke nadbiskupije. Davanje, tj. vraćanje dnevnika Zagrebačkoj nadbiskupiji je opravdano izjavom da je

---

78 Usp. Veljko Đurić Mišina, „O dnevniku Alojzija Stepinca", *Standard*, http://standard.rs/2017/06/06/o-dnevniku-alojzija-stepinca/?ns_abc=latin (5. I. 2018.) te Branimir Stanojević, Dnevnici Alojzija Stepinca (2), *Glas javnosti*, http://www.glas-javnosti.rs/node/16317 (5. I. 2018.)

79 U Srbiji uz dnevnik i spisi o Stepincu, *Jutarnji list*, 5. VI. 2003., 5.

80 U Beogradu zasad ni traga Stepinčevim dnevnicima, *Večernji list*, 6. VI. 2003., 12.

81 Stepinčev dnevnik na Kaptolu, *Večernji list*, 16. II. 1991., 3. Tom prilikom su originali čak i ponovno uvezani.

82 Originalni Stepinčevi dnevnici su u Zagrebačkoj nadbiskupiji, *Novi list*, 5. VI. 2003., 7.

ona pravni nasljednik stvaratelja dnevnika.[83] Doista, možemo se složiti s time, tim više što dnevnike Stepinac počinje voditi s danom kada saznaje da postaje pomoćni biskup, što ga umjesto njega osobno češće vode njegovi bliski suradnici i osobe od povjerenja te ponajviše što su u njega unašane službene stvari, tj. unutarcrkveni, politički i društveni problemi, a ne opisi npr. osobnih ili obiteljskih događaja (barem ne u užem smislu). Možda postoje i posljednji opisi, koji su u prijepisu „ispušteni kao nepotrebi", iako sumnjam.

Makar raznorodni po stilu i unutarnjim karakteristikama teksta Stepinčevi dnevnici su dobrim dijelom doista službeni zapisi, tim više što u doba Drugog svjetskog rata, tj. od sredine 1941. prelaze u domenu svojevrsnog rokovnika, jer se gotovo isključivo bilježe razni sastanci koje je nadbiskup imao. Teško je reći kome su dnevnici upućeni, jer se sam Stepinac ne izjašnjava za koga ih vodi i kome ih treba predati u nasljedstvo. Definitivno držim da su to ipak njegovi nasljednici unutar Zagrebačke nadbiskupije. Možemo nagađati i to na temelju nekih dijelova u prvim tomovima dnevnika da bi, pomalo u stilu Konstantina Porfirogeneta i njegova djela *De Administrando Imperio*, dnevnici mogli biti i didaktički priručnik usmjeren Stepinčevu nasljedniku, da bolje razumije ulogu i probleme s kojima se nadbiskup susretao u svom radu.

Sam Stepinac nije previše govorio o karakteru i poslanju dnevnika. Jednom je prilikom, 1951., duboko nakon što su oni zaplijenjeni, sam ukratko istakao kako smatra da su bitni za razumijevanje okolnosti vremena u kojem je živio. Nadalje, naglasio je kako se dvoumio oko njihova pisanja, ali i podcrtao koliko smatra da je zapljena bila moralno i zakonski upitna. Shvaćao je ipak, da se neki dijelovi mogu iskoristiti protiv njega: „Žao mi je, da su moji dnevnici došli u ruke ovim kukavicama. Lijepo sam rekao Nežiću neka ih uništi, ali on kao historičar ni čuti o tome, nego to su važni dokumenti, to treba sačuvati [...]."[84]

83 Usp. „Stepinac je pisao i intimni dnevni, koji je u Beogradu, *Večernji list*, https://www.vecernji.hr/vijesti/stepinac-je-pisao-i-intimni-dnevnik-koji-je-u-beogradu-736762 (5. I. 2018.) te Juraj, Batelja, Stepinac – kompas za ravnanje, 25.

84 Juraj, Batelja, Bjelodanost, a ne tajna!, *Blaženi Alojzije Stepinac: Glasnik postulature*, br. 3-4., 3. X. 2003., 89.-90.

Jugoslavenske tajne službe i dnevnici nadbiskupa Stepinca (1950.–1991.)

Nakon svega otvara se zanimljivo pitanje što se sa Stepinčevim dnevnicima dogodilo između 1950. te 1991. godine. Nakon što su dnevnici oduzeti, originali i pretipkane kopije čuvane su od strane UDB-e, a zatim njene nasljednice od kraja 1960-ih, Službe državne sigurnosti. Neznanog datuma, ali očito između 1950. i 1952. godine sastavljene su kraće *Upute za prijepis dnevnika Stepinca, radi ovjerovljavanja*, koje se nalaze na početku omota koji sadržavaju dnevnike, a govore nam da je vlastima komunističke Jugoslavije barem na papiru bilo u interesu da se dnevnici prepisuju što izvornije se držeći originala. Tako je trebalo biti zadržan doslovni tekst, navođen izvorni poredak na stranici, uz naznaku svih autorovih bilježaka, brojeva stranica u originalu, uz bilješke o svim ispuštenim stvarima (npr. točnim naslovima izrezaka iz novina, fotografija, poziva na večere, pečata, itd. koji su bili u originalu dnevnika), opaske o riječima koje su u originalu precrtane (ali su čitljive ili nečitljive).[85]

Treći primjerak kopije Stepinčevih dnevnika nakon nadbiskupova suđenja postao je dio velikog „dosjea Stepinac“, koji je obuhvaćao više desetaka tisuća stranica, pri čemu je bitno napomenuti da su neki dijelovi tog spisa očito s vremenom izlučivani, dok su drugi ubacivani još barem tijekom 1960-ih u taj veliki spis. Ipak, je li što ubačeno u dnevnike, ne možemo reći na temelju prijepisa. Teško je reći koliko je prijepisa dnevnika načinjeno, ali čini se da ih nije bilo puno. Iz službene zabilježbe koju je unio jedan od ključnih ljudi Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Mate Grubić u svibnju 1983., „predmet 001-0, redni broj 50/33 „Dr Alojzije Stepinac – dnevnik dr A. Stepinca, 5 knjiga“ bio je neovjereni prijepis. Usto je uočeno kako svih pet knjiga dnevnika u prijepisu obuhvaća 606 stranica teksta. Iako se radilo o neovjerenom prijepisu istaklo se da „po svom sadržaju

85 Upute za prijepis dnevnika Stepinca, radi ovjerovljavanja, HR-HDA, fond 1561., SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 34.

predmet spada u kategoriju 'A' i nije za korištenje izvan službe D[ržavne] S[igurnosti]".[86] U drugoj bilješci, kraćoj, ali nedatiranoj i nepotpisanoj, za koju se može reći da je pratila ovu prethodnu, istaklo se kako su „dnevnici" dani SDS-u „samo na čuvanje, a mogu se koristiti isključivo po odobrenju Predsjedništva SR Hrvatske. To se odnosi i na radnike i rukovodioce Službe".[87]

Druge nam bilješke govore da su još sve bar do 1990. ipak ti dnevnici obrađivani u SDS-u, pri čemu su pisaćom mašinom rađene svojevrsne kraće regeste koje su upozoravale na pojedine (za SDS) bitne, tj. „zanimljive" rečenice zapisane na određenim stranicama dnevnika. Radi se mahom o važnijim sastancima Stepinca, npr. s članovima vlade NDH, službenim putovanjima (npr. u Rimu 1941.), pismima koja su mu upućena (a dio su dnevnika) itd. Npr. „str. 514 Papina poruka Stepincu u vezi dogadjaja u Glinskoj crkvi".[88] Pri prijepisu je načinjen i tzv. *Kratki pregledi materijala iz dnevnika dr. A. Stepinca, koji eventualno dolazi u obzir za korištenje u štampi*. Već iz ovako formuliranog naslova dokumenta vidi se za što je trebalo poslužiti 40 izvadaka iz 5 velikih cjelina (bilježnica) koje su činile Stepinčeve dnevnike. Pri tome je ono što su vlasti smatrale inkriminirajućem variralo od nekoliko riječi do nekoliko stranica teksta, ali i čitavih pisama i novinskih članaka, dijelova koji su također bili „prilijepljeni" uz tekst te su tako činili integralne dijelove dnevnika.[89]

Koliko je toga „nadopisala", „izbrisala" ili drugačije „redaktirala" UDB-a ili određeni pojedinci bliski njoj?[90] Teško je išta tvrditi. Zato se treba vratiti originalima te na temelju njih poduzeti daljnje znanstvene

86 „Zabilješka" RSUP-a NRH od 4. V. 1983. HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 32.

87 Nedatirana bilješka na početku omota dnevnika. HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 32.

88 Regeste naziva „Dnevnik od [sic!] Alojzija Stepinca za razdoblje od 30. 5. 1934 do 13. 2. 1945. godine", HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 32.

89 Kratki pregledi materijala iz dnevnika dr. A. Stepinca, koji eventualno dolazi u obzir za korištenje u štampi, HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 35.

90 Batelja, Bjelodanost, a ne tajna!, 90.-91.

korake. Daleko smo napredovali na znanstvenim poljima, pa bi unutarnja i vanjska analiza originalnih izvora, u rukama stručnjaka, konačno mogla reći što je točno doista izvorno, a što je eventualno „ubačeno" od strane jugoslavenskih tajnih službi. Na ovo se nastavlja pitanje kako su socijalističke vlasti, u posjedu dnevnika, koristile te zapise te pritom rabile ili zlorabile svoju poziciju. Doista, to možemo vidjeti analizirajući okolnosti prvih javnih objava nekih dijelova dnevnika.

Vlasti komunističke Jugoslavije odlučile su na prijelazu 1952. u 1953. u dva nastavka dopustiti čini se po prvi puta objavu dijelove toga dnevnika u časopisu *Međunarodna politika* (o tome u Predgovoru I.). Četiri i pol godine nakon smrti kardinala Stepinca, krajem 1964. Zagreb je posjetio talijanski novinar i publicist Carlo Falconi, koji je tada pripremao knjigu radnog naslova „Šutnja Pija XII u odnosu na zločine nacifašizma". Preko hrvatskih publicista Frane Barbijerija i Ive Mihovilovića, koji su se inače bavili sličnim temama, došao je u posjed knjiga koje su opisivale suradnju Crkve u Hrvatskoj i Vatikana tijekom Drugog svjetskog rata, napose „Magnum Crimen, Suđenje Stepincu" te „Tajni dokumenti Vatikana i ustaške NDH". Osim nekih kopija dokumenata, očito je istim kanalima saznao za postojanje i druge dokumentacije o Stepincu, npr. njegova dnevnika, pa je zatražio od Komisije za vjerska pitanja Hrvatskog sabora da mu se dopusti rad na Stepinčevim dnevnicima. S jedne strane odgovorni su smatrali da se radi o dobroj ideji, procjenjujući da je Falconi „uvjereni antiklerikalac, najbolji poznavatelj Vatikana i njegove politike, objektivan i politički nezavisan". Stoga su držali da bi bilo dobro da se njemu kao strancu povjere Stepinčevi dnevnici na korištenje i objavu. Tim više što bi objava od strane nejugoslavena i izvan granica Jugoslavije „imati za nas daleko povoljniji odjek" u odnosu da se objave u državi i od strane nekog bliskog režimu. Problem je bio što Falconi nije poznavao jezik, pa je bilo potrebno mu nekako i prezentirati sam tekst dnevnika. Ipak je zaključeno da se povjeri taj posao Institutu za izučavanje radničkog pokreta, tj. dogovori s „direktorom Instituta" [tada dr. sc. Franjo Tuđman – op. a.]. Falconi, koji je tada bio u Rimu, imao je navodno kratak rok za predaju rukopisa izdavaču. Iako je dobio

pristup određenim kopijama dijelova dnevnika i drugim materijalima koje je UDB-a dostavila, a inkriminirali su Stepinca, on je ipak htio što hitniji i cjelovit pristup originalima dokumenata i osobito dnevnika, a ne kopijama. Djelatnici UDB-e, koji su imali pristup dnevnicima bili su u dilemi. Isticali su kako u Stepinčevim dnevnicima i drugim dokumentima, očito onima koji su bili dio njegova dosjea, ima „podataka koji idu nama u prilog, a ima i suprotnih." Dapače, istakli su kako je mišljenje djelatnika Republičke, ali i Savezne komisije za odnose s vjerska pitanja da je „Falconijevo djelo korisno za našu zemlju" te da bi bilo „bolje da on kao stranac i nezavisan publicist objavljuje takve stvari, nego da ih objavljujemo mi sami. Medjutim, oni nisu u stanju ocijeniti je li korisno učiniti presedan i otvoriti mogućnost ostalim publicistima da se koriste ovim dokumentima".[91] Na kraju je Falconi čini se ipak nešto dobio, iako ostaje nejasno što točno. Kasnije je isticao da je dobio mnoštvo dokumenata i uvid u Stepinčev dnevnik, ali je materijale dobio pomiješane, pa ni sam nije mogao reći o čemu se točno radi.[92] Nadalje, možda i zbog tromosti u odlučivanju režimskih tijela, definitivno nije dobio cjelokupne materijale, barem do vremena zaključenja svog rukopisa.[93] Definitivno se treba složiti sa zaključkom da dobro dokumentirana priča oko Falconijeva traženja pristupa dnevnicima pokazuje kako je UDB-a, koja je u svom posjedu imala dokumente vezane uz Stepinca, pa tako i njegov dnevnik, nastojala njima manipulirati. Dapače, valja se složiti da ovo pokazuje kako su se pri režimskim tijelima razmatrale opcije kojima bi se određeni, unaprijed pripremljeni materijali, dali „osobama od povjerenja", s međunarodnim ugledom i barem formalnom nepristranošću, kako bi ih oni prvi prezentirali u svijetu i tako postigao za jugoslavenski socijalistički režim pozitivan propagandni efekt.[94]

91 HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 63.

92 Dapače, sam Falconi je istakao kako je materijale dobio putem Ureda za kriminološka istraživanja, koji je tada bio izravno povezan s UDB-om. Vidi: Jedna pogana knjiga, *Stepinac mu je ime*, II, 416.-451.

93 Isto. Vidi: Carlo, FALCONI, *The Silence Of Pius XII*, Little, Brown and Company, Boston, 1970.

94 Gordan, AKRAP, *Kardinal Stepinac u dokumentima Gestapa i OZN-e*, Zagreb, 2016., 54.

S druge strane već godinu dana po objavi Falconijeve knjige situacija se ponešto promijenila jer je nakon nekoliko godina priprema sada i službeno započeo proces postepene obnove diplomatskih odnosa između Svete Stolice i socijalističke Jugoslavije, koji će kulminirati posjetom Josipa Broza Vatikanu 1971. godine.[95] Nakon toga dnevnici nisu više korišteni u neke „propagandne" svrhe sve do iza smrti Josipa Broza, kada su nacionalni i vjerski sukobi u Jugoslaviji počeli izbijati na vidjelo.

Prvi je u formi opširnije monografije na prijepise dnevničkih knjiga Stepinca koje se čuvaju „u Arhivu Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova SR Hrvatske u Zagrebu" upozorio još sredinom 1980-ih Branimir B. Stanojević u svojoj knjizi u kojoj je prikupio razne dokumente kojima je dokazivao Stepinčevi krivnju za događaje vezane uz Drugi svjetski rat. Dapače, autor je prvi prilično sustavno „izvukao" rečenice iz prijepisa koje je smatrao zanimljivijima i važnijima u dokazivanju da je, kako je Stanojević ukratko opisao, Stepinac bio opterećen „predrasudama i zlom" koja su se „morala iskazati onako kako se to već dogodilo".[96]

Nakon toga dogodio se prvi ozbiljniji pokušaj jednoga hrvatskog znanstvenika da upozori na postojanje i važnost ovoga izvora te da ga pokuša objaviti. U dva navrata tjednik „Danas" je u nastavcima koje je potpisivao istaknuti hrvatski povjesničar Ljubo Boban objavljivao dijelove Stepinčevih dnevnika. (*O tome u Predgovoru I.*). Da je bilo pokušaja da se Stepinčevi dnevnici dislociraju iz Zagreba zanimljivo je svjedočanstvo o tom pitanju iznio 2003. godine povjesničar i ravnatelj HDA (od 1978. do 1990.) Petar Strčić. On je ustvrdio da je krajem 1980-ih uspio spriječiti da se Stepinčevi dnevnici iz arhiva republičkog SUP-a pošalju u „centralu" u Beograd, već ih je uspio prebaciti u tadašnji Arhiv Hrvatske (današnji Hrvatski državni arhiv). „Smatrao sam da taj materijal ne smije biti prebačen u Beograd. Iz iskustva znam da postoje mogućnosti izbacivanja, čišćenja te ubacivanja materijala, što u povijesti nije rijedak slučaj,

---

95 Miroslav, AKMADŽA, Pregovori Svete Stolice i Jugoslavije i potpisivanje protokola iz 1966. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2., 2004., 498.

96 Branimir, B. STANOJEVIĆ *Alojzije Stepinac zločinac ili svetac (Dokumenti o izdaji i zločinu)*, Nova knjiga, Beograd, 1985., 45.-53.

pa se ti materijali zloupotrebljavaju"[97]. Tako je akademik Strčić zapravo ne samo potvrdio da su originali dnevnika u pet svezaka bili u arhivu SDS-a RSUP-a SRH te da su otamo preneseni u HDA, već je i jasno ustvrdio da s njihovim tekstom, barem od samog kraja 1980-ih, nisu rađene nikakve makinacije. Dapače, istaknuo je da ih je već tada potajno odnio i pokazao Zagrebačkom nadbiskupu Franji Kuhariću. „Bio je duboko ganut. Tražio je da se iz Nadbiskupskog arhiva donesu dnevnici Stepinčeva prethodnika, nadbiskupa Bauera. Listajući ih utvrdili smo da je Stepinac svoje dnevnike pisao po uzoru na Bauera".[98]

Iako su originali 1991. vraćeni stvaratelju kompletan arhiv SDS-a kao nasljednika UDB-e, početkom 2015. predan je Hrvatskom državnom arhivu, a od početka 2017. postao dostupan bez ograničenja. Stoga je i ovaj, III. prijepis dnevnika, zajedno s ostatkom Stepinčeva spisa, konačno postao dostupan istraživačima.

Pitanje objave

Baš zbog toga što dnevnici nikada nisu cjelovito objavljeni u proteklom je razdoblju dolazilo do mnogih manipulacija samim Stepinčevim diskursom. Mnogi su autori tako tvrdili da su imali uvid u originale ili (kompletnije) prijepise dnevnika te su iz njih, obično prigodno, navodili ono što je trebalo da osnaže svoj dokazni postupak, obično vezan uz to da difamiraju ili osnaže (čak i dodatno „posvete") samu Stepinčevu osobu. Radili su to ne samo obični ljudi, pritom se često pozivajući na u tisku objavljene dijelove Stepinčeva dnevnika (obično već spomenute tekstove Ljube Bobana u tjedniku *Danas*), već i stručnije osobe. *Modus operandi* je takav da se obično kombiniraju stvarne Stepinčeve rečenice, s onima za koje nema dokaza da je Stepinac ikada zapisao. Tako se stvara jedan splet dokaza koji kao da govori npr. da je Stepinac samo bio opsjednut istrebljenjem Srba te se mogu protumačiti kao govor mržnje protiv Srba. Npr. književnik i književni teoretičar Radomir Smiljanić u

97 Originalni Stepinčevi dnevnici su u Zagrebačkoj nadbiskupiji, *Novi list*, 5. VI. 2003., 7.

98 Isto.

jednom je intervjuu istakao šest citata iz Stepinčeva dnevnika. Od toga je tek jedan doista negativan Stepinčev citat, ali od pola rečenice (ne cijela), izvučen iz konteksta, a doista vezan uz 4. knjigu dnevnika i strane 172 i 173 na koje ih Smiljanić stavlja.[99]

Što se tiče antisrpske retorike u Stepinčevim dnevničkim bilješkama, ukratko, mora se reći da njih ima. Stepinac ne skriva svoje *Hrvatstvo*, ističe njegovu odvojenost od drugih nacija, čak ga i izdiže. Za negativnosti u Jugoslaviji na stranicama dnevnika krivi, doista, ali između ostalog, i Srbe. Zašto doista, ali između ostalog i...? Zato što se Stepinac puno češće od (nacionalno) Srba negativno izražava o masonima i komunistima. Doista, sudeći po dnevnicima, te dvije su mu skupine bile glavni „trn u peti". Čini se da je Stepinčevo izrastanje i obrazovanje u doba u kojem je Crkva od kraja 19. i u prvoj polovini 20. stoljeća jasno definirala svoje izrazito socijalne, ali antiliberalne i antilijeve stavove, osuđujući materijalizam i otuđenje čovjeka od zajednice uvelike oblikovali Stepinčeve svjetonazore. Utjecaj masona i komunista na hrvatsko društvo Stepinac drži upravo pogubnim, kao i neki drugi njegovi suvremenici.[100] Negativno će se izražavati o mnogim drugim pojavama i politikama, ponajviše onoj „beogradskoj", koju između redaka naziva velikosrpskom, ali i o politikama HSS-a. Stepinac tako ne skriva svoje neslaganje s Mačekovim političkim vodstvom hrvatskoga naroda.[101] Drži da se u HSS „uvuklo" previše liberala, pa čak i komunista. Dok hvali dobrotu, finoći i „privrženost Crkvi" bana Savske banovine Viktora Ružića, kojeg je postavio premijer iz redova JRZ Milan Stojadinović, bana Banovine Hrvatske Šubašića drži čak prikrivenim masonom.[102] Unatoč tome će sa strepnjom pratiti pad Cvetkovića i kneza

99 Usp. Uvid u tajni dnevnik, *Pravda*, http://www.pravda.rs/lat/2017/04/23/uvid-u-tajni-dnevnik-pogledajte-sta-je-ustaski-zlocinac-stepinac-govorio-o-srbima/ (4. I. 2018.) te STEPINAC, Dnevnici, 494.-495.

100 Npr. imamo u tom kontekstu primjer još jednog bliskog blaženika rimokatoličke crkve, Ivana Merza. Blessed Ivan Merz, http://ivanmerz.hr/staro/international/eng/index.htm (4. I. 2018.)

101 STEPINAC, Dnevnici, 432.

102 STEPINAC, Dnevnici, 352, 404.

Pavla te će sa zebnjom za budućnost osuditi (opet) srpske vojne i političke krugove te Mačekovo oklijevanje za puč 27. ožujka 1941. godine.[103] Između redaka može se iščitati da je Stepinac hrvatski nacionalist i konzervativac, bliži po stavovima budućem ministru u vladama NDH Mili Budaku, s kojim se nekoliko puta sastao u doba Banovine Hrvatske, do npr. Mačeku. Ipak, i frankovca Budaka će otvoreno kritizirati te mu navodno u lice isticati u kolovozu 1940. da Crkva ne pobija hrvatske nacionaliste, ali da pobija „zlu ideju poganskog nacionalizma kakav se je pojavio u Njemačkoj, jer onakve doktrine ne može katolička crkva da prihvati".[104]

Uz sve navedeno važno je istaknuti da su njegovi sastanci s osobama iz političkog života i općenito politika tek jedan dio dnevnika. Doista, Stepinac se na dnevničkim stranicama dotiče i mnogih drugih pitanja iz javnog života, posebice jer se on isto tako sastaje i s osobama iz npr. domene društvenog, kulturnog i vjerskog života. Ako nešto treba naglasiti široj javnosti to je da nam dnevnici daju dobar uvid u njegove šire, a ne samo političke svjetonazore. Zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca na stranicama dnevnika upoznajemo kao produkt svoga vremena. Njegovu osobu i njegove zapise treba tako promatrati, iako se može reći da oni mogu narušiti kod nekih aureolu svetosti koja se nastoji stvoriti prije kanonizacije. Ne ulazeći u njegovo držanje pred komunističkim vlastima 1945. i 1946., iz dnevnika koji su vođeni od sredine 1934. do početka 1945. na nekim se mjestima jasno vide Stepinčeva osobna razmišljanja, politički, nacionalni kulturni i drugi stavovi. Ali i strahovi. Ne shvaćam zašto bi to bilo sporno. Zar svaki svetac nije bio i čovjek?

Ukratko, autor ovih redaka doista smatra da bi se trebalo dopustiti istraživačima suvremene crkvene povijesti, u red kojih sebe ne ubraja, uvid u originale dnevnika. Dapače, da se dopusti da, uz stručne komentare,

103 STEPINAC, Dnevnici, 489.-497.

104 STEPINAC, Dnevnici, 405.

počnu s procesom pripreme ovih vrijednih dnevnika za objavu.[105] Zato što su sa stajališta hrvatske povijesti i šire kulture oni jako bitan izvor, koji će pomoći rasvijetliti mnoge dosad nepoznate aspekte naše prošlosti od sredine 1930-ih do sredine 1940-ih, pa čak i potaknuti nova istraživanja. Objavom originala dnevnika ne samo da bi se bolje objasnilo Stepinčevu osobu već bi se i izbilo argumente barem dijelu onih koji zastupaju teze poput onih „da je hrvatski kardinal Alojzije Stepinac projektant eliminacije srpskog naroda i da je u svojim dnevnicima planirao pokatoličavanje Srbije".[106] Bez prave kritičnosti, stvari doista idu iz jedne krajnosti u drugu. Preko Stepinčevih dnevnika i danas se „u prvom slučaju ide na frontalnu osudu Katoličke crkve, u drugom se slučaju ona frontalno brani".[107]

Stipica Grgić

105 Slažem se tu u potpunosti s mišljenjem Ljube Bobana, koji je doživio kritike, nakon objave dijelova dnevnika u *Danasu*. On je 1990. isticao da je priprema kritičkog izdanja „posao od dvije, tri godine", ali da bi oni mogli „biti od velike pomoći istraživačima, publicistima i novinarima". Isto tako optimistično je isticao „da će i original u skoro vrijeme biti pristupačan javnosti". Razočarani Stepinac: Akademik prof. dr. Ljubo Boban o nastavku feljtona 'Dnevnik kardinala Stepinca', *Slobodna Dalmacija*, 28. V. 1990., 21.

106 Vesna Šurbat, Šokantno svjedočenje: Kako je Stepinac planirao pokatoličavanje Srba, *Blic*, https://www.blic.rs/vesti/drustvo/sokantno-svedocenje-kako-je-stepinac-planirao-pokatolicavanje-srba/0ymkt8e (4. I. 2018.).

107 Alojzije Stepinac: Nepoznati dnevnik (1), *Danas*, 25. VII. 1989., 63.

NAPOMENA PRIREĐIVAČA

Ovdje objavljeni Stepinčev *Dnevnik* u osnovi se zasniva na prijepisu koji je napravila Uprava državne bezbjednosti (UDB-a) vjerojatno između 1950. i 1952. godine ili nešto kasnije. Prijepis *Dnevnika* nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu (HR-HDA), fond 1561., SDS RSUP SRH, dosije Alojzija Stepinca, br. 301.681. (omoti 31, 32 i 33.) – akvizacija 39. iz 2015. godine (66. 1.2. Dnevnik – neovjereni prijepis.). Ovo je III. kopija koja je dio sudskog spisa o nadbiskupu Alojziju Stepincu. Određeni dijelovi *Dnevnika* su preuzeti i iz tjednika „Danas" koji je tijekom 1989. i 1990. objavio na feljtonistički način u uredništvu Ljube Bobana dijelove Stepinčeva *Dnevnika*. Radi se o tomu da je Boban, prema prvoj pretpostavci, očito imao neki drugi prijepis *Dnevnika* u kojemu je bilo nešto više materijala. Prema drugoj pretpostavci, Boban koji je na kraju došao u posjed orginala *Dnevnika,* imao je mogućnost da u feljton prenese i one dijelove *Dnevnika* koji se nisu nalazili u prijepisu. Tek vrlo mali dio dnevničkog materijala je preuzet iz knjiga Juraja Batelje, voditelja Postulature Alojzija Stepinca pri Zagrebačkoj nadbiskupiji, koje je on objavljivao poslije 2000. godine. U *Dnevniku* je u bilješkama naveden svaki takav slučaj.

Originalni Stepinčev *Dnevnik* osim svog osnovnog sadržaja kao priloge ima mnoštvo popratnog materijala, uglavnom pisama i novinskih izrezaka, pozivnica i slično. U prijepisu *Dnevnika* iz HDA su uglavnom dana prepisana pisma koja je Stepinac dobivao, iako je jasno da u prijepisu nisu prepisana sva pisma koja se nalaze u originalnom *Dnevniku.* Što se tiče novinskih članaka (izrezaka) oni gotovo nikada nisu prepisivani, već je samo naznačeno da se ovdje (na toj i toj stranici) nalazi novinski izrezak – pri čemu je naveden njegov naslov i većinom novine gdje je objavljen. U ovoj knjizi su sve takve obavijesti o novinskim izrescima stavljene u bilješke točno tamo gdje se one navode i u prijepisu *Dnevnika.*

Urednik je također nastojao u bilješkama pružiti kratke biografije osoba koje se u *Dnevniku* spominju (za biografije osoba su uglavnom korištene web-stranice Hrvatske enciklopedije *„enciklopedija.hr"* i Hrvatskog biografskog leksikona *„hbml.izmk.hr"* te se one ne spominju u bilješki) i da na historiografski način objasni događaje koji se u njemu opisuju koristeći relevantnu literaturu, ponekad i arhivske izvore. Tamo gdje je bilo potrebno dodatno objašnjenje izvan konteksta *Dnevnika* i ono je dodato prema subjektivnoj procjeni priređivača.

Na kraju ove knjige nalaze se zapisnici sa salušanja nadbiskupa Alojzija Stepinca koje je on dao istražnim organima Jugoslavije nakon svoga prvog uhićenja 1945. godine (17. V. 1945., 20. V. 1945., 21. V. 1945., 22. V. 1945., 24. V. 1945., 27. V. 1945.). Uz njih su dana i dva elaborata UDB-e o Stepincu – prvi nakon njegova prvog uhićenja 17. svibnja 1945., a drugi nakon njegova uhićenja 18. rujna 1946. godine. Ovi materijali su također integralni dio spomenutog sudskog spisa o Alojziju Stepincu, a ovdje se prenose jer su posve rijetko korišteni u historiografskoj literaturi, a u kojima je nadbiskup A. Stepinac bio spreman odgovarati na pitanja i bez ograda izražavati svoje mišljenje, za razliku od sudskog procesa protiv njega koji je vođen tijekom rujna i listopada 1946. godine na kojem je 11. listopada 1946. osuđen na 16 godina zatvora i prisilnog rada te daljnjih pet godina lišenja svih građanskih prava.[108]

108 Prema Harrisu „saslušanja su vođena uglavnom na dostojan način, iako je jasno da je potkraj ispitivanja Stepinac već bio iscrpljen i nekoncentriran. Potpisao je stenograme ispitivanja kao dokaz njihove vjerodostojnosti." HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 138.

DNEVNIČKI ZAPISI ALOJZIJA STEPINCA
Knjiga I.

† 30. V. 1934. Već punih 10 godina govori se o koadjutoru nadbiskupa Zagrebačkog Dr. Ante Bauera.[109] Kad sam polazio u Rim na studij 1924. skoro sav hrvatski kler bio je složan u misli da se koadjutorom

109 **Antun Bauer** (Breznica kraj Varaždina, 11. II. 1856. – Zagreb, 7. XII. 1937.), hrvatski teološki i filozofski pisac, zagrebački nadbiskup. Podrijetlom iz obitelji gradišćanskih Hrvata. Studirao u Zagrebu, Budimpešti i Beču, gdje je 1883. postigao doktorat iz filozofije i teologije. Za svećenika je zaređen 1879. Po povratku sa studija neko je vrijeme bio kapelan u Zagrebu, Ivancu i Samoboru, potom je nekoliko godina djelovao u Zagrebu kao vjeroučitelj na muškoj učiteljskoj školi i gimnaziji. God. 1887. prešao na Bogoslovni fakultet, gdje je isprva bio predavač, potom izvanredni, a od 1904. i redoviti profesor filozofije i osnovnoga bogoslovlja. God. 1905–06. i 1906–07. dekan Bogoslovnog fakulteta, a 1906–07. rektor Sveučilišta. Od 1896. bio je dopisni, a od 1899. redoviti član JAZU/HAZU (od 1915. do smrti i pokrovitelj). Početkom 1911. imenovan je za koadjutora nadbiskupu Posiloviću. Upravu Zagrebačke nadbiskupije preuzeo je 26. IV. 1914. Bio je urednik (1886–90) i dugogodišnji suradnik *Katoličkog lista* te mnogobrojnih drugih katoličkih glasila. Između 1885. i 1911. pet puta je izabran za zastupnika, što mu je omogućilo aktivno sudjelovanje u radu Hrvatskoga sabora, isprva kao pripadnik Stranke prava, potom kao zastupnik Matice stranke prava, odnosno Udružene opozicije, i na posljetku kao predstavnik Hrvatske stranke prava, s kojom je prišao Hrvatsko-srpskoj koaliciji. Kao zagrebački nadbiskup Bauer se uglavnom bavio crkvenim poslovima. Na njegov poticaj i pod njegovim predsjedništvom počela je 1918. s radom Biskupska konferencija, a 1925. organizirao je prvu sinodu Zagrebačke nadbiskupije (nakon 1690.). Godine 1922. sudjelovao je u radu komisije za pripremu konkordata. Zaslužan je što je Zavod sv. Jeronima postao nacionalna ustanova. S đakovačkim biskupom A. Akšamovićem izgradio je sjemenište i gimnaziju u Zagrebu. Pomogao je i osnivanje *Caritasa*. Sve to vrijeme istupao je povremeno i na političkom planu, zalažući se za pravedno rješenje hrvatskog nacionalnog pitanja. U razdoblju do 1914. Bauer se potvrdio i kao plodan filozofski pisac. U svojim filozofsko-teološkim djelima zastupao je neotomističku interpretaciju metafizike. Najvažnija djela: Područje materijalizma (1889), Bogoslav Šulek kao filozof i polemik (1890), Naravno bogoslovlje (1892), Teodiceja ili nauk o razumskoj spoznaji Boga (1918), te temeljno djelo Obća metafizika ili ontologija (1894).

imenuje Dr. Josip Lončarić.[110] Međutim s njime nije bila sporazumna vlada, jer je bio poznat kao odlučan Hrvat iako ne neprijatelj države, a čini se da ni nadbiskup Dr. Bauer nije nikako bio za njega. Osim njega ili bolje iza njega došli su novi kandidati (ako se može vjerovati novinskim vijestima) njih desetak.[111] Ali vladi beogradskoj većini njih bila je nepoćudna. U zimi 1933. starac nadbiskup dr. Ante Bauer bivao je obolio. Ljudski sudeći svaka je nada u ozdravljenje bila izgubljena. No napori liječnika, a osobito vruće molitve tisuća kanonika Hrvata spasila ga. Odmah iza bolesti opet je pokrenuto pitanje koadjutora. Kad sam 1924. odlazio na studij u Rim[112] i slušao da je moj dobri bivši ravnatelj Dr. Lončarić kandidat za nadbiskupa pa nisam mislio da ću za 10. godina kasnije ja doći preko očekivanja sviju na ovo teško i odgovorno mjesto. Samo Gospodin Bog znade i znati će što se odigralo između starca nadbiskupa i mene. Ja nisam želio nikako, bježao sam od pomisli da stupim na stolicu nadbiskupa zagrebačkih. Ali sve je išlo ovaj puta tako naglo da ni sam ne znam kako i najednom je pitanje koadjutora bilo riješeno to jest

110 **Josip Lončarić** (24. II. 1870. – 7. II. 1946.), dugogodišnji ravnatelj Nadbiskupijskog sirotinjskog zavoda u Zagrebu i župnik župe sv. Petra u Zagrebu. Josip, VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca,* Postulatura bl. Alojzija Stepinca, Zagreb, 2011., 212.

111 Potrebno je spomenuti da je pitanje izbora nadbiskupa-koadjutora odnosno Bauerovog nasljednika bilo složeno stoga jer se nije svodilo samo na interno pitanje Crkve, već je u tomu nadležnost imala i država, odnosno kralj Aleksandar je trebao dati svoju suglasnost za kandidata. Znači trebalo je naći kandidata koji bi bio prihvatljiv i za Crkvu i državu. Crkva je imala još jedan motiv da se to pitanje nasljednika riješi što brže jer sve dok ne bude imenovan novi nasljednik država je imala participirati s jednom trećinom u prihodima zagrebačke nadbiskupije, koji nisu bili mali. I zbog toga je država nešto odugovlačila proces imenovana novog nasljednika. Kao jedan od podobnih kandidata spominjao se dr. Ante Slamič, rodom iz Trsta, ali njegova kandidatura pala je kod državnih vlasti zbog toga jer je Slamić bio istarski emigrant, što je moglo dovesti do daljnjeg pogoršanja inače loših odnosa između Jugoslavije i Italije. S vremenom se pojavljivalo više kandidata. Nuncij Sv. Stolice u Beogradu Pellegrineti bio je za Jurja Magjerca, pa zatim za dr. Aleksandra Gahsa, profesora na Teološkom fakultetu u Zagrebu. No njega je brzo otklonio kralj Aleksandar, navodno zbog toga jer ga je Gahs dvaput napao u svojim predavanjima. Ljubo Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca. Nadbiskup protiv volje, *Danas*, 8. VIII. 1989., 64., Robin, HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, Školska knjiga, Zagreb, 2016., 60.-62.

112 Stepinac je u Rim na studije u *Collegium Germanicum et Hungaricum* otišao 28. listopada 1924. godine i tamo ostao sedam godina. Robin, HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 52.

ja sam bio imenovan koadjutorom cum iure successionis (s pravom nasljeđa – op. ur.).[113] Starac nadbiskup Dr. Ante Bauer klicao je od veselja, a ja sam bio prvih dana strahovito potišten. Zašto je Gospode izbor pao na mene? Ja ne nalazim u sebi ništa što bi me preporučivalo za ovo veleважno mjesto, u koje faktički upire danas oči čitav hrvatski narod, bolno čuteći teške nepravde koje mu se nanose sa strane sadašnjega režima. Ništa veliko ne nalazim. Jer sve što sam činio kao svećenik činio sam iz uvjerenja da je to moja stroga dužnost prema sv. Crkvi, Bogu i domovini i narodu mome. Kako bih mogao biti lijeni trut u ovo doba najstrahovitije moralne i materijalne bijede? Možda se je starome nadbiskupu sviđao moj oštar, borbeni duh kad se je radilo o pravima Crkve katoličke."

Kušao sam barem držati u tajnosti svoje imenovanje dok ne dođu papinske bule. Međutim, mi to nije bilo moguće jer su po svoj prilici neki državni organi izdali tajnu. Ja sam se nadao da će vlada odbiti moje imenovanje, jer sam već dvaput morao biti uhapšen ni kriv ni dužan, tobože kao veleizdajnik i antidržavan zbog nekoliko riječi.[114] Međutim, i to je prošlo. [Jedan red precrtan tušem].

113 Prema dr. Vilimu Nuku koji je sastavio svjedočanstvo o izboru Stepinca za nasljednika nadbiskupa Bauera: „Pripremajući u Rimu mirovni ugovor s talijanskom vladom, Trumbić je saznao da u Noceri (zarobljeničkom logoru o.p. ur.) i dalje borave zarobljenici – časnici iz Hrvatske. Posjetio ih je i savjetovao im da se upišu kao članovi jugoslavenske dobrovoljačke legije. Oni su to učinili, a Trumbić je njihov popis predao talijanskoj vladi koja ih je odlučila pustiti iz logora. (....) Svi zarobljeni vojnici američkom su lađom prevezeni do Soluna. Koji su morali odslužiti još neko vrijeme vojsku ostali su. Među njima i Stepinac. A ostali su otišli kućama. Tu je Stepinac dobio i dobrovoljačku legitimaciju, koju je u jednom razgovoru, dok je o tome govorio, pokazao nadbiskupu Baueru, a nadbiskup ju je zadržao i kad je Alojzija predstavljao kralju Aleksandru za nasljednika, pokazao mu je tu kartu. Kralj je je provjerio i dopustio da Stepinac bude zagrebački nadbiskup." Juraj, BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđenje ljubavi*, knjiga I., Postulatura bl. Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., 63. O sličnim verzijama Stepinčevog imenovanja vidi u: Aleksa, BENIGAR, *Alojzije Stepinac: hrvatski kardinal*, Ziral, Rim, 1974., 127-128., Ivo, BANAC, *Hrvati i crkva*, Profil-Svjelo riječi, Zagreb, 2013., 64., Ljubodrag, DIMIĆ, Nikola, ŽUTIĆ, *Alojzije Stepinac – država, crkva, nadbiskup (1934-1941)*, IK Filip Višnjić, Beogard, 2017., 166-167. Isto je tvrdio i nuncij Pellegrineti, da je njegovo sudjelovanje kao jugoslavenskog dobrovoljca bilo odlučujuće za kraljevu odluku o imenovanju. Stjepan, SAKAČ, Barbara Stepinac i svećeničko zvanje njezinog Alojzija, *Stepinac mu je ime*, svezak I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 91.

114 Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (AHAZU), fond Trumbić, Trumbićeve bilješke, 26. VII. 1935. Nije se radilo o službenim uhićenjima jer je Stepinac u dva navrata priveden i legitimiran od strane detektiva i žandara zbog navodnog „govora protiv režima".

„Kad mi je pokojni nadbiskup saopćio da me izabrao za nasljednika, ja sam kleknuo pred njega i sklopljenih ruku ga molio neka to ne čini.... Toliko me iznenadilo da sam u prvi čas pomislio, da je starca ostavila pamet.... Zaklinjao sam i nuncija Pelegrinettija neka mi pomogne, da me to ne zapadne. Rekao sam mu da tu made dosta učenih ljudi i krijeposnih, koji poznaju prilike u dijacezi, a ja da sam tako još mlad...On me prekine i kroz smijeh mi kaže: „Budite mirni: ta pogreška da ste mlad, postaje svakim danom sve manja". Nakon nagovaranja dano mi je na razmišljanje. Posavjetovao sa se i sa svojim ispovjednikom, i jednog dana sam nosim na poštu brzojav za Nuncija u Beograd. Javio sam prema dogovoru samo: Affirmative. Tko bi na pošti mogao slutiti što je sve sadržano u toj jednoj riječi? A meni je bilo prilićno poznato, što to znači za mene. Gledao sam da će neminovno izbiti novi svjetsku sukob, da će biti još prije i stotine žrtava i neprilika, a na kraju možda i Sibirija. Ali ništa zato.... U ruke Božije? Što sam mogao drugo uzeti za geslo nego: In te, Domine, sperava! Prigodom konsekracije svijet je klicao i veselio se, a meni je srce krvarilo...".[115]

Danas mi je stiglo pismo od Nuncija[116] iz Beograda, s kojim sam par dana prije razgovarao kad je bio u Zagrebu zbog toga pitanja.

M.P
NONCIATURE APOSTOLIQUE
BELGRADE BELGRADI, die 30. maii 1934.

---

115 Josip, VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca (5. XII. 1951. – 10. II. 1960.),* priredio Juraj Batelja, Postulatura bl. Alojzije Stepinca, Zagreb, 2011., 62.-63.

116 **Ermenegildo Pellegrinetti** (Camaiore, 27. III. 1876. – Rim, 29. III. 1943.), nasljedio 1922. godine mons. Francesca Cherubinija, prvog nuncija u Beogradu. Mons. Pellegrinetti posebno se istakao u pripremi konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije, oblikovanju Katoličke akcije te suradnji s mjesnim biskupima i redovničkim zajednicama. Imenovan kardinalom 13. prosinca 1937. godine. Juraj, BATELJA, *Rivellijeva zavjera laži*, Postulatura bl. Alojzija Stepinca, Zagreb, 2015., 32.

Excellentissime Domine

Gratias Tibi ago et habeo quod sicut bonus Cyrenaeus splendidam quidem sed onerosam spinisque consitam Crusem Zagrebiensis Ecclesiae assumere consensisti atque in Dei nomine, praeeunte Domino Jesu, bumiliter atque fortiter gestare paratus es. Ante accepttationem dio reluctasti, timene ne impar esses tanto oneri ferendo, sed disponente Beatissimo Patre, lieenter jugo collum submisisti in Eo confinens, qui vocit mundum. Vocatus igitur a Deo tamquam Aaron, gratiam etiam et robur habebis vocationis tuae; aderit jugiter consolatio Spiritus Sanoti, aderit intercessio Beatae Virginis omnium Zagrebiensis Ecclesiae caelestium Patronorum. Estp Pastor bonus, totus pro Christo, totus pro grege tuo.

Gratulor atque meas tuis jungens ad Deum preces benedictionem divinam cumulatissimam adpresor.

Ermenegildo Pellegrinetti
Nuntius Apost.
Excellentissimo Domino
D. ri. Aloysio Stepinac
Episcopo electo
Coadiutori Archiepiscopi Zagr.

Čim je Nuncij otišao iz Zagreba počelo se nestrpljivo u Zagrebu propitkivati tko je koadjutor. Valjda nikada u povijesti nadbiskupije nije bilo toliko napetosti, nestrpljivosti glede ove stvari kao sada. Pa kad su danas stigle iz Rima prve brzojavne čestitke, sa svih strana navališe novinari na mene, te više nemam mira ni danju ni noću.[117] Od danas počinje pravi Trommetfeuer (bubnjarska vatra op. ur.) cjelokupne štampe po čitavoj Jugoslaviji o mome imenovanju. Pače i inozemna štampa po Njemačkoj, Austriji, Mađarskoj, Češkoj, Poljskoj, itd. piše o tome kao da je došao kakav Napoleon ili diplomata svjetskog glasa. Stotine i hiljade brzojava stižu bez prestanka sa svih strana. Nebrojeni usmeni čestitari društva i korporacije dolaze bez prestranka k meni da me vide i da mi čestitaju. Gdje su moji bezbrižni mladenački dani, pomišljam u duši. O koliko sam bio sretniji kad sam se igrao kao nestašni dječak pučke škole i gimnazije? Sad sam sluga svakome i to je cijeli život. Nije mi žao ni-

117 Umetnut novinski članak pod naslovom „Imenovanje nadbiskupa-koadjutora".

malo što ću biti sluga svima, nego se bojim da neću biti servus fidelis et prodeus (vjeran i razborit sluga – op. ur.). Ali što Bog dade! Uzeo sam si za lozinku – In Te Domine Speravi! (U Tebe sam se pouzdao Gospode! – op. ur.). Moj položaj je strahovito težak. Sav hrvatski narod ogorčen je na današnji režim jer nasilja prevršuju mjeru. Nadbiskup pak mora da računa sa državnim vlastima bilo kakove mu drago, jer Crkva nije političar. S druge strane Crkva mora da računa s osjećajima naroda da ga ne povrijedi, a na koncu ne mogu niti ja zatajiti nekome za volju ono što jesam, to jest Hrvat! Niti mogu mirno šutjeti na nasilja, koja nisu u skladu sa kršćanskim moralom i koja diraju u prava Crkve katoličke. Koliko dođe stiska i neprilika za mene. Moj život biti će jedan križni put. Ja se borbe za prava Crkve ne bojim nimalo iako slaba ljudska narav ne voli poteškoća.

U Jugoslaviji vlada danas masonerija.[118] Na žalost i u srcu hrvatskog naroda u Zagrebu ugnjezdila se ta paklena družba. Leglo nemorala, korupcije i svakog nepoštenja, zakleti neprijatelj Crkve katoličke pa prema tome i hrvatskog naroda. Bez znanja i odobrenja masonerije ne može nitko doći na uplivni položaj. Nije šala uhvatititi se s njom u koštac, a ipak se mora u interesu Crkve, naroda hrvatskoga i same države Jugoslavije ako misli i dalje egzistirati. Jer ovo nasilje koje danas vlada podržava masoneriju.[119] A nasilje vodi u propast. Ne vidim ni to kako

118 Slobodno zidarstvo ili masonerija, također framasonstvo (prema franc. *francs maçons:* slobodni zidari), u mnogim zemljama razgranan, mističan, strogo hijerarhijski organiziran pokret nastao u prilikama liberalnoga prosvjetiteljstva. U svojim se početcima nadovezuje na tradicije srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih zidarsko-klesarsko-graditeljskih cehova, pa odatle i njegov naziv i njegovi simboli (šestar i trokut). Obredne čine preuzeo je iz različitih orijentalnih religija i kultova, njihovih legenda i mitova. Premda je kao svoju programatsku zadaću isticao „moralno oplemenjivanje" i u svojim početcima zastupao određene napredne, liberalno-prosvjetiteljske i antiklerikalne ideje, taj reformatorski pokret postajao je sve više ekskluzivnom zajednicom za međusobno potpomaganje bogatih i uglednih pripadnika društva iz redova aristokracije i bogatoga građanstva. Slobodno zidarstvo bila je tajna udruga, koja je krila svoje obrede i znakove raspoznavanja i održavala tajne sastanke, ali u pravilu nije bila ilegalna, jer je udovoljavala propisima određenih zemalja o udruživanjima. O masonstvu u Kraljevini Jugoslaviji vidi: Mirko, GLOJNARIĆ, *Masonerija u Hrvatskoj,* [s. n.], Zagreb, 1941., Ivan, MUŽIĆ, *Masoni u Hrvatskoj 1918.-1967.*, Orbis, Split, 1993., Ivan, MUŽIĆ, *Masoni u Jugoslaviji: (1764-1980): pregled istorije slobodnog zidarstva u Jugoslaviji: prilozi i građa,* Autorsko-izdavačka grupa „Zodne", Beograd, 1988. O razlozima crkvenih suprostavljanja masoneriji u: HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 62.-63.

119 O Stepičevim shvaćanjima masonerije vidi u: Ivica, MLIVONČIĆ, Stepinac i masoni, *Hrvatska obzorja*, 6., 1998., 3., 557-576. Povjesničar Jure Krišto u svom djelu „Hrvatski kato-

bi hrvatski narod mogao egzistirati kraj ovakovih nasilja. Baš ta nasilja dovela su već tako daleko da najveći dio Hrvata već pomišlja da kida sasvim sa ovom državom. Kako je prema tome težak položaj nadbiskupa zagrebačkog t.j. moj položaj u današnje doba. Osim toga veliko pomanjkanje klera i strahovita materijalna bijeda, koja tišti kao mora sve sloje-ve. Ne moguće više izdržati tolike hvale čestitara pobjegao sam u Brezovicu na nekoliko dana.

Štampa bez razlike sviju smjerova piše o meni, hvale me, kuju u zvijezde, očekuju svi od mene da ću svakome od njih potpuno udovoljiti. To ipak nije moguće „jer taj se nije rodio, ko bi svima ugodio". Ekstremna nacionalistička štampa „jugoslavenskog" smjera počela je pisati mnogo o meni. Ja se pak nikako ne slažem sa njezinim nasilnim metodama. „Borac" od 15. VI. 1934. donosi:[120]

† Od 19. VI. – 23. VI.: Obavio sam duhovne vježbe na Jordanovcu da se saberem prije konsekracije (consercratio – posveta, posvećivanje – op. ur.). Štampa cjelokupna bez prestanka piše o nadbiskupu koadjutoru ni ne sluteći kako je njemu pri duši. „Hrvatska straža" piše:[121]

† 23. VI. 1934. Predvečerje moje konsekracije. Prisutni su skoro svi biskupi hrvatski sa Nuncijem. Za konsekratore sam si odabrao

lički pokret 1903.-1945" također se osvrnuo na ove Stepinčeve tvrdnje. On postavlja pitanje da li je stvarno opasnost od masonstva bila postojeća za Katoličku crkvu u Hrvatskoj (Jugoslaviji) ili se radilo o prevelikom strahu ili urotničkom mentalitetu kod katoličkih intelektualaca? Na pitanje odgovara potvrdno, odnosno da je historiografija utvrdila da su jugoslavenski masoni radili na odvajanju Katoličke crkve u Jugoslaviji od Sv. Stolice i nastojali da obezvrijede utjecaj katoličkog klera. Jure, KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903-1945.*, Glas Koncila – HIP, Zagreb, 2004., 218. U jednom drugom radu Krišto piše o istoj tematici: „Prvo, prva jugoslavenska država bila je ne samo pod snažnim utjecajima liberalnih ideja, nego i protukatolički usmjerena. Drugo, katoličkim kritičarima nisi ni masoni, ni komunisti ni Židovi zanimljivi samo po sebi – oni su u žarištu zbog zastupanja i promicanja onih liberalnih ideja koje Crkva drži uperenim protiv sebe i protiv vjere." Jure, KRIŠTO, Katolička crkvena hijerarhija i društva tijekom diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića, *Zbornik Hrvatska između slobode i jugoslavenstva*, Naklada Trpimir, Zagreb, 2009., 155.

120 Umetnut članak pod naslovom „Čestitanja novom nadbiskupu-koadjutoru".

121 Umetnut članak pod naslovom „Kako je preuzvišeni Stepinac pošao u svećenike".

od danas počinje pravi. Trommelfeuer [illegible] štampi po
[illegible] Jugoslaviji o mome imenovanju. Poče i inozemna štampa
[illegible] Austriji, [illegible], Češkoj, Belgiji itd. piše o tome,
[illegible] je dosta kao Napoleon ili diplomata svjetskog glasa.
[illegible] i [illegible] brzojava i pisama stižu bez prestanka sa svih
strana. Nebrojene usmene čestitke društva i korporacija dolaze bez
prestanka k meni da me vide i da mi čestitaju. [illegible] su moji
[illegible] milosrdnosti dom, pomišljam u duši! O koliko sam
sretniji kad sam se igrao kao nestašno dijete preko stola
[illegible]? Sad sam sluga svakome i to cijeli život. Nije mi
ni malo što ću biti sluga svima, nego se bojim da neću biti
servus fidelis et prudens". Ali što Bog dade! Uzeo sam si za
[illegible] – In Te Domine speravi! Moj položaj je strahovit.
[illegible]. Jer hrvatski narod ogorčen je na današnji režim, [illegible]
[illegible] povjerenja. Vatikan pak mora da računa
s državnom vlasti bila kakova mu drago, jer Crkva
nije političar. S druge pak strane Crkva mora da računa
s osjećajima naroda, da ga ne [illegible], a na koncu ne mogu
ja zatajiti nikome za volju ono što jesam – to jest Hrvat! Nikada
[illegible] ništiti masonerija, koja nije u skladu sa kršćan-
skim moralom, i koja dira u prava Crkve katoličke. Koliko
dakle stiska i neprilika za mene. Moj život biti će jedan
[illegible] put. Ja se borim za prava Crkve ne bojim se nimalo [illegible]
[illegible] ljudska narav ne voli [illegible].

U Jugoslaviji vlada danas masonerija. Na žalost
i u srcu hrvatskog naroda – Zagrebu – ugnijezdila se ta paklena
družba, leglo nemorala, korupcije i svakog nepoštenja, [illegible]
neprijatelj Crkve katoličke pa prema tome i hrvatskog naroda. Ova
[illegible] i odobrenja masoneriji ne može nikako doći na upliv-
[illegible] položaj. Nije zgodno [illegible] se s njom u borbu a ipak se mora
interesom Crkve, naroda hrvatskoga i samo održanje Jugoslavije [illegible]
[illegible] u dalji [illegible]. Jer ova masonerija koja danas vlada, podržava
[illegible]. A [illegible] vodi u propast. [redacted]
[illegible] i to, kako [illegible] ispitati [illegible] masonerija.
[illegible] masonerija dovela je već toliko daleko da [illegible] dio Hrvata
pomišlja da bolje [illegible] sa ovom državom. [illegible] je [illegible]
[illegible] položaj, Vatikana [illegible] [illegible]

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., Dosje Stepinac, stranica iz Dnevnika, 1934. godine.

Dr. Šarića[122] nadbiskupa sarajevskog i Bonefačića[123] biskupa splitskog. Na taj način je sa konsekratorom metropolitom hrvatskim Dr. Bauerom simbolički zastupan cijeli hrvatski narod.[124]

Na konsekraciji bila je ogromna masa svijeta. Skoro svi hrvatski biskupi. Ja sam pozvao kao sukonsekratora nadbiskupa Dr. Šarića iz Sarajeva i biskupa Dr. Bonefačića iz Splita da tako bude simbolički cijeli hrvatski narod okupljen i barem neku utjehu našao u ovim crnim danima. U predvečerju izašao je i ovaj članak u „Narodnom Kolu".[125] Danas popodne u 8 sati otputovao je u Rim auditor Nuncijature Pavao Bertoli pa sam po njemu poslao Sv. Ocu Piu XI.[126] vlastoručno pismo ovog sadržaja.

---

122 **Ivan Šarić** (Dolac kraj Travnika, BiH, 27. IX. 1871. – Madrid, 16. VII. 1960.), sarajevski nadbiskup. Teologiju studirao u Sarajevu, doktorirao na Bogoslovnome fakultetu u Zagrebu (1896). Bio urednik časopisa *Vrhbosna* (1896–1908), god. 1908. imenovan je pomoćnim sarajevskim biskupom, ali mu nakon smrti biskupa Štadlera (1918) zbog veta beogradskoga Dvora nije bilo omogućeno preuzimanje nadbiskupije sve do 1922. Pokrenuo je *Katolički tjednik* (1925–45) i dao sagraditi crkvu na Marijindvoru. Prihvatio ustaški pokret i podržavao ga. Od 1945. živio u emigraciji (Austrija, Španjolska). Objavio desetak zbirki pjesama, preveo *Stari* i *Novi zavjet* (1940–41). Ostala djela: *Pio X.* (1951), *Sveti Franjo Asiški* (1953), *Lurd* (1954), *Fatima* (1956).

123 **Kvirin Klement Bonefačić** (Baška, 4. VI. 1870. – Baška, 28. I. 1957.), splitsko-makarski biskup. Nakon studija u Beču zaređen za svećenika 1894; tajnik krčkog biskupa Antuna Mahnića i Staroslavenske akademije u Krku, župnik u Malom Lošinju i Baški. God. 1923. imenovan Splitsko-makarskim biskupom. Bio je protiv ustaškog terora i talijanske okupacije hrvatskih zemalja. Za vrijeme komunizma pod istragom zbog navodne suradnje s Talijanima; umirovljen 1954. U rukopisu *Splitsko-makarska biskupija od 1941. do konca 1945.* ostavio dragocjeno svjedočanstvo o ratnim prilikama i stradanju vjernikâ u biskupiji.

124 Umetnut novinski članak pod naslovom „Križ, pravda, istina i ljubav".

125 Umetnuta dva novinska članka. Prvi „Tri biskupa" (Narodno Kolo) i „Evo izabranik moj...„

126 **Pio XI.** (pravo ime Achille Ratti), papa od 1922. do 1939 (Desio, 31. V. 1857 – Rim, 10. II. 1939). Za svećenika je bio zaređen 1878. Specijalizirao se iz paleografije i bibliotekarstva, radio u Ambrozijanskoj i Vatikanskoj knjižnici. U crkvenoj diplomatskoj službi u Poljskoj od 1918., god. 1921. postao je milanskim nadbiskupom i kardinalom. Njegov pontifikat odvijao se za uspona totalitarnih režima u Europi i u nastojanju da Crkva u novim okolnostima nađe svoje mjesto i zauzme stajalište. S 18 zemalja potpisao je konkordat i Lateranskim ugovorom (1929) uredio odnose s Italijom. Enciklikom Ubi arcano Dei (1922) utemeljio je Katoličku akciju, a 1926. osudio Action française, časopis i pokret francuskoga integralnog nacionalizma. Protiv fašizma izdao je encikliku Nemamo potrebe (Non abbiamo bisogno, 1931), protiv nacizma S gorućom brigom (Mit brennender Sorge, 1937), a protiv komunizma encikliku Božanskoga Otkupitelja (Divini Redemptoris, 1937). Prigodom 40. obljetnice enciklike Rerum novarum Leona XIII. izdao je encikliku o socijalnim pitanjima Četrdeseta godina (Quadragesimo anno, 1931). Posvetio je veliku pažnju odgoju domaćega klera među neeuropskim stanovništvom. Utemeljio je Vatikanski radio (1931) i Papinsku znanstvenu akademiju (1936).

Beatissime Pater!

Tum pietas, quae tanquam patri omnium fidelium, tum reverentia, guae Tibi tanquam /precrtane dvije rieči/ vero Sacerdoti Magno simulque Magistro, tum oboedientia, quae Tibi supremo Pastori debetur, urget me, ut /jedna riječ precrtana/ Sancititati Tuae occa sione promotionis meae ad dignitatem archiepiscopalem, sensum filialis amoris, reverentiae atque oboedientiae aperiam.

Deus movit, quanta laetitia promotio haec populum affecerit, quanta anxietate animam meam impleverit. Pro laetitia populi mei, gratiae sint Deo Optimo Maximo qui etiam in hac re „exaudivit clamantes ad se" atque per Ter „dignatus est consolare populum suum".

Pro anxietate animae meae iterum gratias ago Domino. Anxietas enim haec auget fiduciam meam. In Te Domine speravi! „Nulus autem, testante Scriptura, speravit in Domino et conusus est."

Sanctitati vero Tuas hac occasione promitto, me omnia facturum, ut populus Croaturum, qui per duodecim fere saecula fidelissime Sanctae Sedi adhae ret, fidelis semper permaneat. Et sicut patres nostri pro Ecclesia cetholica ipsam vitam dare / jedna ili dvije riječi precrate/ non haesitabant, sic nec ego, si necessarium fuerit, /jedna riječ tintom precrtana/ haesitabo.

Sanctitati Tuae licet indignus, addictissimus tamne in Christo filius

Zagrebiae die 24. Junii 1934.
Aloisius Stepinac
archiepiscopus tit. Nicopsitanus
coadiutor archiepiscopi zagrebiensis

Deputacije stižu bez prestanka sa svih strana i ne znam kada će se to svršiti.

† 24. VI. 1934.: Akademičari su me pozdravili danas slijedećom adresom:[127]

127 Delegacija od petnaest stručnih i više kulturnih klubova akademske omladine, posjetila je Stepinca. U ime delegacije pozdravio ga je potpredsjednik kluba „August Šenoa" Bogumil Kantoci.

Preuzvišeni Gospodine!

Dozvolite da Vas pozdravim i vam čestitam kao podpredsjednik Hrvatskog Kulturnog Akademskog Društva „August Šenoa“ mjesto predsjednika kolege Andrije Raspora, kojega već pola godine povlače po policijskim i sudskim zatvorima. Pozdravljam vas i čestitam u ime naših stručnih klubova (...).[128] Pozdravljamo Vas i čestitamo u ime svih navednih klubova i društava kao predstavnika cjelokupne hrvatske sveučilišne omladine želeći biti tumači misli, osjećaja, nada i veselja akademske omladine radi toga što smo u Vašoj osobi dobili nasljednika Hrvatskog Metropolite. Ovaj događaj za čitav je naš narod od najveće važnosti jer je sudbina Hrvata kroz vjekove uvijek bila usko spojena sa sudbinom katolicizma na našoj grudi. Crkva je prva zabilježila da postoji naš narod, a kad izgovaramo imena naših davnih kraljeva, knezova, banova i branitelja naše zemlje i našeg naroda, sjećamo se imena naših velikih biskupa. Dok su naši kraljevi, knezovi i banovi bili oličenje našeg narodnog otpora i borbe, štit i brana od neprijatelja i predstavnici naše političke misli, dotle su biskupi i kler u našoj prošlosti predstavljali vrhunac našega kulturnoga stvaranja, bili borci i promicatelji naše tisućgodišnje kulture. U novim vremenima čekaju Crkvu slične zadaće.

Nacionalizam akademske omladine nije prazna riječ bez sadržaja. Oni dobro znadu da svaki nacionalizam vrijedi onoliko koliko vrijedi njegova sadržina, a to je za nas naša narodna kultura koja počiva na temeljima vjekovima izgrađivanima. Najbolje tekovine naše kulture nastale su u vezi i uz potporu Crkve. Pa i danas Crkva vrši veliku narodnu kulturnu i socijalnu misiju. Pod njezinim vodstvom ostat ćemo vjerni svojoj tisućgodišnjoj kulturnoj tradiciji. (...) Radi toga naša savremena studentska generacija za razliku od predratne računa sa katolicizmom kao sa snažnim kulturnim faktorom i želi da predstavnici Crkve uvijek budu na mjestu koje im pripada i želi da predstavnici Crkve budu u hrvatskim narodnim redovima, bez obzira na stranačke i druge razlike koje se moraju posve iskorijeniti i zaboraviti, kad se radi o sudbini čitavog našeg naroda. Hrvatska akademska omladina gleda u Vama kao u budućem Hrvatskom Metropoliti nasljednika čitavog onoga niza velikih biskupa, banova, kancelara, svetaca i prelata koji su zacrtali duboke i značajne brazde u

128 Nečitljiva riječ.

povijesti hrvatske kulture. Stoga kao predstavnici čitave hrvatske akademske omladine još jednom vam čestitamo i od svega srca kličeno: Živio!"

Štampa dakako nije smjela donijeti govore u cjelini, ali je „Hrvatska straža" ipak uglavnom donijela sve.[129] U isto vrijeme donosi nacionalistička „Mlada Jugoslavija"[130] članak, zaboravljajući da Jugoslaviju koju vode masoni nije ona Jugoslavija kakovu su željeli naši preci, pa niti ja, jer sada vlada nasilje i nepravda.[131] Čini se da nekoji u Beogradu već mirišu da novi nadbiskup neće biti Jugoslaven u smislu masonskom, pa izlazi sljedeći članak u u „Štampi" beogradskoj.[132]

† 2. VII. 1934. U noći otputovao sam u Beograd, da se poklonim

129 Umetnut novinski članak pod naslovom „Sveučilišna omladina kod Msgra Stepinca". Ljubo Boban dodao je u svom prikazu *Dnevnika* ovaj dio: „U svom odgovoru Stepinac je spomenuo kako su ranije generacije, kad su odlazile vani na školovanje „često upijale tuđinski duh i tuđe poglede aplicirali na naše prilike. Osobito su u tuđem svijetu usisali mržnju za katoličku crkvu. Međutim, sav naš narodni život, sva naša narodna kultura, razvili su se na podlozi religije i prožeti su s njome". Stepinac je zatim istakao: „Zato ne smijemo opetovati pogreške starijih generacija i ne smijemo prenositi tuđe biljke k nama. Crkva je ona koja nas je uzdržala kroz dvanaest vjekova, pa će tako biti i u budućnosti. Dok se držimo Crkve, pećine Kristove, nema za nas pogibije. Naša prošlost srasla je s Crkvom kao grana s drvetom i nikako ne smijemo dozvoliti da nam se ta grana otkine. Zato nastojte da svaki od vas bude religiozan, a u svojoj struci spreman. Znanost ne stoji u opreci s religijom, šta više prava znanost vodi k Bogu." U komentaru „Hrvatske Straže" kaže se da iz govora akademske omladine „jasno izlazi da je današnja narodna uzdanica obračunala sa plitkim frazama borbenog liberalizma i da danas te fraze prežvakavaju jedino još neki ljudi koji su izgubili kontakt sa životom i narodom, a među omladinom ih još podržavaju jedino marksisti, koji su na zgrebačkom sveučilištu razvili veliku propagandu ali ta ostaje bez uspjeha što se najbolje vidi iz velikog broja klubova, koji su čestitali preko svojih delegata." Ljubo, Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca, Nadbiskup protiv volje, *Danas,* 8. VIII. 1989., 65.

130 List „Mlada Jugoslavija" bio je unitaristički list koji je podupirao jugoslavenski režim. Sama organizacija „Mlada Jugoslavija", čiji je list bio glasnogovornik, bila je često umješana u nasilne sukobe pa čak i ubojstva hrvatskih opozicionih političara za vrijeme šestosiječanjske diktature. Miroslav, KRLEŽA, *Zapisi sa Tržića*, Oslobođenje, Sarajevo, 1988., 239-251.

131 Umetnut novinski članak pod naslovom „Alea iacta est..." Na istom mjestu u stavljeno (naljepljeno) pismo sofijskog nuncija (29. giugno 1934.). Na pismu je Stepinac napisao: „Pismo nuncija sofijskog s kojim sam već prije bio poznat".

132 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dr. Alojzije Stepinac".

Kralju Aleksandru[133] i položim uobičajenu prisegu. Prispjevši ujutro odsjeo sam u Nuncijaturi i posjetio sam prije podne sva Ministarstva. Bio sam svagdje odmah vrlo ljubezno primljen. Čuti se i nehotice masonski duh u vladi.[134] Moji posjeti potvrdili su moje prijašnje uvjerenje, da bi kod Hrvata trebalo malo više realnog mišljenja i gledanja nego idealnog sanjarenja. Mnogo bi se moglo postići kad bi jedni drugima izašli otvoreno u susret. Upisao sam se u dvorsku knjigu i na moje veliko začuđenje sat kasnije primih slijedeći poziv:

MARŠALAT DVORA

Beograd, 3. jula 1934.

Po nalogu Njegovog Veličanstva Kralja Aleksandra čast mi je izvestiti preuzvišenoga gospodina Dra VJEKOSLAVA STEPINCA (ovako u prijepisu – op. ur.) nadbiskupa-koadjutora, da će ga Njegovo Veličanstvo primiti u audijenciju danas, 2. jula u 17 časova u Dvoru na Dedinju.

Ministar Dvora
Milan Antić

Dvorski automobil za vožnju na Dedinje biće Vam pred stanom u 16.40 časova.

---

133 **Aleksandar I. Karađorđević** (Cetinje, 17. XII. 1888. – Marseille, 9. X. 1934.), jugoslavenski kralj. Sin Petra I. Karađorđevića, prijestolonasljednikom postao 1909. U I. svjetskom ratu bio vrhovni komandant srpske vojske te regent Kraljevine Srbije. Nakon ujedinjenja bio regentom Kraljevine SHS 1918–21., potom kraljem Kraljevine SHS 1921–29. i Kraljevine Jugoslavije 1929–34. Vidovdanskim ustavom iz 1921. učvrstio svoju autokratsku vlast. Nakon ubojstva i ranjavanja hrvatskih zastupnika u Narodnoj skupštini u Beogradu 20. VI. 1928. ukinuo Ustav 6. I. 1929. i vladao apsolutistički, što je potvrdio nametanjem Oktroiranog ustava 1931. Kao vladar vodio politiku u interesu velikosrpske buržoazije i vojnih krugova, što je izazvalo nezadovoljstvo ponajprije Hrvata i Makedonaca, čije nacionalno pitanje nije rješavao. Ubijen za posjeta Francuskoj, a neposredni izvršitelji bili su članovi ustaške organizacije i VMRO-a.

134 Neki članovi vlade nesumnjivo su bili članovi masonskih loža. Vidi detaljno u: Branko, ŠÖMEN, Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Ivo Tartaglia u slobodnozidarskoj dionici političkog i inog djelovanja, *Zbornik Ivo Tartaglia: političar i intelektualac*, Jakir, Aleksandar, Buljan, Marijan (ur.), Književni krug Split, Split, 2016., 309.-322.

Obukoh se dakle te u 16.30 krenuh dvorskim autom sa Dr. Petlićem, župnikom na Dedinju.[135] Kralj je sjedio u svojoj biblioteci, prišao mi tihim korakom i pružio ruku. Ja sam ga oslovio slijedećim riječima: „Vaše Veličanstvo! – Dozvolite prije svega da Vam se predstavim – Ja sam budući nasljednik Vama dobro poznatog zagrebačkog nadbiskupa Dr. Ante Bauera. Došao sam prije svega, da Vam se poklonim kao poglavaru domovine naše ne iz puke formalnosti, nego da ispunim riječ sv. pisma – Boga se bojte, kralja poštujte". Došao sam i zato, da Vašem Veličanstvu izložim neke poglede na crkvenopolitički život u domovini našoj da me se ne bi možda danas sutra krivo sudilo. Ja otvoreno govorim i mrzim zakulisnu rabotu."

„Sve mi je poznato, prekine me Kralj i izvolite Preuzvišeni sjesti." Sjedosmo i razgovarasmo preko 30 minuta, a bili bi i dulje da nisam skrenuo ja razgovor na prisegu koju još moram položiti.

Rekao sam Kralju, da ja nisam političar niti ću dopustiti svome svećenstvu baviti se stranačkom politikom, ali s druge strane tražiti ću potpuno poštovanje katoličkih prava. Upozorio sam Kralja da se ne izaziva Hrvate na kojekakve nedolične načine pače da se ne izaziva samoga imena hrvatskoga, što sam ja sam osobno doživio. Kralj je bio očito zbunjen i čini se da bi bio spreman odstraniti odmah sreskog načelnika u Pregradi Jagodića, kojeg ban Perović usprkos svih nasilja podržava tamo, da nisam upao u riječ – rekavši „Veličanstvo molim da mu se ništa ne čini i da ga ne kaznite jer taj čovjek nije znao što radi. Iznio sam Vašem Veličanstvu to slučajno da vidite, kako se postupa i tko stvara mržnju i neslogu u državi. Ja ne mogu zatajiti ono što me je majka rodila, tj. da sam Hrvat!" Pa to se samo po sebi razumije, odgovori Kralj, niti je to moja intencija. Otvoreno sam se potužio Kralju i radi „Hrvatske Straže" koju bez prestanka plijene i radi nasilja kod radničkih izbora. „Ako se bude nastavilo ovako, možemo očekivati vrlo jaku komunističku agitaciju i razmah. Jedino katolička crkva dorasla je komunizmu i kadra se je hvatati s njime u koštac". „To je i moje uvjerenje, Preuzvišeni, odgovori Kralj da je jedino katolička Crkva kadra držati frontu protiv

135 Župnik dr. Matija Petlić koji je službovao u Beogradu (1932–1959). http://kc.org.rs/krist-kralj-beograd/ (2. VIII. 2019.)

komunizma i meni je veoma drago, da ste ovako otvoreni i iskreni, doda Kralj i izvolite se uvijek obratiti na mene kadgod budete štogod trebali." Poslije razgovora pođe Kralj sa mnom u pobočnu dvoranu gdje je već čekao ministar Dvora Antić i dr. Petlić. Nakon oproštaja odveo me dvorski auto opet u Nuncijaturu.

Posjetio sam sutradan sve beogradske katoličke župe. Da je veća sloboda i dovoljno radnika Srbija bi bila za 20. godina katolička.[136]

† 1. VII. Na večer priredio mi je Nuncij svečanu večeru na kojoj je bio biskup Akšamović,[137] nadbiskup (beogradski – op. ur.) Rodić,[138] dr. Juretić – katolički kler u Beogradu, a u pola noći otputovah u Zagreb. Bog zna kako će se još razvijati te naše političke prilike. Masonerija drži čvrsto uzde u rukama. Indirektno sam to i Kralju spomenuo u razgovoru da ga ne uvrijedim, jer mnogi tvrde da je i on mason. Gđica Kristić (Miss Any Kristich) pričala mi je da Kralj ne voli masone „jer će, veli srušiti i prestolje". Kod kuće nastale opet deputacije za deputacijom – pisma sa svih strana.

† 7. VII. 1934. Danas sam primio iz Rima odgovor na moje pismo sv. Ocu Piu XI. Mislio sam s početka da bih pošao osobno tamo, ali je

---

136 Prozelitizam (od grč. proselythos – pridošlica, došljak – označava nametljivo i nasilno vrbovanje za jednu vjersku zajednicu) je bio u to vrijeme značajno razvijen u vrhu Katoličke crkve u Hrvatskoj, no nije imao institucionalnu snagu koja bi podržavala takva nastojanja kakvu je imala Srpska pravoslavna crkva koju je državna vlast podupirala. Iako je regent Aleksandar I. Karađorđević 6. siječnja 1919. godine objavio Proklamaciju kojom je garantirao ravnopravnost svih vjera u novoj državi te poništio povlašteni status Pravoslavne crkve u Srbiji i Crnoj Gori u skladu s Krfskom deklaracijom, to ni u čemu nije umanjilo dominantan i povlašten položaj Srpske pravoslavne crkve. Vidi: Pravoslavlje u službi politike, *Katolički tjednik*, br. 9, 28. II. 1926., 6.

137 **Antun Akšamović** (Garčin, 27. V. 1875. – Đakovo, 7. X. 1959.), bosansko-srijemski ili đakovački biskup. Zaređen za svećenika 1899., najprije na službi u Drenju, Đakovu i Osijeku. Od 1902. profesor teologije i rektor sjemeništa u Đakovu. Biskupom je imenovan 1920., a 1923. i apostolskim administratorom sjeverne Slavonije i Baranje. Za biskupovanja (1920–51) obnovio je đakovačku katedralu stradalu u požaru 1933., reformirao upravu vlastelinstva đakovačkih biskupa; novčano je pomagao mnoga kulturno-prosvjetna i vatrogasna društva. Njegovom novčanom pomoći u Zagrebu je sagrađeno dječačko sjemenište, osnovana Hrvatska bogoslovna akademija i započeo radom Gospodarsko-šumarski fakultet. Pisao je o vjerskim, crkvenopovijesnim, prosvjetnim i socijalnim pitanjima u različitim listovima i publikacijama. Za NDH zastupnik je Hrvatskoga državnog sabora. Nakon II. svjetskog rata zalagao se za sređivanje odnosa između Crkve i države.

138 Prvi beogradski nadbiskup, franjevac Rafael Rodić.

danas toliko neprilika i u domovini i vani, da ne idem nikuda izvan domovine bez velike nužde.

M.P.
SEGRETERIA DI STATO
DI SVA SANTITA
DAL VATICANO, die 7. Julli 1934.
N 134838
DA CITARSI NELLA RISPOSTA

Exc. Me ac Rev. Me Domine,

Recens litterarum obsequim quod ad arciepiscopalem dignitatem nuper evectus Augusto Pontifici deferre voluisti, Eidem eximias a nimi tui laudes aperuit. Placuit enim Summo Eccleisiae Pastori propensa tua erga Principis Apostolrum Cathedram volunats, fragrans erga catholicum nomen studium, animosum item propositum ottis viribus temet impendendi ut agrer Domini laeta virtutum segete vestitiatur.

Addat tibi Deus vires qui bona tibi ingerit vota supernogue gratias presidio, sine gua nihil valet hominis nisus, ita sacra munera tusa fortunet, ut una cum dignissimo Praesule, cui adiutricem operam navaturas es, de religiosa re in dies splendidius merearis.

Admodum demum gavisus quod Apostolicam Benedictionem.

Exc.mo ac rev.mo Domino
D. no Aloisio Stepinac
Archiepiscopo electo Nicopsitano
Coadiutorii Archiepiscopi Zagrabiensis

Danas kreće hodočašće zavjetno grada Zagreba u Mariju Bistricu. Odlučio sam da odem i sam pješice da se zahvalim Majci Božjoj za nebrojene milosti koje sam po njoj primio u životu i izmolim novih milosti za svoj teški položaj. Cijeli hrvatski narod danas uzdiše i plače, pa gdje da nađeš pomoći nego u Bogu po zagovoru Djevice. Upravo malo prije primio sam jedno anonimno pismo čudnog sadržaja, ali koje dobro ra-

svjetljuje psihozu naših ljudi i doba. Pismo izgleda da je od inteligentnijeg čovjeka, a glasi:[139]

*[140] Na ovu proslavu u Draganić došao je i ministar Demetrović.[141] Pozvali su ga kao domorodca, no sigurno je htio izrabiti mase za svoje političke svrhe, zatim sam ja nastojao paralizirati njegov govor.

† 19. VII. 1934. Danas su bili kod mene predstavnici Kola hrvatskih književnika.[142]

* [143] Danas sam primio od emigranta dr. Krnjevića[144] slijedeće pismo.

Dr. Juraj Krnjević

---

139 Umetnuto pismo pod naslovom „Preuzvišeni".

140 Pod datumom kojega nije moguće identificirati, zbog izostavljanja nekih stranica, u *Dnevnik* je zapisano. Ubuduće svaki takav znak * znači da u prijepisu datum nije napisan.

141 **Juraj Demetrović** (Jastrebarsko, 11. IX. 1885. – Beograd, ? 1945.), političar i publicist. 1905. godine na III. zboru Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije izabran je za tajnika njezina Glavnog odbora. D. je bio pisac mnogobrojnih članaka o socijalno-ekonomskim i nacionalnim odnosima u Austro-Ugarskoj, posebice o njezinim južnoslavenskim zemljama. Pridonio je oblikovanju glavnih gledišta pokreta, napose glede austromarksizma i borbe za demokratski preobražaj Hrvatske i Monarhije. Nakon atentata u Sarajevu, D. je bio uhićen, zatim prognan na 10. godina iz Zagreba, najposlije mobiliziran. God. 1919. postao povjerenik za gospodarstvo u Pokrajinskoj vladi za Hrvatsku i Slavoniju. S nekolicinom suradnika istomišljenika priključio se S. Pribićeviću i bio s njime u Demokratskoj stranci do 1925, a potom do 1929. u Samostalnoj demokratskoj stranci. Za šestosiječanjske diktature D. je napustio Pribićevića, podupro diktatorski režim i potkraj 1929. ušao u vladu generala Petra Živkovića. Od 1929. do 1931. imao je resor ministra trgovine i industrije, od 1932. do 1934. bio ministar poljodjelstva, a tijekom 1934. ponovno ministar trgovine i industrije. U Demetrovićevu publicističkom radu posebno se ističu članci političkog sadržaja. Radio na osnivanju Jugoslavenske nacionalne stranke (1933), bio njezinim predsjednikom u Savskoj banovini i u stranci ostao do skupštinskih izbora 1938. Za okupacije i kvislinškog režima u Srbiji bio jedan od političara koji su zastupali pasivan stav i prema partizanskom pokretu i prema otvorenoj suradnji s okupatorom. S nekolicinom istomišljenika zauzimao se za obnovu Jugoslavenske nacionalne stranke. Po završetku rata osuđen na smrt.

142 Umetnuti novinski članak pod naslovom „Kolo hrvatskih književnika kod nadbiskupa-koadjutora".

143 Pod neutvrđenim datumom u *Dnevnik* je zapisano.

144 **Juraj Krnjević** (1895.–1988.), hrvatski političar, od 1928. glavni tajnik HSS. U emigraciji, s prekidom, od 1929. Više puta potpredsjednik u izbjegličkim vladama Kraljevine Jugoslavije u II. svj. ratu.

5 rue Henri-Mussard
Geneve, Suisse
Ženeva, dne 24. srpnja 1934.

Gospodine nadbiskupe!

Kao Vaš stariji drug orfanotrofski[145] čestitam Vam na imenovanju, nadbiskupom-koadjutorom zagrebačkim i ako se za Vaše imenovanje neobično oduševljavaju franc. masonske novine zagrebačke i beogradske koje su uvijek bile nepomirljivi protivnici svega, što je katoličko i što je hrvatsko. Ne mogu naime vjerovati da Vi ne biste bili i dobar Hrvat i dobar katolik kao što ste nekada bili i da boli hrvatskoga naroda nisu i Vaše boli i veselja njegova nisu i Vaša veselja.

Ne kanim Vam davati nikakovih savjeta, ali mislim, da mi je dužnost dodati, da hrvatski narod očekuje od Vas kao od svoga metropolite, da ćete prigodom skore godišnjice smrti Stjepana Radića, dne 6. kolovoza, odslužiti zadušnicu za njega.

Izvolite primiti izraz moga poštovanja.

Juraj Krnjević

Budući da državna policija na pošti sve otvara, to je sasvim sigurno otvorila i ovo pismo i kad bih ja išao u katedralu na 8. VIII. makar se ništa ne bojim za sebe sigurno bi više škodio hic et nunc (ovdje i sada – op.ur.) hrvatskom narodu.

† 30. VII. Umro je na klinici u Zagrebu veliki hrvatski naučenjak i ponos hrvatskog klera Msgr. Frane Bulić[146] u 88. godini života.

---

145 Juraj Krnjević je bio stariji kolega Stepincu u Nadbiskupskom orfanatorju (dom za srednjoškolce) u Zagrebu. Krnjević piše. „Prvi moj susret s Alojzijem Stepincem potječe iz godine 1910. i 1911. iz Nadbiskupijskog orfanatorija (sirotišta) u Zagrebu. Tu smo se pukim slučajem sastali. On kao mlađi gimnazijalac, ja kao stariji. (...) Nadbiskupski orfanatorij u Zagrebu je uzdržavao nadbiskup zagrebački za školski odgoj siromašnih dobrih đaka iz područja zagrebačke nadbiskupije. Tako sam ja dosbio u orfanatorij kao sin seoskog krojača, a Alojzije Stepinac kao seljački sin." Juraj, KRNJEVIĆ, Moje uspomene na kardinala Stepinca, *Stepinac mu je ime*, svezak I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 102.

146 **Frane Bulić** (Vranjic kraj Splita, 4. X. 1846. – Zagreb, 29. VII. 1934.), hrvatski arheolog, epigrafičar, povjesničar i konzervator starina. Teologiju studirao u Zadru, klasičnu filologiju i klasičnu arheologiju u Beču (1869–73). Djelovao kao svećenik od 1869. Epigrafiku usavršavao u Beču (1877–78). Po povratku u domovinu postao je kotarskim školskim nadzornikom u Zadru i konzervatorom Središnjeg povjereništva za historijske spomenike zadarskog i benkovačkog okružja; od 1883. ravnatelj klasične gimnazije i Arheološkog muzeja u Splitu te konzervator povijesnih i umjetničkih spomenika za srednju, a 1912–25.. za cijelu Dalmaciju. Zbog hrvatskoga djelovanja austrijske su ga vlasti umirovile 1896;

Jučer sam ga vidio svježeg, a danas je već mrtav. Naložio sam da veliko zvono zvoni u katedrali, služio sam Requiem osobno za njega u katedrali 31. VII. Kod mene je bio ujutro Dr. Ante Trumbić,[147] da

zadržao je mjesto konzervatora i ravnatelja muzeja. Djelovao je i politički (zastupnik u Dalmatinskom saboru u Zadru i Carevinskom vijeću u Beču). Glavna su mu istraživanja antičkih i ranokršćanskih spomenika u Solinu. Istraživao je povijest salonitanske crkve i njezinu hagiografiju, dokazao da sv. Dujam nije bio učenik apostola Petra nego mučenik iz Dioklecijanova doba. Dao je znatan prinos istraživanju i očuvanju Dioklecijanove palače. Godine 1894. organizirao I. međunarodni kongres za ranokršćansku arheologiju u Splitu i Solinu. U Rižinicama je otkrio (1891) ulomak s natpisom hrvatskoga kneza Trpimira; istraživao je crkvu sv. Marte u Bijaćima. Na Otoku u Solinu otkrio (1898) sarkofag kraljice Jelene iz 976. i pročitao oštećeni grobni natpis, a također je otkrio ostatke crkava sv. Marije i sv. Stjepana, koje su bile mauzoleji hrvatskih vladara. U Splitu je 1894. utemeljio društvo »Bihać«. Autor je više samostalnih djela: *Dva sarkofaga Ivana Ravenjanina i Lovre Dalmatinca, spljetskih nadbiskupa* (1882), *Hrvatski spomenici u kninskoj okolici...* (1888), *Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij* (1925) i dr.; u koautorstvu: *Kronotaksa solinskih biskupa* (s J. Bervaldijem, 1912), *Palača cara Dioklecijana u Splitu* (s Lj. Karamanom, 1927), *Stopama hrvatskih narodnih vladara* (s L. Katićem, 1929). Od 1883. surađivao na ediciji *Corpus inscriptionum Latinarum.* Mnogobrojne priloge tiskao u *Bulletinu* (od 1920. *Vjesnik*), kojemu je bio urednik i vlasnik od 1888. Bio je član mnogih akademija, znanstvenih ustanova i arheoloških društava. Prigodom 75. obljetnice života posvećen mu je zbornik *Strena Buliciana* (1924). U Zagrebu mu je (1935) podignut spomenik (djelo F. Kršinića).

147 **Ante Trumbić** (Split, 17. V. 1864. – Zagreb, 17. XI. 1938.), hrvatski političar i pravnik. Studirao pravo u Zagrebu, Beču i Grazu, gdje je doktorirao 1890. Već za studija upoznao se s pravaškim idejama i surađivao u pravaškom listu *Hrvatska* kritizirajući oportunističku politiku narodnjaka u Dalmaciji. Od 1894. bio odvjetnik u Splitu, gdje je djelovao na okupljanju svih pravaških skupina u Dalmaciji u jedinstvenu pravašku organizaciju, Stranku prava. Bio je biran za zastupnika u Dalmatinskom saboru (1896–1914) i u Carevinskom vijeću (1897) u kojem su, na njegovu inicijativu, hrvatski zastupnici objavili deklaraciju kojom se osporavao dotadašnji državnopravni položaj Dalmacije u austrijskom dijelu Monarhije. Radi jačanja političkog saveza pravaša i narodnjaka, sudjelovao je 1900. u osnivanju te bio predsjednik Hrvatskoga političkoga društva za Dalmaciju. Zajedno s F. Supilom pokrenuo je 1903. god. politiku »novoga kursa« s idejom ujedinjenja hrvatskih zemalja te suradnje svih naroda ugroženih germanizacijom. God. 1905. bio je izabran za gradonačelnika Splita. Iste godine potaknuo je ujedinjenje dalmatinske Stranke prava i Narodne stranke u Hrvatsku stranku te napisao stranački program, koji je bio osnova Riječke rezolucije. Nakon krize oko aneksije BiH (1908–09) i balkanskih ratova (1912–13) zagovarao je ujedinjenje Južnih Slavena izvan Austro-Ugarske Monarhije. Početkom I. svjetskog rata, zajedno s F. Supilom i I. Meštrovićem, emigrirao isprva u Italiju, a zatim u Pariz, gdje je, protiveći se odredbama Londonskog ugovora (1915), sudjelovao u osnivanju Jugoslavenskog odbora. Bio je zatim predsjednik Odbora u Londonu te je nastojao kod sila Antante i srpske vlade postići priznanje Odbora kao zastupnika interesa južnoslavenskih narodâ Monarhije i jugoslavenskih dragovoljačkih trupa kao savezničkih vojnih postrojbi. Zbog mišljenja o nužnosti ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom, došao je u sukob sa Supilom, koji je zatim istupio iz Odbora. Na Krfskoj konferenciji, zauzimao se da ujedinjenje Kraljevine Srbije i ostalih južnoslavenskih naroda bude provedeno na temelju

mi zahvali što sam osobno odlučio obaviti Requiem i poći u Split na sprovod. Dr. Trumbić je plakao. Razumio sam njegovu bol. Volio je i cijenio čelik karakter Don Frane Bulića i zamislio se valjda kod toga u sudbinu i budućnost hrvatskog naroda. Jedan za drugim pada u grob, a režim sve više stišće svaki duh hrvatski. Dr. Maček zatvoren,[148] a ostali su u emigraciji, što će biti od nas? Nastojao sam utješiti dr. Trumbića. Ja se ne bojim nimalo, rekoh mu, za sudbinu hrvatskog naroda, samo neka se drži svoje crkve. Pitao me dr. Trumbić jesam li bio kod Mačeka koji se nalazi u bolnici u

priznanja narodne individualnosti. Krfsku deklaraciju (1917), čiji je bio potpisnik u ime Jugoslavenskoga odbora, držao je osnovnim dokumentom južnoslavenskog ujedinjenja, koji se suprotstavljao velikosrpskim koncepcijama N. Pašića. Kao predstavnik Narodnoga vijeća SHS, na Ženevskoj konferenciji (1918) postigao je priznanje Države SHS kao ravnopravnoga čimbenika s Kraljevinom Srbijom u ujedinjenju južnoslavenskih naroda. Ali kako je srpska vlada odbila zaključke konferencije, ujedinjenje je provedeno bez njegova utjecaja. Kao prvi ministar vanjskih poslova Kraljevine SHS (1918–20) sudjelovao je na Pariškoj mirovnoj konferenciji, ali je odstupio nakon potpisivanja Rapalskog ugovora (1920). Razočaran Vidovdanskim ustavom (1921), zauzimao se za federalističko uređenje i nacionalnu ravnopravnost. God. 1924. pristupio je Hrvatskoj zajednici (koja je bila u Hrvatskom bloku) te je 1925. bio kandidiran na listi Hrvatske republikanske seljačke stranke za Narodnu skupštinu. Ali pošto je S. Radić priznao Vidovdanski ustav, prekinuo je suradnju te 1926. osnovao Hrvatsku federalističku seljačku stranku. Nakon atentata na S. Radića (1928), pristupio je Poslaničkomu klubu Seljačko-demokratske koalicije (SDK) te je u vanjskoj politici zastupao politiku Hrvatske seljačke stranke (HSS), a 1931. i formalno je pristupio HSS-u. Autor je programa (Zagrebačke punktacije) SDK-a iz 1932. godine. Kao vrstan političar i diplomat sudjelovao je u svim važnim događajima vezanima uz raspad Austro-Ugarske Monarhije, ostvarenja jedinstva hrvatskih zemalja i njihove opstojnosti nakon I. svjetskog rata te stvaranja Kraljevine SHS. Djelujući u prvom redu u interesu hrvatskog naroda, u teškim okolnostima za hrvatske zemlje, suočio se s razočaranjima što ih je nosila Kraljevina Jugoslavija, a umro je tri godine prije raspada te države. Djelo: *Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija* (1936).

148 Predsjednik HSS-a Vladko Maček prvi put nakon uspostave šestosiječankog režima bio je optužen da je financijski pomagao terorističku aktivnost omladine HSS-a da spriječe odlazak u Beograd hrvatske poklonstvene deputacije (to su pod policijskim pritiskom priznali omladinci HSS-a Ivan Bernardić i Cvjetko Hadžija i jedan od prvaka HSS-a Jakov Jelašić). Zbog toga je Maček stavljen u istražni zatvor, da bi proces protiv optuženih počeo 23. travnja 1930. gdje je većina optuženih na javnoj raspravi porekla svoje izjave policiji s obrazloženjem da su iznuđene od njih silom. Tada je sud donio oslobađajuću presudu za Mačeka. Drugi put je uhićen nakon donošenja Zagrebačkih punktacija u studenom 1932 (kojima se kritiziralo stanje u državi, režim i njegovu apsolutističku politiku). Zbog toga je Maček osuđen na tri godine zatvora. Radilo se o pokušaju šestosiječanjskog režima da uklanjanjem Mačeka iz političkog života i stranke izazove slabljenje HSS-a i njegovo unutarnje razbijanje. Ljubo, BOBAN, *Maček i politika HSS 1928.-1941.*, Liber, Zagreb, 1974., 50; 96-97.

Zagrebu.[149] Rekoh mu da sam htio ići, ali mi je javljeno da je Maček[150] ovdje u zatvoru i da ga se ne može posjetiti bez dozvole

149 Sredinom srpnja 1934. Maček je upućen radi liječenja iz Srijemske Mitrovice gdje je bio zatvoren u bolnicu u Zagreb. BOBAN, *Maček i politika HSS 1928.-1941.*, I., n. dj., 128.

150 **Vladko Maček** (Jastrebarsko, 20. VII. 1879. – Washington, 15. V. 1964.), hrvatski političar. God. 1903. stekao doktorat prava u Zagrebu. God. 1908. otvorio je odvjetnički ured u Sv. Ivanu Zelini. Član Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS) od osnutka, a od 1906. član glavnoga stranačkog odbora. Kao časnik sudjelovao u I. svjetskom ratu, a nakon rata preselio se u Zagreb, gdje je bio bliski suradnik S. Radića. Tijekom izdržavanja zatvorske kazne (1919–20) bio je izabran za potpredsjednika HPSS-a. God. 1921. otvorio odvjetnički ured u Zagrebu. Početkom 1925., nakon odluke S. Radića o priključenju Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS) Seljačkoj internacionali u Moskvi (1924) te primjene Obznane i vladine odluke o zabrani rada stranke, bio je uhićen zajedno s ostalim članovima stranačkoga vodstva. Premda u zatvoru, na izborima u veljači 1925. bio je izabran u skupštinu kao stranački zastupnik Srijemske županije. Nakon promjene političkog usmjerenja HRSS-a i preimenovanja u Hrvatsku seljačku stranku (HSS) te ulaska u zajedničku vladu s radikalima, u srpnju 1925. bio je pušten iz zatvora. Nakon smrti S. Radića (1928) bio je postavljen za predsjednika HSS-a i ujedno supredsjednika (sa S. Pribićevićem) Seljačko-demokratske koalicije. U početku je prihvatio uvođenje diktature, misleći da ona može voditi rješenju hrvatskoga pitanja, no ubrzo je postao njezin kritičar. Premda je nakon uvođenja apsolutističkoga režima (6. I. 1929) rad HSS-a formalno bio zabranjen, u stvarnosti je, ponajviše zahvaljujući njegovu nastojanju, započelo jačanje stranačke organizacije te povezivanje HSS-a s ostalim građanskim strankama u Kraljevini Jugoslaviji. Pritom je HSS u svojim redovima okupio sve slojeve hrvatskog društva i stao na čelo općehrvatskoga nacionalnog pokreta. U studenome 1932. dao je konačan oblik tzv. Zagrebačkim punktacijama, kojima je oštro osuđen kraljev apsolutizam i hegemonija Srbije te zatraženo preuređenje države na načelima složene državne zajednice bez prevlasti jednog ili više njezinih dijelova nad ostalima. Zbog toga je bio uhićen u siječnju 1933. i osuđen na tri godine zatvora, iz kojeg je pušten potkraj 1934. amnestijom kneza Pavla Karađorđevića. Na izborima 1935. i 1938. bio je nositelj zemaljske oporbene liste Bloka narodnoga sporazuma. Jedno od njegovih temeljnih političkih stajališta bilo je da se postojeća višenacionalna država, izložena srbijanskoj prevlasti, mora preustrojiti, ako želi opstati. Kako bi riješio hrvatsko pitanje u Kraljevini Jugoslaviji, ušao je u pregovore s premijerom D. Cvetkovićem te s njime 26. VIII. 1939. sklopio sporazum kojim je osnovana Banovina Hrvatska. Pritom su predstavnici HSS-a ušli u vladu, a sam Maček bio je potpredsjednik. Nakon puča 27. III. 1941. bio je imenovan za potpredsjednika u vladi generala D. Simovića, ali je u travnju na svoje mjesto u vladi delegirao J. Krnjevića i vratio se u Zagreb. Odbio je mogućnost proglašenja hrvatske samostalnosti pod njemačkom zaštitom. Smatrajući da će pobjedom savezničkih snaga HSS preuzeti vlast u Hrvatskoj, zauzimao se za „politiku čekanja“ odbijajući suradnju i s partizanima i s ustašama. Kako bi ga spriječile u političkom djelovanju, vlasti NDH zatvorile su ga u listopadu 1941. u koncentracijski logor Jasenovac, a od ožujka 1942. bio je u kućnome pritvoru na imanju u Kupincu. U lipnju 1945. otišao je u emigraciju, isprva u Francusku (Reims, Pariz), a 1947. u SAD (Washington). U inozemstvu je uspio očuvati HSS (stranka je u domovini prestala djelovati). Zastupao je ideju da bi Jugoslaviju trebalo urediti u duhu sporazumijevanja iz 1939., a od 1956. isticao je misao da bi jugoslavensku zajednicu valjalo preustrojiti na konfederalnom načelu. Dio njegovih izjava i govora objavljen je u knjizi *Vođa govori* (priredio Mirko Glojnarić, 1936). Napisao je memoare „U borbi za slobodu“ (In the Struggle for Freedom, 1957).

Ministarstva. Popodne se je došao k meni ispričati šef policije Mihaldžić[151] i pitao da li baš insistiram da pohodim Dr. Mačeka. Rekao sam mu ne, hvala, sad ne trebam! Ja nisam političar već sam htio kao svećenik i biskup posjetiti Mačeka kao čovjeka i onoga koga danas bez sumnje hrvatski narod poštuje kao svog političkog vođu i koji je u tamnici samo zbog nepravde današnjeg režima.

Na večer je došao k meni francuski narodni poslanik Robert Schumann,[152] član odbora francuskog parlamenta za vanjske poslove u pratnji bivšeg atašeja poslanstva (Jugoslavenskog poslanstva u Londonu – op.ur.) Ilije Jukića[153] i urednika „Hrvatske Straže" Dr. Maria Matulića. Razgovarao sam sa Schumanom cijeli sat i pol i razložio mu što Hrvate boli. Ja nisam političar rekoh mu, ali ću Vam reći ono što svi Hrvati ćute i što Hrvate boli. Pravednosti nema nikakove u Jugoslaviji. Od 140 generala nema ni jednog Hrvata. U konzularnoj diplomatskoj službi sve Srbi, na svim istaknutijim položajima Srbi pa kako se može govoriti o ravnopravnosti. Nasilja se čine na sve strane. Crkva katolička puno trpi.

151 Stanoje Mihaldžić, šef zagrebačke policije.

152 **Robert Schuman** (Clausen, Luksemburg, 29. VI. 1886. - Chazelles kraj Metza, Francuska, 4. IX. 1963.), pravnik, političar i francuski državnik. Jedan od glavnih osnivača ujedinjene Europe. Potaknut proživljenim iskustvom dvaju ratova, posvetio se pomirbi između Francuske i Njemačke te izgradnji mirne, ujedinjene i prosperitetne Europe. Kao ministar vanjskih poslova Francuske izložio je 9. svibnja 1950. godine prijedlog novog uređenja Europe temeljenog na gospodarskoj solidarnosti. Datum izlaganja Schumanove deklaracije smatra se danom rođenja Europske unije.

153 **Ilja Jukić** (Odžak, 10. IV. 1901. – London, 18. II. 1977.), diplomat, političar i publicist. Vježbenik je u Ministarstvu vanjskih poslova Kraljevine SHS 1924–28., zatim službuje u londonskom poslanstvu. Povučen je 1932. u Beograd i 1934. otpušten pa se zaposlio u zagrebačkom Uredu za osiguranje radnika „Merkur". Politički je još na poč. 1920-ih djelovao u Hrvatskoj težačkoj stranci. Vjerojatno 1931. počinje izvješćivati A. Trumbića i Mačeka o stajalištima beogradskih i inozemnih čimbenika. Posebice održava vezu s J. Krnjevićem i R. W. Seton-Watsonom. Osim što je 1937. postao vanjskopolitičkim urednikom *Hrvatskoga dnevnika,* potkraj 1930-ih bio je Mačekov savjetnik za međunarodne odnose i osobni izaslanik (London, Budimpešta, Sofija), a nakon ulaska u vladu Cvetković-Maček i šef njegova potpredsjedničkoga kabineta. Na vanjskopolitičkom se planu prije napadaja na Jugoslaviju zauzimao za popuštanje Osovini do trenutka pogodnoga za prelazak na stranu Velike Britanije. Osuđujući ustaški režim, sa svojega je položaja u izbjegličkim vladama nastojao smanjiti utjecaj velikosrpskih političara, a s umjerenijima je u nekoliko navrata pokušavao stvoriti „seljačko-demokratski blok" kako bi se pod britanskim pokroviteljstvom mogla uspostaviti ravnoteža snaga i suradnja između hrvatskih domobrana, partizana i četnika. Umirovljen je u listopadu 1943. godine. Kasnije u emigraciji djeluje kao publicist do smrti.

Ako vi Francuzi hoćete da vam Hrvati budu prijatelji onda je zadnje vrijeme da nešto učinite jer će se u zdvojnosti okrenuti i vašem najljućem neprijatelju. Prema Vašem izlaganju, reče Schumann, ne može se Francuska osloniti na Jugoslaviju u slučaju rata jer je to regnum in se diveus (Kraljevstvo u sebi razdijeljeno – op. ur.). Tako je, odvratih. Tako je nažalost. A kako bi mogli lijepo zajedno živjeti u slozi i ljubavi. Jer kad se pocijepamo propadosmo svi skupa. To je eto što Hrvati misle, rekoh još jednom. Daleko od mene svaka politika, ali kad me pitate onda Vam otvoreno kažem što znadem. Schumann mi je pričao da kralj dolazi na jesen u Pariz radi zajma, ali da će biti protiv i tražiti prije da se Jugoslavija uredi federativno. Dodao mi je kao uvjereni katolik, da je ovome kriva masonerija, koja dirigira iz Pariza, našom zemljom.

† 1. VIII. Dođoh u Split na sprovod Don Frane Bulića. Cijeli Split bio je na nogama da mu iskaže zadnju počast. Zaista se rijetko viđaju ovakvi sprovodi i ja sam govorio na sprovodu o Frani Buliću kao karakteru i učenjaku. Govor su u Zagrebu zaplijenili. Dr. Berkovića, liječnika u Splitu, kaznili su ga zbog govora sa 5.000 Dinara globe. To je eto sloboda u Jugoslaviji. Jedan pučanin u Splitu spjevao mu je pjesmicu uz sliku koja glasi.[154]

† 4. VIII. Vel[iki] skup sprema se za Sokolski slet u Zagrebu.[155] Nadbiskup (dr. Bauer – op. ur.) je u Rimu i ja sam u vrlo neugodnoj situaciji ako Kralj dođe. Spor zbog Sokola nije još riješen i u toj je stvari Crkva u ratu s državom.[156] Međutim činit ću ono što mi savjest nalaže.

154 Umetnut novinski članak pod naslovom „Na Odru Besmrtnika, učenjaka i rodoljuba Don Frane Bulića".

155 Sokolski slet je priređen od 3. do 6. kolovoza 1934. povodom 60. godina od osnivanja prvog hrvatskog sokolskog društva u Zagrebu. Slet je počeo povorkom i javnom vežbom naraštaja. U povorci je bilo 7.865 pripadnika, a na vježbi je nastupilo 2.100 muškog i 1.000 ženskog naraštaja. U glavnim sletskim danima bile su 2 javne vežbe i 3 akademije. Na javnim vežbama nastupilo je 5.200 članova i 2.600 članica. Nastupilo je 5.200 članova sokolskih četa i čehoslovačkih i ruskih sokola. Svečano otvorenje jubilarnog sleta, *Sokolski Glasnik* (Ljubljana), 14. kolovoz 1934., br. 33.-34., 2.

156 Katolička crkva je od početka 30-ih godina vodila borbu protiv nametanja sokolske ideologije katoličkoj mladeži. Naime Biskupska konferencija je 17. studenog 1932. objavila poslanicu u kojoj se osuđuje Tyršova (Miroslav Tyrš osnivač sokolstva (1862), po nacionalnosti Čeh) bezbožna ideologija i pozvala roditelje da ne učlanjuju svoju djecu u sokolsku organizaciju. KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.-1945.*, n. dj., 199.

Ja ne mogu izdati svoje svečenostvo koje je u masama zatvoreno i globljeno. Odlučio sam dakle doći na kolodvor pozdraviti Kralja ako dođe, a sve pozive na slet itd. odbiti. Dobio sam poziv od bana.

> Ban Savske banovine
> Dr. Perović Ivo i gospođa
> imaju čast pozvati gosp. STEPINAC DR. ALOJZIJA
> na Rout koji daju povodom Jubilarnog Sokolskog Sleta u nedjelju 5. augusta u 21 i po sati u banskim dvorima.

Moj odgovor g. banu na poziv na Rout prigodom sleta.

> Zahvaljujem Gospodine bane, na Vašem ljubaznom pozivu na Rout prigodom Sokolskog sleta u Zagrebu. Kako međutim nemili spor između Sokola i Crkve nije još do danas riješen ne mogu kraj najbolje volje sudjelovati na Routu. Toliki je naime broj naših svećenika zatvoren i globljen osjeteljivim novčanim kaznama, pa bi naravski svi tumačili to, kao da ja odobravam sve što se je protiv njih učinilo, a to mi savjest ne dopušta, jer sam duboko uvjeren, da su mnogi od njih potpuno nevini stradali.
>
> Ja se molim Bogu, da se taj nemili spor čim prije dokrajči, jer nije nikako u interesu države po mom dubokom uvjerenju.
>
> Izvolite Gospodine bane, i ovom zgodom primiti izraz moga odličnog poštovanja.
>
> U Zagrebu, dne 3. augusta 1934.
>
> Nadbiskup-koadjutor [157]

† 5. VIII. U isto vrijeme dok se je vršio Slet prodavala se u gradu brošura o Strossmayeru pod zaštitom državnih vlasti. Brošuru je napisao neki Majo Mažuran.[158] No inspirator je bio po nalogu lože masonske

157 Umetnut prilog pod naslovom „Preuzvišeni gospodine".

158 Vjerojatno se radi o ovoj brošuri: Majo, Mažuran (urednik), *Govor biskupa J. J. Strossmayera na crkvenom saboru u Rimu o nepogrešivosti Pape.* Spomenuta apokrifna brošura nema godine izdanja, a kao izdavač se pojavljuje Smotra slavenske politike. Urednik izdanja je Majo Mažuran, čije ime ne postoji ni u jednom leksikonu.

Dr. Šurmin,[159] a kumovali su, ne znajući jedan za drugoga (jer se mrze među sobom) Kalođera, starokatolički biskup[160] i otpali svećenik Donković. Odmah sam izdao jedno upozorenje za javnost koje je državni odvjetnik zapljenio, ali na moj energični zahtjev ipak propustio te je odštampao u „Hrvatskoj Straži“, 5. VIII.[161]

159 **Đuro Šurmin** (Sišćani kraj Čazme, 4. IX. 1867. – Zagreb, 22. III. 1937.), hrvatski književni povjesničar i političar. U Kraljevini SHS bio je prvotno član Napredne demokratske stranke, potom 1919–24.. Hrvatske zajednice, a 1925. osnovao je neutjecajnu Hrvatsku narodnu stranku. God. 1920. bio je izabran u Ustavotvornu skupštinu te je bio ministar za socijalnu politiku, a poslije i ministar trgovine i industrije (1924–25). Svoje političko djelovanje 1930-ih vezao je uz režim te je osobito bio aktivan u različitim gospodarskim tijelima (1925–35. predsjednik Pučke štedione za štednju i vjeresiju). Njegov znanstveni opus obuhvaća djela s područja povijesti književnosti, povijesti i filologije.

160 **Marko Kalogjera** (Kalođera, Kalogjerá, Calogerà; Marcus), (Blato, 20. IX. 1877. – Zagreb, 15. XII. 1956.), biskup. Klasičnu gimnaziju započeo polaziti 1887. u Dubrovniku, završio u Splitu 1895. kao gojenac Biskupskoga sjemeništa. Filozofsko-teološki studij polazio od 1895. na visokom bogoslovnom učilištu dalmatinskih biskupija pri Centralnom bogoslovnom sjemeništu u Zadru te 1900. bio zaređen za svećenika. Ondje je 1898–99.. bio stariji prefekt i ekonom, a na prijelazu 1899/1900. postavljen je za starijega prefekta i duhovnika u Biskupskom sjemeništu u Splitu. Od 1902. u Splitu je tajnik Biskupske kancelarije, 1906–20.. župnik u župi Svetoga križa te predavač 1906–09. vjeronauka u Biskupskoj klasičnoj gimnaziji u Splitu. Povjeravane su mu dužnosti i članstva u crkvenim tijelima (prosinodalni ispitatelj i sudac, član pastoralnoga, nadzornoga te crkvenoga ženidbenoga vijeća). God. 1910. uredio je u Splitu karitativni zavod sv. Ane. Politički je djelatan 1911–21. kao vijećnik grada Splita i član različitih odbora (za školstvo, dobrotvornost, zdravstvo, reguliranje grada, ratnu siročad). God. 1918. predložen za splitskoga biskupa, ali nije bio izabran. Biskup J. Carić imenovao ga je 1920. kanonikom bogoslovom splitskoga Kaptola, a uskoro i župnikom tamošnje prvostolne crkve Uznesenja Bl. Djevice Marije. – Od 1917. postupno se nastupima i ponašanjem udaljuje od Katoličke crkve. Najprije je javno branio solinskoga natpopa N. Petrića, jednoga od pokretača reformnoga pokreta nižega katoličkoga svećenstva u Hrvatskoj, 1919. pri susretu s članovima jugoslavenske vlade u Beogradu promicao je interese toga pokreta, u koji se aktivnije uključio u rujnu 1921. Potkraj te godine slao je dopise Ministarstvu vjera Kraljevine SHS u kojima se zauzimao za »neovisnu crkvu katolika Hrvata«. U to se doba uz njegovo ime počinju vezivati afere i sudski procesi te ljubavna veza, koju nije prekidao. Sve to dovelo ga je u sukob s crkvenim oblastima koje su tražile da napusti župu i povuče se u mirovinu. U siječnju 1924. istupio je iz Katoličke crkve, prešao u Hrvatsku starokatoličku crkvu te postao njezinim prvim biskupom. Izbor je potvrdilo Ministarstvo vjera, a biskupsko posvećenje primio je 25. II. te godine u Utrechtu. Napuštanjem Katoličke crkve izazvao je osudu njezina svećenstva (uzajamne uvrjede rješavane su na sudu 1923, 1926, 1932), postupcima unio raskol i među hrvatske starokatolike (1925. i 1928, kada je privremeno razriješen biskupske časti), a sukobio se i s crkvenim vodstvom Utrechtske unije, iz koje je na zasjedanju njezine Biskupske konferencije u Münchenu bio isključen i svrgnut 1933. To su glavne teme novinskih napisa u kojima su ga protivnici napadali, a sljedbenici i istomišljenici branili. Za NDH djelovanje Hrvatske starokatoličke crkve bilo je zabranjeno, a nakon 1945. K. je ponovo bio njezin biskup.

161 Umetnut novinski članak pod naslovom „Jedno važno upozorenje“.

Brošuru sam poslao u Beograd zajedno sa gornjim upozorenjem da eventualno diplomatskim putem zatraži satisfakciju za pogrdu i uvredu nanešenu Sv. Ocu. Na brošuru se osvrnuo i „Katolički list", ali je državno odvjetništvo zaplijenilo cijeli članak. Opet sam intervenirao i najenergičnije zatražio da se članak propusti. Rekoše mi da ne smiju bez znanja Beograda jer je brošura po državi zabranjena. „To je post factum" odgovorih, gdje ste bili prije. Poručite im u Beograd da mi ovoga više trpiti nećemo i ne možemo. Ako se nas ima pravo napadati i mi se imamo pravo braniti". Valjda da se osvete što su morali propustiti članak u našu obranu sutradan je državno odvjetništvo zaplijenilo napis u „Katoličkom listu" koji izlazi već od 1900. godine, uzet iz bule Leona XIII. Curate (...)[162] ne castra Eccelesinae de fensoribus (...)[163] in regus Croatie."

Čim sam to čuo odmah sam žestoko protestirao telefonski kod banske uprave, Odsjeka za državnu zaštitu i tražio da se povuče ova odluka. Sutradan saopćeno je uredniku „Katoličkog lista" da smije i dalje štampati ovaj natpis.

† 12. VIII. Pozvan sam u Samobor da blagoslovim (kip? – op. ur.) Majke Božje podignut u spomen 1000. godišnjice hrvatskog kraljevstva i poginulih u ratu. Na proslavi bila je masa naroda od blizu 10.000 ljudi. Iza mise primao sam brojne deputacije sve do podne.[164]

* [165] Povodom sve žešćih napadaja na Crkvu, a za što skoriju slogu katoličkih redova, izdao sam na kler pred kratko vrijeme ovu Okružnicu, na koju se već javljaju žučljivi glasovi s raznih strana i među kojima je Dr. Kniewald[166] koji je pisao dugačko pismo (...)[167] biskupu o toj stvari, a koga sam ja dobio u ruke od državnih vlasti koje otvaraju svu poštu.

---

162 Jedna riječ nečitljiva.

163 Dvije riječi nečitljive.

164 Umetnut novinski članak pod naslovom „Velike svečenosti u Samoboru."

165 Pod neutvrđenim datumom u *Dnevniku* je zapisano.

166 **Dragutin Kniewald** (Zagreb, 23. VII. 1889. – Zagreb, 5. V. 1979.), povjesničar umjetnosti, crkveni povjesničar i liturgičar

167 Jedna riječ nečitljiva.

Br. 5271

Velečasni župni ured

u ____________

Složan napadaj masonske i liberalne štampe na naše katoličke svetinje biva iz dana u dan sve veći i žešći. Javno prodavanje brošure o Strossmayeru po zagrebačkim ulicama i trgovima, u kojoj se lažnim dokumentima agitira protiv katoličke Crkve i na podli način napada sv. Otac i katolička Crkva, napose, a brani masonerija i marksizam, prisiliste me da sam javno reagirao i izdao jedno upozorenje na vjernike preko Hrvatske Straže. To upozorenje od početka do kraja zaplijenilo je državno odvjetništvo i tek na moj energičan zahtjev povuklo je zapljenu i upozorenje je odštampano.

Ovi koncentrirani napadaji naveli su me da odmah od početka svog imenovanja nadbiskupom-koadjutorom razmišljam o odlučnom i uspješnom otporu, koji ima da se pruži protiv svih nasrtaja.

Složili smo se u tome, da se ima povesti najšira akcija za proširenje katoličkog dnevnika Hrvatska Straža među vjernim hrvatskim katoličkim pukom. U tu svrhu ima se čim prije proširiti redakcija Hrvatske Straže koja još više nego do sada postaje skroz na skroz katolički dnevnik, koji svim silama radi i bori se za stvar Kristovu, za stvar Božju, bez ikakvog obzira na dosadanju pocjepanost u katoličkim redovima. Ta pocjepanost od danas prestaje što se tiče Hrvatske Straže. Da će Hrvatska Straža biti skroz naskroz izvanstranački i skroz naskroz katolički dnevnik, jamčim ja svojim autoritetom i ja garantiram, da će list s obzirom na uredništvo i upravu biti vođen gore istaknutim načelima.

No nemoguće je, da nadbiskup izdržava katolički dnevnik te ne preostaje dakle ništa drugo nego svi skupa na složan rad! Sve katoličke organizacije, sva udruženja neka svuda i svagdje šire katolički dnevnik Hrvatsku Stražu.

Velečasni pak taj ured pozivam, da uvede prodaju Hrvatske Straže pred crkvama pomoću katoličkih organizacija. Ja ne samo da to molim, nego najodlučnije zahtjevam i na to ću budno paziti i neću se ustručavati u negativnom slučaju potrebno poduzeti, da pribavim poštovanje ovom nalogu, na koji me tjera velika briga i skrb za povjereno mi stado i pomisao na odgovornost, pred Bogom, kad bih propustio najuspješnije moderno sredstvo za obranu katoličkih svetinja.

Ja znadem, da su danas veoma teška vremena i da naš seljak nije u stanju da plaća jedan dnevnik. Ali siguran sam da će se uz dobru volju naći uvijek stalan broj našega seljačkoga naroda koji će uzeti nedjeljni broj ili tjednik Hrvatske Straže koji izlazi već sada na 12 stranica velikog formata, a stoji samo jedan dinar. U crkvi valja javno upozoriti svijet da kupuje Hrvatsku Stražu kod svih prigoda dade se osim toga nešto sabrati za fond Hrvatske Straže. Mjesto vijenca na grob, mjesto kakve čestitke, prigodom vjenčanja, prigodom kakove zabave, može se uz malo dobre volje uvijek nešto sabrati. Na ovaj način osigurat će se redovito izlaženje katoličkog dnevnika Hrvatske Straže koji je već do sada učinio neprocjenjivu uslugu Sv. Crkvi a u buduće će biti uz pomoć Božju najjača obrana proti bujici nemorala i bezvjerstva, što ga u vjerni hrvatski katolički narod širi masonska i liberalna štampa.

U Zagrebu, na dan Preobraženja Gospodnjega 6. kolovoza 1934.

Nadbiskup-koadjutor

† 25. VIII. 1934. Danas sam bio prije podne u Sv. Ivanu Zelini, toj vječno buntovnoj župi. Služio sam tihu sv. misu i održao propovjed te se odmah vratio natrag. Došao sam na svršetak mise koje drže Isusovci. Popodne posjetio sam u bolnici biskupa Dr. Bonefačića.

† 26. VIII. 1934. Danas sam bio u Okiću sv. Mariji na proslavi 500-godišnjice župe. Budući da je naš auto pokvaren, stavio mi je na dispoziciju svoj auto g. Sedmak, suvlasnik d.d. Grivičić. Odslužio sam tamo misu i održao propovjed. Po podne bio sam kod večernice, a uz put posjetio i sirotište zagrebačke općine Amruševac gdje se uzgaja[168] oko 150 djece.

† 28. VIII. 1934. Kongres kršćanskih filozofa u Poznanju pozdravili smo brzojavno.

168 Odgaja (np. ur.)

Kardinal Hlond Poznanj Poljska

Congressui philosophorum christianorum qui hisce diebus Posnaniae celebratur uberriman Dei benediotionem implorat archiepiscopus Bauer.

coadjutor Stepinac[169]

*[170] „Katolički list" se je malo isticao zato ga s prevom prekorava „Glasnik beogradske nadbiskupije" u današnjem broju.[171]

† 2. IX. 1934. Danas sam bio u Krapini. Vrijeme je bilo veoma ružno, ali usprkos toga došla je ogromna masa svjeta na doček na kolodvor. Sreski načelnik zabranio je praviti slavoluk, učitelj ravnatelj (inače otpali svećenik) sazvao je u to vrijeme sjednicu i t.d., ali sve to skupa nije moglo pokvariti oduševljenje mladeži križarskih organizacija niti spriječiti mase svijeta da dođu u crkvu i na večer na Trški Vrh. Dr. Krušlin liječnik pričao mi je mnogo o prilikama međuhrvatskim i nasiljima vlasti. Na večer je opet masa svijeta došla na kolodvor, a šef stanice u Zaboku Nikola Rožić doveo je već u noći čitavu hrpu mladeži da me pozdrave. Sve se pitam – Gospode što će napokon biti iz naroda hrvatskoga? Režim sve više pritišće, uništava naše egzistencije, narod sve više osiromašuje. Ali ja se ufam u pomoć Božju!

† 3. IX. 1934. Bijeda u našem Zagrebu i u našem narodu raste sve više. To se vidi iz nebrojenih posjeta i nekad imućnih ljudi koji dolaze k meni moliti pripomoć.[172] Danas su dolazili čitavo prije podne. Danas prije podne došao je u vizitu austrijski poslanik u Beogradu sa austrijskim konzulom, pa sam mu poslije podne uzvratio vizitu u Esplanadi. Bio je kod mene u poduljem razgovoru i prof. Kerubin Ševgić,[173] koji me došao moliti da se zauzmem za dalmatinsko svećenstvo,

169 Ovdje također umetnut novinski članak iz „Hrvatske Straže" pod naslovom „Sv. Misije u Sv. Ivanu Zelini...".

170 Neutvrđeni datum ovog zapisa.

171 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zagrebačko čudo ili čudnovata nesolidnost".

172 O socijalnom stanju u tadašnjem Zagrebu vidi niz reportaža poznatog hrvatskog novinara Franje Fuisa. Franjo, FUIS, *Podzemni Zagreb 1934.-1941.*, NIP, Zagreb, 1953.

173 **Kerubin Šegvić** (Split, 23. II. 1867. – Zagreb, 30. VI. 1945.), hrvatski teolog, povjesničar i književnik. Pisao i pod pseudonimom Pierre Lucki. Gimnaziju je upisao u Zadru, novicijat pohađao u Kopru. Zaređen je 1889., a teologiju je završio 1890. Bio je propovjednik na

koje strahovito trpi pood današnjim režimom koji hoće da ga materijalno uništi.[174] Počeli su me napadati u novinama i to radi stvari u kojoj sam skroz nevin. Niti sam kome što rekao niti sam imao pojma o toj stvari, dok me nije došao pitati za to Dr. Matulić. Rekao sam mu da se „Katolički List" zaletio u toj stvari, a Crkva niti je rekla niti će izricati Line et nune svoj sud o tome. Stvar su naravski jedva dočekale masonske „Novosti" od kojih su poprimile onda vijest beogradske novine. „Hrvatska Straža" od 4. IX. piše o tome.[175]

† 5. IX. 1934. Danas me je posjetio rektor univerziteta ing. Stipetić,[176] pa smo dulje vremena ostali u razgovoru o prilikama na univerzi i

---

talijanskom jeziku u Kopru, Gorici i Trstu, zatim nastavnik u Kopru, na Korčuli i u Kotoru. God. 1895. počeo je studirati slavistiku u Zagrebu. Aktivno se uključio u politički život kao pripadnik Stranke prava te uređivao *Novi vijek*. God. 1906. otišao je u Sarajevo, gdje je uređivao *Hrvatsku narodnu zajednicu* i *Napredak*. Protjeran iz Sarajeva zbog zagovaranja hrvatskih prava, u Zagrebu je aktivno sudjelovao u polemikama starih i mladih kao jedan od glavnih teoretičara i ideologa struje starih. Nakon I. svjetskog rata osnovao je list *Hrvat*, uređivao *Hrvatski list* u Osijeku, osnovao *Hrvatsku riječ* u Splitu, a zbog članka *Ustaj bane, Hrvatska te zove, izbavi nas iz nevolje ove* bio je osuđen na tri mjeseca zatvora. Uređivao je *Hrvatsku smotru* (1933), a u početku stvaranja NDH sudjelovao u misiji u Italiji, o čemu je objavio knjigu *U prvim mjesecima stvaranja NDH* (1944). Zastupao je teoriju o gotskom podrijetlu Hrvata pozivajući se na podatke Tome Arhiđakona iz XIII. st. (*Gotsko podrijetlo Hrvata – Die gotische Abstammung der Kroaten,* 1936). Izrazito povezan sa pripadnicima ustaške elite. Nakon rata bio je osuđen kao kolaboracionist i strijeljan. Kao prozaik javio se 1890-ih pripovijetkama bez veće umjetničke vrijednosti. Uspješniji kao pisac za djecu, pisao je priče kojima je osnovna namjena didaktičnost i podučavanje. Povijesni romani *Lopudska sirotica* (1903) i *Posljednji Kotromanići* (1905) odražavaju zanimanje za usmenu i pučku predaju u duhu neohistorizma početkom XX. st. Okušao se i kao književni kritičar, povjesničar i povjesničar književnosti zasnivajući svoje prosudbe uglavnom na paraznanstvenim procjenama te na nedovoljno provjerenim podatcima (*Kratka povijest hrvatske / srpske/ književnosti,* 1911). Objavio je opsežnu studiju o E. Kumičiću te prikaze života E. Kvaternika, G. Martića i A. Starčevića. Žestok polemičar, predstavnik konzervativne struje, vjeran starčevićanskim idejama. Vidi detaljnije: Stjepan, MATKOVIĆ, Tomislav, JONJIĆ, Dnevnik Kerubina Šegvića 1943.-1945., *Croatica Christiana periodica*, Vol. 40., br. 77., 2016., 193-230

174 Umetnut novinski članak iz „Hrvatske Straže" pod naslovom „Novo pogrdjavanje naših svetinja."

175 Umetnut novinski članak pod naslovom „Jedan pamflet u „Pravdi".

176 **Đuro Stipetić** (Sušak, danas dio Rijeke, 9. VII. 1876. – Zagreb, 17. II. 1946.), hrvatski inženjer strojarstva. Od 1920. bio je zaposlen kao redoviti profesor na Tehničkoj visokoj školi u Zagrebu, gdje je, posvetivši se nastavi, bio suosnivač Brodograđevnog odjela te uveo kolegije elementi broda, osnivanje trgovačkih brodova, osnivanje ratnih brodova, uprava i pogon tvornica. Bio je rektor te škole (1921–22, 1925–26.), prvi dekan Tehničkoga fakulteta (1926), a bio je i rektor Sveučilišta u Zagrebu (1933–35).

o općim našim narodnim prilikama. Pričao mi je kako vlasti samo demoraliziraju narod svojim u najmanju ruku čudnim postupkom. Tako je veli neki dan došao policajni agent na univerzu i pograbio jednog podvornika uz riječi: „Dođi da nam pričaš malo o tim podvornicima, to nisu sve pouzdani ni državotvorni ljudi." Šta je lakše i naravnije sada u ovoj teškoj situaciji nego da podvonici, mladi počnu denuncirati starije samo da budu unapređeni i dočepaju se unosnijeg položaja do kojeg inače ne bi došli dugo vremena.

Na putu stiglo mi je pismo Dr. Juretića[177] iz Beograda koji mi javlja da se u Beogradu ljute na mene radi moje predstavke o katehetama. Moja je savjest čista. Ja sam branio pravo Crkve katoličke u hrvatskom narodu. Nikog ne mrzim, ali branim što moram. Piše mi i o govoru Dr. Akšamovića u Petrovaradinu.

> „Tom prigodom saznao sam i to, naravski povjerljivo, da ste pisali jednu predstavku na ministra u pogledu kateheta. Na tu su se predstavku silno ozlojedili i kažu da ćete dobiti doličan odgovor. Govor preuzv. Akšamovića učinio je posvuda svoje među katolicima strašan utisak. Beogradom tumače (nekatolici) da je taj govor izrečen u sporazumu sa ostalim episkopatom. Javljam Vam to samo radi znanja.
>
> Izvolite, Preuzvišeni primiti izraz moga dubokog poštovanja.
>
> Vaš Dr. Juretić

Govor Dr. Akšamovića zaista je čudno djelovao. Ja sam doduše znao već prije da će govoriti odnosno blagoslivljati barjak, ali nisam mislio da će govoriti ovako kako to piše „Politika" od 2. IX.[178]

177 **Augustin Juretić** (Jelenje, 1890. – Frieburg, 1954.), svećenik, novinar i političar. U Senju je studirao filozofiju i teologiju (1909–1914). Studij je nastavio u inozemstvu. Između dva rata nazočan je na mnogim poljima vjerskog i političkog života, pisao po novinama i časopisima, bio i sam urednik. Tijekom drugog svjetskog rata boravi u Italiji (Rim) gdje postaje glavni Stepinčev informator. Djelomično vezan i za jugoslavensku izbjegličku vladu u Londonu. Nakon rata nastavlja djelovati u inozemstvu. Dio njegova bogatog arhiva čuva se u Hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu.

178 Ljubo Boban je komentirao u „Danasu" ovaj navod iz *Dnevnika*. Stepinac je, kao što smo vidjeli, govorio o nesporazumima s državnim vlastima oko Sokola. Zato nije bio zadovoljan

† **2. X. 1934.** Danas prije podne bila su kod mene dva starokatolička svećenika. Najprije starokatolički svećenik Lončarić, a zatim Horvat. I jednog i drugog grižnja savjesti natjerala je do mene. Saznao sam što sam i slutio kako žalosne razmjene moraju da vladaju u starokatoličkoj crkvi koja je velika nesreća za hrvatski narod i cijelu našu domovinu.[179] Cijeli sat razgovarao sam s Lončarićem i do-

---

s onim što je o Sokolu govorio đakovački biskup Akšamović. Na posvećenju sokolskog doma i zastave u Petrovaradinu, Akšamović je među ostalim rekao: „U našoj ujedinjenoj otadžbini dragoj Jugoslaviji organizovana su mnoga društva, koja neguju viteški značaj, dižu ponos našeg naroda. U tome kolu odlično mesto zauzima Sokol Kraljevine Jugoslavije. Na čelu su ovoj viteškoj organizaciji svetli umovi naše sadašnjice. Vrhovni starešina je Njegovo Visočanstvo naš Prestolonaslednik dragi Kraljević Petar. Viteški duh koji je našem narodu urođen dar Boga, privlači našu mladost u sokolske redove, te Soko Kraljevine Jugoslavije stoji danas kao jaka, organizacija. Bogati gradovi i siromašna sela jedino se takmiče da podignu domove za organizovanje i uspešan rad pojedinih sokolskih jedinica.

Sokoli i sokolice, kad danas svečano ulaze u svoj dom, koji, istina nije još potpuno završen neka vam bude zavet, svet i trajan, čuvati negovati i do heroizma usavršavati duh državnog i narodnog jedisntva pod visokom egidom Nj. V. Kralja Petra. Kao što sunce iz vedra jutra najpre osvetljuje bregove i vrhunce gora naših a tek kasnije se spušta i silazi u doline, gajeve i poljane, tako eto genij roda našeg u prostranoj Jugoslaviji treba da osvetljuje i duševno osvaja vrhove društva našeg t. j. inteligenciju našu u velikoj ideji naroda ujedinjenog. Prosvetari naši, predstavnici naših krugova koji su pozvani da odgajaju narodnu prosvetu neka prenose taj duh u široke krugove dragog nam naroda. Genij roda našeg nije promenljiv on ne posrće, ne ide stramputicom. On od Providnosti Božje vodi sigurnim putem. U presudnom dobru Svetskog rata bratska ljubav je povezala, a svršetkom rata i ujedinila Srbe, Hrvate i Slovence u jednu državu svima nam dragu Jugoslaviju. Gospođe i gospodo, svi znamo kako je za naš racionalni život važna viteška sokolska organizacija. Naš je narod pre svog ujedinjenja pre utemeljenja sadašnje naše države bio pocepan i podvršen pod .... državna režima. Nj. V. Kralj Aleksandar prvi je državničkim i herojskim junaštvom stvorio ustavnu monarhiju i novim suvremenim zakonodavstvom želi i uvetuje jednaki boljitak i napredak svima državljanima sretan život ujedinjenom narodu. Misao narodnog jedinstva koja provejava u zakonima naše države, treba primeniti i u duši naroda svih pokrajina proširene Jugoslavije. Eto gospođe i gospodo u tome je važnost ove visoke patriotske misije Soko Kraljevine Jugoslavije ima da izvede veliki posao. Zadatak je ove viteške organizacije da odgoji generacije naše sa onim vrlinama koje izgrađuju nacionalno ujedinjenje i bratsku ravnopravnost u iskrenom narodnom zanosu. Mi prestavnici katoličke crkve radujemo se kad vidimo da nam se omladina oduševljava za svete ideale svoga roda i svoje drage otadžbine. Zato skrećemo pažnju svih odgojitelja da dragoj nam omladini preporuča sve vrline koje narod drži u veličini i slavi. Naš narod je bio vazda viteški narod." U komentaru dopisnika „Politike", koja je prenijela ovaj Akšamovićev govor, ističe se da je govor g. Akšamovića pozdravljen dugotrajnim i frenetičnim aplauzom." Ljubo, Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca. Marsejski hici, *Danas*, 29. VIII. 1989., 67.

179 Starokatolička crkva**,** kršćanska crkva nastala protivljenjem nekih njemačkih teologa (npr. Johanna Ignaza Döllingera) zaključcima Prvoga vatikanskoga koncila (1870). Ne prihvativši dogmu o papinoj nezabludivosti, odijelili su se od Katoličke crkve na kongresu u Münchenu (1871). Prvoga starokatoličkog biskupa Josepha Huberta Reinkensa zaredio

kazao mu bjelodano, kako je to sve skupa, cijeli starokatolički pokret varanje i upropašćivanje samoga sebe i drugih. Odlučio je da neće više slušati svojega vodstva. Horvat je pak tako daleko došao da kani učiniti samoubojstvo. Upozorio sam ga neka toga nipošto ne čini jer za sve ima milosti u Boga.

Popodne sam se izveo na Sljeme i na povratku sam saznao za naglu smrt Dr. Ruspinia[180] u Sloveniji. Iz Beča primio sam danas jedno pismo kojim neki anonimus, ali inteligentan čovjek upire prstom na jednu našu narodnu sramotu – psovku.

† 5. X. Danas je bio u vizitama kod Preuzv[išenog] i kod mene češki poslanik u Beogradu Dr. Wellener. Vratio sam mu vizitu popodne u pet sati u Esplanadi, nakon što sam sproveo do groba Dr. Ruspinia.[181] Prema tome rekao mi je istinu francuski narodni poslanik Schumann kad je 30. VII. o. g. bio kod mene. Zanima me svakako kakav će biti rezultat posjeta vladarevog u Francuskoj. Da li je Francuska shvatila da se režim u Jugoslaviji mora promijeniti, jer se Hrvatima čini velika nepravda? Sumnjam, da će išta učiniti, jer umna masonska družba, ta zlokobna noćna ptica drži u svojim pandžama

---

je jansenistički biskup iz Deventera koji je imao apostolsku sukcesiju. Starokatolici odbacuju svećenički celibat, nerazrješivost braka, tajnu ispovijed, a njihove su crkve osnovane po nacionalnom načelu. U Hrvatskoj (Jugoslaviji) od kraja 1923. djeluje Hrvatska starokatolička crkva čiji je prvi biskup bio Marko Kalogjera, splitiski kanonik apostata. Vidi detaljnije: Zlatko, MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižega svećenstva u Hrvatskoj (1919-1924.), *Povijesni prilozi*, sv. 8., br. 1., 1989., 3-67.

180 **Angelo Ivan Ruspini** (26. V. 1872. – 2. X. 1934.), profesor teologije. Gimnaziju je završio u Osijeku i biskupskom liceju u Đakovu. Nakon ispita zrelosti upisao se u sjemenište u Đakovu gdje je boravio dvije godine, a poslije toga nastavio studij u Innsbrucku gdje je 1895. zaređen za svećenika. Ruspini po povratku u domovinu predaje filozofiju u Đakovu, a od 1899. do 1910. crkveno pravo i povijest. U Zagrebu 1908. uspješno završava postupak habilitacije za docenta. Suplentom kanonskoga prava na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu imenovan je 1910., izvanrednim profesorom 1911., a redoviti profesor postaje 1913. Službu dekana na Bogoslovnom fakultetu obnašao je pet puta. Bio je i rektor Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu za ak. god. 1918./1919. Ruspini bio je bilježnik i predsjednik Biskupijskog suda u Đakovu te prosinodalni ispitatelj, a u Zagrebu prisjednik, izvjestitelj i vijećnik NDS-a te prosinodalni ispitatelj i papinski počasni komornik. Umro je od srčane kapi. Sprovod je vodio nadbiskup koadjutor dr. Alojzije Stepinac. https://www.kanonsko-pravo.info/index.php/katedra (2. VIII. 2019.)

181 Umetnut novinski članak iz „Hrvatske Straže“ pod naslovom: „Kraljevski par u Francuskoj“.

Francusku, a preko nje i Jugoslaviju. Jao narodu koji padne u ruke masoneriji i ljudima bez srca, bez poštenja, jer su bez vjere.

† 9. X. Kao grom iz neba došla je navečer vijest da je Kralj Aleksandar umoren u Marselju.[182] Sjedio sam oko 8 sati na večer u sobi kad li zazvoni telefon. Mislio sam da ne čujem pravo ili je kakova varka, pa nazovem bansku upravu, ali je bila istina. Gospode Bože! Kamo to idemo i što će biti. Pošao sam odmah Preuzvišenom Dr. Baueru. Već je bio u krevetu, ali još budan te mu priopćim vijest. Bio je potresen. Cijeli grad zapao je u neku zlokobu šutnju, sve se odmah zatvorilo neznajući što će biti.

† 10. X. Rano ujutro evo prvih novinskih vijesti. „Jutarnji list" piše.[183]

† 11. X. [Pet redaka precrtano tušem].[184] Danas je bio kod mene biskup Njaradi[185] pa mi je u razgovoru spomenuo da nije isključeno da je intelektualni začetnik uličarstva masonerija, jer se je Kralj Aleksandar u posljednje vrijeme počeo hladno ponašati prema masoneriji. Ništa se ne bi čudio jer ta tamna družba kadra je sve i ona je začetnik premnogih zala što biju čovječanstvo. Dobio sam telefonsku obavijest da su napali biskupsku kuriju u Banjaluci i neke katoličke institucije u Sarajevu. Sve mi se čini da bi masonerija rado izrabila ovaj momenat da udari po crkvi katoličkoj, jer u mutnome je najlakše loviti.

† 12. X. U gradu Zagrebu razni elementi nastoje da iskoriste položaj i udare na katoličku crkvu. Dr. Bakšić[186] poručio mi je, da je doznao

---

182 U francuskom gradu Marseilleu devetog listopada 1934. godine ubijen je jugoslavenski kralj Aleksandar Karađorđević. Atentat su zajedno organizirali ustaški pokret i makedonska revolucionarna organizacija VMRO, koje su težile stvaranju neovisne Hrvatske i Makedonije. U atentat je bila umiješana i Mussolinijeva Italija, koja je imala teritorijalne pretenzije prema Jugoslaviji, odnosno njezinoj jadranskoj obali. O vladavini i smrti kralja Aleksandra vidi: Branislav, GLIGORIJEVIĆ, *Kralj Aleksandar Karađorđević*, 1–3., Zavod za udžbenike, Beograd, 2002.

183 Umetnut novinski članak pod naslovom „Smrt njegova Veličanstva Kralja Aleksandra I."

184 Prema informacijama koje je dobio Ljubo Boban krajem 1980-ih godina Stepinčev ceremonijar Dragutin Nežić je nakon rata precrtavao dijelove teksta u *Dnevniku,* većinom u dijelu *Dnevnika* koji je on vodio i nešto kada ga je vodio sam Stepinac. Prema Bobanu „riječ je o redakturi teksta, a ne o naknadnom prikrivanju", iako ima i nešto od toga. Ljubo, Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca. Marsejski hici, *Danas*, 29. VIII. 1989., 68.

185 Grkokatolički biskup Dionizije Njaradi (1874–1940)

186 **Stjepan Bakšić** (1889.–1963.), generalni vikar Zagrebačke nadbiskupije, teolog i publicist. https://podravske-sirine.com.hr/arhiva/4827 (4. VIII. 2019.)

da se spremaju demonstracije protiv nadbiskupa zbog Okružnice (u povodu smrti kralja Aleksandra – op. ur.) koja da je – odviše „suha“. Razloga za to ne bi bilo jer je već izašla i druga u „Katoličkom listu“ koju su primile sve redakcije, a poslana je i policiji, a koja okružnica nije – „suha“ da ne bi uredovala možda radi zvonjenja. Očito crnoj „masi“ nije do pijeteta prema pok. Kralju, nego do nečeg drugog. Ona je nesvjesno oruđe masonerije, koja misli da je sad došla faza da obračuna sa katoličkom crkvom. Rano ujutro došao mi je župnik iz Bosiljeva, Dušić i javio da ga je sreski načelnik presudio na 10 dana zatvora jer nije odmah zvonio.

Navečer mi je javljeno sa željezničke stanice, da dolazi Njezino Veličanstvo Kraljica i Kralj Petar u 1/2 jedan u noći na kolodvor pa ću ih dočekati na kolodvoru. Prije večere došao je Dr. Slamić do nadbiskupa i opet javio, da se spremaju demonstracije protiv nadbiskupa zbog Okružnice pa bi bilo dobro zamoliti bansku upravu da ih spriječi. Ja sam odgovorio da se ne moli ništa, makar baš i budu demonstracije.

† 13. X. U noći ja sam bio na kolodvoru na dočeku Kraljice i Kralja. Bili su svi službeni predstavnici crkvenih, civilnih i vojnih vlasti. Na cijelom kolodvoru vladala je grobna tišina kao smrt. Neka teška atmosfera Kraljica ni Kralj nisu se ni pojavili, a vlak je krenuo dalje, a mi se razišli.

Prije podne poručio mi je Dr. Janko Šimrak[187] da je s pouzdane strane doznao, da je Dr. Pečarević,[188] predsjednik udruženja četnika

187 **Janko Šimrak** (Šimraki, Žumberak, 29. V. 1883. – Križevci, 9. VIII. 1946.), hrvatski grkokatolički biskup. Filozofsko-teološki studij pohađao u Zagrebu i Innsbrucku, gdje je i doktorirao (1910). Od 1925. redoviti profesor istočnoga bogoslovlja na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, od 1942. biskup Križevačke eparhije. Dao je obnoviti križevačku katedralu Presvetoga Trojstva (posvetio je 31. X. 1943), urediti muzej, knjižnicu i arhiv. Bio aktivan u znanstvenom, medijskom, političkom i crkvenom životu: tajnik Hrvatske pučke stranke; poslanik u beogradskoj Skupštini (1919–23), urednik zagrebačkih *Novina* i *Narodne politike*, ravnatelj dnevnika *Hrvatska straža* (1923–41), istaknuti član Hrvatskoga katoličkoga pokreta. Pisao znanstvene studije, posebice o crkvenoj uniji i povijesti Žumberka. Nakon uspostave NDH, protivio se donošenju rasnih zakona. Netom nakon završetka II. svjetskog rata 1945. uhićen, ali je zbog nedostatka dokaza bio oslobođen. Glavna djela: *Povijest Marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije u jugoslavenskim zemljama* (u časopisu *Bogoslovska smotra*, 1924), *Grkokatolička crkva u Jugoslaviji* (*Graeco-catholica Ecclesia in Jugoslavia*, 1931).

188 Dr. Juraj Pečarević, odvjetnik, bio je predsjednik Udruženja četnika grada Zagreba.

u Zagrebu izjavio – da će nakon sprovoda obračunavati sa koadjutorom Dr. Stepincem. Da li me kane ubiti ili nešto drugo ne znam. Bog dragi je moja nada i ufanje. Hoću pravdu i istinu za Sv. Crkvu i hrvatski narod, a prema tome i za Jugoslaviju za koju viču toliko da je u pogibelji. Samo pravda i istina mogu je spasiti. Doznao sam i to da su „četnici“ bili kod generala Bodija[189] i tražili ovlasti da smiju ubiti mene, p. Millera i neke frankovce.[190] Ne znam kako ja dolazim u isti red sa frankovcima, kad nikad nisam bio političar. Bodi da je navodno rekao, ako to učine da će ih dati sve postrijeljati. Zatim su otišli generalu Mariću,[191] a taj da ih nije htio ni primiti. Ne znam ako je istina ali ja se uzdam u dragog Boga da će pobijediti pravda i istina.

*[192] Danas je bio kod Preuzvišenog (A. Bauera – op. ur.) ministar Dr. Švrljuga.[193] Pripovijedao mu je da je regent princ Pavle[194] veoma

189 **Mihajlo Bodi** (Sofija, 18. IX. 1884. – Beograd, 1953.), divizijski general. Pitomac 34. kl. Niže i 19. kl. Više škole VA. Preveden iz inžinjerije u generalštabnu struku 1920. U ratovima 1912-1913, vodnik, pa komandir željezničke čete; u ratu 1914-1918 zastupnik šefa vojno-željez. inspekcije. Godine 1916 član franc.-.engleske željezničke komisije pri savezničkim vojskama u Solunu; 1919 vojni izaslaniku Mađarskoj, 1922; 1923 profesor „Strategije u Nižoj školi VA, 1926. ađutant kralja, 1927 vojni izaslanik u Grčkoj, kasnije u Turskoj, uvijek na visokim vojnim dužnostima. Od 1934. komandant Savske divizije oblasti u Zagrebu. Umirovljen 1940., a 29. III 1941. ukinuto mu umirovljenje, u AR komandi pozadine VK pomoćnik komandanta. Vodio pregovore o primirju. U njemačkom zarobljeništvu od 1941 do ožujka 1942. Od 1943.-1945. nalazi se u Švicarskoj kao vojni izaslanik jugoslavenske vlade. Mile, BJELAJAC, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941.*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2004., 129.

190 Da se o tome razmišljalo i vodili razgovori među četničkim redovima u Zagrebu, pri čemu je prevladavala misao o ubojstvu „uklanjanju“ Vlatka Mačeka, svjedoče i njemački diplomatski izvještaji. BOBAN, *Maček i politika HSS 1928-1941.*, I., n. dj., 185.

191 **Ljubomir Marić** (Galovići kod Kosjerića, 18. I. 1878. – Beograd, 11. VIII. 1960.), armijski general kraljevske Jugoslavenske vojske, ministar vojske i mornarice u kraljevskoj vladi. U razdoblju od 1935. do 1936. godine bio je načelnik glavnog generalštaba Jugoslovenske vojske, a do kolovoza 1938. ministar vojske i mornarice. Umirovljen sljedeće 1939. godine. BJELAJAC, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941.*, n. dj., 203.

192 Pod neutvrđenim datumom (zbog izostavljanja stranica) u *Dnevniku* je zapisano.

193 **Stanko Švrljuga** (1880.–1958.), poznat kao dugogodišnji predsjednik Zagrebačke burze, jedno vrijeme ministar financija Kraljevine Jugoslavije. Prišao uz šestosiječanjski režim, član masonske lože.

194 **Pavle Karađorđević** (Sankt Peterburg, 27. IV. 1893. – Pariz, 14. IX. 1976.), knez i regent Kraljevine Jugoslavije od 1934. Nećak Petra I. Nakon smrti bratića, kralja Aleksandra I., vodeća osoba tročlanoga Namjesništva u doba maloljetnosti Petra II. (1934–41). U vođenju unutrašnje politike oslanjao se na Jugoslavensku radikalnu zajednicu Milana Stojadi-

sklon crkvi katoličkoj i da je navodno izjavio da neće dopustiti da se dalje tlača katolička crkva koja je jedina kadra da donese mir i spasi nas od boljševizma. Dr. Švrljuga je upozorio Preuzvišenoga neka bih ja svakako posjetio kad budem u Beogradu iza sprovoda kraljevog, kneza Pavla i Kraljicu Mariju. Glede samog sprovoda u Beogradu već sam se interesirao kod Nuncija na koji način ćemo mi sudjelovati jer ne možemo aktivno sudjelovati. In sacris acathollcorum (u bogosluženju nekatolika – op. ur.). Nuncij mi je odgovorio da je već uredio stvar sa Vatikanom pa neka samo dođem u Beograd.

Popodne mi je telefonirao Dr. Lončarić i upozorio me neka ne idem u Beograd ili barem neka se čuvam, jer su zagrebački Srbi (odnosno što sam već prije čuo „četnici") zaključili da se ubije episkopat. Nasilja se već događaju na sve strane i ranim jutrom došao mi je jedan seljak iz Dabaca (blizu Čazme) moliti za zaštitu jer su noćas odveli žandari tamošnjeg trgovca sa ženom i noćas će po svoj prilici njega i sina mu.

Na večer sam otišao sa Preuzv[išenom] te ljubljanskim, mariborskim i križevačkim biskupom na kolodvor da dočekamo mrtvo tijelo Kralja Aleksandra. Tek oko ponoći vratili smo se kući. Bilo je nešto potresno cijeli taj prizor. Gospode Bože! Bože mira! Bože ljubavi, sloge, milosrđa, smiluj se svima nama, domovini našoj, narodu hrvatskom, svemu čovječanstvu. Kamo mi idemo?[195]

† 17. X. 1934. Danas sam otputovao na put u Beograd na sprovod Kralja Aleksandra. Vlak je bio dupkom pun. Sa mnom je putovao i ljubljanski biskup Dr. Rožman[196] te križevački vladika Dr. Njaradi, a u

novića. Zbog Stojadinovićeve nesposobnosti da riješi državnu krizu uzrokovanu, među ostalim, i nepriznavanjem hrvatskog povijesnog i nacionalnog individualiteta (tzv. hrvatsko pitanje), Pavle ga je nakon parlamentarnih izbora 1938. smijenio i na njegovo mjesto postavio Dragišu Cvetkovića, kojemu je zadaća bila postići politički dogovor s Hrvatima. Zbog pristupanja Kraljevine Jugoslavije Trojnomu paktu (25. III. 1941.) knez Pavle bio je državnim udarom (27. III. 1941.) zbačen s vlasti i protjeran u izbjeglištvo.

195 Umetnut novinski članak pod naslovom „Strane delegacije na sprovodu".

196 **Gregorij Rožman** (17. V. 1883–16. XI. 1959.), ljubljanski biskup. Poznat po kontroverznoj ulozi tijekom Drugog svjetskog rata . Rožman je bio gorljivi antikomunist i protivio se Oslobodilačkom frontu slovenskog naroda i partizanskih snaga jer ih je vodila Komunistička partija. Uspostavio je odnose i s fašistima i s nacistima, davajući izjave o podršci okupatorskim vlastima i podržavao je oružane kolaboracionističke snage koje su organizi-

Vrpolju priključio nam se đakovački biskup Akšamović. Stigli smo u Beograd sa zakašnjenjem od 2 sata i odsjeli u Nuncijaturi. Nuncij mi je već prije javio, da ćemo moći prisustvovati pomenu u pravoslavnoj crkvi po dozvoli Sv. Stolice, ali s druge strane opet nećemo moći jer je crkva vrlo malena, a imade mnogo članova vladarskih kuća iz inozemstva. Meni je bilo i draže da ne idem u pravoslavnu crkvu, jer bi naši vjernici to zlo uzeli, pogotovo kad su me sa više strana upozorili neka ne idem u Beograd, jer će me ubiti.

† 18. X. Pogrebne svečanosti trajale su puna četiri sata. Već rano ujutro dok smo čekali kraj crkve, došao je do mene bivši ministar Dr. Vojo Janjić.[197] Vidio sam da nešto hoće, ali sad nije bilo vremena za razgovor. No jedva sam došao kući poslije sprovoda, nazove me Janjić telefonski i upita da li bi me mogao posjetiti jer mi ima nešto interesantno pričati. Rekoh mu da ga čekam u 6 sati. Dotle sam sa biskupom Njaradijem posjetio francuskog patra Privata da se informiramo da li predsjednik Lebrun (Albert I., predsjednik Francuske republike 1932.–1940. – op. ur.) ostaje dulje u Beogradu da nas primi u audijenciju da ga upozorimo na nepravdu koja se nanosi crkvi katoličkoj i Hrvatima, zašto sve uvelike smatraju Hrvati krivim Francusku koja podupire takav režim. Doznali smo da se Lebrun odmah vraća, ali nam je p. Privat obećao da će točno informirati poslanika Naggiaru koji će i mene posjetiti u Zagrebu.

Došavši kući već me je čekao Voja Janjić. Odmah mi je priopćio da su svi članovi regentskog vijeća i zamjenici masoni. No glavna svrha njegovog posjeta billa je nešto drugo. Rekao mi je da masonerija nije patrijarha Varnavu[198] zvala uopće na kolodvor kad je Kralj dopremljen u

rali fašistički i nacistički okupatori. Komunistička vlada Jugoslavije ga je u kolovozu 1946. osudio u izdaji za izdaju zbog suradnje s nacistima protiv otpora partizana u Jugoslaviji. Godine 2009. mu je poništena osuda po proceduralnim osnovama. Vidi: Jozo, TOMASEVICH, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941.-1945. Okupacija i kolaboracija,* EPH-Liber, Zagreb, 2010., 579-583.

197 Vojislav (Voja) Janjić bio je ministar u više vlada Kraljevine SHS. Radikal i bivši pravoslavni svećenik.

198 **Varnava** (Pljevlja, 10. rujna 1880. - Beograd, 23. srpnja 1937.), poglavar Srpske pravoslavne crkve od 12. travnja 1930. do smrti 1937. godine.

Beograd te je htjela svakako spriječiti da Kralj bude nošen u crkvu. Patrijarh i pravoslavni episkopat bio je silno uvrijeđen i htjeli su da ne prisustvuju uopće sprovodu dok nije na intervenciju drugih faktora spriječeno da se Kralja pokopa bez blagoslova crkve. Nadalje mi je Janjić pričao da pravoslavni svećenici jako neredovito primaju plaće, da je pokvarenost među školskom mladeži iz dana u dan veća, da masonerija ima sve veći upliv itd., pa bi morali zajednički nastupati mi i pravoslavna crkva. Napokon me je zamolio neka bih posjetio patrijarha Varnavu. Tužio se stalno na ruskog episkopa mitropolita Antonija, koji da je mnogo kriv nedaćama pravoslavne crkve. Dodao mi je i to da pokojni Kralj Aleksandar nije već dvije godine primio patrijarha Varnaviju. Iz svega toga razgovora stvorio sam zaključak Janjić nije došao sam od sebe nego u dogovoru ili bolje po nagovoru patrijarha kojemu je bilo neugodnoo da sam zamoli sastanak jer je svojom poslanicom pred dvije godine teško povrijedio katolike. Kako pak u pravoslavnoj crkvi vlada cezaropapizam i crkva stoji i pada sa kraljem, a kralj je sada umro i čini se da će vlada biti jako nesklona pravoslavnoj crkvi i to izgleda da se patrijarh poplašio i indirektno ponudio suradnju katolicizma preko Janjića. Ja sam se ipak posavjetovao prije sa Nuncijem, biskupom Njaradijem, Akšamovićem i Rodićem. Svi su bili mnijenja da idem do patrijarha samo što je Nuncij bio u početku malo skeptičan.

† 19. X. Janjić me je telefonski obavijestio, da me patrijarh Varnava očekuje u 1 sat popodne. Autom sam se dakle odvezao u njegovu vilu na periferiji Beograda gdje su me dočekala dva svećenika i Voja Janjić i odmah uveli patrijarhu. Iza pozdrava i par formalnosti odmah sam prešao na stvar i stavio patrijarhu upit. I možemo li mi katolici, ako vlada pokuša ukinuti vjeronauk i kratiti se imenovati katehete računati na potporu pravoslavne crkve, jer su posrijedi zajednički interesi. Mi se, dodao sam odmah katolici borbe ne bojimo, ali zašto ne bi zajednički oduprli se zlu. Svakako možete računati na našu saradnju, odgovorio je patrijarh.

Možemo li računati na vašu suradnju u pitanju dotacije klera, jer naše svećenstvo mnogo radi za državu, a slabo ili ništa dobiva za to? –

Svakako, odgovori patrijarh. Tu mi se potužio da njegovi svećenici već četiri mjeseca ne primaju plate.

U daljnjem razgovoru upozorio sam patrijarha na pogibelj boljševizma, koji se silno širi po pravoslavnim srednjim školama i na univerzi. Upozorio sam ga nadalje na najveću našu pogibelj, a to je masonerija i tu bi pravoslavna crkva po našem uzoru morala nešto poduzeti protiv masonerije. Kako je i Janjić prisustovao razgovoru upao je u riječ. „I naša su dva episkopa masoni." Patrijarh nije mogao vjerovati, ali sam dobio dojam da on premalo prati prilike. Vaša Svetosti, rekoh napokon, za mene nije mala žrtva, da sam ja danas došao ovamo jer ako moji vjernici u Zagrebu doznadu, svi će me osuđivati što sam išao do Vas koji ste izdali onu poslanicu protiv katoličke crkve (koja je silno ogorčila katolike Hrvate).[199] Ali meni nije drugo pred očima nego veliki ideali kršćanstva i malo mi je stalo što će o meni govoriti, samo Vas molim da ne bi ubuduće slično što poduzeli. Ja ću naložiti katoličkoj štampi da se čuva ispada protiv pravoslavne crkve, ali molim da se i s Vaše strane isto učini pa se čuvamo polemike, a drugo što imamo rješavajmo sporazumno usmenim putem. Patrijarhu sigurno nije bilo ugodno što sam mu spomenuo glede Poslanice, ali sam morao to učiniti. Uostalom dobio sam dojam da on nije tu Poslanicu napisao sam nego ruski mitropolit otac Antonije koji je po pričanju biskupa Njaradija „diabolus rotae" („vražji advokat" – op. ur.) i podstrekava mržnju na katolike. Nakon razgovora od 20 minuta oprostio sam se s patrijarhom.

Već u 3 sata popodne imao sam audijenciju kod kneza Pavla, koji je imenovan regentom nakon smrti kraljeve i u stvari izgleda biti će kralj jer Stankovića i Perovića,[200] kažu svi mrze u Beogradu, jer su prečani.[201] Četvrt sata prije došao je po mene dvorski auto te sam se odvezao na

199 Radi se o uskrsnoj Poslanici partijarha Varnave iz 1932. godine. *Glasnik SPC*, br. 9., 14. V. 1932., 135.

200 U Kraljevini Jugoslaviji vladalo je prema Ustavu tročlano Namjesništvo od 1934. do 1941. u ime maloljetnog Petra II. Karađorđevića u sastavu kneza Pavla Karađorđevića, Radenka Stankovića i Ive Perovića. No, knez Pavle je zapravo vodio glavnu riječ.

201 Prečani, „(od) preko", je naziv za Srbe koji žive izvan Srbije tj. u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ponekad se naziv koristio i za Hrvate.

Dedinje. Knez Pavle je već čekao, ustao i pošao u susret srdačno me pozdravivši. Učinio je na mene utisak pravog „Evropejca".[202] Izrazivši mu još jednom usmeno sažalnicu prešao sam odmah na stvar.

Upozorio sam ga kako se katolički kler neprestano kleveće kao antidržavni. Zamolio sam ga da ne sluša razne doušnike, jer mi nismo političari nego branioci prava katoličke crkve i pravde uopće. „Šta Vas najviše tišti", upitao me je. Vaše kraljevsko Veličanstvo odgovorih – resor ministarstva prosvjete. Mi smo doživjeli tolike nepravde i doživljavamo ih u toj stvari, ali Vas uvjeravamo, mi se nećemo tako dugo primiriti dok se našim pravednim zahtjevima ne udovolji. To je i po državu od silne koristi, nastavih jer više škole po Beogradu zaražene su već skroz na skroz boljševizmom, kojeg neće do katoličke crkve nitko suzbiti. Preuzvišeni, prekine me knez Pavle, ja sam katoličku crkvu od uvijek cijenio, a danas kad gledam oko sebe cijenim ju još više! Mi se ne bojimo uhvatiti u koštac sa boljševizmom, rekoh mu, ali neka nam se dade kakva takva sloboda akcije. Da je Rusija bila katolička ne bi nikad bila boljševička. „Vjerujem" odgovori knez Pavle. Pravoslavna crkva, nastavih, morala bi nas u tom poduprijeti. Kad sam rekao „pravoslavna crkva" knez Pavle je samo mahnuo žalosno i skoro prezirno rukom. Vidjelo se na njemu da ju ne cijeni odviše visoko. Svi, svi instinktivno osjećaju da gdje nema autoriteta (a toga nema u pravoslavnoj crkvi) ne može biti ni govora o uspješnom radu.

Boljševizam je naš veliki neprijatelj, nastavih, i u interesu je države i te kako da se suzbije. „Jest", odgovori Pavle, „to je pravi neprijatelj", „a drugi je masonerija!" Bio sam čisto osupnut tim riječima, jer kao da je pogađao moje misli. „Je li molim Vas", upita knez dalje, „g. Perović mason?" Visočanstvo toga ne mogu ustvrditi jer ne znam, ali mnogi tvrde. „A gospodin Stanković?" Za njega svi tvrde, odgovorih. Razgovarali smo dalje. Potužio sam mu se na progon katoličkih organizacija. Obećao mi je da će uzeti stvar u ruke dodavši na koncu. „Preuzvišeni, kadgod budete što imali, izvolite se obratiti na mene, štogod bude u mojoj

202 O životu, školovanju i političkom djelovanju kneza Pavla vidi: Nil, BALFUR, Seli, MEKEJ, *Knez Pavle Karađorđević*, Litera, Beograd, 1990.

moći učinit ću." Nakon razgovora od 20 minuta oprostih se s njime. Dobio sam dojam da je čovjek dobre volje, ali se bojim da neće zbog svoje finoće imati dovoljno energije da provede svoje namisli.

Beogradska štampa pokušala se oboriti na Hrvate zbog atentata, kako svjedoči ovaj pasus, koji je bio zaplijenjen po cenzuri:

> „Seljačko Pravo", Beograd 12. oktobra 1934.
>
> Da, ubiše Ga oni: koji naš hleb jedoše, koji se na našoj vatri grejaše, koji naš vazduh disaše, koji našu nacionalnu vodu pijaše, kojima mi verovasmo, koje mi proglasismo braćom. Prevarili su se: niko kod nas Kralja ne može ubiti! Oni su ranili srce potomaka Vasojević Steve. Ljutice Bogdana, Mijat Harambaše, ali neka znaju, Srpski Narod – Srpska Crkva danas ima jednog Sveca više!
>
> Urednici

† 23. X. Danas je bio kod mene podban Dr. Hadži[203] i potužio mi se na tjednik „Nedjelju" jer nije skoro ništa donijela o smrti kraljevoj.

† 24. X. „Hrvatska Straža" donosi.[204]

† 25. X. Državno odvjetništvo obustavilo je štampanje tjednika „Nedjelja". Intervenirao sam preko tajnika kod banske uprave. Obećavaju i izmotavaju se, ali izgleda da oni u Beogradu zahtijevaju, da se list obustavi. Sudeći po sastavu vlade izgleda da se nama katolicima ne sprema dobro. Danas ujutro došao je k meni p. provincijal Jurić i saopćio mi da je iz povjerljiva vrela saznao, da se sprema opet izgon Isusovaca. Međutim, kad sam o podne razgovarao o toj stvari sa Dr. Švrljugom, bivšim ministrom, a sada senatorom, koji se sada vratio iz Beograda, rekao mi je da o tom nema govora sada i da je vlada ova provizorna. Prije podne došao je k meni Frane Ivanišević,[205] senator, svećenik splitske biskupije i donio mi dugački memorandum

203 Stevan Hadži, podban Savske banovine.

204 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nova vlada Nikole Uzunovića".

205 **Frano Ivanišević** (Jesenice kraj Splita, 1. I. 1863. – Jesenice, 4. VI. 1947.), publicist, etnograf i pučki prosvjetitelj. Klasičnu gimnaziju završio u Splitu 1883, bogosloviju u Zadru 1887, kada je zaređen za svećenika. Bio prefekt splitskoga sjemeništa 1887–89. i 1890.–91, suplent realke u Splitu 1891–94., župnik u Vranjicu i Solinu 1895–97. te u rodnim

gdje pledira da se crkva katolička izjasni za Jugoslaviju. Ja da nisam nikada spomenuo još ni imena Jugoslavija i da mi to silno zamjeraju. Crkva se veli očito stavila na stranu uskogrudne partikularističke hrvatske politike. Ja sam mu otvoreno iznio sve teške nepravde koje crkva podnosi, pa i hrvatski narod. Ja nisam nipšto protiv ove države ali sa crkvenog stanovišta ne mogu se složiti sa ovakvom državom koja očito ide za tim da uništi katoličku crkvu. Zar nije, rekoh, ako joj je stalo do mira, mogla kroz ovih 16. godina da sklopi konkordat, kako su to učinile i druge države.

Danas je bio kod mene francuski konzul sa svojim tajnikom i zamolio me da bi se u katedrali održao Requiem za pok. ministra Barthoua[206] (koji je nastradao sa kraljem Aleksandrom) i za bivšeg predsjednika republike Poincarea. Obećao sam da će sve biti učinjeno. Sarajevski „Katolički Tjednik" donio je u svom zadnjem broju ovaj uvodnik o kraljevoj smrti.[207]

† 27. X. Danas sam primio zahvalnice na brzojavu sažalnice prigodom smrti njegovog veličanstva Kralja Aleksandra.

† 29. X. Danas je Preuzv[išeni] Dr. Bauer otputovao u Beograd u audijenciju Kraljici i knezu Pavlu.

† 30. X. Prije podne bio je kod mene francuski konzul da mi se zahvali na Requiem koji smo služili u crkvi za Barthoua i Poincarea. Popodne u šest sati pozvan sam na sjednicu Odbora za podignuće spomenika Kralju Aleksandru. „Hrvatska Straža" donosi ovaj prikaz.[208] Iz

---

Jesenicama 1899.–1911; umirovljen 1912. God. 1907. na narodnjačkoj je listi bio izabran u bečko Carevinsko vijeće, a u Kraljevini Jugoslaviji 1933–39. bio je senator.

206 **Louis Barthou** (Oloron-Sainte-Marie, 25. VIII. 1862. – Marseille, 9. X. 1934.), francuski političar. Zastupnik u parlamentu (1888–1922) i senator (nakon 1922). Ministar različitih resora u više navrata nakon 1894. Predsjednik vlade 1913. Od 1922. do 1926. predsjednik savezničke komisije za ratne odštete. Od 1933. ministar vanjskih poslova Francuske. Uvidjevši opasnost koja je Europi prijetila od Hitlerove Njemačke, smatrao je potrebnim započeti suradnju Francuske sa SSSR-om. Također, radio je na stvaranju Istočnoga pakta između Čehoslovačke, Poljske i Kraljevine Jugoslavije. Poginuo u atentatu na jugoslavenskoga kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu.

207 Umetnut novinski članak pof naslovom „Nad Kraljevim odrom".

208 Umetnut novinski članak pod naslovom „Pod crvenom zastavom".

ovoga izvještaja (misli na članak iz „Hrvatske Straže op. ur.) opet se vidi jasno kakav duh vlada danas u Evropi i kamo će prispjeti Evropa ako se bude proslijedilo ovakvim putem. Mi idemo po svemu sudeći crnim danima ususret. Samo gospode podaj snage![209] „Osservatore Romano" od 26. X. donosi.[210] Ne znam ko je pisao taj članak. Izgleda da ga je pisala Miss Any Kristicl, jer je ona baš u to vrijeme bila i kod Kralja i kod mene u Zagrebu u prolazu za London.

† 2. XI. 1934. Iz Beograda primio sam pismo od p. Privata s kojim sam onomadne razgovarao u Beogradu. Kako vidim on je brzo došao do poslanika Naggiara.[211] Nema sumnje da je Naggiar bio dosta jednostrano prije informiran, a tako je izvješćavao i francusku vladu. Oh, kad bi se svi ljudi svuda i svagda držali evanđeoske istine, kako bi lijepo bilo na tome svijetu! Čitam da je Naggiar ovih dana otišao u Pariz i da je imao sastanak sa ministrom vanjskih poslova Navalom. Nema sumnje da su dotakli pitanje unutarnjeg uređenja Jugoslavije, jer ovako je stanje neodrživo.[212]

† 6. XI. Danas prije podne posjetio me je francuski baron N. kojega mu je najavio Dr. Mažuranić[213] da želi sa mnom razgovarati. Interesirao se je za religiozne prilike u Jugoslaviji. Izložio sam mu ukratko sve što ga je interesiralo.

† 10. XI. Danas sam uzvratio oprosnu vizitu kr[aljevskom] namjesniku dr. Peroviću, koji odlazi definitivno u Beograd. Iz razgovora nisam

209 Prema Ljubi Bobanu u članku „Hrvatske Straže", na koji se Stepinac osvrće, riječ je o događajima u Španjolskoj. U podnaslovima članka, među ostalim stoji. – „Strahoviti zločini izvršeni u Austriji – Udruženi anarhisti, socijalisti, komunisti i luđaci. Strahote komunističke revolucije u Austriji". U članku se, na početku, ističe da „vijesti koje stižu u toku pobune u Španjolskoj, takove su naravi, da izazivaju zaprepaštenje." Posebno se spominju ubojstva svećenika. Ljubo, Boban, Na pogrebu kralja Aleksandra, *Danas,* 5. IX. 1989., 67.

210 Umetnut novinski članak pod naslovom „Re Alessandro e i cattolici".

211 Emile Naggiar, francuski poslanik u Beogradu.

212 Umetnuto pismo od p. Privata od 11. studenog 1934. pisano na francuskom jeziku.

213 **Želimir Mažuranić** (1882.–1941.). Sin Vladimira Mažuranića, a unuk hrvatskog bana Ivana Mažuranića. Završio je pravne znanosti i stekao doktorat prava. Bio je odvjetnik u Zagrebu. Za vrijeme šestosiječanjske diktature kratotrajno ministr u vladi, da bi bio kasnije imenovan za predsjednika Senata Kraljevine Jugoslavije. Dolaskom ustaške vlasti 1941. izvršio samoubojstvo.

mogao razabrati, da li je regentsko vijeće već primilo opširan memorandum koji su potpisali mnogi javni radnici, a kojim se traži radikalna promjena današnjeg režima. Među ostalim potpisao sam i ja sa Preuzv[išenim] dr. Bauerom, rektor univerziteta Stipetić, Bazala (predsjednik Jugoslavenske akademije – op. ur.) i cijeli niz drugih uvaženih ličnosti. Psihološki momenat je povoljan, ali hoće li vidjeti.[214]

214 Komentirajući ovaj Stepinčev dnevnički zapis Ljubo Boban je dao njegovo tumačenje. „U krugovima istaknutih intelektualaca razmatrana je ideja da se kralju Aleksandru uputi memorandum u kojem bi se iznijela „puna i prava istina" o stanju u zemlji i raspoloženju u narodu, te iznijeli prijedlozi kako naći izlaz iz krize. Poslije kraljeve smrti nastavljeno je razmatranje takve inicijative, s tim da se memorandum preda Namjesniku (knez Pavle, Radenko Stanković i Ivo Perović). Sredinom studenoga 1934. memorandum je predan Namjesništvu. Potpisnici memoranduma isticali su da im je želja da saopće „stanje većega dijela naroda i njegovo raspoloženje", te da se ukaže na neistine koje se šire. „Prva i glavna neistina, od koje potječu skoro sve zablude i svi grijesi, jest: da ima dosta Jugoslavena, naročito među Hrvatima, koji su protiv države. Kad bi uopće mogli doći u obzir oni rijetki pojedinci, za koje bi ta tvrdnja mogla iznimno vrijediti kao istinita, onda bi trebalo ispitati uzroke i motive te iznimne pojave. Jedan od glavnih uzroka jest, bez sumnje, fatalno zamjenjivanje države s državnim uređenjem."

Ističući da je osnovni zadatak uspostava zakonitosti, potpisnici među konkretnim zahtjevima navode:

„Kao prvi vidljivi i najutjecajniji dokaz da je državna politika pošla opisanim pravcem čvrste zakonitosti, trebalo bi ponajprije:

1. **Pustiti na slobodu Dr. Vladimira Mačeka, ili, tačnije odobriti da izvrši svoje na zakonu osnovano pravo na uslovni otpust. Analogno postupiti i prema ostalim političkim krivcima, ukoliko ima za to zakonskih uslova.**
2. **Podijeliti što opsežniju amnestiju, koje nije bilo već godinama.**
3. **Povratiti slobodu kretanja svima koji su iz političkih razloga konfinirani.**
4. **Vojska, žandarmerija i policija dovoljni su, po našem uvjerenju, da osiguraju mir i poredak u državi te smatramo nepotrebnim i opasnim da druge organizacije preuzimaju njihovu ulogu.**
5. **Promijeniti zakon o seoskim i gradskim općinama u dijelu o javnome načinu glasanja, da se ovo pretvori u tajno, i provesti što prije zakonom predviđene općinske i gradske izbore. Takvi slobodni izbori potvrdili bi našu tvrdnju o neistinama koje se šire i otkrile bi pravo raspoloženje naroda. Oni bi to učinili bez uzbuđenja, i bili bi priprava, respektive indicij za državne izbore, za koje i sami priznajemo da bi u sadašnjem času bili prerani i pogibeljni.**
6. **Na najviše položaje u državi, kao na primjer one banova, postaviti lica, koja bi svojim radom i karakterom bila jamstvo da će se ispuniti sve predložene mjere i dobre zamisli Kr. Namjesništva.**

To bi otprilike bilo ono što nam se čini neophodno potrebnim za prvi čas, da se umiri narod, da se srede donekle prilike, i da se povrati u narodu vjera da će one postepeno krenuti

†

† 21. XI. 1934. Kad je šačica studenata koje podržava današnji režim vidjela da je skoro cijela univerza uz rektora Stipetića, tiskala je ovaj letak i sinoć ga sa prozora jedne kuće bacila po Jelačićevom trgu. Efekat će naravski biti sasvim protivan. Bože moj, tako su ljudi kratkovidni. Kako kleveću i napadaju bez razloga. Kako je lako nekome objesiti i prilijepiti pečat izdajstva, a često puta zato da se prikriju niski vlastiti ciljevi.[Dvije riječi nečitljive].

Drugovi!

Kad se cijeli narod našao okupljen u jedinstvenu cjelinu, a cijeli svijet ostao zadivljen tim jasnim dokazom jugoslavenskog

---

na bolje. Valja pripraviti teren za danas toliko potrebnu koncentraciju svih narodnih snaga. I za nas jednako vrijedi ono što je nedavno izjavio Baldwin: 'Sa strepnjom pomišljam šta bi značila jedna slaba britanska vlada u sadašnjoj evropskoj situaciji.' Prvotno je bilo zamišljeno da zagrebački i beogradski intelektualci prihvate zajednički memorandum, ali ta ideja nije ostvarena. Grupa beogradskih intelektualaca, na čelu sa Slobodanom Jovanovićem, izdala je svoj memorandum (Beogradski memorandum) u kojem je pozdravljen Zagrebački memorandum, posebno u dijelu gdje se kaže da je ogromna većina Hrvata za državu, iako nije za postojeće političko stanje.

Zagrebački memorandum potpisalo je četrdesetak intelektualaca i javnih radnika (Meštrović, Politeo i dr.). Od crkvenih osoba memorandum su potpisali nadbiskup Bauer, nadbiskup-kodjutor Stepinac, biskup splitski K. Bonefačić, župnik Crkve sv. Marka u Zagrebu S. Rittig. Pristaše režima pokrenuli su oštru kampanju protiv memoranduma i njegovih potpisnika. Jugonacistička omladina organizirala je kampanju protiv rektora Zagrebačkog sveučilišta dr. Đure Stipetića, koji je također potpisao memorandum.

Nakon ubojstva kralja Aleksandra otvorilo se pitanje obrazovanja nove vladavinske kombinacije. Vlada Nikole Uzunovića 20. X. 1934. podnijela je ostavku. Mandat je ponovno dobio Uzunović. U njegovu novu vladu ušli su svi članovi prethodne vlade, osim ministra vojske i mornarice, čiji je položaj preuzeo general Živković. U vladu su ušla još i dva ranija predsjednika šestojanuarskih vlada, V. Marinković i M. Srškić. Ta je vlada, međutim, bila samo prijelazna kombinacija. Zbog unutrašnjih razmirica vlada je sredinom prosinca demisionirala. Novu vladu sastavio je B. Jevtić, koji je zadržao i resor ministra vanjskih poslova. Od članova prethodne vlade u novu su, osim Jevtića, ušli još samo general Živković (ministar vojske i mornarice) i D. Kojić (ministar pravde). U novu vladu ušao je i M. Stojadinović, član vodstva Radikalne stranke, kao ministar financija. U toj su vladi bila i trojica Hrvata; M. Vrbanić (trgovina i industrija), M. Kožul (građevine) i Lj. Auer (fizički odgoj). Jeftićeva vlada imala je zadatak da provede nove izbore. Vlada je nastupala s parolom smirivanja „plemenskih" i političkih netrpeljivosti, naglašavajući vjernost politici kralja Aleksandra, na temeljima „jedinstva jugoslavenske nacije i državne cjeline", što je značilo nastavak nacionalnog unitarizma i državnog centralizma. Vlada je provodila oštar kurs prema svima onima koje je proglašavala protivnicima takve orijentacije. Među prvim vladinim mjerama bilo je puštanje Mačeka iz zatvora, na koji je bio osuđen 1933. zbog Zagrebačkih punktacija (kazna od tri godine)." Ljubo, Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca. Zagrebački memorandum, *Danas*, 12. IX. 1989., 66.

jedinstva, jednoj skupini bezkičmenjaka našeg javnog života to nije konveniralo i našli su za potrebno da to demantuju svojim „memorandumom". Medju bivšim ministrima koji su se obogatili štiteći i prikrivajući razne korupcionačke afere kao što je Našička d.d.[215] /Švrljuga, Preca, Nikić/, medju gospodom koja štite i zastupaju strani kapital koji eksploatiše našu zemlju / Mažuranić, Tartaglia/, medju gospodom koji su smatrali da je zakonito zauzimati dva položaja i brati dvije plate istodobno / Krbek, medju privjescima raznih „veličina" /Čurčin, Klaković/ medju „umjetnicima" koji su se obogatili kod državnih nabavki / Meštrović/, medju gospodom koja se se proslavila braneći ustaše /Jančiković, koji je preuzeo kancelariju Budaka, Protulipac/, medju popovima i raznim umišljenim veličinama /Bauer, Stepinac, Bonefačić, Rittig, Politeo, Vranečić itd/ našao se i rektor Stipetić.

Onako kako je cijele nacionalna javnost reagirala protiv tih hijena koji su i u ovom momentu mislili da Šičare, reagirali su nacionalsocijalsitički studenti, koji smatraju da čast zagrebačkog univerziteta ne dozvoljava da g. Stipetić i dalje ostane na mjestu rektora. Grupe čije vodje sjede danas u društvu ubojica povela je papirnatu borbu za svoj „dobrog oca" potpisavši neki letak fiktivnim društvima. A koliko vrijedi njihova pomoć i obrana najbolje svjedoči činjenica da g. Stipetića prati na univerzitet policija kako bi ga sačuvala od bijesa studenata. (...) GOSPODIN STIPETIĆ MORA DA ODSTUPI, i mi nećemo mirovati dok se to ne desi. (...)

Nacionalisti u borbi za čast Strossmayerove univerze!
Studenti nacionalisti.

* „Zagrebačke novosti" naravski po masonskom diktatu opet se češu o Isusovce u broju od 21. XI. 1934.[216] Po podne sam obavio sprovod grofice Anke Jelačić o čemu donosi „Obzor".[217]

† 1. XII. 1934. Danas sam održao u katedrali Te Deum prigodom

215 O velikoj gospodarskoj aferi koja je pogodila Kraljevinu Jugoslaviju i Hrvatsku (Savsku banovinu) i njenim posljedicama vidi u: Hrvoje, VOLNER, *Od industrijalca do kažnjenika. „Gutmann" i „Našička" u industrijalizaciji Slavonije*, Srednja Europa, Zagreb, 2019.

216 Umetnut novinski članak pod naslovom „Gdje se je nalazilo mučilište i tamnica jezuitske inkvizicije u Zagrebu?".

217 Umetnut novinski članak pod naslovom „Pokop grofice Anke Jelačić u novim dvorima".

državnog praznika narodnog ujedinjenja. Bili su po običaju svi predstavnici civilnih i vojnih vlasti, a ovaj put i ministri Demetrović i Ulmansky.[218] Da bi gospod Bog napunio duhom mudrosti državnike naše i sve druge naše ljude pa se već jednom uvede mir, red i pravda u zemlji.

Popodne bio je kod mene Dr. Kniewald, sveučilišni profesor. Pričao mi je da je rektor Dr. Stipetić bio u Beogradu kod ministra prosvjete da mu izloži neprilike na univerzi. G. ministar mu je odgovorio da ima na svaki način „umiriti i (jedna riječ nečitljiva – op. ur.)“. Drugim riječima, ministar želi da rektor Stipetić odstupi. Međutim, Stipetić, kao što je u redu, neće odstupiti jer iza njega stoje skoro svi profesori i đaci.[219]

† 2. XII. Današnje „Novosti“ donose tekst prisege koju su položili Sokoli.[220] „Jutarnji lisr“ donosi.[221]

† 11. XII. 1934. Državne vlasti sve više bijesne na katoličko svećenstvo. Doznao sam danas da je u Bosni zatvoreno 30 svećenika. U mojoj nadbiskupiji sva sila progona i osuda palo je u zadnje vrijeme kao da smo u beogradskom pašaluku. Svaki čas moram da se natežem sa državnim vlastima. Bog dragi znade kako će se to sve svršiti, jer mi popustiti ne možemo više ni za dlaku od naših prava.

† 14. XII. 1934. Danas je morao da nastupi zatvor od 4 mjeseca župnik iz Sv. Martina Okić Vlč. g. Horvat. Pisao sam Kralju u Beograd i knezu Pavlu, ali sve uzalud jer je stvar jednostavno otpućena ministarstvu Pravde koje je osudu potvrdilo. Beogradski vlastodršci su pravi bizantinski političari. Katoličko svećenstvo prolazi jedno veliko iskušenje za hrvatski narod. Hoće li mu taj narod biti zahvalan kasnije kad izvojuje svoju ravnopravnost sa Srbima u Jugoslaviji?

---

218 Milan Ulmansky, ministar šumarstva i rudarstva.

219 Rektor Stipetić bio je u bliskim vezama vrhom Katoličke crkve u Hrvatskoj. Njega je u rujnu 1935. nadbiskup Bauer u pismu Stojadinovićevom ministru unutarnjih poslova A. Korošcu predložio za bana Savske banovine. Na kraju pisma stoji da će uskoro k njemu doći Stepinac da ga „potanje izvjesti“ o tome. Ovo pismo je ne samo izvor o bliskim vezama vrha Zagrebačke nadbiskupije sa Stipetićem, već dokaz vrlo konspirativnih veza Zagrebačke nadbiskupije i sa Korošcem. Todor, STOJKOV, *Vlada Milana Stojadinovića 1935-1937.*, Instutut za savremenu istoriju, Beograd, 1985., 84.

220 Umetnut tekst prisege iz novinskog članka.

221 Umetnut novinski članak „Posjet patrijarhu Varnavi“.

† 25. XII. 1934. Danas sam primio iz Kanade izrezak novina „Hrvatski glas“ što izlaze u Kanadi sa priloženom božičnom čestitkom. Sudeči po svemu na čestitci je potpisan pod krivim imenom Jurja Antoleka Dr. Juraj Krnjević.[222]

† 30. XII. 1934. „Novosti“ donose.[223] Kao što se vidi iz imenovanja novog bana[224] vlada ne kani mijenjati kursa. Novi ban poznat je kao integralni „Jugoslaven“ što je za Hrvate samo simbol nepravde / tako je već profanirano ime koje je još prije par godina značilo oslobođenje/. Osim toga novi ban smatran je općenito za „masona“ što znači za katolike izazov.[225] Stari nadbiskup Bauer kada sam mu saopćio vijest bio je vrlo nezadovoljan i rekao mi: Ja postajem pesimista! Vidjet ćemo kako će novi ban početi.

Ovih dana je nadbiskup posjetio Dr. Mačeka, ali je već isti dan kako sam doznao podban javio to u Beograd. Današnje „Novosti“ opet pišu Fendenerozno o Vatikanu.[226] „Novosti“ izvješćuju i ovo u broju od 31. XII. 1934.[227] To je isti onaj Majo Mažuran koji je napisao famoznu brošuru (...)[228] u kojoj napada crkvu, a kojeg je državna vlast tada pomagala.

222 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nije istina da je hrvatski narod išta popustio u svojoj borbi“ (7. IX. 1934.)

223 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dr. Marko Kostrenčić, novi ban Savske banovine“.

224 **Marko Kostrenčić** (Zagreb, 21. III. 1884. – Zagreb, 19. V. 1976.), hrvatski pravnik. Pravo studirao u Beču i Zagrebu, gdje je stekao doktorat (1908). Profesor hrvatske pravne povijesti na Pravnome fakultetu u Zagrebu (1912–55., s prekidima), njegov dekan (1917–18., 1924–25.) te rektor Sveučilišta u Zagrebu (1949–50). Ministar socijalne politike (1931), ban Savske banovine (1934–36). Tijekom II. svjetskog rata interniran u logor Stara Gradiška (1941–42). Pravi član JAZU (od 1921) u kojoj je pokrenuo osnivanje više instituta, posebno Historijskoga. Dopisni član SANU (1930) i SAZU (1953) te počasni doktor *(honoris causa)* Praškoga sveučilišta (1936). Urednik *Rječnika srednjovjekovnoga latiniteta Jugoslavije (Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae,* I–II, 1973–78.); od 1915. do smrti uredio je I. te sv. XIII–XVI. *Diplomatičkoga zbornika Kraljevina Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)*. Jedan od glavni redaktora *Enciklopedije Leksikografskoga zavoda* (1955–64).

225 Prema Mužiću Marko Kostrenčić pripadao je masonskoj zagrebačkoj loži „Grof Ivan Drašković“. MUŽIĆ, *Masoni u Hrvatskoj 1918.-1967.*, n. dj., 40.

226 Umetnut novinski članak pod naslovom „Mussolini je zadovoljan s Vatkanom“.

227 Umetnut novinski članak pod naslovom „Majo Mažuran uhapšen“.

228 Nečitljiva riječ.

† 31. XII. 1934. Danas je bio kod mene ministar Dr. Vrbanić. Razgovarali smo nekih četvrt sata. Došli smo naravski u razgovoru na naše unutarnje političke prilike, pa sam mu razložio i neke svoja opažanja u tom pogledu. Prije podne došao je nadbiskupu čestitati kler Novu Godinu, o čemu „Hrvatska Straža" donosi.[229]

† 1. I. 1935. Danas sam vratio vizitu Dr. Vrbaniću ministru. Prije podne bilo je mnogo čestitara kod mene, a u 12 sati otišao sam podbanu Dr. Hadžiu sa starim nadbiskupom. Čuli smo da je novi ban Kostrenčić već preuzeo dužnost. Sigurno je da je kad bi bilo do glasanja svi bili za Hadžia ili barem dobrim dijelom. Nadbiskup je spomenuo da je imenovanje Kostrenčića djelo masonerije. I kod kuće se stari nadbiskup ljutio zbog ovog imenovanja i krivio radi toga Perovića. U razgovoru je nadbiskup spomenuo podbanu da je bio kod Dr. Mačeka. Došli smo i na razgovor o memorandumu i tu je podban spomenuo da je de facto ministarski savjet bio zaključio sankcije protiv svih potpisnika memoranduma. Valjda se knez Pavle protivio. Čuli smo da ban danas putuje za Beograd. Medjutim, mi sam Kostrenčić, makar nismo još obavili službenu vizitu, danas čestitao Novu Godinu.[230]

† 4. I. 1935. „Hrvatska Straža" donosi.[231] Tako evo vladina deklaracija. Medjutim svi Hrvati skepsom prate rad vladin. Naprtila nam je bana masona, a masoni su danas omraženi kod Hrvata /hvala najviše „Hrvatskoj Straži"/ i smatrani za neprijatelje hrvatskih pravica uopće. Vidjet ćemo kako će se stvari dalje razvijati. Konkordat je već 12. godina na tapetu, a ipak ništa.

† 6. I. 1935. Danas je bio kod mene dr. Ivo Krbek, sveuč. profesor i bivši načelnik zagrebački.[232] Došao je da me informira o nekim stvarima sa

229 Umetnut novinski članak pod naslovom „Želje Hrvatskoga Metropolite".

230 Priložena čestitka bana Marka Kostrenčića (31. XII. 1934.)

231 Umetnut novinski članak pod naslovom „Deklaracija vlade g. Jevtića"

232 **Ivo Krbek** (Zagreb, 23. VIII. 1890. – Split, 17. I. 1966.), hrvatski pravnik. Pravo završio (1914) i doktorat stekao (1919) u Zagrebu. Od 1914. do 1928. radio je u državnoj upravi. Na Pravnom fakultetu u Zagrebu predavao upravnu znanost i upravno pravo 1928–41. i 1945–61. Bio je načelnik grada Zagreba (1932–34) i podban Banovine Hrvatske (1939.–40), sudjelovao je u njezinu pravnom oblikovanju. Udaljen s Pravnoga fakulteta i nakratko zatvoren 1941 (rješenje je opozvano 1944.); otišao u partizane 1944., bio član Zakono-

hrvatskim pitanjem. Spomenuo mi je kako je dobro djelovao memorandum u inozemstvu i da se sada ne bi smjelo stati nego nastaviti. Crkva katolička neka bi bila kopča s jedne strane izmedju regenta Pavla, a s druge strane izmedju Dr. Mačeka i hrvatskih krugova. On će pak /Dr. Krbek/ sa svojim drugovima na univerzi poraditi, da sa srpskim intelektualcima /na čelu sa Dr. Slobodanom Jovanovićem/[233] nadju jednu platformu za preuredjenje Jugoslavije, da se jednom i iznadje na kraj i nastane mir. Dr. Jovanović /saopćio mi je povjerljivo Krbek/ doći će ovih dana sa drugima u Zagreb, gdje će držati konferenciju. Ja neka bih, veli dr. Krbek nastojao svakjako utjecati na kneza Pavla i dr. Mačeka. Dr. Mačeku morao bih razložiti, da ne pusti uzde ekstremnim elementima, već da trijezno misli i prosudjuje položaj.

Odgovorio sam Dr. Krbeku, da se ja nikako ne mogu miješati u stranačku politiku niti ću to dopustiti svome kleru, a inače ću rado poraditi, da dođe do mira i sloge, jer tu može da Crkva također barem savjetuje svoje. Ja sam, uostalom, rekoh, već govorio o nekim stvarima sa pok. kraljem Aleksandrom i sa knezom Pavlom, s kojim ću naskoro opet, jer imadem slijedeći tjedan u Beograd.

† 7. I. 1935. „Hrvatska Straža" donosi.[234]

† 9. I. 1935. Danas su završile konferencije Poslovnog odbora kat. Episkopata pa sam otputovao u Beograd da iznesem vladi naše

davne komisije ZAVNOH-a. Dopisni (1937) i redoviti član JAZU (1946); dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, bio je član Stalnog arbitražnoga suda u Hagu. Krbek je objavio velik broj radova iz područja upravnoga prava te teorije države i prava.

233 **Slobodan Jovanović** (Novi Sad, 21. XI. 1869. – London, 12. XII. 1958.), srpski pravnik, povjesničar i političar. Diplomirao 1890. na Pravnom fakultetu u Ženevi. Nakon kraće diplomatske službe bio profesor Velike škole (1897–1905) i državnog prava na Pravnom fakultetu u Beogradu (1905–41). Jedan od vodećih srpskih intelektualaca između dvaju svjetskih ratova, jedan od osnivača i urednika *Srpskoga književnoga glasnika*. Redoviti član (od 1908) i predsjednik Srpske akademije (1928–31). U političkom se životu aktivirao nakon Sporazuma Cvetković–Maček (1939) i postao jedan od ideologa nacionalističkoga Srpskoga kulturnog kluba. Potpredsjednik u vladi generala D. Simovića (1941), a nakon vojnog sloma Kraljevine Jugoslavije predsjednik kraljevske vlade u izbjeglištvu (1942–43). Komunističke su ga vlasti 1946. osudile u odsutnosti, na procesu protiv D. Mihajlovića, na 20. godina zatvora. Autor je mnogobrojnih monografija i knjiga s područja ustavnog prava i povijesti političkih ideja.

234 Umetnut novinski članak pod naslovom „Albanska pravoslavna crkva".

pritužbe. Prvi dan nisam mogao ništa učiniti jer su još svetkovali Božić pa sam upotrijebio priliku, da dotle svršim posao kod op. Nuncija Pellegrinettija glede pitanja položaja Slavena u Julijskoj Krajini.

Saopćio sam Nunciju koliku propagandu prave protivnici katolicizma pozivajući se na progone slavenskih katolika u Venezia Giulia. Iz razgovora sa Nuncijem razabrao sam da ima mnogo krivice i sa naše strane, jer su nekoji svećenici otišli, a da ih nije nitko tjerao odanle i nisu se htjeli vratiti ni onda kad im je Nuncij osigurao povratak. Za nekoje redovnike, npr. franjevce provincije sv. Jeronima, sama je Sv. Stolica zahtijevala da ostnau tamo još barem 2 godine, ali nisu htjeli. Ne možemo dakle mnogo prigovarati progonima, to više, što ni naša vlada u tom pogledu nije bolja. U Bačkoj i Banatu katolici su skoro sami Nijemci i Mađari pa ipak je biskup Hrvat. U Makedoniji bili su spočetka katolici sami Arnauti, pa ipak je biskup Slovenac, itd.

† 10. I. Danas sam posjetio ministra unutrašnjih poslova Velju Popovića.[235] U polsatnom razgovoru iznio sam mu sve teške nepravde koje žandarmerija počinja nad našim katoličkim organizacijama, tako da nam se više puta čini, da smo u turskom pašaluku. Rekao sam mu da ću nakon reorganizacije katoličke akcije svaki progon naših organizacija smatrati direktnim napadajem na samu Crkvu. Mi, rekoh, borbe nećemo, ali Vam otvoreno kažem, da se je i ne bojimo. Ministar je doduše obećao štošta, ali sam vidio, da moramo biti spremni na daljnju borbu. Naši sreski načelnici, rekoh, u strahu su za svoju egzistenciju i zato nastoje da se što više ulaguju višim vlastima i to, misle, bit će najlakše ako što više ljudi pozatvaraju i globe. Ali to nije, nastavih, više pravna država. Ako se možda, rekoh, pozivate na zakon, onda Vam kažem, da zakon nije pravda, nego je pravda ona, koja čini zakon. Rastali smo se, ali čini mi se da ni ministar nije bio oduševljen mnome, a bome niti ja njime. Borba će se nastaviti za pravdu i istinu Božju.

Iza toga sam otišao ministru trgovine i industrije Dr. Vrbaniću, da ga zamolim da spriječi ukinuće vjeronauka u šegrtskim školama, koji

235 **Veljko Popović**, ministar unutarnjih poslova u Jevtićevoj vladi iz bivše radikalne stranke. Provodio izrazito nasilnu režimsku politiku prema neistomišljenicima i protivnicima šestosiječanskog režima. Ferdo, ČULINOVIĆ, *Jugoslavija između dva rata*, II., JAZU, Zagreb, 1961., 85.

je nekadanji socijalista Demetrović nakanio istisnuti. Obećao mi je da će stvar odmah urediti.

U 6 sati popodne otišao sam ministru predsjedniku i ministarstvu vanjskih poslova g. Jevtiću.[236] U dugom razgovoru iznio sam mu sve nepravde, koje se počinjaju prema katolicima. Statistički sam mu dokazao nepravde, koje se nanose Hrvatima posvuda (u vojsci i svim ministarstvima i važnijim mjestima gdje obično 100% ili barem 95-90% Srba, a tek neznatni dio Hrvata).[237] Rekao sam mu neka se ne čini Crkvu katoličku odgovornom ako su Hrvati nezadovoljni. Ministru je očito bilo neugodno, što sam sve ovo iznio, ali sam smatrao to za nužno da se sa istinom izlazi van. Došli smo na pitanje konkordata. Jevtić mi je rekao, da bi ga on već bio sklopio, ali su mnogi ministri u prijašnjoj vladi bili protiv toga (bolje rekuć – masoni). Sad ste, rekoh, u položaju gdje to možete izvesti, pa ako Vam je stalo do konsolidacije države, nastojte da se što prije potpiše konkordat, jer on znači veliki korak sređenju naših unutarnjih prilika. Iza toga sam otišao ministru vojnom Živkoviću[238] sa nadbiskupom

236 **Bogoljub Jevtić** (Kragujevac, 24. XII. 1886. – Pariz, 7. VI. 1960.), srpski i jugoslavenski političar. U doba šestosiječanjske diktature (1929) bio je ministar dvora. Isprva radikal, 1931. suosnivač kraljeve Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS). Za Aleksandra I. Karađorđevića i kneza Pavla Karađorđevića ministar vanjskih poslova (1932–35). Nakon atentata u Marseilleu i pada vlade N. Uzunovića, Jevtić je kao predsjednik vlade (od veljače 1934) nastavio centralističko-unitarističku politiku. Međutim, nakon velikog uspjeha što ga je postigla udružena oporba pod vodstvom V. Mačeka na izborima 5. V. 1935., Jevtić je, zbog neuvjerljive pobjede svoje stranke, morao podnijeti ostavku vlade. Potisnut u oporbu, on je zajedno s P. Živkovićem 1936. osnovao novu Jugoslavensku nacionalnu stranku, koja se za izbora 1938. pridružila „Udruženoj opoziciji". Nakon vojnog puča 27. III. 1941. Jevtić je bio ministar prometa u vladi generala D. Simovića, s kojom je u trenutku travanjskoga sloma 1941. pobjegao u emigraciju, gdje je bio član više izbjegličkih vlada.

237 Po tom pitanju vidi knjižicu Rudolfa Bićanića „Ekonomska podloga hrvatskog pitanja" (Zagreb, 1938.).

238 **Petar Živković** (Negotin, 23. I. 1879. – Pariz, 3. II. 1947.), srpski i jugoslavenski general i političar. Sudjelovao u prevratu 1903. protiv dinastije Obrenović. Osnovao 1911. dvorsku časničku skupinu »Bela ruka« (pandan »Crnoj ruci« D. Dimitrijevića – Apisa). Zapovjednik kraljeve garde (1917), zajedno s regentom Aleksandrom I. Karađorđevićem inspirator i organizator Solunskoga procesa protiv D. Dimitrijevića – Apisa i drugih. Pomogao Aleksandru 6. I. 1929. uvesti osobnu diktaturu, kada je postao predsjednikom vlade i ministrom unutrašnjih poslova (1929–32), a na parlamentarnim izborima 1931. bio je nosilac režimske (i jedine) izborne liste. Ministar vojske i mornarice 1932–33. Osnivač i od 1936. predsjednik Glavnog odbora Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS). U travnju 1941. sa Simovićevom vladom emigrirao u Veliku Britaniju. U emigrantskoj vladi M.

Rodićem. Živković nas je primio dosta ponosno, ali smo mu dali razumjeti dosta toga.

Iza toga otišao sam ministru financija g. Stojadinoviću.[239] Primio me je vrlo ljubazno. Izložio sam mu nepravdu koja se nanosi katoličkoj crkvi u budžetu u relaciji prema pravoslavnoj i muhamedanskoj. Obećao je da će stvar riješiti povoljno, ali da li će to obećanje izvršiti, to je drugo pitanje. Napokon sam posjetio ministra pravde Kojića.[240] Taj je bio veoma žestok. Rekao mi je da će goniti svakoga, bio svećenik ili laik, ko se bude ogriješio o državu. Rekao sam mu da se država samim bajunetima ne može spasiti i očuvati. „I crkva se", dovikne on, „služila bajunetama". „Jest", odgovorih, „ali ne kao glavnim sredstvom". Ipak je obećao da će učiniti što bude mogao da se budžet rkt. crkve ne prikrati.

† 11. I. Danas sam bio primljen u audijenciju kod kneza Pavla u 5 sati popodne, a u 6 sati kod Kraljice Marije. Knez Pavle primio me je veoma srdačno. Ostali smo dugo u razgovoru. Potužio sam mu se u ime

Trifunovića 1943. bio ministar bez portfelja, a potom pomoćnik vrhovnoga zapovjednika oružanih snaga Kraljevine Jugoslavije u izbjeglištvu. U tom svojstvu pomagao četnike D. Mihailovića. Na procesu protiv D. Mihailovića 1946. kao ratni zločinac osuđen je na smrt u odsutnosti.

239 **Milan Stojadinović** (Čačak, 4. VIII. 1888. – Buenos Aires, 24. X. 1961.), srpski i jugoslavenski političar. Nakon studija prava na Beogradskom sveučilištu zaposlio se 1914. kao činovnik u Ministarstvu financija, a od 1919. bio direktor podružnice Engleske banke u Beogradu. Kao član Radikalne stranke bio je zastupnik (1923–29) i ministar financija u nekoliko vlada (1922–26. i 1934), potom suosnivač i predsjednik Jugoslavenske radikalne zajednice te predsjednik vlade (1935–39) i ministar vanjskih poslova. U vanjskoj politici uspostavio je dobre političke i gospodarske odnose s Italijom i Njemačkom, koje su dale jamstvo za teritorijalnu cjelovitost Jugoslavije, a samim time i potporu protiv teritorijalnih zahtjeva pojedinih država (Austrija, Madžarska) ili političkih skupina (ustaše) koje su htjele njezinu propast. U skladu s tom politikom napustio je Balkanski savez (1937), potpisao s Bugarskom pakt »vječnoga prijateljstva«, a s Italijom gospodarske i političke sporazume, podredivši u konačnici cijelo jugoslavensko gospodarstvo talijanskomu i njemačkomu kapitalu. Na unutrašnjem planu zastupao je jugoslavensku ideologiju koja se temeljila na načelima nacionalnoga jedinstva i državne jedinstvenosti, zbog čega se protivio rješavanju „hrvatskoga pitanja" tako da se Hrvatima prizna politička i nacionalna individualnost unutar Kraljevine Jugoslavije. Zbog toga ga je knez Pavle 4. II. 1939. smijenio. Budući da se i kao oporbeni čelnik protivio politici „Sporazuma" koju je provodila vlada Cvetković–Maček bio je 1940. uhićen te ubrzo predan Britancima koji su ga deportirali na otok Mauritius (1941.). Nakon oslobođenja (1948) emigrirao je u Argentinu. Napisao memoare „Ni rat ni pakt" (1963).

240 Dragutin Kojić, ministar pravde.

nadbiskupa, što nam je vlada imenovala za bana masona Kostrenčića. Knezu Pavlu bilo je to očito neugodno, pa se ispričavao, da nije znao toga. Tužio mi se na toliko poteškoća na koje nailazi, a napose na ministra Maksimovića,[241] koji nije htio da izruči novoj vladi nacrt konkordata nego ga je poderao. „Vidite", reče mi, „s kakovim ljudima ja moram da imam posla". Zamolio me je da uvijek kad dođem u Beograd dođem k njemu.

U 6 sati odvezao sam se na dvor u Dedinju. Kraljica me je primila pokraj biblioteke, gdje je nekad radio pok. Kralj. Bila je u crnini, ali već se bila snašla iza strahovite tragedije. Vidio sam da računa s tim da će mladi kralj Petar jednom zasjesti na prijestolje. Instinktivno sam osjetio da joj je položaj jako težak. Nakon četvrt sata prekinuo sam razgovor i oprostio se.

Iza svih razgovora u Beogradu donio sam sobom dojam da svu silu moram uperiti samo na to da moralno pridignem hrvatski narod i da si bude svjestan svoga katolicizma i da bude spreman za svoju vjeru i trpjeti, a Srbi vlasti milom iz ruke neće nikako pustiti niti će respektirati bez borbe rkt. Crkve.

† 13. I. Danas sam se vratio u Zagreb nakon višednevnog boravka u Beogradu, te navečer izvjestio biskupe Bauera, Bonefačića, Njaradia i Srebrnića o rezultatima svoga pohoda u Beograd.

† 17. I. 1935. Danas sam popodne otputovao u Rim. Zaustavio sam se u Ljubljani, gdje sam imao dulji razgovor s biskupom Rožmanom i Tomažićem o prilikama u Veneziji Giuliji i pribrao neke dokumente u tu svrhu. Zatim sam se odvezao u Trst, gdje sam posjetio biskupa Fogara, od koga sam doznao mnogo zanimljivih stvari o prilikama u Veneziji Giuliji i vidio iz nekih dokumenata kako je Sv. Stolica mnogo učinila za naš živalj, ali više ne može proti gruboj fašističkoj sili. Biskup Fogar bori se kao lav za pravdu prema Slovencima makar je

241 **Božidar Maksimović** (Knić, 1. III. 1886. - Beograd, 18. VII. 18. VII. 1969.), srpski i jugoslovenski političar. Obnašao niz ministarskih dužnosti u raznim vladama. Ministar unutarnjih poslova 1924.–1927, prosvjete 1929.–1932, pravde 1932, bez portfelja 1932, opet ministar pravde 1932.–1934. i opet ministar prosvjete 1939–1940.

po narodnosti Talijan. Pravi katolički biskup svjestan je svojeg položaja. Iza toga sam otputovao u noći 18. I. u Rim.

† 18. I. Danas sam posjetio svoje bivše profesore na Gregorijanskoj univerzi u Rimu i zavod Germanicum, gdje sam studirao.

† 19. I. Danas sam posjetio naše poslanike u Rimu Simića[242] (kod Vatikana) i Dučića kod Kvirinala.[243] Ostao sam dugo u razgovoru.

† 24. I. Danas sam bio primljen u audijenciju kod Sv. Oca Pija XI. Iz razgovora sam razabrao njegovu veliku ljubav prema hrvatskom narodu. Sve znade što se zbiva kod nas. Razgovarao sam i o našim manjinama u Italiji i o teškom položaju u kojem se nalaze. Vidio sam da nije kriv Sv. Otac njihovom teškom položaju. Došli smo u razgovoru i na druge crkveno političke prilike u našoj domovini i na neka interna crkvena pitanja. Nakon razgovora od pola sata oprostio sam se sa Sv. Ocem, a iza toga sam imao dugu konferenciju sa kardinalom Pacellijem o konkordatu i o prilikama u Veneziji Giuliji. Upozorio sam kardinala na pogibelji koje prijete od konkordata katoličkim organizacijama ako se taj stavak ne promijeni. Vidio sam da je i on istoga mišljenja. Glede Venezije Giulije razlagao mi je poteškoće Sv. Stolice s obzirom na fašizam. Nakon jednog sata rastasmo se.

Još sam imao dvije konferencije sa Pizardom (msgr. Giuseppe P., kasnije kardinal, pisao o Katoličkoj akciji – op. ur.) i Barbettom. Posjetio sam razne kongregacije u crkvenim poslovima i 25. I. vratio se kući preko Ljubljane, gdje sam imao sastanak sa biskupom Rožmanom. Naravski da novinama ne može ništa izmaknuti kao što svjedoči „Hrvatska Straža“.[244]

Čim sam se vratio iz Rima, otputovao sam u Beograd do ministra Jevtića, da ga upozorim da će vlada naići na žestok otpor ako

242 **Stanoje Simić** (1893–1970) jugoslavenski poslanik kod Svete Stolice.

243 **Jovan Dučić** (1871–1943) jugoslavenski poslanik u Italiji. Na Kvirinalu (jednog od sedam brežuljaka na kojima se nalazi grad Rim) nalazi se Kvirinalska palača, službena rezidencija Predsjednika Italije.

244 Umetnut novinski članak „Put Nadbiskupa-koadjutora u Rim“.

bi pokušala konkordat tumačiti tako da bi progonila katoličke organizacije. Jevtić mi je obećao da se to nipošto neće desiti, nego da su samo mislili osigurati Sokol, što ne bi mogli kad bi bilo više fizičkih organizacija.

† 4. II. 1935. U splitskom „Križu" izašla je jedna notica ovog sadržaja: „U Marseillu je umro jedan bogataš. Ostavio je baštinicima milijunske svote."

S tim u vezi primio sam od ministra dvora ovo pismo:

Beograd, 1. februara 1935.

Preuzvišeni Gospodine,

U zasebnoj kuverti imao sam čast poslati Vam juče jedan broj lista Splitskog Katoličkog Križa, koji je doneo nedoličnu aluziju, gotovo otvoren napad na uspomenu blaženopočivšeg Kralja.

Ovo je vrlo neprijatno dirnulo Nj. K. V. Kneza Namesnika, čije su Vam dobre namere poznate i pred Kojim ste se pastirski zalagali za život i rad Križarskih organizacija.

Vašoj preuzvišenosti ponizan,

M. Antić

Odgovorio sam gospodinu ministru, da „Križ" ne izlazi u Zagrebu, nego u Splitu i ne vjerujem da bi cenzura propustila ovu vijest kad bi pisac aludirao na blagopokojnog Kralja, jer mi katolici smo građani II. reda u Jugoslaviji. Danas prije podne bio sam na komemoraciji Štrossmayerova rođendana u Jugoslavenskoj Akademiji. „Novosti" donose.[245]

† 10. II. „Novosti" donose.[246] U istom broju donosi i ovu žalosnu vijest: „Dr. Vladimir Maček se oženio. Danas prije podne u 9 sati vjenčao se civilno g. Vladimir Maček s gospodjom Josipom Jurak, sestrom svoje pokojne prve supruge. Dr. Maček je otsio kod advokata dra. Odića u Čakovcu.[247] Kumovali su advokat dr. Odić i g. Ivo Čavlek, mesar iz „Zagreba." To bi dakle imao biti „vodja" hrvatskog naroda, koji je pljunuo na zakon Božji i dok mu je zakonita (prva – op. ur.) žena

245 Umetnut novinski članak „Senator Dane Šarić udaljen od službe".

246 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Moj odgovor" i „Vijest iz Beograda".

247 Dr Ante Odić, odvjetnik iz Čakovca, narodni zastupnik HSS-a.

živa već po drugi put vjenča se civilno. Mislim da takvi ljudi neće spasiti hrvatskog naroda. Jer ako vrijedi ovo sv. pismo – „Miseros facit populos peccatum" (Pogreška čini narode nesretnima – op. ur.) sigurno neće ni ovaj korak „vodje" hrvatskog naroda donijeti sreće ni njemu ni Hrvatima koji bi išli za njim ako ustraje u zlu. Ovih nekoliko pojava pokazuje svu mizeriju moralnih prilika naših intelektualaca. Za veliki dio njih kao da ne postoji više razlika između dopuštenoga i nedopuštenoga, između dobra i zla. Zauzeli smo se bili i stari nadbiskup i ja da ga se pusti iz zatvora, ali Crkva katolička ne može, kako vidim, računati na bivšu radićevsku stranku sudeći po životu njezinih ljudi. No, nadamo se, da će Bog dragi ipak i ovo zlo izvesti na dobro, i da će Dr. Maček ovo sve popraviti, pa u skladu s katoličkom crkvom raditi na dobrobit hrvatskog naroda.

† 17. II. 1935. „Novosti" donose.[248] Danas je bila zaista silna navala svijeta na papinskoj proslavi i sigurno je bilo neugodno protivnicima katolicizma. Bio sam neodlučan da li da istupim ili ne i ja na govornici, jer nije običaj da biskup govori o ovakvim zgodama. Ali živimo u iznimnim, teškim i borbenim vremenima. U strahovitoj borbi sa masonerijom, sektarstvom itd., a i državna vlast pod uplivom masona goni nas gdje može. Ne daju nam da se javljamo u štampi, pa sam smatrao za uputno da ovdje jasno istaknem našu odlučnu volju da se poštuju prava katoličke Crkve. Masonske „Novosti", taj valjda najodurniji list, tendenciozno je po običaju iznio neke stvari u krivom svjetlu. Međutim Gospod Bog će dati, da i ova proslava bude korak bliže potpunoj katoličkoj renesansi u hrvatskom narodu.

* „Novosti" donose.[249] Medjutim kako se čuje ima i preko 20 mrtvih u tome selu. Sudeći po prepisu ove cedulje izgleda da je taj Praskić doista kriv.[250]

---

248 Umetnut novinski članak pod naslovom „Pred 10.000 Zagrebčana nadbiskup-koadjutor Dr. Stepinac".

249 Umetnut novinski članak pod naslovom „Žalosne pojave na selu".

250 U selima oko Slavonskog Broda, gdje je većina stanovništva bila hrvatska, najveći utjecaj imala je Hrvatska seljačka stranka. Značajnu aktivnost poduzimale su i režimske pristaše, uz pomoć vlasti, koje su podršku davale i četničkim elementima. Početkom 1935. godine

Dragi predsjedniče!

Juče smo izvojevali prvu pobjedu. Oko 700 seljaka došlo je pred općinu u Podcrkavlje i ostali do noći dok nismo nas 16 pušteni. Došlo je žandara 2 auta sa majorom. Oduševljenje i sloga velika. Naprijed sada s Božjom pomoći. Mi osnivamo organizaciju Križara.

Pozdravlja Vas narod i ja.

Mihović Praskić, svećenik.

Molim uručiti Dr. Mačeku!

Podcrkavlje – Brod – Hrvatska.

P. S. Koverta nosi žig: Slavonski Brod 13. II. 35. g.

Ne odobravam nipošto postupak ovog svećenika ako je istina što ovdje piše. Mi takovih metoda ne trebamo. Ali tko će znat pravo stanje stvari? Danas sam dobio brzojavnu zahvalu Sv. Oca na pozdrav za proslavu Papinskog dana u Zagrebu.[251]

---

općenito se na tom području osjećalo stanje socijalne i stranačko-nacionalne napetosti. Među pristašama HSS-a aktivan je bio i Mihovil Praskić, župnik iz Pocrkavlja. U atmosferi zategnutih odnosa u Podcrkavlju je došlo do incidenta 11. veljače 1935. godine, kada je uhapšena grupa seljaka. Među uhapšenima bio je i župnik Praskić. Zatvorenici su bili podvrgnuti torturi. Pod pritiskom većeg broja okupljenih seljaka vlasti su uhapšene oslobodile sutradan. Idućeg dana incident se dogodio u Sibinju. Došlo je do novih hapšenja, a napetost i nemiri proširili su se i na nova sela. U Sibinju je, 19. veljače, u sukobu sa žandarima, ubijeno 7 seljaka, a trojica su bila ranjena. To je bio povod za nove napetosti u slavonskobrodskim selima. Pravili su se planovi o dolasku seljaka u Slavonski Brod. Žandarmerijske snage bile su pojačane. U Slavonskom Brodu u pripravnosti je bila i vojska, čiji su dijelovi suzdržljivo bili angažirani i u nekim selima. Kod događaja u Sibinju župnik Praskić nije sudjelovao. Nakon puštanja iz zatvora, on je 19. veljače otputovao u Brod, a zatim u Zagreb, gdje je bio primljen kod Mačeka. Istog dana u Zagrebu je uhapšen. Novi incident dogodio se 20. veljače, kod gradskog groblja na ulazu u Slavonski Brod, u koji je krenula veća grupa seljaka. U sukobu sa žandarmerijom ubijeno je (zajedno s naknadno umrlim) 7 seljaka. Nakon spomenutih događaja u slavonskobrodskim selima veći broj seljaka bio je uhapšen, mučen, suđen vremenskim i novčanim kaznama. Praskić je konačno oslobođen od optužbe. U režimskim krugovima velika krivica za događaje pripisivana je župniku Praskiću. Aludiralo se na njegovu povezanost s vodstvom HSS-a kao i crkvenim vlastima. Podaci ukazuju na veze Praskića s vodstvom te stranke, ali nisu vidljivi dokazi iz kojih bi se moglo zaključiti da je vodstvo HSS-a bilo umiješano u organiziranje nemira. U događajima je bilo mnogo spontanosti, u atmosferi nacionalno-političkih napetosti i prethodnih incidenata (uključujući i slučaj ubojstva). Đakovački biskup Akšamović još u vrijeme hapšenja Praskića donio je rješenje o njegovom suspendiranju s dužnosti upravitelja župe u Podcrkavlju i odredio da može birati jednu od tri župe, ali mu je, zbog materijalnih problema, dopustio da još jednu godinu ostane u Podcrkavlju. Detaljnije u: Dragiša, JOVIĆ, Pobuna seljaka u okolici Slav. Broda februara 1935. godine, *Zbornik Historijskog instituta Slavonije*, IX., 1972., 157.-209.

251 Umetnut tekst kratkog brzojava.

* Današnje „Novosti“ donose.[252] Medjutim, ovaj masonski i zločinački list kao što su „Novosti“ kadar je sve napisati, jer mu je glavno „kšeft“ (glavni mu je „posao“ – op. ur.). On dnevno širi nemoral u našem puku, a pisanje mu je inače onakovo kakovo žele vlasti. Nepoznam Praskića, ali čini mi se da sve doslovno možda ipak nije kako to pišu „Novosti“.

† 22. II. Događaji u Brodu čini mi se da se silno zaoštruju. Danas uveče u 8 sati došao je iznenada k meni Dr. Marko Kostrenčić. Začudio sam se dolasku. Ban mi je rekao, da će se sutra služiti zadušnica u stolnoj crkvi za poginule u Brodu, a to bi značilo političku demonstraciju, pa bi ih trebalo zabraniti. Zato da me ministar predsjednik moli, neka bi zabranio to. Odgovorio sam mu, da meni nije o tome ništa poznato, naime nije nikoga bilo kod mene glede te stvari, da bi molio Requiem, ali sam čuo, da su bili kod Knežića kanonika, koji je kustos katedrale, i on im je dozvolio kao što se dozvoljava svima, koji nisu umrli u neprijateljstvu sa Crkvom. Ja ne mogu zabraniti sada jer bi to značilo još više ogorčiti narod. Uostalom rekao sam banu, ja ću se posavjetovati sa starim nadbiskupom. Pošao sam k njemu, a g. ban me zamolio neka mu telefonski saopćim rezultat. Priopćio sam stvar nadbiskupu. Bili smo dugo vremena u velikoj stisci što da učinimo. Ako ne zabranimo, ljuto će se uvrediti Beograd. Ako zabranimo, Hrvati će biti ogorčeni, jer je postreljana kao životinja masa svijeta.

Odlučili smo medjutim ne zabraniti, jer bi zbilja bilo nezgodno za ovako jadno postreljane ljude ne dopustiti Requiema zato jer je to vlastima neugodno. A zašto gomilaju zločine na zločine, umjesto da dadu pravdu. Stari nadbiskup želio je da pozovem neke naše ljude neka bi djelovali na masu, da ne pravi izgreda. Ja sam pozvao odmah navečer Dr. Šimraka i Dr. Protulipca.[253] Razgovarali smo dosta dugo, ali sam vidio

---

252 Umetnut novinski članak pod naslovom „Što se dogodilo u Sibinju“.

253 **Ivan Protulipac** (Karlovac, 4. VII. 1899. – Trst, 31. I. 1946.), hrvatski pravnik i katolički djelatnik. God. 1923. doktorirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Od 1923. do 1927. bio je odvjetnički pripravnik u Karlovcu, Bjelovaru i Zagrebu, a potom, do 1945., samostalni odvjetnik u Zagrebu. Bio je prvi predsjednik Hrvatskoga orlovskoga saveza

da je ogorčenje u masi užasno. Telefonirao sam napokon g. banu, da mi Requiem zabraniti ne možemo jer bi to značilo stvarati još veći kaos. G. ban me upozorio da je biskup Akšamović zabranio. Odgovorio sam to je njegova stvar, ali ovdje su druge prilike. Bože moj, kamo smo dospjeli! Da li ima još pravde na zemlji? Kad si hrvatski narod vodio i spasio kroz 1300. godina, čuvaj ga i sada, jer na ovaj narod mogu primijeniti riječi Cont Moyrt: „Dominus solus dux eius fuit." (Sâm Gospod bi vođa njihov. op. ur.).

† 23. II. Danas ujutro došao je k meni Dr. Lochert da me pita jesam li ja zbilja zabranio zadušnice odnosno odbio da ih držim. Rekao sam da kod mene nije bilo nikakvog delegata koji bi me za to molio, ali sam čuo od tajnika da je netko bio (Dr. Jančiković).[254] Rekao sam mu da ja nisam zabranio zadušnice usprkos presije, koju je na mene činila državna vlast. Dr. Lochert se zadovoljio. Tako su se zadušnice zaista održale. Ogromna masa svijeta nagnala je u katedralu. Policija se sakrivala i iz prikrajka motrila. Nakon sv. mise, masa je aklamirala Dr. Mačeka, a iza toga zaorile su se po gradu hrvatske davorije „Lijepa naša", „Još Hrvatska", „Vj. Hrvati" itd.[255]

U vezi s ovim događajima primio sam i priloženo pismo, anonimno doduše, ali čini se od nekog inteligentnijeg čovjeka.[256]

† 25. II. 1935. „Novosti" donose.[257]

---

u Zagrebu (1923–29) te Velikoga križarskoga bratstva (1931–38), u osnutku kojega je sudjelovao. God. 1936. bio je predsjednik Katoličke akcije za zagrebačku nadbiskupiju, a 1939–41. sudjelovao je u radu Saveza hrvatskih junaka. Za Kraljevine Jugoslavije i Nezavisne Države Hrvatske više je puta bio zatvaran. U svibnju 1945. emigrirao je najprije u Austriju (Klagenfurt), potom u Italiju (Rim, Trst), gdje je 1946. bio ubijen, vjerojatno po nalogu Udbe. Autor je knjige „Hrvatsko orlovstvo" (1926).

254 **Tomislav (Tomo) Jančiković** (Vinkovci, 2. XI. 1899. – zatvor Srijemska Mitrovica, 30. XI. 1951.), odvjetnik i jedan od prvaka HSS-a.

255 O tim događajima i Stepinčevoj ulozi vidi u: Mato, ARTUKOVIĆ, Nadbiskup Stepinac o sibinjskim žrtvama i mise zadušnice za njih u crkvama Zagrebačke nadbiskupije u veljači i ožujku 1935. godine, *Diacovensia*, 26., br. 4., 2018., 583.-607.

256 U prilogu *Dnevnika* anonimno pismo.

257 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zločinački tip seljačkog zavodnika Praskića."

* „Hrvatska straža" od 27. II. donosi.[258] Jučer je bila kod mene Miss Any Christich, publicistkinja iz Londona. Htjela je da čuje kakvo je stanje kod nas. Rekao sam joj da gore već ne može biti. De facto sa svih strana stižu mi žalosne vijesti. Batinjanja i zvjerska mučenja katoličkog elementa nastavljaju se punom parom. Žandari su postali glavni faktor u državi. Iz vlastitog proglasa vidi se da vlada kani goniti kao zvjer sve koji ne budu odobravali vladinu politiku. Uslijed toga rađa se još veća reakcija na drugoj strani jer grupa Dr. Mačeka, čujem, kani uopće ne nastupati u izborima, odnosno ne kani, ako i nastupi, ići u Beograd, nego izdati proklamaciju kojom traži aplikaciju Versaillskog ugovora o samoodređenju naroda.

Danas sam bio kod bana Dr. Kostrenčića da interveniram zbog nekih novih nasilja što su ih počinili pojedini sreski poglavari. G. ban kušao je naravski da brani stanovište vlade, ali sam mu bjelodano dokazao da je uzalud govoriti o ravnopravnosti kad je u praksi nema, a puna su je usta. Navečer danas pozvan sam na večeru kod bana. Nisam znao koji je povod toj večeri, medjutim sam vidio da je to oproštajna večera u čast armijskom generalu Mariću. Prisutni su bili gradonačelnik Erber, ban, podban, generali Hristić, Marić, Bodi, Damjanović, načelnici banske uprave Mošinsky, Benzon, Vojnović i njihove gospođe. Ban je izrekao zdravicu u čast g. Marića, na kojoj je ovaj zahvalio. U 11 sati otišao sam kući dok su drugi ostali i dalje tamo.

† 2. III. 1935. „Novosti" opet harangiraju protiv katoličke Crkve.[259] Kako se vidi „Novostima", odnosno vladi, izvrsno je došao ovaj Praskić kao naručen. Mi ga ni najmanje ne branimo ako je kriv, ali tvrdimo da on nije uzrok nemirima koji su se desili, nego ti leže mnogo dublje. Međutim vlada neće o tome čuti..

Danas je bio kod mene dopisnik iz Londona engleskog lista „Daily News". Razgovarali smo cijeli sat. Molio me neke informacije o masoneriji, pa sam za točnije obavještenje pozvao urednika „Hrvatske Straže" g. Dr. Matulića da mu dade popis loža. Navečer je došao opet k meni dopisnik lista „Courier de Geneve" iz Švajcarske g. Bruskoweiley. Po svemu

258 Umetnut novinski članak pod naslovom „Škole s muslimanskom većinom."

259 Umetnut novinski članak pod naslovom „Portret Mihovila Praskića.... „

se vidi da inozemstvo malo veruje vladinim izvještajima. Obojici sam izložio stvari kako stoje, jer istina spašava ljude. Dotični mi je pričao da je bio kod Dr. Mačeka, ali da nije vidio što zapravo hoće on i njegova grupa.[260]

† 5. III. Danas je bio kod mene ministar Saara Dr. Milovan Zoričić, koji je završio svoju službu tamo, nakon što je Saar pripojen Njemačkoj.[261] Razgovarali smo o prilikama u Saaru, Evropi uopće te našoj domovini napose. Kako vidim ni on ne odobrava mnoge metode u našem državnom životu.

† 6. III. „Novosti" donose.[262] Danas prije podne pošao sam s nadbiskupom na kolodvor da se oprostim sa generalom Marićem.

† 7. III. Danas je bio u vizitama novi komandant armije div[izijski] general Jurišić.[263] Dosta je simpatičan gospodin, pa se nadam da nećemo imati nikakovih neprilika s njima. Vratio sam mu vizitu popodne. Na pismo koje sam pisao Dr. Peroviću kr. Namjesniku zbog teškog stanja našega pučanstva na mađarskoj granici primio sam danas priloženi odgovor:

Kraljevski namjesnik
Beograd, 5. marta 1935. god.

---

260 Umetnut novinski članak pod naslovom „Kanonik dr. Ivančan sahranjen je u kaptolskoj arkadi."

261 Na temelju odredaba Versailleskoga ugovora o miru bilo je 1919. ustrojeno Sarsko područje (Saargebiet) kao posebna upravno-politička jedinica pod upravom komisije Lige naroda, a u carinskoj uniji s Francuskom. Nakon 15. godina stanovništvo Sarskoga područja trebalo se plebiscitom očitovati o tome želi li ostati pod Ligom naroda ili biti pripojeno Njemačkoj ili Francuskoj. Istodobno su rudnici ugljena dani Francuskoj na eksploataciju, kao odšteta za rudnike u Francuskoj koje su uništili Nijemci. Bio je to ustupak Francuskoj, koja je za svoju ulogu u I. svjetskom ratu tražila proširenje do Rajne. To joj saveznici nisu dopustili, ali je kao nadoknadu dobila pravo na gospodarsku eksploataciju, čime je onda pokušavala spriječiti stabilizaciju i ponovno jačanje Njemačke. Pokušaj rješavanja problema Saarlanda političkim dogovorom nije uspio (razgovori Stressemann-Briand 1926). Nezadovoljstvo francuskom upravom i utjecaj nacističke promidžbe (od 1933) doveli su do toga da se na plebiscitu 90,7% st. izjasnilo za pripajanje Njemačkoj (13. I. 1935). Liga nacija imenovala je hrvatskog znanstvenika Milovana Zoričića članom međunarodne vlade (1932–1935) za regiju Saarland.

262 Umetnut novinski članak pod naslovom „Varalice i falsifikatori".

263 **Panelija Jurišić** (Crna Bara, Šabac, 26. VI 1881. – Beograd, 28. XII 1960.), armijski general.

†

Preuzvišeni Gospodine,

Povodom Vašeg pisma od 23. pr. mca interesovao sam se po izloženoj stvari kod nadležnog ministra, a ujedno skrenuo pažnju i gospodinu Banu u Zagrebu da bi i on sa svoje strane stvar razvideo, i ako su nestali razlozi radi kojih su vojne vlasti preduzele te mere, da bi u tom slučaju podneo konkretan predlog nadležnim ministarstvima.

Molim Vas, Preuzvišeni Gospodine, da izvolite primiti uverenje o mom poštovanju.

Dr. Perović

† 17. III. 1935. Prije podne bio je kod mene Dr. Stanoje Stanojević, profesor Univerziteta u Beogradu.[264] Došao se interesirati da čuje pravo stanje o Katoličkoj Akciji.[265] U Srbiji naime izgleda da je nastao veliki strah zbog te Katoličke Akcije jer vide u njoj jedan politički pokušaj da se katolički krajevi Jugoslavije i otcijepe i spoje sa Bavarskom, Austrijom i Mađarskom. Od srca sam se nasmijao kad sam to čuo i rastumačio: Nema do Katoličke Akcije pogibelji za ovu državu iako se ne možemo složiti sa ovakvom državom, jer hoćemo državu, gdje će biti red i pravo za svakoga jednako. Razgovarali smo kojih pola sata i pretresli mnogo stvari. G. Stanojević mi je rekao da je u oštroj opoziciji sa režimom počam od januara 1929., ali ipak mu ne bi bilo drago kad bi se katolici zalagali za cijepanje ove države.

---

264 **Stanoje Stanojević** (Novi Sad, 24. VIII. 1874. – Beč, 30. VII. 1937.), srpski i jugoslavenski povjesničar. God. 1896. stekao doktorat u Beču. Bio je djelatnik Ruskog arheološkog instituta u Istanbulu te istodobno profesor u srpskoj gimnaziji u tom gradu (1898–99), potom docent (od 1900) i redoviti profesor (od 1903) na beogradskoj Visokoj školi te naposljetku izvanredni (od 1905) i redoviti profesor (od 1919) na Beogradskom univerzitetu. God. 1920. bio je izabran za redovitoga člana Srpske akademije nauka. Borio se u balkanskim ratovima (1912–13) i u I. svjetskom ratu. Nakon vojnog sloma Srbije emigrirao je u Rusiju, a potom u Francusku. Glavna djela: *Vizantija i Srbi* (I–II, 1903–06.), *Istorija srpskoga naroda* (1908) i *Istorija Bosne i Hercegovine* (1909) te *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* (I–IV, 1925–29.).

265 **Katolička akcija,** organizacija katoličkih laika nastala radi duhovne obnove i prožimanja javnog i društvenoga života kršćanskim načelima, u suradnji s crkvenom hijerarhijom. Potaknuo ju je papa Pio XI. enciklikom *Ubi arcano Dei* (1922), a organizirana je oko 1930. Djeluje po župama i među pojedinim slojevima i staležima (mladi, žene, odrasli). U pojedinim je zemljama je imala Glavno vijeće (koordinacijski odbor) i Tajništvo pod nadzorom nekoga biskupa. U mnogim zemljama, pa tako i u Hrvata, označavala je novi vjerski zamah u već postojećem katoličkom pokretu. Detaljnije: KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.-1945.*, n. dj., 205.-221.

† 18. III. „Hrvatska straža" donosi.[266] „Novosti" donose.[267] Čudno da nije bilo Marka Kalogjera, kad i on spada u ovaj krug. Kako se vidi oštrica je uperena protiv katoličke crkve.[268] Još bi samo to trebalo u Zagrebu. Preko 300. godina branili su djedovi naši mačem u ruci od nekrsta ovu zemlju i ovaj grad. I što su djedovi časno očuvali, to će unuci moralno duboko pali pomoći u zlu one koji su i sami nekad bili katolici. O tempora o mores! Razumijem da neuki puk pristane i drži uz islam. Ali da kulturan čovjek koji zbilja teži za spoznajom istine pristane ne uz ovu smiješnu mješavinu židovstva, katolicizma odnosno kršćanstva i poganstva, to ne mogu razumjeti.

† 18. III. Danas sam primio odgovor kneza Pavla na moju intervenciju zbog teškog stanja našeg naroda na mađarskoj granici zbog komunističke propagande i zbog tučenja jednog bogoslova u Nišu.

PALAIS ROYAL
† 14. III. 1935. Beograd
Preuzvišeni,

Molim Vas da mi ne zamjerite što Vam se nisam na pismu zahvalio ali sam u posljednje vreme bio bolestan i zatim, pošto sam ozdravio, toliko se nagomilalo posla da nisam imao minut slobodnog vremena. Međutim ja sam odmah po prijemu Vašeg pisma dao nalog da bi se što pre izvidilo šta se može uraditi povodom stvari koja Vas interesira. Molim Vas da verujete u moje najbolje osećaje i u moje prijateljstvo.

Pavle[269]

* Odgovor u Ameriku glede dolaska Hrvata u domovinu.[270]

Gospodin

266 Umetnut novinski članak pod naslovom „Božji pomagači".

267 Umetnut novinski članak pod naslovom „Čovjek i njegova duša".

268 Umetnut novinski članak pod naslovom „Bajram u Zagrebu".

269 Umetnut novinski članak pod naslovom „Važan datum Katoličke Akcije".

270 Pod neutvrđenim datumom (između 18. III. i 15. IV. 1935.) priloženo je u *Dnevniku* ovo pismo.

Anton Paur, gl. Tajnik Hrvatske Katoličke Zajednice Amerika

Dragi gospodine tajniče!

Primio sam Vaše cijenjeno pismo, u kojem mi iznosite Vašu odluku, da američki Hrvati katolici posjete na godinu svoju staru domovinu. Ja tu misao od srca prihvaćam, pa sam slobodan da Vam iznesem ovdje neke misli. Prije svega cijela ta posjeta neka bude u strogo katoličkom duhu. Svi bez iznimke neka se čuvaju svega što bi moglo mirisati po politici, jer u tu se crkveni poglavari ovdje ne pačaju. Zbog toga neka se sva naša draga braća, koji će doći u posjete staroj domovini čuvaju svakoga ispada i drže direktiva, koje ćemo im dati.

Drugo što bih želio naglasiti jeste to, da će cijelu organizaciju posjete američke braće staroj domovini preuzeti ovdje ne samo Hrvatski Radiša, nego zbog naših specijalnih prilika preuzeti će organizaciju Katolička Akcija, koju vodim ja lično. Zbog toga Vas umoljavam, da se u svemu, što se tiče posjeta američkih Hrvata staroj domovini obraćate isključivo na mene i da ne slušate savjeta bilo sa koje strane, jer mi najbolje poznamo prilike, u kojima živimo.

Vrlo je lijepa i pohvalna Vaša odluka, da prvi Vaš posjet bude namijenjen zagrebačkoj katedrali, a isto tako i čas prije odlaska. Ja ću rado služiti sv. misu u stolnoj crkvi za našu iseljenu braću, da ih Gospodin Bog uscuva u vjeri njihovih djedova čvrste i nepokolebljive. To bi evo ujedno bio prvi i najopćenitiji program Vašega posjeta. Kod dolaska svi bi najradije išli u katedralu, gdje bi bila svečana služba Božja, koju bi ja služio uz asistenciju katoličkih hrvatskih svećenika iz Amerike.

Iza toga bi bilo razgledavanje našega dragog starodrevnog grada Zagreba, a onda ostale domovine, o čemu će se dati kasnije točniji program, kad čujemo Vaše mnijenje i specijalne želje. Na koncu bi bila opet svečana služba Božja da se zahvalimo Bogu na dobroti, koju će Vam ukazati prilikom Vašega posjeta.

Budite uvjereni, da će Vas svi dočekati sa otvorenim i iskrenim srcem. Samo valja cijelo vrijeme kloniti se svega, što bi moglo značiti kakovu politiku, jer se mi takovom ne bavimo. Pače i u svojoj korespondenciji sa domovinom nastojte kloniti se svega, što bi moglo značiti politiku. Ovdje se naime pisma otvaraju, premda državni ustav to zabranjuje. I ovo će pismo državne vlasti vidjeti i valjda prepisati. Ali ja uvijek imadem otvorene karte, pa se ni najmanje ne bojim ako ga budu čitali. Napominjem Vam to samo s razloga da se znadete ravnati. Cijeli dakle posjet

neka bude u duhu skroz katoličkom, pa će biti i u duhu iskrene bratske ljubavi i vama u tuđini i nama na starom ognjištu.

Mi ćemo ovdje odmah organizirati odbor, koji će onda stajati s Vama u stalnoj vezi, da posjet čim bolje uspije. A sada Vas samo molim, da mi javite što skorije sve vaše želje i predloge (vrijeme dolaska, broj otprilike, koji će doći, glede skupnih izleta itd.), pa ćemo onda detalje lako kasnije udesiti.

Želeći svima našim dragim iseljenicima sretne uskrsne blagdane, ostajem Kristu odani

Nadbiskup-koadjutor

† 15. IV. 1935.[271] Danas me je posjetio ministar prosvjete Stevan Ćirić. Razgovarali smo pola sata, a popodne sam mu vratio vizitu u Esplanadi. Ministri neprestano obilaze po državi, ali situacija je ipak skroz naskroz napeta i uperena protiv vlastodržaca i podržavatelja sadašnjeg režima. Bog zna što nam nosi 5. svibanj (dan parlamentarnih izbora – op. ur.).

† 17. IV. „Hrvatska straža" donosi.[272]

† 20. IV. 35.[273] Od gospode ministara primio sam ove uskršnje čestitke.[274]

* „Hrvatska straža" donosi.[275]

† 27. IV. Sutra dolazi u Zagreb ministar predsjednik Jevtić i drugi ministri, da održe političku skupštinu. Tom zgodom pozvao me je ban na zakusku koju priređuje u počast ministrima. Međutim ja sam već odlučio da ne idem u Sv. Janu, a na večer opet imam funkciju u katedrali pa sam zahvalio na pozivu. Taj posjet nije Zagrepčanima odnosno Hrvatima ni najmanje ugodan jer je ogorčenje silno u narodu. Sinoć je policija plijenila u sjemeništu bogoslovskom brošure koje izdaje UDSK.[276] Zaplijenila je brošuru „Tko vlada u Rusiji" i „Židovska masonerija". Iz ovog se očito vidi da kod nas ima vlast

271 Umetnut novinski članak pod naslovom „U spomen svete godine".

272 Umetnut novinski članak pod naslovom „Odlučne riječi preuz. nadbiskupa-koadjutora".

273 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zadnja korizma na propovijedi u katedrali".

274 Priložen kratki telegram ministra Kojića i predsjednika Ministarskog savjeta Jeftića.

275 Umetnut novinski članak pod naslovom „Proštenje u crkvi sv. Marka".

276 Nepoznato ime kratice. Brošure su izdane u ediciji MOSK – Moderne socijalne kronike.

masonerija, odnosno Židovi, jer je masonerija samo njihovo oruđe. Hrvatski narod, a ni Jugoslavija neće imati mira dok se ne riješi ovog prokletog sjemena masonskog, koje se poput šišmiša skriva i iz busije udara na Sv. crkvu katoličku najjače uporište naroda i domovine i moralnog poretka.

Cenzura Zagreba bjesni kao divlja protiv katoličke štampe i već je samo „Hrvatska Straža" pretrpila štetu od cenzure oko 500.000 dinara u ovih 5 godina.

Čujem da su nastali sporovi u kraljevskoj porodici. Dr. Maček da je imao ovih dana sastanak sa Perom Živkovićem u Gradiški.[277] Ne zna se zaista šta će iz svega biti. Danas mi je dr. Matulić donio jedan iskaz novca koji je pokojni Kralj podijelio iza januarskog režima raznim ljudima i ustanovama. Svega kažu nekih 16,250.000 Din. Od toga je Jugoštampa (Jutarnji List) 1,000.000., Novosti 1,000.00, Vreme 2,000.000, Politika 3 miliona, Jugoslavenski list 500.000, Večernja Pošta 500.000, Jovo Banjanin 500.000, Kosta Pećanac, vojvoda četnički, 4,000.000, Karlo Kovačević 500.000 itd., itd. Ne znam je li to istina i ne dao Bog da koga nedužnoga okrivim. Znam samo to da su mnogi i te kako masno plaćeni iz narodnog novca koji udaraju na Crkvu katoličku.[278]

* „Hrvatska straža" donosi ovaj članak iz kojega se vidi kakove mizerije iz krvavo zasluženog narodnog novca. I dok pošteni ljudi gladuju, dok očevi i majke brojne obitelji traže kruha svojoj djeci dotle se narodna muka rasiplje za kojekakove bitange i svakojake lude svrhe. Čudi me da u ovakvoj H Z M LJ može da sjedi pravoslavni metropolit (...).[279]

277 Nakon ubojstva kralja Aleksandra general Petar Živković i bivši predsjednik vlade za šestosiječanske diktature više nije imao bezrezervni podršku kneza Pavla. Stoga je preko Ivana Šubašića organizirao niz sastanaka s Mačekom na kojim mu je govorio da on želi riješiti „hrvatsko pitanje", da je spreman za sporazum i da njega ne plaši „riječ federacija". Uglavnom se tu radilo o političkim kombinacija Živkovića da uz Mačekovu pomoć oslabi ili sruši Jevtićevu vladu. Vidi: BOBAN, *Maček i politika HSS 1928.-1941.*, I., n. dj., 171.-172.

278 Umetnuti novinski članci pod naslovom „Klečanje u katedrali" i „Srednjoškolci govore".

279 Jedna riječ nečitka. Umetnut novinski članak pod naslovom „Groblje za starokatolike".

† 29. IV. 1935. Na čestitke k Uskrsu Kraljici Mariji i knezu Pavlu primio sam priložene brzojavne čestitke. Danas je bio kod mene (....)[280] narodni poslanik iz Čakovca koji kandidira na Jevtićevoj listi. Pitao me zašto nisam sinoć došao na zakusku u banske dvore. „G. Jevtić bi bio Vas veoma rado vidio" reče mi. Odgovorio sam da sam bio cio dan odsutan iz Zagreba, a u večer sam imao završetak Jubilarne godine. Jevtićev pak posjet ima čisto politički značaj, jer je došao sa izborne skupštine, a mi se u to nećemo miješati. Molio me da mu kažem svoje stanovište u pogledu uređenja naše države. Rekao sam mu da sad nema pravde ni reda u Jugoslaviji, i neće je biti niti iza ovih izbora po mom uvjerenju. On me je uvjeravao da hoće i kako će Jevtić uvesti pravednost i red u državu. Zaklinjao me neka bi dao makar vrlo kratku izjavu u štampi „kako se nadam da će sada stvari ići bolje otkada g. Jevtić vodi poslove". Time bih, reče, učinio veliku uslugu vladi, jer će inače svećenstvo svojim držanjem u velike pomoći Mačekovoj grupi u kojoj imade ljudi neprijatelja crkve. Ja sam mu odgovorio, da se Crkva nema ničemu dobrome nadati ni s lijeva ni s desna i kako ne vjerujem više u pravdu u ovoj državi gdje vladaju masoni i Židovi. Pa nisu ministri sadašnji masoni, reče mi! Toga ni ja ne kažem, ali sigurno je to da se po masonskom diktatu radi kod nas. Naveo sam mu niz primjera kako se radi. Molio me da bi smio još koji puta doći da bude veza između mene i vlade.

G. Jevtić, Stojadinović, Vujić i Popović ostavili su mi posjetnice. Inače je u Zagrebu bilo jučer dosta nemira. Nekoliko policajaca nalupano je, a i građana isto tako. Borba na sve strane. A hoće li politika spasiti i Hrvate i Jugoslaviju, dok se na drugoj strani pušťaju uzde strastima i mladež gine i propada, te se moraju otvarati ankete da se spasi što se spasiti dade. Jedino Bog nas može spasiti.[281]

* „Hrvatska straža" donosi.[282]

280 Nečitljiva riječ.

281 Umetnut kratak telegram kneza Pavla i kraljice Marije.

282 Umetnut novinski članak pod naslovom „Anketa protiv moderne razvratnosti".

* „Hrvatska straža" u broju od 29. IV. donosi.[283] Iz Jevtićevog govora na političkom zboru donosi „Hrvatska straža".[284] Nije li ovo samo izborno obećanje ili se je vlada poplašila naše grožnje da nećemo popustiti u borbi za prava katoličke Crkve. Ja sam kod Sv. Stolice rekao u čemu se zbog naših specijalnih prilika ne smije popustiti, pa ako dođe konkordat nadam se da neće biti gore. Od krčkog biskupa Srebrnića[285] primio sam ovo povjerljivo pismo:

Preuzvišeni Gospodine,

Toplo Vam zahvaljujem na vrlo cijenjenom listu od 16. o. mj.

Vrlo mi je milo, što se izjavljujete da ćete i Vi odrješito braniti svetost dana Gospodnjih. Lakše će biti, kad nas je viš istih misli gledom na stvar i postupak, da uz pomoć Božju, koja stalno neće izostati, postignemo uspjehe, koji odgovaraju interesima božjeg Kraljevstva.

Jučer je bio Ban dr. Kostrenčić kod mene. Nalazi se na putovanju radi izbora, držao je u Krku konferenciju sa općinskim načelnicima i tajnicima te je pohodio i mene.

Spominjao je i Vas, jer da ste za depolitizaciju svećenstva poviše da ste se radi komunizma obratili na nj, moleći ga, da njegovo širenje zapriječi te je pored ostaloga istaknuo, da već imadu podatke da postoje komunističke ćelije i u katoličkim organizacijama. To bi se moglo kruto osvetiti nad njima. Tako je primijetio. A ja sam iz toga zaključio, da bi prigodno državna vlast komuniste mogla upotrebiti kao izliku, da kat. organizacije raspuste i onemoguće. Ovoliko Vam saopćujem da naše mjerodavne faktore kod kat. organizacija upozorite neka brižljivo i savjesno paze koga primaju u njihove redove i tko sve se među

283 Umetnut novinski članak pod naslovom „Svečani zaključak svete godine".

284 Umetnut kratak tekst novinskog članka bez naslova.,

285 **Josip Srebrnić** (Solkan kraj Nove Gorice, Slovenija, 2. II. 1876. – Krk, 21. VI. 1966.), hrvatski povjesničar i biskup . God. 1902. diplomirao povijest i zemljopis u Beču, a 1907. doktorirao filozofiju i teologiju na rimskoj Gregoriani. Od 1920. bio je redoviti profesor na Teološkom fakultetu u Ljubljani, a 1923. bio je imenovan krčkim biskupom. Unutar Jugoslavenske biskupske konferencije zauzimao se za prava Slovenaca i Hrvata pod Italijom. God. 1942. u Rimu je posredovao zbog slovenskih logoraša na Rabu, a na Krku se kod talijanskih vlasti zauzimao za prava Hrvata. Nakon II. svjetskog rata bio je konfiniran u Sušaku. God. 1949. imenovan je administratorom Riječke biskupije, koja je tada bila podijeljena na hrvatski i slovenski dio.

njima već nalazi. Samo molim, da nikome ne kažete od koga ste do doznali.

U privitku dostavljam Vam prijepis predstavke radi propagande za pravoslavlje u formi priređivanja pravoslavnih vjerskih funkcija, na koje se sile katolici i u to u srezovima, koji su prema popisu iz godine 1931. katolički 100%.

Dođite malo u Krk na odmor. Dobro će Vam to činiti. A mi bismo se mogli o važnim stvarima razgovarati i u svrhu interesa Božjega Kraljevstva ovo i ono pitanje raščistiti.

Svesrdice Vas pozdraljam

In SS. C.J. odani

\+ Josip Srebrnić, biskup

Krk, 24, IV. 1935.

† 30. IV. 1935. „Hrvatska straža" donosi.[286] Danas popodne bio je kod mene ban Dr. Marko Kostrenčić. Dugo smo razgovarali. Rekao mi je da je ministru predsjedniku Jevtiću bilo žao da nisam došao u banske dvore, da bi bio vrlo rado sa mnom razgovarao. Na to smo došli na pitanje izbora što je valjda i bila glavna svrha banovog posjeta. Ban me je pitao da li sam dao kakovu instrukciju svećenstvu ili puku u pogledu predstojećih izbora. Odgovorio sam da nisam nikakovu, a svećenicima ukoliko su me pitali rekao sam neka glasaju po savjesti i kako im nalaže prudantiv pastoralis (pastirska razboritost – op. ur.). Ban mi je rekao da nema smisla da se Crkva angažira za Dr. Mačeka, jer on neće biti veći prijatelj crkve nego i Jevtićeva vlada. Ja sam odgovorio, da se Crkva katolička nema dobru nadati ni s lijeva ni s desna, pa će zato ići svojim putem i braniti kako bude znala i mogla svoja prava. Videc je izgleda natuknuo jučer banu, kao da bih ja bio spreman dati izjavu u korist Jevtićevog režima kad bi mi to Vatikan dozvolio, pa me ban upitao što je s tom stvari. Rekao sam g. banu da ja takove izjave pa bila i najkraća dati ne mogu.

Nadalje me ban upitao, da li mi je poznat program Mačeka. Rekao sam da s Mačekom nikad nisam razgovarao, ali mi je poznato od drugud da stoji na bazi ove države, a to je mnogo, zato bi, rekoh, valjalo načiniti

286 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dom Božje providnosti na Trešnjevki".

s njim jedan pošteni aranžman, jer je stanje neodrživo. Ban mi je rekao, da vlada kani zaista učiniti još jedan pokus sa Mačekom, a ako ne uspije, da će ga maknuti. Iz toga sam zaključio da možemo očekivati vojnu diktaturu ako ne dođe između vlade i Mačeka do sporazuma. Sam Bog znade što nas napokon čeka. Svakako niti vlada niti liberalni elementi u Mačekovoj grupi ne daju naslutiti ništa dobra za katoličku Crkvu.

† 2. V. 1935. „Hrvatska straža" donosi.[287]

† 4. V. 1935. Gospodin ban poslao mi je slijedeće pismo, iz kojeg se vidi, da se državna vlast boji ishoda izbora uza sav teror i agitaciju. Osim toga poslao je g. ban opširnu promemoriju nadbiskupu Dr. Baueru u kojoj me tuži, da je moj put u sv. Janu i Žumberak imao značaj političke agitacije.

BAN SAVSKE BANOVINE
Zagreb, 4. maja 1935.

Preuzvišeni Gospodine,

Smatram za potrebno da Vas upoznam sa jednom vrlo nezgodnom pojavom u vezi izborne agitacije. Naime izvjesni agitatori opozicije u svojoj propagandi iskorišćavaju sva moguća sredstva kako bi postigli svoje ciljeve, pa u tome idu tako daleko da se na vrlo ružan način iskorišćuje i sama vjera i crkva.

Tako je u srezu Čazmi u javnost bačena jedna odvratna persiflaža molitve Očenaš, koja glasi ovako: „Oče naš Dr. Maček naš, koji jesi Stipe na nebesi, sveti se ime tvoje, Dr. Maček traži od Jevtića svoje, od zla amen, Jevtiću ostaće kamen."

Mene kao religioznog čovjeka ovako šta mnogo smeta, jer se radi o stvari kao što je molitva Gospodinova koja je svakom kršćaninu sveta, pa Vam stoga i skrećem na ovu pojavu pažnju. Ovom prilikom moram da Vas upoznam sa još jednim slučajem.

Naime na dan smrti Zrinjskoga i Frankopana čitane su na gradu Ozlju zadušnice za ove naše narodne velikane. Zadušnicama su prisustvovali pored mjesnoga župnika i gvardijan franjevačkoga samostana u Karlovcu otac Đuro Bencetić te

287 Umetnut novinski članak pod naslovom „Svečana komemoracija Zrinskih i Frankopana".

svećenik Ivišić iz Zagreba sa 95 klerika nadbiskupskoga sjemeništa. Prilikom dolaska i odlaska, a i za vrijeme cijeloga boravka u Ozlju, ova su gospoda uz pratnju tambura pjevala pjesme, koje u sadašnjem momentu izborne kampanje mogu da imaju tendenciju i značaj političke propagande i plemenske netrpeljivosti. Šta više nisu se ograničili smo na pjevanje ovakvih pjesama već su od strane njihove često padali i izazovni poklici: „Živila Hrvatska".

Upravo policijska vlast obzirom na karakter ovih lica nije postupila, ali kako ovakvo držanje i rad pomenutih ne može delovati dobro naročito u ovo izborno vreme kada se raspiruju i onako sve moguće strasti u ovoj sadašnjoj izbornoj borbi, smatrao sam za potrebno da Vas o tome izvjestim i umolim da i Vi sa svoje strane izvolite učiniti i preduzeti potrebno, da crkvene vlasti u zajednici sa državnim što više porade u pravcu moralnog, a naročito religioznog podizanja i jačanja naroda, a naročito da onemogućuje onako ružne pojave zloupotrebljavanja vere i crkve u sitne političke i partijske ciljeve.

Molim Vas, Preuzvišeni Gospodine, da i ovom prilikom izvolite primiti uverenje mog odličnog štovanja

Ban M. Kostrenčić

† 22. V. 1935. Donosi „H[rvatska] Straža".[288] Na mom putu stalno me prati veliki broj žandara, jer je režim u velikom strahu, da ne bi provodio „političku agitaciju". Budući da žandari u svaku župu već ulaze s metropolitom da imaju pred sobom „antidržavne" elemente nije čudo da je zbog neznatne tuče došlo ovdje do groznog krvoprolića te su žandari ubili jednu ženu na kolima i još jednog čovjeka, a dvojicu teško ranili, čim sam ja otišao iz Kravarskog.[289] Drugi dan došao je k meni sreski načelnik da se ispriča, ali sam rekao da se ovo ubojstvo ničim ispričati neda.

288 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dijeljenje svete potvrde u Kravarskom".

289 Prema priopćenju Banske uprave došlo je do sukoba „izvjesnih lica" s „nekim seljacima zbog njihovog rada i glasanja prošlih izbora", zbog čega je intervenirala žandarmerija. Prema istom priopćenju, „grupa seljaka, koja je pravila nered navalila je na žandare sa kamenjem, drvećem, sjekirama i pucanjem iz revolvera. Ovom prilikom došlo je do upotrebe oružja, prije čega je jedan žandarm pao ranjen, a potom dva lica od napadača poginula". Ljubo, Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca, Nesporazumi s Mačekom, *Danas,* 3. X. 1989., 63.-64.

Nakon ovog događaja došao je ban Kostrenčić k nadbiskupu Baueru i tražio da obustavimo firmu (a došao je i Dr. Maček moleći da se ustavi kao protest protiv vlade). Vidi se da je vladi neugodno. Nadbiskup je odgovorio da će počekati dok se ja vratim pa će se sa mnom posavjetovati. No ja sam odmah izjavio da toga učiniti ne smijemo jer bi nastala još veća zbuna. Mi smo firmu (krizmu – op. ur.) najavili još u jesen (1934. godine – op. ur.) kad u Jugoslaviji nitko nije znao za izbore (održani 5. svibnja 1935. godine – op. ur.). Ako vlada neće neugodnosti neka ne čini nasilja, pa će sve biti dobro. I tako smo firmu nastavili dalje i otputovali zajedno u Koprivnicu.

† 6. VII. 1935. Donosi „Hrvatska straža".[290] Iz vladine deklaracije bojim se da će pasus o državnom i narodnom jedinstvu bez tumača jako zlo djelovati među Hrvatima jer su na svojim leđima kroz 7 godina iskusili što to znači u žargonu beogradskih vlastodržaca. Nadajmo se da će zdrava pamet ipak jednom pobijediti i ova država krenuti boljim putevima k sreći i blagostanju što joj ja od srca želim. Memorandum nadbiskupov koji je bio jedan od glavnih povoda da je pala vlada prenosi i pariški „La Crort" (vjerojatno La Croix – Križ op. ur.) u cijelosti.[291] Ja sam iza strijeljanja u Kravarskom zahtijevao od starog nadbiskupa da ide odmah u Beograd i istupi svom energijom protiv nasilja koje prevršuje mjeru.

---

290 Umetnut novinski članak pod naslovom „Deklaracija Kraljevske vlade". Nakon parlamentarnih izbora 5. svibnja 1935. godine, predsjednik vlade B. Jevtić je, 20. lipnja iste godine, podnio ostavku vlade. Novu vladu obrazovao je Milan Stojadinović. U Deklaraciji je, pored ostalog, bilo rečeno: „Osnovni pravac unutarnje politike dan nam je osnovnim zakonom, zemaljskim Ustavom od 1931. godine. Kr. Vlada će biti vjerna načelima ovoga Ustava ističući naročito princip državnog i narodnog jedinstva. Bit ćemo odlučni ne samo u naglašavanju, nego i u stvarnom provođenju zakonitosti, kao i punoj primjeni i poštivanju načela jednakosti i ravnopravnosti svih građana." I dalje: „Amanet koji je ostavio pokojni viteški Kralj Aleksandar I. Ujedinitelj, da čuvamo Jugoslaviju, veliki je amanet ali taj amanet nije ostavljen na čuvanje jednoj ličnosti ili jednoj vladi ili jednoj političkoj grupi. Taj amanet ostavljen je cijelom jugoslavenskom narodu." (Obzor, 4. VII. 1935. godine). Ljubo, Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca, Nesporazumi s Mačekom, *Danas,* 3. X. 1989., 64.

291 Nadbiskup dr. A. Bauer je, nakon parlamentarnih izbora 5. svibnja 1935. godine, kraljevskim namjesnicima, ministru unutrašnjih poslova i ministru vojske i mornarice, podnio memorandum u kojemu je bilo riječi o nasiljima prije, za vrijeme i nakon izbora. Stepinčeva tvrdnja u *Dnevniku* da je taj memorandum bio „jedan od glavnih povoda" za pad Jevtićeve vlade nije točna. Razlozi su naravno bili posve drukčiji i širi.

* „Obzor" donosi.[292] Moram priznati da me je ova izjava Dr. Mačeka silno neugodno dirnula. Dakle su se protivno svim uvjeravanjima ispunile moje slutnje da se katolička crkva nema ničemu dobru nadati, od

292 Umetnut novinski članak pod naslovom „Protiv spletkarenja. Izjava Dr. Vlatka Mačeka. Povodom napadaja beogradske „Pravde" na proštenište Mariju Bistricu". Jedan članak suradnika beogradske *Pravde* bio je povod za iskazivanje nesporazuma između Stepinca i vodstva Hrvatske seljačke stranke, točnije, V. Mačeka. Na tom ćemo se pitanju zadržati nešto opširnije. Suradnik *Pravde* (16. VII. 1935.) „Dr. N." opširnije se osvrnuo na hodočašće u Mariju Bistricu, u kojemu je, prema podacima toga lista, sudjelovalo preko 30.000 Zagrepčana. Te godine bila je jubilarna 250-ta godišnjica od „otkrivanja čudotvornog kipa". Suradnik *Pravde* pisao je: „Marija Bistrica ne predstavlja samo versku manifestaciju. Marija Bistrica je jedna pompezna manifestacija ofanzivnog klerikalizma. A to je baš ono što tu pojavu čini dvostruko značajnom i dvostruko simptomatičnom. Hrvatski klerikalizam nije u čitavoj našoj nacionalnoj istoriji nikada bio ovako živ i ovoliko ofanzivan kao što je u ove naše dane. Poznavaoci naše političke istorije znaće odmah da on to nije ni mogao biti. Nije mogao, jer je antiklerikalizma bilo u tradiciji hrvatske politike od samog njenog početka i bez obzira da li je ona bila orijentisana u smeru jugoslovenskom ili čisto hrvatskom. Svi značajniji hrvatski politički vođi, počev od Iliraca pa preko Štrosmajera i Starčevića sve do Supila i Radića, svi su oni bili otvoreni neprijatelji klerikalizma. I svi su oni sputavali klerikalizam da ne zahvati hrvatske mase, paralizujući njegove vrlo česte pokušaje organizovanih i dirigovanih akcija u tom pravcu. Moralo je doći jedno izvanredno vreme, kao što je bilo vreme rata, pa da u tom mutnom vremenu, iskorišćujući svoj privilegovani položaj, klerikalizam ojača i osili se. On se u to vreme u Hrvatskoj i osilio, povezavši se sa svojim najprirodnijim saveznikom, frankovlukom. Ali je onda došao Radić i izvršio dva dela koja je često s ponosom isticao kao svoja dva najveća dela, iskorenio je iz hrvatskih masa i klerikalizam i frankovluk.

Razumljivo je koliko i prirodno su otada i jedni i drugi postali najveći neprijatelji i Radića i njegove politike. A ni sam Radić nije nikada tajio da je prema njima ne samo načelni protivnik nego protivnik koji ih ujedno mrzi i prezire. Hrvatski klerikalci su otvoreno davali oduška svojoj mržnji prema Radiću, ali tek onda kad su vidjeli da im kod njega ne pomaže njihova stara taktika da se maskirani uvuku u pokret i onda u njemu dođu do uticaja, naravno u korist samo svojih klerikalnih interesa." Suradnik Pravde dalje je pisao:

„Baš kao u vreme rata i ovo drugo izvanredno vreme, kad je bio zabranjen partijski život, klerikalci su vešto i do kraja iskoristili da se oporave, od teških udaraca koje im je zadao Radić, da ožive, da se organizuju i ojačaju. Vešti taktičari isto toliko koliko i vešti demagozi, oni su upotrebili sva sredstva da u narodu osvoje uticaj i pozicije koje im je Radić oteo. Za svoju akciju imali su dve vrlo povoljne okolnosti. Prvo, oni su jedini bili slobodni i kroz čitavo vreme nesmetani u radu; i drugo, još važnije, njihov najopasniji protivnik, Radić, nije više bio u životu. I tako ovi poklonici jezuitskog morala ne samo da su do kraja iskoristili svoj privilegovani položaj nego su simpatije masa osvojili Radićevim parolama, predstavljajući im se demagoški i pretvorno kao sledbenici, čak čuvari Radićevih ideja. Klerikalci ne bi bili klerikalci kad bi im mogli smetati. Takav moral i teška demagogija.

Danas klerikalci mogu da budu zadovoljni, jer oni su zaista uspeli, bar za danas. Oni su uspeli da prekriju jaz što ga je između njih i svojih pristalica bio duboko iskopao Radić. Svi politički potezi hrvatskih klerikalaca poslednjih godina sve do danas, svi su oni išli za jednim ciljem, da se približe radićevcima, da kod njih osvoje izgubljene simpatije, a potom, pozicije i uticaj. Njima je to zaista i uspelo, bar kod današnjeg vodstva Radićeve partije. A da im je to moglo uspeti razlog je u sasvim izmenjenoj situaciji za njegovu strategiju.

ideologije HSS. Čudi me da 'vođa' jednog naroda može ovakovu izjavu davati, na ovako laku ruku, a da prije dobro ne promisli što kaže. Jer ako uzme naprosto riječ 'klerikalizam' i bez ikakova ograničenja, danas kakovo ono znače, nje ima, 'znači da ne treba popova' to jest ne treba crkvene hierarhije ili u najmanju ruku pop spada u sakristiju i nikamo drugamo. A to je jedna kobna i opasna zabluda, što više to je prava herezija, jer je dogma crkve katoličke, da postoji od Boga, od Krista ustanovljena hierarhija, koja nikako nije tu voljom naroda nego voljom božjom. Proti takovoj pak zabludi ustati će katolička crkva uvijek, makar tu zabludu širio i sam Dr. Maček i makar povukao cijeli hrvatski narod za sobom, jer u dogmama crkva ne pozna kompromisa. Da li se je Dr. Maček zamislio u posljedice ove svoje izjave. Jer kad bi on stao raditi u tom duhu i u tom smjeru onda je sukob između njega i crkve

---

Klerikalci danas imaju opravdana razloga da o g. Mačeku govore sasvim obrnutim rečnikom no što su govorili o njegovu učitelju i vođi. Oni su uspeli da mu se nametnu ne samo kao saveznici, već, skoro, i kao tutori. Koliko su oni svesni toga dokazuje njihova najnovija taktika, njihova kampanja protiv drugog člana SD koalicije (Seljačko-demokratske koalicije, tj. koalicije Hrvatske seljačke stranke i Pribićevićeve Samostalne demokratske stranke, koja je obrazovana 1927. godine – o. p.) bivših samostalaca. Oni bi hteli da od Radićeve strake odvoje onu drugu, pošto su njene pristalice većinom 'inoverci', a to klerikalcima nikako ne ide u račun. Prema njihovoj teoriji, prema kojoj hrvatstvo treba da bude sinonim za katolicizam, i njihovu interesu bi odgovaralo kad bi se Radićeva partija zaokružila kao partija isključivo katolika, pa zato sva njihova kampanja protiv drugih partija u poslednje vreme ima jedini cilj da Radićevu partiju što više izoluje i tako je uputi pod sve jači uticaj klerikalizma. Radićeva partija i njena politika trebalo bi da se usmere u pravcu Marije Bistrice. Na taj put su klerikalci, izgleda, doveli g. Mačeka i taj uspeh podigao je koliko njihovu samosvest toliko i tempo njihove akcije. Klerikalci su danas i suviše zadovoljni. U tom svom velikom zadovoljstvu oni zaboravljaju na onu staru pouku da momentalni uspesi ne smeju navoditi na nagle zaključke. U ovom slučaju oni zaboravljaju da je skoro sva radićevska inteligencija otvoreno antiklerikalna u duhu svoga učitelja, a ona zna i da je današnji predsednik Radićeve partije, posle Radićeve smrti, zajedno s čitavim vodstvom, položio zakletvu da će i dalje samo Radićev duh voditi partiju, a da će on biti samo formalni predsednik. A Radićev duh i klerikalizam ne mogu čak ni za nuždu da se podnesu."

Na ovaj članak u *Pravdi*, *Hrvatska Straža* (17. VII. 1935. godine) odgovorila je pod naslovom: Boljševički napadaj na štovanje Majke Božje Bistričke, u kojem je rečeno da je riječ o „otrcanom komunističko-boljševičkom klišeju". *Hrvatska Straža* konstatira da se pod šifrom autora „dr. N." krije šifra zagrebačkog suradnika beogradske Pravde dra Ivana Nevistića, koji je poznat „po svojim hrvatožderskim člancima" u Pravdi.

U povodu članka u *Pravdi* dopisnik *Obzora* obratio se Mačeku. *Obzor* je 17. srpnja donio ovaj članak svoga dopisnika: „Dru Mačeku nije bilo poznato da je izašao ovaj i ovakav članak u *Pravdi* pa mu je vaš suradnik bio članak pročitao. Pažljivo saslušavši taj članak dr. Maček je odmahnuo rukom rekavši:

katoličke neizbježan ili drugim riječima rascjep hrvatskog naroda u vjerskom pogledu je gotov. A može li hrvatski narod doživiti veću tragediju?

U ovoj misli, da grupu odnosno vodstvo HSS-a provejava skroz liberalni duh utvrđuje me sama činjenica – život pok. Stjepana Radića koji je umro bez sakramenta, činjenica otpada na starokatolicizam i konkubinata Josipa Predavca (potpredsjednik HSS-a – op. ur.), civilni brak Dr. Mačeka. A utvrđuje me i okolnost što su danas Dr. Šimrak i Dr. Matulić otišli k Mačeku u Kupinec da osujete jednu izjavu koju traži od Mačeka Wilder.[293] Primio ih je Dr. Maček veoma neljubazno, skoro ih izgrdio.

„Koliko je toga tu nadrobljeno! Ali, ja ću Vam dati samo kratki odgovor. Čitav ovaj članak je i opet ponovni dokaz, kako mi Hrvati i Srbijanci ne govorimo samo različitim govorom, nego i posve različito mislimo, pa prema tome i shvaćamo. Dopisnik *Pravde*, što se vrlo često događa, brka pojmove vjere i klerikalizma, što dokazuju i njegovi neukusni napadaji na zavjetište Majke Božje Bistričke. Istina je da je cio hrvatski narod antiklerikalan, istina je da je i pokojni predsjednik Stjepan Radić bio antiklerikalan, ali je istina i to da je cio hrvatski narod duboko religiozan, te da je i pokojni Stjepan Radić, kojega sam poznavao od više od trideset godina bio duboko religiozan. Da nije bio takav nikada ne bi bio mogao toliko pretrpjeti u svom životu i stvoriti ono veliko djelo, koje je stvorio. Mnogo i mnogo puta znao je svojim učenicima reći da je doduše poznavao ljude koji iskreno vjeruju, ali je dometnuo uvijek, da se još nikada nije namjerio na bezvjerca koji bi bio sposoban u odlučnom momentu zatomiti sebe i žrtvovati se za velliku stvar. U članku *Pravde* ima međutim jedna tendencija. Ne smeta njoj ni najmanje klerikalizam, što najbolje dokazuje da najnovije pokrovitelje *Pravde* ni najmanje ne smeta klerikalno društvo g. Korošca, nego ju smeta čvrsto držanje hrvatskog naroda uz katoličku vjeru, koju su mu njegovi djedovi namrli. Neka dakle ne vodi *Pravda* uzaludne brige. Hrvatski narod ostaje kao što je bio i pod vodstvom Stjepana Radića protivan klerikalizmu, a odan svojoj vjeri, koju dopisnik *Pravde* naziva opijumom na koju mi smatramo velikim uporištem u svim pitanjima i nevoljama." Ljubo, Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca, Nesporazumi s Mačekom, *Danas*, 3. X. 1989., 65.

293 **Većeslav Vilder (Wilder)** (Litomyšl, Češka, 8. VIII. 1878. – London, 2. XII. 1961.) hrvatski i jugoslavenski političar češkog podrijetla. Studirao pravo u Zagrebu i Pragu, gdje je diplomirao 1901. Sudjelovao je u osnivanju Napredne stranke (1904) i njezinu priključenju Hrvatsko-srpskoj koaliciji. Uređivao je stranački list *Pokret*. God. 1913. izabran u Hrvatski sabor te je bio saborski poslanik u budimpeštanskom parlamentu. Nakon I. svjetskog rata postao je sljedbenik i bliski suradnik S. Pribićevića te član Glavnog odbora Srpske demokratske stranke, a nakon 1927., u okviru Seljačko-demokratske koalicije, surađivao je s prvacima HSS-a. Jedan od potpisnika Zagrebačkih punktacija (1932). Početkom II. svjetskog rata, nakon rasapa Kraljevine Jugoslavije, otišao je u emigraciju u London, odakle je preko BBC-jeve radiopostaje komentirao događaje na prostoru bivše države i osuđivao ustaški režim. Optuživao je nadbiskupa A. Stepinca za podršku nacistima i fašistima. Sa S. Jovanovićem, Milanom Gavrilovićem i drugim pripadnicima građanske struje uputio je apel Konferenciji savezničkih ministara u Londonu tražeći sastavljanje nove vlade i provođenje demokratskih izbora u Jugoslaviji. Do kraja života živio je u emigraciji. Objavio je knjige *Bitka za rogove* (1957) i *Na putu preporoda* (1959).

Iz cijelog razgovora veli mi Dr. Šimrak i Matulić vidjelo se da je Maček u strahu, da mu mi ne preotmemo narod. To meni nije ni na kraj pameti jer mi se strančarska politika gadi, ali ću s druge strane ustati kao lav na obranu katoličkih istina, ako ih napadne bilo tko mu drag, pa i vođa hrvatskog naroda. Po svemu vidim, da je Dr. Maček vrlo slabo potkovan u istinama vjere katoličke i to je prvi razlog njegovog nepovjerenja. Drugo vidim da okolina upliviše na njega tj. Wilder koji vodi polemiku protiv „Hrvatske Straže" čije se pisanje protiv Wildera sviđa skoro svima, ili većini Mačekovih pristaša, osobito Dr. Trumbiću. Za crkvu dakle ne preostaje nego uzdaj se u se i u svoje kljuse.

Danas sam doznao i to da vlada kani postaviti za bana u Zagrebu Stjepana Barića.[294] To bi bila vrlo slaba usluga crkvi, a smirenju u državi ne bi ništa koristilo, jer je Barić omražen kod Hrvata. Zato sam i poručio Dr. Korošcu[295] neka ne imenuje Barića. Intrige su dakle beogradskog

294 **Stjepan Barić** (Zemun, 16. IV. 1889. – Zagreb, 20. IV. 1945.), hrvatski političar i publicist. Završio je gimnaziju u Zemunu, a studij teologije i crkvenog prava u Zagrebu i Fribourgu u Švicarskoj. Sudjelovao u osnivanju Hrvatske pučke stranke, kojoj je bio i predsjednik od 1920. do njezina raspusta 1928. Od 1918. urednik je i autor velikog broja članaka u *Seljačkim novinama*. Kandidirao se na izborima 1923. i 1925. ističući da zastupa hrvatstvo, kršćanstvo i pučka prava, te da želi autonomiju hrvatskih pokrajina. God. 1928. ušao je u vladu A. Korošca. Bavio se i zadrugarstvom, pa je bio neko vrijeme predsjednik Zadružne sveze. Nakon 6. I. 1929. napustio je aktivnu politiku i bavio se gospodarskim pitanjima. Nije imenovan za bana.

295 **Anton Korošec** (Biserjani kraj Videma ob Ščavnici, 12. V. 1872. – Beograd, 14. XII. 1940.) slovenski i jugoslavenski političar. Katolički svećenik. Organizator Katoličke narodne stranke u Štajerskoj; od 1906. zastupnik Slovenske narodne stranke u Carevinskom vijeću Austro-Ugarske, gdje je 30. V. 1917., kao predsjednik Jugoslavenskoga kluba, pročitao Svibanjsku deklaraciju u kojoj se zahtijeva ujedinjenje Slovenaca, Hrvata i Srba u Austro-Ugarskoj u samostalno državno tijelo u okviru Monarhije. U vrijeme raspada Austro-Ugarske, Korošec je bio predsjednik Narodnoga vijeća SHS-a i u tom je svojstvu s N. Pašićem 9. XI. 1918. sklopio Ženevsku deklaraciju, kojom srpska vlada priznaje Državu SHS kao politički ravnopravnoga partnera Kraljevini Srbiji u provođenju ujedinjenja južnoslavenskih narodâ. Bio je potpredsjednik prve vlade Kraljevine SHS. Kao vođa Slovenske narodne stranke sudjelovao je (od 1917) u mnogim vladama. Godine 1924. potpredsjednik vlade, a 1924. i 1928. ministar unutrašnjih poslova. Nakon atentata na S. Radića prišao je kralju i kao predsjednik vlade (1928) pomogao uvođenju Šestosiječanjske diktature. Bio ministar u Živkovićevoj vladi 1929. Godine 1933–34. zatvoren na Hvaru. U ljeto 1935. bio u Stojadinovićevoj vladi ministar unutrašnjih poslova. Godine 1939. predsjednik Senata, 1940. ministar prosvjete u vladi Cvetković–Maček. U svojem dugogodišnjem političkom radu zastupao je konzervativna stajališta, pa je kao takav bio jedan od najvećih konzervativaca u nizu jugoslavenskih vlada.

lista imale veći uspjeh nego su i sami mislili. Maček je išao s jednom neopreznom izjavom, koja je u meni pokolebala svu vjeru što je još bilo u dobre namjere H.S.S. prema katoličkoj crkvi. Si tacuisses philosophus mansisses (Da je šutio ostao bi filozof – op. ur.) vrijedi ovaj put i za Dr. Mačeka. Po mom dubokom uvjerenju učinio je jednu veliku uslugu Beogradu i protivnicima katoličke crkve, ali je tome kao što je i razumljivo teško oštetio interese hrvatskog naroda. Dok god ne dade svoje tumačenje riječi klerikalizma ne mogu imati u njega povjerenje, makar se s druge strane neću osvećivati, jer mi to brani savjest i ljubav prema crkvi i hrvatskom narodu koji toliko trpi.

† 17. VII. „Hrvatska Straža" donosi.[296]

† 18. VII. „Jutarnji list" donosi.[297] Nakon ove izjave koja je u „Jutarnjem listu" još pogoršana otišao sam k starome nadbiskupu Dr. Baueru, da se s njime porazgovorim. On je također kao što i ja duboko povrijeđen ovom izjavom Dr. Mačeka, jer znade da biti „antiklerikalan" u današnjem žargonu ne znači ništa drugo nego biti protiv svećenstva, „ne trebamo popova". Antiklerikalan znači danas isto što i reći „popovi su izmislili misu, sakramente, prošteništa itd. da tim lakše zarobe narod i skuče pod svoju vlast.". „Ne trebamo posrednika između Boga i nas, itd., itd."

Jednom riječi, izjava Dr. Mačeka bez ikakvih ograničenja u tumačenju teška je uvreda za katoličku crkvu među Hrvatima i ne daje slutiti ništa dobra. Već rano jutro došao je k meni Dr. Trbuha, župnik sv. Ivana u Zagrebu, koji je najoduševljeniji zagovarač politike Dr. Mačeka. Došao je da se potuži na pisanje „Hrvatske Straže", koja da razbija složne redove. Ustao sam najvećom energijom pritiv nekih tvrdnji župnika Trbuhe. Rekao sam mu neka slobodno tumači Dr. Mačeku da je nas njegova izjava duboko povrijedila, kad je dana bez ikakova komentara riječi „klerikalac". Svi su se znali sakrivati iza leđa tih klerikalaca za vrijeme nasilnog režima, a sad se ovako, ne znam da li svijesno ili nesvijesno,

296 Umetnut novinski članak pod naslovom „Jevtićev „Marš na Beograd"."

297 Umetnut novinski članak pod naslovom „Izjava g. dra. Vlatka Mačeka. Povodom napadaja beogradske „Pravde" na proštenište Mariju Bistricu".

puca nama u leža, a poklanja vjera čovjeku koji je bio član stranke koja je svojedobno najgore gonila Hrvate. (Misli se na Vildera i samostalce – op. ur.).

Neka, međutim, Dr. Maček (rekoh Trbuhi) ne misli da ćemo se mi poplašiti borbe pred njim za obranu katoličkih prava. Kraj sve teške uvrede koju nam je nanio, ja mu neću pucati u leđa niti mu kvariti političke račune jer je moja ljubav prema progonjenom hrvatskom narodu i suviše velika. Zato sam i dao nalog Hrvatskoj Straži da sa najvećim oprezom piše, da ne bi koga povrijedila, te ne bi u ovim teškim časovima došlo do raskola u hrvatskom narodu, koji se bori za svoja prava, prava čovjeka, prava Hrvata. Današnji odgovor Hrvatske Straže doista je umjeren.[298]

† 22. VII. 1935. „Hrvatska Straža" donosi.[299] Danas je bio kod mene Dr. Trbuha,[300] da me izvijesti o svom posjetu kod Dr. Mačeka. Rekao mi je da je Maček bio jako neugodno dirnut kad je doznao kako je neugodno djelovalo na nas njegova izjava. Zamolio je neka bi došao k njemu u Kupinec Dr. Protulipac, pa će on dati njemu za štampu protuizjavu kakovu želimo. Dr. Maček nije mislio (kaže Trbuha) nipošto da napadne ili omalovaži kler, kako bi je znao nekada Stjepan Radić, nego je izjava pala više iz neupućenosti, odnosno on je, što je i sam priznao, „nasjeo intrigama beogradske štampe". Ja sam danas pozvao Dr. Protulipca k sebi i razjasnio mu stvar. On je bio već i sam odlučio da zbog drugih nekih stvari ode u Kupinec do Dr. Mačeka. Tako se evo, stvari razvijaju. Jučer i prekjučer bile su silne manifestacije u narodu i sav grad Zagreb i provincija bili su povodom Mačekova imendana okićeni hrvatskim zastavama.

Jučer je praktički pokazan šesto-januarski režim. Je li bilo potrebno proliti toliko krvi i uvesti toliko korupcije, a rezultat da bude jednak – ništici – nuli! Mislim da će ova izjava djelovati kao grom na sve one

298 Umetnut novinski članak pod naslovom „Ministar pravde dr. Auer putuje danas u Rim na potpis konkordata"."

299 Umetnut novinski članak pod naslovom „Predsjednik vlade o strankama"."

300 **Petar Trbuha**, župnik crkve sv. Ivana, blizak vodstvu HSS-a.

koji žele da u ovim sudbonosnim časovima posiju mržnju i razdor medju hrv. pukom i klerom, Po svojoj prilici da će ne mene još više graknuti.[301]

Ovih dana došla je jedna žena starija i ozbiljna u dvor i ispričala tajniku dr. Šeperu, da ju njezina stanodavka, supruga nekog žandarskog narednika neprestano nagovara da odnese neki paket u nadbiskupski dvor i stan dr. Mačeka. Što bi moglo biti u tom paketu osim kakova bomba. Danas na večer opet došao k meni Dr. Šimrak i pričao mi da je bio kod njega Stjepan Košutić, član Radićeve odnosno HSS. On imade svoje špijune među četnicima, pa je doznao da su četnici imali nedavno sastanak na kojem se je govorilo da valja na svaki način ubiti Dr. Mačeka

301 Ljubo Boban smatra da se ova izjava odnosi na Mačekov intervju tjedniku „Nedjelja". Naime, Maček je katoličkom tjedniku „Nedjelja" dao ovu izjavu: „... Moje stanovište o našoj katoličkoj vjeri je svakome poznato. To je stanovište ono isto koje vjekovima u sebi nosi kao dio svoga života naš hrvatski narod, a naročito narod seljački. Vjera njegova bila je njemu od primanja kršćanstva do danas kamen međaš, koji je život njegov usmjerio uz Zapad, uz zapadnu evropsku civilizaciju, a dobrim dijelom i kulturu. Kada mi dolaze i pitaju me, što mislim o budućem duhovnom i kulturnom opredjeljenju Hrvata, onda svakoga upozorujem na siguran i najočitiji način, kako je na ovo pitanje odgovorio hrvatski seljak. Naš seljak znade što njemu znači vjera njegova. On sa Bogom počima i svršava svaki svoj posao. Iz vjere crpi snagu za svoj mukotrpni posao i utjehu u danima nevolje i progonstva. Seljak je naš obranio, sačuvao, a čuva i danas najsigurnije naš hrvatski narodni život. Hrvati će sigurno svojoj vjeri znati i u boljim danima dati pravo mjesto u svom narodnom životu. Ja sam naglasio već da mi nismo 'klerikalni narod'. Tu moramo biti na čistu, da pod tom riječi 'klerikalan' shvaćam 'politički klerikalizam'. Uplitanje klera u čisto politička pitanja u ime katolicizma i stvaranje političkih stranaka pod egidom klerikalnog vodstva i direktiva. Mi smo protiv toga i u interesu naroda, a i same vjere. Svećenstvo imade u narodnom životu da bude učitelj, da se posveti njegovim duhovnim potrebama i vjerskom uzgoju naroda. Mi dakle u tom pogledu ne želimo ništa drugo nego ono što i sama crkva traži, kada brani svećenstvu stvaranje političkih stranaka i uplitanje u stranačke političke borbe.

Hrvatski narod imade, hvala Bogu, mnogo dobrih i pozitivnih svećenika, koji su uz narod živjeli i s njim trpjeli. Prema ovima iščezava ono malo višeg i nižeg klera, koji nisu znali naći gdje im je mjesto. To naše svećenstvo uživat će svaki ugled i potporu naroda, ako s njime proslijedi u njegovim borbama i ako mu bude tješitelj u nevoljama i pomoćnik. Kada dođu vremena, da ćemo moći svoje prilike uređivati kako mi budemo htjeli, znat ćemo urediti i odnošaje sa Crkvom tako, da Crkva bude zadovoljna u sretnom narodu. Protiv raznih vjerskih organizacija naročito omladinskih – dok služe ciljevima vjerskog i moralnog preporoda, ne samo da nemam ništa, nego sam uvjeren da će ih narod još i više podupirati iz sveg srca kad uvidi da nisu na uštrb nego čak na korist narodne borbe." Na pitanje što misli o slobodnim zidarima, Maček je odgovorio: „Slobodni zidari ne znače u životu hrvatskog naroda ništa posebno. Sam njihov rad govori o njima dosta.„ Ljubo, Boban, Dnevnik Alojzija Stepinca. Maček ublažava nesprazum, *Danas*, 10. X. 1989., 65.

i „koadjutora“, tj. mene. Oni da su pojačali (veli Košutić) stražu kod Dr. Mačeka, a mene upozoruju da se znadem ravnati. Dr. Šimrak moli me neka bih pazio osobito kad sam vani na selima. I ako mi se sve ove vijesti čine pretjerane, nisu ipak nemoguće u ovo doba gdje se zaboravilo na svako poštenje i pravdu. Međutim Gospodin bog bdije nad nama.

† 25. VII. Danas je potpisan konkordat u Rimu između Jugoslavije i Sv. Stolice.[302] Već o podne navalili su na mene dopisnici „Novosti“, „Pravde“, da bi im dao interview. Međutim sam odbio, a „Hrvatska Straža“ daje im najbolji odgovor.[303]

† 26. VII. Danas sam poslao pouzdanog čovjeka g. Popovića da istraži šta je istina na pričanju one žene o navodnom „paketu“ koji je imala odnijeti pred nadbiskupski dvor i stan Dr. Mačeka. G. Popović otišao je na Miramarsku cestu br. 41 i tamo je zaista našao ženu imenom Ana Pangrić, ozbiljnju i trijeznu koja je izjavila da je spremna prisegom potvrditi da ju je žena narednika žandarskog Požgaja (pravoslavca) nagovarala prije izbora da odnese jedan „paket“ pred nadbiskupski dvor „metropoliti“ pa će biti sretna cijeli život i neće joj se trebati mučiti. Ona to nije htjela učiniti i sad joj se veli osvećuje supruga toga narednika huškajući djecu protiv nje. Nešto dakle su ipak snovali i snuju protiv nas, ali mene malo boli glava za to.[304]

---

302 „Nezavidno stanje u Kraljevini Jugoslaviji otežano je u listopadu 1934. kada je na kralja Aleksandra izvršen atentat tijekom službenog posjeta Francuskoj. Aleksandar je prije smrti odredio za svojega namjesnika kneza Pavla Karađorđevića. Zbog očekivano važnijih pitanja – poput promjene na prijestolju – konkordat je stavljen na čekanje sve do proljeća 1935. Krajem lipnja iste godine mandatarom je imenovan Milan Stojadinović. Unatoč očekivanjima, nova politička previranja nisu ozbiljnije ugrozila potpisivanje konkordata. Svim je opcijama bilo u interesu sklapanje sporazuma s Vatikanom tako da je konkordat između Kraljevine Jugoslavije i Svete stolice službeno potpisan u Rimu 25. srpnja 1935. godine.“ S jugoslavenske strane potpisao ga je ministar pravde Ljudevit Auer, a sa strane Sv. Stolice državni tajnik Eugenio Pacelli. Vidi: Marjan, NINČEVIĆ, Filip, BRČIĆ, Diplomatski odnosi Vatikana i Kraljevine Jugoslavije: konkordat iz 1935. godine, *Nova prisutnost*, 14., 2016., br. 2,., 299.-307.

303 Umetnut novinski članak pod naslovom „Značenje konkordata“.

304 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Potpis konkordata. Audijencija kod sv. Oca Pape“ i „Glavne odredbe konkordata“

† 6. VIII. „Hrvatska Straža" donosi.[305] Glede Senja, odnosno mog govora u Senju primio sam pismo od Nuncija. Mnogo se interesirala i banska uprava ispričavajući se, pa mi je priopćeno da su „dobro osapunali" glavu sreskom načelniku zbog njegovog nedoličnog ispada.[306]

† 7. VIII. „Hrvatska Straža" donosi.[307]

---

305 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nadbiskup-koadjutor preuzvišeni dr. Stepinac u Glini i Bučici „. (Stavljene i dvije sličice iz Bučice). Stavljen je i manji članak pod naslovom „Vrijednost katoličkog klera".

306 U Senju je 28. srpnja 1935. godine obavljeno ustoličenje senjsko-modruškog biskupa dr. Viktora Burića. Tom prigodom Stepinac je održao govor u kojemu je, pored ostalog, izjavio: „Političke prilike jedva su gdje na svijetu danas sređene, a sigurno ni u našoj državi. Koliko kraj toga trpi crkva to znadu svi, pa, Vi kao senjski biskup ne ćete također moći izbjeći tome križu. Katolički kler dnevno se ocrnjuje kao da je protivnik ove države, pa se ne bi čudio da i Vas usprkos Vašeg visokog položaja ubroje među takove. Ne bih se čudio ni tome da Vam se pripreme koji put najveće neugodnosti, kad sam već jučer bio svjedokom jedne stvari koja ne baca najljepše svjetlo na interne prilike domovine naše. Mnogo se toga događa, a da se pri tom nimalo ne misli što je zapravo zakon. Zaboravilo se danas da nešto ako se hoće nazvati zakon mora imati tri nužna svojstva tj. lex mora biti iusta, possibilis, utilis (zakon mora biti pravedan, moguć i koristan – op. ur.). Fali li mu jedno od tih triju svojstava nije više zakon nego ili bezumnost ili bezakonje, pod kojim moraju da stenju podložnici, vjernici; a ne jednom s njima i njihovi duhovni pastiri.

Držim da Vas neće izbjeći ni taj križ. No ja sam uvjeren da ćete Vi znati s indignacijom odbiti od sebe podvale da ste protivnik ove države, kao što su učinili i drugi biskupi naše domovine. Ali uvjeren sam i to da ćete kao katolički biskup znati i htjeti dignuti svoj glas protiv nepravda i nasilja. Neću da duljim o drugim križevima koji Vas neminovno čekaju. Želim da Vas na Vašem biskupskom križnom putu prati fides interpida, spes firma, caritas ardens (neustrašiva vjera, čvrsta nada, vatrena ljubav – op. ur.). Fides intrepida da ne uzmaknete pred nijednom silom u obrani pravde i istine kako ju uči sv. Mati Crkva. Spes firma da ne klonete ni onda kad se čini da je lađa već potonula. Caritas ardens, koja mora obuhvatiti ne samo one koji Vas ljube ili budu ljubili nego i one koji Vas mrze ili budu mrzili. Ad multor anos! (Na mnogo ljeta! – o. p.). Neka Vaš pontifikat bude prije svega na radost sv. crkvi katoličkoj. Neka Vaš pontifikat pripogogne k tome da ova naša država bude počivala na pravdi i bude sretna. Justitia je naime fundamentum regnorum (Pravda je temelj državâ – o. p.), pa zato i nije čudo ako država sagrađena na nepravdi stvara revolucionare, a bazirana na pravdi i istini kako ju uči sv. Crkva katolička, stvara sretne i zadovoljne građane. Neka Vaš pontifikat bude na spasenje vječno sviju Vaših vjernika. A neka bude i na ponos dragog nam hrvatskog naroda iz kojega smo obojica nikli, a koji je upirao i upire s pravom oči u svoje biskupe i u radosti i u žalosti." („Katolička Straža", 30. VII. 1935.).

307 Umetnut novinski članak pod naslovom „Kulturni rad i politička borba". U prilogu također stavljeno pismo beogradskog nuncija Stepincu od 30. srpnja 1935. te njegov odgovor nunciju od 6. kolovoza 1935. Pisma su pisana latinskim jezikom, ovdje se daju u prijevodu.

BEOGRAD, 30. srpnja 1935.
Br. 17611
Preuzvišenom gospodinu
gospodinu Alojziju Stepincu
nadbiskupu-koadjutoru zagrebačkom
Preuzvišeni gospodine!

Čitam upravo u Hrvatskoj Straži Tvoju propovijed što si je održao u gradu Senju kad je prošle nedjelje novi senjski biskup primao u posjed Senjsku biskupiju. Kako nije običaj da biskupi iznose javni sud o političkim prilikama, budući da to ne spada u njihovo biskupsko poslanje, smatram da si imao neki izvanredni razlog zašto si to učinio, tim prije što je riječ o aluziji na neki nepoznati događaj koji, kako veliš pokazuje da unutarnje prilike ove Kraljevine nisu dobre te da se provode, ne zakoni, nego besmislice i nepravde.

Molim Te, obavijesti me o uzrocima i razlozima zašto si održao takvu propovijed. Kad, naime, za nekoliko dana otputujem u Rim, morat ću obavijestiti Svetog Oca o stanju stvari, tim prije što se nalazimo u vremenu kad se priprema primjena konkordata, kojim će se na najbolji mogući način zaštititi položaj katolika. Prema njemu ima težiti sloga svih biskupa, svećenika i vjernika, kako bismo ubrali obilne plodove mira i pravednosti u životu zasnovanom na katoličkoj vjeri.

I dok Te blagoslivam preporučujući se Tvojim molitvama, ostajem u Kristu odani

Hermenegildo Pellegrinetti, apostolski nuncij

Stepinac je odgovorio:

Odgovor moj Nunciju
Preuzvišenom i prečasnom gospodinu,
gospodinu monsinjoru Hermenegildu Pellegrinettiju, apostolskom nunciju
Beograd
Preuzvišeni gospodine!

Primio sam Tvoje pismo u kojem govoriš o mojoj propovijedi što sam je održao u gradu Senju prigodom ustoličenja preuzvišenog biskupa Burića. Prije ustoličenja zamolio sam Ordinarija, preuzvišenog gospodina Bauera, da on pođe da obavi ustoličenje novog biskupa. No kad on nije htio, tada sam ja, pošto me je zamolio biskup Burić, pošao na put.

Čim sam stigao u grad, pristupili su mi svećenici Senjske biskupije i zamolili me da nešto poduzmem protiv nasilja upravitelja kotara (pučki: sreskog načelnika), koji je u predvečerje ustoličenja novoga biskupa dao uhititi mnoge ljude, a neki su bili kažnjeni novčanom globom. Svim pak građanima zaprijetio je vrlo oštrom kaznom, dapače i samom smrću ako vjernici pri dolasku novoga biskupa, po prastarom običaju, u znak radosti istaknu hrvatske zastave (zbog čega je upravitellj kotara i strepio). Također je vjernicima zabranio da bakljama uveče pozdrave svoga biskupa. Kad je pak lađa s novim biskupom pristigla u luku, vjernici su pozdravili svoga biskupa. Kad je pak lađa s novim biskupom u luci pristala, upravitelj se ponašao veoma drsko. Kad se zatim mnoštvo vjernika uputilo prema biskupskoj palači da pozdravi novog biskupa, upravitelj je, plašeći se vjerojatno da vjernici, koji su tolikom radošću iščekivali svoga biskupa, ne bi tom prigodom nešto izustili protiv Kraljevine Jugoslavije, pred vrata biskupske palače postavio naoružane žandare, koje narod zbog njihove okrutnosti mrzi. No nitko to nije učinio, niti je kanio učiniti. Poslije svećenika, o kojima sam upravo govorio, pristupili su mi u istoj stvari i predstavnici senjskih građana i zamolili da ih na svaki način zaštitim protiv nasilja istoga upravitelja (on je inače tri godine studirao teologiju) koji je „u ime zakona" nanio građanima svakakve nepravde.

Budući da nisam znao gdje se u to vrijeme nalazio ministar Korošec u čijoj su nadležnosti te stvari; budući da sam znao da je za naše žandare kazati i učiniti, kad je riječ o ubojstvu, gotovo isto (kako to dokazuje žalosno iskustvo, u župi Kravarsko za vrijeme moje pastoralne vizitacije kad su bez ikakva opravdana razloga ubili dva čovjeka, a mnoge ranili), napokon, budući da sam znao da pisati o toj stvari višoj civilnoj vlasti znači malo ili ništa, a s druge su me strane i građani i svećenici usrdno molili da nešto za njih učinim, nije mi preostalo ništa drugo nego da progovorim nekoliko riječi onako kako si ih pročitao i dokažem besmislenost zakona kad se zbog bilo kojega, pa i najmanjega razloga, vlasti usuđuju ljude lišavati najvećeg dobra, to jest vremenitog života, ili kad bez opravdana razloga građanima nanose teške nepravde.

Propovijed je imala barem jedan povoljan učinak. Viša je vlast, čuvši za tu stvar, prekorila tog upravitelja zbog njegova luđačkog postupka, dapače neke je građane pustila iz zatvora. Smatram da nisam pogrešno postupio. Okrutnost naših žandara

svima je poznata, a i sam sam je kao svećenik iskusio. Besmislenost mnogih naših zakona i izopačenost mnogih poglavara također je svima poznata. Plaše se jedino toga da se stvari ne bi razglasile. Stoga je to često puta jedino uspješno sredstvo da se od vjernika otklone različite nepravde. Smatram, rekoh, da nisam pogrešno postupio. Ako pak Tvoja preuzvišenost smatra drukčije, rado ću ubuduće šutjeti.

Odani u Kristu tvojoj Preuzvišenosti nadbiskup-koadjutor

Zagreb, 6. kolovoza 1935.

† 9. VIII. Danas sam primio od Nuncija sljedeće pismo, na koje sam mu odmah odgovorio.[308]

BEOGRAD, 8. kolovoza 1935.
APOSTOLSKA NUNCIJATURA BEOGRAD
Br. 17661
Preuzvišenom gospodinu,
gospodinu Alojziju Stepincu, nadbiskupu koadjutoru zagrebačkom

Preuzvišeni gospodine!

Iz Tvoga izlaganja očigledno je da je onaj poglavar zlo postupio. No isto tako nije jasno da li je on tako morao postupiti zbog loših političkih prilika u Kraljevini Jugoslaviji ili, što bi bilo gore, zbog izričitog naređenja koje je u toj stvari primio od Vlade. Meni se pak, u sličnim slučajevima, radije čini da nije lako iz pojedinačne stvari donijeti zaključak o općoj, osim ako je očigledno da pojedinačni slučajevi nisu ništa drugo nego jednostavni učinci općeg zakona posljedica naređenja. Uostalom, kad netko govori dok se nalazi u velikoj nevolji ili strahu, teško će odmjeravati riječi i svoditi ih na pravu mjeru. „Srdžba čini stihove".

Dodat ću i ovo, ali ne zbog toga što bi mi se stvarno učinilo značajnim, nego da znaš što se o Tebi govori među nekim političarima. Engleski ministar (poslanik – op. p.) Henderson, koji je nedavno otputovao iz Jugoslavije, kazao mi je prije nekoliko dana

308 U prilogu stavljeno pismo beogradskog nuncija Stepincu od 8. kolovoza 1935. te Stepinčev odgovor nunciju od 9. kolovoza 1935. Pisma su pisana latinskim jezikom, ovdje su dana u prijevodu.

da se u Zagrebu općenito čuje kako si pristupio stranci „frankovaca“ da bi za njih vršio agitaciju. Odgovorio sam mu da to ne može biti istina, kad ja znam da si toliko puta očitovao da želiš biti samo pastir duša u Kristu, ostavljajući politiku svake vrste političarima. No o istoj su mi stvari poslije govorili i argentinski ministar, koji je isto tako bio pozvan u Ameriku i otputovao ovih dana, kao i savjetnik belgijskog poslanstva. Ja ne vjerujem da se Ti želiš baviti svjetovnim poslovima. Možda Tvoji protivnici, ili Tvoji prijatelji, ili i jedni i drugi, šire te glasine zato da bi za sebe ili za druge nešto prigrabili. Ne nedostaje, naime, onih koji žele raspiriti mržnju prema Crkvi, kao i onih koji smatraju da se spas Crkve nalazi samo u njihovoj političkoj stranci. U našim burnim vremenima postoji opasnost da drugi, potaknuti mržnjom ili neznanjem zloupotrebe naše ime kako bi ovoga ili onoga privukli svojoj političkoj stranci.

Zazivajmo Duha mudrosti i razuma, jer je zaista veoma teško među tolikim grebenima sigurno ploviti ako ne svijetli Božje svjetlo i pomoć.

Bratskom Te ljubavlju grlim i preporučam se Tvojim molitvama te u Kristu ostajem odani Hermenegildo Pellegrinetti, apostolski nuncij

Stepinac je odgovorio:

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam Tvoje cijenjeno pismo na koje odmah, budući da je stvar prilično važna, odgovaram.

Ponajprije, s gnušanjem odbacujem optužbu da mnome vrše agitaciju, premda je ta optužba došla od strane diplomata o kojima govoriš u svom pismu. Neka se čuje i druga strana! Kad bih točno znao odakle tim ljudima ta informacija, lako bih optužbu pobio. Ipak smatram da se nipošto ne varam ako kažem da te informacije potječu odanle gdje vlada mržnja prema Katoličkoj crkvi i bijednom hrvatskom narodu. Svi znaju da ta stranka „frankovaca“ kao takva ne postoji, i da cijeli hrvatski narod danas pristaje uz stranku koju vodi Maček, nadajući se preko njega svoja prava, ponajprije čovjeka a zatim naroda, u svemu ostvariti. Ja, međutim, nikada nisam vidio toga čovjeka, niti sam ijednu riječ dosada s njime progovorio. Dok je Maček

još bio teško bolestan i ležao u zagrebačkoj bolnici, namjeravao sam ga kao bolesnika (premda je političar) posjetiti. Kad sam čuo da s njime i u bolnici postupaju kao da je u zatvoru, ostao sam kod kuće. Nikada, dakle, toga čovjeka nisam vidio (osim u novinama) niti sam s njime ijednu riječ progovorio, što zakletvom mogu potvrditi. Vjerojatno ću s njime ipak jednom morati govoriti, ali o stvarima što se tiču moje i njegove službe, a jednako tako i zbog toga što sam mu jednom preko nekog njegova prijatelja uputio prigovor što je sklopio građanski brak, a prva mu je žena još živa.

Ako se pak pod strankom „frankovaca" podrazumijeva hrvatski narod, što konkretno danas Srbi i protivnici Katoličke crkve u našoj domovini podrazumijevaju, tada dakako moram priznati da pristajem uz tu stranku, to jest uz moj narod, iz kojega sam rođen. Smatram da to nije nikakav grijeh, budući da svaki čovjek pripada nekom narodu. Ako pak protivnici zanijeću da takav narod pod nebom postoji, tada jednostavno odgovaram: protiv činjenice ne vrijedi nikakav dokaz.

Ukratko ću Ti ipak naznačiti odakle takva vika protiv nadbiskupa koadjutora. Činjenica je da me vjernici Zagrebačke nadbiskupije posvuda s najvećom radošću pozdravljaju i dočekuju, a često i sa zastavama. No, prvo, takav je običaj važio uvijek i prije kad je biskup dolazio. Drugo, ja nikada nisam pozivao vjernike da me čekaju ili pozdravljaju kao što to čini naša civilna vlast. Što mi, dakle, preostaje? Zar trebam sasvim odustati od vizitacije, propovijedanja itd. u ovim veoma tužnim vremenima kada tolike sekte nasrću na narod? Ili možda trebam prekoriti vjernike zbog njihova načina ako me katkada dočekuju i prate zastavama? Što se prvoga tiče, zadaća je pastira posjećivati vlastite ovce. Što se drugoga tiče, ne krije li se najveća opasnost u tome da bi se u narodu mogla raspiriti mržnja prema Katoličkoj crkvi, osobito kad je znano da je osnivač te stranke, kojoj je danas na čelu Maček i kojoj jednodušno pripada sav hrvatski narod, da je taj osnivač, to jest Radić, u svoje vrijeme huškao narod protiv svećenstva tako da je bilo potrebno gotovo deset godina da narod opet s pouzdanjem pristupa svećenicima. Smatram da Tvoja preuzvišenost dobro vidi u kolikoj se nevolji, dapače u najvećim nevoljama nalazim, plašeći se da nekoga na desnoj ili lijevoj strani ne povrijedim.

Tvojoj je Preuzvišenosti dobro poznato kolike je nepravde hrvatski narod, koji već gotovo trinaest stoljeća najodanije

pripada Svetoj Stolici, pretrpio ovih posljednjih godina? A ipak on ne želi ništa drugo nego da bude jednakopravni građanin u ovoj Kraljevini. Treba li, dakle, Crkva reći ovom narodu: imaš šutjeti ma kolike nepravde trpiš!? Za objašnjenje navest ću Ti jedan primjer što ga opet zakletvom mogu potvrditi. Pripovijedao mi je za vrijeme pastoralne vizitacije jedan upravitelj kotara (sreski načelnik) da je od više vlasti (banske uprave) za vrijeme izbora, ili bolje, posije izbora, dobio nalog da otpusti neke službenike koji su glasovali protiv Jevtića. Nalog je pak bio bez broja tako da nitko ne bi mogao reći da je viša vlast izdala taj nalog. Jasno ti je da banska uprava nije svojevoljno izdala taj nalog, nego je to učinila po naređenju centralne vlasti. Po naređenju novog ministra upravitelj je kotara opet morao primiti otpuštene službenike. Viša vlast, to jest banska uprava, prekorila ga je riječima: zašto si ih otpustio (a ona nipošto nije izdala nalog tomu 'krivcu' da otpusti posve nedužne službenike). On odgovara: „Zato što ste mi izdali nalog, dakako bez broja, ali ipak istiniti i pravi nalog.

Da ga nisam izvršio, ne bih izbjegao kaznu. A sada me opet prekoravate zato što sam vaš nalog izvršio!" to je doduše nevažno. No, taj primjer dobro osvjetljava zašto se u ovoj Kraljevini svakodnevice događaju veoma teške nepravde, premda ih nijedan zakon ne dopušta. Zato što, s druge strane, službenici primaju od više vlasti naloge koji su sasvim u suprotnosti sa zakonom. Tako se uvijek može tvrditi da je vlada čista, budući da su zakoni katkada dobri, ali ništa ne koriste jer im se suprotstavljaju tajni nalozi koji su im protivni.

Taj primjer, kažem, nije po sebi toliko značajan, ali je dobar odgovor na primjedbu Tvoje Preuzvišenosti da je onaj poglavar zlo postupio, ali nije jasno da je tako morao postupiti. Dakako da nije jasno, niti može biti jasno, jer, kako rekoh, jedno kažu zakoni a drugo tajni nalozi.

Žalost moga naroda ne može ne biti i moja žalost, premda nisam pripadao nijednoj političkoj stranci, niti ću ikada pripadati. Stoga su me oštro prekorili neki od Mačekovih prijatelja što sam na dan izbora ostao kod kuće, kao što su i Jevtićevi prijatelji bili čvrsto uvjereni da sam u vrijeme izbora protiv njih radio. Pozdravi i ovacije naroda, što ih doživljavam na svako koraku, nipošto me ne diraju, jer uvijek imam pred očima da poslije „Hosana" slijedi „Raspni ga". Dapače, uvijek me veoma

žalosti krajnji nacionalizam što vlada posvuda u svijetu, a zbog kojega je čovjek čovjeku postao vuk a prestao mu biti prijatelj i brat. Stoga bi na slijedećem saboru Svete crkve među prvim današnjim herezama trebalo osuditi krajnji nacionalizam kao kugu ljudskoga roda.

Ukratko sam Tvojoj Preuzvišenosti izložio stvari koje sam u ovom trenutku smatrao da ih trebam izložiti radi Tvoga obavještenja. U ovoj drugoj godini moga biskupstva svaki dan molim Gospodina: „Ti koji poznaješ srca svih ljudi znaš da nemam nikakav drugi cilj i nikakvu drugu želju, osim da se tvoj sveti zakon posvuda, pa stoga i u mom narodu i u ovoj Kraljevini što bolje poštiva. Radije me, Gospodine, uzmi nego da te ikada povrijedim".

Tvojoj Preuzvišenosti odani u Kristu
nadbiskup-koadjutor

Zagreb, 9. srpnja (treba biti kolovoza – op. ur.) 1935.[309]

Ne znam dokle će trajati odjek mog govora u Senju. Danas sam primio anonimno pismo iz Zagreba u tom predmetu koje glasi gore u prilogu (priloga nema – napomena u tekstu – op. ur.).

† 11. VIII. „Hrvatska Straža" donosi.[310] Stvar mi je ova svakako zagonetna. Izgleda da je ovo umorstvo djelo četnika ili komunista, jer su i jedni i drugi prošle nedjelje bili ogorčeni zbog manifestacija u Glini i Bučici. Četnici su vikali u Glini, a komunisti su protiv mene izdali letke. Osim toga sam doznao da je g. Vedrina ubijen na cesti kad se vraćao s večere, a ne u župnom uredu. Dakle čisto politička stvar.

309 Ljubo Boban navodi da je korespondenciju Pellegrinetti-Stepinac s latinskog preveo je dr. Josip Barbarić, viši znanstveni suradnik Zavoda za povijesne znanosti tada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u Zagrebu. Prevodilac upozorava na mjestimične pogreške u prijepisu, što ne isključuje i mogućnost nedoumica u prijevodu.

310 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Velika akcija Nadbiskupa-koadjutora" i „Ubojstvo župnika u Bučici". Stepinac je početkom kolovoza 1935. godine, u okviru spomenute vizitacije, posjetio Bučicu (kod Gline) i Glinu. Uskoro nakon njegovog odlaska u Bučici je ubijen župnik Janko Vedrina. Vlasti su saopćile da su to učinili „nepoznati zlikovci" koji su provalili u stan, a župnik Vedrina nađen je „zaklan na podu svoje sobe. Zlikovci su potpuno opljačkali stan i župni ured".

„Godine 1935. dođe zabrana da se na „Katoličkom listu" ne smije više tiskati onaj: Curate strenue. Bila je subota. Telefonom odmah saopćim Državnom odvjetništvu, ako ne povuče i ne opozove zabranu, da ću sutra u nedjelju ići u katedralu na propovjedaonicu i objaviti Urbi et Orbi, kako stvar stoji. Zabrana je odmah povučena."[311]

† 31. IX. 1935. Prekjučer je bio kod mene Ernest Pezet, tajnik komisije za vanjske poslove u francuskom parlamentu.[312] Došao je da čuje kakve su prilike u Jugoslaviji. Bio je kod mene puna dva sata, pa sam ga zadržao i na večeri. U dvosatnom razgovoru izložio sam mu svu težinu položaja u Jugoslaviji. Među ostalim povezao sam mu i nečuvenu stvar, gdje je jedan seljak u Međimurju morao da plati taneta puščana, s kojima su žandari odnosno pogranična straža ubili njegova oca ni kriva ni dužna, osim što je zalutao na granici. G. Pezet snebivao se je nad mnogim stvarima koje sam mu pričao. Među ostalim pokazao sam mu i željezni bič, s kakovima žandari mlate seljake u Međimurju. Austrija, rekoh mu, nije u sto godina prolila toliko hrvatske krvi koliko su srpski žandari u ovih pet godina. „Šta bi po Vašem sudu trebalo učiniti najprije, da se prilike poprave?" Trebalo bi rekoh smjesta odstraniti ovu žandarmeriju i zamijeniti je sa civilizovanim ljudima. A zatim valja da se u praksi počinje provoditi ravnopravnost u državi o kojoj su vlastodršcima puna usta, a u praksi je nema ni za lijek. Dvanaesti je sat, rekoh mu da Francuska nešto učini, ako želi računati na pomoć Jugoslavije u slučaju međunarodnog

311 VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Steoinca*, n. dj., 66.

312 **Ernest Pezet** (1887.–1966.), francuski političar. Pezet je bilješke koje je vodio za vrijeme razgovora sa Stepincem iskoristio da bi napisao tekst u kojem je branio Stepinca poslije rata. Vidi: E. Pezet, Stepinac – Tito: Contextes et eclairages de „LAffaire", Nouvelles Editions Latines, Paris, 1959. Tekst je preveden na hrvatski jezik u zborniku „*Stepinac mu je ime*, I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 296.-322.

sukoba. Ja Vam, rekoh govorim kao objektivni posmatrač, jer se u politiku ne mogu i neću paćati. Kakva Vam pomoć može da bude od države, nastavih, koja je u sebi zrela za raspad i od vojske koja je razdijeljena. Pola milijuna pušaka u slučaju rata u jugoslavenskoj vojsci, moglo bi se okrenuti protiv Beograda, ako se prilike prije ne urede. Takova je sad psihoza, a kriva joj je najviše naša upravna vlast odnosno žandarmerija i vojska. G. Pezet si je sve marljivo bilježio. Rekao mi je da večeras putuje u Sarajevo, kamo je pozvan brzojavno od ministra predsjenika g. Stojadinovića. Iz cijelog razgovora vidio sam da je Jugoslavija manje-više francuska kolonija. Samo kad bi na čelu francuske države bili čestiti ljudi kao što je g. Pezet, onda bi valjda i ovdje stvari drukčije stajale.[313]

Isti dan popodne najavio mi je francuski konzulat posjet profesora političkih znanosti u Parizu g. Georgesa Blondella. Primio sam ga drugi dan. Izgleda mi veoma čestiti gospodin, a bio je još i Radićev profesor u Parizu, o kojemu imade sud – veliki um, kao nestalan karakter, kod kojega neznaš kad počne kako će svršiti. G. Blondell došao je da se interesira za prilike pod novim režimom. Bio je iznenađen kad sam u skoro jednosatnom razgovoru izložio sav težak položaj u kojem se Jugoslavija nalazi.

† 1. X. 1935. Književni glasnik (K. Glas – op. ur.) donosi ovu famoznu objavu rata.[314]

„(...) Klerikalizam priređuje po Zagrebu parade i procesije, a prigodom svake manifestacije prave si sva križarska bratstva napadnu reklamu. Klerikalizam nastoji klerikalizirati i hrvatski seljački pokret koji je

313 Krajevina Jugoslavija je nesporno bila u interesnoj sferi Francuske te je francuska politika bitno utjecala na političke odluke državnog i kraljevskog vrha u Jugoslaviji. Vidi: Vuk, VINAVER, *Jugoslavija-Francuska između dva rata*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1985.

314 Umetnut novinski članak pod naslovom „Poziv na borbu proriv klerikalizma". U „Književnom glasu" (izdavač glavni i odgovorni urednik Simeon Rikard), koji je u tim danima pokrenut, u br. 2. od listopada 1935. godine, pod naslovom „Poziv na borbu protiv klerikalizma", pisao je o akciji za izgradnju osam novih crkava u Zagrebu, smatrajući da je to neprimjereno u vrijeme teške gospodarske krize, u vrijeme kad bi se, umjesto izgradnje novih crkava, „trebalo u prvom redu pružiti najhitniju pomoć građanima".

od svog postanka bio antiklerikalni. Klerikalizam sije posvuda fašističku agitaciju. Stoga pozivamo sve napredne ljude u Zagrebu i po čitavoj zemlji da se usprotive takvoj naopakoj i protunarodnoj djelatnosti i da suzbiju klerikalizam uvijek i svagdje. Osim toga držimo da bi u najskorije vrijeme trebalo pokrenuti napredan seljački tjednik (u formi novina) koji bi čuvao tradicije naprednjaštva u seljačkom pokretu, prilagođujući se potrebama sadašnjice. Taj list trebao bi da ide stopama Doma i Hrvatskog sela. Trebalo bi osnovati i pučku knjižnicu koja bi izdavala jeftine knjge za seljake. Mislimo da bi bilo potrebno da se u svrhu ostvarenja tih ciljeva organizira. Zadruge hrvatske napredne štampe i stoga pozivamo sve one koji bi mogli u bilo kojoj formi pomoći ostvarenju ovih naših nastojanja, neka nam se jave dopisom."

Kako se vidi ovaj vjetar duva iz masonsko-komunističkih krugova. Ali preplašit se nećemo nego ćemo nastaviti, jer se radi o velikim dobrima hrvatskog naroda.

† 4. X. 1935. „Hrvatska Straža" donosi.[315]

† 8. X. 1935. Donosi „Hrvatska Straža".[316] „Hrvatska Straža" donosi članak iz kojega se vidi da među redovima seljačke stranke pitanja nisu raščišćena i da bi moglo biti svega i svačega među njima jer ljudi gledaju na sebe.[317]

† 10. X. Danas na večer došao je k meni župnik iz Siska Dr. Hulenić da mi saopći da je nastao tamo spor između građana i vlasti glede mog dočeka prigodom firme. Građani neće da vlast sudjeluje kod toga jer je mrze zbog nasilja. Vlast hoće da sudjeluju jer je to njezino pravo. No najveće čudo primio sam pismo od bana gdje mi se tuži na to. Odgovorio sam mu da nemam ništa protiv toga da sreski načelnik sudjeluje kod dočeka, a pučanstvo je protiv njega valjda radi batinjanja. Zamolio sam g. bana neka neda žandarmeriji blizu pa će sve biti dobro.

315 Umetnut novinski članak pod naslovom „Konferencija o Katoličkoj Akciji".

316 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nadbiskup-kopadjutor položio temelj nove župne crkve".

317 Umetnut novinski članak pod naslovom „G. Ivo Šarinić o „ideologiji hrvatskog seljačkog pokreta".

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 134.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac na nepoznatoj lokaciji

„Hrvatska Straža" donosi.[318] Godina dana od strašne tragedije brzo je prošla. Da li je time završena i tragedija kraljevine Jugoslavije i koju nesavjesni elementi bez Boga, vjere i morala guraju već niz godina u propast i to upravo oni koji se toliko isprsavaju kao jedini pravi patrioti. Sam Bog znade što nas još čeka. Položaj u čitavom svijetu strahovito je mutan.

† 11. X. Danas je prispio iz Rima Nuncij Pellegrinetti. Imao sam s njime razgovor 2 sata.[319] Ne nada se ničemu dobrom u Jugoslaviji niti on. Pričao mi je o zabrinutosti sv. Oca nad položajem u svijetu i uopće u Evropi napose. Sv. Otac ga ovlastio da kaže jogoslavenskoj vlasti da može uvijek računati na njegovu saradnju za uzdržavanje mira u Europi. „Alma Mater" u broju od 1. listopada donosi ovo.

> „Dr. Maček hrvatskoj omladini dna 13. rujna o. g. u Kupincu.
>
> Prigodom početka školske godine mora svaki narodni čovjek da razmisli, ima li narod od visokih škola kakovu korist i kolika je to korist. Metnimo ruku na srce, pa ćemo morati priznati, da je ta korist vrlo malena, da ne reknem nikakova. Sjetimo se samo svih ovih jurista, koji su se narodnim žuljevima i školali zato, da u tom istom narodu kao policajni činovnici lome rebra, da ga mrcvare globama i zatvorima, ili zato, da postanu suci, koji će na mig 'ozgora' odsuditi svog rođenog ćaću" (...) „Sjetite se svećenika, za koje uopće narod ne postoji, osim u jesen, kada treba pobrati lukno, itd. itd." (...) „Ne velim da je sva inteligencija takova, ali nažalost iznimke su tako rijetke, da potvrđuju pravilo. Pa eto, što je naravnije nego da svi zajedno pregnemo svim silama da bude drukčije. A kako?"[320]

Tako dakle Dr. Maček ponovno dobacuje krvavu uvredu hrvatskom katoličkom kleru i to u onaj isti čas, dok ga agenti beogradske vlade ubijaju (ove godine ubijen Vedrina i Vlašičak), ugrožavaju mu život, globe,

318 Umetnut novinski članak pod naslovom „Obljetnica smrti Blagopok. kralja".

319 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dr. Maček hrvatskoj omladini".

320 Članak je prigodno skraćen samo na one izvode koji tangiraju Stepinca.

zatvaraju, pljačkaju, zbog toga jer drži sa svojim narodom. Tko da ovo razumije.

† 13. X. „Hrvatska Straža".[321] Do sada vodio je ovaj dnevnik sam lično preuzvišeni gospodin nadbiskup-koadjutor Dr. A. Stepinac, no zbog prevelike zaposlenosti predao je vođenje dnevnika u dužnost ceremonijaru Dragutinu Nežiću.[322] Istina je, da u očima historijskog istraživanja autobiografija uvijek imade veću vrijednost, negoli dnevnik, kojega netko drugi vodi ipak možda buduće stranice ove knjige neće ostati bez historijske vrijednosti, ako se uzme u obzir, da sve što će se pisati, bude napisano po direktivama preuzvišenog gospodina Nadbiskupa koadjutora, a zatim i naknadnim čitanjem po njemu odobreno. Ličnost pak preuzvišenog Dra Stepinca, njegova nastojanja, nazori i pogledi na svijet i na vječnost jasno su zacrtani na do sada po njemu ispisanim stranicama ovog dnevnika.[323]

† 25. X. „Hrvatska Straža".[324]

* Za razumijevanje pisma, koja je zagrebački ban g. Kostrenčić poslao Preuzv. Koadjutoru 9. i 11. X., a koja su priljepljena među ovim stranicama, kao i za razumijevanje ovog štampanog izvještaja o proslavi u Sisku, u kojem se veli da je banderij doveo Preuzvišenog do crkve, a potom tek spominje procesiju, kojom je Preuzv. praćen u crkvu, potrebno je dodati ovdje par riječi.

---

321 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dijeljenje sv. Potvrde u Jesenju"

322 **Dragutin Nežić** (Donja Reka kraj Jastrebarskoga, 28. I. 1908. – Pula, 30. I. 1995.), porečko-pulski biskup i teolog. Školovao se u Karlovcu i Zagrebu; teologiju doktorirao u Rimu; za svećenika zaređen 1930. Apostolski administrator za hrvatski i slovenski dio Tršćansko-koparske (1947) te Porečke i pulske biskupije (1949), potom porečki i pulski biskup (1950); pridonio da sva područja hrvatskoga dijela Istre postanu jedna biskupija (1977). Kao sudionik II. vatikanskoga koncila bio savjetnik Komisije za apostolat laika. Osnovao redovničku zajednicu Županjske sestre (1966). Objavio niz članaka i studija iz teologije i crkvene povijesti; koautor „Leksikona ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva" (1979).

323 U Stepinčevu *Dnevniku* ponegdje su vršena precrtavanja u tekstu pa je postojala pretpostavka da je riječ o korekturi teksta od strane Nežića. Sada vidimo da razloge za to možda treba tražiti i u tome što bi sam Stepinac unosio korekture u Nežićev tekst.

324 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zagrebački biskupi na svečanosti u Martinskoj Vesi."

Narod je ostao kod svog zahtjeva, da sreski načelnik, kojega strahovito mrze, ne bude prisutan kod dočeka, kao ni Teslić,[325] koji je politički istaknut čovjek. Pa kad je već sreski načelnik bio pozvan na doček, seljaci se poslužiše varkom. Banderij seljaka, koji pratiše Nadbiskupa Koadjutora Dr. Stepinca, odvede kočiju u kojoj se Nadbiskup vozio ravno do crkve, drugim ulicama nego li je bilo određeno. Tako su mimoišli kler, vlasti, društva i škole te ostali puk, koji čekaše kod slavoluka. Isprika je njihova bila, da je Teslić podigao slavoluk, kod kojega je imao biti doček, pa da su oni zato to učinili. Srećom je ondje kod crkve bio auto, kojim se Preuzvišeni brzo odvezao na mjesto dočeka i odanle bio praćen u procesiji do crkve. Ostalo bijaše sve veličanstveno, kako se vidi iz prednjeg novinskog izvještaja.[326]

BAN SAVSKE HRVATSKE

Zagreb, 9. oktobra 1935.

Preuzvišeni gospodin

Dr. ALOJZIJE STEPINAC nadbiskup-koadjutor

ZAGREB

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam od Sreskog načelnika u Sisku slijedeći izvještaj:

„Nadbiskupski duhovni stol pod broj 5677 od 4. IX. o. g. saopćio je ovom nadleštvu, da će preuzvišeni gospodin dr. Franjo Salis, biskup i generalni vikar dijeliti sv. potvrdu i kanonsku vizitaciju i priložio putni plan od 3. do 13. oktobra o. g. a Kr. banska uprava u Zagrebu pod br. 20434-I 1935. od 25. IX. o. g. odredila, poziva se tamošnji sreski načelnik da shodno odredi, da u njegovom području bude dostojan doček, a ujedno da kod dočeka kao i ispraćaja bude prisutan tamošnji sreski načelnik odnosno njegov zamjenik. U tome smislu i postupio sam i prisustvovao dolasku na 3. X. o. g. u Farkašicu kao prvom župnom mjestu u srezu.

325 Miloš Teslić, bogati srpski industrijalac iz Siska. Blizak režimu.

326 Slijedi u *Dnevniku* Kostrenčićevo pismo od 9. X., dok onoga od 11. X., kojeg spominje Nežić, u prilogu nema.

Međutim saznao je Sreski načelnik iz sisačkih Hrvatskih novina, da će u Martinjskoj vesi i u gradu Sisku dijeliti dana 13. o. mj. Sv. Potvrdu lično Vaša Preuzvišenost, te je u svrhu dočeka Vaše Preuzvišenosti stavljen i u pomenutim novinama publiciran program dočeka. Predstavnik državne vlasti ne samo da nije obaviješten o tom programu, nego je prema izjavi sisačkog župnika velečasnog gospodina Dra. Hulenića danoj Sreskom načelniku zaključeno, da se dočeku uopće ne pozove niti da pri njemu sudjeluje Sreski načelnik.

Čast mi je saopćiti Vašoj Preuzvišenosti gornje radi znanja sa mišljenjem, da ovakav postupak nije u skladu sa potrebnim odnosom crkvenih i državnih vlasti, a u velikoj mjeri otežava položaj predstavnika državne vlasti, koji po svom položaju i po službenoj dužnosti treba da kod ovakove crkvene svečanosti prisustvuje. Biti ću zahvalan Vašoj Preuzvišenosti, ako mi u tome predmetu hitno dostavite svoje stajalište i saopćite eventualne odredbe, kako reprezentant državne vlasti ne bi ovakvim postupkom došao u priliku nepozvanoga gosta.

Molim Vašu Preuzvišenost, da izvoli primiti uvjerenje o mome odličnom velepoštovanju.

Ban M. Kostrenčić[327]

* Preuzv. dr. Stepinac u Beogradu.

Putujući ove jeseni po Međimurju i Zagorju, Preuzvišeni je neposredno iz narodnih usta čuo jade i bijede koje ga tište i načine kako se s hrvatskim seljakom postupa i postupalo osobito u izborno vrijeme. Uz to su pridošli neki neredi u Međimurju, napadaji i izazivanja četnika itd. Sve to i još drugi crkveni poslovi ponukaše Nadb[iskupa] Koadjutora, da se uputi u Beograd Nj. V. Princu Pavlu i ministrima.

Dva puta je zatražena audijencija kod Princa, ali je svaki puta odgovoreno da će biti moguća audijencija za par dana kasnije. Iz svega izgleda, da je nekomu stalo (žandarima, vojsci) kako ne bi Dr. Stepinac došao Nj. Vis. Pr. Pavlu. Kad je oko 15. X. Nadb. Koadjutor otišao u Beograd (i boravio ondje 3 dana) princ Pavle je baš otputovao u Englesku.

327 Slijedi u *Dnevniku* umetnut novinski članak pod naslovom „Blagoslov temeljnog kamenca crkve u Popovači".

Nadbiskup je posjetio predsjednika vlade Stojadinovića. Govorio mu o terorima počinjenim po žandarima i četnicima, pokazao mu spise o tom, fotografiju mladića, kojeg su u predvečerje firme žandari istukli u Donjoj Dubravi, po kojem je Varga Ivan morao platiti metke, kojima mu ubiše oca na granici itd. Iste stvari predočio je nadbiskup Dr. Stepinac i ministru unutarnjih djela dru Koršecu. I izgleda, da je uspjeh toga bio barem, to da su raspušteni četnici u Zagrebu odmah tih dana, a doskora i u Koprivnici.[328] Inače od Dr. Korošeca ne nada se mnogo, jer izgleda da nema povjerenja u Hrvate i to iz političkih razloga. Vrlo dobar utisak učinio je na Nadbiskupa dr. Miškulin, ministar pravde.[329] On je dapače odmah odredio pripomoć od 10.000 dinara za gradnju crkve u Donjoj Dubravi. Stošević, ministar prosvjete je nepristupačan čovjek. Nadbiskup se s njime prepirao osobito radi katoličke preparandije. S tim se čovjekom ne može. Nije još ni prstom maknuo. Vrativši se iz Beograda pošao je Nadbiskup koadjutor par dana u Brezovicu na odmor.

U to vrijeme bio je u nadbiskupskom dvoru (vraćajući se iz Dalmacije) biskup iz Pinska u Poljskoj Kazimir Bukraba sa dekanom vojnih svećenika Franjom Walasek. Razgledaše Zagreb, oba sjemeništa i katedralu.[330] Nadbiskup Katoličke Akcije Zagrebačke dijacese dr. Stepinac, naložio je Centrali Katoličke Akcije, da za blagdan Krista Kralja, 27. X. pozove u Zagreb predsjednike sviju društava Katoličke Akcije na sastanak. Evo izvještaj „Hrvatske Straže".[331]

---

328 Radilo se zapravo o sukobu u političkim koncepcijama između četničkog vodstva i nove vlade Milana Stojadinovića. Stojadinović je težio smirivanju političke situacije jer su mu incidenti na međunarodnom planu samo škodili, a i Stojadinovićeve preorijentacija te političko i gospodarsko vezivanje uz nacističku Njemačku i fašističku Italiju nije odgovaralo vodstvu četnika jer je ono ostalo tradicionalno vezano za Francusku. Stoga se vlada odlučila za ukidanje četničkih udruženja u Savskoj banovini. Međutim, ona su u dobrom dijelu bila samo formalno ukinuta. Fikreta, JELIĆ-BUTIĆ, Iz povijest četničkog pokreta u Hrvatskoj između dva rata (1934-1936), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 21., 1988., 151.

329 **Mile Miškulin** (1873.–1953.), hrvatski odvjetnik, novinar i političar, blizak beogradskom režimu.

330 Umetnut novinski članak pod naslovom „Otputovao biskup dr. Srebrnić".

331 Novinski članak nije priložen, odnosno nije naveden.

„Novosti“ od **30. X. 1935.** obavještavaju da je održana proslava Topničkog puta Kraljević Tomislav. Na proslavi su, među ostalim bili, ban Kostrenčić, nadbiskup-koadjutor A. Stepinac, D. Nežić, protojerej Dimitrije Vitković, nadrabin dr. Gavro Schwartz i dr., te starokatolički biskup Marko Kalođera s još dvojicom svećenika.[332]

Zanimljivo je, kako na nijednoj od ovakovih slava ne fali nesretnik – starokatolički biskup Marko Kalođera sa svojim tajnikom exfratrom Horvatom, samo da se svuda pokaže, da reprezentira. Samo kad se pojavi preuzv. Koadjutor Dr. Stepinac, onda Marko ostane zasjenjen, po strani, zaboravljen, ne usuđuje približiti se.

* Svake nedjelje pohodi Preuzv. g. Dr. Stepinac po više priredbi Katoličkih društava razne priredbe u korist novih župa i slično. Svuda su vjernici upravo presretni, kad ga u svojoj sredini imadu.[333]

* Pokušaj ukinuća privatnih katoličkih škola

Već su odavno obećavali ratifikaciju sklopljenog konkordata, ali ništa od toga. Dapače, framasonerija je naumila izvesti djelo sasvim protivno konkordatu po kojem (konkordatu) zagarantirane su privatne vjerske škole. U ministarstvu prosvjete se spremao zakon, prema kojemu bi na podmukli način se dokinuli privatne srednje i učiteljske škole. Ministar unutarnjih djela Dr. Korošec srećom je o tom obavijestio preuzv. nadbiskupa, brzo je preuzv. koadjutor brzojavno protestirao kod ministra predsjednika Stojadinovića. Ministru Prosvjete Stošoviću ovako je brzojavio:

† 11. X. 1935.

Br. 321/Pr.
Gospodin Dobrivoje Stošović
ministar prosvjete
BEOGRAD
Gospodine Ministre,

332 Ovdje je prigodno opisan sadržaj iz novinskog članka koji se nalazi u prilogu *Dnevnika.*

333 Umetnuto više novinskih članaka pod naslovima: „Kapelica Krista Kralja“, „Svečanost na Sv. Duhu“, „Za nedjeljni počinak u Zagrebu“, „Novi zakon o muslimanskoj vjerskoj zajednici“.

Pronose se glasovi, da ministarstvo prosvjete donosi zakon, prema kojemu bi se prikrivenim načinom imale ukinuti privatne učiteljske i privatne srednje škole. Dužnost mi je, da Vas gospodine ministre pravodobno upozorim da će se katolici svim zakonitim sredstvima boriti i protiv samoga pokušaja donošenja takovog zakona.

Dr. Alojzije Stepinac
Nadbiskup-koadjutor

Još je Preuzv[išeni] Dr. Bauer, kao predsjednik biskupske konferencije protestirao i svi su Ordinarijati obavješteni, te pozvani, da i oni energično protestiraju. U subotu **16. XI. 1935.** stigle su vijesti, da se radilo samo o državnim školama, da je to krivo obavještenje i sl. Kad imamo svjedočanstvo katoličkog svećenika Korošeca, ministra pred kojeg je također zakon iznesen radi odobrenja, vidimo kako lažu. Imao sam i tekst prijedloga zakona. Među slijedećim je stranama pismo što su ga dobile časne sestre sv. Vinka o toj stvari, a dalje još, naći ćemo govor, što ga je u vezi s time izrekao preuzvišeni Dr. Stepinac 17. XI. u svetištu Srca Isusova. (...)[334]

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA
MINISTAR UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Povjerljivo!
Beograd, 8. 11. 1935.
Preuzvišeni gospodin Dr. Alojzije Stepinac
nadbiskup-koadjutor Zagreb
Preuzvišeni gospodine Nadbiskupe,

Ministar prosvete predložio mi je na pogled projekte zakona o izmenama i dopunama zakona o srednjim školama, koje namerava u najskorijem vremenu predložiti Narodnoj skupštini. Sa ovim zakonima ukidaju se doduše na jedan prikriven način – privatne srednje i privatne učiteljske škole. Ja sam zauzeo kod Ministra prosvete i Predsednika vlade najenergičniji stav protiv jedne ovakve namere koja će uzbuditi sve katoličko

334 Nedostaje završetak ovog pasusa *Dnevnika.*

stanovništvo države i koja je protivna i konkordatu. Ipak smatram za primarno i potrebno, da bi i Vi kod Predsednika vlade i Ministra prosvjete izrazili najhitnije svoje najenergičnije negodovanje nad jednim ovakvim ispadom protiv katoličkog stanovništva, nepozivajući se kod toga na ovo moje obaveštenje.

Izvolite primiti, Preuzvišeni gospodine Nadbiskupe, uverenje o mom odličnom poštovanju

Dr. Korošec

* Kako je važno da katolici osim na štampu imadu svoj upliv i na kino vidjelo se najbolje prigodom tonfilma „Golgota", koji je prikazivan pod pokroviteljstvom Preuzvišenog gospodina Dra A. Stepinca u Zagrebu i to samo u jednom kinu, jer drugi Židovi nisu htjeli preuzeti. Još su se grozili, da će Nadbiskupa napasti kamenjem, kad bude dolazio na predstavu. Ali nije bilo ništa, a nadbiskup koadjutor nije se ni toga bojao. Ustale su i novine liberalne da istaknu pojavu nove rubrike za film u „Hrvatskoj Straži" i novog odsjeka kod Centrale KA (Katoličke akcije – op. ur.). Sve je to niknulo i pokrenulo se ovih dana prigodom davanja „Golgote".[335]

BAN SAVSKE BANOVINE

Zagreb, 9. novembra 1935.

Preuzvišeni Gospodin

G-n Dr. Alojzije Stepinac, Nadbiskup-koadjutor Zagreb

Preuzvišeni Gospodine,

U vezi vaše preporuke čast mi je obavestiti Vas, da sam primio gđu Balenović vlasnicu zavoda Kultfilm. Međutim dozvolu za specijalne đačke predstave može prema postojećim propisima dati Ministarstvo prosvete a ne poverena mi banska uprava.

Stoga je gđa Balenović upućena, kako da postupi da joj se dade odnosna dozvola za film Golgota a Kr. banska uprava će njezinu molbu Ministarstvu prosvete preporučiti.

335 Umetnut novinski članak pod naslovom „Iz župe sv. Jeronima u Maksimiru" te jedan manji novinski članak „Nadbiskup-koadjutor u novim periferijskim župama."

Molim Vas Preuzvišeni Gospodine da i ovom prilikom izvolite primiti uverenje o mom odličnom poštovanju.

Ban M. Kostrenčić

Dakle ni toliko autonomije nema banska uprava da dozvoli jednu poštenu predstavu i odgojnu stvar đacima. O tempora o mores! (O čudnih li vremena, čudnih li običaja! – op. ur.).[336] Taj dan šutnje izgleda da je framasonsko maslo, teosofska posla. Katolička crkva moli za pokojne, što ima smisla 2 minuta šutiti. Šteta što se za to rabe zvona katoličkih crkvi.[337]

* Pred 2 tjedna stvorili su projekt zakona po kojemu bi bile dozvoljene hrvatske, sr[pske] i slov[enske] zastave, ali se o tom ništa više ne govori, nego ih još uvijek, kako si vidi iz ovih pisama, bodu u oči hrv. zastave, na koje hrv. narod ima pravo od davnih dana i za koje je zadnjih godina proliveno mnogo hrvatske krvi.

KRALJEVSKA BANSKA UPRAVA SAVSKE BANOVINE
Odjeljak za državnu zaštitu
Pov. II-DZ-br. 55084-35
31. oktobra 1935. godine
ZAGREB
Predmet: Zbor opozicije u Mariji Bistrici
PREČASNI ORDINARIJAT ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE Zagreb

Čast mi je saopćiti da mi je sreski načelnik u D. Stubici izvestio, da će 3. novembra ove godine biti u Mariji Bistrici zbog pristalica Dr. Mačeka, na koji će kako se računa doći oko 10.000 ljudi. Tom prilikom biće u crkvi posvećena hrvatska zastava, kojoj će navodno kumovati dr. Maček po svome delegatu.

Smatrajući da nije zgodno da se od strane župnika u Mariji Bistrici preduzme crkveni akt posvećenja zastave, čast mi je umoliti Vas, Preuzvišeni Gospodine za intervenciju kako župnik u Mariji Bistrici Msgr. g. Seigerschmit ne bi to učinio.

336 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nova župa sv. Jeronima u Maksimiru“ i članak „Dan primirja – dan šutnje“.

337 Umetnut novinski članak pod naslovom „80. godišnjica Katoličkog djetičkog društva“.

Čast mi je saopštiti Vam da sam u ovoj istoj stvari uputio i službeni akt Prečasnom ordinarijatu zagrebačke nadbiskupije.

Očekujući saopćenje o odredbi Vaše Preuzvišenosti u ovom predmetu molim da i ovom zgodom primite izraze mog odličnog poštovanja.

Ban M. Kostrenčić

Ja sam banu privatno odgovorio na pismo jer je i meni pisao u istoj stvari.

Stepinac

Odgovoriti – Nadbiskup-koadjutor je telefonski dao upute župniku da ne učini ništa što bi se protivilo pravilima crkve, a na političkoj skupštini ne smije blagoslivljati zastavu, već gdje drugdje ukoliko ima zastava bilo nekakav religiozni znak.

Odgovor banu.

Gospodine bane!

Na Vaše cijenjeno pismo u predmetu blagoslova zastave na političkom zboru u Mariji Bistrici, čast mi je izvjestiti Vas, da sam danas telefonski nazvao župnika Seigerschmita da čujem šta je na stvari.

Principijelno ne uskraćuje crkva blagoslova niti hrvatskoj trobojnici, jer stvar nije u sebi zla. No, budući, da se na Mariji Bistrici ovaj puta održaje politička skupština, to sam župnika uputio, neka ne dolazi na političku skupštinu (jer se na koncu i dr. Maček protivi uplitanju klera u politiku) već neka zastavu u koliko imade na njoj kakav takav znak vjerski simbol blagoslovi privatno u kakovoj kapeli, pa će župnik prema tome i postupiti.

Izvolite gospodine bane primiti uvjerenje o mom odličnom poštovanju.

Zagreb, 2. XI. 1935.

Nadbiskup koadjutor

† 17. XI. 1935.[338]

† 19. XI. 1935. „Hrv[atska] Straža". Propovijed Nad[biskupa] koadjut[ora] na sljedećoj stranici. U 11 sati prisustvovao je preuzvišeni Nadbiskup-koadjutor na otvorenju izložbe Zadruge likovnih umjetnika. Osobito mu se svidjela Bužanova slika „Seoski zubar".

BAN SAVSKE BANOVINE

Zagreb, 13. XI. 1935.

Preuzvišeni Gospodin

G-n Dr. Alojzije Stepinac

Nadbiskup koadjutor ZAGREB

Preuzvišeni gospodine,

U vezi moga pisma u predmetu blagoslova zastave na političkom zboru u Mariji Bistrici na dan 3. o. mj. kao i Vašega cijenjenoga odgovora na ovo moje pismo čast mi je saopštiti Vam da mi je zvanično izvešteno da je posveta hrvatske plemenske zastave obavljena u crkvi Marije Bistrice prigodom svete mise koju je odslužio i ujedno izvršio posvetu Msgr. g. dr. Matija Seigerschmit.

Na zastavi je s jedne strane bio hrvatski grb, a na istome križ, a oko grba piše Sve za vjeru i domovinu te natpis Hrvatska seljačka organizacija Marija Bistrica. Na drugoj strani zastave nalazi se klasje žita sa srpom i natpisom. Svaki neka bude svoj na svom, seljaci složno brane naš hrvatski dom.

Prilikom same posvete održao je u crkvi župnik Msgr. g. dr. Seigerschmit slijedeći govor:

„Narode svi znamo zašto smo se danas ovdje sastali. Sastali smo se da blagoslovimo našu hrvatsku zastavu koja potječe od kako je postao hrvatski narod. Hrvatska zastava je simbol Hrvata, pod kojom se Hrvati bore za svoju slobodu i svoja hrvatska prava. Hrvati se nalaze u velikim borbama koje borbe otešćavaju sami domaći sinovi izdajice.

Sa borbama mogu biti uspjesi samo pomoću Boga, stoga treba da Ga pozovete u pomoć i onda se možete nadati uspjehu. Sada ću Vam blagosloviti naš hrvatski barjak, pod

338 Umetnut novinski članak pod naslovom „Proslava 400-godina rada Uršulinka".

kojim vojujemo i pod kojim se i dalje budemo borili za naša stara hrvatska prava."

Dostavljajući prednje čast mi je skrenuti pažnju na govor župnika Msgr. g. dr. Seigerschmita kao i na svečani karakter posvete, koja je obavljena u crkvi prilikom službe Božje premda ste Vi Preuzvišeni Gospodine dali uputu Msgr. g. dr. Seigerschmitu da se zastava može blagoslivati privatno u kakovoj kapeli i u koliko imade na njoj kakav takav vjerski simbol. Međutim kako se vidi obavljena je posveta ne samo svečano nego je Msgr. g. dr. Seigerschmit vjerski čin povezao svojim govorom sa dnevnom političkom borbom.

Kako Vaša preuzvišenost u svom odgovoru na moje pismo u ovoj stvari stoji na stajalištu da crkva principijelno ne uskraćuje blagoslova niti hrvatskoj trobojnici, jer da stvar nije u sebi zla, čast mi je napomenuti da bit stvari nije u posveti „hrvatske" zastave kao takove nego zastave koja pozitivnim zakonom nije dozvoljena. Vršeći jedan vjerski čin nad takovom zastavom dobija široka javnost dojam da se ista smije i treba nositi i isticati pa se tim naročitim aktom crkvenoga obreda ukazuje na bezvrednost jednoga pozitivnoga zakonskoga propisa naročito, kad se u takvim slučajevima kao što je to bilo u Mariji Bistrici daje još svečana nota i široki publicitet govorom u potpuno svjetovnom i političkom duhu.

Čast mi je saopćiti Vam da sam u ovom predmetu uputio službeni akt Prečasnom nadbiskupskom duhovnom stolu sa molbom da Prečasni ordinarijat izvoli izdati jedno principijelno uputstvo podređenom kleru, kako bi se u buduće izbeglo vršenje vjerskih funkcija, nad zastavom koja nije zakonom dozvoljena i time sprečilo da narod dobiva krive predodžbe da jedna visoka ustanova – Crkva – djelovanjem svojih organa sankcionira izvesne protuzakonite akte.

Molim, Preuzvišeni gospodine, da i ovom prilikom izvoite primiti uverenje mog dubokog poštovanja

Ban
M. Kostrenčić

Slijedi novo Kostrenčićevo pismo:

BAN SAVSKE BANOVINE
Zagreb. 14. XI. 1935.
Preuzvišeni Gospodin
G.n. Dr. Alojzije Stepinac
Nadbiskup-koadjutor
ZAGREB

Preuzvišeni Gospodine,

U vezi moga pisma od 13. o. m. u predmetu posvećenja hrvatske zastave koju je izvršio 3. o. m. župnik u Mariji Bistrici čast mi je saopštiti Vam da se je slično opetovalo 10. o. m. u crkvi u Markuševcu. Toga dana je izvršio posvećenje plemenske hrvatske zastave župnik u Markuševcu g. Blaž Kovačić. Kako je iz izloženog vidljivo posvećivanje zastava učestalo je tako, da smatram potrebnim da skrenem pažnju Vašoj Preuzvišenosti na ovu činjenicu kako biste izvoljeli podređenom Vam kleru izdati shodna uputstva s razlogom navedenim u mome pismu od 13. o. m.

Molim, Preuzvišeni Gospodine, da i ovom prilikom izvolite primiti uverenje mog odličnog poštovanja.

Ban
M. Kostrenčić

Gospodine bane!

Molim Vas, prije svega, da me izvinete što nisam do sada dospio da odgovorim na Vaše cijenjeno pismo u predmetu hrvatskih zastava.

Moram konstatirati prije svega činjenicu da moji svećenici nisu nigdje sami pozivali naroda da im donosi kakove zastave na blagoslov, a u ono nekoliko slučajeva, gdje su vjernici (bili) zatražili blagoslov hrvatske zastave sami od sebe, lako mogu da ispričam svoje svećenike, ako se uoče neke činjenice.

Prije svega svi znadu, pa i naš seljački svijet, da srpska pravoslavna crkva vija slobodno srpsku zastavu prema čl. 4. Ustava iste crkve. Morao je dakle zakonodavac biti dosljedan, pa što je dozvolio jednome, morao je mutatis mutandis dozvoliti i drugome kad su pred građanskim zakonom svi jednaki. Katolicima se pak ne dozvoljava niti vijanje papinske zastave niti vijanje hrvatske, dok se istodobno pravoslavnoj crkvi dozvoljava vijanje srpske zastave.

No i bez obzira na to ne može se mnogo predbaciti katoličkim svećenicima u toj stvari. Narod hrvatski ogorčen je do u dno duše nad prilikama u zemlji. Imao je uvijek pravo na svoju narodnu zastavu, koju je respektirala i najgora i tuđinska vlast i narod hrvatski nije se toga prava nikada odrekao. Prema tome niti zakon, na koji se građanska vlast poziva, po mom dubokom (napomena u tekstu da je „dubokom" precrtano – op. ur.) uvjerenju nema nužnih svojstava, koja mora da imade svaki zakon. Lex debet esse iuista, possibilis, utilis (Zakon mora biti pravedan, moguć i koristan – op. ur.). To su tri bitne oznake svakog zakona. Zakon pak ovaj, koji brani (tj. zabranjuje – op. ur.) hrvatske zastave (ako uopće postoji zakon koji ih direktno brani) niti je lex iusta, jer se hrvatski narod svoga prava nije odrekao, nego kao jedan čovjek naglašuje svakom prilikom ovo pravo. Niti je lex utilis, jer je stvorio i stvara dnevno najveće neraspoloženje prema državnoj vlasti, i prema tome daleko više škodi državi nego tolike druge stvari (pošto potkapa temelje svake države, a to je zadovoljstvo građana – ove riječi su precrtane, stoji napomena u tekstu – op. ur.). Izvan svake je naime sumnje da su zadovoljni građani najmanje buntovni.

Tu je činjenicu valjda uvidio i g. dr. Milan Stojadinović predsjednik kr. vlade, kada mi je rekao prigodom zadnjeg posjeta „mi ćemo zastave dozvoliti". Prema načelima koja sam malo prije izložio ne može ni crkva katolička sve što se zove zakonom priznati za zakon dok nema zakonskih uvjeta, jer bi inače morala da prizna valjanost i najgorim odredbama, što ih pojedine vlade donose u raznim zemljama pa i kod nas u školskom pitanju itd. kojima se isključuje svaki upliv crkve na javni život (napomena u tekstu: Cijeli pasus od Tu je ... do javni život – križan je – op. ur.).

Kad dakle stvari tako stoje šta može da učini jedan svećenik ako masa ogorčenog naroda izvjesi zastavu i traži od njega da izvjesi zastavu? Ili ako dođu moliti da im blagoslovi zastavu koja nema na sebi ništa nedostojnog ništa naravnim ili crkvenim zakonom zabranjenog, a narod je inače miran i dobar? Ja mislim da im predentia pastorali (pastoralna razboritost – op. ur.) nalaže da učine ono što su i učinili, da ne dođe do još većeg zla.

Ne bude li narod donosio tih zastava budite uvjereni, gospodine bane, da ih ni crkva neće blagoslivljati niti ih vješati

ako ih se hrvatski narod odrekne. A dok god stvar nije u sebi zla, i dok god su prilike ovako teške i narod ovako strahovito ogorčen na tolike nekorektnosti i nasilja u zemlji, dotle će i crkva katolička nastojati da (napomena u tekstu: nekoliko riječi precrtano – op. ur.) (Pasus od Ne bude ... do da – prekrižen je – op. ur.) pravedne osjećaje svojih vjernika ne vrijeđa i ne izaziva.

Na pametnoj je državnoj upravi da se mir i poverenje puka prema državi što prije uspostavi (napomena u tekstu: pa će onda sami od sebe otpasti – precrtano – op. ur.).

To je moja vruća želja.

Izvolite itd...

Na poledjini gornjeg pisma glasi. Ovo je pismo koncipirao Preuzvišeni pred Božić kao odgovor još na pisma o predmetu blagoslova Hrvatske zastave u Mariji Bistrici. Kako su međutim vlastodršci popustili strogo postupanje i prestali uredovati u pogledu trobojke), narod je postao mirniji te nisu više toliko ni urgirali isticanje njihovo tolikom vehemencijom kao onda dok se je strogo zabranjivalo, osim toga otkrivene su i velike makinacije komunizma prijeteće javnom poretku – zato je ovo pismo ostalo a da nije poslano g. banu. Ipak ga je vrijedno sačuvati, jer se iz njega vidi stanovište Nadbiskupa koadjutora u tom predmetu.[339]

† 20. XI. 1935. „Hrvatska Straža“ od 20. XI. 1935. donijela je informaciju o tome da je Hrvatsko pjevačko društvo Zvonimir iz Zagreba pokrenulo akciju za podizanje spomenika Matiji Gupcu. U informaciji je stajalo da su za pokroviteljstvo zamoljeni nadbiskup Stepinac i V. Maček, koji su se o toj akciji pohvalno izrazili, a Meštrović obećao da će spomenik Matiji Gupcu napraviti kao svoj poklon hrvatskom narodu.[340] Na ovo se preuzvišeni koadjutor malo ljutio, zašto se ga stavilo u novine, a još nije prihvatio pokroviteljstvo i kako ga se dovodi u usku vezu s dr. Mačekom. Urednik HS [Hrvatske Straže] obećao, da će u buduće paziti.

339 Umetnut novinski članak pod naslovom „Križarska proslava na Sv. Duhu“ i manji članci „Akademija u dvorani Gospe Lurdske“ i „Akademija Karitasa“.

340 Ukratko prepričani umetnuti članak iz novina pod naslovom „Akcija za spomenik Matije Gupca“. Novinski članak je priložen u cijelosti.

* Ove godine je tkz. zenički proces. Optuženo je jedno dvadesetak osoba među njima o. fra Miron Kazinović, župnik Zenice, Rafo Prusina, župnik u Gabeli, o. fra Tugomir Galić, kapelan u Zenici, da su skrivali nekog od atentatora i pomagali im pobjeći. Državni odvjetnik, vele, da je tražio nekoliko smrtnih osuda. Konačno im se nije ništa dokazalo, te su nakon devet mjesečnih patnja pušteni na slobodu.[341]

† 26. XI. 1935. posjetio je Nadbiskupa koadjutora novi mađarski konzul u Zagrebu. Nadbiskup mu je drugi dan vizitu vratio.

† Dne 24. XI. u 4 h poslije podne posjetio je preuzv. g. Stepinac sa preuzv. g. dr. Bauerom priredbu (Akademiju) u konviktu časnih sestara Uršulinki u Vlaškoj ulici. Isti je dan u 5 sati poslije podne u crkvi oo (otaca – op. ur.) isusovaca obavio primanje Akademičarki u Marijinu kongregaciju.[342]

† 25. XI. 1935. 6-7 h poslije podne. Dr. Miškulin, ministar pravde, kod Nadb[iskupa]. Diktirao doslovno nadb. Koadjutor: U 6 h došao je Min. Miškulin. U razgovoru sa oba nadbiskupa pokazao je Ministar kako je vlada zaista spremila projekt za ukinuće škola. Dodao je i to, da u Ministarstvu prosvjete vlada zaista pravi sistem za ukinuće katoličkih škola. Time je najbolje opovrgnuta tvrdnja načelnika ministarstva prosvjete Balugdžića koji je preuzv. Baueru i čas[nim] sestrama pisao da nema govora o ukinuću katoličkih škola. Gosp. Balugdžić je svoju tvrdnju iznio ili svjesno ili nesvjesno, ako je svjesno, onda je svjesno lagao, ako li je i pisao nesvjesno, nije smio pisati i u bludnju zavoditi nadbiskupa.

Nadbiskup-koadjutor zamolio je tom prigodom Ministra pravde da ne zaboravi amnestiju političkih krivaca. G. Ministar mu je rekao da su izražena dva prijedloga za amnestiji: jedan općeniti drugi specijalni. Općoj amnestiji protivi se Živojin Lazić (ranije ministar unutarnjih poslova – op. ur.), jer da bi time morali pustiti na slobodu komuniste, što nikako ne može biti. Gos. Min. je uvjeravao Nadbiskupa-koadjutora, da će

341 Umetnut novinski članak pod naslovom „Ćirilometodska jubilarna godina"

342 Umetnuti novinski članci iz zagrebačkih „Novosti" od 22. studenog 1935. pod naslovima „Talijanski episkopat", „Krsna slava sv. Mihajla Arhandjela", „Nadbiskup palerma daruje crkvene dragosjenosti za rat" i „Talijanski biskupi oduševljavaju i daju zlato za rat".

bivši načelnik Koprivnice g. Kraljić[343] biti svakako obuhvaćen bilo jednom bilo drugom amnestijom. Nadalje je Min[instarstvo] pravde zamolio da bi senjski biskup predložio za kanonika dr. Biničkog,[344] a on će nastojati, da bude po državi imenovan. Bilo je dotaknuto i pitanje kotorske biskupije i njezinih prilika i neprilika.

† 26. XI. 1935.: Prvi put sa dr. Mačekom. (doslovno diktirao nadbiskup koadjutor, Dr. A. Stepinac). Danas poslije podne u 5 sati imao je preuzv. g. Nadbiskup koadjutor sastanak sa dr. Vlatkom Mačekom, koji je trajao vrlo dugo, skoro 5 sati. Sastanak je bio upriličen u župnom dvoru Sv. Blaža, tako da je Vladimir Kerdić koji je otprije poznat sa dr. Mačekom udesio tobožnju čajanku u proslavu 20-godišnjice osnutka svoje župe.

Sastanku je prisustvovao uz dr. Mačeka i dr. Reberski,[345] njegov prijatelj, a Nadb. Koadjutor uzeo je kao svjedoka razgovora dr. Aleksandra

---

343 **Ivan Kraljić** (1879.–1956.) je prije uvođenja šestosiječanjske diktature kao viđeniji HSS-ovac bio koprivnički gradonačelnik. Tijekom diktature povezuje se s ustaškim pokretom, zbog čega je okrivljen za terorističku djelatnost i osuđen na višegodišnju robiju. Nakon povratka iz zatvora lijevo Miškinino stranačko krilo unutar HSS-a politički ga marginalizira. Kad su ustaše preuzele vlast, Kraljić s njima aktivno surađuje. Sudeći prema povijesnim izvorima, upravo je Kraljić denuncirao Miškinu za prokomunističke stavove i negativan odnos prema NDH, zbog čega je taj najpoznatiji seljački književnik uhićen i 1942. ubijen u logoru Jasenovac. https://www.bib.irb.hr/855625 (3. VIII. 2019.)

344 **Fran Binički** (Mušaluk kraj Gospića, 11. VII. 1875. – Gospić, 1. V. 1945.), hrvatski književnik. Pisao i pod pseudonimima „pop Hrvat Likota" i „pop Slobodin". Završio studij teologije s doktoratom u Innsbrucku. Bio je kapelan u Novom Vinodolskom te profesor senjskoga sjemeništa. Uređivao ediciju Pučka knjižnica u Senju te listove *Hrvat* u Gospiću i *Hrvatska* u Zadru. Njegova djela uglavnom tematiziraju događaje iz hrvatske povijesti i odlikuju se naglašenim rodoljubljem i didakticizmom. Pisao je epske pjesme i epove (*Grgur Ninski,* 1900; *Tvrtko,* 1908), romane (*Ivan Hrvaćanin,* 1926.), pripovijesti (*Na ruševinama,* 1940.), memoarsku prozu (*Moje tamnovanje,* 1941.) te djela iz povijesti i crkvene povijesti (*Predziđe kršćanstva,* 1924.). Ubijen potkraj II. svjetskog rata.

345 **Josip Reberski** (Zagreb, 7. II. 1881. – Buenos Aires, 8. X. 1965.) odvjetnik te hrvatski i jugoslavenski političar. Doktorirao je pravo, zaposlio se u Financijskom ravnateljstvu u Zagrebu, ali je zbog političkog djelovanja bio premješten u Szeged. Bio je član Hrvatskoga sokola i predsjednik Hrvatskoga športskoga kluba Concordia u Zagrebu. Vodio je akcije za pomoć u školovanju istarskih, gradišćanskih i bunjevačkih Hrvata, kao i akcije za stambeno zbrinjavanje bjegunaca iz Istre pred terorom talijanskih fašista. God. 1920. postao je zastupnik grada Zagreba. Bio je član vodstva Hrvatske seljačke stranke (HSS), a 1934. bio je interniran u Sandžak. Na izborima za Narodnu skupštinu (1935, 1938) bio je izabran za zastupnika na listi HSS-a. Ubrzo nakon osnutka Nezavisne Države Hrvatske (1941) bio je uhićen. Član užega vodstva HSS-a oko V. Mačeka. U svibnju 1945. napustio je Zagreb. U Rimu je bio član vodstva emigrantske organizacije Hrvatski klub. God. 1947. emigrirao je u Argentinu.

Gahsa,[346] sveuč. profesora fakulteta u Zagrebu (bogoslovija). Kad je Nadb. Koadjutor oko 5 sati došao tamo, našao je već sve sakupljene, a kako je bila gusta magla, nije bilo nikoga u taj čas pred župim dvorom, inače bi policija sigurno bila odmah zamijetila nadbiskupov automobil, a valjda i dr. Mačeka.

Dr. Maček pozdravio se vrlo srdačno sa nadbiskupom i vidjelo se da mu bijaše vrlo drago, da je došlo do toga sastanka. Pošli su svi zajedno u blagovaonu i nakon male zakuske odstranio se preč. g. Kerdić sa svojom sestrom iz sobe, a ostali sami dr. Stepinac, dr. Maček, dr. Gahs i dr. Reberski. Nakon kratke stanke započeo je Nadbiskup-koadjutor razgovor, te je rekao g. Mačeku, predsjedniku Seljačke stranke: „Gospodine predsjedniče, da se prije svega razumijemo, zašto sam ja izbjegavao do sada sastanak s Vama. Prije svega htio sam Vas posjetiti još kad ste bili u bolnici – zatvoru u Zagrebu, što se valjda i sjećate, ali je to spriječila beogradska vlada indirektno preko šefa policije u Zagrebu, koji je došao osobno k meni u dvor i rekao mi, ako želim uistinu do Vas, da mora tražiti dozvolu od Ministarstva pravde, što sam ja odbio. Drugi razlog, bit ću iskren, jest Vaš civilni brak, koji me osupnuo, jer Vi znadete da je Crkva katolička u pitanju braka nepopustljiva. Nisam u prvi mah znao znači li to direktan stav Vaš proti Crkve katoličke ili je to neprijatna nužda."

„Ad mentem moga civilnog braka, reče dr. Maček, stvar se imade ovako: Moja prva žena[347] otišla je po zlu i morao sam, da je ostavim.

346 **Aleksandar Gahs** (Požega, 10. VII. 1891. – Zagreb, 1. XII. 1962.), hrvatski katolički religiolog. Filozofsko-teološki studij završio na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 1915. Nakon nekoliko godina pastoralne službe, studirao teologiju u Lyonu, gdje je i doktorirao (1921). God. 1921–23. studirao etnologiju i prapovijest na Filozofskome fakultetu u Beču. Od 1923. predavao usporednu znanost o religijama na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Pisao o magiji, ezoteriji, šamanizmu, braku, obitelji i dr.

347 Vladko Maček bio je u braku tri puta. Još prije početka Prvog svjetskog rata sklopio je brak s Paulom Grumešić. Nakon njegova povratka iz rata, rastali su se, a djece nisu imali. Njegova druga žena, s kojom se vjenčao 1924., bila je Marija Jurak. Marija je od Vladka bila mlađa 22 godine. Nakon što je rodila dvoje djece, Agnezu (1925) i Andreja (1926), Marija je umrla 1927. godine. U treći i posljednji brak stupio je s mlađom sestrom pokojne žene Marije, Josipom Jurak. Josipa je preuzela brigu o dvoje djece koje je njezina sestra rodila. https://www.biografija.com/vladko-macek/ (2. VIII. 2019.)

Što mi je preostalo nego da se ponovo ženim. Salijetali su me kao skakavci starokatolici, ne bi li me k sebi privukli. No ja sam im odlučno izjavio – to ne, od vjere svoje ne odustajem, te sam se tada prvi puta civilno vjenčao. No, ova mi je žena umrla ostavivši djece. Dok je otac bio živ, išlo je kako tako, ali kad je on umro, nisam znao drugo da započnem nego da se opet ženim. Nastojao sam da držim u tajnosti svoj civilni brak i pošao u Čakovec u najvećoj tajnosti, pače ni sreski načelnik u Čakovcu Milanić nije sve obavio prema propisima, ali čim je ban Kostrenčić za to doznao, naložio je, da se posvuda razglasi moj civilni brak."

„Razumijem", reče Nadbiskup koadjutor. – „No ima i treći razlog zašto nisam do sada htio da se sastanemo. Ja najme moram mnogo puta intervenirati za naše ljude: bilo koji su zatvoreni, bilo koji su otpušteni iz službe nikakove veze s tim ljudima (ovako nejasno u tekstu – op. ur.). Ovako mi nisu mogli ništa predbacivati, makar mi se predsjednik vlade Stojadinović usudio predbaciti da podržavam veze stalno s Vama. Eto, to su razlozi. No danas možemo da razbistrimo neke probleme i da se razumijemo među sobom."

Dr. Maček pažljivo je slušao. „Prije svega što se tiče odnosa katoličke crkve sprema politike hrvatskog naroda", reče nadbiskup koadjutor, „nemate se ničega bojati. Ja naime vidim da se hrvatski narod bori za svoja osnovna prava, a toga mu crkva katolička prema tome ni ja, kao predstavnik Crkve u ovom dijelu naroda ne zamjeram." „Vi znadete", rekoh, „da sam ja zabranio svećenstvu kandidirati kod prošlih izbora i ta je zabrana bila općenita, da pokažemo da je Crkva iznad politike, dali mi se ne može zamjeriti, rekao sam beogradskim vlastodršcima, ako ja ćutim sa svojim narodom. U političkom pogledu, dakle, nemate se ničega bojati sa strane Crkve, jer je borba hrvatskog narodoa za svoja prava opravdana.[348]

Svjestan i prosvjećen hrvatski narod izvojštiti će si svoja prava. No što mi tražimo apsolutno jest poštivanje dogmi katoličke crkve sa Vaše

348 Jedan red i pol teksta precrtan tušem.

strane. Mi tražimo da možemo mirno vršiti svoju vjersko-uzgojnu misiju. Mislim da nema razloga za spor među nama i da se na tome možemo složiti. Vidjelo se očito, da je Dr. Maček s tim potpuno zadovoljan. – „No protiv čega ćemo odlučno ustati i u čem bi neminovno moglo doći do sukoba – to su nezdravi nazori, koji se šire preko raznih seljačkih ideologa, kao što su Šarinić (Ivo Š. autor knjige: Ideologija hrvatskog seljačkog pokreta, Zagreb, 1935. – op. ur.), Grgošević, Herceg[349] etc."

Dr. Maček: „Ja nisam ni pročitao još do sada Šarinićeve knjige". „Šarinić" – nastavio je, „to Vam je bogec, bogec i nije ništa njegova u knjizi. „Mislim da nema smisla" – upadne nadb. koadjutor – „da se izazivlje polemika ili napadaj, kad se mnoge stvari mogu riješiti u četiri oka. Čemu je na pr. trebao onaj smiješni Hercegov ispad protiv mene?

„Ah Hercega" – reče Maček – „treba razumjeti. To Vam je nesvršeni pravnik. – Dosta je pametan, ali misli da u pitanju Gupca[350] ne smije nitko ništa poduzeti bez njegova znanja i odobrenja". – „Zato ga je i g. Predsjednik i poklopio". – reče dr. Reberski. U to se umiješao i dr. Gahs, rekavši: „Gosp. predsjedniče, kad je već riječ o ideologiji i autohtonoj seljačkoj kulturi, ja ću naskoro imati jedan ciklus predavanja o tom na pučkom sveučilištu, jer sam kao etnolog i stručnjak svakako pozvaniji da o tom govorim i pišem, negoli ovi ideolozi. Pokazat ću da nisu ispravni navodi tih seljačkih ideologa."[351] Tu je nastala mala debata. Dr.

---

349 **Rudolf Herceg** (Pristava kraj Tuhlja, 26. III. 1887. – Zagreb, 22. III. 1951.), hrvatski političar i javni djelatnik. Do 1925. težište njegova djelovanja bilo je u politici; 1920. član Glavnog odbora Hrvatske (republikanske) seljačke stranke te zastupnik na skupštinskim izborima 1920. i 1923., pa urednik *Slobodnoga doma* (1924–25). Od 1925. posvetio se kulturno-prosvjetnom radu: bio je pokretač, tajnik i glavni promicatelj rada Seljačke sloge (1925–29), njezin predsjednik (1935–41) pošto je obnovljena te urednik njezina glasila *Seljačka prosvjeta* (1926–29). Pokretač serije *Seljačka knjižnica* te smotri seljačkih zborova, koji su pomogli očuvanju narodne baštine. Zastupnik u skupštini Zagrebačke oblasti (1927–29), predsjednik njezina prosvjetnog odbora i nakon Radićeva ubojstva predstojnik za narodnu prosvjetu. Bio je glavni pokretač izdanja *Sabranih djela* A. Radića (19 sv., 1936–39.). Jedan je od pokretača *Hrvatske enciklopedije*. Autor nekoliko popularnih djela koja sažimaju ideologiju seljačkoga pokreta. S javnim radom prestao je 1941; uhićen 1949., bez presude zadržan u logoru do 1951., kada je pušten teško bolestan.

350 Matija Gubec, vođa seljačke bune iz 1573. godine.

351 Prema „seljačkoj ideologiji" HSS-a seljak kao glavni proizvođač primarne ljudske potrebe – hrane – najvažniji je čimbenik i činilac u ljudskom društvu. Zbog toga se čitava druš-

Maček počeo je razvijati neke misli i vidilo se da hoće donekle opravdati stanovište tih pisaca ili bolje reći – nazore Seljačke stranke, pa zato reče dru Gahsu neka prije predavanja svakako još dođe k njemu, da se o tome još porazgovore.

„Evo“ – upade nadb. koadjutor –„ako bi se iznosili krivi nazori preko seljačke ideologije, tu bi nastao sukob, a Vi znadete g. Predsjedniče, što bi značilo za hrvatski narod ako bi u njemu nastao vjerski rascjep, na pr. da dođu na površinu starokatolici.“ Dr. Maček, vidjelo se, odmah je shvatio stvar spomenuvši Njemačku, gdje se Hitler ima da bori s protivnim strujama, a među njima sa izvrsno organiziranom katoličkom crkvom. „Pa koliko ima starokatolika?“ – zapita Dr. Maček, „Par hiljada“ – reče nadbiskup, „ali to su konkubinarci – i Vi znadete vrlo dobro kako su se oni odnosili prema raznim režimima i klanjali se od crne zemlje, samo da uživaju subvenciju.“

„Znam“, reče Dr. Maček, „no oni ne znače ništa za hrvatski narod.“ „No Vi mi“, reče dr. Maček, „nećete zamjeriti, što sam ovih dana čestitao muhamedancima u Bosni ramazan, jer su napokon i oni Hrvati.“[352]

„Tu se baš vidi“ – rekoh ja – (precrtano, op. ur.) reče nadbiskup, „tragedija vjerskog rascjepa, jer da Hrvati u Bosni nisu postali bogumili, pa

tvena organizacija – politička, kulturna, socijalna i gospodarska – mora prilagoditi upravo seljaku i seljačkim interesima. Dakle, socijalna vrijednost drugih društvenih slojeva (građanstvo, buržojazija, svećenstvo) ima se prosuđivati po tome koliko su korisni i potrebni seljačkom narodu. Seljaštvo mora postati odlučujući faktor u svakom društvu ne samo zbog svoje brojnosti u tom društvu nego i u kulturnom pogledu, jer je on u svakoj nacionalnoj zajednici sačuvao svoje osebujne oblike narodne kulture. Zbog toga se interesima seljaštva moraju podrediti svi državni mehanizmi uprave i samouprave, posebno u financijskom i poreznom smislu. Cilj je uklanjanje privilegija, odnosno onemogućavanje eksploatacije seljaštva, što ih građansko društvo provodi u obliku trgovinske razmjene, industrije, bankarstva, intelektualnog rada i kapitala. HR-HDA, fond 1005., Arhiv Rudolfa Bićanića, kut. 3., F-VIII., rukopis „Hrvatska seljačka stranka“.

352 Hrvatska politika u međuratnoj Jugoslaviji, pa i politika HSS-a, uzimala je 'hrvatstvo muslimana' kao gotovu činjenicu i s njim operirala u polaganju prava na Bosnu i Hercegovinu u slučaju preuređenja jugoslavenske države. Tijekom dvadesetih to je proisticalo iz činjenice da se većina poslanika JMO u Narodnoj skupštini izjašnjavala Hrvatima i da su svi napori režima da pridobije muslimane za stranke srpske orijentacije ostali bez uspjeha. Detaljnije u: Tomislav IŠEK, *Hrvatska seljačka stranka u Bosni i Hercegovini 1929.-1941.*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1991.

onda muhamedanci, danas bi stvar u Bosni drukčije stajala za Hrvate."[353] „No", nastavi nadbiskup „g. predsjedniče" mi imamo i drugih dodirnih točaka gdje možemo zajednički nastupati: tu je baš sada aktualna borba protiv komunizma, koji bi značio također propast za hrvatski narod, jer bi postao plijenom velevlasti."

„Znam što znači komunizam", reče dr. Maček, „imamo primjer u Rusiji".

„Komunizam je" reče nadbiskup „ostvariv jedino na principima ljubavi."

„On je ostvaren", reče dr. Maček, „u našim crkvenim redovima."

Tu je dr. Maček primijetio kako su naše časne sestre po bolnicama i školama najbolja reklama katoličke crkve. Dotakli smo se i pitanja sokola. „Ja sokola neću nikada uspostavljati!" – reče dr. Maček. „Mladeži dati ćemo priliku za gimnastiku, ali sokola ne trebamo."[354]

Tu su razgovarali o progonima klera prigodom biskupske poslanice, pa se i on interesirao za neke svećenike koji su zajedno s njime bili u zatvoru. Napokon se nadbiskup dotakao i pitanja zastave, koje više puta dovode nered u crkvene poslove. „Nakon Marije Bistrice zastave su praktički dozvoljene, pa ih se može vješati izvan crkvenih funkcija" – reče nadbiskup.

„Mislim", reče Maček, „da još malo tu počekamo. Kad izađe zakon o zastavama, ljudi će prestati vješati kao što i sami kažu." Razgovarali smo još o koječemu, tako da je cijeli taj sastanak trajao oko 5 sati. Nadbiskupov zaključak, kad se s njime oprostio i pošao kući bio je po prilici ovaj: Nije čovjek odviše visoke inteligencije ili bolje reći nije jedna jaka vodeća izgrađena ličnost, ali izgleda makar malo tašt, a ono prilično iskren i otvoren, a nadasve dobroćudan ili štono riječ, jedan pravi kumek. S tim bi se čovjekom, po sudu Koadjutora, dalo raditi. On je naime pripadnik

353 Stepinac je očito smatrao da su uglavnom pripadnici bogumila (Bosanske crkve) prešli na islam. To odgovara nekim tadašnjim historiografskim tumačenjima tih procesa. Detaljnije o toj problematici: John, V. A. FINE, *Bosanska crkva. Novo tumačenje,* BKC, Sarajevo, 2005.

354 Iako je i sam kao mladić bio član „Hrvatskog sokola", Maček u novim uvjetima nakon olabavljanja diktature nije želio ponovnu uspostavu hrvatskog sokolstva. Želio je organizaciju koja će proisteći iz hrvatskog seljačkog pokreta i koja će biti pod kontrolom HSS-a.

one klase naših purgara, kojima je Crkva nužni sastavni dio života i misle, da tako mora biti, ali u praktičnom životu počinjaju često velikih pogrešaka, možda više bona fide,[355] nego li od kakove zlobe. Valja s njime biti obazriv. Ne napadati ga nikada lično, ali mu otvoreno izneti kada bude trebalo razne poroke u njegovoj grupi ili sporove među seljaštvom.

U isto vrijeme dok su oni tako skloni Crkvi, valja svim silama raditi na što dubljoj religioznoj izgradnji puka, po sudu nadbiskupa koadjutora. Religiozno izgrađen i prosvjećen puk, neće se dati zavesti u krivu kolotečinu lažne seljačke ideologije, nego će on cijeli taj pokret navesti onamo kamo i mora doći, na put katoličke istine i pravde.

„Godine 1934.[356] sastao sam se potajno sa Mačekom kod sv. Blaža. Gotovo nitko nije za to znao. Rekao sam mu, da me smeta, što je sklopio civilni brak. On se ispričavao, da mu drugo nije preostalo, jer je bio pred zatvorom, a komu će ostaviti djecu? Vjere nisam htio mijenjati i neću, rekao je, pa što mi je drugo preostalo? – S njim sam inače bio uvijek u dobrim odnosima. Znao sam mu otvoreno reći, kad sam vidio, da se ne radi dobro, osobito glede Hercega.“[357]

† 3. XII. 1935. Novinar HS (Hrvatske Straže – op. ur.) u Abesiniji?

Danas je posjetio Nadbiskupa koadjutora talijanski vicekonzul u Zagrebu Zaccaria. Došao je upitati da li bi mogao primiti jednoga emisara *Banca comerciale d'Italia*, koji bi želio s njime razgovarati. Odgovorio mu Preuzvišeni da može, čudeći se, što bi taj imao s njime govoriti. Nato je vicekonzul primijetio da bi želio još nešto iznijeti.

„Ovih dana“, reče vicekonzul, „bio je talij. poslanik Viola iz Beograda u Rimu kod Mussolinija. U razgovoru rekao mu je Duce da štampa

355 U dobroj vjeri (lat.)

356 Kod Vranekovića kriva godina, zapravo je to 1935.

357 VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog hrvatskog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca*, n. dj., 297.

Jugoslavije nepovoljno piše o ratu u Abesiniji – za Talijane.[358] Trebalo bi naći novina koje bi poslale svoje izvjestitelje u Eritreju ili Somaliju te odanle izvještavali bi u Jugoslaviju. Beogradska vlada, reče vicekonzul, odnosno beogradska štampa poslala je svoga dopisnika, ali taj je otišao u Adis-Abebu pa odanle šalje nepovoljne članke po Italiju." „Ja sam stoga došao do vas", reče vicekonzul Nadbiskupu, „da čujem što mislite o mom prijedlogu. Mi ne možemo iz Zagreba pozvati dopisnika „Novosti" ili Jugoštampe uopće jer ih podupire beogradska vlada ili bolje reći masoni, a ne možemo pozvati ni predstavnika Tipografije, jer i Dežman je po našem sudu mason, pa dok u jednim novinama: u „Jutarnjem" ili Novostima, Obzoru pišu povoljno u „Večeri" udaraju po Italiji, kako to masoni znadu. Ne biste li vi stoga htjeli da ode u Eritreju ili Somaliju jedan dopisnik „Hrvatske Straže".

„Pa Hrvatska Straža", začuđeno će Nadbiskup koadjutor vicekonzulu, „nema tako veliki broj abonenata". „A", upadne on, „znamo mi da se ona vrlo dobro sada širi. Dopisnik neće imati nikakvog troška. Mi mu dajemo besplatan put u Afriku i natrag te snosimo sve troškove i ne tražimo ništa nego da piše što vidi."

„Držim", reče Nadbiskup, „da to ne bi nikako bilo pravo Jugoslavenskoj vladi. U ostalom ja ću još razgovarati sa preuzvišenim Bauerom, pa ću vam za par dana saopćiti."

„E, preuzvišeni", reče vicekonzul, „rat ne zna čekati. To bi trebalo brzo znati."

„Pa dobro, dođite onda prekosutra, zajedno sa gospodinom kojega ste najavili", reče Nadbiskup. Nato se vicekonzul Zaccaria oprostio od Nadbiskupa koadjutora i otišao. Iz svega se ovoga razgovora vidjelo da

358 Unatoč ugovoru o prijateljstvu (1928), fašistička Italija započela je 3. X. 1935., bez prethodne objave rata, agresiju na Etiopiju. Društvo naroda odredilo je ekonomske sankcije protiv napadača, koje zapadne sile nisu poštovale, a Njemačka je javno pomagala Mussoliniju. Premda nadmoćnije brojem i oružjem, talijanske trupe uspjele su tek nakon sedam mjeseci prodrijeti u Addis Abebu (5. V. 1936.), upotrijebivši u operacijama i otrovne plinove, a etiopski car se povukao u Veliku Britaniju. Mussolini je uklopio Etiopiju (s Eritrejom i Talijanskom Somalijom) u Talijansku Istočnu Afriku, a Viktor Emanuel III. proglasio se carem Etiopije.

prilike po Italiju u Africi nisu najpovoljnije. Ujedno se jasno vidjelo što Nadbiskup koadjutor uporno tvrdi, da je zapravo cijela ova akcija protiv Italije čisto masonsko djelo, kao što je i Društvo naroda, koje uglavnom vodi akciju masonska institucija.

Vidi se ujedno kako je talijanska diplomacija lukava i kako nastoji sve izrabiti za talijansku politiku, makar mora znati koliko baš hrvatski elemenat trpi u Istri od nje.[359] Iz svega se vidi kamo srlja Europa i svijet, kad je ostavila Boga i Božji zakon i kako je težak položaj Sv. Stolice i Sv. Oca pape i katoličkih biskupa u svijetu, u ovim teškim vremenima.[360] (Diktirao preuzv. Dr. Stepinac)

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Beograd, 26. novembra 1935. g.

Preuzvišenom gospodinu

Dr. Alojzu Stepincu, Nadbiskupu koadjutoru

Zagreb

---

359 Rapalskim ugovorom između Kraljevine SHS i Italije (13. XI. 1920.) Istra je s Cresom i Lošinjem, a bez kotara Kastav, pripala Italiji. Bila je u sastavu Julijske krajine *(Venezia Giulia),* unutar koje je 1924. osnovana pokrajina Istra, sa sjedištem u Puli, ali bez istočnog i sjeverozapadnog dijela poluotoka. Unatoč svečanim izjavama o poštivanju prava slavenskog stanovništva, već od početka talijanske vladavine započele su represivne mjere i talijanizacija, progoni hrvatske inteligencije, zatvaranje dijela škola, zabranjivanje društava, spaljivanje narodnih domova. Nasilje je povećano nakon stvaranja fašističke vlade 1922. God. 1923. hrvatski i slovenski jezik zabranjeni su u upravi, 1925. u sudstvu, do 1923. zatvorene su sve hrvatske škole, 1926. zabranjene su političke stranke, osim fašističke; raspuštena su sva hrvatska i slovenska društva, čitaonice i zadruge, od 1927. dekretima se talijaniziraju prezimena, od 1928. osobna imena, 1929. zabranjene su hrvatske i slovenske novine. Vlastima sumnjivi konfinirani su u udaljene dijelove Italije, unovačeni Hrvati bili su politički sumnjivi i u vojsci su bili bez oružja. Val hrvatskih iseljenika krenuo je prema Jugoslaviji te drugim zemljama i Americi. U Zagrebu su, u okviru Saveza jugoslavenskih emigranata iz Julijske krajine, među ostalima pokrenuli list *Istra* (1929–40). Prema procjenama, 1918–43. iz hrvatskog dijela Istre s otocima Cresom i Lošinjem iseljeno je 53 000 Hrvata, a doseljeno 29 000 Talijana kojih je velik dio radio u državnim i javnim službama. Vidi detaljnije: Darko, DUKOVSKI, *Istra i Rijeka u prvoj polovici 20. stoljeća (1918–1947),* Leykam international, Zagreb, 2011.

360 Umetnuti novinski članci pod naslovima: „Vatikanska izložba katoličke štampe“, (*Hrvatska Straža*, 21. XI. 1935.), „Muslimani o katoličkoj svećenstvu“ (*Glasnik nadb. Beogradske*, 18. VIII. 1936.), „Sv. Otac zadovoljan njemačkim radijem“, „Reorganizacija srpske-pravoslavne crkve“.

Preuzvišeni,

Povodom Vaše interevencije u stvari izdavanja putne isprave G. ANTUNU WURSTERU, članu Društva Isusovaca, za putovanje u inostranstvo, čast mi je izvijestiti Vas da sam po ovome slučaju od područnih vlasti primio izvještaj po kome je imenovanom uskraćeno izdavanje pasoša sa razloga što je u 1932. godini podržavao veze sa hrvatskim emigrantima u Austriji, dostavljajući im iz zemlje razne podatke za koje su se ovi interesovali, i to naročitom šifrom koju je u tu svrhu od ovih primio, što je i on sam na saslušanju kod naših vlasti priznao.

Prema izjavi samoga Wurstera, on je početkom januara otputovao iz Zagreba u Galspach u Austriji, radi lečenja kod Zeilosa. Pre polaska iz Zagreba Ivanković Alojz predložio mu je da se u Austriji pobrine da emigranti šalju u Zagreb izvesne knjige dr. Pavelića i Perčeca i data mu je adresa na koju bi ove knjige trebalo slati. Ivanković mu je isto tako dao i adresu emigranta Josipa Milkovića, koji je pisao u hrvatskom državnom arhivu kod Perčeca u Beču.

U Austriji, početkom februara, Wurster se sastao sa Milkovićem, koji mu je tom prilikom dao nekoliko listova Griča i Ustaša, a dok je bio u Altenmarktu primio je od Milkovića, pored Griča, još i neke druge novine i knjige Pavelića i Perčevića.

Idućeg meseca, ponovo se sastao sa Milkovićem koji mu je tom prilikom dao šifru za dopisivanje, kao i adresu na koju će pisma upravljati. Wuster je na ovu adresu poslao iz Zagreba 4 izvještaja. Pored ostalih podataka koje je slao iz zemlje, poslao je i dva negativa snimljena prilikom studentskih demonstracija u Zagrebu. Za vreme svoga boravka u Altenmarktu, napisao je i jedan članak pod naslovom „Načelo i akcija" i poslao ga Milkoviću, to je taj članak izašao u Uskršnjem broju Griča.

Obzirom na ovakav rad i držanje Wurstera, koji nikako ne mogu dati dovoljno garancije da svoj boravak u inostranstvu neće zloupotrebiti i iskoristiti u neželjene svrhe, vlasti su bile pobuđene da mu uskrate izdavanje dozvole za nameravano putovanje u inostranstvo.

Izveštavajući Vas o prednjem, ja Vas molim, Preuzvišeni, da izvolite i ovom prilikom primiti uverenje o mom odličnom poštovanju.

Dr. Korošec[361]

---

361 Umetnuti novinski članci pod naslovima: „Preokret u istrazi o umortsvu župnika Vedrine", „Procesi protiv redovnika u Njemačkoj".

† 5. XII. 1935. Talijanski diplomate kod Nadbiskupa koadjutora.

Jučer je ponovno posjetio Nadbiskupa koadjutora talijanski vicekonzul u Zagrebu Zaccaria. Došao se informirati da li je Nadbiskup što odlučio o pitanju izaslanika Hrv[atske] St[raže] na ratište u Afriku. Nadb[iskup] mu je odgovorio da je razgovarao o tom s nadb. Dr. Bauerom i da po sebi nema razloga da izvjestitelj ne bi išao dolje, kad mogu ići izaslanici svih listova iz raznih zemalja. „No bilo bi najpametnije", reče Nadb. „da se vi obratite Apostolskom Nunciju u Beogradu, jer sve što mi činimo, čini se našim vlastodršcima, odnosno masoneriji antidržavnim, pa je bolje da Apostolski Nuncij znade za stvar." Vicekonzul odvrati „da će se on preko poslanika Viole obratiti na Nuncija, ima li što on sa svoje strane proti toga."

Ali, naglasi Nadb[iskup] Koadjutor, ako ide izvjestitelj tamo, razumije se samo po sebi, da će pisati objektivnu istinu, kako stvari stoje, i ništa drugo. Na to vicekonzul uvede i predstavi Nadb. Koadjutoru Dr. Ubalda Zobolija, člana talijanske komercijalne banke, a sada na službi direktora Hrvatske banke u Zagrebu, koja je u stvari podružnica talijanske komecijalne banke.

Nadbiskup je ostao sam sa spomenutim. Dr. Zoboli zamolio je Nadbiskupa da mu rekne svoj sud o nekim prilikama u Hrvatskoj što bi bilo vrlo potrebno za njegovu orijentaciju. Napose ga interesiralo pitanje: ima li nade za uniju između istočne i katoličke crkve. Nadb. Koadjutor mu je razjasnio kako sada stvari stoje u tom pogledu i posumnjao u mogućnost unije, jer za to slabo svjedoči držanje pravosl. metropolite u Zagrebu Dositeja, koji se ovdje udružio sa protestantima, starokatolicima i hrišć. zajednicom mladih ljudi. „Prema tome", reče dr. Zoboli, „malo je nade za politički mir između Srba i Hrvata". – „To bi moglo biti" (polit. sloga), reče Nadb. „kad bi Srbi uvidili opravdanost hrvatskih zahteva, ali kako će biti, to nitko ne zna."

Iz ovoga razgovora razabrao je Nadb. Koadjutor da dr. Zoboli nije zapravo došao kao član komercion. banke, nego kao izaslanik talijanske diplomacije, po svoj prilici po izričitom nalogu Mussolinija, jer se vicekonzul nije o tome usudio lično govoriti. Talijanska diplomacija poznata je

kao najbolja na svijetu. Iz svega ovoga vidi se da je položaj Italije u svijetu danas vrlo težak – misli Nadbiskup-Koadjutor, a sam Bog znade, šta će iz ovoga svega napokon izaći.[362]

(Po diktatu Nadb. Koadjutora)

† 4. XII. 1935. Stepinac je knezu Pavlu uputio ovo pismo (rukopis Stepinca).

Vaše kraljevsko Visočanstvo!

Svojedobno sam bio zatražio iz Zagreba audijenciju kod Vašeg kraljevskog Visočanstva. Maršalat dvora izvjestio me je telefonski preko mog Tajništva, da je Vaše kraljevsko Visočanstvo veoma okupirano konzultiranjem političara, pa bi tek za 10 dana mogao biti primljen. Kad sam nakon 8 dana zapitao dobio sam sličan odgovor. Iza nekoliko dana morao sam službenim poslom u Beograd, pa sam tom prilikom iz Apostolske Nuncijature upitao telefonski da li bi i kada mogao biti primljen. Rečeno mi je da će malo kasnije izvjestiti. Međutim nije bilo nikakove obavijesti, no saznao sam od jedne ličnosti u Beogradu da Vaše kraljevsko Visočanstvo putuje u London.

Htio sam da Vašem kraljevskom Visočanstvu izložim neke stvari na koje sam naišao ove godine na svom vizitacionom putovanju po dijacezi, prošavši veliki dio Savske banovine, koju najvećim dijelom sačinjava zagrebačka nadbiskupija. Vidio sam mnogo toga što tišti ovaj bijedni puk, koji se uzaludno žali, a žalbe su redovito bez svakog uspeha.

Kako mi posao ne dopušta da dolazim u Beograd češće a pismeno nije opet moguće da čovjek iznese što bi htio, to sam slobodan Vašem kraljevskom Visočanstvu priložiti ovdje na uvid jedan dokumenat, koji sam pokazao i ministru predsjedniku, a koji osvjetljuje prilike u kojima živi naš narod na granici domovine. To je vrijedna kopija originala koji čuvam kod sebe, a koji svjedoči u Evropi do sada nečuvenu stvar, da je sin morao platiti kuršume kojima su graničari ubili nedužnog mu oca. Ja imadem originalni platežni nalog i originalnu namiru da je tražbina namirena.

362 Umetnuti novinski članci pod naslovima: „Nadbiskup-koadjutor za naše akademičarke", „Izložba katoličke štampe" (*Hrvatska Straža*, 30. XI. 1935.).

Gospodin ministar mi je rekao da se to (po izjavi ministra vojnog) desilo uslijed pogrešnog tumačenja jednog zakona. Da i približno takav zakon može gdje na zemlji da postoji nije naš narod do sada vjerovao. No da je psihološki moguće (nemoguće? – o. p.) pobuditi u ovome čovjeku, koji je to morao da plati ljubav prema domovini, to je svakako jasno.

Hrio sam da Vašem kraljevskom Visočanstvu pokažem bič spleten od željezne žice, s kojim žandari u Međimurju prigodom svojih uredovanja s ljudima (ovako nejasno u tekstu – op. ur.). Kad je jedan funkcioner banske uprave vidio ove stvari rekao je: „Ovu će državu najprije srušiti žandari." Većina ovih stvari dešavala se je i prije dolaska sadašnje vlade, ali pod sadašnjom desilo se mnogo toga, što se nikako ne može oprostiti sa strane razjarenog puka.

Vaše kraljevsko Veličanstvo! Smatrao sam za svoju dužnost da Vas sa nekoliko riječi upozorim pismeno, kad nisam mogao da Vam opširnije mnogo toga iznesem usmeno. Vidio sam gdje su ljute rane naše države i kojima bi trebalo radikalnog lijeka. Ja sam duboko uvjeren da je ljubav Vašega kraljevskog Visočanstva prema našem narodu i našoj državi tako velika da neće zastati na pola puta niti mirovati dok ne bude svuda vladala pravda i jednakost. Bilo bi to neizmjerno olakšanje za predstavnike Crkve, koji moraju dnevno da slušaju jadikovke puka, jer je isti zbog premnogih nasilja i nekorektnosti izgubio dobrim dijelom povjerenje prema vlastima te misli da samo predstavnicima Crkve može da bude otvoren bez straha, da za svoje jadikovke bude još više možda progonjen.

Molim Vaše kraljevsko Visočanstvo da izvoli primiti uvjerenje o mom odličnom poštovanju i odanosti. U Zagrebu dne 4. decembra 1935.

Nadbiskup koadjutor

U Dnevniku zatim slijedi ova bilješka:

Na poleđini priloga stoji:

† 25. XI. Ovih dana (pred Božić – precrtano – op. ur.) – u studenom bio u Zagrebu Ministar pravde Miškulin, te je dulje ostao u audijenciji zajedničkoj Preuzv. Bauera i Preuzv. Stepinca. Dr. Stepinac mu je isticao osobito potrebu amnestije političkih krivaca, a napose ga zamolio za načelnika Koprivnice – Kraljića.

Izrazito pozitivan govor dra. Pernara.[363] „Hrvatska straža" 10. XII. 1935. (Od izravno svog izaslanika).[364] U tom je govoru Dr. Pernar govorio proti komunizma proti kojemu se bori i katolička Crkva. Odbio je objedu mnogih (a to su govorile i naše vlasti), ali kao da hrvatski pokret skreće u komunizam. Ustao je dr. Pernar i protiv nazovi-ideologa (Hercega etc.), koji su počeli

Naučati da je hrvatski pokret ekskluzive samo klasni seljački pokret,

Napadati Katoličku crkvu time i vrijeđati, što su u svoju ideologiju uvrstili autohtonu kulturu sa poganskom vjerom,

Napadati one političare svog pokreta koji se ne drže stare radićevštine doslovno, nego simpatiziraju i s katol. klerom,

Koji napadnuše nadb. koadjutora u pitanju Gupčevog spomenika i slično.

Dr. Pernar odgovorio je:

Ad 1) Komunizam je zlo, i nema mu mjesta u hrvatskom narodu ni seljačkom pokretu.

Ad 2) Hrvatski narod vjeran je Crkvi i ostati će odan vjeri otaca.

Ad 3) Katolički kler listom je uz svoj narod i pomaže ga u njegovim težnjama.

Ad 4) Stoga nema mjesta napadajima na kler i vjeru i njihove predstavnike

---

363 **Ivan Pernar** (Hrastina kraj Zaprešića, 3. XI. 1889. – New York, 2. IV. 1967.), hrvatski političar. Nakon stjecanja doktorata prava u Zagrebu aktivno se uključio u politiku te postao jedan od najbližih suradnika S. Radića. Bio je biran za narodnog zastupnika u Hrvatskom saboru i Narodnoj skupštini, a bio je i jedan od potpisnika Radićeva republikanskog ustava. Bio je teško ranjen 1928. u atentatu na S. Radića u Narodnoj skupštini u Beogradu. Nakon uvođenja diktature 6. I. 1929. tri je godine proveo u zatvoru u Srijemskoj Mitrovici. Za Banovine Hrvatske bio je izabran za senatora. Političku djelatnost nastavio je do 1941., kada je, pošto je ustaški režim zabranio rad HSS-a, bio zatvoren u Lepoglavi. Ustaške vlasti ponovno su ga utamničile 1944. zbog sudjelovanja u puču Vokić–Lorković; zahvaljujući zauzimanju kardinala A. Stepinca bio je pušten uoči sloma NDH. God. 1945. emigrirao je u Austriju, a zatim u Italiju, gdje je sudjelovao u radu Jugoslavenskoga nacionalnoga odbora (pomoć hrvatskim emigrantima u prekomorskim zemljama, stvaranje organizacijâ HSS-a). God. 1948. iselio se u SAD, gdje je okupio političku emigraciju i pisao u glasilima HSS-a, posebice u kanadskom *Hrvatskom glasu*.

364 Član vodstva Hrvatske seljačke stranke dr. Ivan Pernar održao je govor na zboru pristaša te stranke u Velikoj Gorici. „Hrvatska Straža" donijela je o tome izvještaj.

„Hrvatska Straža" od 18. XII. 1935.[365]

Komunistički kalendar. Zapljenjen kalendar. Zagreb 27. prosinca. Državno tužiteljstvo u Zagrebu zabranilo je rasturanje i prodavanje kalendara „ koji je štampan u Zagrebu.[366]

† 27. XII. 1935. Komunizam se u zadnje vrijeme vrlo proširio ne samo među radništvo, nego i među gimnazijalce i sveučilištarce. Otkriveni su komunistički razredi, umnožavaonice letaka, a eto i kalendar pod imenom „Naš kalendar". K. A. (tj. Katolička akcija – op. ur.) izdala je u adventu nacrte za propovijedi proti komunizma i Crkva se snažno bori proti tome zlu koje ne vodi samo borbu da uništi kapitalizam, nego što širi čisti naturalizam, bezboštvo i slobodnu ljubav etc. Zato kat[olička] crkva, osobito pomoću organizacija mora se boriti proti tom opasnom pokretu.

* Kako je poznato, lani su preuzv. g.g. Nadbiskup posebnom poslanicom postavili temelje novog oblika rada organizovanih katolika u Katoličkoj Akciji. Međutim, nije odmah osnovano Dijecezansko Vijeće K. A. nego privremena centrala, kojoj je na čelu bio prebendar preč. Pavao Jesih.[367] 31. I. 1936. preuzv. Koadjutor, koji je do tada vodio K. A. preko preč. Jesiha, pristupio je osnivanju Dijecezanskog Vijeća. Na sastanku tom zgodom preuzvišeni je rekao:

„Neprijatelji Crkve i vjere udružuju svoje sile i smišljeno napadaju vjerske svetinje našeg naroda. Stoga je potrebno da se sve katoličke snage slože i složnim se silama bore za Kraljevstvo Božje. U tu ćemo svrhu

365 Umetnut novinski članak pod naslovom „Hrvatski seljački pokret protiv komunizma" te manji članak „Nova enciklika".

366 Umetnut mali novinski članak.

367 **Pavao Jesih** (1890–1963) rođen u Zagrebu. Školovao se na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu gdje završava studij teologije. Bio je član Seniorata. Kao župnik službovao je u Kašini i župi sv. Petra u Zagrebu. Od 1918. do 1923. obnaša dužnost tajnika Hrvatskog katoličkog narodnog saveza. Godine 1935. imenovan prebenderom Prvostolne crkve u Zagrebu. Od kolovoza 1946. djeluje u nozemstvu. Umire u Rimu u Zavodu sv. Jeronima. KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.-1945.*, n. dj., 78. Ovako ga opisuje Bonifacije Perović: „Glavni predstavnik čiste KA, kako rekoh bio, je Pavao Jesih, kao njezin glavni tajnik. Jesih je bio čovjek asketskog lika i života, mršav i požrtvovan, dobar i skroman koji je uistinu ljubio Božju stvar i bio vjeran nadbiskupu." Bonifacije, PEROVIĆ, *Hrvatski katoličko pokret. Moje uspomene*, ZIRAL, Zajednica izdanja ranjeni labud, Roma, 1976., 211.

koncentrirati sve organizacijske sile K. A. u Dijecezanskom Vijeću. Jednako tako treba da posvetimo svoju pažnju katoličkoj štampi, ona je, naročito kao katolički Dnevnik i katolički tjednici i mjesečnici, mnogo zaslužnija za Crkvu i katolicizam, jer je nesebično branila i širila katolička načela. Zato svu tu štampu svima živo preporuča. Po tom proglašuju preuzv. g. nadbiskup-koadjutor da je za generalnog duhovnika Dijecezanskog vijeća K. A. imenovao preč. g. Pavla Jesiha, a za predsjednika dra I. Protulipca."[368]

„Obzor" II. 1936.[369]

* Prvi su izvještaji o konstituiranju vijeća izišli u „Obzoru" i „Jutarnjem listu". Uredništvu „Hrvatske Straže" i njezinim prijateljima činiše se preoštre i kao previše isticane riječi dra. Protulipca o kat. štampi. Pobojaše se da će svijet koji ne pozna ustroj Kat[oličke] Akcije izgubiti povjerenje u „Hrv[atsku] Stražu" kao katolički dnevnik, jer da ga je tobože K. Akcija prezrela i ubrojila u red ostale dnevne štampe hrvatske. Izgleda da zato nisu htjeli ništa ni pisati o konstituiranju vijeća od 5. II. kad je Preuzvišeni g. Nadb[iskup] koadjutor dao neka razjašnjenja u tom pogledu.[370]

* Domagojski dio K. A. nije izgleda bio zadovoljan, pošto je za predsjednika Dijec. Vijeća izabran Dr. Ivo Protulipac, vrhovni vođa Križara, jer su se plašili da će prema tome križarski ogranak K. A. uživati neku supremaciju, prvenstveno. Preuzv. koadj. komu je pred očima samo Kristova stvar i slava Sv. Crkve, da i tu bojazan odstrani dao je Uredništvu K. Lista (na slijedećem novinskom listu sa * označenu) izjavu o tome kako ga je pri izboru vodila potpuna nepartijnost. Kad je sve to završeno i Peruzv. koadj. dosta jadikovanja čuo, pozvao je sve članove K. A. neka se ujedine u ljubavi i složno rade. Tko to neće neka napusti katoličke redove – u tu svrhu je izdao i okružnicu, koja prileži iza slijedećeg

368 Članak iz novina.

369 Umetnut novinski članak pod naslovom „Potpuna depolitizacija Katoličke akcije".

370 Umetnut članak od 5. II. 1936. „Hrvatska straža".

novinskog lista, a upravio je svim samostanima, sjemeništima, duhovicima i organizacijama K. A. i sve pozvao na molitvu za slogu u kat. redovima.

Tzv. Unifikacija u K. A.

Videći, kako se nikako još nije postigla među tzv. tipovima K. A. sloga i međusobno povjerenje i mnogi su molili Preuzv. g. Nadb. koadjutora neka bi sve te tipove slio u jedno, da bude samo jedan tip, bolje rekuć, nijedan tip, nego društva K. A. simpliciter (prosta, tj. jedinstvena – op. ur.). To je želja davna i samoga Preuzv. koadj., samo je proučavao dugo razmišljao, kako da se to provede, a da ne bude toliko nikoga bolilo, da ne bude kod nagle promjene štete po kat. stvar. Odlučio je stoga, da tzv. unifikaciju provede postepeno. Najprije kod muževa i žena.

† **Dne 26. II.** izdao je opet okružnicu, prema kojoj više nema muževa sa Sv. Duha, križarskih ili domagojskih muževa ili žena nego jedino muževi i žene K. A. Dozvolio je ipak, da oni koji su iz domag. ili križarske omladinske organizacije prešli u organizaciju muževa, da ostati mogu do daljnjega pod imenom tipa. Ta okružnica prileži iza dvaju slijedećih umetnutih listova. Uspije li taj pokušaj, poći će se i dalje, dok ne stigne dotle da bude jedno ime društva, a ne samo jedno ime, nego isti duh i ljubav. Što neka uskori G. Bog i sveta milost njegova.[371]

Svim samostanima, muškim i ženskim sjemeništima, te duhovnicima i organizacijama KA te ostalim katoličkim organizacijama. Na posljednjoj večeri u divnoj svojoj molitvi rekao je Božanski Spasitelj kad se molio za svoje učenike među ostalim i ovo: „Ali ne molim se samo za njih nego i za one koji na njihovu riječ uzvjeruju mene, da svi budu jedno, kao što ti Oče u meni i ja u Tebi, da i oni u nama budu jedno, da vjeruje svijet, da si me Ti poslao. I slavu koju si mi dao dadoh njima, da budu jedno kao što i mi što smo jedno. Ja u njima i Ti u meni da ih veže savršeno jedinstvo, da svijet upozna da si me Ti poslao i da si ih ljubio" (Iv. 17, 20-23).

371 Slijedi tekst okružnice.

Krist Gospodin želi dakle savršeno jedinstvo među svojim sljedbenicima i to jedinstvo bit će najljepši dokaz, da je Krist Sin Božji Spasitelj svijeta, a crkva katolička da je božanska uredba.

Deset već godina nema složnog nastupa među organiziranim katolicima. A kome na korist? Samo protivnicima Crkve i nikom drugom! Da li nas dijele načelne razlike? Tkogod bi se usudio ustvrditi što takova danas, otvoreno bi mu rekao da je lažac. Kakve načelne razlike može biti danas među katolicima, kad se niječe sama egzistencija Božja, kad je bogohuljenje postala svakodnevna stvar i slobodno se pišu i govore hule na Svemogućeg Boga bez bojazni od kazne? Kakve načelne razlike može biti među organiziranim katolicima, kad imademo pred sobom razrušeni obiteljski život, podivljalu mladež, otrovano javno mnijenje, gaženje primitivnih moralnih zakona svete vjere (ovako u tekstu – o. p.) i sa strane onih koji se toliko isprsavaju dragim nam hrvatskim imenom? Braćo! Dvanajsta ura bije! Hoćete li da započnete složnim radom onda kad vas budu zajednički vješali zbog Imena Isusova!

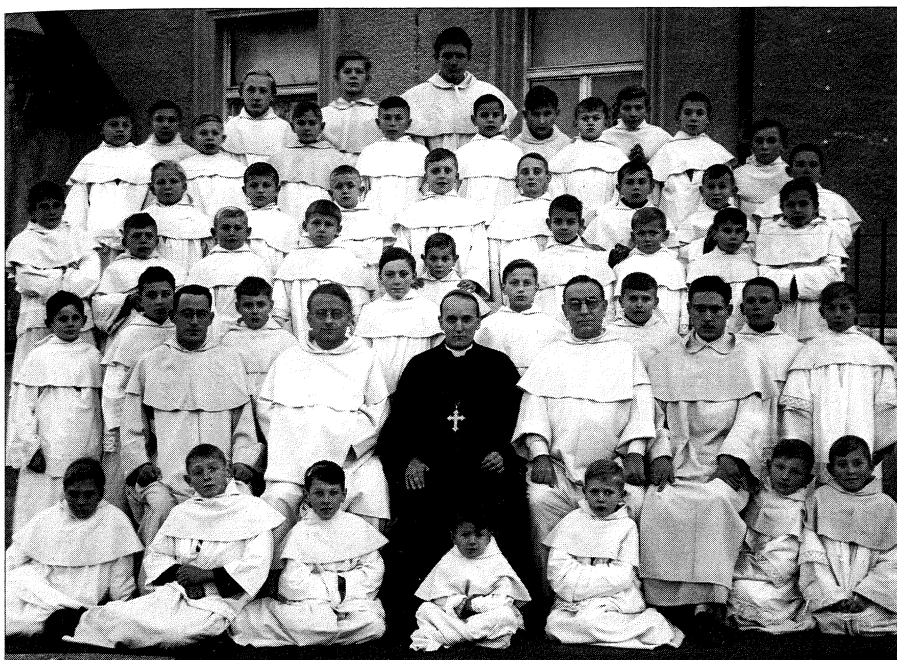
Tko neće da shvati ozbiljnost časa neka se ukloni! Tko nema ljubavi duboke i široke prema bratu svome, tko ne zna opraštati, za ljubav Kristovu molim ga neka se ukloni, da ne smeta radu, jer sv. Crkva krvavo, krvavo treba radnika, koji će sile svoje uložiti ne za lični prestiž nego za stvar Božju. Dvanajsta ura bije! Da budemo jedno! Jedno u navali, jedno u obrani! Jedno u dnevnoj štampi, jedno u ostaloj štampi! Jedno srce i jedna duša, jer smo inače gotovi, „Kraljevstvo u sebi razdijeljeno opustjet će“ veli Isus.

Srca su naša u ruci Božjoj. On ih jedini može i znade i hoće složiti, jer je jedinstvo duha bilo najvruća želja Spasiteljeva na posljednjoj večeri.

Stoga zaklinjem sve, sve bez razlike, kojima je stalo do slave i časti Božje u ovim sudbonosnim vremenima, da združe svakodnevno sa mnom svoje vruće molitve Presvetom Srcu Sina Božjega, koje je mir i pomirenje naše, da nas što hitnije – dok ne bude prekasno – združi u jednu slobodnu, čvrstu i neprobojnu falangu, u kojoj će vrijediti: svi za jednoga, a jedan za sve!

Zagreb, 14. veljače 1936.

Dr Alojzije Stepinac, nadbiskup-koadjutor

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac, Stepinac i sjemeništarci

U istu je svrhu naložio Nadb. koadj. svećenicima, da u Sv. Misi uzimaju Collectu pro quacunque necessitate (molitva u svakoj potrebi, op. ur.).

* O[ton] Gavrančić,[372] sokolska perjanica, kod Dra. Stepinca.

Još 10. II. 1936. došao je k Nadb. koadjutoru Dr. Premužić.[373] Zamolio ga Dr. Gavrančić Oto da bi mjesto njega otišao do Nadbiskupa u stvari sporazuma između Crkve i Sokola. On da je (kaže Gavrančić) vrlo omražen među katolicima, pa ne zna da li bi ga Koadjutor uopće primio, kad mu nije odgovorio na njegovo pismo 1934. godine prigodom sokolskog sleta u Zagrebu. Rekao je dr. Premužiću, neka kaže da je on bio ma-

372 **Oton Gavrančić** (1881.–1941.), odvjetnik, zastupnik u parlamentu i starosta jugoslevenskog sokolstva. Gavrančić je bio izabran za starešinu Sokolske župe Zagreb. Pod njegovim starješinstvom župa se afirmirala intenzivnim radom kao što je bio slet u Zagrebu 1934; izgradnja stadiona kralja Aleksandra i slično. Bio je 1934. izabran za zamjenika starješine Saveza Sokola Kraljevine Jugoslavije. Ubijen od ustaškog režima u logoru Jasenovac 1941.

373 K. Premužić, odvjetnik. Jedan od branitelja sarajevskih atentatora 1914. godine.

son, ali da već 7 godina nije u loži. Kao starešina hoće da pomiri Sokol sa Crkvom. Ovih dana su, kaže, imali Sokoli sastanak u Hercegovini, pa su zaključili: 1) Svaki koji je u Sokolu mora vjerovati u Boga, 2) Vidovdan se neće više slaviti, nego će se slaviti nacionalni velikani, 3) Kod blagoslova će se paziti na to da u mjestima gdje su katolici u većini najprije blagosivlje kat. svećenik.

Nadb[iskup] koadj[utor] je rekao da ta stvar mora doći pred sav Episkopat, neka sastave pismenu predstavku. Osim toga, rekao je nadb. Dr. Stepinac Dr. Premužiću, neka g. Gavrančiću poruči da može i lično doći ako želi. Ali i sam znade da se teške nepravde koje je Crkva zbog Sokola pretrpjela moraju popraviti. Koliki su svećenici kažnjeni zatvorom i globom! Nuzgredice, govoreći o masonima, rekao je dr. Premužić: „Ja sam reda radi 1914. branio atentatore u Sarajevu, pa su mi sami priznali da su radili po napucima lože. Loža mi još ni danas (kao što mi je tada poručila) ne može oprostiti toga i uvijek me napada gdje joj se pruži prilika".

† Dne 26. II. Dr. O. Gavrančić je došao k Nadbiskupu koadjutoru, Dr. Alojziju Stepincu, da razgovara u stvari Sokola. Razgovaraše zajedno skoro čitav sat. Nadbiskup je mislio da će Gavrančić izaći sa jednim opširnijim nacrtom oko pomirenja Sokola i Crkve, međutim se prevario.[374] Gavrančić kao da zaboravlja što se sve zbilo između Sokola i Crkve u zadnjih nekoliko godina, pa iznosi jedan prijedlog glede proslave Vidovdana. Sokoli su naime zaključili da se Vidovdan ne slavi više kao prije, da imade samo karakter spomena sprskog Kosova, nego bi se taj dan slavili svi narodni velikani (koji su – op. ur.) na bilo kojem području za života radili za narod. Taj dan bi se Sokoli skupili gdjegod vani i na otvorenom prostoru, tù bi se načinio oltar, a služio bi bogoslužje onaj svećenik one konfesije koja je najbrojnija, samo

374 Radi se o tome da je Sokolu Kraljevine Jugoslavije nakon šestosiječanskog akta dodijeljena važna uloga kada od tjelovježbenog pokreta postaje državna organizacija koja izvodi tjelovježbu u školama i provodi unitarističku sokolsku ideologiju. Zakonom je bio zabranjeno učlanjivanje učenika u bilo koje drugo društvo osim Sokola. Takvo nešto nikako nije odgovaralo vrhu Katoličke crkve, koja je željela imati utjecaj na mladež. Nije joj odgovarala državna ideologizacija, osobito glede naobrazbe i kulture. KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.-1945.*, n. dj., 181.

u Bosni, gdje su muslimani u većini, ne bi se uopće držalo, da se ne povrijedi Muslimane. Sokoli bi se okupili oko oltara u špaliru i kadili se tamjanom. „Sveštenici" drugih konfesija bi došli tamo, ali ne bi sudjelovali u samoj liturgiji, nego bi došli samo da uzveličaju slavu.

Ako se Nadbiskup sporazumi s (riječ njime – precrtana – op. ur.) time, odnosno Episkopat, onda bi vodstvo Sokola izdalo naredbu o tom, ako se ne sporazume tada bi samo savjetovali jedinicama. Nadb. koadjutor primijetio je da to nije tako jednostavna stvar, jer imade stanovitih granica za katolike preko kojih ne mogu ići, jer nije svejedno koje je vjere čovjek. Mnogi govore o vjeri, a ni pojma o njoj nemaju pa učine zbrku gdje je ne treba. Misle, naime, da su sve vjere jednake. A to ne može biti samo jedna ista i prema tome samo jedna vjera, jer Bog ako opstoji, ne može sam sebi protusloviti. To je sigurno, dakle da je samo jedna vjera istinita. Nipošto ne može, dakle, biti istina, da su sve vjere jednake, već se samo pita koja je istinita. Mi smo katolici uvjereni i sigurni da je naša istinita i zato nam ne može biti svejedno tko uzgaja članove naše Crkve (riječ tko precrtana – op. ur.) i u kakvom se krugu kreću.

Pa mi ne diramo u ničije uvjerenje, reče Gavrančić i pokaže Nadbiskupu Sokolski Glasnik: Evo što smo zaključili na sastanku u Mostaru: „Konfesionalna verska ispovedanja smatramo privatnim i najsvetijim osećajem svakog pojedinca, ali uvijek prema onoj narodnoj: brat je mio, koje je vjere bio". Nadb. koadj.: Na to Vam mogu reći: Prije svega, vjera nije ni ne može biti samo privatna stvar. Ako priznajete egzistenciju Božju, da je Bog i causa efficieno i causa finalis (djelatni uzrok i svrha, op. ur.) svega stvorenog. Bog je uzrok ne samo pojedinca, čovjeka, nego i obitelji, pače i države. Kao što sluga mora, htio ili ne htio, odati počast gospodaru svomu, tako i čovjek Bogu. A ni država u očima kršćana nije nego li svoje vrsti sluga Božji, a nipošto božanstvo. Ne stoji dakle da je vjera čisto privatna stvar.

„E, pa mi ne možemo praviti propagandu za jednu konfesiju na našim zborovima", reče Gavrančić.

Nadbiskup: „To mi niti ne tražimo. Ali tražimo i moramo tražiti da članovi naše Crkve budu u svakom slučaju zaštićeni od opasnosti vjerskog

indiferentizma. Što se tiče Vaše rečenice: Brat je mio, koje vjere bio, mi nikada ne mrzimo osobe, ali ne možemo nikako odobriti zablude, makar tko ju ispovijedao, te je pobijamo i pobijati ćemo je. A onda dozvolite mi, da Vam iskreno kažem, ja Tyrša ne mogu prihvatiti u nekojim stvarima. Onaj magloviti „večiti razvitak" o kojem toliko govori Sokolstvo Tyrševo da (daje – op. ur.) povoda temeljitoj sumnji, da tu nema možda ni traga osobnom Bogu, a Bog koji nije umno biće, nije za nas Bog!. – „Tyrš je", reče Gavrančić, „bio potpuno religiozan čovjek, išao godišnje dva puta k ispovijesti, a žena mu je još danas članica češkog Orla." „Ne znam", reče Nadb., „ali ono što smo čitali o Tyršu iz Sokolske literature, svakako je čudno." Još je Gavrančić priznao da ih je poslanica Episkopata silno porazila da je Pero Živković[375] insistirao na tome da Sokol bude državna organizacija. „Mi smo u Vašem glasniku mogli čitati, da 'Sv. Sava nije širio pokvarenog krišćanstva, ni vizantinskog ni rimskog, i da ne treba čuvara dogmi'. Zar je to vaspitanje mladeži?"– To je napisao diletant, odgovara Gavrančić. Nadbiskup mu je predložio da pošalju pismenu predstavku na Episkopat u gornjem zahtjevu, no on je odgovorio da bi to možda dovelo do trzavica.

Sve u svemu, vidio je Nadb. koadj. da g. Gavrančić ne živi s Crkvom, da imade vrlo maglovite nazore i poglede o Crkvi, otprilike onakove kakove imade masonerija, makar i inače imao najbolju volju. Nema osjećaja za natprirodno. Carnalis homo non sapit ca ques sun Dei. (Tjelesni čovjek ne teži za božjim stvarima, op. ur.). Sastavio sam Nadb[iskup] koadj[utor]. Vidi akt 43. /Pr. B. K. – 1936.

375 **Petar Živković** (Negotin, 23. I. 1879. – Pariz, 3. II. 1947.), srpski general i političar. Sudjelovao u prevratu 1903. protiv dinastije Obrenović. Osnovao 1911. dvorsku časničku skupinu „Bela ruka" (pandan „Crnoj ruci" D. Dimitrijevića – Apisa). Zapovjednik kraljeve garde (1917), zajedno s regentom Aleksandrom I. Karađorđevićem inspirator i organizator Solunskoga procesa protiv D. Dimitrijevića – Apisa i drugih. Pomogao Aleksandru 6. I. 1929. uvesti osobnu diktaturu, kada je postao predsjednikom vlade i ministrom unutrašnjih poslova (1929–32), a na parlamentarnim izborima 1931. bio je nosilac režimske (i jedine) izborne liste. Ministar vojske i mornarice 1932–33. Osnivač i od 1936. predsjednik Glavnog odbora Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS). U travnju 1941. sa Simovićevom vladom emigrirao u Veliku Britaniju. U emigrantskoj vladi M. Trifunovića 1943. bio ministar bez portfelja, a potom pomoćnik vrhovnoga zapovjednika oružanih snaga Kraljevine Jugoslavije u izbjeglištvu. U tom svojstvu pomagao četnike D. Mihailovića. Na procesu protiv D. Mihailovića 1946. kao ratni zločinac osuđen je na smrt u odsutnosti.

* Francuski konzul.

Georges Gueyraud – došao je početkom ožujka Preuzv. Koadjutoru reći da će ga 19. III. posjetiti franc. poslanik u Beogradu grof Dampierre.[376] Konzul je pitao Nadbiskupa što sudi o prilikama u zemlji. Nadb. je izjavio da su prilike žalosne i da ne vidi izlaza, ako radikalno ne okrenu. A što je učiniti pita konzul. „Ne pačam u politiku", reče nadb., „ali kao objektivan posmatrač – mogu reći da bi trebalo decentralizaciju provoesti. Npr. kako je nepravedna podjela mjesta u vojsci etc. No ni kod Vas u Francuskoj nije bolje". „Na žalost", odgovori konzul, „i to je što me kao uvjerenog katolika vrlo boli." Isti konzul svake nedjelje polazi sv. misu u katedrali. Korizmene propovijedi u katedrali držao je ove godine sam Nadb. koadj. svakoga utorka u 7 sati uveče i to o predmetu Uzgoj djece po roditeljima.

Francuski poslanik u Zagrebu i kod Nadbiskupa, i dr. Vl. Maček.

Već prije 2 tjedna najavio je franc. konzul u Zagrebu dolazak poslanika Dempierre, koji da želi posjetiti Nadbiskupa.

† **19. III.** u jutro došao je Nadb[iskupu] koadjutoru Dr. Andres,[377] izvjestitelj za cjelokupnu vanjsku politiku dra Mačeka i koji inače vrši službu advokata franc. konzulata. Došao je upitati da li zbilja Nadbiskup zove dra Mačeka na sastanak s franc. poslanikom, kako je to danas dr. Mačeku usmeno izručio kipar Iv[an] Meštrović.[378] Oni su imali

376 Grof Dampierre, francuski poslanik u Beogradu.

377 **Ivan Andres** (Vinkovci, 11. V. 1883. – Zagreb, 17. III. 1959.), hrvatski odvjetnik i političar . Filozofski i Pravni fakultet završio u Zagrebu, gdje je doktorirao iz pravnih znanosti. Radio kao sudac u Zagrebu i Varaždinu, a zatim kao tajnik u Hrvatskoj zemaljskoj vladi do 1919. Na listi HSS-a izabran za zastupnika u Skupštinu na izborima 1935. i 1938. Mačekov savjetnik za vanjskopolitička pitanja. Ministar trgovine i industrije u vladi Cvetković–Maček (1939–41). Rat proveo u Zagrebu, a po njegovu svršetku sa skupinom haesesovaca protivi se izlasku na izbore za Ustavotvornu skupštinu. Bio zatvaran u NDH i FNRJ. Surađivao u stručnim publikacijama i novinama.

378 **Ivan Meštrović** (Vrpolje u Slavoniji, 15. VIII. 1883. – South Bend, SAD, 16. I. 1962.), hrvatski kipar i arhitekt. Od djetinjstva rezbario u drvu. Nakon kraćega naukovanja u klesarskoj radionici Pavla Bilinića u Splitu, otišao je u Beč; ondje se isprva školovao kod Otta Königa, potom na Akademiji (1901–06), gdje su mu profesori bili Edmund Hellmer i Hans Bitterlich, a poslije i arhitekt O. Wagner. Na izložbi secesije u Beču 1903. prvi je put javno izložio svoja djela. U europskim muzejima proučavao je egipatsko i asirsko te europsko klasično, srednjovjekovno i renesansno kiparstvo (osobito Michelangelova dje-

u vidu sastanak sa poslanikom, ali nikako preko Meštrovića niti kod njega, nego ako da, onda kod Nadbiskupa, ali da mu se to odavle i saopći, jer oni sa masonima neće imati posla. Nadbiskup koadj. je odgovorio da on Meštrovića uopće vidio nije, već da mu je rečeno bilo, s druge jedne strane, da bi na razgovor došao dr. Trumbić. Zato eto on sada usmeno, preko Dr. Andersa u ime nadb. Bauera, poziva dr. Mačeka da dođe na razgovor u 5 sati. U pola 5 popodne došao je doista poslanik Dampierre u pratnji francuskog konzula Gueyrauda.

Dočekaše ga oba nadbiskupa zajedno. S njima je bio i dr. Ivšić Milan,[379] rektor komercialne škole, koji je imao, u slučaju, da dođe i gospođa Dampierre, pratiti ju u pregledanju katedralne riznice, dok bi poslanik razgovarao. No ona, umorna od puta, nije došla. Nadbiskupi se pozdravili sa poslanikom i konzulom i započeše razgovor, dok nije naskoro stigao dr. Maček. Budući da poslanik govori i njemački, to se razgovor s dr. Mačekom tim jezikom vodio.

Gosp. Poslanik rekao je da je već mnogo čuo o dr. Mačeku, te je odmah prešao da ga pita o parlamentu i odnosima grupa. To nije nikakav parlament, reče dr. Maček i mi u takav parlament nejdemo. Kako se dakle stvar može riješiti kad je parlament de facto tu?, reče Poslanik. „Neka se" – reče Dr. Maček – „stvori jedna nepristrana vlada, koja neka raspiše izbore za Konstituantu." „Ali to nejde", reče poslanik, „bez kršenja

la), a u Parizu je upoznao radove suvremenih kipara A. Bourdellea, A. Rodina i A. Maillola. Bio je začetnik i ideolog nacionalno-romantične skupine *Medulić* (zagovarao je stvaranje umjetnosti nacionalnih obilježja nadahnute junačkim narodnim pjesmama). Za I. svjetskoga rata živio je u emigraciji. Nakon rata vratio se u domovinu i tada je započelo dugo i plodno razdoblje njegove kiparske djelatnosti i pedagoškoga rada (bio je rektor Akademije u Zagrebu, 1923–42.); od 1934. član JAZU (danas HAZU). Od 1918. godine vrlo blizak kralju Aleksandru. Često posrednik između Beograda i vodstva HSS-a. God. 1942. emigrirao u Italiju i Švicarsku, a 1947. u SAD; bio je profesor kiparstva na Sveučilištu u Syracusi, potom od 1955. u South Bendu.

379 **Milan Ivšić** (Orahovica, 28. VII. 1887. – Zagreb, 6. II. 1972.), hrvatski ekonomist i sociolog. Diplomirao teologiju na Bogoslovnome fakultetu u Zagrebu 1911. i bio zaređen za svećenika. S područja socioloških, ekonomskih i pravnih znanosti specijalizirao se u Münchenu i Parizu, gdje je 1926. doktorirao tezom *Agrarni problemi u Jugoslaviji (Les problèmes agraires en Yugoslavie).* Od 1926. predavao sociologiju, socijalnu politiku i političku ekonomiju na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu, gdje je 1928. postao izvanredni, a 1932. redoviti profesor političke ekonomije i ekonomske politike (do 1945). Bavio se ponajprije problemima ekonomike poljoprivrede i sociologije sela.

Ustava." Dr. Maček: „Ako se moglo oktroirati toliko loših stvari, zašto se ne bi moglo oktroirati i nešto dobro." Poslanik: Pa zar nije vlada Stojadinovićeva bolja od prošle?

Dr. M.: Razlike nema i ne može je biti dok je ovakav Ustav i prilike.

Poslanik: Pa što biste onda željeli postići sa izborima itd.

Dr. M.: Prije svega, da vidim s kim imadem posla, jer ne znam tko danas zastupa srpski narod.

Posl.: A onda, koji Vam je bližnji cilj? Što želite sa ustavom?

Dr. M.: Tražimo konfederaciju. To je jedini način za sada da bi još mogao ovaj narod voliti ovu državu i braniti je.

Posl.: A ako to ne uspije?

Dr. M.: Onda, potpuno se dijelimo, jer ovako ostati ne može. Mi smo danas u gorem položaju nego koja kolonija.

Tu se razvio kraći razgovor o prilikama u zemlji. Koadj. je primijetio Poslaniku kakovu protucrkvenu prosvjetnu politiku vodi vlada kraljevine Jugoslavije od postanka ove države do danas uz rijetke iznimke. Tako eto vlada, nakon potpisa konkordata, a prije ratifikacije – pokušala da ukine sve kat. škole, što je gotovo nepojmljivo u kulturnoj Evropi. Vidjelo se iz cijelog razgovora da poslanik nije bio informiran o prilikama u Jugoslaviji prije i činilo se kao da mu nije ugodno bilo čuti ove činjenice. Sad je barem čuo iz autentičnog izvora, kako stvari stoje. Nakon nekog vremena, poslanik je ustao, oprostivši se od obojice nadbiskupa i dra. Mačeka, te se udaljio sa konzulom. Dr. Maček ostao je još neko vrijeme s nadbiskupima i nakon odlaska pomenutih reče: „Mi smo dva svijeta, zato se ne mogu oduševiti više niti za Bugarsku da bi došli s njima u kakav državni sklop, jer imamo dovoljno iskustva." Nakon kraćeg razgovora oprostio se i dr. Maček te otišao. Iste večeri bio je Preuzvišeni koadjutor u banskim dvorima na večeri što je priredio ban Kostrenčić u čast franc. poslanika. Dne 20. III. bio je opet na svečanom ručku, što ga je priredio gradski načelnik Erber.[380]

380 Dugogodišnji ravnatelj Gradske štedionice Rudolf Erber, zagrebački gradonačelnik u razdoblju od 1934. do 1936. godine.

† Dne 20. III. u pola 12 prije podne bio je Preuzvišeni kod otvorenja novih društvenih prostorija *Cercle Francais*[381] u Preradovićevoj ul. 40. Prisustvovao je otvorenju francuski poslanik grof. Dampierre. Predsjednik društva dr. Zoričić[382] održao je govor i pozdravio Poslanika. Isti je u svom govoru vrlo neugodno izletio napadnuvši Nijemce radi okupacije Porajna. Svima je bilo vrlo neugodno i dr. Zoričić je zamolio novinare neka taj pasus ne dadu u štampu.

Iz svega se vidi, drži nadb. koadjutor, da je svrha posjeta franc. poslanika da upozna prilike kako stoje i da čini se zvijezda Francuske blijedi na obzorju Evrope. Na primanju, koje bijaše predveče 19. III. u francuskom konzulatu, Meštrović, Dr. Ritig[383] i drugi interesirali se kod Koadj. o razgovoru Poslanika sa Dr. Mačekom i Nadbiskupima, što dakako nije koadjutor mogao priopćiti. (Diktat Nadb. koadjutora)

Kraljevski namjesnik

Dr. Ivo Perović došao je prvih dana ožujka u Zagreb. Nadb[iskup] koadjutor posjetio ga 6. III. poslije podne u banskim dvorima i ostao u razgovoru sat i četvrt. Iz svega vidio je da isti očajava nad prilikama. Oni u Beogradu samo gramze za vlašću. Njegovo je uvjerenje: učiniti s Hrvatima nagodbu. On je bio za pok. Kralja Aleksandra izradio nacrt, ali je Vladareva smrt sprečila provedbu. Najprije da bi se

381 Francuski klub (Cercle français). Osnovan je 1922. godine radi učenja francuskog jezika i upoznavanja s francuskom kulturom i umjetnošću.

382 **Milovan Zoričić** (Zagreb, 31. V. 1884. – Zagreb, 27. I. 1971.), hrvatski pravnik. Pravni studij s doktoratom završio u Zagrebu 1912. Predsjednik Upravnoga suda u Zagrebu (1929–32. i 1935–41.). Član vlade Saarskoga područja (1932–35), na temelju imenovanja Lige naroda, koja je između dvaju svjetskih ratova imala vrhovnu vlast nad tim područjem. U doba II. svjetskog rata (1941–45) udaljen s položaja. Sudac Vrhovnoga suda Hrvatske (1945–46), a 1946–58. sudac Međunarodnoga suda u Hagu. Od 1955. godine dopisni član JAZU. Kao športaš bavio se mačevanjem, lovom, konjičkim športom, tenisom, klizanjem, skijanjem, sanjkanjem i plivanjem. Suosnivač je, prvi tajnik i povjerenik za nogomet u Hrvatskom športskom savezu. Akademski športski klub, osnovan 1903., na njegov je prijedlog promijenio naziv u Hrvatski akademski športski klub (HAŠK). Prvi je nogometni sudac u Hrvatskoj.

383 Svetozar Rittig, župnik crkve sv. Marka u Zagrebu.

Hrvatima dala finacijalna autonomija, a onda iza par godina i upravna. Nakon atentata kojeg je u Narodnoj skupštini pokušao jeftićevac Arnautović na predsjednika vlade Stojadinovića potišten je i preneražen.[384]

Dao je oduška svome ogorčenju nad nerazumijevanjem beogradskih političara današnjih teških prilika. U Beogradu, kaže strahovito se razmahao komunizam. Po 20. godina robije dobivaju radi toga sinovi najodličnijih porodica. Nadbiskup se potužio na Min. prosvjete kako mogu držati takova čovjeka, kao što je Stanković.[385] I on se Peroviću gorko na nj tužio, ali veli, kad neće da slušaju. Kraljevski je namjesnik izrazio želju da bi razgovarao još i sa starim Preuzv. g. Nadb. dr. Bauerom, koji je tih dana boravio na svom imanju u Brezovici. Međutim je drugi dan tajnik banov telefonirao, da je kraljev Namjesnik morao naglo otputovati u Beograd u vezi s novim prilikama nakon atentata u Skupštini i prodora Njemačke u Poranjsku.

Na skupštini hrv. knjiž. Društva sv. Jeronima bio je preuzv. g. Nadb[iskup] koadjutor 27. II. (vjerojatno bi morao biti III. – op. ur.) prije podne u jeronimskoj dvorani.

U dječačkom sjemeništu na vrlo uspjeloj pokladnoj priredbi bio je Nadb. koadj. Na pokladni utorak zajedno sa Preuzv. g. Dr. A. Bauerom i senjskim biskupom dr. Viktorom Burićem.[386]

Razvezan čvor tipova Kat. Akcije.

Kod nas su postojala uglavnom dva tipa K. Akcije, Križarski i Domagojski. Među njima, odnosno među ličnostima jednih i drugih, stalno je bilo nepovjerenje, da ne rečemo mržnja i klevetanje. Kako

384 Dana 6. ožujka 1936. pokušao je zastupnik Arnautović iz JNS atentat na predsjednika vlade Milana Stojadinovića. Izgleda da je to bio obračun između novonastale JRZ i prijašnje režimske stranke JNS koja je bila u opadanju zbog Stojadinovićeve želje da se ta stranka uništi, odnosno makne sa političke pozornice.

385 Dobrivoje Stošović, a ne Stanković – op. ur.

386 **Viktor Burić** (Kraljevica, 6. IX. 1897. – 28. VIII. 1983.), hrvatski katolički svećenik, biskup senjsko-modruški i prvi riječko-senjski nadbiskup. Ovdje u *Dnevnik* umetuti novinski članci pod naslovom „Napadaj jeftićeveca na kapelu i križ" i „Pred gradnjom dviju crkava na zagrenačkoj periferiji".

su neprijatelji katoličke Crkve sve žešći i jači, taj je razdor slabio snage katol. organizacije – na štetu stvari Kristove. Općenita je nastala težnja, osobito kod ljudi koji nisu zalazili u te raspre i kod dušobrižnika klera, da se ti tipovi nekako približe, da nestane antagonizma.

† 31. I. 1936. (sic.) Kušao je Nadb[iskup] koadj[utor] od jednih i drugih sastaviti Dijecezansko Vijeće, sa dr. Protulipcem na čelu. To je međutim bilo krivo Domagojcima što je imenovan Dr. Protulipac, istaknuti protuborac. I njegov nastupni borbeni govor ih je povrijedio.

Preuzv. gospodin Nadb. koadjutor videći da kod nas prilike nisu još zrele da K. A. bude pod laičkom upravom, pozvao je dra. Protulipca, da se zahvali na predsjedništvu, a On će (N. koadj.) voditi K. A. Proveo je nadb. koadjutor jedinstvo kat. muževa i žena, a poslao je upitnice župnicima, neka se izjave što misle o unifikaciji cijele K. A. Velika većina dušobrižničkog klera izjavila se za unifikaciju i zamoliše Nadbiskupa, neka to provede. On se međutim nije još kanio na to odlučiti, ne htijući zadavati bol članovima pojedinih organizacija. Odlučnu je, ali i odsutnu ulogu u tom pravcu imalo to što je Križarska Organizacija dala u liberalnu štampu – „Obzor" – u dva maha izjave koje nisu ni katoličke, a kamoli elite katoličke.[387]

Nije jasno[388] jesu li u ovom članku podcrtane riječi sastavni dio izjave dobivene od „vodstva" Kat[oličke] Akcije ili su izvod novinara, koji je priopćio stvar. I u ovom drugom slučaju nisu „vodeći krugovi K. A." bez krivnje, jer su to trebali demantirati, budući je ovdje jasno Qui tacet, consentire videtur (tko šuti, čini se da pristaje – op.ur.). Kad je Nadb. koadj. uzeo opet vodstvo K. A. u svoje ruke pozvao je glavne predstavnike Domagojaca i Križara i rekao im, neka povedu pregovore o zajedničkom radu i sjedinjenju. Ako li za 9 dana ne učine ništa, tada će on odlučiti. I doista do nikakvog sporazuma nije došlo nego dapače prije devet dana izišao je u „Obzoru" ovaj slijedeći članak:[389] Taj je članak[390] vrlo

387 Umetnut novinski članak pod naslovom „Hrvatska straža".

388 Nežić komentira novinski članak pod naslovom „Hrvatska straža".

389 Umetnut novinski članak pod naslovom „Pitanje fuzije Domagoja i Križara".

390 Nežić komentira novinski članak pod naslovom „Pitanje fuzije Domagoja i Križara".

ogorčio Nadb. koadj., te je nazvao te izjave poganskim. Dr. Protulipac i g. Cicak[391] dođoše ga moliti za oproštenje. Nadb. koadjutor rekao im da sa svoje strane oprašta, ukoliko su njega povredili, ali ukoliko su štetu nanijeli katoličkoj stvari, on će povući konsekvencije.

Poslije toga izdao je ovu okružnicu koja prileži,[392] da sva društva koja se budu osnivala ne mogu više biti ovog ili onog tipa nego društva Kat. Akcije, simpliciter, a ni jedan ni drugi pokret (Domagoj i Križari) novih društava ne mogu osnivati. (Napomena: tri reda su precrtana tušem – op. ur.).

*Kad je bio Javorov[393] sprovod molili su Nadb[iskupa] koadj[utora] da bi on vodio sprovod. No, on je to iz taktičkih razloga otklonio, bojeći se da na sprovodu dođe do nereda i meteža, vlastodršci bi graknuli na nj da je on povodom bio. Sprovod je obavio preuzv. Salis, posv. Biskup. Oko 50.000 ljudi bilo na tom sprovodu. Kad se podvečer vraćahu kući u gradu se neki pobiše s policijom te je bilo i pucnjave i nekoliko radnja razbijeno. Neki drže da su se komunisti umiješali.[394]

391 Dr. Fedor Cicak.

392 Okružnice nema u prilogu.

393 **Stipe Javor** (Brinje, 27. XI. 1877. – Srijemska Mitrovica, 27. III. 1936.), političar. Završio pučku školu te do 1913. radio na prugama u Mađarskoj, Austriji, Njemačkoj, Češkoj, Rumunjskoj i Srbiji. Potom postao građevinskim poduzetnikom i stručnim voditeljem pri izgradnji tunela, a od 1920. trgovao vatrogasnom opremom. Pripadao Hrvatskoj stranci prava, bio predsjednik njezina Građanskoga kluba u Zagrebu i voditelj stranačke mladeži. U javnim istupima osuđivao jugoslavensku državnu zajednicu i hrvatske političare koji su tražili sporazumijevanje sa srpskima te sudjelovao u organizaciji prosvjeda protiv vlasti. Izabran 1927. za oblasnoga zastupnika u Zagrebu. Nakon atentata na hrvatske zastupnike u Skupštini i smrti S. Radića 1928, zagovarao i organizirao oružani otpor režimu u suradnji s ustaškom emigracijom radi privlačenja pozornosti domaće i svjetske javnosti na hrvatsku borbu za neovisnost. Prema M. Bziku, bio zamjenik A. Pavelića u Zagrebu 1928–29. U listopadu 1929. uhićen zbog ilegalnoga nošenja oružja. Nakon mučenja priznao zagrebačkoj policiji sastanke s Pavelićem i G. Perčecom u inozemstvu, prikupljanje oružja i pripremu oružanih akcija, zbog čega je 1931. na zagrebačkom Sudbenom stolu u procesu protiv Marka Hranilovića, Matije Soldina i dr. osuđen na 20. godina. Protürežimskim istupima na sudu stekao simpatije hrvatske javnosti, a beogradski ga je tisak proglašivao političkim zločincem. Kazna – koju je od 1931. služio u Lepoglavi i od 1933. u Srijemskoj Mitrovici – smanjena mu je 1936. na sedam godina. U zatvoru više puta štrajkao glađu, 1936. obolio od upale pluća i umro. U povodu njegova pogreba 31. III, u Zagrebu su izbile protürežimske demonstracije i neredi.

394 Umetnut letci o slučaju Stipe Javora. Od dr. Ivana Pernara (4. IV. 1936), Vlatka Mačeka (28. III. 1936), te opet od dr. Ivana Pernara (29. III. 1036)

* Ubijen Karlo Brkljačić,[395] narodni poslanik iz župe Bužin u Lici. Ubio ga neki četnik, 10-godišnji robijaš Nedeljković. Po svoj Hrvatskoj održane su mise i izvješene zadušnice u znak žalosti.

Božić selj. pokreta (11. VI.)

ljetos se radi Tijelova neće slaviti javno, nego čisto privatno – izjavila je Seljačka sloga, nakon što su katolici graknuli na tu blasfemiju.

General arm. Jurišić došavši 15. IV. 1936. po nekom poslu Nadb[iskupu] koadjutoru izjavio je: „Kažu oni meni da će nadbiskup Stepinac srušiti ovu državu, a ja u to nikako ne vjerujem." Takav je baubau dr. Stepinac onim vlastodršcima, koji sebe identifikuju s državom.

Komunističko gibanjje dobro prati Nadb[iskup] koadj[utor] i prema tome ravna akciju. Crkve. **16. IV. 1936**. bio je kod njega dugo Dr. Drago Zudenigo, nekad šef policije u Šibeniku. Isti je mnogo sudjelovao kod istrage komunista, te je mnogo o tom pripovijedao: osobito o njihovom priopćivanju, o njihovom upravo egzaltiranom zanosu i požrtvovanosti za svoju ideju.

Pomilovan Kraljić

načelnik koprivnički, za kojega se toliko zauzimao Nadbiskup koadjutor, kako se vidi iz listova u dnevniku. Isti se došao osobno (sa suprugom) zahvaliti.[396]

† 17. III.[397] Nadbiskup koadjutor primio je od ministra ovo pismo:

395 **Karlo Brkljačić** (Trnovac kod Gospića, 1869. – Trnovac, 9. IV 1936.), zastunik HSS-a. Kao seljak izabran je 1921. na listi HRSS-a za narodnog zastupnika gospićkog kotara. Za zastupnika je biran do 1935, kada se povlači iz političkog života. Svojom političkom djelatnošću svratio je pozornost režima. Ubio ga je iz zasjede plaćeni ubojica i pripadnik četnika Stipan Pejnović. Jedna od reakcija na umorstvo bio je napadaj seljaka samoborskog kotara na četničku grupicu, što se sklonila u dvor bivšeg bana Antuna Mihalovića u Kerestincu, u kojemu je 16. travnja ubijeno 6 četnika.

396 Umetnut novinski članak pod naslovom „Pomilovani.... ". Također nekoliko stranica dalje umetnut komunistički letak pod naslovom „Fašističko-jezuitski plan protiv komunista"

397 Umetnut komunistički letak pod naslovom „Fašističko-jezuitski plan protiv komunista" bez datuma i potpisa.

Preuzvišeni gospod nadškof!

Slobodan sam, da Vam pošaljem informacijo (pismo) katero sem dobil od resne strane iz Zagreba. Prosil bi Vas, da mi ob priliki na ta ali oni način sporočite, koliko je resnice na tej informaciji. Sprejmite, prevzvišeni gospod nadškof, izraze mojega odličnoga spoštovanja.

Dr. Korošec

Gospodin

Dr. Antun Korošec, ministar u. poslova Beograd

Gospodine ministre!

Vrlo sam Vam zahvalan na priposlanom prepisu informacija. Ne s toga što bi me to iznenadilo (jer znam vrlo dobro da se svaki naš korak marljivo prati i bilježi) niti stoga što ne bih mogao odgovoriti, nego s toga da Vam mogu ovom prilikom neke stvari priopčiti, za koje u Beogradu možda ne znadu ili neće da znadu. To neka bude i moj odgovor na dotično pismo koje ste mi izvoljeli poslati.

Prije svega opće je poznata činjenica da je danas cijeli hrvatski narod bez razlike na nekadanje stranke složena kao jedan čovjek pod vodstvom dr. Mačeka. To nije više jednostavna politička stranka nego opći narodni pokret, koji traži da se hrvatskom narodu priznadu prava čovjeka i građana i naroda, čega svega, budimo iskreni, nije taj narod do sada osjetio u ovoj državi, usprkos svih uvjeravanja sa strane tolikih vlada, koje su se do sada izmijenile na vlasti. Kako će biti sutra to ja ne znam dakako. Ali danas stvari stoje ovako. To je jedina ozbiljna činjenica i s tom činjenicom mora katolička crkva računati kod Hrvata. Tome ona nije kriva, jer se u politiku nije pačala niti će se pačati, nego je kriva ili nespretnost ili zla volja nekojih vlastodržaca, koji su se izmjenjivali na vlasti.

Katolička crkva, velim, mora s ovom činjenicom računati. kao štogod kod Kineza poštuje osjećaje Kineza, kod Japanaca osjećaje Japanaca itd. tako i kod Hrvata mora da poštuje osjećaje Hrvata, ako neće da (nedostaje završetak rečenice – op. ur.). Poznato je također i to da su se neki današnji organizirani katolici istakli nekada u politici odnosno u političkoj stranci koja je bila protivna ogromnoj većini hrvatskog naroda. Da li su imali pravo ili krivo u to ne ulazim nego samo konstatiram činjenicu. Takova bi politička stranka bila danas kod Hrvata upravo tako

nemoguća kao što je bila, i biti će, nemoguća JNS i JRZ ili kako se zovu, tako dugo dok hrvatski narod ne dobije svoja prava. Sa svim tim činjenicama moram ja kao predstavnik Crkve da računam, ako neću da zabrazdim u najteže neprilike i onemogućim rad Crkve u narodu.

Samo zloban čovjek ili potpuno neupućen može iz toga zaključiti da je Katolička akcija ili Katolička crkva u zagrebačkoj nadbiskupiji danas isto što i Mačekova politika. U Katoličkoj akciji imade danas i ljudi koji su glasali za Jevtića i nitko ih radi toga nije tjerao iz organiziranih katoličkih redova. Ali da na čelo Katoličke Akcije mora da dođe baš naš čovjek koji je Jevtićev pristaša to bi značilo u očima puka da se je Katolička akcija odlučno postavila na stranu g. Jevtića ili na stranu vlade, koje su do sada pokazale prema Katoličkoj crkvi i suviše neprijateljski stav svojom bezobzirnom prosvjetnom politikom a hrvatski narod kao takav zapostavile i stavile u red građana drugoga i trećega reda. Prudentia pastoralis (pastirska razboritost – op. ur.) dakle zahtijeva od mene da Crkvu čuvam od svakog sumnjičenja koliko mogu. Da je g. informator počekao samo jedan dan, bio bi vidio da Katoličku Akciju i dalje vodi osobno nadbiskup koadjutor kao što ju je vodio i prije, a koji nije glasao ni za Jevtića ni za Mačeka ni za nikoga, kao što neće, po svoj prilici, glasati ni u buduće nikada i za nikoga.

Što se specijalno tiče Msgr. Beluhana, on je uzoran svećenik koji zaslužuje svako odlikovanje. G. informator može biti miran glede odnošaja između moga svećenstva i mene. Bogu hvala sa ogromnim dijelom moga klera ja stojim na najboljoj nozi i mislim da neće nikome uspjeti da nas razdvoji. Oni koji se tuže imadu najmanje razloga za to.

Neka nitko ne misli ni to da je možda momentalni spor među katolicima takav da bi mogao imati kakovih većih reperkusija. Organizirani katolici znadu što znači danas sloga. Mi upiremo sve svoje sile da narod svoj spasimo od svih opasnih pokreta koji se danas šire Evropom i svijetom i danas su katolici ovdje kraj prividne nesloge složniji nego ikada u načelima, a za druge stvari imade biskup dovoljno i autoriteta i volje, da sve svede u red kad nađe za shodno.

Bilo bi krajnje vrijeme da i državnici u našoj državi uvide pravo stanje stvari dok ne bude prekasno. Nitko se neće više radovati jednom poštenom sporazumu negoli crkva katolička kojoj

danas toliki i hoće da naprte i upišu u teret neko politiziranje samo zato jer neće da služi nijednoj političkoj partiji.

Toliko sam evo smatrao nužnim da Vam istaknem gospodine ministre u vezi s Vašim cijenjenim pismom.

Uz izraz odličnog poštovanja

U Zagrebu, dne 23. III. 1936.

Dr. Alojzije Stepinac nadbiskup koadjutor

Poznato je,[398] da se katolička akcija u zagrebačkoj nadbiskupiji dijeli u Križarski tip[399] i Domagojski tip.[400] Ova dva tipa, koliko god imadu od prilike identične ciljeve, međusobno se ne trpe, iz ličnih, a i programatskih razloga. I pored toga sačinjavaju jednu grupu. Nedavno je nadbiskup koadjutor dr. Stepinac postavio, bez pitanja, za predsednika diecezanskog okružja katoličke akcije advokata dr. Protulipca, vođu Križara. Namjerava da makne i sadašnjega duhovnika katoličke akcije prebendara Jesiha na čije mjesto će postaviti dr. Beluhana,[401] sada župnika Sv. Marije, a koga je već predložio za kanonika prvostolnog Kaptola. Domagojci su se time našli povređeni, jer su smatrali da im ovo pripada

398 Očito je ovo nastavak *Dnevnika* od 17. III. 1936.

399 Kada je šestosiječanska diktatura dovela do ukidanja Hrvatskog orlovskog saveza, vodstvo *Orlova* odlučilo se osnovati novu organizaciju hrvatske katoličke mladeži. Godine 1930. pod vodstvom Ivana Merza osnovana je križarska organizacija s dvije grane: Veliko križarsko bratstvo i Veliko križarsko sestrinstvo. Godine 1937. križarska organizacija imala je oko 40.000 članova. Detaljnije: Lav, ZNIDARČIĆ, Križarska organizacija, životno djelo Ivana Merza, *Obnovljeni život*, 52., br. 3-4., 1997., 251.-256.

400 Hrvatsko katoličko akademsko društvo 'Domagoj' osnovano je 1906. u Zagrebu. Svoje ime dobiva po hrvatskomu knezu Domagoju, odlučnom i nepokolebljivom borcu i branitelju svoje vjere i svoje domovine, što su i Domagojci željeli ostvariti. Kao odgovor na suvremena zbivanja i kretanja u hrvatskom društvu na prijelazu stoljeća, Domagoj već nakon utemeljenja postaje središte đačkog i studentskog pokreta u Hrvatskoj, da bi u sljedećem razdoblju postao središte i cijelog Hrvatskog katoličkog pokreta (HKP). Domagoj će u okviru HKP-a pored borbe protiv anticrkvenih i antikatoličkih liberalno-modernističkih i marksističkih ideja, odigrati značajnu ulogu i u širenju nacionalnih hrvatskih ideja kako među studentskom tako i seoskom mladeži u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Vidi: Ivan, MARKEŠIĆ, Početci djelovanja Hrvatskoga katoličkog akademskog društva Domagoj, *Hrvatski katolički pokret,* Vijeće za laike HBK – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., 309.-320.

401 Dr. Milan Beluhan.

kao starijima i kao onima, koji su do sada bili na čelu katoličke akcije, prije katoličkog pokreta.

Mnogi iz redova domagojaca protestovali su kod nadbiskupa, ali uzalud. Konačno su u sredu 11. o. m. tražili kod njega audijenciju: dr. Lonačarić, župnik Sv. Petra, dr. Ščetinec, profesor ekonomske škole, dr. Kolarak, kateheta. Prvi kao njegov bivši profesor, a druga dvojica kao njegovi školski drugovi. U drugoj audijenciji prikazao je dr. Lončarić koadjutoru kako je postavljanjem dr. Protulipca odbio od sebe u prvom redu domagojce i katoličku inteligenciju zatim i svećenstvo u provinciji, koje pristaje uz Domagoj. Prikazao mu je kako se i onako nalazi u sukobu sa državnim vlastima, kako ga na kaptolu niko ne voli, i kako će svojim stalnim pogreškama odbiti od sebe i sve ostale katoličke radnike te kako time postaje nemoguć na nadbiskupskoj stolici.

Nadbiskup je odgovorio kako je dr. Protulipca postavio za predsednika katoličke akcije iz političkih razloga jer da uživa puno poverenje dr. Mačeka.[402] Nato su sva trojica izaslanika konstatovali da je prema tome katolička akcija samo jedan dio Hrvatskog pokreta, što se protivi principima katoličke akcije, kako ih je sam postavio, a prema kojima katolička akcija ne smije da bude stranački obeležena. Nadbiskup koadjutor je otvoreno to priznao i rekao da mu je već svega dosta, da će se povući i ako bude trebalo poći u samostan. Izaslanici su dobili dojam, da nadbiskup koadjutor radi sve po instrukcijama provincijala jezuite Jurića s kojim se dnevno posavjetuje.

Kad su izaslanici referirali o rezultatu svoje misije direktoru „Hrvatske straže“ dr. Janku Šimraku, odlučio je on, da će i sam doći u vezu s dr. Mačekom i stupiti u njegovu stranku. Zaista je drugi dan, tj. u četvrtak 12. o. m. pošao dr. Mačeku i sobom povezao profesora Grgeca[403] da mu

402 Protulipac je tijekom 30-ih godina stakao povjerenje predsjednika HSS-a Mačeka. I njegovo vođenje mladeži „Hrvatskog junaka“ odgovaralo je Mačeku koji je tu organizaciju želio staviti pod okrilje HSS-a.

403 **Petar Grgec** (Kalinovac kraj Đurđevca, 15. II. 1890. – Zagreb, 22. VIII. 1962.), hrvatski književnik i publicist. Diplomirao filozofiju i klasičnu filologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1927. Sudjelovao u I. svjetskom ratu. Bio je profesor Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu. Uređivao je dnevnik *Narodna politika,* almanah *Selo i grad* i ediciju

se kao predstavnici Domagoja poklone i zamole za prijem u stranku. Dr. Maček ih je primio vanredno ljubazno i zadovoljan te ih je u razgovoru pitao šta od njega traže za se lično. Odgovorili su da za se ne trebaju ništa, ali mole da stranka u svojem radu ne dira u katoličku crkvu i u njene verske organizacije. Za crkvu im je obećao, ali za organizacije se nije izjasnio. Iz pitanja dr. Mačeka što oni traže za se, razumjeli su da je dr. Protulipac, dakle druga stranka katoličke akcije, ranije tražio jedno mjesto u samom vodstvu stranke. Tom prilikom je dr. Maček izričito odobrio da smijemo bez ikakova obzira u „Hrvatskoj straži" napadati vodstvo Seljačke stranke, a naročito Rudolfa Hercega, po čemu su zaključili da u stranci postoje dvije struje, kako se to u javnosti i pronosi. Upućeni u ove događaje vide da je time katolička akcija u nadbiskupiji zagrebačkoj prestala da postoji kao nezavisna akcija, te da se podredila vodstvu dr. Mačeka.

Gospodine Ministre,

Jučer sam bio slobodan da Vam odgovorim nekoliko riječi na Vaše cijenjeno pismo, a danas evo opet smatram za potrebno da vas upozorim na jedan interesantan slučaj.

Splitski biskup preuzv. Bonefačić upozorio me na g. artiljerijskog pukovnika Kozela, komandanta artiljerijskog puka, ako se ne varam, u Sinju. Za mjesec dana imao je isti da polaže ispit za generala. Kako je čovjek veoma sposoban (još i iz austrougarske vojske) revan i savjestan, sigurno je da bi ispit položio i prema tome morao biti unaprijeđen za generala. Ali gle, mjesec dana prije toga penzionisan! Je li to slučaj? Ili je sistem? Opće je uvjerenje da tu vlada sistem da Hrvat ne može ni ne smije doći na jedan odlučniji položaj. Sličan je slučaj bio predlani sa najsposobnijim pomorskim oficirom Erneyem, komandantom podmorničke flote. Tko da izbroji uopće sve slučajeve? Reći će mi možda tkogod da to na mene ne spada. To je istina. Ali svakako spada na mene to da svrnem kao objektivni posmatrač pogled odlučujućih faktora na to da nezadovoljstvu i stanju u zemlji, specijalno što se tiče Hrvata, nije nipošto kriva katolička Crkva, nego nešto sasvim drugo.

Knjižnica općeg znanja Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima. Ideolog hrvatskoga katoličkog pokreta.

Možda ne bi bilo zgorega, Gospodine Ministre, da svratite na ovaj slučaj pogled Njegovog Kraljevskog Visočanstva kneza Pavla i g. Predsjednika vlade.

Jedno je sigurno. Ovakav sistem i ovakve metode ne vode k dobru nego vode k rasulu države za koju su se zalagali najbolji naši ljudi kroz tolike decenije.

Sa odličnim poštovanjem

U Zagrebu, dne 24. III. 1936.

Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup koadjutor v.r.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA

MINISTER

ZA NOTARNJE ZADEVE

Beograd, 8. aprila 1936.

Preuzvišeni gospod nadškof!

Dobil sem vaše pismo v zadevi vpokojitve polkovnika g. Ljudevita Kozela in se takoj obrnil ne merodajno mesto, kjer sam dobil naslednej obavestilo:

Da je imenovani penzionisan u smislu zakona pošto je ispunio sve zakonske uvjete za punu penziju.

Da nije po sredi nikakav sistem, jer ako bi se htelo ma sa čije strane i pomisliti da je po sredi „sistem" t.j. da Hrvat ne može i ne smije doći ni na jedan odlučujući položaj u našoj vojsci, može se odmah u protivno uveriti jer se u našoj vojsci sada nalaze kao djenerali:

Hrvati – g. g. Vilim Klobučar i dr. Ante Hočevar, a kao ispitanj djeneral djeneralštabni pukovnik g. August Marić;

Slovenci – g. g. Lav Rupnik i D-r. Rudolf Kobal; prema tome će se iz prednjeg izlaganaj uvideti, da bi bila zabluda drugo verovati.[404]

404 U tadašnjoj hrvatskoj i slovenskoj javnosti, pa i među njihovim elitama, vladala je fama da su pripadnici Hrvata i Sloveneca zapostavljeni u kraljevskoj jugoslavenskoj vojsci. U svojoj poznatoj knjizi "Ekonomska podloga hrvatskog pitanja" Rudolf Bićanić, jedan od prvaka HSS-a 1938. godine pisao je: "Danas u Jugoslaviji (...) ima 165 aktivnih i nekoliko stotina penzioniranih generala. Od tih 165 (...) ima ih samo 2 Hrvata i 2 Slovenca (...) svuda su položaje zauzeli Srbi, zapravo Srbijanci, a Hrvati su zapostavljeni, te su samo dvojica mogli postati generali." Ta konstatacija se duže vrijeme zadržavala u jugoslvenskoj i stranoj historiografiji. Tako je R. J. Krampton sa Oxforda pisao u svom djelu (R. J. Crampton,

Što se pak tiče odlikovanja pukovnika g. Kozela, on je unet u projektovani spisak za odlikovanja, koje će ovih dana biti izdejstvovano. Spremjite, prevzvišeni gospod nadškof, izraze mog odličnog spoštovanja.

Dr. Korošec

Koliko znače ta dva generala Hrvata u našoj vojsci, vidi se i iz toga što je jedan liječnik, a drugi administrativne struke.[405]

Inače je na Nadb[iskupa] koadjutora ban Ružić učinio dobar dojam i ide mu ban u svemu na ruku gdje može. U srpnju je nadb[iskup] koadj[utor] podijelio prvu sv. Pričest u nadb. kapeli banovoj kćerci Nadi. Sva se djeca pričestiše i roditelji su bili prisutni.[406]

* Francuska komunizmu otvorila je vrata. Već joj komunisti sjede u vladi. Sklopila je savez sa boljševičkom Rusijom. Evropske sile počeše je napuštati, pa i naša vlada šuruje s Njemačkom. Mora da im je teško u svakom pogledu kad su eto prigodom slave udruženja L'Assoc. Cath. De la jeunesse fr. htjeli svratiti našu pozornost, pozvati ličnosti i biskupe raznih zemalja itd. Gornjom pozivnicom pozvan je i koadj. Dr. Alojzije Stepinac na svečano primanje u Pariz. Ispričao se radi posla u dijecezi.[407]

Svima biskupskim Ordinarijatima:

Broj 115/Pr.

Eastern Europe in Twentieth Century, Routledge, London-New York, 1994., 132.): „Ostale teškoće, koje su Hrvati kvalifikovali kao diskriminaciju, pretstavljalo je služenje u udaljenim i nesigurnim krajevima, radije korišćenje ćirilice nego latinice, upražnjavanje srpskih nasuprot hrvatskim običajima, radije slavljenje pravoslavnih nego katoličkih praznika. Godine 1939. bilo je svega 10% Hrvata u aktivnom oficirskom koru." Historiografija je danas dokazala da su stvari bile nešto slojevitije, da je Hrvata i Slovenece bilo više u vojnim redovima, pa i među najvišim časnicima što generalno ne mijenja činjenicu da je Vojska Kraljevine Jugoslavije ipak po svojoj biti bila srpska vojska, sa srpskom vojnom tradicijom i ideologijom koliko god se pokušala maskirati jugoslavenstvom. Iako je bilo pokušaja da se takvo stanje promijeni oni nisu bili posve uspješni. Vidi: Mile, BJELAJAC, *Jugoslovensko iskustvo sa multietničkom armijom 1918-1991*, UDI, Beograd, 1999.

405 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Ponovna rasprava protiv krčkog biskupa", „Program bana dr. Ružića", „Duvarnjska večer".

406 Kratko pismo (poziv) za Stepinca iz Pariza umetnuto u Dnevnik.

407 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Nj. V. Kralj u Crkvi Krista Kralja" i „Sveti otac protiv demoralizacije fimova."

Preuzvišeni gospodine!

U vezi sa posljednjim pismom preuzv. sarajevskog Ordinarijata objelodanjenog u sarajevskom Kat. Tjedniku, da ne bi izledalo kao da se moja Centrala K. A miješala u posao tuđe dijeceze, čast mi je umoliti Vašu Preuzvišenost da mi priopći svaki slučaj kadgod bi se tko, bio svećenik ili lajik moje dijaceze, usudio miješati u posao Vaše dijaceze nepozvan.

Ja ću smjesta uredovati protiv dotičnika, jer stojim na stanovištu da bez znanja i dozvole biskupa nitko nije vlastan pačati se u poslove njegove dijaceze.

U Zagrebu, 15. kolovoza 1936.

Dr. A. Stepinac nadb. koadj.

Pismo što se spominje tu jest ono što se nalazi ovdje u dnevniku na 6. listu unatrag/ isključivći ovoga. Ujedno je rečeno gornjim: „Ja ne želim da se moji pačaju u poslove druge dijeceze, ali ne želim ni da se nečiji pačaju u poslove moje dijeceze.

Preuzvišenom nadbiskupu koadjutoru Zagreb

Sveti Otac razdragan izrazima odanosti podstrtih mu od članstva Katoličke Akcije iz Zagreba, istoj toj božjoj vojsci želi da iz dana u dan sve više napreduje, te podjeluje svima od svega srca apostolski blagoslov.

Kardinal Pacelli [408]

Neki dan imao je koadjutor razgovor s dr. Mačekom u pitanju K. A. i molio ga neka se HSS drži neutralno prema ovim tipovima. Možda bi dobro došla jedna izjava dr. Mačeka. On je danas odgovorio:

Kupinec, 27. 8. 36.

Preuzvišeni gospodine!

Prije nekoliko dana obećao sam Vašoj preuzvišenosti izjavu o predmetu spora „Skoma i Križara". Koliko god sam razmišljao o zgodnoj stilizaciji nikako nisam mogao naći, takove

408 Ovo kratko pismo je prijevod pisma (telegrama) kardinala Pacellia pisanim latinskim koje je također umetnuto u *Dnevnik*. Pismo (telegram) je bez datuma. Nakon toga slijedi drugi kratak telegram kardinala Pacellia.

forme kojom bi mogao udovoljiti Vašoj želji, a da istodobno ne desavuiram s tome ne povrijedim g. sarajevskog nadbiskupa Ivana Šarića, kojeg visoko štujem, ne samo kao crkvenog dostojanstvenika, nego i kao hrvatskog patriotu. Moj položaj pol. predstavnika hrv. naroda nalaže mi da u sporu medju crkvenim dostojanstvenicima zadržim potpunu neustralnost, što mogu samo tako da se uzdržim od svakih izjava. Budite uvjereni da ja svojevremeno ne bih bio dao one izjave o „Križarima" da je u ono vrijeme imao spor „Križara" i „Domagojevaca" ovaj zamašaj, koji ima danas.

Nadajući se, da ćete razumijeti moj položaj i da ćete mi oprostiti što ne mogu dano obećanje ispuniti.

Bilježim se u znak velikog poštovanja. Dr. Vlatko Maček.

Na kanonskoj vizitaciji u našičkom i virovitičkom dekanatu. „Hrv[atska] Straža" 28. VIII.[409]

* Nova Bukovica: procesija kod dočeka Nadbiskupa koadjutora od sjenice u crkvu.[410] Dok je Nad[iskup] Koadjutor bio u Novoj Bukovici telefonirao je tajnik dr. Šeper[411] iz Zagreba da ban dr. Ružić (s kojim je

409 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nadbiskup koadjutor dr. Stepinac u Našicama."

410 Umetnuta fotografija.

411 **Franjo Šeper** (Osijek, 2. X. 1905. – Rim, 30. XII. 1981.), zagrebački nadbiskup, kardinal i teolog. Na Papinskome sveučilištu Gregoriani u Rimu doktorirao filozofiju 1927. i teologiju 1931; za svećenika zaređen 1930. Zanimljivo da je studirao i bio zaređen zajedno sa Alojzijem Stepincem. U Zagrebu djelovao kao vjeroučitelj, nadbiskupski tajnik (1934–1941), ravnatelj Nadbiskupskoga bogoslovnog sjemeništa (1941–51) i župnik župe Krista Kralja. Od 1954. zagrebački je nadbiskup koadjutor s pravima rezidencijalnoga biskupa, od 1960. rezidencijalni nadbiskup i metropolit, a od 1965. kardinal. Bio je predsjednik Biskupske konferencije Jugoslavije 1961–68. Osnovao je 21 novu župu, 1961. inicirao pokretanje Katehetskoga instituta pri zagrebačkom Bogoslovnome fakultetu i održavanje studijskoga Teološko-pastoralnoga tjedna za svećenike te 1966. ponovno pokrenuo Caritas Zagrebačke nadbiskupije. Aktivno je sudjelovao u pripremama Drugoga vatikanskog koncila kao član Pripravne koncilske komisije za disciplinu sakramenata od 1960. i član Centralne pripravne komisije od 1961. Na Koncilu je bio član Komisije za doktrinu vjere i ćudoređe od 1962., a poslije član Komisije za reviziju *Zakonika kanonskoga prava* 1964–78. i Papinskoga povjerenstva za tumačenje odluka Drugoga vatikanskog koncila 1968–78. Na Koncilu se istaknuo interventima o mnogobrojnim teološkim pitanjima. Podupro je pokretanje povremenoga periodika *Glas s Koncila* 1962., koji 1963. njegovom odredbom postaje tjednik s naslovom *Glas Koncila*. Utemeljio je Centar za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije Kršćanska sadašnjost 1968. kao crkvenu ustanovu pod jurisdikcijom Zagrebačke nadbiskupije, ali se 1977. ogradio od njezine preobrazbe u Teološko

Nad[biskup] Koadjutor, a i sam dr. Maček zadovoljan) smatra vrlo podesnim da bi 6. IX. jedan od nadbiskupa držao u Zagrebu „Te Deum" na rodjendan Nj. V. Kralja jer da će to kod Ministarstva lijep dojam učiniti osobito jer se sprema ratifikacija konkordata. Kako je Nadbisk. Koadjutoru bilo nezgodno prekidati krizmeno putovanje i ići u Zagreb, to je nadbiskup dr. Bauer prekinuo svoj odmor u Stični, obavio Te Deum u zagrebačkoj katedrali, a potom se opet vratio u Sloveniju. Ban dr. Ružić je izrabio odmah taj fakat u prilog katolika, te u u Beograd javio da pravoslavnog episkopa Dositelja nije bilo taj dan u Zagrebu, dok je starac nadbiskup ad hoc došao čak iz Slovenije. Nadbiskup koadjutor je 6. IX. iz Slatine poslao ovaj brzojav:

Njegovom Veličanstvu Kralju Petru II
Bled

Prigodom rodjendana Vašeg Kraljevskog veličanstva moli vam od Boga blagoslov i pomoć za savjesno isponjenje vladarskih dužnosti.

Nadbiskup koadjutor
Dr. Alojzije Stepinac[412]

BEOGRADSKE JEVREJSKE NOVINE
Beograd, Smiljanićeva 14. rač. pošt. štedionice 57-577
Beograd, 12. oktobra 1936.
Poš. fah: 648

društvo Kršćanska sadašnjost. Papa Pavao VI. imenovao ga je pročelnikom Kongregacije za nauk vjere 1968., koju je službu obavljao do umirovljenja 1981. Kao prvi Hrvat i prvi netalijan na tom važnom položaju, reorganizirao je rad Kongregacije u duhu postkoncilskih reforma. Bio je prvi predsjednik Međunarodne teološke komisije (1969–81) i Papinske biblijske komisije (1973–78) te sudionik konklava 1978. Detaljnije o Šeperovom životu i pastoralnom radu u: *Šeper. Građa za životopis*, (ur. Đuro Pukec), I-II., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982.-1983.

412 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nadbiskup-koadjutor o komunističkom teroru?" Ovdje je umetnuta i povelja o gradnji Doma Crvenog križa čiju je posvetu (kamen-temeljac) izvršio Nadbiskup-Koadjutor 20. IX. 1936. Ovdje su umetnute i pozivnice za Stepinca od strane Banske uprave Savske banovine za razne prijeme (1. X. za prijem francuskih parlamentaraca, 4. X. u čast delegata njemačkog tiska).

„Vaša preuzvišenosti"

Pokrenuli smo Beogradske Jevrejske Novine sa namerom da našoj javnosti pružimo informativan i objektivan nedeljni list u kome želimo s jedne strane da informišemo Jevreje o svim pitanjima i događajima u svetu, a da s druge strane Jugoslovenima Nejevrejima iznesemo pravu sliku jevrejske stvarnosti bez uvijanja i bez predrasuda.

Prema tome mi ćemo u našem listu – kao što se iz priloženog prvog broja vidi – posvetiti pažnju i diskusiji samog problema na najširoj osnovi smatrajući da je naša dužnost da registrujemo i komentarišemo sva merodavna mišljenja.

Mi bi se veoma radovali i bili bi ponosni kada bi Vaša Preuzvišenost htela da nam izrazi svoje mišljenje o Jevrejima i pitanjima koja su s tim u vezi i mi Vas najučtivije molimo da nam dozvolite da u našem listu objavimo Vašu izjavu. Naš list, kao što smo maločas rekli, ide za tim da bude ne samo informativan u svakom pogledu već da doprinese potpuno harmoniji i zajedničkoj saradnji svih sinova naše divne Jugoslavije.

Očekujući Vaš mnogopoštovani odgovor, Mi Vašu Preuzvišenost molimo da primite izraze našeg dubokog poštovanja.

Uredništvo Beogradskih Jevrejskih Novina.

Nadbiskup im ništa nije odgovorio, a svaki se broj „Jevrejskih novina" šalje retour.[413]

* U Beograd nakon biskupske konferencije pošao je Nadb[iskup] koadj[utor] **13. X.**, a vratio se **16. X.** Posjetio je Min[istra] predsjednika Stojadinovića napose u predmetu imenovanja poslanika kod Vatikana: da bi najme novi poslanik bio katolik. Predsj[ednik] Vlade zamolio je Nadbiskupa da mu priopći imena nekih kandidata za taj položaj. Napose je Nadb[iskup] upozoravao g. Stojadinovića neka nipošto ne uspostavlja veze sa Sovjetskom Rusijom, jer bi ruska poslanstva bila agencije za propagandu komunizma.

Priopćio mu i to da će Sv. Stolica otkazati Konkordat ne bude li doskora ratificiran. Predsj. vlade ozbiljno je izjavio da će konkordat biti prvi zakon koji bude iznesen pred parlament. Kod Min. pravde (jedna riječ

413 Umetnut novinski članak pod naslovom „Hrvatski Metropolita".

precrtana tušem. – op. ur.) Subotića protestirao je u ime bisk[upske] konferencije što je načelnikom ministarstva (riječ ekskomunicirani precrtana – op. ur.) suspendirani franjevac Čićić.[414] Njega je naime suspendirala Sv. Stolica, jer je podigao tužbu protiv nad. sarajevskog dr. Iv. Šarića radi odvojenja samostanskog zemljišta u Zenici za novu župu sekularnog klera. Episkopat je tražio da Čićić bude maknut sa načelstva. Malo iza povratka Dra Stepinca iz Beograda stiglo je Čićićevo pismo kojim javlja da je opozvao tužbu, a i lično je bio u Zagrebu kod Nadb[iskupa] koadj[utora].

Min. Prosvjete Stošoviću uopće nije išao jer ga je isti vrlo neprijatno prošli puta (protest protiv ukinuća privatnih škola) primio te je Nadb[iskup] tada obrekao da k njemu nejde nikada više.[415]

Princu Pavlu potužio se nadbiskup na Stoševića, te da neće u Min[istarstvo] prosvjete dok bude on ministar. Princ Pavle nastoji da bi ga maknuo, a jednako za time ide i Dr. Korošec.

Nadbiskup je Princu Pavlu priznao da je napetost u Hrvatskoj za 50% popustila no naglasio je neka se ne misli da je time riješeno hrvatsko pitanje, jer svi očekuju da će se poći sada dalje i likvidirati (dvije riječi nečitljive – op. ur.). Što opozicija srbijanska obećaje Hrvatima – to im može dati i vlada ako hoće. Princ Pavle je nato odgovorio, da mu je položaj težak; da nije na čistu sa vojskom; da onaj atentat u parlamentu na Stojadinovića (6. ožujka 1936. godine) poslanik D. Arnautović u Skupštini je pucao prema Stojadinoviću. U vezi s tim incidentom uhapšena je grupa poslanika od kojih su četvorica suđena, od kojih Arnautović na 15. godina robije. Riječ je o grupi poslanika koja je podržavala P[etra] Živkovića u težnji za vraćanje na politiku šestojanuarskog režima. Incident ima dalekosežniju pozadinu nego to javnost znade itd. Za konkordat kazao mu isto što i Stojadinović.

Princ Pavle (precrtano – op. ur.) saopćio je Nadb. koadjutoru, da je spreman Krnjevića i Košutića pustiti iz emigracije u zemlju. Neka pita

414 **Augustin Čičić** (Kreševo, 14. IV. 1889. – Sarajevo, 26. IX. 1955.), hrvatski svećenik, pjesnik i književni kritičar.

415 Umetnut poziv kneza Pavla kojim poziva Stepinca na audijenciju 14. X. 1936. u Belom Dvoru.

Dra Mačeka bili on za to bio.[416] Još je Nadb[iskup] koadj. upozorio princa Pavla – kako srbijanska opozicija traži savez sa Rusijom. Princ je izjavio, dok je on tu, da do saveza s Rusijom neće doći.

Sa Apostolskim Nuncijem konferirao je Nadb[iskup] o tekućim pitanjima.

Sa dr. Mačekom sastao se Nadb[iskup] koadj. odmah koji dan iza povratka iz Beograda. Isporučio mu nakanu Dra Stojadinovića (princa Pavla – precrtano – op. ur.) glede Krnjevića i Košutića. Dr. Mačeku ne bi konvenirao povratak tih emigranata. Još ga je (molio – precrtano, op. ur.), upozorio neka se ne uzda u srpsku opoziciju, jer je istoj stalo samo to da preko dr. Mačeka dođe na vlast. Kad bi oni zavladali sklopili bi savez sa Rusijom i time otvorili put komunizmu. Isto što Hrvatima nuđa opozicija (nek – precrtano) može se ishoditi od sadašnje vlade. Ovaj sastanak sa Dr. Mačekom bio je (kod Dr. Andresa – precrtano) u njegovom stanu u Zagrebu.

K. Banu Dr. Ružiću išao je Nadbiskup iza razgovora sa Dr. Mačekom te ga (zamolio neka – precrtano op. ur.) izvijestio o tome kako bi mogao Dr. Ružić poraditi da Hrvatima udovolji, (neka – precrtano) tako da vlada dade ono što nuđa srbijanska opozicija.

General trećoredaca – svećenika došao je iz Rima te je u samostanu Sv. Zavera predsjedao kapitulu hrvatske provincije. 19. X. 1936. učinio je posjet nadbiskupu Dr. Alojziju Stepincu.

† 9. XI. 1936. Dr. Vlatko Maček bio je u audijenciji kod Nj. V. Princa Pavla (8. XI. 1936. na Brdu kod Kranja – op. ur.) po svoj prilici u stvari one koncepcije da bi najme sadašnja (Uzunovićeva – precrtano; tada je Stojadinovićeva vlada – op. ur.) vlada dala Hrvatima sve ono što nuđa srpska opozicija, te bi se time izbjegao savez s boljševičkom Rusijom, kojega bi svakako učinila srpska opozicija, da

416 Po nalogu vodstva HSS-a početkom šestosiječanjske diktature u inozemstvo su poslani dr. Juraj Krnjević i August Košutić sa zadatkom da zapadne demokracije izvještavaju o stanju u Jugoslaviji i „hrvatskom pitanju". Košutić se te godine vratio iz emigracije, a Krnjević 1939. nakon Sporazuma Cvetković-Maček. Vidi: Todor, STOJKOV, *Opozicija u vrijeme šestojanuarske diktature 1929.-1935.*, Prosveta, Beograd, 1969., 98.-99.

dođe na vlast. Hrvatski pravaši nisu bili zadovoljni time što je dr. Maček išao princu Pavlu, pa su izdali slijedeći letak:[417]

† 19. XI. 1936. otišao je nadbiskup koadj. u Beograd radi bolnice milosrdnih sestara i radi bogoslovskog fakulteta. Posjetio je prije svega predsjednika vlade i ministra socijalne politike te im izjavio da je to javni skandal ne plaćati bolnice milosrdnih sestara u Zagrebu dug koji iznosi oko 6 milijuna din., a banovina, općine i ostale javne institucije s time ukupno oko 22 milijuna. S druge strane pak bolnica je dužna primiti pacijente sa najgadnijim bolestima. Ako li ne plate dug, objavit će se javnosti zašto se bolnica mora zatvoriti, a dug će se od države sudbenim postupkom utjerivati tražeći i kamate. Smjesta su telefonirali banskoj upravi da obustavi sve isplate, a namiri dug bolnici, a za nekoliko dana je i država poslala tri milijuna dinara, ali u bonovima, za koje za koje bolnica mora platiti otkupne kamate. U sva Ministarstva išao je sa Nad[biskup] koadj. min. gradjevina Dr. Kožul,[418] koji je pred kratko vrijeme rotirao za popravak zagrebačke katedrale dva milijuna dinara. Osim toga je tražio od predsjednika vlade Stojadinovića osiguranje u budžetu za šest mjeta na bogoslovnom fakultetu u Zagrebu – što docenata, što honorarnih nastavnika.

Tražio je da poslanik kod Vatikana bude pošto poto katolik. Min[istar] predsjednik odgovorio je da je vlada na to pristala i misli da će to biti Sorgo Mirošević, dubrovčanin.[419] (Imenovan je!). Upozoravao

417 Umetnuti letak pod naslovom „Hrvatski narode". U nastavku umetnut novinski članci pod naslovima „Povratak nadbiskupa.... ." i „Dr. Stepinac.... „. U ovo vrijeme čehoslovački poslanik u Jugoslaviji poslao je izvješće u Prag (5. XI. 1936.) u kojem stoji da je posjetio Zagreb i razgovarao sa nadbiskupom Stepincem koga opisuje „kao veoma spobnog obavještenog, ambicioznog i utjecajnog." Prema istom izvješću Stepinac je duhovni vođa hrvatskog pokreta, „a izgleda da će njegov utjecaj biti još veći, dok će se Mačekov svesti samo na članstvo HSS." Očito čehoslvački poslanik ponešto pretjeruje u svom izvješću, ali to pokazuje kako su neki strani faktori koji su dobro poznavali Jugoslaviju vidjeli Stepinca i tadašnju situaciju u Hrvatskoj. Todor, STOJKOV, *Vlada Milana Stojadinovića 1935-1937.*, Instutut za savremenu istoriju, Beograd, 1985., 190.

418 Dr. Marko Kožul.

419 **Nikola Mirošević Sorgo** (Korčula,13. VIII. 1884. – London, 13. IX. 1966.), političar i pjesnik. Imenovan veleposlanikom od 1937. godine. Mirošević-Sorgo je bio veleposlanik Kraljevine Jugoslavije pri Sv. Stolici jedno vrijeme i tijekom Drugoga svjetskog rata do kraja srpnja 1941. kada je izgnan u Švicarsku. Vjeran jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi u

je nadbiskup – da se pazi da li je njegov brak u redu, medjutim se znade da iako je oženio pravoslavku, vjenčani su u kat. Crkvi i djeca se krste i odgajaju katolički. Još je Dr. Stojadinović obećao izaći u susret svima nadbiskupovim intervencijama za neke katolike i Hrvate. (Dva reda precrtana koja glase: Nadbiskup je dobio dojam da Stojadinovićeva vlada kani urediti dobre odnose sa katoličkom crkvom i da Dr. Stojadinović ima ambiciju riješiti hrvatsko pitanje??!!)

Dalje je posjetio Min. prosvjete Stošovića, te od njega zatražio da se u budžetu osiguraju spomenuta mjesta za bogoslovni fakultet. Iz svega razgovora i držanja dobio je Nadb[iskup] dojam da je Stošović jedan apsolutno nemoguć čovjek i da je suradnja Crkve i države nemoguća dok takav čovjek bude Min. prosvjete – koji nije ništa drugo nego zadrti Srbin i eksponent framazunske lože. Nadb[iskup] je bio kod Min. trgovine i Min. poljoprivrede radi uvođenja vjeronauka u trgovačke škole i akademije i poljoprivredne škole. Obojica obečaše. Kod Min. Korošca bio je radi cenzure štampe i filma. Upozorio kako je štetno kad Ban nema tu ingerenciju. Od Min. vojske tražio je da se makne vojni referent Nikolić kao nepodesna osoba. Bio je u poslu nekih stvari i kod Min. pravde.

Od Min. Spahe[420] zatražio je povlastice za časne sestre na željeznici. Sa namjesnikom Perovićem razgovarao je odulje o prilikama u zemlji,

---

Londonu, koja ga nakon njegovog prislinog odlaska iz Rima namještava u svojim konzularnim predstavništvima u Švicarskoj, Portugalu i Egiptu. Jedno vrijeme i ministar u vladi. Nakon rata ostaje u emigraciji. Afirmirao se kao pjesnik. Osobni arhiv Nike Miroševića nalazi se u Arhivu Jugoslavije.

420 **Mehmed Spaho** (Sarajevo, 13. III. 1883. – Sarajevo, 29. VI. 1939.), muslimanski političar iz BiH. Godine 1908. stekao doktorat prava u Beču. Do 1910. bio je u sudskoj službi u Sarajevu, a potom tajnik Trgovačke komore u Sarajevu (1910–18). Isprva je bio pristaša Muslimanske samostalne stranke Esada Kuševića, a potom član (od 1919) i predsjednik Jugoslavenske muslimanske organizacije (1921–35) te naposljetku suosnivač Jugoslavenske radikalne zajednice i vođa njezine muslimanske frakcije (1935–39). Bio je povjerenik za trgovinu i obrt, pošte i brzojav u vladi Narodnoga vijeća SHS za BiH (1918), ministar šuma i ruda (1918–19), trgovine i industrije (1921–22. i 1927–29.), financija (1924) i prometa (1935–39). Spaho je najprije zastupao program jake pokrajinske samouprave i poštovanje povijesnih granica BiH, pa je u tom smislu tražio i reviziju Vidovdanskog ustava i promjenu unutrašnjopolitičkoga uređenja države. Poslije je stranku vodio taktizirajući i odstupajući od predviđenih programskih stajališta radi kratkotrajnih političkih interesa. Premda se kritički odnosio prema centralističkom uređenju i Šestosiječanjskoj diktaturi, u cjelini je ipak podržavao monarhiju Karađorđevića.

tražio da dr. Farkaš bude imenovan senatorom. Upozorio ga da bi vlada mogla imati neprilike s poslanikom svojim u Buinos Airesu, gdje je imenovan za poslanika Izidor Cankar,[421] kat. svećenik, koji je sveučil. prof. i oženjen. U Buines Airesu je katolički kardinal, pa će se poslanik s njime više puta sastati, pa bi moglo doći do neugodnosti, ako se sazna što je poslanik. Min. Korošec je rekao da su se informirali u Argentini i da to vladu tamošnju ne smeta. (diktirao Nadb. koadjutor).[422]

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA

PRETSEDNIK MIN. SAVETA Beograd, 21. septembra 1936.

Gospodinu Alojziju Stepincu

Nadbiskupu-koadjutoru

Zagreb

Vaša preuzvišenost,

Čast mi je izvestiti vas da sam prema Vašoj želji skrenuo pažnju g. Ministru socijalne politike u pitanju dugovanja bolnici časnih sestara u Zagrebu, g. Ministru prosvete u pogledu unapredjenje g. dr. Jurja Štetinca i g. Ministru unutrašnjih poslova u pogledu cenzure filmova.

Isto tako po želji preuzvišenog Nadbiskupa g. Bauera skrenuo sam pažnju g. Ministru prosvete u pogledu postavljenja novih profesora na bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Odnosno imenovanja dr. Ljudevita Farkaša, vodiću računa, ali to neće moći biti brzo rešeno.

Izvolite primiti, Vaša preuzvišenost, uverenje o mom osobitom štovanju.

Dr. Milan Stojadinović

421 **Izidor Cankar** (Šid, 22. IV. 1886. – Ljubljana, 22. IX. 1958.), slovenski svećenik, prevoditelj i diplomat. Vidi zanimljivu biografiju o njemu: Andrej, RAHTEN, *Izidor Cankar: Diplomat dvije Jugoslavije,* ZRC SAZU, Ljubljana, 2009.

422 Umetnut novinski članak pod pod naslovom „Obrazloženje konkordata“.

Fran Terseglav[423]

urednik „Slovenca“ i odlični slovenski katolički spisatelj bio je ovih dana u posjeti kod preuz. Nadb[iskupa] koadjutora. Interesirao se za hrvatsko pitanje. Pod dojmom toga razgovora napisao je u „Slovencu“ uvodnik o hrvatskom pitanju. Žali što Slovenci nisu u užoj vezi sa Hrvatima. Priloži kartica, kojom se zahvaljuje Nadb[iskupu] koadjutoru za primitak.[424]

Mađarski konzul o Horty-u i Hrvatima

Na dan 1. prosinca kod primanja u banskim dvorima priopćio je mađarski konzul nadbiskupu koadj. da bi želio doći do njega.[425]

Došao je **4. XII.** konzul nadbiskupu te mu je u razgovoru iznesao ovo: Interesirali ste se kako je regent Horty[426] prešao granicu, a da novine nisu donijele nego samo 2 – 3 riječi da je proputovao. Razlog će Vam biti jasan: najavljen je bio prolaz kroz Beč, a nenadano promijenjen pravac puta, da se izbjegne eventualnom atentatu; no Horty je želio da ide ovuda. O tom je mađarska vlada obavijestila poslanstvo u Beogradu i jugoslavensku vladu. Horty je izrazio želju da ga se pozdravi na jugoslavenskoj granici hrvatskim jezikom, a on da će isto tako odgovoriti, te da ga dočeka – ne mađarski poslanik u Beogradu, nego mađarski konzul iz Zagreba. Tako sam ja sa banom Dr. Ružićem otputovao na granicu u Kotoribu da ga dočekamo. Ban je gospođi predao buket cvijeća, zaželio regentu dobrodošlicu hrvatskim jezikom.

423 Fran Terseglav (1882.-1950), urednik, pisac, esejist.

424 Kao prilog u *Dnevniku* stavljeno pismo Terseglava, urednika „Slovenca“.

425 U redakciji novinara Željka Krušelja zagrebački tjednik „Danas“ tijekom 1988. godine donio je niz vrlo zanimljivih diplomatskih izvješća mađarskog konzula u Zagrebu Györgya Szabóa iz 1930-ih godina koji oslikavaju politički i društveni život Hrvatske i Zagreba.

426 **Miklós Horthy de Nagybánya** (Kendere, okrug Jász-Nagykun-Szolnok, 18. VI. 1868. – Estoril kraj Lisabona, 9. II. 1957.), madžarski admiral i regent. Kao zapovjednik krstarice *Novara* sudjelovao u gušenju ustanka mornara u Boki kotorskoj 1918; potkraj I. svjetskog rata zapovjednik austrougarske flote. Nakon revolucije u Madžarskoj (1919) stao na čelo kontrarevolucionarnih snaga segedinske vlade; preuzeo vlast i bio regent Madžarske (1920–44). Bio je jedan od nositelja revizionističke politike prema susjednim zemljama Male antante. Podupro u dva navrata pokušaje cara Karla IV. da obnovi Habsburšku Monarhiju. Povezao se s Mussolinijem i Hitlerom; pomagao protujugoslavenske skupine (ustaška baza na Janka-pusti). U travnju 1941. pridružio se napadaju Hitlera i Mussolinija na Jugoslaviju. Nadiranje Crvene armije prisililo ga je da traži (15. X. 1944.) primirje sa SSSR-om. Nijemci su ga svrgnuli i zatočili u Njemačkoj. Odgovoran za teške zločine madžarske vlasti nad narodima u okupiranim područjima susjednih zemalja. Neko se vrijeme skrivao i onda našao utočište u Portugalu.

Nakon pozdrava uzeo je Horty jedan pismeni sastavak i pročitao ga pred banom. Sastavak je otprilike ovako glasio:

„Sretan sam da mi se pružila prilika da se nakon toliko godina nalazim u zemlji gdje sam proživio mnoge ugodne časove i da mogu govoriti jezikom onog naroda kojega tako iskreno poštujem." Već iz ovih riječi, reče konzul, vidite odmah situaciju: Ne želim da ga dočeka poslanik iz Beograda, nego konzul iz Zagreba, da ga se pozdravi hrvatskim jezikom i on hrvatski odgovara...

Kolika je to promjena od 1926. godine kad je Horty na zboru u Mohaču govorio samo o (riječi hrv. precrtana op. ur.) jugosl. narodu, a za Hrvate nije htio ni čuti. Sad, reče konzul, najviše s Hrvatima računa, jer da ih zajedno veže prošlost, historija te se taj narod mora respektirati. Bole ga (Horty-a) nesloge u hrvatskim redovima.

MINISTAR GRADJEVINA

Beograd, 3. decembra 1936.

Preuzvišeni gospodine Nadbiskupe

Primio sam danas vaše pismo od 2. o. mj. po pitanju upražnjenja gradskih školskih zgrada u kojima se preko ugovorenog roka zadržavaju Očna i Živčana klinika zagrebačkog Medicinskog fakulteta. Odmah sam uputio pismo Ministru Prosvjete i usmeno urgirao da se ovo pitanje povoljno riješi tražeći da se unee u proračun izgradnaj zgrade za Medicinski fakultet za Očnu i Živčanu kliniku na Šalati.

O uspjehu ću vas obavjestiti kada budem još potanje govorio o ovom predmetu i sa g. Predsjednikom vlade i kad dobijem od g. Ministra prosvjete potanje obavijesti.

Izvolite primiti, Preuzvišeni gospodine nadbiskupe, i ovom priliko izraze mog osobitog štovanja.

Ministar gradnjevina

Dr. Kožul [427]

427 Umetnuti novinski članci pod pod naslovom „Molitve za mir". „Dr. A. Juretić – koadjutor...", „Odlazak mitropolita Dositeja u Indiju", „Upravitelj zagrebačke Mitroplije". U vezi ovog novinskog članka u Dnevniku je napisano: „Neka se samo žuri taj zakleti neprijatelj kat. Crkve. Zagreb ga želi.... !!!!". Zadnji umetnuti novinski članak glasi „Srpska pravoslavna crkve prema drugim vjerama".

Tu „časni jerarsi" pucaju na konkordat koji je predložen Narodnoj skupštini za ratifikaciju. Uprli su sve sile kod vlade da ratifikaciju osujete.[428]

Ad. Fontem: u Rim

Uputio se nadb. koadjutor **11. XII. 1936.** gdje je boravio do **16. XII.** Pošao je u Rim u vezi sa pitanjem ratifikacije konkordata, u predmetu Katoličke akcije i nekih drugih stvari i da se informira o općem položaju u svijetu. Sa kardinalom Pacelliem[429] imao je dulji razgovor na njemačkom jeziku. To je jedan od – po ljudski sudeći – najsposobnijih predstavnika Crkve Kristove, koji ima široke pogleda na opći svjetski položaj, a osim toga veliku ljubav prema svakoj naciji, te je stoga s njime najlakše raspravljati o svim problemima koji tangiraju Crkvu u raznim zemljama. Nadbiskup je kardinalu – državnom tajniku izložio zadnje događaje u Jugoslaviji u vezi s konkordatom, napose intransigentni (stav – op. ur.) pravoslavne crkve i svoje mišljenje, kakova sudbina čeka konkordat sklopljen između Sv. Stolice i kraljevine Jugoslavije.

Razgovor je potrajao malo dulje, tim više što je Nadbiskup povjerljivo saznao da je stanje Sv. Oca pape dosta teško, te da nema nade da bi se mogao pridići, barem ne tako skoro.

Drugi razgovor imao je Nadb. koadj. sa Mons. Pizardom u stvari Katoličke akcije. Mons. Pizardo potpuno je odobrio stanovište Nadb.

---

428 Ovaj komentar odnosi se na prije spomenuti novinski članak „Srpska pravoslavna crkva prema drugim vjerama".

429 **Pio XII.** (pravo ime **Eugenio Pacelli**) (Rim, 2. III. 1876. – Castel Gandolfo, 9. X. 1958.), papa od 1939. do 1958 . Iz ugledne rimske obitelji, zaređen 1899., god. 1917. bio je imenovan nuncijem u Bavarskoj, a 1920. nuncijem u Njemačkoj. Kardinalom je postao 1929., a državnim tajnikom Svete stolice 1930. Bio je glavnim suradnikom Pija XI., kojega je naslijedio. Kritičan prema nacizmu, s njemačkim biskupima 1937. formulirao je tekst enciklike Pija XI. *S gorućom brigom,*koja je osudila nacizam. Za II. svjetskoga rata uzaludno je nastojao oko mira, pomagao progonjenima, osobito Židovima, kojih je spasio više desetaka tisuća, oslanjajući se ponajprije na tradicionalnu diplomaciju (bez izričite osude nacističke politike, što se različito tumači). Nakon II. svjetskog rata nastojao je zaštititi katolike u komunističkim zemljama. Pio XII. je nastojao da se Crkva postavi prema političkim, društvenim, gospodarskim i idejnim preobrazbama modernoga svijeta. Enciklikom *Mediator dei* (1947) dao je tumačenje liturgije, bulom *Munificentissimus Deus* (1950) proglasio je dogmu o uznesenju sv. Marije na nebo, a enciklikom *Humani generis* (1950) osvrnuo se na probleme u teološkom istraživanju i egzegezi te na brak, obitelj i odgoj djece. Često je upućivao mnogobrojne radijske poruke.

koadjutora u tom pitanju u čemu se već dulje vremena vodi spor među nekojim biskupima u Jugoslaviji.

Nadb. je posjetio i neke rimske Kongregacije.

Podulji razgovor bio je sa O. Ledohovskym (Ledochowski – op. ur.), generalom D. J. (D. I. – Družba Isusova, isusovci – op. ur.). Tu je saznao iz najsigurnijih vrela da je opasnost komunizma u Evropi sve veća i da evropske vlade ne znaju što imaju u kući. Tako je primjerice sam engleski poslanik došao jednom u kuriju da se informira o jednom skroz komunističkom članku, koji je izišao u Engleskoj, a engleska vlada nije imala ni pojma da se to desilo u Londonu. Osim toga doznao je Nadb[iskup] po sigurnim podacima, da se uvijek još i sada komunistički materijal liferuje iz Berlina na sve strane, a njemačka vlada nema ni pojma – koja se smatra tako informiranom da isti jugoslav. ministar unutarnjih djela traži iz Berlina informacije o komunizmu. Nadb[iskup] je saznao da je pogibelj komunizma i u Italiji vrlo velika te je bilo nedavno mrtvih glava i u blizini Rima zbog komunističke propagande. Prema tome, izgleda da su se komunisti uvukli u sva i najviša državna nadleštva u svim zemljama, kad se ovako nesmetano vodi propaganda i u državama koje se smatraju antikomunistički bedem.

Nadbiskup je saznao da talijanski vojnici odlaze pod firmom dobrovoljaca u Španiju.[430] Sve u svemu, vidio je da je opći položaj vrlo mutan

430 Španjolski građanski rat (1936–1939). Vojna pobuna protiv vlade (Narodna fronta – komunisti, socijalisti, republikanci i dr.) započela je pod vodstvom generala F. Franca u Maroku (17. VII) i Sevilli (18. VII), a republikanci su spriječili slične pokušaje vojnih garnizona u Madridu i Barceloni. Isprva su pobunjenici ovladali gotovo polovicom Španjolske. SSSR i Meksiko podupirali su republikanske snage, a dragovoljci (internacionalne brigade) dolazili su iz različitih zemalja. Velika Britanija i Francuska u kolovozu 1936. sklopile su Pakt o nemiješanju, kojemu su potom pristupile Njemačka, Italija, Portugal i SSSR. Republikanske snage, koje su uglavnom djelovale kao skupine Narodne milicije, preustrojile su se u listopadu 1936. u Regularnu narodnu republikansku vojsku s jedinstvenim zapovjedništvom. U redovima te vojske borilo se i oko 35 000 stranih dragovoljaca. Istodobno se na čelu pobunjeničke vojske nalazila vojna vlada (hunta) pod vodstvom generala F. Franca od 1. X. 1936. U studenome 1936. Njemačka i Italija priznale su Francovu vladu, kojoj su od početka građanskoga rata pružale pomoć u brodovima, zrakoplovima, oružju i ljudstvu (njemačka Legija Condor i talijanska Legionarska avijacija). Na kraju je oko 100.000 talijanskih vojnika pod vidom dobrovoljaca sudjelovalo u ratu. Vidi: Vjeran, PAVLAKOVIĆ, *The battle for Spain is ours: Croatia and the Spanish Civil War 1936-1939.*, Srednja Europa, Zagreb, 2014.

i da Crkva Božja ima da podnese vrlo teške događaje u bližoj budućnosti, ako Bog dragi ne skrene tok stvari drugim smjerom (Diktirao sam Nadbiskup koadjutor).[431]

* Pod naslovom Blagoslov sv. Oca hrv. kat. akciji i katoličkoj štampi priložen je ovaj članak:

Zagreb, 23. prosinca. Preuzvišeni g. Nadbiskup Koadjutor primio je danas iz Rima ovo pismo: „Državno tajništvo Njegove Svetosti. Vatikanski Grad 19. prosinca 1936. godine. No. 159417

> Preuzvišeni i Prečasni Gospodine!
>
> Drage volje daje Preblaženi Otac blagoslov, kao što si u molbi istakao, onima koji u Zagrebačkoj Nadbiskupiji kao članovi Katoličke akcije požrtvovno brane stvar evanđelja, a isto tako i onima, koji se staraju za izdavanje katoličkih listova ili taj posao pomažu.
>
> Oni, kao dobri Kristovi vojnici, odlučno i ustrajno se bore za triumfe vjere, oni polaze stopama Boga i pod vodstvom Božjim prenose istinu onamo gdje je zabluda puna tamne navale oblaka, oni prenose ljubav onamo, gdje je ledena ljubav prema sebi nadjačala; oni prenose radost onamo, gdje je žalost postala pogibeljna radi nesreća.
>
> Radostan sam, da mogu izraziti ove želje uz dužno štovanje Tvoje Preuzvišenosti najprijateljskiji
>
> E. Kardinal Pacelli[432]

[Naslov od nekoliko riječi precrtan tušem].[433]

† 28. XII. Bio je kod Nad[biskupa] Koadjutora jedan činovnik ministarstva vanjskih poslova [jedna riječ precrtana tušem].[434] On je

431 Umetnut novinski članak pod pod naslovom „Crkve sv. Obitelji na kanalu pod krovom". Uz ovaj novinski članak stoji komentar. „Gradnaj ove crkve, kao i kuće /dvorane/ sv. Josipa nadb. Koadjutor dr. A. Stepinac više puta je razgledao i sc. Mise služio za lijepo vrijeme, da se stave pod krov.

432 Priloženo i originalno pismo, na latinskom – op.ur.

433 U fondu Viktora Novaka navodi se da naslov glasi „Ne vjeruj Srbinu". ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

434 Vjerojatno dr. Ilija Jukić.

pripovijedao da imade orginalni dokumenat – namiru – prema kojoj supruga Puniše Račića, ubojice hrv[atskih] narod[nih] zastupnika (Basaričeka, Radića u parlamentu), dobiva od Ministrastva vanjskih poslova stalnu mjesečnu potporu od 2.000 din. i on joj je lično to nekoliko puta isplačivao.[435] Prema tome se vidi da je Puniša Račić u očima Srba narodni mučenik, koji zaslužuje potporu, pa je zaista teško zamisliti da će se iopće naći jedna poštena vlada koja će sklopiti sporazum sa Hrvatima te koja iskreno želi mir. Nadb[iskup] je doznao da Min. Vanjskih Poslova ima redovito na dispoziciji 50. milijuna dinara, izdatak kojih se nikada nezna, kamo ni zašto odu, ali je sigurno to da veliki dio toga novca ide za pomaganje srpstva – indirektno borbe proti Kat. Crkve itd.

Tako je npr. protest – biskup Dr. Poop[436] u Zagrebu dobio za kongres u Stockholmu putni trošak 25.000 dinara, Dos. pravoslavi metropolit u Zagrebu za put u Indiju na kongres Kriščanske Zajednice mladih ljudi 10.000 din., mitropilit Irenej za Švicarsku 10.000 din., za bugarske popove što su došli u Jugoslaviju izdano je 30.000 din.; Hrišč. Zajednica Mladih ljudi dobiva lijepe novčane subvencije /Nadb. ne zna sigurno – od kojeg ministarstva, Sitters, vodja i glavni propagator HZMLJ[437] dobiva mjesečno 10.000 din. – Razni srpski ženski manastiri u Macedoniji i drugdje dobivali su po 20-50.000 din. Gen. Panto Draškić došo jednom u Ministarstvo i reko, da treba za svog sina stipendiju za Francusku. Odma mu je dano 1.000 franaka mjesečno. Tako odu teški milijuni narodnog novca – što ga plaćaju katolici Hrvati – u razne protukatoličke i protihrvatske svrhe! Može li dakle biti pravog riješenja hrv[atskog] pitanja bez samostalnosti financijske? Ne može!

---

435 Detaljnije u: Zvonimir, KULUNDŽIĆ, *Atentat na Stjepana Radića*, Stvarnost, Zagreb, 1967.

436 Evangelički biskup dr. Philipp Popp (1893–1945). Prema nekim izvješćima postojao je pritajeni antagonizam između vrha Evangelističke crkve u Hrvatskoj i vrha Katoličke crkve. Biskup Poop iako nije volio katoličko svećenstvo, kao slabija strana nije želio ulaziti u otvoreni sukob sa Katoličkom crkvom. O tome vidi u: *Aprilski rat 1941., Zbornik dokumenata*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1969., 748.

437 Anglofilski klub u Beogradu.

Za konkordat

Doznao je Nadb[iskup]: kojega nitko nije mogao dobiti – da je Patrijarha jednog dana samo telefonirao u ministarstvo i Stojadinović je smjesta telefonirao da mu se učini prijepis. Dr. Stojadinović nastoji praviti lijepo lice, a u stvari je obični srpski šoven, koji bi bio najsretniji da Kat. Crkve nestane sa lica zemlje, upravo kao što želi i patrijarh. Izgleda, što još nije sigurno, da Dr. Stojadinović nastoji zavući konkordat u Odborima, što je moguće dulje i na koncu da uopće zaspi.[438]

> Preuzvišeni,
>
> Za vaše ravnanje prilažem vam otisak članka koji sam s najvećim oprezom, i ne spominjući konkordat, večeras napisao, a koji mi je ipak čitav zapljenjen. I uzalud sam sve pokušao da mi se dozvoli.
>
> Želima vama i preuz. nadbiskupu sretne blagdane.
>
> S mnogo poštovanja vaš odani Vinko Brajević
>
> Split, 22. 12. 1936. urednik „Novog Doba"

* Francuska novinarka, Edith Bricon urednica lista „La Republique", koja više dana boravi u Zagrebu, najavljena je bila od franc. konzulata i bila u audijenciji [kod] Nadb[iskupa] koadj[utora].

† 3. I. 1937. oko 1 sat ostala u razgovoru interesirajući se za političke prilike u zemlji i položaj katoličke Crkve. Izjavila je da njezin list vodi borbu protiv pučke fronte u Francuskoj. „Hrv. Straža" ↔ „Hrv. Dnevnik".

† 5. I. 1937. Danas je bio kod Nadb[iskupa] koadj. Dr. Ilija Jakovljević, glavni urednik „Hrvatskog Dnevnika".[439] Izjavio je, da dolazi u ime

438 Umetnut novinski članak pod naslovom „Požar u šibenskoj biskupiji".

439 **Ilija Jakovljević** (Mostar, 22. X. 1898. – Zagreb, 28. X. 1948.), hrvatski književnik i publicist. Diplomirao 1926. na Pravnome fakultetu u Zagrebu. Radio kao odvjetnik te sudjelovao u zagrebačkome javnome životu kao pristaša Hrvatske seljačke stranke, novinar i urednik *Luči, Narodne politike, Hrvatske obrane, Hrvatskoga dnevnika* i *Savremenika,* u kojima je objavljivao političke uvodnike i feljtone s liberalno-demokratskim stajalištima. God. 1939–41. bio je predsjednik Društva hrvatskih književnika. Zatočen u logoru u Staroj Gradiški 1941–42., a 1944. otišao u partizane. God. 1948. bio je uhićen pod optužbom da je u dosluhu s bivšim vođama HSS-a, pa je ubrzo, pod nerazjašnjenim okolnostima, umro u kaznionici.

dr. Mačeka te bi znati želio kako stoji stvar sa konkordatom. Nadb. mu ukratko izjavio, ali mu se odma činilo čudno, da bi isti došao baš radi toga, odnosno da bi ga Dr. Maček slao. Naskoro je prešao na drugo – naime da „Hrvatska Straža" vodi borbu protiv Hrvatske Seljačke Stranke. Gospodin urednik nastojao je da što više autoritativno nastupi, ali se po svemu vidjelo da se ili „Hrvatski Dnevnik" kao takav ili (ako je došao u ime dra Mačeka ili Seljačke Stranke) boje vrlo druge hrvatske grupe Starčevićanaca, koji iz dana u dan dobivaju sve više na terenu. Nadb. izjavio da ne želi ličnih polemika između „Hrvatske Straže" i „Hrvatskog Dnevnika", ali je primjetio da je „Hrvatski Dnevnik" prvi počeo napadajima prigodom žumberačke proslave. Nadb. ima dojam da se iza svega nešto iza brda valja. Saopćeno mu je naime ovih dana iz pouzdanog vrela, da će dr. Maček u najskorije vrijeme imati sastanak sa Dr. Korošcem, a jučer je pak doznao da je Dr. Kulovec[440] već bio zamoljen od Dr. Mačeka da dođe k njemu. Dr. Kulovec je doista bio u Zagrebu, jer je s njim razgovarao i dr. Šimrak. Jasno je da je situacija za Mačeka vrlo teška. Ako se odluči za ulaz u vladu, pogibelj je da će ga minirati frankovci i starčevićanci, ako pak neide, nema izgleda da bi pasivnom politikom mogao što postići budući se Stojadinović nagodio manje više sa svim susjednim državama.

Odavde također jedan dio negodovanja protiv „Hrvatske Straže", jer na nju neće pasti odium ni u kojem slučaju. Izgleda da se sve više provodi diferencijacija duhova i da kulturni i vjerski problemi potiskuju sve druge i bogzna kako će sve to svršiti.[441]

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA

MINISTAR ZA NOTRANJE ZADEVE

Beograd, 28. februarja 1937.

---

440 **Franc Kulovec** (Dolenje Sušice, 8. I. 1884. – Beograd, 6. IV. 1941), slovenski rimokatolički svećenik, političar i novinar.

441 Umetnuti novinski članci pod naslovom „F. Gaži o „Klerikali ZMU"" i „Skupština Hrvatskog Književnog Društa sv. Jeronima"

Preuzvišeni gospod nadškof!

Presbiro mi je dal priloženi razgovor z gospo Edith Bricon.

Prosim Vas, preuzvišeni gospod nadškof, da mi blagovolite sporočiti, ali je ta razgovor autentičan, ako ne, ali je in v koliko je resničen, ali pa izmišljen.

Sprejmite, prevzvišeni gospod nadškof, izraze mojega odličnega spoštovanja.

Dr. Korošec

Novinarka denuncirala Nadb. koadjutora

† 3. I. 1937. posjetila je Nadb. Koadjutora Dra A. Stepinca francuska novinarka Edith Bricon, te ga zatim denuncirala, da je Austrijanac:

RAZGOVOR SA NADBISKUPOM KOADJUTOROM G. DR. ALOJZIJEM STEPINCEM vođen 3. januara 1937.

Dr. Stepinac počinje svoj razgovor hladnim, gotovo jezivo odmerenim uvodom u kome napada pravoslavnu crkvu. On kaže: „Pravoslavna crkva nije sposobna da se niukoliko odupre komunizmu, jer ona nije sposobna za moralno vaspitanje naroda. Pravoslavna crkva je odgovorna za veliku korupciju koja vlada u Rumuniji i Jugoslaviji. Ona nije nikada poučavala da je zabranjeno krasti. Kako bi mogli Hrvati da pristanu da se potčine ovoj degenerisanoj crkvi? Ona propoveda samo prazan formalizam.

Katolička religiozna aktivnost podvrgnuta je najsamovoljnijim postupcima. Ministarstvo prosvete suspenduje naše veroučitelje i pojedine naše škole ostaju po čitave dve godine bez veroučitelja. Roditelji su očajni zbog toga, a svi naši protesti ostaju bez pozitivnih rezultata. Ranije smo imali konfesionalnih škola, a sada ih nemamo. Eto, otuda komunizam. Beograd je prošle godine zatvorio najbolju žensku preparandiju u Zagrebu. Školska prosveta bila je ranije potpuno autonomna, a cela administracija školska bila je Hrvatska. Posmatrajte ostracizam u vojnoj akademiji. Imamo li hrvatskih generala? Danas bi 3/4Hrvata išlo

radije sa Mađarima nego sa Jugoslavijom, ali nikada sa Italijom (Novinar tumači ovu razliku u mišljenju između g. dr. Mačeka i g. dr. Stepinca u odnosima na Italiju time što je g. dr. Stepinac privrženik „Apostolskog veličanstva").

„Konkordat ni izdaleka ne zadovoljava sve zahteve Hrvata. On se pravio da bi Hrvati ćutali, ali Hrvati neće čutati nego će i dalje tražiti radikalne promene. U ostalom, konkordat neće ni biti primenjivan. Nije tačno da su Franjevci jugoslavenski nacionalisti. (Na primedbu novinara da Franjevci, za razliku od Jezuita, stoje na jugoslovenskoj liniji)". U toku daljeg razgovora g. dr. Stepinac tvrdi da je ogromna većina srednjoškolskih nastavnika u državi pravoslavne vere. Iz celoga razgovora novinar je stekao apsolutan utisak da je Dr. Stepinac Habsburgovac. On zaista i kaže: „Postoji ogromna provalija između naše nekadašnje situacije pod Habsburgovcima i sadašnje naše situacije."

Gospodin

Dr Anton Korošec

Ministar unutrašnjih poslova

Beograd

Gospodine Ministre,[442]

Vrlo sam Vam zahvalan za dopis koji ste mi izvolili poslati. Apsolutno odbijam autentičnost razgovora u ovoj stilizaciji kakovu Vam je predložio Presbiro. Posebno pak s indignacijom odbijam aluzije o nekakovim stranim dinastijama. To me pitanje ne zanima ni najmanje niti sam jednom jedinom riječi spomenuo bilo koju dinastiju. Strancima uvijek istaknem, kad dođu k meni, da im o političkim stvarina me mogu davati nikakove izjave, jer to na mene ne spada. Ako pak od mene što žele kao od objektivnog posmatrača prilika, mogu im iznijeti samo ono što sav svijet znade i vidi. Cijelome je svijetu poznato da su hrvatski katolici u ovoj državi zapostavljeni u svakom pogledu i da doživljavaju bezbrojne šikanacije u pitanju školstva. Slično u vojsci i u drugim granama državne uprave jer ih nema nigdje gdje se

442 Slijedi u *Dnevniku* Stepinčev odgovor na Koroščev upit.

odlučuje. Tu dakle nema nadbiskup koadjutor ništa otkrivati nikome, nego upozoriti na činjenice koje su svemu svijetu poznate. To valjda znade i Presbiro kome je dobro poznato što govori i piše pravoslavna crkva o katolicima, napose zadnjih dana prigodom rasprave o Konkordatu, dok katolici ne smiju ni pisnuti.

Bio bih čovjek prezira vrijedan, kad bih zatajio ljubav prema narodu od kojega sam niknuo. Nisam pak kriv, što se je u našoj državi, kod braće Srba, uvriježila praksa da se svaki vapaj za pravdom kvalificira sa antidržavnošću ili, što više, sa veleizdajom. Moja je savjest čista i nemam si što predbaciti u tom pogledu, jer sam sve što mi se imputira rekao ne jednom u lice mnogim Ministrima, pače i samom Vladaru, blagopokojnom Kralju Aleksandru I.

Toliko sam smatrao, Gospodine ministre, nužnim da Vam odgovorim na Vaše cijenjeno pismo.

Izvolite, Gospodine Ministre, i ovom zgodom primiti izraze mog odličnog poštovanja.

Zagreb, 1. marta 1937.

Nadbiskup koadjutor

† 5. III. 1937. Danas je nadbiskup koadjutor imao dugi razgovor sa ing. Augustom Košutićem.[443] Sastanak je upriličen u župnom dvoru u Remetama u 5 sati posle podne, i trajao je sat i pol. Cijeli se

443 **August Košutić** (Radoboj kraj Krapine, 5. VII. 1893. – Zagreb, 12. IX. 1964.), hrvatski političar. Studirao pravo u Zagrebu (od 1913). Završio Visoku tehničku školu u Brnu 1922., gdje je neko vrijeme radio kao asistent na katedrama za toplinske strojeve. Nakon povratka u domovinu oženio se kćerkom S. Radića i postao njegov blizak suradnik. God. 1924. preživio je atentat u Kaštel Starom. Bio je narodni zastupnik HSS-a za splitski kotar, a nakon ulaska HSS-a u vladu državni podtajnik u ministarstvu prometa (1926) i ministar građevinarstva u vladi Kraljevine SHS (1926–27). God. 1927. izabran je za tajnika HSS-a (do 1928). Nakon uvođenja diktature živio u iseljeništvu (1929–37). Vrativši se u domovinu, djelovao je u Hrvatskom radničkom savezu, a kao potpredsjednik HSS-a sudjelovao je u pregovorima oko uspostave Banovine Hrvatske. Glavni urednik *Hrvatskoga dnevnika*. V. Maček predložio ga je za bana Banovine Hrvatske, ali je knez P. Karađorđević taj prijedlog odbio. Za II. svjetskog rata bio je više puta zatvaran (1941., 1942) te pod stalnim nadzorom ustaških vlasti. Zbog političke suradnje s M. Lorkovićem i A. Vokićem polovicom 1944. pobjegao je na teritorij pod partizanskim nadzorom, gdje je bio uhićen. Nakon izlaska iz zatvora 1946. sudjelovao u obnovi rada HSS-a, ali mu je potom političko djelovanje bilo onemogućeno.

Srdačan pozdrav nadbiskupu Alojziju Stepincu prigodom dolaska na blagoslov kapele sv. Alojzija u Kustošiji, 20. lipnja 1937. (Wikimedia Commons)

je razgovor vodio u srdačnom tonu. Ing. Košutić izložio je koadjutoru svoje misli. On neće borbe nego slogu među hrvatskim staležima. On neće da se dira u Crkvu. Seljačka Sloga, kojoj je on predsjednik ne misli nikako da pod takozvanom autohtonom kulturom provodi i uvodi kakovo novo poganstvo nego samo da sačuva što je naše.

Nadbiskup koadjutor sa svoje strane izložio mu je kako bi isticanje ekskluzivno seljačkog staleža bilo pogubno pa zato da svi očekuju od Košutića da će biti pravedan prema svima staležima, kako ne bi došlo do razdora između inteligencije i seljaštva. Crkva ne smeta niti će smetati politici hrvatskog naroda dok se taj narod bori za svoja prava i pušta u miru Crkvu i njezinu nauku. Ni Seljačkoj Slozi neće smetati, jer ukoliko ova oživljuje lijepe narodne običaje, pjesme, nošnju etc. može se crkva tome samo veseliti, jer je n. pr. narodna nošnja jaki ustuk protiv nemorala. Moli da se međusobni sporovi rješavaju usmenim putem, a ne napadajima u štampi. Nadbiskup koadjutor je posebno razložio da Katolička Akcija ne može smetati HSS jer je katolički dio Crkve koja ne ulazi u aktivnu stranačku politiku. Zato ne valja vjerovati huškačima.

Što se tiče tobožnjeg fašizma „Hrvatske Straže“ rekao je koadjutor da ako možda koja riječ i zazvuči čudno u katoličkom dnevniku da je to samo reakcija na razorno djelovanje masonerije, koja je zakleti neprijatelj Crkve u čitavom svijetu i koja je uzrok teškom stanju u svim dijelovima Evrope i svijeta, te koja ili ne zna ili neće da suzbije strašnu komunističku zarazu.

DNEVNIČKI ZAPISI ALOJZIJA STEPINCA
Knjiga II.

* Seljačka sloga i Katolička Akcija

Dok Miškina,[444] podravski seljak-ideolog govori okolo blasfemije, u organu „Seljačka Sloga" za veljaču 1937. izlazi dobar „teoretski" članak, o odnosu Seljačke sloge i Katoličke Akcije. Jednako – koji mjesec kasnije publicirao je neki seljak, član K. Akcije i Narodne Organizacije, da mu je narodni vodja Dr. Maček rekao: „Idite svi u Kat. Akciju, jer će te se ondje naučiti starom hrvatskom poštenju." Tako teoretski – a u praksi izgleda da puštaju na miru – razne Miškine, te da se Hercegove Sloge boje društva Kat. Akcije što se može i odatle zaključiti, što na mnogim sastancima zaključuju – ne ići u društva K. A.[445]

Nedjelja od 11. IV. 1937. donosi:[446]

* „Glibi" jugoslavenskog Sokola proti „Obijeda" biskupske poslanice?!

---

444 **Pavlek Mihovil – Miškina** (Đelekovec, 24. IX. 1887. – Stara Gradiška, 11. VI. 1942.), hrvatski književnik. Najpoznatiji predstavnik seoske socijalne književnosti; objavljivati počeo kao član HSS-a, kojega je neko vrijeme bio i zastupnik, uglavnom u stranačkoj periodici. Njegova prva knjiga, *Za svojom zvijezdom* (1926), ratne tematike i jaka antimilitarističkoga naboja, bila je u beogradskoj skupštini napadnuta kao »boljševička propaganda«. I u sljedećim je proznim knjigama (*Trakavica,* 1935; *Krik sela,* 1937) Pavlek ostao angažiran, shvaćajući književnost sredstvom za socijalno osvješćivanje seljaka. Pisao je i pjesme, na standardnom jeziku i na kajkavskom narječju svojega zavičaja, koje su, iako pod utjecajem F. Galovića, M. Krleže, D. Domjanića i kajkavske narodne lirike, najuspjeliji dio njegova književnog opusa. Objavljivao je i političke članke i brošure (*Dva naša najveća pokojnika,* 1936; *Početak hrvatskoga seljačkoga pokreta,* 1937; *Narod i inteligencija,* 1937; *Zašto hrvatski seljak nije komunist,* 1938; *Stara i nova gospoda,* 1939). Za NDH uhićen, ubijen u koncentracijskom logoru.

445 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Seljačka Sloga i Katolička akcija" i „Starokatolici o brakorazvodima".

446 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zagrebački Jutarnji list".

Da su navodi biskupske poslanice o noćnom lumpovanju sokolskih društava istiniti najbolje svjedoči sljedeći dokumenat koji u prepisu donosimo:

Kr. banska uprava Savske banovine

Zagreb, Prosvjetno odjeljenje

Br. 15726/37

Zagreb, 6. IV. 1937.

Predmet: Sokolska društva, održavanja akademija u školskim dvornicama

Starešinstvu sokolske župe Zagreb,

Ministarstvo prosvjete svojom odlukom o.u.b r. 28206 od 7. aprila 1930. god. rešilo je da se Sokolskim društvima mogu ustupiti školske dvoranice u slobodno vrijeme za vježbanje članova.

U povodu učestalih prijava da Sokolska društva prilikom održanja svojih akademija u školskim dvoranicama priredjuju zabave s plesom do zore uz točenje alkoholnih pića svraćam pažnju Starješinstvu na raspis ministarstva prosvete P.br. 2502 od 24. januara 1935. god prema kojem se ni na kakvoj svečanosti koja se priredjuje u školskim prostorijama ne može točiti nikakvo alkoholno piće.

Sa izloženog molim da Starješinstvo Sokolske župe Zagreb upozori sva područna sokolska društva na citirani raspis Ministarstva prosvete s naročitom napomenom da se ova zabrana ni u kojem slučaju ne smije da moimoidje niti da se zabave u školskim dvoranicama produžuju do drugog dana. U koliko bi došlo do ponovnih utvrdjenja da ni ovo upozorenje nije naišlo na odaziv, morale bi se preuzeti mjere, da se dano odobrenje za upotrebu školskih dvornice za sokolske svrhe stavi van snage.

Ban: Dr. Ružić, v. r.[447]

447 U fondu Viktora Novaka stoji: „Pod datumom 11. IV. 1937. godine donosi se doslovni propis raspisa kraljevske banske uprave Savske banovine, prosvjetnog odjeljenja, a u vezi održavanja sokolskih priredbi. Akt je potpisao ban dr. Ružić. Vjerojatno je dr. Ružić dao na uvid Stepincu taj akt, jer iz dnevnika se vidi, da su oni u vrlo dobrim vezama, te na jednom mjestu Stepinac kaže, kako su on pa i dr. Maček veoma zadovoljni drom Ružićem kao banom." ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

Engleski poslanik kod Nadbiskupa koadjutora

† **Dne 10. IV.** došao je u posjete nadb. koadjutoru engleski poslanik iz Beograda Mr. Campell.[448] Ostao je s Preuzv[išenim] u razgovoru oko pola sata. Razgovarali su (francuski) najprije o indiferentnim stvarima, a onda je poslanik stavio upit Koadjutoru, kakove su sada prilike ovdje. Koadjutor mu je odgovorio, da ne vidi puno poboljšanje i ne zna što će biti u slučaju jednoga međunarodnog sukoba. Gosp. Poslanik, upitan od Nadb[iskupa] da li pozna hrvatske političare odgovorio je „Ne poznam ih, jer doći s njima u kontakt bilo bi malo nezgodno obzirom na moj položaj, ali sad ću se malo informirati, kako stvari stoje." Nadb. koadj. dobio je dojam, da za Engleze nije baš odveć ugodan sporazum Italije i Jugoslavije (tzv. Beogradski sporazum, 25. III. 1937. – op. a.)[449] i nema sumnje da je za Engleze u ova neizvjesna vremena potrebno znati kako stvari stoje. O tom svjedoči i pitanje poslanika: kakovo bi stanovište zauzeli Hrvati prema Italiji u slučaju rata sa Italijom. U počast poslanika Campbella dao je grad Zagreb svečani ručak, a ban svečanu večeru.[450]

Još o Miškini i Seljačkoj Slozi.

„Hrv. Straža" od 8. IV. 1937. donosi.[451]

„Hrvatska Straža" od 10. IX. 1937. donosi. (U Dnevniku se navodi datum od 12. IV. – op. ur.):

448 Ronald H. Campbell, britanski poslanik u Beogradu.

449 Beogradski sporazum od 25. III. 1937. bio je sporazum o nenapadanju i prijateljstvu između Italije i Kraljevine Jugoslavije. Kada je, iz straha pred njemačkom ekspanzijom, Italija napustila politiku dezintegracije Jugoslavije i otpočela politiku suradnje s njom nastalo je novo razdoblje u djelovanju ustaške emigracije. Naime, Italija se obvezala da će sprječavati njihovu aktivnost protiv Jugoslavije. Tendencije približavanja oviju dviju država nije se svidjela britanskoj politici jer je vladalo strahovanje britanske vlade da Jugoslavija ne ode predaleko u tom približavanju. Vidi detaljnije: Bogdan, KRIZMAN, Italija u politici kralja Aleksandra i kneza Pavla (1918-1941.), *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 7., br. 1., 1975., 33.-96.

450 Umetnut novinski članak iz „Hrvatske Straže" od 11. IV. 1937. pod naslovom „Posjet engleskog poslanika Nadbiskupu koadjutoru"

451 Umetnut novinski članak pod naslovom „Pavlek Miškina u Splitu o sebi".

Okružnica nadbiskupa Koadjutora o komunizmu

Velike vjerske svečanosti u Zagrebu od 21. do 23. svibnja.

Zagreb. 9. travnja. Nadbiskup-koadjutor uputio je kleru i vjernicima zagrebačke nadbiskupije ovu okružnicu: Sveti Otac Pio XI. enciklikom Divini Redemptoris ponovno je upozorio na strahovitu opasnost, koju bezbožni komunizam predstavlja za cio ljudski rod. Komunizam je u očima sv. Oca „đavolski bič“ i „rušilačka kuga“ čovječanstva zbog „odvratnih i neljudskih načela“ koja ispovijeda Sv. Otac u toj enciklikі iznosi nauku, način širenja i grozne posljedice komunizma i odmah upoznaje ljude, zašto je do komunizma došlo. „Ne bi bilo komunizma ni socijalizma da nisu oni koji vladaju narodima preuzeli nauk i materinske opomene Crkve mjesto toga oni su htjeli na temelju liberalizma i laicizma stvoriti druge socijalne zgrade koje su prema prijašnjima izgledale močne i veličanstvene, ali se brzo uvidjelo da nemaju temelja i da se bijedno ruše jedna za drugom, kao što se mora rušiti sve što ne počiva na jedinom ugaonom kamenu, koji je Isus Krist.“

Komunizam je dakle kazna Božja, što su ljudi prezreli i pogazili zakon Božji. Tu se i te kako ispunila ona sv. Pisma: „Grijeh čini narode nesretnima“ (Prov. 14, 34). Ako se pak komunizam promatra u tom duhu, kao što i mora da ga promatra čovjek kršćanin, onda lako razumijemo sv. Oca, kad u istoj enciklikі kao jako sredstvo za obranu protiv komunizma navodi i poruku: „Radi toga, časna braćo, preporučujemo da promičete i na najuspješniji način uvrstite u našim biskupijama duh molitve povezane sa kršćanskom pokorom. Kad su apostoli pitali Spasitelja, zašto iz nekog opsjednutog nisu mogli istjerati zloga duha, Gospodin im je odgovorio: „Ovaj rod demona se izgoni samo molitvom i postom (Mat. 17, 21). Također i zlo koje muči čovječanstvo neće moći biti pobijeđeno nego općom svetom vojnom molitve i pokajanja. Na poseban način preporučujemo redovima, muškima i ženskama, da udvostruče svoje žrtve i molitve, te bi iz Neba izmolili moćnu potporu Crkvi u današnjim borbama, a po moćnom zagovoru Bezgriješne djevice, one koja je jednom zgazila glavu staroj zmiji i koja ostaje sigurna brana i nepobjediva Pomoćnica kršćana.“

Znademo da će se ljudi koji su bez vjere nasmijati na ove riječi: „jer reče luda u svom srcu – nema Boga“ (Ps. 13, 1), pa prema tome ne može ni pomoći. I Golijat se rugao Davidu, koji

je na njega izašao više vjerom u živog Boga nego li u svoju snagu. Ali je svršetak njihovog dvoboja pokazao da se „nitko nije uzdao u Gospoda i bio posramljen“ (Eccli. 2, 11).

Mi kao kršćani katolici moramo da i ovu stvar kao što je pojava komunizma promatramo u svjetlu sv. vjere. On je, rekosmo kazna Božja, napose kršćanskim narodima Evrope zbog gaženja i preziranja zakona Božjega, jer se s pravom može na njih potužiti Gospod kao nekoć na Izraela. „Mene odbaciše, izvor vode žive, i iskopaše sebi cisterne, koje ne mogu držati vode“ (Jerem 2, 3). A kad čovjek prezre Boga i Zakon Božji, koje čudo da se onda pokaže rod o kojem govori Ozeja; „Proklinju, lažu, ubijaju, kradu i preljub se raširio i jedno prolijevanje krvi slijedi drugo.“ (Os. 4, 2). A što ćemo reći za naše doba? Ne moramo li mi da sa bolom u duši ponovimo sa sv. Pavlom i konstatiramo da su toliki ljudi našega vremena, puni svake nepravde, zlobe, lakomosti, pakosti, ubijstva, svađa, lukavština, zloćudnosti, šaptači, klevetnici, bogumrski silnici, naduti oholice, izmišljači zala, nepokorni roditeljima, nerazumni, nevjerni, bez srca, okrutni“ (Rim. 1, 28, 31). Jednom riječju ponavlja se ono što govori sv. pismo za doba Noino: „I zemlja se pokvari pred Bogom i napuni se bezakonja“ (1. Mos. 6, 11), sjetimo se samo grozota u Rusiji, Španjolskoj, Meksiku, gdje organizirani ateizam ruši propela, slike, kipove Krista, Majke Božje i ugodnika Božjih, razvaljuju i pale građevine Božjih hramova, pale kuće i na najstrašniji način ubijaju one koji nisu htjeli da „sagnu koljena pred Baalom“ (Rim 11, 41).

Ovo gašenje zakona Božjega ne može ostati nekažnjeno. Ta već je u Starom Zavjetu opomenuo Gospodin Izraelce: „Ako zabacite zakone moje i prezrete naredbe moje, te ne tvorite što sam naredio, moj zavjet poništite, onda ću i ja vama učiniti ono naglo ću vas pohoditi siromaštvom i vručicom, koja će vam oči ugasiti i život utrnuti. Uzalud ćete sijati sjeme, jer će ga neprijatelji pojesti. Okrenuti ću lice svoje protiv vas, da vas neprijatelji vaši pobijede i podvrgnuti ćete biti onima koji vas mrze“ (Mos. 26, 15, 17), a na usta proroka Izaije daje im da biraju „Ako me hoćete slušati, uživat ćete dobra zemaljska. Ako li nećete, nego me budete izazivali na srdžbu, onda će vas mač istrijebiti, jer usta gospodinova progovoriše“ (Is. 1, 20-21).

Svi danas stenjemo pod udarcima pravde Božje. Svi želimo da se skrate dani kušnje čitavom svijetu. Napose želimo da

naša uža domovina bude pošteđena od ovog „đavolskog bića" i „rušilačke kuge" kako sv. Otac naziva komunizam. Znamo doduše, da komunisti nastoje uvjeriti neuke, kako tobože svećenici samo zato viču na komunizam, jer se boje za svoje živote i svoj tobožnji svršetak. No ti komunisti tako viču samo zato da – kako kaže – opsjene prostotu. Jer to je za savjesne katoličike svećenike preslabi razlog. Niti su se bojali niti će se bojati ako ustreba položiti živote za pravdu i istinu. Savjesni katolički svećenici će ići uz pomoć Božju, ako ustreba, i najgoroj nevolji i sramoti ususret „radujući se što su bili smatrani dostojnima da trpe sramotu za ime Isusovo" (Act. 5, 14) po primjeru sv. apostola. Ali svako svećeničko srce steže se, kad pomisli, koliko duša, otkupljenih dragocjenom krvlju Kristovom, juri u propast, zavedeni bezbožnim načelima još bezbožnije komunističke nauke.

I zato ćemo, koliko je u našim slabim silama, da poslušamo glas sv. Oca. Sam nas Gospodin Bog upućuje na to kako ćemo izbjeći kaznama desnice Njegove, kad govori na usta Jeremije proroka: „Ako se narod obrati od svoje zloće, onda ću i ja požaliti zlo koje sam mu kanio počiniti" (Jer. 18, 7). A na usta Ezekijela proroka govori: „A ako bezbožnik počne činiti pokoru za grijehe svoje koje je počinio, te obdrži sve moje zapovijedi i tvori pravo i pravicu, onda će živjeti i neće poginuti" (Ezek. 18, 21).

Gospodin Bog odlučio je bio da uništi Ninivljane zbog opačina njihovih. Ali prije toga pokušao je još jednom ne bi li se obratili. I gle! Na riječi Jone proroka stanovnici grada zajedno sa vladarom u pepelu i kostrijeti prihvatiše se pokore i vratiše se s puta zloće na put pravde. I Gospod se smilova, tako da je Jona Bogu mogao zavapiti: „Znam ja da si ti dobar i milosrdan Gospodin, ustrpljiv i obilan smilovanjem, koje zlo oprašta (Jon. 4, 2).

Pokora! Ta je riječ nevjernom svijetu gotovo nepoznata. Ali upravo zato ima ona da postane sastavni dio našega života, ako hoćemo da spasemo sebe i čovječanstvo.

U vezi s enciklikom sv. Oca protiv komunizma, a u želji da naše vjernike što više potaknemo na ovo sveto djelo, određujem da se u Zagrebu u svim župskim i redovničkim crkvama u danima od 21.-23. svibnja ove godine održi Trodnevnica s propovjedima o pokori. Tom prilikom neka se pozovu vjernici da u što većem broju pristupe svetim sakramentima. Na dan 22. svibnja u subotu u 10 sati na večer bit će procesija u kojoj ćemo sliku Majke Božje od Kamenitih Vratiju prenijeti u katedralu,

gdje će se održati propovijed i o ponoći služiti sveta misa uz dijeljenje sv. Pričesti. Dne 23. svibnja bit će u prvostolnoj crkvi pontifikalna sv. misa i propovijed u 9 sati, a poslije podne u 5 sati propovijed i povratak slike Majke Božje na Kamenita Vrata.

U župama izvan Zagreba neka se u subotu dne 22. svibnja u večer održi kod večernjice propovijed, a u nedjelju 23. svibnja na večer održi procesija sa slikom Majke Božje.

Svemu dušebrižničkom kleru stavljam na srce da tokom cijele godine nastoje zgodnim načinom u svetim propovijedima poticati vjernike na pokoru, naglašujući potrebu zadovoljštine sa strane vjernika za tolike opačine i uvrede, što se svakodnevno nanose Veličanstvu Božjemu.

U Zagrebu dne 31. ožujka 1937.

Dr. Alojzije Stepinac nadbiskup-koadjutor

I doista je 22. V. u 10 sati bila procesija sa slikom čudotvorne Majke Božje od Kamenitih vrati. Nadbiskup se dovezao (koadjutor) u župni ured sv. Marka, odakle je obučen u pontifik odijelo sa asistencijom do Kamenitih Vrata. Bili su s njime i biskupi: Dr. Srebrnić, krčki i Mons. Pušić, hvarski. Muškarci nabožnih društava i Katoličke Akcije poredali se u procesiju. Četvorica su nosili čudotvornu sliku Majke Božje koja je skinuta sa oltara u Kamenitim vratima i procesija krenula preko Mesničke u Donji Grad, Frankopanskom, kraj Sveučilišta prema Zrinjevcu, Praškom i Jelačićevim trgom u katedralu. U procesiji su pjevane marijanske pjesme i moljena sv. Krunica. Neki su nosili i upaljene svijeće. Kod budućih noćnih procesija moralo bi se organizirati da svaki nosi svijeću. Žene su ipak došle u velikom broju i priključile se procesiji, premda su bili samo muškarci pozvani. Komunisti su se grozili da će procesiju napasti, ali nije bilo nikakovih smetanja. To je dakle bila ta noćna procesija sa slikom Majke Božje.

† **22.-23. V.** u noći nakon te procesije održao je domnikanac o. Jordan Viculin propovijed u prvostolnoj crkvi, a potom je presvj. opat dr. Ferdo Rožić služio sa azistencijom abicijalnu sv. Misu.

† **Dne 23. V.** u 9 sati propovijedao je Dr. Bakšić, a preuzv. Dr. Stepinac je služio pontifikalnu sv. Misu. Poslije podne u 5 sati propovijedao

je kanonik Pećnjak o komunizmu, a potom je slika Majke Božje sa glavnog oltara katedrale u svečanoj procesiji vraćena u Kamenita Vrata. Procesiju je vodio Mons. Dr. Lovro Radičević, opat sub infula.

„Hrvatska Straža" od od **13. IV. 1937**. donosi.[452]

Pomoć pasivnim krajevima[453]

Prvi potpredsjednik u tom odboru bio je Nadb[iskup] Koadjutor. Sabralo se svega u novcu 3.687.757 dinara i sto vagona hrane u naravi.

Hrvatski krugovi reagiraju proti rada Totha i Bićanića u Gospodarskoj Slozi

† Dne 17. IV. bio je kod nadb[iskupa] koadjutora Dr. Ante Trumbić. Došao je zbog spora koji je nastao u odboru za podupiranje Dalmacije. Preostalo je naime od sakupljenoga imetka 163.347 dinara. Dr. Maček molio je da se ta svota doznači „Gospodarskoj Slozi", ali je protiv toga žestoko ustao Mr. Kett i gđa Dr. Smrekar. Dr. Trumbić molio je preuzv. Koadjutora neka bi došao na zaključnu sjednicu da se to pitanje riješi. Preuzv. je rekao da će doći.

† 18. IV. 1937. Danas se je u stanu Dr. Trumbića održala sjednica Odbora za prehranu gladne Dalmacije. Prisutni su bili: Dr. Trumbić, Dr. Stepinac, Dr. Hondl, Dr. Zdenka Smrekar, Mr. Kett i Marko Leventić. Dr. Trumbić je razložio čitavu stvar i zamolio da bi se izašlo ususret želji Dr. Mačeka i gore spomenuta preostala svota uručila Gospodarskoj Slozi. Ali kad je došlo do rasprave napao je Mr. Kett žestoko Gospodarsku Slogu, a specijalno Dr. Bićanića, koji je po njegovom mišljenju potpuni marksist i cijelu će stvar upropastiti. Nema dakle smisla takovom čovjeku davati novac na ruke. Žalio se gorko na dra Mačeka što trpi ovakova čovjeka.[454]

452 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nadbiskup koadjutor katoličkim akademičarima i akademičarkama".

453 Umetnuta dva novinska članka u vezi pasivnih krajeva u Hrvatskoj.

454 **Rudolf Bićanić** (Bjelovar, 5. VI. 1905. – Zagreb, 9. VII. 1968.), hrvatski ekonomist, sociolog i političar. Studirao je na École des hautes études commerciales u Parizu i na Pravnom fakultetu u Zagrebu, gdje je 1931. doktorirao. Bio je član ravnateljstva Gospodarske sloge od 1936. pa je osnovao Zavod za proučavanje seljačkog i narodnog gospodarstva, kojemu je na čelu bio do 1940. Istodobno je uređivao *Gospodarsku slogu* i *Politički vjesnik*. Godine

Gđa Smrekar[455] također je žestoko napala Gospodarsku Slogu, odnosno Bićanića i slične ljude, a nije štedila ni Mačekove supruge „Pepice". Nadbiskup Koadjutor izrazio je svoje nepovjerenje u rad Gospodarske sloge dok ju vode ljudi kao Toth i Bićanić, jer su doveli apostatu (otpadnik od neke ideje – op. ur.) svećenika Šercera koji u ime Gospodarske Sloge širi starokatolicizam. Koadjutor i Dr. Hondl bili su za to da se spomenuta svota doznači „Akademskoj Menzi". Nakon duge debate ipak su svi pristali za volju dra Trumbića da se uruči Gospodarskoj Slozi, ali se mora voditi kontrola u koju će se svrhu novac utrošiti. Nadzor

1940. imenovan je direktorom Direkcije za vanjsku trgovinu u Beogradu, a 1941–45. bio je viceguverner Narodne banke Jugoslavije pri izbjegličkoj vladi u Londonu. Od 1946. profesor na Pravnom fakultetu u Zagrebu iz područja ekonomske politike, ekonomike vanjske trgovine i ekonomske povijesti. Njegove knjige *Kako živi narod* (1936) i *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja* (1938) bile su temeljem gospodarske i socijalne politike HSS-a. Bićanić je bio politički lijevo krilo HSS-a izrazito senzibilan za seljačke neprilike i ekonomsku neimaštinu na hrvatskom selu. Na neki način bio je blizak liberalnim i socijalnim elementima u zemlji, a podupirao je slične tendencije i u inozemstvu tijekom Španjolskog građanskog rata podupiranjem vlade Narodnog fronta i svojim posjetom SSSR-u o kojem se izražavao relativno povoljno u svom predavanju u Zagrebu 1940. godine. Vidi: Željko, KARAULA, *Rudolf Bićanić: intelektualac, ideolog, antifašist, ekonomist: prilozi za biografiju*, Posebna izdanja, HAZU – Zavod HAZU Bjelovar, Bjelovar-Zagreb, 2018.

455 **Zdenka Smrekar** (Petrinja, 9. IV. 1884. – Zagreb, ? 1946.), književnica i prosvjetna djelatnica. Gimnaziju završila u Zagrebu. Na višim školama se spremala za nastavnicu što je i bila na građanskoj i učiteljskoj školi. Nakon završetka Filozofskog fakulteta 1917. i stjecanja doktorata, profesorica je i razredna nadstojnica realne gimnazije u Zagrebu. Kao književnica javila se člancima (o Ivanu Zajcu, Ljudevitu Gaju, Ivani Brlić-Mažuranić i drugim povijesnim i kulturnim ličnostima), pjesničkim prikazima i vizijama: Na Duvanjskom polju (njezino najpopularnije djelo), Pred prijestoljem prvog kralja (god. 1927. tiskano na izričitu želju Stjepana Radića u njegovoj Božićnici), Priviđenje; pripovjetkama i scenskim djelima. Napisala .je i brojne proslove i igrokaze za škole. Održala je gotovo 1000 predavanja s temama iz hrvatske povijesti, te hrvatske i francuske književnosti. Bila je članica brojnih ženskih i kulturnih društava, začasna članica Družbe braće hrvatskoga zmaja, Hrvatske žene i Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. Prema nekim izvorima (S. Kvaternik) 1940. na čelu je terorističke organizacije »Matija Gubec«. Proglašenje NDH zateklo ju je u Sušaku gdje je bila ravnateljica ženske realne gimnazije. U lipnju 1941. imenovana je odjelnom predstojnicom za žensko školstvo u Ministarstvu bogoštovlja i nastave. U svibnju 1941. provela je organizaciju ustaškoga ženskoga školstva. Potkraj 1942. odlazi za pročelnika Kulturnog odjeljenja trgovinske delegacije NDH u Švicarskoj. Zbog neslaganja sa šefom delegacije J. Milkovićem napušta to mjesto i vraća se u Zagreb. U studenom 1943. umirovljena je kao dužnosnica Ministarstva narodne prosvjete. Poslije toga jedno vrijeme boravi u Beču. Nakon sloma NDH uhićena je u Zagrebu, ali (nečijim zauzimanjem) i puštena, no ponovno je u proljeće 1946. odvedena iz stana i nikada se više nije vratila. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 362.

će voditi g. Marko Leventić. Iz svega se vidjelo da je kod Hrvata sve jača reakcija proti razvratnih ideja marksizma i sličnih struja.

Otvaranju Zagreb. Zbora[456]

i francuskog paviljona prisustvovao je Nadb[iskup] Koadjutor 17. IV. 1937. u 11 sati. Radi francuskog poslanika Dampiera bio je objed kod grada, a večera kod bana.[457] U sjemeništu bogoslovnom blagoslovio je Nadb[iskup] Koadj. 18. IV. zidani križ u vrtu i kuglanu.

† 19. IV. Krvave borbe hrvatskih omladinaca sa komunistima na zagrebačkom sveučilištu

u kojoj borbi ubijen je komunista Krsto Ljubičić, katolik.[458] Prikaz događaja vidi na letcima između 24. i 25. strane ove knjige, evo što je „Hrvatska Straža" tih dana donosila, slijedi. Dr. Janko Šimrak, sveuč. profesor i „Hrv[atske] Straže" direktor mnogo se tih dana zauzimao za hrvatske omladince.[459]

„Hrvatska Straža" od 24. travnja 1937. donosi:[460]

* ENGLESKI NOVINAR

Praktični katolik bio je u audijenciji kod Nadb. Koadj. 28. IV. isti ima ući u engleski parlamenat. Proputovao je veći dio Jugoslavije. Informira

456 Zagrebački zbor osnovan je u Zagrebu 1909. s ciljem unapređenja industrijske i obrtne proizvodnje, trgovine i prometa. Djelovao je preko mreže predstavnika u zemlji i inozemstvu. Preteča današnjeg Zagrebačkog velesajma.

457 U nastavku teksta stoji (vidi sliku na strani 9.)

458 **Krsto Ljubičić** (1915.–1937.) bio je student Pravnog fakulteta u Zagrebu. Ubili su ga pripadnici frankovačke omladine u sukobima komunista i frankovaca na Zagrebačkom Sveučilištu.

459 Ovom prilikom u *Dnevnik* je umetnut veći broj novinskih članaka. Umetnuti su novinski članci iz „Hrvatske straže" od 18. IV. 1937. pod naslovima „Agitacija preko osjećaja", „Sprovod bez križa i svećenika", „Dogadjaji na Sveučilištu", „Jelić se prijavio redarstvu", „Obavijest Rektorata Sveučilišta", „Komunistički falsifikat". Iz „Hrvatskog Dnevnika" dan je članak Predsjednik dr. Vladko Maček nije potpisao nikakav letak". Zatim veliki članak „Hrvatskoj javnosti" koji je potpisala Hrvatska Akademska Nacionalistička liga. Slijedi članak „Hrvatski narode", „Navala na Hrvatsko Sveučilište", „Lov na hrvatske Sveučilištarce", „Junačko djelo hrvatskog sveučtilištarca". „Tko je Krsto Ljubičić", „Perfidno pretvaranje". (Ponekad nije jasno da li je to naslov posebnog novinskog članka i jedan veliki novinski članak s više naslova). Zatim slijedi novinski članak pod naslovom „Poruke uprave Dnevnika i Tjednika".

460 Umetnut novinski članak pod naslovom „Hipokrizija 'Nove Riječi'".

se o prilikama. Specijalno ga interesira kako su Hrvati reagirali na sporazum Jugoslavije i Italije. On računa kao sigurno da će u najskorije vrijeme buknuti rat između Engleske i Italije. Bio je u Italiji, te je u Vatikanu posjetio Kard. Pacellia, Koadjutor ga je zamolio da izruči njegov pozdrav nadbiskupu Westminstera Mons. Hinsley kojeg pozna iz Rima.

ŠEF SANITETA U PALESTINI,

Englez, bio je kod dr. Stepinca 29. IV. 1937. Čuo je naime od engleskog konzula da Nadb[iskup] Koadj. putuje s hodočašćem u Jeruzalem, pa ga je zamolio da se javi kod engleskog guvernera, kad onamo dođe. On će obavijestiti sve vlasti da mu idu na ruku u Palestini.[461]

TETA NIKOLAJA MALI

bolesna poštanska činovnica – apostol zagrebačke periferije. Hodala je po periferiji, skupljala zapuštenu djecu, brinula se za konkubinarce da se vjenčaju, pomagala sirotinju. Bolest je konačno svezala uz krevet, odakle dirigira rad djevojčica koje je odgojila za to – na periferiji. Slike prikazuju kućnu izložbu, koju je otvorio Nadb. Koadjutor.[462]

† 26. IV. 1937. bio je kod Nadb[iskupa] koadjutora odvjetnik Dr. Šafar te je pripovijedao da su se javli odvjetnici sa svih strana Hrvatske, Slav, Dal. i Bosne koji su spremni besplatno braniti osudjene. Dr. Maček nije dozolio da budu toliki branitelji, nego je njihov broj ograničio.[463] Nakon odulje rasprave donosena je osuda kojom se neki oslobadjaju krivnje, a neki osudjuju na zatvor – najviše 8. mjeseci.

PANEVROPU

propagira neki grof Cendenhve-Calergi.

† 29. IV. pozvan je Nadb[iskupu] koadjutoru na čaj koji su tome pan-evropljaninu priredili supruzi Frangeš.

* Još nešto o borbi hrv. sveučilištaraca s komunistima:

461 Tijekom ljeta 1937. Stepinac je posjetio Jeruzalem, Svetu Zemlji i Egipat. BENIGAR, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal,* n. dj., 171.-177.

462 Ovdje priljepljena slika.

463 Ovdje također umetnuto nekoliko novinskih članaka u vezi ubojstva studenta Krste Ljubičića „Rasprava radi dogadjaja na Sveučilištu".

Dr. Korošec poslao je Nadb. Koadjutoru slijedeću informaciju, koja je prilično vjerna te se dade zaključiti da je Beograd dosta upućen u događaje kod nas.

Kraljevina Jugoslavija

Ministar za notranje zadevi

Beograd, 29. aprila 1937.

Preuzvišeni gospod nadškof!

Prilagavam informacije iz Zagreba, katere bodo tudi Vas zanimale.

Sprejmite, prevzvišeni gospod nadškof, izraze mojega odličnoga spoštovanja.

Potpis nečitljiv

† 28. IV. 1937.

Obaveštenje

U poznatim posljenjim đačkim nemirima u Zagrebu javljaju s nekoliko strana, da se zagrebačka policija tom prilikom stavila na stranu komunista. Ne znam da li je to tačno, ali ću ovdje izneti ono, što javljaju.

Pred katedralom vele, da je Kolman (židovskog porijekla) vikao: Živio Staljin i da je istom toga bila navala na njega. Đaci radićevci bili su skupa s komunistima i vikali su: Živio Beneš, živila demokracija, dolje pop Korošec i njegov sporazum sa fašistima itd. Hrvatski studenti (frankovci i klerikalci – domagojci) vikali su: živila slobodna Hrvatska, dolje komunizam i fašizam pa ih je radi toga u Dnevniku i napao dr. Maček da su u službi tuđina).

Drugi dan pred univerzom su došli komunisti i to ne samo đaci nego i radništvo sa radićevcima i svi su bili oboružani. Tražili su da se obustave predavanja u znak protesta što je njihov drug Kolman ranjen dan prije. Hrvati đaci su došli obično na predavanje i bili su u univerzi. Kada su vidjeli da će komunisti napasti na njih, tada su se zatvorili u univerzi, pa je došla policija, koja je skupa s komunistima otvorila univerzu, provalila unutra i svi se oborili na one koji su bili unutra.

Mnogi nepristrani očevidci vele da se vidjelo kako je policija bila na strani komunista i kako je apsila samo one koji su bili u zgradi, a druge pustila na miru. Svi su se najviše čudili radi sporovoda, da je policija mogla dozvoliti onakvu komunističku manifestaciju. Mnogo je doprinijelo i to što su komunisti falsificirali jedan letak, koga su potpisali u Mačekovo ime i pozvali i građane, da sudjeluju u sprovodu. Maček je doduše izdao demanti ali je onaj prvi komunistički letak ipak izazvao zabunu i mnogo svijeta je bilo na ulici da to vide. U samom sprovodu je najviše bilo omladine, među kojom mnogo studenata srednje škole i šegrta, zatim je bilo radnika, radnica, studenata univerze a građana je bilo vrlo malo. Na čelu sprovoda su išli Većeslav Vilder i Sava Kosanović. Oni su se potpuno stavili na stranu komunista i sve su letke i druge stvari komunističke štampali u svojoj štampariji Grafika. Izazovno je bilo da komunisti prolaze kroz centar grada sa crvenom trakom. Na groblju je nakon govora uslijedio pozdrav studenata svome mrtvome drugu sa stisnutom pesnicom. Policija je sve to mirno gledala, pa kada su poslije neki prigovarali kako se je policija prigodom tuče i prigodom sprovoda ponijela pristrano, tada vele da je jedan viši činovnik izjavio: pa mi smo radili sve ono kako nam je nalagao ministar Korošec. Tako eto i policija je htjela svaliti sa sebe svu krivicu i odijum na ministra Korošca prebaciti. Ljudi već sumnjaju, da su možda i na zagrebačkoj policiji se uvukli komunisti, kada su ovako javno dozvoljavali kroz grad komunističke manifestacije, te se boje da vlast nije dovoljno jaka, da to sve obuzda i uvede pravoga reda.

Ovaj slučaj morao bi biti jedna opomena da se u buduće ovako što ne dogodi, a osim toga da se vidi ko je to sve propustio, da se ovako događalo, pa da se dotične pozove na odgovornost. U petak je bio jedan gospodin kod g. Namjesnika Perovića, pa mu je pričao radi Vilderova komunizma, na što mu je Perović odgovorio već mi je poznato i mnogo više, pa se je zgražao kamo to sve vodi Vilder i njegova okolina, a javno se pravi, kao veliki prijatelj današnjeg poretka i dinastije. To je dobro da se toga tipa razotkrije!

Prigodom studentskih nemira u Zagrebu vodeću su ulogu imali đaci „klerikalci" (domagojci), koje idejno vode: Ivo Bogdan, urednik Hrvatske straže, Tijas Mortigjija, dipl. filozof, inače saradnik Sijača, Orača, Njive i svih onih ilegalnih frankovačkih listova, koji se periodično pojavljuju, nadalje Ivo Lendić, urednik Hrvatske straže, koji se posebno „proslavio" sa člankom u Luci, u kome je napao na minstra Korošca. Članak je nosio

naslov: O položaju katolika, a potpisan je pseudonimom: Vigilands (Lendić). Komunisti su to saznali, da svu ovu akciju vode klerikalni đaci, pa su se zaprijetili da će poslati jednoga dana svoje radnike u prostorije Hrvatske straže u Trenkovu ulicu i da će tamo sve demolirati i sve poubijati. To je jedan radnik dojavio vlasnicima Hrvatske straže, jer je bio prisutan tome komunističkom dogovoru pa je među klerikalcima zavladala prava panika. Dr. Matulić, urednik Hrvatske straže nakon što je saznao za tu prijetnju, odmah se razbolio i ostao je nekoliko dana kod kuće jer se bojao komunističkog napadaja. Dr. J. Šimrak, direktor Hrvatske straže kada je čuo za prijetnje komunista, nije hteo radi svoga nekog posebnog „dostojanstva" tražiti zaštite policije, ali kada je vidio da nije šala, tada je poslao jednog činovnika na policiju, podnio prijavu na temelju iskaza onog radnika, zatražio zaštitu, pa od tada pred prostorijama Hrvatske straže stoji jedan stražar, koji ima nalog da ih čuva od event. navale komunista. Bilo je više zatvorenih domagojaca, među njima također Tijas Mortigjija, jer je povređeni Kolman izjavio, da sumnja, da je u navali na njega sudjelovao i Mortigjija, premda očevici vele da se Mortigjija u to vrijeme nalazio u prostorijama Hrvatske straže, ali to nije smio priznati na policiji, da ne bi policija pozvala ostale članove uredništva na odgovornost te je rekao da je on doduše bio na univerzi i suđen je policijski 14 dana.

U svim tim događajima je vrlo aktivan dr. J. Šimrak, direktor Hrvatske straže; on je u ime senata pisao banu g. dr. Ružiću, da protestuje kako se gone i zatvaraju samo hrvatski studenti, a komunisti se puštaju na miru. Ban mu je doduše rekao da su studenti Hrvati bili posebno zatvarani radi toga jer se iz njihove sredine čuli povici: dolje šmrkavi kralj, dolje Pavle itd. tj. takovi povici radi kojih se ide pred sud za zaštitu države. Kad nije uspeo kod bana, tada je dr. Šimrak tražio da ga primi dr. Vragović,[464] šef policije, jer su oni školski drugovi. Tamo je otišao na nagovor g. Bogdana, da bi se založio za zatvorene hrvatske studente. Međutim drugi katolički seniori i sveštenici drže se u svim tim događajima postrani, a na kaptolu posebno gg. dr. Pavao Lončar, prebendar P. Jesih, prebendar i dikrektor kancelarije Katoličke akcije, K. Pećnjak, kanonik i dr. Kolarek, profesor-kateheta, javno u svešteničkom krugu osuđuju đake domagojce, da u ovim svima događajima vode glavnu reč i da su počeli obračunavati

464 Dr. Josip Vragović, šef policije u Zagrebu.

sa svojim protivnicima s noževima. Među onima za kojima je policija izdala tjeralicu, nalazi se također Stanko Puratić, koji je zadnjih godina bio ako ne predsednikom Domagoja, a ono svakako društvenim funkcionerom. To isto osuđuju viši sveštenički krugovi na Kaptolu, pa idu protestirati i kod Koadjutora, ali opet s druge strane – Bogdan i društvo šalje koadjutoru dr. fratra Perovića i dr. Šimraka, koji umiruju koadjutora i dokazuju mu da su hrvatski đaci imali pravo. Nakon jednog posjeta kod Koadjutora izjavio je dr. Šimrak da je vidio da uživa potpuno poverenje Koadjutora s ostalim članovima redakcije i da se ništa ne boji opozicije i protesta seniora i višeg sveštenstva.

*Hrv[atski] Radn[ički] Savez poslao je preuzv. Koadjutoru u međustranici prilijepljeno pismo, zahvaljujući mu što je počastio Savez svojim učešćem na sprovodu pok. Peštaja (predsjednik Hrvatskog radničkog saveza – op. ur.).[465]

Dr. Juretić, ministar?

† 1. V. 1937. bio je kod Dra. A. Stepinca, nadb. koadjutora Dr. Juretić Augustin, konzultor beogradske nadbiskupije. Koadjutor ga je pitao o glasovima, koji se pronose, da bi on (Dr. Juretić) imao postati ministar. Dr. Juretić je rekao da se je o tome doista i radilo. Mnogi najme Hrvati hoće, da netko ipak zastupa njihove interese u Beogradu, jer sada nema gotovo nikoga. On (dr. Juretić) imao je dva sata razgovor sa regentom Perovićem o toj stvari, a stvar najviše gura ban zagrebački Dr. Ružić. Međutim, je htio da bude siguran sa svih strana, pa je zatražio Dr. Mačeka pristanak. No Dr. Maček odgovorio je preko svojih pouzdanika Šuteja i Šubašića neka ga ne pita tj. on bi htio da Dr. Juretić bude ministar, ali ne uz njegov izričiti pristanak, jer bi to značilo da Dr. Maček prestaje s borbom. On je htio da i Stipetić postane gradonačelnik u Zagrebu, ali ne uz njegov izričiti pristanak s istog razloga. Tako sada Juretićeva kandidatura za ministra momentalno stoji.

Nakon toga bijaše Koadjutoru jasno, zaista se u Zagrebu šire glasine, da „klerikalci" ulaze u vladu i da Koadjutor „osniva stranku". Liberalci oko

465 Pisma nema u prilogu.

Dr. Mačeka uvijek trebaju dr. Juretića i katoličke institucije, jer sami nisu u stanju nešto solidnoga učiniti, a s druge strane, u isti čas nastoje, da omrze pred hrvatskim narodom („klerikalce" i sve svoje političke neuspjehe pripisuju njima.) Ovih su dana n. pr. izgurali Dr. Šćetarića i Dr. Vuka iz kolonizacione zadruge Zemlja,[466] gdje su im i opet klerikalci mnogo pomogli da se osnuje, a u isti čas traže da se oslone na našu Samopomoć jer sami ne znaju voditi ovakvih institucija.[467]

Žandari u Senju ubili 8 ljudi!

† 9. V. 1937. Toga dana posjetilo je Senj hrvatsko pjevačko društvo Trebević i održana proslava Matije Gupca i braće Radića. Osim primoraca bijaše tu mnogo Ličana. Na odlasku omladine gospičke kući, žandari su u autobusu bez istrage ustrijelili osmoricu tobože „radi protudržavnih povika". Objektivnom istragom dokazao je da su žandari kanili nešto „izvesti" tom prilikom sa Hrvatima. Ovdje donosimo letak što ga je hrv. nacional. liga djačka izdala u Zagrebu; a izmedju str. 48. i 49. uljepljeni su izvadci iz brošure što ga je izdao dr. Maček iznoseći iskaze zapresignutih očevidaca.[468]

U dugačkom nizu teških i krvavih zločina, koji se već godinama nekažnjeno vrše nad hrvatskim narodom, dogodilo se opet jedan za kojega se može reći, da svojom okrutnošću i divljaštvom nadkriljuje sve dosadašnje, a kojom je prilikom izgubio život do danas sedam nedužnih hrvatskih mladića. Hrvatska javnost nije mogla biti obaviještena o svoj strahoti ovoga zločina, jer je beogradski režim po svojoj uobičajenoj

466 Zahtjevi za kolonizacijom i interesom za dobivanjem zemljišta prekupom, otkupom ili na neki drugi način između dvaju svjetskih ratova bili su veliki. Dakako da se svima nije udovoljilo, nego samo manjem broju interesanata, prije svega solunskim dobrovoljcima, tzv. solunašima. I HSS i Katolička crkva osnovali su svoje Udruge za kolonizaciju uglavnom iz pasivnih krajeve Hrvatske u Slavoniju. Bile su to „Gruda" koju je dugo vodio jedan od prvaka HSS-a Đuro Basariček te Udruga „Zemlja".

467 Umetnut novinski članak pod naslovom „Matineja Kongregacije Akademičara".

468 U prilogu letak pod naslovom „Hrvatski narode" od 10. svibnja 1937 s potpisom Hrvatske akademske nacionalističke lige. Slijedi letak „Glas hrvatske omladine iz Like" koji potpisuju Hrvatski omladinci iz Like. Zatim slijedi vrlo opširna brošura dr. Mačeka pod naslovom „Istina o krvavim dogadjajima u Senju dne 9. VII. 1937.". Vidi detaljnije: Koraljka, MANOJLOVIĆ, Događaji u Senju 9. svibnja 1937. Prilog proučavanju političkog terora u Hrvatskoj, *Senjski zbornik*, br. 18., 1991., 237.-258.

praksi plijenio sve vijesti o ovom zločinu, a istodobno dao objaviti dva službena saopćenja, koja lažno i cinički prikazuju divljačko krvoproliće i žrtve ovog teškog zločina.[469]

Srpski Patrijarh u Karlovcu

† **Dne 21. V.** imao je nadbiskup Koadjutor odulji razgovor sa banom Dr. Ružićem. Ban mu je pokazao pismo predsjednika vlade Dr. Stojadinovića, u kojem ga pita: što misle katolici o patrijarki Varnavi. Nadbiskup mu je odgovorio da bolje da ne zna što sude o njemu. Ban mu je kazao da će patrijarka 23. VI. doći na neku proslavu u Karlovac. Koadjutor je odmah nadodao, da njega sigurno neće biti na dočeku, nakon svega, što je patrijarh učinio pritiv konkordata. Ban je još kazao da ima naređenje predsjednika vlade neka strogo pazi da ne bi tko od pravoslavnih svećenika govorio što ili pisao proti konkordata, koji da će doći na red sada u skupštini.

Izgleda da se patrijarka, putujući u Karlovac kanio navratiti u Zagreb, ali se ipak nije ufao, nego je noć prospavao na zagrebačkom kolodvoru u salonskim kolima. O boravku patrijarha u Karlovcu čitamo u „Hrvatskoj Straži“ od 25. V. 1937.[470]

Tijelovska procesija

Kao svake godine tako je i ljetos na Tijelovo **27. V. 1937**. u Zagrebu održana tijelovska teoforička procesija. Dan je bio krasan. Društva sa zastavama pružaše krasnu sliku. Vidjelo se da društava imade svake godine sve više. Procesiju je vodio nadb. koadj. Dr. Alojzije Stepinac. Prije same procesije održi se u nadb. dvoru dogovor (sa jaužinom), na kojem se nađu: glavni aranžer Miško Pavlić; zatim predstavnik policajaca, gradski tajnik, predstavnik redatelja, kateheta etc. Poslije Tijelova jednog dana po dogovoru drži se večera, na koju dođu gore spomenuti, zatim predstavnik komande mesta, vojne muzike etc. Te večere zadnjih godina, pa ni ljetos, nije bilo zbog bolesti nadb. Dr. Bauera. Sporedni redatelji kao i nositelji crkvenih (katedralnih) barjaka budu na zakusci u

469 Ovo je zapisao Nežić.

470 Umetnut novinski članak pod naslovom „Srpski patrijarha u Karlovcu“.

nadb. dvoru iza same procesije. U „Hrvatskoj Straži“ od 29. V. 1937. čitamo o ljetošnjoj procesiji.[471] Zapaženo je, da su prozori kuća kuda procesija prolazi, svake godine sva manje okićeni, odnosno neokićeni. Razlog je taj, što su u centru grada židovske kuće. Žalosna konstatacija.

Briga nadb. koadj. za kat. Dnevnik

Znajući važnosti kat. štampe, naročito dnevnika, dr. Stepinac svemoguće čini kako bi podigao naš katolički dnevnik „Hrvatsku Stražu“ na što veću visinu. Daje što za sada može u novcu, opskrbljuje redakciju brojnim misnim stipendijama, koje mnogi svećenici služe gratis u korist „Hrvatske Straže“ i svima preporuča brigu i rad za katolički dnevnik. Nedavno je ovog proljeća poslao divno pismo prvostolnom kaptolu zagrebačkom kao i prebenderskom zboru, gdje ih moli da nešto učine za „Hrvatsku Stražu“. Prvostolni kaptol odlučio je ustupiti za redakciju „Hrvatske Straže“ i za tiskaru kuriju br. 4., a prebenderski zbor dao je uložnicu glaseću na 10.000 din. Redakciji, koja će poslati svoje ljude, radi propagande među kler dao je 26. V. ovo preporučeno pismo za svećenike.

Velečasni gospodine!

Švicarski list Schwizerische Kirchenzeitung od 29. XII. 1927. donio je slijedeću bilješku, koja mi se kao studentu u Rimu duboko zasjekla u dušu: „Katoličkoj Crkvi u Francuskoj oteto je 500 milijuna Dolara u svoje vrijeme. Bi li bilo previše, da se je od ovih 500 milijuna žrtvovalo 100 milijuna za jednu veliku katoličku novinu? Francuska bi bila još katolička i ostalo bi bilo još 400 milijuna. Ali što kažem 400 milijuna? Da se je žrtvovalo samo jedan milijun, bila bi Francuska danas što je bila i nekad. Ali Francuze se nije moglo za to pridobiti. Neiscrpivi i neumorni u osnivanju raznih zadudžbina, za štampu, ovu pravu obrambenu vojsku svega što je dobro i sveto, nije bilo novaca na raspolaganje. I tako je došlo što je moralo doći: sve te pobožne zadudžbine, zaklade i institucije progutala je pljačka i grabež svega crkvenog imetka“.

Nije li to vjerna fotografija i naših prilika? Ima već 10. godina da sam si taj članak prepisao, ali ga nikad ne mogu zaboraviti, kad

471 Umetnut novinski članak iz „Hrvatske Straže“.

gledam naše žalosne prilike. Papa Pijo X. kao biskup u Veneciji osnovao je list Difesa (Obrana) i nije se sramio kao kardinal da lično obilazi od kuće do kuće i traži abonente na list. Na kući pak gdje se je list štampao stavili su kasnije natpis (Ecce summum opus Papae Venetiis). Evo najveće djelo što ga je Papa učinio za Veneciju.

I ja imajući gornje primjere na umu ulažem sve sile za procvat katoličke štampe, a nadasve Dnevnika. Molim Vas, sve suradnike svoje i druge ljude dobre volje da ne žalite nikakovih žrtava za podizanje katoličkog dnevnika. Reći ćete mi List nema povjerenja širokih krugova? Odgovaram da list posve katoličkih načela neće imati nikada povjerenja onih koji su po imenu katolici, a po životu pogani. A inače povjerenje stvaramo mi sami, poštenim, požrtvovanim i ustrajanim radom. Reći ćete da list nema dovoljno vijesti? Odgovaram da vijesti stoje novaca i dobre volje. Uz dobru volju svećenstva mogli bismo biti list najboljih i najtočnijih vijesti, jer tako idealnog dopisništva kao što mi ne može nitko imati. Ako pak hoćemo i druge vijesti, koje vrlo mnogo stoje, tada mora biti i abonenata koji list plaćaju i podupiru.

Protivnici Crkve ulažu teške milijune za štampu, kojom će tući Crkvu. Koje žrtve mogu biti prevelike za nas da obranimo sve što je lijepa i dobra u našem narodnom biću? Da silim svoje svećenike? Odurna mi se čini stvar siliti ih. Ako ih ne goni ljubav prema sv. Crkvi, ne marim za njihov dar, pa bio i najveći. Komu je na srcu sv. Crkva, taj će razumjeti glas pastira i učiniti što god može za procvat Katoličkog Dnevnika.

U Zagrebu, na Vigiliju Tijelova, 26. svibnja 1937.

Dr. Alojzije Stepinac nadbiskup – koadjutor, v.r.[472]

* Poginuo Molla.

U Frankovoj vojsci za osvajanje Španjolske od boljševičko-marksističke najezde najvrsniji bijaše general Molla.[473] Isti je rukovodio najveće

472 Ispod ovog pisma priljepljen je letak pod naslovom „Novi napadaj komunističke bande" koji potpisuje Hrvatska akademska nacionalistička omladina od 27. svibnja 1937., a tiče se fizičkog napada studenata komunista na medicinara Viktora Ilu na zagrebačkoj Šalati.

473 **Emilio Mola y Vidal,** prvi vojvoda od Mole (1887.–1937.), jedan od vođa nacionalističkog puča kojim je počeo španjolski građanski rat.

vojne operacije. Poginuo je 2. ili 3. VI. prigodom jedne avionske nesreće. Sva nacionalistička Španjolska žali vrlo za njim.[474]

Poljski poslanik

U Beogradu min. Roman Debinski bio je kod Nadbiskupa Koadjutora u posjetu **30. VI. 1937.** Došao je u pratnji zagrebačkog poljskog konzula. Koadj. je bio iza toga na ručku kod konzula, što ga je isti priredio u čast poslanika. Bio je na tom ručku još i Ban Ružić, gradski načelnik Pejčić, komandant armije Jurišić, poslanik i konzul sa gosopđama. Poslanik se prigodom posjete zadržao duže vremena u razgovoru sa Nadbiskupom. Interesiraju ga prilike u Jugoslaviji, ali nadbiskup stekao dojam da je poslanik suviše veliki optimista u pitanju unutrašnjeg sređenja Jugoslavije, pa misli da će se spor između Hrvata i Srba lako likvidirati.

I HSS sumnja da je Herceg mason

† 30. VI. 1937. bio je kod Nadb[iskupa] Koadj. ugledna ličnost HSS g. Prpić.[475] Došao je umoliti Koadjutora neka bi on djelovao na „Hrvatsku Stražu" da ne napada Hercega Rudolfa barem na neko vrijeme, da ne bi izgledalo kad Dr. Maček izbaci Hercega, kao da to čini po nalogu dra Šimraka. G. Prpić je rekao da su oni od HSS uvjereni da je Herceg najviši neprijatelj hrvatskog naroda i u službi Beograda i da iz Esplanade (tu je Herceg stanovao – op. ur.) radi po njihovim napucima, g. Prpić kaže da ima dokaza da mu je otac ili djed bio poljski živod, koji se u Zagorju pokrstio.[476] Još je pričao g. Prpić da oni svi imaju puno povjerenje u Nadb. Koadjutora.

Doznali su da je vlada u Beogradu i samog engleskog poslanika uvjeravala, kao i konzula zagrebačkog, da je koadjutor služio ovih dana Requiem za komuniste, a ne za narodne mučenike, koje su žandari ubili u Senju. Tako joj je neugodna bila ta misa.

474 Ovdje su umetnuti novinski članci nepoznatih naslova.

475 Josip Prpić, bogataš, jedan od istaknutih članova i podupiratelja HSS-a.

476 Radi se o unutarnjim osobnim i političkim sukobima u HSS-u.

Brzi i lijepi napredak K. A.

Katolička Akcija u zagrebačkoj nadbiskupiji lijepo napreduje i brzo se širi. Svaki čas čitamo u novinama osnivanja, proslave, duhovne vježbe etc.[477]

† 3. VII. Junak

Nakon što je pred dvije godine Nadbiskup Koadjutor zabranio u zagrebačkoj nadbiskupiji, vođa križara Dr. Protulipac i Dr. Majer Milutin počeše u zadnje vrijeme osnivati hrvatska kulturna društva za omladinu: Junak.[478] To su nacionalna i antikomunistička društva, a vode računa i o duhovnom elementu, ali ne tako religiozno kao Križari, koji su organizacija Katoličke akcije. Vlasti su počele ometati rad Junaka, dapače, ministarstvo je izdalo par puta odluku o ukinuću. Zamoljen od Dr. Protulipca, nadbiskup Koadjutor nekoliko se puta kod vlasti zauzimao i protestirao proti zabrani Junaka kao i proti zabrani nošenja uniforme po Križarima. Dokumenti neki o tome slijede:

Brzojavi:

Doktor Korošec, ministar unutrašnjih poslova Beograd.
Molim dozvolite svakako slobodan rad društvu Junaka koje nije političko, nego protukomunističko. Dopis slijedi.

Stepinac, nadbiskup-koadjutor

Doktor Roglić, ministar fizičkog vaspitanja Beograd.
Molim dozvolite slobodan rad Junaka, radi borbe protiv komunizma. Dopis slijedi:

Stepinac, nadbiskup-koadjutor

477 Umetnut novinski članak pod naslovom „Veličanstvena proslava blagdana Hrvatske Katoličke Akcije".

478 Radi se o organizaciji hrvatske mladeži „Junak" kasnije „Hrvatski junak" koju je vodio dr. Ivo Protulipac. Njeni članovi su bili uglavnom bivši križari. Organizacija je dobila „blagoslov" Mačeka za svoje djelovanje. Unutar te organizacije osnovani su 1939. posebni odredi, zvani „Jurišnici", koje je vodio Ante Jakaša. Organizacija je djelovala u skladu s pozicija radikalnog hrvatskog nacionalizma. Vidi: Zdenka, LAKIĆ, Prodor ideologije fašizma u redove omladine. Djelovanje 'Hrvatskog junaka' u razdoblju 1939-1941., *Marksistička misao*, 3., 1986.

Prilažemo odgovor Dr. Korošeca i predsjednika vlade Dr. Stojadinovića:

Kraljevina Jugoslavija
Beograd, 7. maja 1937.
Ministar za notarnje zadevi

Preuzvišeni gospod nadškof!

Z ozirom na Vaše pismo v zadevi društva Junak mi je čast sporočiti Vam da stvar ne spada pod kompetenco mojega resora, temveč je ministarstvo za telesno vzgojo naroda pristojno za rešitev vprašanja obstoja Junaka.

Blagovolite sprejti, prevzvišeni gospod nadškof, izraze mojega odličnega spoštovanja.

Potpis nečitljiv

Kraljevina Jugoslavija
Pretsednik ministarskog saveta
Beograd, 9. juna 1937.
Gospodin
Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskupo koadjutor
Zagreb

Preuzvišeni Gospodine,

U vezi Vašega pisma od 2. o. m. koje ste mi uputili po pitanju omladinske organizacije Junak čast mi je obavestiti Vas da sam Vaše želje dostavio g. Ministru za fizičko vaspitanje naroda, koji je nadležan za donošenje potrebne odluke po ovom pitanju. Sa svoje strane pak napominjem da samo to što organizacija ima za cilj da vodi borbu protiv komunizma nije dovoljan razlog za odobrenje.

Izvolite primiti, Preuzvišeni Gospodine, uverenje o mom odličnom poštovanju.

Advokat Dr. Ivan Protulipac

Advokat dr. Ivan Protulipac
Zagreb, Vlaška ulica 2.I.
Telef. 71-33
Zagreb, 4. VII.

Preuzvišeni!

Ona stvar sa J. (Junakom – op. ur.) na žalost stoji. Nama vrijeme ide na štetu, jer čim kasnije bude oživotvorena akcija masovnog okupljanja mladeži u pozitivno nacionalno društvo, tim će manje biti moguće stvar izvesti. Sve stoji u Beogradu jer nijesu odluke povukli, samo u Zagrebu nije provedena. Ako možete kod dra Korošeca energično tražiti reparaciju, bilo bi dobro. A isto za Križare, jer ovo što dr. Korošec radi teško će se osvetiti njemu samom, a da to bitno škodi vjerskom radu, to je sigurno.

Lijepo molim Vašu preuzvišenost da bi me par časaka primili čim budete slobodni. Ako je moguće u utorak, jer putujem iz Zagreba.

U Kristu odani (potpis nečitljiv)

Predsjedniku vlade M. Stojadinoviću, kako dalje stoji u *Dnevniku*. Stepinac je odgovorio 5. VII. 1937.

Gospodine Ministre Predsjedniče!

Primio sam Vaše cijenjeno pismo u predmetu organizacije Junak, ali moram iskreno reći da me nije zadovoljilo tim više što se stvar do danas nije makla s mrtve točke.

Sada je pak nadošao jedan momenat koji mislim da sam dužan istaknuti i staviti Vam pred oči. Prigodom sprovoda nadbiskupa dr. Jeglića u Ljubljani imao sam prilike svojim očima vidjeti u novim uniformama vojničkog karaktera slovensku omladinsku organizaciju Planina. Svatko upućen znade da to nije nastavak Jugosokola nego bivših slovenskih orlova, u drugoj formi, ali stvarno isto. Ako sam dobro informiran, pravila im nisu potvrđena, osim ako se za potvrdu smatra što je gospodin ministar Dr. Krek i sam nastupio u njihovoj uniformi na zborovanju. Ne zavidim Slovencima, pače uvjeren sam da je to vrlo pametna stvar. Samo se pitam zašto dva ili tri mjerila u jednoj državi koja ima pretenziju da bude simbol slobode i ravnopravnosti. Zašto

se, dakle, Hrvatima bilo u Junaku, bilo u Križarima, brani nastup u uniformama i policijski ih goni, dok drugi slobodno nastupaju. A mislim da nije ljudski tražiti da se odreknu svojih najsvetijih uvjerenja, da dobiju mrvicu, koja pada sa stola bogatih.

Gospodine ministre predsjedniče!

Ja ni malo ne sumnjam u Vašu državničku sposobnost. Baš stoga se pouzdano i nadam da ćete ovim anomalijama hitno učiniti kraj i dati zgodne upute g. ministru fizičkog vaspitanja i ministru unutrašnjih poslova i tako iskazati veliku uslugu državi, za koju radite s tolikim elanom Vi i cijela kraljevska vlada.

Izvolite, gosp. ministre i ovom zgodom......

Dr. Alojzije Stepinac, Nadbiskup koadjutor[479]

* Prelaz kat[oličkih] djevojaka na pravoslavlje

prigodom udaje za oficire i druge državne činovnike. Iako je nakon što su Srbi, Hrvati i Slovenci složeni u jednu državu mnogo korisno što je katolicizam zadro u Beograd i Srbiju, ipak je više štete nego koristi. To su naši katolici Hrvati i Slovenci koji dolje idu za poslom i mnogi, osobito djevojke radi udaje, otpadnu na pravoslavlje, a rijetko koji pravoslavac pređe na katolicizam. Srbi, koji su pokušali svakako, a napose favorizirajući razne sekte (starokatolike) Hrvate odcijepiti od Rima, ali im ne uspijeva, oni želeći da se pravoslavlje, koje bi imalo biti državna vjera, što više raširi, grade svoje crkve u mjestima Hrvatske i Slovenije, a na razne načine sile i nutkaju državne činovnike i službenike, da žene katolkinje, ali te moraju prijeći na pravoslavlje. Time katolicizam mnogo gubi.[480]

479 Umetnut novinski članak pod naslovom „Spor krakovskog biskupa s Vladom radi grobnice maršala Pilsudskog".

480 Katoličku crkvu je zabrinjavala činjenica da je pripadnost srpskoj naciji i SPC u međuratnom razdoblju politički bila korisna. Katolici i pripadnici drugih konfesija zbog toga su trpili izvjesnu diskriminaciju. To je posebno vrijedilo u slučaju zapošljavanja u državnim službama (posebno diplomacija i vojska). Kako bi to zaobišli jedan dio katolika se ženio pravoslavkama ili prelazio na pravoslavnu vjeru. U katoličkim krugovima se procjenivalo da je u međuratnom razdoblju oko 200.000 katolika, većinom Hrvata, prešlo na pravoslavnu vjeru. Taj podatak nije ničim potkrepljen, i čini se pretjeran, ali onda je kolao kao vjerodostojan. Sve to je dovodilo Katoličku crkvu u stanje uzbune. TOMASEVICH, *Rat i revolcija u Jugosaviji 1941.-1945. Okupacija i kolaboracija*, n. dj., 586.

Evo dokumenata o takvom postupku:

Prijepis

Rkt. župski ured Sušak-Trsat
Br. 291

Kao dušobrižnik ove župe dužan sam da prečasnom naslovu javim slijedeće:

G. Bajić Stanko, pravoslavne vjere, podinspektor financijske kontrole u Sušaku, starješina Glavnog Odjeljka, nastoji najprije silom, a kasnije i grožnjama, nagovoriti područno osoblje da prekrste iz katoličke vjere na pravoslavnu. Radi se, naime, o mješovitim brakovima, tamo gdje je otac pravoslavne vjere, mati katoličke, a djeca prema ugovoru roditelja, što ga sklopiše prije vjenčanja, vjere majčine, to jest katoličke.

U potvrdu gornjeg navađam konkretne slučajeve:

Đoka Laloš, podpriglednik financijske kontrole u Sušaku, kako za njega, to jest Đoku Laloša i Knežević Milana, također financu u Sušaku, g. Stanko Bajić kao njihov starješina zvao k sebi u kancelariju i nastojao ih nagovoriti da svoju djecu prevedu iz katoličke vjere na pravoslavnu. (Obojica Laloš i Knežević su pravoslavne vjere, ali su se vjenčali za katolkinje i dali prema ugovoru krstiti djecu u katoličkoj vjeri). Kad g. Bajić nije to uspio milom, rekao im je da on to radi prema naređenju viših pretpostavljenih vlasti.

Đoko Laloš je odmah protestirao što se g. Bajić dira u njegovu obitelj, što svojim zahtjevom hoće da naruši mir i zadovoljstvo, što ga on u obitelji ima, te je dodao kako ne vjeruje da bi takvo naređenje postojalo. Milan Knežević pokušao je svoju ženu na taj način nagovoriti, ali ona nije htjela o tome ni čuti. Sve je to Đoko Laloš pripovijedao Mili Pleša u prisutnosti Milana Vukdragovića, podpregednika financijske kontrole u Sušaku.

Prije par mjeseci došla je u ovaj župni ured jedna gospođa, umolila me za diskreciju njezinog imena, tužila mi se kako g. Stanko Bajić sili njezinog muža, koji je pravoslavne vjere, da djecu, koja su krštena u katoličkoj crkvi, prevedu na pravoslavnu vjeru. Tražila je od mene savjet i zaštitu. Savjet sam joj dao, a zaštite nijesam mogao, kada nije htjela da istupi javno i da se njezinim punim imenom javi slučaj nadležnim vlastima. Bojala se je to učiniti, da joj muž ne bi bio stoga premješten. Od

mnogih katoličkih vjernika čuo sam da g. Bajić čini gore navedeno. U Kastvu postoji slučaj, imena ne mogu navesti jer sam zaboravio, da je jedan financijski organ pravoslavne vjere, protiv svoje žene, naime njezine volje (žena je katoličke vjere), preveo djecu na pravoslavnu vjeru. Tako sam čuo, međutim taj slučaj sa svjedocima utvrditi ne mogu, učinio je taj financijski organ po nagovoru g. Bajića.

Molim predordinarijat, da upozori državne vlasti na rad g. Bajića Stanka, da se svojim ovakovim radom ne ogrješuje o Ustav ove države, koji svima državljanima garantira slobodu vjeroispovjedanja i jednakost pred Zakonom bez obzira na vjersku pripadnost.

Na Trsatu, dne 15. IV. 1937.

M.P.

Upravitelj župe: M. Bubanj, v.r.

Prečasnom

Biskupskom Ordinarijatu

Gospodine doktore (Dr. Šeperu, nadb. tajniku)

Primio sam Vaše pismo, hvala Vam. Žao mi je i Milana Kneževića. On ima dvoje male djece, jedno mu je cijelu zimu bolesno. Šaljem ga u Beograd do dr. Juretića, možda će tim putem što postići. U prilogu Vam prilažem predstavku, što sam je ja poslao Ordinarijatu u Senj, a naš ordinarijat ju je odaslao na ministarstvo Pravde 24. IV. 1937. br. 945.

Naša je želja da se povede istraga, što radi taj Bajić, jer ipak to nije osamljen slučaj na Sušaku. Imam primjera, gdje mogu svaki čas dokazati, da naše djevojke, koje se udaju za pravoslavne oficire, meni izjavljuju, mi ne bi prešle na pravoslavnu vjeru, i naši zaručnici ne bi nas na to silili, kada se ne bi bojali svojih pretpostavljenih. Naši zaručnici, kao oficiri, ne bi mogli napredovati, bili bi premješteni u južnu Srbiju, kada bi se vjenčali u katoličkoj crkvi. To ja mogu dokazati, kadgod ustreba.

Srdačno Vas pozdravlja i najljepše se zahvaljuje. Izručite poklon preuzvišenog gg. nadbiskupima. Odani vam

Mat, 17. VI. 1937.

Bubanj, župnik Sušaka

Povodom koadj. protesta kod Min[istra] Letice, da su financi: Laloš, Vukdragović i Knežević premješteni sa Sušaka u Srbiju jer nisu htjeli ženu i djecu prevesti po naredbi svog šefa na pravoslavlje. Obustavljen je premještaj Laloša i Vukdragovića nije, jer da to službeni obziri nisu dozvolili. Kneževiću, kad je ponovno išao intervenirati u Beograd, predao je Nadb. Koadj. slijedeće pismo, da ga preko Dr. Juretića preda Ministru Kreku, dok je isto poštom poslao Min. Korošcu:

Dr. Min. Kreku:

† 16. VI. 1937.

Gospodine Ministre!

Iznoseći slijedeći predmet pred g. Ministra Dra Korošeca čast mi je na nj svratiti i Vašu pažnju.

Imademo konkretnih slučajeva gdje nadležni predpostavljeni sile svoje podređene službenike pravoslavne vjere, a koji su oženili katolkinje, da svoju u katoličkoj Crkvi krštenu djecu prevedu na pravoslavlje. Ili se pak od njih traži da prijeđe na pravoslavlje. Mnogo puta su ti nagovori skopčani s pretnjom premještaja, nemogućnost avanziranja itd. Mnoge katoličke djevojke što se udaju npr. za oficire, izjavljuju da se ne bi vjenčale u pravoslavnoj crkvi, niti bi ih zaručnici na to silili, da se ne boje svojih predpostavljenih, teškoća kod avanziranja i premještaja u Južnu Srbiju.

Nedavno se desio takav konkretan slučaj na Sušaku. G. Stanko Bajić, pravoslavne vjere, podinspektor financija kontrole na Sušaku i starješina Glavnog Odeljka nastojao je djelovati na Laloš Đoku, Knežević Milana i Vukdragovića, finance pravoslavne vjere, da svoju u katoličkoj crkvi krštenu djecu prevedu na pravoslavlje. Oni to nisu htjeli učiniti. Jednoga dana premješteni su u Južnu Srbiju. Nakon moga protesta kod g. Min. Letice premještaj Laloš Đoke i Vukdragovića je obustavljen, dočim za Kneževića odgovorio mi je g. ministar: „Službeni obziri nisu mi dozvolili da i dalje zadržim na Sušaku g. Knežević Milana."

Gospodine Ministre!

Budući se općenito drži da je Knežević, jer nije htio pogaziti svečanim ugovorom zadanu riječ da će mu djeca biti katolički odgojena, denunciran i premješten u Južnu Srbiju, svi koji to znadu zgražaju se i ogorčuju.

Molim Vas Gospodine ministre, da posredujete kako bi i Knežević ostao i dalje u Službi na Sušaku ili bližoj okolici, da se

g. Bajić Stanka pozove na red za njegov postupak, da se predusretnu i srpiječe u buduće ovakvi postupci, naročito u oficirskoj financijskoj i žandarskoj struci. Inače će Katolički Episkopat biti primoran konkretno i dokazane činjenice i slučajeve iznjeti u javnosti.

Uvjeren sam, g. ministre, da ćete se za stvar zauzeti. Izvolite – etc.

Nakon toga primio je Dr. Stepinac ovdje priloženo pismo Min. Korošeca,[481] a Knežević je zadržan negdje blizu Sušaka.

Poslan od Dr. Stojadinovića,

predsjednika vlade, bio je **7. VII. 1937.** kod Nadb. koadjutora Dr. Vomačka.[482] Došao je u ime Predsjedništva Vlade da se informira o nekim stvarima. Pitao je Koadjutora da li misli da će se ratifikacijom konkordata srediti prilike, odnosno, hoće li se hrvatsko pitanje znatno približiti svome rješenju. Koadjutor je odgovorio da sumnja prije svega hoće li se konkordat stvarno i pošteno provoditi u praksi. Ako ne, katolici neće i ne mogu biti zadovoljni. Osim toga Hrvati će svejedno tražiti svoja narodna prava i to im nitko ne može braniti. Izaslanik je Vomačka tvrdio da je Dr. Stojadinović slomio otpor patrijarha Varnave, na taj način što mu se zagrozio da će publicirati njegove prljavštine sa ženskima, ako ne ušuti.

Nadalje je pitao Koadjutora da li je zadovoljan sa ministrom vojnim Marićem. Koadj. je odgovorio da ne može pohvaliti nastupe i odnose vojnih vlasti prema svećenicima i bogoslovima koji služe vojsku, jer je taj prost i surov. Dr. Vomačka pričao je da komandant armije Jurišić mora da ide, jer min. Marić hoće da likvidira sve što je blizu Živkovića.

Nadalje je pitao hoće li Crkva zadovoljiti se unitarističkom državom, ako joj se dade sloboda? Koadj. je odgovorio, da Crkva ne vodi politiku i zato da je to pitanje suvišno. Iz svega razgovora dobio je Nadb. Koadj. dojam da se opet nešto kuha i da Stojadinović ima ambicije što

481 Vidi pismo nešto dolje.

482 Dr. Milan Vomačka.

dulje ostati na vladi, pa traži načina, kako bi mrvicama zadovoljio Hrvate. Hoće li uspjeti?[483]

Wilder (protiv koga mnogo udara „Hrvatska Straža") i demokrati nude se vladi, tvrdi Dr. Vomačka. Ali ni to ne bi umirilo Hrvate, pače – obratno.

Ostavlja dr. Mačeka

- prema pripovjedanju župnika iz Kloštra Podr[avskog] – Mačekov narodni zastupnik u Djurdjevcu[484] ide u Beograd, kao što su nekoć toliki drugi ostavili Radića (Jalžabetić, Maštrović, Neudorfer, Matica, Kovačević, Preka, Nikić etc.) – Taj je zastupnik već dobio predujam od 6.000 din za put u Beograd.[485]

Kraljevina Jugoslavija
Ministar za notrenje zadeve
Beograd, 6. julija 1937.

Gospod
Dr. Alojzije Stepinac
Nadškof-koadjutor
Zagreb

Preuzvišeni gospod nadškof!

Z ozirom na vaše pismo z dne 17. junija t. l. čast mi je sporočiti Vam da sem se obrnul na gospoda finančnega ministra, ki mi je poslal sledeči odgovor:

„U vezi Vašeg pisma od 24. ovog meseca, po predmetu premeštaja zvaničnika financijske kontrole gg. Vukdragovića, Kneževića i Lalošića, iz Sušaka u južne krajeve, čast mi je izvestiti Vas da je njihovo premeštenje, po obaveštenju usledilo iz službenih razloga.

483 Ova konstatacija je točna. Stojadinović je, odkad je došao na čelu vlade, popuštao Hrvatima i HSS-u, ali nije namjeravao s njima sklopiti neki službeni sporazum. Detaljnije: Todor, STOJKOV, *Vlada Milana Stojadinovića 1935-1937.*, ISI, Beograd, 1985.

484 Riječ je o Franji Novakoviću istaknutom HSS-ovcu u đurđevačkom kraju. http://www.hss-kkz.hr/index.php/iz-povijesti/113-o-hss-u-u-durdeveckoj-podravini-1937-1939-godine (3. VIII. 2019.)

485 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zagrebačko hodočašće u Mariju Bistricu" te jedan bez naslova.

Vodeći računa o želji Njegove preuzvišenosti g. dr. Alojzija Stepinca, nadbiskupa i koadjutora u Zagrebu, kao i porodičnim prilikama ovih službenika, obustavio sam premještaj gg. Vukdragovića i Laloša. Međutim, službeni interesi nisu mi dozvolili da i dalje zadržim na Sušaku g. Kneževića. Njegove porodične prilike su povoljnije u ovom pogledu, jer mu deca ne pohađaju ni osnovnu školu.

Izlazeći u susret Vašoj želji, a i da bih pokazao da u ovim premještajima nisu igrali nikakvu ulogu (ovdje se tekst prekida – op. ur.)

† 7. VII. 1937. saznao je Nadb[iskup] koadjutor da su spomenute komunističke letke na Bistrici organizirali i dijelili Srbin Radivoje Mihaljević, namješteni mehaničar kod Elek. Centrale u Zagrebu (rodjen 1899. u srezu Kolubara, od 1922-34. često hapšen radi komunističkog materijala i izgreda. Imao je izgon) zatim domaći bistrički studenti: Husinec Josip, koji bi s jutra imao pobjeći u Francusku, Muhek Andrija i neki tipograf Vedrina. Isti Husinec je izjavio, da će mu prva stvar, kada dodju komunisti na vlast, biti, objesiti svoga oca. Uz pomoć općinskog pisara Topolovca u Bistrici oni su koncepte ovih letaka i tolike druge stvari štampali uveče i noću na općinskoj pisačoj mašini. Spomenuti letci se prilažu.[486]

† 8. VII. Borba pravoslavne srpske „crkve“ proti konkordata i smrt patrijarha Varnave.

To su dvije stvari koje su se zbivale u isto vrijeme borba oko konkordata je bolest i smrt Varnave, pravoslavnog patrijarke, zato ćemo novinske vijesti za jedan i drugi predmet redom donijeti, kako su štampane po datutmima, a onda kod svake donijeti potřebnu opasku.

Nakon dugo godina pregovaranja Jeftićeva je vlada potpisala konkordat sa sv. Stolicom. Stojadinović, da udobrovolji Hrvate, htio je da izvede konkordat do ratifikacije. Pravoslavna crkva domogla se teksta konkordata, objelodanila ga i udarila borbu proti njemu jer da je konkordat ovaj takav da se protivi državnom ustavu i da je prema njemu

486 Umetnut letak: Letak br. 2. 4-5. VII. 1937., pod naslovom „Hrvatski narode“.

pravoslavna vjera potčinjena člancima konkordata, možeš vidjeti u aktima biskupskih konferencija gdje se čuvaju srpske brošure. Štampani su brojni leci proti konkordatu i kat. Crkvi. Štampani su u patrijaršijskoj tiskari. Grozili su se izopćenjem svakome tko bi bio za konkordat.

Pred. vlade Stojadinović ipak je donio Konkordat pred skupštinu i parlament. U to je nastupila teška bolest partijarke. Pravoslavci, koji ga smatraju mučenikom vele, da je ta borba na nj i žalost toliko djelovala.

Svašta se pripovijedalo. Jedni: da ga je Stojadinović dao otrovati, ali zašto ne bi to dali van, kad im je – vidjelo se – do toga, kako bi Stojadinovićevu vladu srušili? Zašto rodbina nije ga dala balzamirati ni vaditi mu utrobu. Da je od drugoga otrovan to bi tim prije učinili, da im dokažu. Drugi vele, da se je sam otrovao (Dr. Stojadinović mu se zaprijetio da će iznijeti u javnost njegove prljavštine sa ženama). Neki liječnici kad su pratili buletine sa bolesti patrijarke izjavili su, da bi to imao biti lues (spolna bolest). Priređivali su u Beogradu molenje za ozdravljenje patrijarkovo. Kad je već bio konkordat pred skupštinom, htjeli su prirediti procesiju kod koje bi demonstrirali protiv konkordata. Predvodido je Voja Janjić, predsjednik konkord. odbora, pravoslavni pop, drugi put oženjen (sad civilno), koji se nekoć gradio prijatelj katolika. Policija je zabranila i spriječila procesiju. Bilo je sukoba i tučnjava. Kad nisu mogli više ništa spriječiti izvjesili su na crkve crne zastave i zvonili cijelu noć.[487]

487 **Konkordatska kriza 1937**. „SPC je tvrdila da je Katolička crkva tim konkordatom dobila povlastice koje nema nijedna vjeroispovijest u državi. Stojadinović je uvidio da neće dobiti suglasnost patrijaršije pa je bez njihova blagoslova krajem 1936. uputio konkordat na ratificiranje Narodnoj skupštini. Patrijarh Varnava zahtijevao je hitno povlačenje konkordata iz procesa ratifikacije, tvrdeći da je protuustavan i suprotan zakonima Kraljevine. Drugim riječima, smatralo se da će Katolička crkva dobiti prvenstvo nad SPC koja se desetljećima blisko vezala uz svaki srpski državni vrh. Svoju je ulogu SPC predstavljala isključivo kao obrambenu, tvrdeći da se nastoji zaštititi od katoličkih pokušaja rušenja suvereniteta Kraljevine. Iako je akcija počela anonimno, ubrzo se kao vođa pokreta profilirao patrijarh Varnava koji će do smrti proklamirati ova načela. Uz SPC stala je i oporba čiji je cilj bio iskoristiti nezadovoljstvo naroda i preuzeti vlast. Javnost – a naročito oporba – znali su da je konkordat Stojadinovićev glavni projekt, čiji bi neuspjeh, odbacivanje konkordata prije ratifikacije, značio premijerov kraj. Ljeto 1937. godine pokazalo se presudnim. Tih su dana izlazila priopćenja raznih stranaka i klubova koji su se izjašnjavali protiv ratifikacije. Tako je bilo sve do 14. srpnja kada se u Odboru za proučavanje konkordata pristupilo

Konkordat je u narodnoj skupštini izglasan, patrijarka je iste noći preminuo i za nekoliko dana pokopan. Katolici držali se sasvim rezervirano zbog nečasne kampanje pravoslavaca proti konkordata i katolicizma. Evo novinskih članaka: „Hrv[atska] Straža" od 8. VII. 37. donosi.[488]

Valja ovdje istači da je pravoslavcima i Jeftićevcima bila glavna nakana srušiti Stojadinovića, jer je on sa Princom Pavlom za ravnopravnost (i Pavlovu dinastiju?!), a oni sa četnicima za Veliku Srbiju u kojoj bi pravoslavna vjera bila državna.[489]

---

glasovanju. Prijedlog je prošao s 12 naprama 9 glasova, što je značilo da Odbor može poslati dokument Narodnoj skupštini. Otprilike u isto vrijeme Varnava se teško razbolio. Zdravstveno stanje patrijarha obilato se iskorištavalo u političke svrhe pa su se širile priče da je Varnava otrovan jer je ustao protiv konkordata. Međutim, proces ratifikacije je toliko odmakao da ga više ništa nije moglo spriječiti. Dana 19. srpnja 1937. započela je rasprava u Narodnoj skupštini. Rasprave nisu ostale u sferi demokratskog razmimoilaženja. Tome će posvjedočiti događaji od 19. srpnja 1937. Naime, istoga dana kada je započela ratifikacija u Narodnoj skupštini, patrijaršija SPC organizirala je litiju (povorku) za ozdravljenje patrijarha Varnave u kojoj su mogli sudjelovati građani. Međutim, usprkos najavama o isključivo vjerskom sadržaju okupljanja, izvan crkvenih krugova pojavilo se upozorenje da će litija biti više političke no religiozne naravi. U takvoj je atmosferi ratificiran konkordat. Dogodilo se to 23. srpnja 1937. godine, četiri dana nakon što je primljen u Narodnu skupštinu i dvije godine nakon što je potpisan u Rimu. Istoga je dana umro patrijarh Varnava. SPC je iskoristila njegovu smrt u političke svrhe koliko je god mogla. Pozivalo se narod na ulicu s parolama o opasnom konkordatu koji prijeti pravoslavlju u Kraljevini. Iako je Stojadinović računao da će se ratifikacijom konkordata stanje primiriti, situacija u Kraljevini bila je sve teža. Potvrdio je to i Maček, izjavivši kako Hrvati ne mogu smatrati konkordat svojim kada nisu sudjelovali u njegovu sklapanju. Krajem kolovoza se oglasio i nadbiskup Alojzije Stepinac. Izrazio je podršku premijeru, naglasivši da ne želi ratifikaciju na silu te da je spreman pričekati pogodnije vrijeme za slanje toga ugovora Senatu. Međutim, kada je i Kraljevsko namjesništvo zatražilo opozivanje konkordata, premijer je morao popustiti. Knez je bio primoran na takav potez zbog stanja u zemlji koje je podsjećalo na revoluciju. Zbog toga je Stojadinović 9. listopada 1937. godine objavio da povlači konkordat s dnevnoga reda." NINČEVIĆ, Diplomatski odnosi Vatikana i Kraljevine Jugoslavije: konkordat iz 1935., n. dj., 304.-306., BENIGAR, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, n. dj., 186.-197.

488 Umetnut novinski članak pod naslovom „Bolest srpskog partijarha" i „Ozbiljna bolest srpskog patrijarha".

489 Umetnut letak SPC kojim se prijeti potpisnicima konkordata pod naslovom „Kletvom Vile Hilandarke". Pjesma glasi: „Kletvom grmi Hilandarska vila, s Hilandara, Savina oltara (...). Nek glas se čuje sa svetog oltara, kako Gospod izdajnike kara. Rim i papa, jezuitska šapa, sindžir kuju i podmuklo snuju, Našu Srpsku crkvu da okuju, u sindžir i u lance ljute, Da nam slavu i svetinje spute, da nas brišu sa zemljina lica, To Rim traži i papinska stolica. Još ja čujem da u srpskom rodu, živih klica sramnih izdajnika, Što će rodu pljunuti u lice, za zlatnike papinske stolice (...)." BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – Spašavanje Židova i Srba u Drugom svjetskom ratu*, n. dj., 151.

* Prema planu Engleske vlade imala bi se provesti dioba Palestine među Arape i Židove. Po tom planu dobili bi Židovi Galileju. Tu bi uredili cionističku židovsku državu. S time bi dakako nastupila velika pogibelj za kršćan. sveta mjesta, a napose za Nazaret, koji je u Galileji. Pogibelj bi nastupila i za kršćanske katolike kojih baš u Galileji mnogo imade. Zato je patrijarka latinski u Jeruzalemu Mons. Barbasina poslao ovim Ordinarijima svjeta članak da ga uvrste u svoje novine. Taj članak je za „Hrvatsku stražu" priredio urednik Mario Matulić i štampan je 27. VII. 1937. te glasi.[490]

† 28. VII. Hrvatske prilike

Dok su diktatorski režimi stiskali kruto Hrvate, bila je hrv[atska] fronta jedinstvena u otporu. Napose su svi cijenili kat. Crkvu, koja bijaše jaki oslon Hrvatima u toj borbi proti nepravde i nasilja. Međutim je pritisak vlada popustio. Dozvoljava se reći mjesto „pleme", „narod" hrvatski, vješaju se hrvatske zastave i sl. Sad je b. (bivša – op. ur.) Hrv. Seljačka Stranka počela organizacije svoje obnavljati po selima i razvijati svoj kulturni program. Počeše učiti nauku o seljačkoj državi, da je seljak narod, a gospodu se trpi dok služe seljaku. Seljak je subjekt kulture, a nije objekt, kojega bi trebalo obmanjivati. Time se je zamjerio Dr. Maček inteligenciji, tako da ga je već veliki dio napose Zagrepčana napustio te se prihvatiše ideologije dra. A. Starčevića.

Osim toga mnoge stare Hrvate Dr. Maček nije privukao u svoju okolinu, nego njega većinom okružuju ljudi koji su sumnjivi sa framazunstva i marksizma ili su pak konkubinarci (Kemfelja,[491] Dr. Jakovljević).

490 Umetnut novinski članak pod naslovom „Katolici i dioba Palestine". U posebnom prilogu u *Dnevniku* je orginal na latinskom jeziku.

491 **Đuka Kemfelja** (Šagudovec kraj Donje Stubice, 12. VIII. 1895. – Dugo Selo, 8. V. 1945.), političar. Vjerojatno je završio pučku školu i bavio se poljodjelstvom. Najkasnije od početka 1920-ih djelovao u H(R)SS, na listi koje je u donjostubičkom kotaru biran za zastupnika u Narodnoj skupštini 1925, 1927, 1935. i 1938. God. 1933. zbog raspačavanja letaka o žandarskom nasilju u Braslovju osuđen je na 18 mjeseci zatvora. U drugoj pol. 1930-ih kao član užega vodstva HSS radio u tajništvu stranke te na osnutku postrojba Hrvatske seljačke zaštite i Hrvatske građanske zaštite, kojima je bio glavni zapovjednik. Na tu je dužnost dao ostavku na poč. travnja 1941. nakon što po nalogu V. Mačeka nije uspio zaustaviti akciju hrvatskih pričuvnika i dijelova Zaštite na bjelovarskom području. Nakon uspostave NDH uhićen je u Zagrebu i ubrzo pušten, a potkraj 1941. interniran u logor

etc. Nadalje su si uobrazili mnogi od njih da svi Hrvati imadu smatrati svetinjom sve ono što oni kažu ili napišu, i ne podnose da tko njihova djela kritizira ili riječ; takvoga proglašuju protivnikom hrv. pokreta. Herceg širi Organizaciju Seljačke (Gospodarske) Sloge, te se po selima skupe obično mladi vikači, koji teroriziraju, cijelo selo, a u premnogo slučajeva rade protiv župnika.

To i slične činjenice bijahu povod da se je dobar dio Hrvata, napose omladine gradske i građana, okupio oko radikalne hrvatske ideologije, da kritici podvrgava pisanje i djela vodstva HSS. Ti se više prikloniše ideologiji Starčevićevoj (to će se zapaziti u buduće i u pisanju „Hrvatske Straže" – Dnevnika), a mladež se zanosi Dr. Antom Pavelićem, hrv. emigrantom. Napose je sveučilišna omladina u Zagrebu zagrijana za taj hrvatski pokret „borbenih". Odraz toga duha vidi se najljepše iz listova što su izlazili (ili plijenjeni) pod imenom: Orač, Sijač, Njiva etc. Jedan primjerak prilaže se ovdje: Neki kod Matice Hrvatske (Dr. Lukas)[492] okupljaju đačku omladinu i odgajaju je u tom pogledu. Akademska omladina toga duha od 15. X. 1937. izdaje mjesečnik: „Hrvatski akademičar".

Stara Gradiška, odakle je na poč. 1942. prebačen u Zagreb. U veljači te godine odazvao se pozivu u Hrvatski državni sabor, u kojem je bio član Odbora za rizničarske i Odbora za saborske poslove. Od toga vrmene podaci o Kemfelji su dosta nepouzdani. U veljači 1943. jugoslavenskoj je izbjegličkoj vladi netočno javljeno da Mačekovi pristaše pod vodstvom Kemfelje i Lj. Tomašića nadziru velik dio NDH i da su spremni preuzeti vlast, a prema pisanju partizanskoga tiska i britanskim izvješćima, u ljeto te godine u suradnji s ustaškim oblastima K. je sudjelovao u organizaciji posebnih protupartizanskih jedinica; otpadnikom od HSS proglašen je u rujnu 1943. u njezinu ilegalnom listu *Pravica* te u jesen 1944. u pismu R. Churchillu i u Nacrtu poslanice hrvatskom narodu A. Košutića, a spominje se i da je u rujnu te godine potpisao načelan sporazum s Otom Belanićem, izaslanikom D. Mihailovića. S druge strane, još u kolovozu 1943. A. Hebrang kritizirao je Povjerenstvo CK KPH u Zagrebu što nije prihvatilo Kemfeljinu navodnu ponudu da sa sinom dođe u partizane. Smaknuli su ga pripadnici JA.

492 **Filip Lukas** (Kaštel Stari, 29. IV. 1871. – Rim, 26. II. 1958.), hrvatski geograf, povjesničar i teolog. Nakon završetka bogoslovije u Zadru (1896) bio je kapelan u Muću (1897–1900). U Grazu i Beču studirao geografiju i povijest, a nakon stjecanja diplome (1906) bio je profesor Nautičke škole u Dubrovniku (od 1904), gimnazije u Sušaku (od 1907), Trgovačke akademije u Zagrebu (od 1911.). Od 1919. do 1945. predavao je ekonomsku geografiju na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi (Ekonomski fakultet); u tri navrata bio je dekan. Predsjednik Matice hrvatske 1928–45. U tridesetim godinama slovio kao jedan od vodećih intelektualaca bliskih frankovačkim krugovima, za NDH distancirao se u nekim aspektima od ustaške politike. U svibnju 1945. otišao u emigraciju; najprije živio u Klagenfurtu (1945–49), a zatim u Rimu.

Sve ovo je valjalo navesti i spomenuti, da se uzmogne razumjeti pisanje i polemike hrvatske štampe („Hrvatski Dnevnik", „Hrvatska Straža" etc.) u slijedećim mjesecima.

*Stojadinovićev pouzdanik o Hrv. Selj. Stranci i konkordatu

† 21. VIII. 1937. bio je kod Nadb[iskupa] Koadj[utora] Dr. Vomačka. On se iskazuje kao delegat predsj. vlade Dr. Stojadinovića. Upitao je nadbiskupa što sudi o ispadima pravoslavne crkve u vezi sa konkordatom. Nadb[iskup]: veće si blamaže nisu mogli prirediti. Zatim je Dr. Vomačka počeo govoriti kako Hrvati počinju perhorescirati pasivnu politiku Dra Mačeka. Tvrdio je kao sigurno i pouzdano da Dr. Trumbić, Dr. Torbar i još neki drugi ne mogu više trpiti Mačekovo pasivno držanje i da kane stupiti u akciju neovisno od njega u svrhu zaštite vitalnih hrvatskih interesa.[493] Upitao je Nadbiskupa kako će se držati i podupirati direktne ili indirektne akcije tih hrvatskih grupa i time vladu Dr. Stojadinovića. Nadb[iskup] je odgovorio da će on u svim akcijama ostati neutralan, jer je to čisto politička stvar u koju se on miješati ne može i neće. Tvrdio je dr. Vomačka nadalje, da se Mačekovi redovi demoraliziraju sve više i da pozitivno znade za unosne intervencije Dra Pernara, Dra Pešelja, Šola i drugih – u Beogradu. Oni dalje uslišavaju intervencije, ali si marljivo bilježe, jer sve to ide u ime Dra Mačeka. Najkarakterističnije je to što se Dr. Pešelj prije 3 godine tužio da se ne može ženiti jer nema nego hiljadu dinara mjesečno (u kancelariji Dr. Mačeka), a sad je oženjen, ima svoju vilu i auto.[494]

Nadalje je Dr. Vomačka u ime predsjednika vlade molio da bi Nadb. dao izjavu o konkordatu povoljnu obzirom na držanje Stojadinovićevo i objavio je u Stojadinovićevu listu „Vreme". Nadb. je odgovorio, da je mislio dati jednu izjavu obzirom na borbe oko realizacije konkordata, ali

493 Točno je da Trumbić (jedan od osnivača Jugoslavije) nakon niza razočaranja i krug oko njega tih godina radikalizira svoj pristup prema Jugoslaviji i traži brza rješenja, konfederaciju države ili razlaz. Vidi: Ivo, PETRINOVIĆ, *Ante Trumbić – politička shvaćanja i djelovanje*, NZMH, Zagreb, 1986.

494 Korupcija u vodstvu HSS-a još nije dovoljno istražena u hrvatskoj historiografiji.

da mora i prije dobro promisliti. Dr. Vomačka spomenuo da veliki dio Hrvata gleda s nepovjerenjem na Mačekovu izjavu o konkordatu. Dr. Košutić mu je ipak rekao, gotovo prezirno, da se konkordat njih ne tiče.

Pitao je: može li Stojadinović računati na našu potporu u Zagrebu i što sudi Nadb. o njegovoj vladi. Nadb. je odgovorio da je u sadašnjim prilikama najbolje da ostane Stojadinović, kad se već sistem mijenjati ne može, jer da ponovno dođe JNS (jeftićevci), praskale bi bombe. S druge strane doznao je Nadb. da nesreća generala Naumovića, o kojoj su ovih dana novine pisale (Beograđani), da je nastala u Srbiji uslijed sukoba auta i željeznice, nego ga je 300 pravoslavnih seljaka kod Užice napalo i skoro ubilo radi konkordata.

Poslanik Mirošević kod Vatikana tužio Nadb[iskupa] Dr. Stepinca

† 25. VIII. Vratio se tajnik dr. Šeper iz Beograda (nuncijatore) kamo ga je Nadb[iskup] Koadjutor poslao radi spora koji je nastalo izmedju Kaptola i Nadbiskupa u pitanju dječačkog sjemeništa, koje bi imali preuzeti isusovci. Tajnik je doznao od anditote nuncijatora (nuncij otsutan) da je kardinalu Pacelliu stigla tužba proti Dr. Stepinca što je u dopisu poslanici iz Palestine previše isticao Hrvatstvo. Neki tome pripisuju i to, što je odlikovanje komptura sv. Groba, koje jeruzalemski partijarha Nadb. Koadjutoru podijelio još u ljetu, iz Rima je stiglo koncem prosinca istom.

Još o konkordatu i Stojadinoviću

† 25. VIII. 1937. u 10 sati došao je (kod – op. ur.) Nadb[iskupa] Koadjutora predsjednik Senata kraljevine Jugoslavije Dr. Mažuranić. Razgovarali su čitavi sat. Došao je da čuje mišljenje nadb[iskupa] što bi valjalo učiniti da se situacija u zemlji još više ne pogorša. Stojadinović (pripovijeda Mažuranić) junački se borio, ali je eto došlo do apsurda da se pravoslavac bori za konkordat sa pravoslavnom crkvom, sa masonerijom i sa komunistima, a vođa hrvatskog naroda Dr. Maček daje čudnu izjavu. Kad su to Englezi vidjeli, počeli su zazirati od Dr. Stojadinovića, kojemu i onaklo nisu više skloni, jer tobože previše naginje Njemačkoj.

Mažuranić je upitao Nadb[iskupa] Koadjutora što misli o svemu i želi li konkordat pod svaku cijenu ili ne? Nadb[iskup] mu je odgovorio da Mačekovu izjavu ne može nikako odobriti. Ako prijeti pogibelj da padne Stojadinović i opet dođe Jeftić sa svojim režimom, tada je bolje da se pričeka sa ratifikacijom konkordata, a udario bi bijesno po crkvi, dok je Stojadinović ipak donekle ublažio bijes Hrvata iz strahota koje su preživjeli pod Jeftićevim režimom. No – dodao je Nadbiskup – ako li se donese konkordat, a ne učini se ništa obzirom na hrvatsko pitanje, mira biti neće i u slučaju međunarodnog sukoba, ako se hrvatsko pitanje prije ne riješi, Jugoslavija će se raspasti kao kuća od karata. Učiniti mora Stojadinović barem ono što može. Neka dade Crkvi slobodu u školama i uopće decentralizira upravu koliko može u okviru sadašnjeg ustava, ali ako hoće spasiti državu mora misliti na federaciju.

† 27. VIII. 1937. Danas je ban dr. Ružić telefonski nazvao Nadb[iskupa] Koadjutora i zamolio ga, u ime predsjedništva vlade, da iznese svoje želje, koje je usmeno izložio predsjedniku senata. U 5 sati popodne došao je u ime predsjednika vlade gradski načelnik dr. Pejičić i zamolio ponovo Nadbiskupa da iznese svoje stanovište u pitanju borbe za i protiv konkordata. Nad. mu je ukratko razložio što i Dr. Mažuraniću, dodavši, da je pravoslavna crkva više škodila državi nego li svi hrvatski emigranti u 10. godina (svojom ludom borbom protiv konkordata)

Poslanik[495] franc. Dampiere premješten u Kanadu

† 30. VIII. Danas je ban Dr. Ružić dao ručak u čast francuskog poslanika[496] na beograd. dvoru Dampiere-a i francuske delegacije prigodom otvaranja zagrebačkog zbora. Nadb. koadjutor je ručku prisustvovao te se tom zgodom i oprostio od poslanika Dampiere-a, koji je premješten u Kanadu.

Na otoku Visu

Posvadiše se pred više godina sa župnikom te je jedan dio ljudi iz

495 Hrvatska riječ konzul precrtana tintom.

496 Riječ „konzul na beco" precrtana tintom.

inata prešao na pravoslavlje.[497] Prozelita episkop češki Gorazd uputio se parobrodom ljetos onamo – valjda da ih učvrsti u veri. Višani se složiše i dodjoše na obalu i zabraniše, da itko uhvati konop parobroda, kojim je dolazio episkop, a lučkog kapetana koji je htio sam na prihvati konop, gurnuše u more. Na ladju se nabacivahu jajima. I parobrod nije mogao pristati u višku luku. Splitske novine „Novo Doba" od 25. VIII. 1937 o tome pišu.[498]

Br. 178/Pr.

Gospodine Ministre Predsjedniče,

U vezi sa razgovorom što sam ga imao sa g. Predsjednikom Senata Dr. Mažuranićem i Predsjednikom općine grada Zagreba Dr. Pejčićem, a na poziv g. Bana Savske banovine Dr. Viktora Ružića, čast mi je da Vam iznesem neke stvari koje mute dobar odnos između katoličke Crkve i naše Države, a čije bi pravednije uređenje, bez obzira na Konkordat, donijelo mnogo stišanja u naš javni život.

1) Ja sam imao već nekoliko puta čast da i Vama lično kao i drugim nekim članovima Kralj. Vlade iznesem kako teško osjećaju katolici šikanaciju u prosvjetnoj politici. Nemoguće je izbrojiti sve slučajeve najgrubljih povreda slobode savjesti, ali neke moram da istaknem.

a) Već 80. godina postoji u Zagrebu ženska učitejska škola sestara milosrdnica koja je dala našoj domovini 4.000 prvoklasnih učiteljica, među kojima mnoge pripadnice istočnopravoslavne vjeroispovijesti koje se s najvećom zahvalnošću sjećaju ove institucije. Sličan je slučaj i s učiteljskom školom u Sarajevu. Zašto se dakle prave poteškoće ovim školama, koje Državu ne stoje ništa, kad traže dozvolu za upisivanje učenica, pogotovo

497 Uzroci takvog čina prijelaza stanovnika otoka Visa na pravoslavlje su dvojaki: prije svega, ekonomski (neriješeno pitanje agrarne reforme), ali i politički (želja za približavanjem vladajućoj, pretežito srpskoj i pravoslavnoj strukturi u državi u kojoj su Višani vidjeli svojevrsna zaštitnika od talijanskog posezanja). Prijelaznički pokret je jedno vrijeme bio dominantan u mjestu Visu za vrijeme diktature, preko postupnog osipanja, do potpunog nestanka sa zaoštravanjem političkih i nacionalnih odnosa u Kraljevini Jugoslaviji krajem 1930-ih godina. Detaljnije o razlozima prijelaza: Goran, MLADINEO, Primjer vjerskog pragmatizma: prijelaz viških težaka na pravoslavnu vjeru između dva svjetska rata, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Vol. 40., 2008., 231.-248.

498 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dogadjaji na Visu".

kad je poznata žalosna činjenica da mnoge državne učiteljske škole često puta liferuju nastavnike koji su potpuno ljevičarski nastrojeni? Istina, za učiteljsku školu milosrdnica u Zagrebu ta je dozvola podijeljena, ali za ograničeni broj i uz reverz da apsolventice neće tražiti državnu službu. Za Sarajevo, za iduću školsku godinu, ta dozvola do danas nije dana.

b) Katehete bivaju teškom mukom namješteni nakon čekanja od mjeseci i godina sa stereotipnom frazom „sad nema budžetske mogućnosti". Dok se u isti čas namješta stotina pravoslavaca nastavnika za koje imade budžetske mogućnosti.

c) Zašto se mjesta, odnosno škole sa stopostotnom ili u ogromnoj većini katoličkom omladinom namještaju nastavnici svih mogućih vjeroispovijesti, samo ne katolici?

d) Imademo dokaza da se nerijetko mlad učitelj pravoslavne vjere namjesti na školu s mladom učiteljicom katolkinjom kako bi je naveo na mješoviti brak i otuđio nju i djecu od Katoličke Crkve. Da li je to pošteno, gdje se borba za svagdanji kruh izrabljuje u proselitske svrhe dok se svuda naglašuje potpuna ravnopravnost?

e) Kraj takovih prilika nije čudo da katolici smatraju Ministarstvo prosvjete običnom ekspoziturom masonske lože i zbog toga nikad ne mogu steći povjerenja u državnu upravu dok se radikalno ne učini reda u Ministarstvu prosvjete.

f) Kako god katehete bivaju teško namješteni, tako ih se na najmanju denuncijaciju bilo čiju otpušta iz državne službe, a da se nama ne saopći ni jednog razloga zašto su otpušteni. Da to stvara ogorčenje među katolicima, to je samo po sebi razumljivo. To tim više, da mnogi laički profesori destruktivno djeluju na dušu omladine unoseći u njih boljševizam, pa im se redovito ipak ništa ne događa, jer su inovjerci. Zato i vidimo da mnogi svjetovnjaci profesori otpadaju od katoličke vjere u pravoslavlje i druge vjere, jer su onda sigurniji za kruh nego li kao uvjereni i otvoreni katolici.

g) Mnogi profani školski udžbenici su ispod svake kritike, puni znanstvenih i historijskih netočnosti o čemu možemo pružiti sigurne dokaze. Na pr. da navedem samo jedan od mnogo udžbenika: Erdeljanović, osnovi etnologije, koja knjiga ima mnogo naučno neispravnih i s religijske strane pogubnih tvrdnja, pa ipak imade odobrenje školskih vlasti i upotrebljava se u mnogim školama.

h) I dok revni cenzori ovakove udžbenike puštaju u miru, katoličke

vjeronaučne udžbenike pisane s odličnom naučnom spremom u svakom pogledu zabacuju i ne odobravaju, a jedini razlog – premda se to neće kazati – jest to što su katolički i prema tome moraju biti a priori odbijeni. Učenici VII. i VIII. razreda srednjih škola već godinama nemaju odobrena udžbenika za nauk vjere, jer Ministarstvo neće da odobri udžbenike: Selec, Katolička moralka i Katić, Povijest Crkve Kristove.

2) Materijalno stanje katoličkog klera vrlo je teško. Nije li žalosno da svećenik koji radi za državu vrlo mnogo, jer mora voditi matice i davati sve potrebne podatke vojnim vlastima, školskim vlastima, statističkim uredima, sudbenim vlastima, radničkim komorama, upravnim vlastima itd., ne dobiva od Države jedan dio ništa, a drugi dio vrlo i malo. Kapelani na pr. u Zagrebačkoj nadbiskupiji dobivaju od Države Din 300 mjesečno, penzioneri Din 480, a aktivni župnici dobrim dijelom ništa, jedan pak dio, kao na pr. graničarski župnici, od Din 90 – do najviše Din 460 mjesčno. Oni koji ne dobivaju ništa to su župnici koji posjeduju više zemljišta. Ali na ta zemljišta je udaren osim poreza tako strahoviti dopunski jednačak (ekvivalent), državni, banovinski i gradski, da im od prihoda ne ostane ništa.
Mislim stoga da bi Kralj. Vlada morala apsolutno uvažiti ovaj moj prijedlog:

a) Neka se uredba za prijem dodatka na skupoću od 29. aprila 1925. godine D. R. Broj 88900 izmijeni onamo, da se sadašnji dodatak povisi onima koji ga dobivaju, i to kapelanima – za 50 posto, umirovljenicima za 75 posto, a župnicima za 30 posto.
b) Svima pak bez razlike da li dobivaju dodatak ili ne, valja bezuvjetno ili sasvim dokinuti ili sniziti na minimum dopunsku taksu, jer je ona u sadašnjoj formi pravo ruglo svakoj pravdi. Slično bi im valjalo oteretiti općinski namet i osigurati podvoz za škole koji je prepušten samovolji općina.
c) Sve bi ovo zahtijevalo pravednost, jer bi to bila tek malena nagrada za golemi trud što ga svečenstvo dane i noći ulaže za dobrobit Države i naroda.

3) Bolno dira katolike i položaj katoličkog klera u vojsci. Dok je svećenik u austro-ugarskoj vojsci imao rang kapetana, što je odgovaralo njegovoj akademskoj naobrazbi i dostojanstvu svećeničkog staleža, dotle vidimo da se u našoj vojsci postupa sa svećenikom kao s običnim redovom koji nema ni osnovno školsko obrazovanje.

Bogoslovima se otešćava služenje vojnog roka i Ministarstvo vojno nije uvažilo Episkopata da bogoslovi mogu odslužiti svoj vojni rok prije završetka studija radi (dio teksta nečitljiv – o. pr.) i radi priprave na ređenje bilo mnogo pogodnije.

4) Cenzura je nesmiljena prema katoličkoj štampi koja često ne smije ni da brani Crkvu od napadaja, dok u isto vrijeme ta cenzura propušta najgadnije pornografske stvari u štampi. Ja sam već osobno molio da na pr. u Odbor za cenzuru filma dođe jedan reprezentat katoličke Crkve ili barem dobar katolik laik, ali se to nije uvažilo, i dok su svi zastupani, od nas nema nikoga, te moramo sa žalošću i bolom gledati kako film donosi, makar da je i prošao cenzuru, stopostotno pornografske i marksističke stvari i kvari našu omladinu. Da se pak vidi kako se slobodno širi najgora pornografska literatura, dosta je pogledati izloge trafika i knjižara, te prodavaonice knjiga i listova na svim kolodvorima u našoj Državi. Mnoge predstavke Predsjedništva biskupske konferencije u tome predmetu nisu imale gotovo nikakav uspjeh.

5) Poznata je stvar da su starokatolički brakovi i dobrim dijelom obična bigamija, jer su sklopljeni protiv svih Božjih i građanskih prava, a ipak ih država neće ex offo da progoni i tako indirekte širi nemoral.

6) Ne možemo biti zadovoljni ni sa stavom Države prema katoličkim organizacijama.
To je što mi ovaj čas najviše pada u oči, a na Vama je Gospodine Ministre Predsjedniče, da sve ovo uzmete ozbiljno u pretres i uvažite, bez obzira na Konkordat čije će se izglasanje, po svoj prilici, otegnuti u nedogled.
Izvolite, Gospodine Ministre Predsjedniče, i ovom prilikom primiti izraze mog odličnog poštovanja.

U Zagrebu, 1. septembra 1937.

Nadbiskup koadjutor

Političke prilike

† 15. IX. 1937. bio je kod Nadbiskupa Koadjutora Dr. Janko Šimrak, direktor „Hrvatske Straže" te mu saopćio pozdrave Dr. Krnjevića iz

Ženeve preko Dr. Pernara.[499] Krnjević da je pitao dra Pernara kako se HSS slaže s Nadb[iskupom] koadjutorom. A Pernar je odgovorio: Vrlo dobro. Krnjević mu je rekao neka se čuvaju svakog napadaja na svećenstvo, a ako što imadu, neka prijave Koadjutoru, kako ne bi dali povoda za bilo kakovu borbu sa Crkvom. Dr. Krnjević je rekao Dr. Pernaru da je govorio sa Delbosom, francuskim ministrom predsjednikom, koji kao i Englezi nije zadovoljan politikom Stojadinovića, koji se priklonio Italiji i Njemačkoj. Zato Engleska i Francuska žele da se Hrvatima dade sve što traže, kako bi oslabila Italija i Njemačka.

U vezi s time, kaže dr. Šimrak, bio je kod njega Laza Marković[500] i rekao mu da srpska opozicija prihvaća sve Mačekove predloge. Knez Pavle da je ponudio Dr. Mačeku punu slobodu u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. No, kaže Lazica Marković, dr. Maček ne smije tome vabilu popustiti, jer će ga on inače javno napasti u engleskoj štampi, da štiti interese Hrvata; nego mora ići zajedno s njima.[501] Nadb. koadjutor izrazio je

499 **Ivan Pernar** (Hrastina kraj Zaprešića, 3. XI. 1889. – New York, 2. IV. 1967.), hrvatski političar. Nakon stjecanja doktorata prava u Zagrebu aktivno se uključio u politiku te postao jedan od najbližih suradnika S. Radića. Bio je biran za narodnog zastupnika u Hrvatskom saboru i Narodnoj skupštini, a bio je i jedan od potpisnika Radićeva republikanskog ustava. Bio je teško ranjen 1928. u atentatu na S. Radića u Narodnoj skupštini u Beogradu. Nakon uvođenja diktature 6. I. 1929. tri je godine proveo u zatvoru u Srijemskoj Mitrovici. Za Banovine Hrvatske bio je izabran za senatora. Političku djelatnost nastavio je do 1941., kada je, pošto je ustaški režim zabranio rad HSS-a, bio zatvoren u Lepoglavi. Ustaške vlasti ponovno su ga utamničile 1944. zbog sudjelovanja u puču Vokić–Lorković; zahvaljujući zauzimanju kardinala A. Stepinca bio je pušten uoči sloma NDH. God. 1945. emigrirao je u Austriju, a zatim u Italiju, gdje je sudjelovao u radu Jugoslavenskoga nacionalnoga odbora (pomoć hrvatskim emigrantima u prekomorskim zemljama, stvaranje organizacijâ HSS-a). God. 1948. iselio se u SAD, gdje je okupio političku emigraciju i pisao u glasilima HSS-a, posebice u kanadskom *Hrvatskom glasu.*

500 **Lazar Marković** (1882.–1955.), profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, narodni zastupnik Radikalne stranke, ministar za Ustavotvornu skupštinu (1920–1921), ministar pravde (1921.–1923.). I u vladi Cvetković-Maček obnašao je dužnost ministra pravde (1939–1941). Političar kompromisa. Poslije ubojstva kralja Aleksandra blizak Dvoru. Predstavnik Udružene srbijanske oporbe u drugoj polovici 1930-ih godina. Tijekom Drugog svjetskog rata pasivan, iako je poslije rata od novih vlasti osuđen za povezivanje s četničkim pokretom te je odslužio više godina robije.

501 Marković vidljivo inzistira da Maček i HSS ostanu povezani sa Udruženom oporbom iz Srbije, da ne prihvaćaju ponude Dvora i Stojadinovića za „slobodne ruke" u Hrvatskoj. Ako bi došlo do dogovora HSS-a i Dvora srbijanska oporba bi ostala bez ikakve šanse da dođe na vlast. Detaljnije u: Mira, RADOJEVIĆ, *Udružena opozicija 1935–1939.*, ISI, Beograd, 1994.

bojazan da se ne bi k nama uvukla pučka fronta. Timeo Danaos et dona ferentes (Boj se Danajaca i kad darove nose). Francuzi su pali na niske grane, a ni Englezi ne misle nego na svoje ciljeve.

† **16. IX.** bio je Dr. Šimrak ponovo kod Nadbiskupa, te je tvrdio da je sporazum Dr. Mačeka s Knezom Pavlom postignut. Dr. Maček bio je dva puta kod kneza Pavla, koji da je pristao da se sazove kontituanta i to već prije Božića, gdje ne smije biti nadglašavanja.[502] Ostaje samo jedan kr. Namjesnik – knez Pavle. On želi da se pitanje Hrvata riješi, jer se boji da bi mladi kralj, koga uzgajaju u protuhrvatskom duhu (Hrvati da mu ubiše oca) mogao imati strašnih neprilika kad preuzme vlast. „Hrv[atska] Straža" – Tjednik 19. IX. 1937.[503]

Nadb. koadj. Dr. A. Stepinac i Dr. K. Bonefačić, biskup splitski vratiše se iz Beograda 19. XI. 1937.

† **Od 15. – 19. XI.** posjetio je nadbiskupa koadj. velik dio ministarstva u raznim crkvenim poslovima. Svuda dobio dojam opće potištenosti. Novinari su svuda vrebali ne bi li bar nešto doznali o svrsi

502 Do susreta Mačeka i kneza Pavla došlo je 8. XI. 1936, na Brdu kod Kranja. O sadržaju razgovora Mačeka i kneza nije bilo javnosti dulje ništa poznato. Kneževa je želja bila da stvori što povoljniju atmosferu u odnosima vlade i hrvatske opozicije. „Njegov susret s Mačekom tada organiziran je sa znanjem Korošca i Stojadinovića i bio je priprema za daljnje kontakte vlade s Mačekom. Stojadinovićeva vlada je bila izložena raznim pritiscima i knez je utoliko više imao razloga da se brine za njene pozicije. U isto je vrijeme takvom politikom knez stvarao iluzije kod Mačeka o svojim i vladinim namjerama i izgledima za sporazum o hrvatskom pitanju." Vidi: Ljubo, BOBAN, Sastanak V. Mačeka s knezom Pavlom (u studenom 1936.) i M. Stojadinovićem (u siječnju 1937.), *Časopis za suvremenu povijest,* br. 2., 1970., 181.-210.

503 U dijelu *Dnevnika* što slijedi umetnut je veći broj vrlo opširnih novinskih članaka i jedan vrlo dugačak letak ustaškog pokreta. Umetnut je novinski članak pod naslovom „Smrt Tome Masaryka" iz „Hrvatske Straže". Zatim slijedi novinski članak pod naslovom „Španjolski biskupi čitavom katoličkom svijetu tumače značenje dogadjaja u Španjolskoj". „Hrvat. Straža" od 12. X. 1937. donosi novinski članak pod naslovom „Značenje rata u Španjolskoj. Značajna pisma francuskog i engleskog episkopata". „Hrvat. Straža" od 29. IX. 1937. donosi novinaki članak pod naslovom „Joca Jovanović o Katoličkoj akciji". Zatim slijedi uljepljena brošura ustaškog pokreta pod naslovom „Za Dom i narod – Brošura Pavelićevih ustaša –Starčevićanaca protiv proti politike Dra. Mačeka" iz listopada 1937. godine. Na kraju brošure stoji pozdrav „Za Dom spremni", a u potpisu ustaše-Starčevićanci. Brošuru je tiskala tiskara „Domovinski Fond". Poslije ove brošure umetnuta su dva članka iz „Hrvatske Straže". Prvi od 16. XI. 1927. pod naslovom „Put Nadb. koadjutora u Beograd" i drugi od 19. XI. 1937. pod naslovom „Delegati biskupskih konferencija u Beogradu".

dolaska. Najdulji je razgovor bio s predsjednikom vlade Dr. Stojadinovićem. Stojadinović je bez sumnje najspretniji srpski političar sadašnjice.[504] Vidjelo se da je u teškoj neprilici. Nadbiskup mu je rekao da će ovaj puta govoriti otvoreno i odlučno o pitanju konkordata i o ponašanju pravoslavne crkve u tom pogledu. Izložio mu je 7 točaka, koje ovdje u međustranici prileže.[505] Kad je Nadbiskup svršio (razgovoru je prisustvovao i Dr. Bonefačić, biskup splitski te Dr. Njaradi, biskup križevački) odgovorio je predsjednik vlade:

„Gospodo, imate pravo! Šteta da smo mi Srbi ikada birali patrijarhu. Izabrali smo ga; dali mu naslov: svetosti, ljubili mu ruke, a onda si je uobrazio, da je vođa srpskoga naroda i da može vladi praviti i ovakove neprilike. Vladike su se nekulturno ponjeli. Konkordat mora da ostane." „To je sve lijepo odgovorio je nadb. koadj., ali dokle će ovako trajati? Konkordat de facto postoji i ne postoji." Vidjeli su da je predsj. vlade u najtežoj neprilici. Nadb. je stoga prešao na druge stvari radi kojih je došao. Predsjednik je obećao, da će ih blagohotno uvažiti.

Apostolski nuncij željno je čekao da čuje kako je ispao razgovor sa Stojadinovićem o konkordatu. Bio je zadovoljan s onim što je Nadb[iskup] Koadjutor iznesao predsjedniku vlade i rekao da će odmah dojaviti Svetoj Stolici (Sv. Ocu). Predsjednik Vlade morao bi u Rim da vrati posjet grofu Cianou,[506] ali je bojazan hoće li ga Sv. Otac htjeti primiti u audijenciju. (Kad je Stojadinović iza mjesec dana bio u Rimu ipak je primljen od Sv. Oca. op. ur.).

504 Vidi njegove memoare: Milan, STOJADINOVIĆ, *Ni rat ni pakt*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1970.

505 Priloga nema.

506 **Galaezzo Ciano** (Livorno, 18. III. 1903. – Verona, 11. I. 1944.), talijanski političar. U listopadu 1922. sudjelovao u fašističkom »pohodu na Rim«, zatim ušao u diplomatsku službu. Postavši Mussolinijevim zetom 1930., brzo je napredovao u političkoj karijeri; bio ministar kulture (1935), član Velikoga fašističkog vijeća i ministar vanjskih poslova (1936–43). Slijedeći Mussolinijeve upute, u početku je vodio politiku što većeg vezivanja Italije uz Njemačku radi ekspanzije Italije na Balkanu i Sredozemlju. Nakon poraza u Africi (1942) zauzimao se za separatni mir, zbog čega je smijenjen. Na sjednici Velikoga fašističkog vijeća 24/25. VII. 1943. dao je glas za rezoluciju koja je otvorila put rušenju Mussolinija. Nakon toga je pokušao pobjeći iz zemlje, ali je uhvaćen, predan sudu fašističke Talijanske Socijalne Republike i strijeljan. Njegovi memoari važan su izvor za povijest II. svjetskog rata: *Dnevnik* (*Diario*, 1946).

Kod princa Pavla, Beograd, **16. XI. 1937.**

Danas sam u 6 sati popodne bio u audijenciji kod kneza Pavla. Primio me u Belom Dvoru na Dedinju. Iza pozdrava počeli smo razgovor, pa sam mu zahvalio da je izmjenio ministra prosvjete Stošovića, s kojim je bio nemoguć saobraćaj. Pitao me kako je u Zagrebu? Rekao sam mu, da muku mučimo na sve strane „I mi“ odgovori knez. Zašto je predsjednik Maček pošo da sklopi sporazum sa našom srpskom opozicijom kad ja znam da se to skuplja svega i svačega.[507] Kad je Maček bio u septembru kod mene, čim je za to doznao Laza Marković, avionom je odletio u Zagreb da pošto poto sklopi s Mačekom sporazum, da ga ne bi sklopili mi i tako im opet istegli vlast iz ruke. Jer našim starim srpskim političarima, reče mi knez, glavno je vlast. Oni se za to nisu žacali da se združe zajedno sa pravoslavnom crkvom, udruženi s najgorim elementima da sruše konkordat i pod vidom borbe za crkvu dočepaju se vlasti. O pravoslavnoj crkvi govorio je knez pozorno, napose o Dositeju i Irineju Đorđeviću. Podjaruju ih pak političari, reče i sada, pa se jedan koji stalno dolazi u patrijarhiju nije ustručavao doći k Pavlu, da od njega zatraži rastavu crkve od države tobože za sve crkve, ali glavno da pritisne katoličku crkvu.

Knez je vidio sam, odlučno protiv srpske opozicije, jer se boji „pučke fronte“ koju ta opozicija želi. Tu se, dakle, ispunjuju moje slutnje, da bi teško bilo nama kad bi Wilder, Joca Jovanović eto dobili kormilo u ruke.[508] Žalosno je da su naši bivši političari pošli putem Baska (mislio sam si i ovaj puta) pa sklapaju sporazuma s pučkofrontovcima. Zar se neće i tu ispuniti ona narodna „Tko s vragom tikve sadi, tikve mu se o glavu razbijaju.“

507 Sporazum u Farkašiću sklopljen je 8. listopada 1937. godine između Udružene oporbe (koju su činile Demokratska stranka, Radikalna stranka i Savez zemljoradnika) i Seljačko-demokratske koalicije (Hrvatska seljačka stranka Samostalna demokratska stranka). Sporazumom je stvorena koalicija oporbenih stranaka radi zajedničkog istupa protiv Jugoslovenske radikalne zajednice na parlamentarnim izborima za narodne zastupnike 1938. godine. BOBAN, *Maček i politika HSS 1928.-1941.*, I., n. dj., 326.-327.

508 Većeslav Wilder i Dragoljub Jovanović bili su lijevo krilo u svojim strankama – Samostalnoj demokratskoj stranci i Savezu zemljoradnika.

Ja sam i ovaj put zamolio kneza da ne sklapa fronta sa Rusijom. On mi je odgovorio da nema govora o tome. Silno mi se knez tužio na Jovana Banjanina,[509] zamjenika kr[aljevskog] namjesnika. Poslao je na kraljev rođendan kralju Petru ludi brzojav ovog sadržaja: „Jedva čekamo da Tvoje Veličanstvo primi u ruke vlast od Namjesnika kojeg nitko ne vodi." Tako je mene odnio (ovako u tekstu – op. ur.) kod mog nećaka taj čovjek, reče knez Pavle. Jedino me tješi misao da nije normalan g. Banjanin."

Stavio sam na kneza delikatno pitanje o konkordatu. „Poznato Vam je, reče knez, koliko smo imali poteškoća! Mi ga nismo skinuli s dnevnog reda. Ali moramo biti oprezni. Načiniti moramo red u pravoslavnoj crkvi (iz svega sam vidio, da je Dositelj isključen od patrijaršijske staleže) i uraditi senat. U izbore ne možemo sada, već bismo željeli u izbore s Mačekom." Tako je po prilici završio svoj govor. Tom sam zgodom zamolio da bi za senatora imenovao Farkaša,[510] kako bismo i mi imali čovjeka svoga povjerenja kad se radi o katoličkoj crkvi. Knez je obećao da će ga imenovati. Zamolio sam da ostane i dalje Dr. Ružić za bana, jer u sadašnjim prilikama ne možemo dobiti boljega. Knez je rekao da Ružić ostaje i dalje na položaju. Oprostio sam se i otišao, dok me je knez pratio kroz dvoranu. Situaciju je odbio sam vrlo teško i za njega i za vladu, ali i za katoličku crkvu!

Rudolf Bićanić pučkofrontaš

† 23. XI. 1937. Danas je ban Dr. Ružić poslao nadb[iskupu] koadjutoru na uvid prepis pisma što ga je Dr. Bićanić, predsjednik Gospodarske Sloge slao Dr. Krnjeviću u Paris da ga objelodani u francuskoj štampi. Iz članka se vidi da je HSS zaplovila već duboko u

509 **Jovan Banjanin** (Gospić, 1874. – London, 1960.), srpski političar i publicist. Jedan od vođa Srpske samostalne stranke, zastupnik u Saboru, član hrvatske delegacije u zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru. Urednik „Novog Srbobrana". U Prvom svjetskom ratu član Jugoslavenskog odbora. Između dva rata član Simovićeve vlade, početkom rata ponovo emigrira. Tijekom svoje karijere zastupao izrazito velikosrpske ciljeve.

510 Dr. Andrej Farkaš, bliski vezan uz Antona Korošca.

vode pučke fronte,[511] bilo svijesno, bilo nesvijesno. Dr. Bićanić u svome pismu traži od Dr. Krnjevića da prosvjeduje kod francuskih prijatelja (pučkofrontaša), da se francuski konzul u Zagrebu g. Gueraud makne iz Zagreba, jer „podržaje kontakt sa gornjim gradom, aristokrata je, desničar i smatra važnim naše klerofašiste!" Iz ovih se riječi vidi kamo smo i na što spali. G. Gueraud uzoran je katolik, ide svake nedjelje u 1/2 12 k misi u zagrebačku katedralu sa ženom i djecom i zato je „klerofašista" i mora se maknuti iz Zagreba da ustupi mjesto kojem pučkofrontašu.

„Hrv[atska] Straža" od 20. XI. 1937. donosi.[512]

Nuncij je poslao svim biskupima oproštajno pismo koje donosimo u latinskom orginalu izmedju sljedećih stranica. Sarajevski „Katolički Tjednik" donosi to pismo u prevodu: 5. XII. 1937.[513]

Nuncijevo oproštajno pismo.

> Nadbiskup vrhbosanski primio je od od preuzvišenog gospodina Nuncija Apostolskog ovo oproštajno pismo. U Beogradu, dne 24. studenog 1937.
> Preuz. gosp. Ivanu Ev. Šariću, nadbiskupu Vrhbosanskom.

511 Tijekom priprema za predstojeće izbore u veljači 1936. u Španjolskoj stranke ljevice okupile su se u široku koaliciju pod imenom Pučka ili Narodna fronta. Izborni zakon na snazi u Španjolskoj predviđao je da stranka koja u provinciji osvoji više od pedeset posto glasova dobiva više od osamdeset posto zastupničkih mjesta. Drugim riječima, tijesna izborna pobjeda Pučke fronte, u kojoj je osvojila 4 654 116 naspram 4 504 505 milijuna glasova Nacionalne fronte (desničari – nacionalisti), donijela joj je 263 mjesta u Cortesu, odnosno 150 mjesta više od nacionalista. Nakon razdoblja silnih političkih napetosti, pojedinačnih sukoba i mjestimičnog terora koje su provodile obe snage, kako se mijenjala vlast, čekao se samo okidač koji će pokrenuti građanski rat u Španjolskoj. Detaljnije: Thomas, HUGH, *Španjolski građanski rat*, I-II., Otokar Keršovani, Rijeka, 1980.

512 Umetnut novinski članak pod naslovom „Govor mitropolita Dositelja". Dalje se nalaze pozivi Stepincu 16. studenog 1937. na audijenciju kod princa Pavla te poziv namjesnika Perovića Stepincu na večeru.

513 Nuncij H. Pellegrinetti potkraj studenoga 1937. godine napustio je Jugoslaviju. Tom prigodom obratio se svim biskupima oproštajnim pismom 24. XI. 1937. godine. U latinskom originalu pismo je priloženo u *Dnevniku*. Sarajevski „Katolički Tjednik" (5. XII. 1937.) donio je u prijevodu tekst koji je bio dostavljen nadbiskupu vrhobosanskom I. Šariću. U prijevodu Pellegrinettijevo pismo (također priloženo u *Dnevniku*) glasi (vidi tekst u *Dnevniku*).

Preuzvišeni Gospodine, čim sam kao Nuncij Apostolski dne 5. srpnja 1922. godine unišao u grad Beograd, poslao sam pismo Braći svojoj Ordinarijima, u kojem sam, među ostalim, pisao: oil „Iza toliko i toliko ranih nevolja, uništenja starih stvari, mučnih početaka novih, a pri tom se još nametnule ne baš lake pogibli za krepost čudorednost vjernoga puka, od potrebe je zacijelo najveća revnost i budnost da kršćanski puk, upravljen i utvrđen za jedinstvo vjere u vezi mira, ostane zauvijek dostojan stare slave, kojom se je proslavio i istaknuo kao bedem katoličke vjere kod svih naroda.

A to, sa Božjom pomoći, nadamo se postići, jer i Svetoga Oca naprema vama blagonaklonost i brižna skrb jasna je i očita, a isto tako poznata je vaša puka vjernost i danas prema Petrovoj Stolici, na kojoj je podignuta Crkva, nepredobivi stup i tvrđa istine."

To sam tada pisao: i čega sam se bojao od ljudskih pogibli, i u čemu sam se nadao od Božje pomoći, od blagonaklonosti Apostolske Stolice i od vaše i vaših vjernika vjernosti i čvrstoće, to su dokazali događaji. Također su mnogi iz tadašnjega vremena Biskupi pobožno svoj život završili, i danas počivaju u Bogu; a drugi su primili njihovu baštinu, da je čuvaju odvažno.

I sada ja odlazim. Petnaest je proteklo godina, za kojih sam bio kod vas, svjedok i dionik vaših djela, vaših radosti, vaših žalosti. Skupa smo živjeli, svjesni da imamo istu vjeru, da nas veže ista ljubav, da se borimo za istu stvar istine i pravde u ime Kristovo, u jedinstvu Crkve, pod vodstvom i zaštitom Apostolske Stolice. I dobro je uznapredovao kod vas katolički život: umnožila se sjemeništa, umnožio se broj svećenika, umnožile se redovničke kuće, pobožna društva vjernika, župe, crkve, ustanove vjere i ljubavi, na mnogim mjestima češće primanje sakramenata i čvršća svijest katolička. Ali od potrebe je da dođu sablazni: i bilo ih je, što nas udaraju žalošću i golemom tjeskobom, jer svijet i tijelo i pakao sve kušaju, da pokolebaju vjeru katolika i pokvare ćudorednost. Ipak je Krist jučer i danas i u vijeke: neprijatelj Crkve neće prevladati.

A ja sam nastojao da budem uvijek tumač blagonaklonosti i skrbi Svetoga Oca prema vama i vašima: ako je što dobra proizašlo odatle, hvalite Boga; ako je što mojom ljudskom slaboćom, ne namjerom, ispalo manje dobro, ako sam koga možda nehotice ožalostio, oprostite, bratski se molite za me Bogu Ocu milosrđa!

Uspomenu i ljubav prema vama i vašoj domovini sačuvati ću uvijek: uzdam se da ćete i vi, predragi u Kristu suradnici, to uvijek činiti. Puno i mnogo zahvaljujem vama i svemu svećenstvu i puku na svemu, što ste za me učinili i htjeli.

Završujem riječima svetoga Pavla: „Pazite na sebe i na sve stado, nad kojim vas Duh Sveti postavio Biskupima, da upravljate Crkvom Božjom, koju steče krvlju svojom!" „Ljubav moja sa svima vama u Kristu Isusu! Amen."

DNEVNIČKI ZAPISI ALOJZIJA STEPINCA

Knjiga III.

* Nadbiskup medju svojim svećenstvom[514]

514 Druga knjiga Stepinčeva *Dnevnika* završila je unosom od 5. prosinca 1937. oproštajnog pisma vatikanskog nuncija u Kraljevini Jugoslaviji Pellegrinettija, a prvi unos u treću knjigu *Dnevnika* je pismo splitskog biskupa Kvirina Bonefačića od 22. veljače 1938. U međuvremenu su se dogodile značajne promjene u Stepinčevu životu. Sedmog prosinca 1937. godine preminuo je zagrebački nadbiskup Antun Bauer. Nadbiskup-koadjutor Alojzije Stepinac, nakon smrti nadbiskupa Bauera preuzeo je dužnost zagrebačkog nadbiskupa. Pod datumom smrti nadbiskupa Bauera Stepinac je svećenstvu i vjernicima zagrebačke nadbiskupije uputio okružnicu u kojoj je, pored ostalog, o nadbiskupu Baueru rekao: „Kroz skoro punih 26. godina upravljao je blagopokojni Nadpastir starodavnom zagrebačkom nadbiskupijom. Njegova je nadpastirska služba pala u vrijeme prepuno velikih događaja, koji su potresli temeljima narodnoga, državnoga i svega javnog života. Kao rijetko koji nadpastir zagrebačke nadbiskupije stavljen je časni pokojnik pred teške i odgovorne zadatke u svojoj uzvišenoj službi. Njegova je neprolazna zasluga, da je ne samo naša nadbiskupija nego i cijela Crkva prošla bez većih potresa kroz sve velike promjene i teškoće kroz posljenjih 25. godina. Zagrebačka nadbiskupja duguje mu održanje dijecenaske Sinode, prve nakon 100. godina, gradnju Dječačkog sjemeništa, obnovu svagdanjega klanjanja Presvetom Oltarskom Sakramentu, dva velika narodna euharistijska kongresa, preporod vjerskog života putem religijskih društava i Katoličke Akcije." Na kraju okružnice Stepinac stoji: „U vezi s time javljam vam časna braćo, da sam, u smislu bule Njegove Svetosti Pape Pija XI. od 28. svibnja 1934., današnjim danom preuzeo službu i naslov nadbiskupa zagrebačkoga. Sve vas molim, da mi svojim molitvama i radom pomognete, da uzvišenu službu, na koju me je Providnost pozvala, što bolje vršim na slavu Boga i spas duša." Povodom svog preuzimanja dužnosti Stepinac je primio Mačeka i narodne zastupnike izabrane na listi njegove stranke. Tom prigodom Maček je izjavio: „U ime hrvatskoga narodnoga zastupstva izvolite primiti saučešće na smrti dobroga nadpastira cijeloga hrvatskoga naroda. Volja je božja bila da ga pozove k sebi, kojoj se moramo svi pokoravati. Želimo i nadamo se, da ćete i vi poći stopama velikoga nadpastira." Na to je Stepinac odgovorio: „Zahvaljujem na izrazima saučešća, koje ste mi izrazili u ime vodstva hrvatskoga naroda. Nikada nijeste imali niti ćete imati neprilike s moje strane, jer se nijesam pačao niti ću se pačati u politička pitanja. Iz ostavštine pokojnoga nadbiskupa mogu vam kazati, da je kazao, nakon što ste sklopili sporazum (sporazum s predstavnicima srbijanske opotbe, tzv. Sporazum u Farkašiću, 8. X. 1937. – op. ur.); 'Dao Bog, da dočekam čas, kada će ovoj državi doći pravda i ljubav!' Vas se je lično napose sjećao svaki dan u svojim molitvama i dao Bog, da se njegove želje, koje su i moje, ispune. Moja je pak želja, da moje slabe sile doprinesu dobru hrvatskog naroda." Umetnut novinski članak pod naslovom „Boravak Hrvatskog metropolite u Varaždinu". Prije toga novinskog članka umetnuti su i ovi novinski članci: „Novi patrijarha Srpske pravoslavne crkve" i „Poslanica berlinskog biskupa".

* Mislilo se da je izbor Gavrila[515] za srpskog pravoslavnog patrijarha povoljan, jer da će Stojadinović preko njega djelovati na kler povoljno, a potom progurati konkordat. A tako piše, eto, i splitski biskup u pismu na 3/2 strani. Ali kler je jači i sveta srpska akcija te ni Gavrilo drukčije ne kroči.[516]

Split, 22. II. 1938.

Preuzvišeni gospodine,

Najljepše hvala i toplo priznanje iz srca na kratkoj, dostojanstvenoj, ali i odlučnoj igri o tragikomediji (koja) vlada u pitanju konkordata. Donijele su je vidljivo sve naše novine. Sada donosi polusložb. Izjavu Vatikana *L'osservatore Romano.* Ta će upeći još više Bgd. jer će čitati čitavi svijet. Izjava označuju Kor. (Korošca, ministra unutrašnjih poslova? – op. ur.) kao sac. svećenik. To nije bez razloga. Ministar Krek ga opravdava da se ona izjava odnosi na sadašnji financ. odbor i ovu skupštinu.

Međutim, imamo patrijarhu. Valjda među svima najbolji. Bit će tako pravoslavni duh sv. nadahnuo po zahtijevu Stoj(adinovića). Nada je, da će pod njegovim vodstvom, jer je Crnogorac, biti držanje vladika normalnije. Ja nisam čestitao. Nego za 6. III. moramo opet u Kotor, jer su Bule stigle – nisu bile 31. I. niti otišle iz kancelarije u Rimu, već na 8. II. i to za Beograd, pa bi tom prigodom moglo doći do pitanja, da li da idemo na izlet do Cetinja te povratimo novog patrijarhu, koji bi se baš tada mogao naći tamo da se oprosti sa svojom eparhijom. Što Vam se čini, *convenienter* obzirom na opće naše prilike i jer se Dožić ipak održao po strani...?

Sa brodogradilišta u Splitu koncem marta ima se spustiti u more jedan naš ratni brod. Komandant obalne komande Kuster pozvao je na honor. vojne svećenike, pravosl. i katol., i

515 **Gavrilo Dožić** (Donja Morača, 1881. – Beograd, 1950.) patrijarh Srpske pravoslavne crkve koji je nasljedio preminulog patrijarha Varnavu. Vrdo detaljno o Dožiću i njegovom vjerskom i političkom djelovanju i razmišljanju u: Radmila, RADIĆ, *Život u vremenima: Partijarh Gavrilo Dožić 1881.-1950.*, Institut za teološka istraživanja, Beograd, 2011.

516 Ovaj unos u *Dnevnik* povezan je sa novinskim člankom od 21. veljače 1938. „Novi patrjarha Srpske pravoslavne crkve" u povodu izbora dr. Gavrila Dožića, mitropolite crnogorsko-primorskog, za patrijarha SPC.

spomenuo im da se prema propisu vojnog pravilnika sporazume glede blagoslova. Prema njemu stariji po činu svećenik ima prednost. Ali ja sam svojem svećeniku naložio da kaže komandantu, da je Split katoličko mjesto sa cijelom okolicom i momčad mornarice u ogromnoj većini katolička, pa je dolično da kat. svećenik prvi blagoslivlje, makar bio pravoslav. protojerej. To Urukalo, izgleda, ne bi bio protivan. Na isključivo kat. blagoslov vojna komanda neće pristati kako nije pristajala ni u slučaju broda *Jadran*. Ali komandant Kuster je još rekao sveć. Žiški da će doći i zagrebački načelnik Pejčić, pa da će s njim i Vas pozvati te biste Vi mogli obaviti blagoslov. Ali je odmah Urukalo opazio, onda ne mogu ja da održim pravoslavni blagoslov, već bi morao doći episkop Irenej iz Šibenika. Toliko Vam za ravnanje. Meni je drago, ako ćete i sutra doći u Split, ali za ovu prigodu ne znam što da kažem. Budete li pozvani Vi, bit će sigurno i Irenej i on će sigurno doći. Meni je već sada neugodno da se s njime sastanem i već mislim kako bih prigodi izbjegnuo, jer u ovakvom slučaju uvijek mi, pristojniji, gubimo, a oni dobivaju.

Biskup Mileta, čujem, početkom korizme ide u Rim, i to navodno najviše zato da si traži pomoćnika... u osobi dra Kreše Zorića. To je opet uzbudilo bivše Zadrane. Ovi traže biskupa u Kninu ili Biogradu a ne pomoćnika u Šibeniku pa još Zorića. I po mom mišljenju ne bi bilo na štetu nego na duhovnu i katol. korist da se u bivšem zadarskom teritoriju sada apost. administraturi postavi rezidencijalni biskup kada je već u nacrtu konkordata predviđen vikar za formalno samostalnu biskupiju ninsku, koja se uskrisuje, jer i pravoslavci snuju u onom kraju nove eparhije u Kninu ili Biogradu n/m, što bi na katolike bez biskupa porazno djelovalo. Mileta malo tjesnogrudno gleda na njihove zahtjeve. Mogli biste biti upitani o stvari pa vam to za informaciju saopćujem.

Bit ćete zapazili u zadnjem Kat. tjedn. podlistak u kojem se sa lijeva i desna dijele lekcije o razboritosti kao i čitav broj pun svega i svačesa. To sve kao priprava valjda za sređenje prilika u K. A.. U nedjelju je bila ovdje proslava Papin dana sa akademijom u kinu *Tesla*. Na svršetku desio se je isti slučaj kao prošle godine u Z. da je netko zaviknuo a drugi (križari) prihvatili: Živio Protulipac, Slava heroju – iza poklika Papi. Neće pa neće da sarađuju s drugima već nasrtljivi samo svoje. Pod zaštitom Šar(ića) i Sreb(rnića) prema križarima postajemo mi drugi nemogući. Zadnji zaključak B. K. (Biskupske konferencije)

i isticanje Protul. U K. A. je prilike samo pogoršao i otešćao. Sa križ. nema katol. akcije.

Zašto niste onu izjavu potpisali i kao Predsjed. B. K.? Ili mislite da bi tko prigovorio? Kada će Vam doći pomoćnik?

Voleas in Cara J. Kvirin, v. r.

* Blagoslov bojnog broda Zagreb

Da se Beograd Nadbiskupu malo nakon konkordatskih neprijateljstava približi, zaželiše da On blagoslovi u Splitu novi vojni razarač kojem dadoše ime *Zagreb*.[517] Grad Zagreb imao je kumovati. Zato gradski načelnik piše Nadbiskupu:

M. P.
Pretsjednik Općine grada Zagreba
Zagreb, dne 17. II. 1938.

Preuzvišeni gospodine nadbiskupe!

Dne 30. III. o. g. obavit će se u Splitu svečano spuštanje u more i krštenje druge od triju novih velikih torpiljarki, koja će nositi ime Zagreb. Gospodin Ministar vojske i mornarice zamolio je, da tom brodu kumuje pored kume supruga Ministra generala Marića kao kum predsjednik općine gada Zagreba. S obzirom na posebno značenje, što naša ratna mornarica dobiva novu jedinicu, koja će svijetom ponosno nositi ime grada Zagreba, odazvao sam se s velikim veseljem molbi gospodina Ministra vojske i mornarice i primio se kumstva.

Kao predsjedniku općine grada Zagreba i kao kumu čast mi je zamoliti Vas preuzvišeni gospodine nadbiskupe, da biste izvoljeli obaviti svečani čin krštenja nove torpiljarke Zagreb. Dolazim pred Vas s ovom molbom jedino iz razloga, što je želja i općine grada Zagreba i moja lična, da lađu, koja nosi ime *Zagreb,* krsti nadbiskup zagrebački i hrvatski mitropolita. Iz govora, koji

517 Razarač Zagreb, bio je razarač u sastavu jugoslavenske kraljevske ratne mornarice. Nije sudjelovao u borbi kao ni većina drugih jugoslavenskih ratnih brodova. Kako je 17. travnja 1941. prijetila opasnost da padne u ruke Talijanima, razarač su u Tivatskom zaljevu potopili časnici Sergej Mašera i Milan Spasić, koji su tom prilikom poginuli.

sam u tom predmetu imao sa predstavnikom nadležnog ministarstva, razabrao sam, da je to i njihova želja. Nadam se, da ćete s obzirom na opravdanost naše molbe i posebno značenje ove svečanosti svojim prisustvom uveličati sveti čin krštenja.

Izvolite, preuzvišeni gospodine nadbiskupe, i ovom prilikom primiti izraz moga najdubljega poštovanja.

Predsjednik Gradske općine

(potpis nečitljiv)

Nadbiskup se međutim na to nije dao nagovoriti, a pogotovo jer je to ratni brod. Da je dobro učinio što nije prihvatio želju vidi se iz pisma splitskog biskupa na str. 3/2, jer bi, naime, iza njega pravoslavni episkop blagoslovio isti brod (communicatio in sacris).[518]

* Danas je nadbiskup primio iz Beča expres pismo kojim anonimni (bojao se potpisati radi nacista) moli intervenciju da se pusti na slobodu prof. Oršanić i drugi Hrvati uhapšeni u Beču.[519] Nadbiskup je poslao slijedeći brzojav Stojadinoviću:

U Beču uhapšen je bez razloga prof. Ivan Oršanić, a čujem i mnogo drugih naših zemljaka. Molim Vas da diplomatskim putem posredujete da se pusti na slobodu kao i ostali.

Stepinac, nadbiskup

518 Priloženo je originalno pismo rimokatoličkog opata Mitrovića iz Vinkovaca od 23. III. 1938., kojim Stepincu dostavlja prikupljene podatke o episkopu Dositeju. U svom pismu Mitrović tvrdi, da je Dositej prvih 7 godina bio rimokatoličko nezakonito dijete, a tek kada mu se majka udala za Srbina, da je prešao na pravoslavnu vjeru. Navodi, da se Dositeja sumnjiči, da je poslije smrti patrijarha Varnave prisvojio 3,000.000 dinara. ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

519 Dana 13. ožujka 1938. godine izvršen je *Anschluss*, tj. priključenje Austrije Hitlerovom Trećem Reichu. Tom prilikom su mnogi strani državljani zadržani u pritvoru radi provjere njihove dotadašnje aktivnosti u Austriji. **Ivan Oršanić** (Županja, 2. VII. 1904. – Buenos Aires, 17. XII. 1968.), hrvatski političar i publicist. Prvi tajnik katoličke organizacije Hrvatski orlovski savez (1923). Nakon studija na Filozofskom fakultetu u Beogradu bio profesor matematike i fizike na Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu (1929). Glavni urednik časopisa *Hrvatska smotra* (od 1937.). Kao član ustaške organizacije 1940. uhićen i zatvoren, potom u koncentracijskom logoru u Kruščici kraj Travnika. U NDH državni tajnik za promidžbu i zapovjednik Ustaške mladeži. U svibnju 1945. otišao u emigraciju. Godine 1951. u Buenos Airesu osnovao Hrvatsku republikansku stranku i pokrenuo političku reviju *Republika Hrvatska*. Godine 1962. sudjelovao u osnutku Hrvatskoga narodnog vijeća. Djela: Europa u prelomu (1939), Oslobođenje i sloboda (1973), Vizija slobode (1979).

Beč, dne 17. ožujka 1938.

Vašoj Preuzvišenosti je sigurno poznato, da je g. prof. Oršanić, profesor na Vašoj gimnaziji, otputovao dne 12. o. mj. na večer iz Zagreba za Beč, da prilikom velesajma pogleda glavni grad Austrije. Ako se isti gospodin nije još povratio u Zagreb, onda je samo jedna mogućnost vjerojatna: Ovdje se dogodio prevrat i sve je u vrijenju, te je g. Oršanić po svoj prilici na sasvim krivu uputu – uhapšen. Budući da g. Oršanić nema apsolutno nikakve veze sa Hrvatima u inozemstvu i da se ne bavi politikom, to bi ga trebalo odmah riješiti iz ove neugodne situacije, a kako je uhapšenika ovdje puno, a vlasti nijesu u stanju da stvari brzo rješavaju, to bi g. Oršanića moglo brzo osloboditi jedino jugoslavenske vlasti, koje su u odličnim odnošajima sa njemačkom vladom. Trebalo bi stoga odmah intervenirati preko Beograda, da se istog gospodina pusti na slobodu, jer je bez sumnje nevin i krivo osumnjičen.

Sudimo, da je g. Oršanić uhapšen, jer je odjednom misteriozno iščeznuo. K tomu su i nekoji drugi odlični Hrvati uhapšeni. Uvjereni smo, da ovim retcima ne smetam Vašu preuzvišenost, nego da će Vam biti drago pomoći svojem profesoru, koji je jadnik ovako krivo stradao. Vremena su teška i jedino se nadamo pomoći od Svevišnjega.

Ljubim Vaš pastirski prsten u ime mnogih Hrvata, rasutih diljem svijeta.

Potpis nečitljiv

YOUGOSLAVIE
Ex. Dr. Alojzije Stepinac
Archevegue de Zagreb
Kaptol
Express

* Pravosl. jeromonah hvali Nadbiskupov stav:

U vezi s poznatom protestnom izjavom Nadbiskupa prigodom stavljanja konkordata s dnevnog reda pisao je Nadbiskupu neki pravoslavni jeromonah iz Beograda Georgij Menert-Skrandis, Rus i to preko rkt. opat Mitrovića iz Vinkovaca – slijedeće pismo:

Bogom izabranom Mužu, Svete Apostolske Rimske Crkve,
Gospodinu, G. Alojzu Stepincu, Nadbiskupu Zagrebačkom
Zagreb

Neobično divna i puna smisla i mudrosti Vaša izjava u *Politici* br. 10677 od 15. II. t. g., i ako sam pravoslavni sveštenik, mrzim svaku nepravdenost i klevetu, a naročito bratskoj katoličkoj crkvi. Kao za vreme sv. Klementa Rimskog, u prvom veku hrišćanstva, Rimska Crkva interno – mirna i spokojna i jakim glasom utjehe se javlja opet sa papinskim redom i zakonitošću crkvenog poretka. Jer je sam Isus Hrist dao najviši primer smirenja. Ovde je jasnost i praktičnost rimskog uma! Ko kriv taj pravi dreku, a koga oće Bog kazniti, oduzima mu razum, ko kopa drugome jamu, sam pada u nju! Čitava harmonija sveta pokaziva, da Svevišnji voli saglasnost i mir – ovde nered i buka. Za mesto bratske ljubavi u Hristu – zloba do groba.

Zar mogu ambicije deliti Carstvo Božje? Gde nema smirenosti, nema ni vere, gde nema vere nema ni ljubavi, gde nema ljubavi, nema ni Boga. Onda uzalud su stradanja Sina Božjega! Treba da sastradamo svakoj nesreći kod naših bližnjih, jer ovdje je pitanje hrišćana bratske Rimske Crkve, koja nasljedila po promislu Boga i istinitom stradanju Isusa Hrista. Tu treba da bude mir i bratska ljubav a ne razdor i zloba, jer to ide na štetu države, neka svaki slavi ime Božje, treba tome samo se radovati u Svetom Duhu!

Želim Vama od oca Isusa Hrista Boga Našega, pobedu, mir i radost u Vašoj svetoj borbi i pravoj borbi ogorčenima čedama Vaše Bogomspasajempastvi!

U ljubavi Hristove jesmo

Jeromonah Georgij Menert-Skrandis

15.II. 1938.
Beograd
Javorska 1

† 17. III. Dr. Maček je poručio

Ovih dana (oko 17. III.) po Dr. Gahsu i po prof. Čajkovcu[520] da mu nije milo što „Hrv[atska] Straža“ napada HSS. Nadbiskup je predložio, neka te sporove riješe delegati s jedne i druge strane. U tu svrhu sastali su se u istinu Ing. Košutić podpreds[jednik] HSS i prof. Grgec te Ujević.[521] Pregovore vodili su nekoliko dana, ali do formalnog sporazuma nije došlo. Nadbiskup je poručio Mačeku, da će on i bez sporazuma i dalje poštivati njihovu političku djelatnost u koliko se ne kosi s naukom Crkve. Iz svega se vidjelo, da HSS teško podnosi bilo kakvu kritiku svoga rada, što sigurno nije najbolji znak da su prilike tamo zdrave.

Barun Turković – prof. Maštrović

† 18. III. 1938. bio je kod nadbiskupa barun Turković[522] sa disidentom

520 **Sigmund Čajkovac** (Prkovci kraj Vinkovaca, 2. V. 1876. – Zagreb, 17. X. 1962.), hrvatski pedagog. Studirao povijest i zemljopis na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je 1913. i doktorirao kao prvi učitelj u Hrvatskoj. Radio kao učitelj, zemaljski školski nadzornik, profesor i ravnatelj Učiteljske i Više pedagoške škole (Čakovec i Zagreb), načelnik u Ministarstvu prosvjete. U više navrata bio predsjednik Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora (1920–41). Bio glavni urednik časopisa *Napredak* (1934–42), te urednik za pedagogiju i školstvo u *Hrvatskoj enciklopediji.*

521 **Mate Ujević** (Krivodol kraj Imotskoga, 13. VII. 1901. – Zagreb, 7. I. 1967.), hrvatski leksikograf i publicist . Studirao jugoslavistiku, francuski, povijest te umjetnost u Ljubljani i Zagrebu, gdje je 1935. doktorirao tezom o J. Hraniloviću, o kojem je objavio monografiju. U Zagrebu je radio kao nastavnik Nadbiskupske klasične gimnazije (od 1926), upravitelj Hrvatskoga izdavalačkoga (bibliografskoga) zavoda 1941–45. te pomoćnik direktora LZ-a, koji je organizacijski usustavio. Bio je pokretač, glavni urednik ili ključni prinosnik niza temeljnih enciklopedijskih i bibliografskih pothvata: *Hrvatske enciklopedije* (1941–45), *Bibliografije rasprava, članaka i književnih radova u časopisima Narodne Republike Hrvatske* (1948–49), *Pomorske enciklopedije* (1954–64), *Enciklopedije Jugoslavije* (1955–71) i Bibliografskoga kataloga LZ (objavljivan 1956.–2004.). U međuratnom razdoblju istaknuti pripadnik hrvatskoga katoličkoga pokreta i suradnik njegovih periodika (1929–38) uređivao kulturnu rubriku *Hrvatske straže*), u svojim se publicističkim radovima zapaženo posvetio nacionalnoj tematici (pionirska knjiga *Gradišćanski Hrvati,*1933.) i kritici tadašnjih totalitarnih sustava (brošura *Abesinija,* 1935.).

522 **Milan Turković** (Karlovac, 4. II. 1857. – Sušak, 18. IX. 1947.), barun, veleposjednik i industrijalac. Jedan od bogatijih ljudi u tadašnjoj Hrvatskoj. Nasljedio očev biznis u šumskom gospodarstvu (Dobro Kutjevo kraj Karlovca). Tijekom radnog vijeka isticao se radom na području šumarstva (uzgajanje, iskorišćivanje), drvne industrije i bankarstva Hrvatske. Aktivan u Hrvatskom šumarskom društvu, jedno vrijeme njegov predsjednik, a zatim izabran za doživotnog počasnog predsjednika. Značajan je njegov rad na humanitarnosti, a njegov literarni rad velikim dijelom zadire u šumarstvo i povijest šumarstva Hrvatske. Bavio se i numizmatikom, arheologijom (ostaci rimske ceste u požeštini), a sabirao je i narodne vezove i volio glazbu. Za javni i društveni rad primio je brojna priznanja. Primio je francuski Orden Legije časti (1901), Orden Sv. Save III. stupnja (1923), Orden

HSS prof. Maštrovićem.[523] Oni hoće da učine sporazum s Beogradom, da se hrvatska politika makne s mrtve točke. Barun Turković je pripovijedao o svom dugom razgovoru sa Ministrom Vojnim Marićem, koji da moli nadbiskupa neka bi što prije došao princu Pavlu radi ove stvari. Iz svega se vidilo da Turković i Maštrović računaju na sigurnu Nadbiskupovu potporu u svojoj akciji, ali mu je Nadb. dao znati, da se neće pačati u aktivnu politiku, ali će – kao što Crkva uvijek čini – poštivati svaku zakonitu vlast, pa prema tome i njih, ako budu na vlasti. Čini se da će ili Maštrović ili Turković doći za bana, ako se dr. Maček ne nagodi sa Stojadinovićem.[524]

M.P.
Biskupski ordinarijat
Split
Preuzvišeni gospodine,

„Blagoslov" vojnog broda Zagreb obavit će prema propisanom „reglemontu" vojni honorarni svećenici, i to prema međusobnom sporazumu na moj zahtjev *najprije* katolički pa pravoslavni. Ja sam posebno pozvan na svečanost porinuća u

---

Jugosl. krune III. stupnja (1933) i Orden Belog orla V. reda (1937). God. 1911. bio mu je dodijeljen naslov baruna s pridjevkom Kutjevski. Politički neutralan, nastoji da se smire političke prilike i nastavi napredak gospodarstva. Jedno vrijeme je imao političke ambicije te je knez Pavle kalkulirao s njegovim imenovanjem banom Savske banovine. Vidi: *Autobiografija Milana Turkovića*, vlastita naklada, Sušak 1938.

523 **Ljubomir Maštrović** (Nin, 1893. – Zadar, 1962.), hrvatski pedagog, pisac i političar. Maštrović je bio profesor hrvatskog i latinskog jezika te je radio u školama u Šibeniku, Zadru, Osijeku, Križevcima, Zagrebu. Napisao je brojne članke iz politike, književnosti i filologije te povijesti, a pokretač je i urednik nekoliko listova. Istaknuti je član HSS-a i kao njegov član bio je predsjednik Skupštine osječke oblasti, oblasni zastupnik u Zagrebačkoj oblasnoj skupštini te član Glavnog i Izvršnog odbora HSS-a. Kao gradonačelnik Križevaca, gdje se istaknuo zalaganjem za napredak grada, bio je također član i predsjednik mnogih društava: Hrvatskog sokolskog društva, Hrvatskog radiše. Politički se razišao s Mačekom jer je imao vlastite ambicije da on preuzme vodstvo HSS-a kada je Maček bio u zatvoru u Srijemskom Mitrovici, te je 1935. izbačen iz HSS-a. Vidi: Ivan, PEKLIĆ, Ljubomir Maštrović (1893–1962), *Podravina*, br. 7., 2005., 131.-154.

524 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Nova gimnazija č. sestara" (1. naljepljena slika na kojoj se nalaze Nadb. Stepinac, dr. Farkaš, ing Senk – Res – č. majka Ignacij, 2. naljepljena slika na kojoj se nalaze Nadb. Stepinac i poduzetnik Res), „Prvi dan filma „Hrvati u Svetoj zemlji"", „Vjenčanje kralja Zogua".

srijedu u 11/12, na banket iza toga u 12,30, i na ples u večer u 9 sati – a sve će to biti na brodu Kraljica Marija, koji se tamo nalazi. Prihvatio sam poziv za prvo i drugo a treći povratak. Isto tako prihvatih i poziv na akademiju što ju tom prigodom u predvečerje priređuje u kazalištu podmladak Jadr. Straža.

Nego jutros primih od Bana službenu obavijest da na 30. o. m. u srijedu u 9,30 stiže vozom u Split ministar. predsj. Stojadinović, komu će biti priređen službeni doček od strane civilnih, vojnih i građanskih vlasti. Ban zaključuje: „Čast mi je da Vam ovo saopštim i da Vam izjavim da bi ovaj doček bio mnogo uveličan Vašim prisustvom." Kako zapazih u popisu, valjda sličan poziv ili obavijest upućen je i pravosl. parohu i franjev. provincijalu Grabiću, svim banskim vijećnicima u mjestu i predsjednicima svih vrsti „Komora".

Quid mihi faciendum? Ne bih htio i ne ću da prejudiciram katol. stvari poslije ovakvog svršetka konkord. pitanja kada bih išao na doček Stoj. a nema sumnje da ću se s njim i s drugim ministrima morati negdje susresti na počasnoj tribini, na banketu, na brodu, a možda već koji bude i u predvečer u kazalištu. Na ove priredbe moram da idem, jer ih priličuje Brodogradilište odnosno Jadr. Straža.

S toga mi je za ravnanje i za odluku potrebito da nešto znadem. Kada ste bili ovdje, saopćili ste mi bili, da je dan prije odlaska za Spl. u ime Stoj. došao k Vama ban Ružić te Vam kazao da bi ministar predsjednik S. imao skoro doći u Zagreb i da bi govorio s Vama radi prilika stvorenih po konkordatu. I to je bio jedan od razloga zašto Vam se onda žurilo natrag što prije. Nigdje nisam opazio u novinama da bi Stoj. bio u Zagrebu te bih mogao pomisliti da je bio i kod Vas, ali valjda je posredno preko bana ili koga drugoga štogod Vam poručio. Bertolini mi nije znao reći, je li Stoj. na ovu izjavu Sv. Stolice u pitanju konkordata u Osser. Rom. štogod odgovorio ili uopće kako se ispričao radi „neuspjeha" konkordata. Izgleda mi da bi prvi, od biskupa koji poslije konkordata dolazim u prigodu da stupim u dodir sa Stoj., pa mogu pomisliti da nije može štogod i namješteno.

Telefonski se o ovoj stvari ne može razgovarati, a brzojavno se može nešto dati razumjeti. Stoga Vas molim da bi ste mi Vi po primitku ovog pisma brzojavno javili (Espevitne ire od non. Exspestarium...?. (u smislu da treba procijeniti – op.a.) (Ja osobno nisam raspoložen). To bi sutra u kazalištu banu saopćio.

2) Jeste li vi odnosno Predsjedništvo B. K. primili od Stoj. poslije Božića po pitanju kakvu poruku ili nešto slično? Je li pokušao uspostaviti vezu i odnošaj. Danas pred podne primih neslužbeno, ali preporučeno privatno pismo od Kor(ošca) ovo što vam u prepisu prilažem za slučaj da niste primili i vi za znanje i ravnanje. Pismo popraćuje: „Šaljem Vam radi toga da ste izvješteni o političkoj atmosferi, koja se stvara oko ovog Kongresa, i da ako nađete za celishodno obratite pažnju na ove pripreme u Glavnom odboru Kongresa u Budimpešti."

Pozdravlja u Srcu Is.

Split, 28. III.

Dr. Kv. Bonefačić, v.r.

* Nadb[iskup] predsjeda biskup. Konferenc.

Dok je nadbiskup još u siječnju bio na Braču na oporavku, stigla je vijest i obavijest apost. Nuncijature svima biskupima, da je Sv. Otac produljio na deset godina vrijednost pravila biskupskih konferenc. i predsjednikom imenovao nadbiskupa dr. A. Stepinca. Velika većina biskupa bila je obradovana tim imenovanjem jer znadu da je nadb. Stepinac neustrašiv u obrani vjerskih prava te je već zadnjih nekoliko godina i dirigirao poslove (tekuće) spadajuće na Predsjedništvo Bisk. Konf., a i u Beogradu je više puta išao u ime Episkopata; njega se i njegove odlučnosti vladajući boje. Zgodno je i radi položaja da predsj. bisk. konfer. bude u Zagrebu.

Što je nadb. Stepinac za Crkvu u čitavoj Jugoslaviji učinio najbolje se vidi iz arhiva bisk. konferencija i akata u kojima su njegovi vlastoručni koncepti. Na konferencijama koje su ljetos počele 3. V. prvi je puta kao predsjednik nastupio nadb. zagr. dr. A. Stepinac. Kako je rukovodio tom sjednicom i koji su predmeti raspravljani to se može vidjeti pobliže u arhivu bisk. konferenc. A glasovi štampe tih dana bili su: „Hrv[atska] Straža" 3. IV. 1938.[525]

525 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Prvi dan biskupskih konferencija", „Drugi dan biskupskih konferencija".

Ljubav prema bližnjemu nadbiskup Stepinac je iskazivao pohađajući i blagoslivljajući ustanove i pothvate uspostavljene i izgrađene na opće dobro; ovdje dolazi na otvorenje 29. Zagrebačkog zbora („Proljetnog velesajma"), 2. travnja 1938. (Wikimedia Commons)

U „Hrv[atskoj] Straži" 4. IV. 1938. objavljeno je:[526]

Saopćenje biskupskih konferencija za javnost

1.) Katolički Episkopat na svom plenarnom zasjedanju od 3.-6. V. 1938. razmotrio je položaj katolika Kraljevine Jugoslavije nakon zadnjih događaja u vezi s otklonom Konkordata između svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije.
Katolički episkopat smatrao je svojom dužnošću da upravi odlučan protest vladi zbog gaženja svetosti ugovora, uvrede Sv. Oca i teške povrede prava katolika Kraljevine Jugoslavije.
Katolički episkopat izjavljuje da u obrani prava svojih vjernika neće nikada uzmaknuti ni pred kakovom silom.
Katolički Episkopat bio je primoran da o ovoj stvari i izda jednu deklaraciju za katolički kler. Isto tako poslanicu katoličkim vjernicima.
2.) Katolički Episkopat izdao je skupnu poslanicu proti kletvi i psovci na svoje vjernike pa moli čitavu javnost da ga podupre u nastojanju kako bi se ova opačina i kulturna sramota sasvim istrijebila u našoj domovini.
3.) Katolički episkopat odlučio je jednodušno da provede u život odluku o Katoličkoj Akciji uvjeren da će ga u ovom pitanju poduprijeti svi kojima je na srcu preporod puka u duhu Evanđelja i prema tome njegovo istinsko dobro. Katoličke vjernike koji žele surađivati u toj Katoličkoj Akciji poziva da ne nasijedaju intrigama protivnika koji im se prave prijatelji da ih lakše sve zajedno unište. Katolički Episkopat ne priznaje nikakvog prvenstva pojedinim grupama katolika, ali ih ne smatra ni manje vrijednima ni zaslužnima dok god slijede direktne Crkve u pitanjima Katoličke akcije.
4.) Katolički Episkopat nastojao je temeljito obrazloženom predstavkom uvjeriti Kraljevsku Vladu o potrebi reguliranja beriva rimokatoličkog dušobrižnika klera, ali sa žaljenjem mora objaviti da predstvke nisu postigle željeni uspjeh. Donešen je doduše financijski zakon o crkvenom prirezu, ali on ne rješava danas teškoga materijalnog stanja dušobrižničkog svećenstva, naročito onoga u pasivnim krajevima prema načelima socijalne pravde i Ustavom zajamčene

526 Umetnut novinski članak pod naslovom „Važnost biskupskih konferencija".

građanske ravnopravnosti, tako da Episkopat mora tražiti druge metode za pravedno rješenje ovoga problema.

U Zagrebu, dne 7. svibnja 1938.

Pretsjedništvo Biskupskih konferencija

* Jedne večeri iza konferencije, još je bilo nekoliko biskupa ovdje, nazvao je telefonski ban dr. Ružić i zamolio Nadbiskupa u ime dra Korošeca,[527] neka se iz tog saopćenja brišu riječi: „Gaženje svetosti ugovora, uvrede Sv. Oca", jer da to jako vrijeđa sadanju Stojadinovićevu vladu. Ako se to ispusti, da će se saopćenje smjeti štampati, a da ih ni poslanica na puk ne vrijeđa toliko, jer se može krivnja zapostavljanja katolika prebaciti na prošle vlade. Nadb. je rekao, da je to čuo „Quod scripsimus, scripsimus",[528] i nije dao da se to briše, te tako komunikej nije u štampi objavljen. Ovaj puta nadb[iskup] kao delegat Episkopata nije išao s predstavkom u Beograd jer i prije taj pohod s predstavkama nije ganuo one na vladi. Vladi je bio neugodan taj istup Episkopata ipak nisu reagirali, nego su gledali kako bi ublažili gnjev Nadbiskupov. Eto ih prigodom 40. rođendana Nadbiskupova gdje brzojavno čestitaju.

527 **Anton Korošec** (Biserjani kraj Videma ob Ščavnici, 12. V. 1872. – Beograd, 14. XII. 1940.), slovenski političar. Katolički svećenik. Organizator Katoličke narodne stranke u Štajerskoj; od 1906. zastupnik Slovenske narodne stranke u Carevinskom vijeću Austro-Ugarske, gdje je 30. V. 1917., kao predsjednik Jugoslavenskoga kluba, pročitao Svibanjsku deklaraciju u kojoj se zahtijeva ujedinjenje Slovenaca, Hrvata i Srba u Austro-Ugarskoj u samostalno državno tijelo u okviru Monarhije. U vrijeme raspada Austro-Ugarske, Korošec je bio predsjednik Narodnoga vijeća SHS-a i u tom je svojstvu s N. Pašićem 9. XI. 1918. sklopio Ženevsku deklaraciju, kojom srpska vlada priznaje Državu SHS kao politički ravnopravnoga partnera Kraljevini Srbiji u provođenju ujedinjenja južnoslavenskih narodâ. Bio je potpredsjednik prve vlade Kraljevine SHS. Kao vođa Slovenske narodne stranke sudjelovao je (od 1917) u mnogim vladama. Godine 1924. potpredsjednik vlade, a 1924. i 1928. ministar unutrašnjih poslova. Nakon atentata na S. Radića prišao je kralju i kao predsjednik vlade (1928) pomogao uvođenju Šestosiječanjske diktature. Bio ministar u Živkovićevoj vladi 1929. Godine 1933–34. zatvoren na Hvaru. U ljeto 1935. bio u Stojadinovićevoj vladi ministar unutrašnjih poslova. Godine 1939. predsjednik Senata, 1940. ministar prosvjete u vladi Cvetković–Maček. U svojem dugogodišnjem političkom radu zastupao je konzervativna stajališta, pa je kao takav bio jedan od najvećih konzervativaca u nizu jugoslavenskih vlada.

528 Što je zapisano, ostaje zapisano (lat.)

Beograd 2H 804-33-8-12-30

Molim vas da izvolite primiti na vaš četrdesetgodišnji rodjendan moja najsrdačnija čestitanja i najljepše želje za budućnost. – dr. Milan Stojadinović, predsednik ministarskog saveta

Beograd 1 3138 23 9 1215

Sa najživljim željama čestitamo rodjendan i molimo da vjerujete u naše odano poštovanje. – armiski general jurisys

Susak 1 688 22 8 8 10

Molim vašu preuzvišenost da primi prigodom danasnjeg rodjendana najiskrenije čestitke – odani ban Viktor Ružić[529]

*[530] U ovim je dnevnicima ubilježeno i uljepljeno dosta stranica o predmetu spora među križarima i Domagojcima. Episkopat je morao učiniti nešto da tu stvar riješi jer je mnogo stradavao ugled Episkopata, budući se znalo i vidjelo tko s kojom stranom simpatizira. Odbor trojice biskupa dugo je radio i izrađivao te su se na ovim konferencijama imala riješiti konačna redakcija uređenja K. A. (Odbor trojice: dr. Srebrnić, dr. Akšamović, Mons. Pašić). Osjećale su to jedna i druga strana te su i usmeno i pismeno nastojali privući pažnju svaki na svoju stranu. Kanonik Pilepić u Splitu izdao je knjižicu kao rukopis o K. A., Križarima i Senioratu;[531] dr. Protulipac je napisao u Nedjelji članak: „Mi ostanemo na svome putu (Mi pak ostanemo kuker smo bili... Kaj nam pak moreju) i slično. Riješeno je tako da Kt. Muževi i kat. žene ostaju jedna organizacija i jedina te vrste (nema više križ. starješina i Domagoj. Seniora (Seniorat može ostati kao društvo, ali ne kao dio kat. Akcije).

Ostaje križarska grana Kat. Akcije i K. A. koju je uveo zagr. Nadb.

529 Umetnut novinski članak pod naslovom „Biskupska konferencija o filmu „Hrvati u svetoj Zemlji". Slijedi novinski članak „S Hrvatskim Metropolitom kroz svetu zemlju", „Hrvatski ratnici kod Marije Bistrice".

530 U prijepisu *Dnevnika* kojeg imam nisam naišao na ove dijelove *Dnevnika* koje je u svom feljtonu napisao Ljubo Boban. Stoga ih ovdje prenosim kako je Boban napisao.

531 A. PILEPIĆ, *In aedificationem. Pismo svećenika braći svećenicima o problemima naša Katoličke akcije,* Split, 1938.

za omladinu (SKOM, GROM, đačka omladina). Dozvoljeno je organiziranje novih društava križara što je dosad bilo zabranjeno. Određeno je da jedna i druga strana svoja pravila prilagodi smjernicama izdanim od Episkopata. Domagojsko društvo stupilo je u K. Akciju pod svojim imenom. Tako je Episkopat stjerao u kolotečinu svojim smjernicama jedno i drugo i malo ih je to pritisnulo te je izgleda jaz među nepodnošljivosti postao manji.

* Primirje u borbi Križari – Domagojci (Seniori)

Kad su biskupi zajedničkim normama malo u liniju stjerali jednu i drugu stranku, a Episkopat je zabranio pod suspenzijom ispo facto svećenicima pisati o sporovima u K. A., kao i davati gradiva za takvo pisanje, nastalo je zatišje. Osim toga pridošao je novi momenat: „Domagojci“ su konačno stupili u K. A. I sad je došlo do idejnog mimorazilaženja između samih domagoj[skih] Seniora: jedni su zato da đaci budu čista (đačka orgnaizacija) K. A. nadb. zagrebačkog (Jesih, dr. Lončar), a drugi idu za uskršenjem stare đačke Lige (dr. Perović franj. i dr. Bakšić). I te razlike među njima absorbiraju ih te to opet doprinosi oslabljenju napetosti stava spram križarstva.

Euhar. Svjetski kongres u Pešti 25-27. V.

Kongres je bio svjetski – universalni. Bio je prekrasno priređen i organiziran. S naših strana išla je većina biskupa i hodočasnički vlak. Bili su lijepo susretani. Nešto je bilo preskupo za naše prilike.[532] Naša se vlada bojala da će Hrvati ovdje manifestirati privrženost Habsburgovcima napose zato što je drugi dan iza Euh. kongresa bio dan Sv. Stjepana.[533] Zato su se Hrvati morali vratiti kući odmah u noći nakon završetka Kongresa.

M. P.

532 Umetnut novinski članak pod naslovom „Polazak Hrvatskog Metropolite na euharistijski kongres“.

533 Sve nekdašnje zemlje u sastavu Ugarsko-hrvatskog kraljevstva spadale po mađarskoj terminologiji u Zemlje sv. Stjepana. Krunidba prvog kršćanskog mađarskog kralja Stjepana I. (mađ. *István*), koji je kasnije proglašen svetim, označila je početak mađarske državnosti. Danas je Kruna dio mađarskih državnih simbola, grba i zastave, što se u nekim okolnim zemljama (pa i Hrvatskoj) tumači kao znak mađarskih pretenzija na njihova područja.

Kraljevine Jugoslavije
Ministar unutrašnjih poslova Beograd, 26. marta 1938.

Gospodine Nadbiskupe,

Šaljem Vam jedan primjerak izvještaja o političkom karakteru Euharističkog Kongresa u Budimpešti, koji izvještaji su mi stigli u toku posljednjeg vremena.

Šaljem Vam radi toga, da ste izvješteni o političkoj atmosferi, koja se stvara oko ovog Euharističkog Kongresa i da, ako nađete za celishodno obratite pažnju na ove pripeme i Glavnom odboru Euharističkog Kongresa u Budimpešti.

Izvolite, Gospodine Nadbiskupe, primiti uverenje mog odličnog poštovanja.

Izvještaji o političkom karakteru Euharističkog kongresa Budimpešti

Pov. I. br. 59660

Predsedništvo Min. Saveta izveštava: U toku 1938. god. biće u Budimpešti održan veliki međunar. Euharistički kongres na kome će učestvovati oko 100.000 lica. iz inozemstva. Za nas je važna činjenica što će ovaj kongres i pored toga što se sa Mađarske strane stalno naglašava njegov čisto verski karakter, ipak biti iskorišten i u političke ciljeve.

Za nas je ovo značajno zbog toga što se u priređivačkom odboru računa da će Kongresu prisustvovati ne manje nego 10.000 Jugoslavena. Prema pouzdanim obaveštenjima postoji tendencija da se ovaj Kongres politički iskoristi u dva pravca. U prvom redu ovaj Kongres bi imao da se uptorebi za veličanje ideje Sv. Stevana, dakle revizionizma. U vezi s tom namerom interesantno je da istovremeno sa Kongresom pada i velika proslava Sv. Stevana.

Nije potrebno naročito naglašavati da će Kongres na posredni način svakako manifestovati i svoju privrženost Habsburškom domu, ali on i bez toga zaslužuje da mu se sa naše strane ukaže naročita pažnja i da se blagovremeno u pogledu učešća naših državljana poduzmu potrebne mjere.[534]

534 Umetnuto više kratkih pisama (poziva) na francuskom jeziku od organizatora Euharistijskog kongresa u Budimpešti naslovljenih na nadbiskupa Stepinca.

Pov. I. Br. 61238.[535]

Min. in. Poslova izvještava: Da je Nadvojvoda Oto Habsburški pozvan na Euharistički kongres u Budimpeštu i da će po svoj prilici delegirati da ga predstavlja njegov stalni zamenik i pomoćnik grof Šigraj s razloga što po zakonu o detronizaciji šef Habsburške kuće ne može da uđe u Mađarsku.

Pov. I. br. 64489.

Centralni presbiro izvještava:

Da se očekujue da će iz Severne i Južne Amerike na Kongres u Budimpešti doći 25-30.000 učesnika i da će američki Hrvati biti dobro zastupljeni. U vezi sa ovim Min. in. poslova izvještava da će uz Hrvate-hodočasnike iz Amerike doći i Ante Došen, glavni sekretar Hrvatskog domobrana i urednik Nezavisne Države Hrvatske i da će po svršetku kongresa iskoristiti priliku, da bi u Pešti, a potom i u Beču došao u dodir sa vodećim ličnostima Hrvatske emigracije, naravno sve u cilju pripremanja pojačane „Ustaške" akcije. Posle toga Došen ima namjeru da u tom cilju poseti i dra Antu Pavelića.

Pov. I. br. 3920.

Ban. uprava u N. Sadu izvještava Predstojnika grad. Policije u Senti prema kojem su Mađari voljni čisto verski kongres pretvoriti u nacional. manifestaciju koja će kulminirati u tome da će kongresisti biti blagosiljani rekvijem desne ruke prvog mađarskog Kralja iz Arpadovske kuće Stevana koji je proglašen za sveca katoličke crkve.

Pov. I. br. 10317

Delegat u Beču izveštava: Da je obavešten da će na Euharističkom kongresu u Budimpešti doći veći broj naših iseljenika a specijalno američkih Hrvata katolika koji bi posle toga obišli i svoj zavičaj u Kraljevini. Kao izaslanici katoličko-hrvatske zajednice u Americi a sporazumno sa Hrvatskim domobranom biće poslata na Kongres lica koja su pristaše ustaša,

535 Nadbiskupu Stepincu bili su dostavljena i ova izvješća.

ali koja se nisu vidno dosada isticala, kako ne bi našim vlastima palo u oči.

Pov. I. br. 14171

Min. inostr. poslova izveštava: Da je federacija mađarskih studenata Mehafoz povodom predstojećeg kongresa izdala kartu 1000-godišnjice Mađarske te mađarski studenti preporučuju da je svaki mađarski dom urami. Na karti naznačene su sve mađarske županije u opsegu krune Sv. Stevana do 1918. godine uz oznaku današnje mađarske granice. Na ovoj karti kao mađarske označene su županije: Zagreb, Belovar, Osijek, Virovitica, Gospić, Vukovar, Karlovac i Križevci. 26. marta 1938.[536]

Nadbiskupov pratioc u Peštu

bio je njegov tajnik dr. Franjo Šeper. Iz njegovih bilježaka vadimo sljedeće podatke o Kongresu, koje je dobro pribilježiti.

† 22. V. prije podne bio je nadb. na Mariji Bistrici kod invalidskog hodočašća. Svršivši ondje funkcije sjeo je na auto da se vozi u Zagreb, gdje je već u 1 sat sjedio sa tajnikom u vlaku za Budimpeštu. U tom vlaku putovali su: biskupi: dr Srebrnić i Butorac; Ujević, što ga je nadbiskup uzeo sa sobom kao izvjestitelja „Hrv. Straže“; Oo Grivin i Poglajen D.J. Navečer u 1/2 9 stigli su u Budimpeštu gdje ih je na kolodvoru dočekao jugoslavenski poslanik Dr. A. Vukčević s osobljem poslanstva. U svome autu odvezao je poslanik nadbiskupa i tajnika u odredjeni stan kod gdje Lujzevom Geist u i. Döbrentei ter 6. veleposjednice.

† 23. V. Služio Nadb[iskup] sv. Misu u obližnjoj crkvi sv. Katarine. U 11 sati prisustvovao je u krunidbenoj crkvi dočeku papinskog legata. Iza dočeka kardinalova učinio je nadb. posjet jugosl. Poslaniku Vukčević. Poslije podne bio je u samostanu pavlina i kod primasa mađars. Šeredy-a u audijenciji.

536 Umetnuto pismo u kojem poslanik Kraljevine Jugoslavije u Budimpešti dr. A. Vukčević poziva Stepinca na ručak.

† 24. V. U 11 sati na otvorenju međunarodne izložbe Karitasa, u 6 sati u industrijskoj dvorani bio je nadb. na pozdravu što ga mađarski katolici prirediše kard. Legatu.

† 25. V. Prije podne lijevala je kiša. Poslije podne bijaše vedro, te je u 16,30 na trgu Junaka obavljeno svečano otvorenje Kongresa. Od toga dana imao je Nadb. besplatno na raspolaganju jedan auto sa šoferom.

† 26. V. Na Spasovo u 11 sati prisustvovao je Nadb. u kapucinskoj crkvi zborovanju za Hrvate. Tim zborovanjem Hrvata pribivao je i nekadanji ban hrvatski /mađaron/ barun Ivan Škerlecz.[537] Isti je nadbiskupu učinio posjet, a Nadb. mu jer posjeticom uzvratio. U 10 sati bio je kod regenta Hortia na soaren.

† 26. V. Spasovo: U 11 sati prisustvovao je Nadb. zborovanju Hrvata u kapuc. crkvi. Uveče je bio na Dunavu u noćnoj teofor. procesiji na lađama.

† 27. V. U 7 sati držao je Nadb. u kapuc. crkvi propovijed za Hrvate. U 11 sati posjetio hrv zborovanje u Budai Visado. U 4 sata bilo je međunarodno zborovanje na kojem je u ime Hrvata govorio prof. medic. fakulteta u Zagrebu Dr. Miroslavić. U 8 sati bio je Nadb. i govorio na conveniat-u Germaničara.

† 28. V. uvečer na soareu u parlamentu.

† 29. V. U 9 sati kod pontif. Miše Kardinala legata, i u 4. sata po podne bio u teofor. procesiji, koja je izašla iz crkve sv. Stjepana, a završila na trgu Junaka uz pljusak kiše. Kraj bazilike sv. Stjepana vele da su visjele tri orijaške hrvatske zastave.

---

537 **Ivan Škrlec (Skerlecz)** (Oroszló, Madžarska, 30. VII. 1873. – Budimpešta, 12. I. 1951.), hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban. Nakon studija prava u Pečuhu i Budimpešti, bio je pravni vježbenik u hrvatskom ministarstvu u Budimpešti, a potom tajnik u predsjedništvu ugarske vlade. God. 1911. postao je ministarski savjetnik, a razrješenjem S. Cuvaja s položaja hrvatskog komesara (1913) bio je postavljen na dužnost komesara u Hrvatskoj i Slavoniji sa zadaćom smirivanja političkih prilika. Posredovao je u pregovorima Hrvatsko-srpske koalicije s predsjednikom ugarske vlade I. Tiszom, koji su doveli do ukidanja komesarijata i do povratka ustavnoga stanja. God. 1913. bio je postavljen za bana te je utjecao na povlačenje tzv. željezničarske pragmatike i provođenje izbora, nakon kojih je Hrvatsko-srpska koalicija došla na vlast. Nakon Tiszina pada dao je ostavku na položaj bana (1917), a od završetka I. svjetskog rata živio je u Madžarskoj.

† 30. V. prije podne sjeo je Nadb. sa tajnikom u vlak te u 5 sati bio u Zagrebu uz najljepše dojmove s Kongresa.

† Dne 5. i 6. VI. t.j. na duhove i duhovni ponedjeljak dijelio je Nadb. sv. potvrdu u katedrali /i preuzv. Salis te Rodić/ a ponedjeljak popodne pošao na kanonsku vizitaciju.

* Stepinac nerado spominje Mačeka

Dok preuzv[išeni] nadb[iskup][538] voli često spominjati dr. Vlatka Mačeka, nadb[iskup] dr. A. Stepinac nikada to ne čini. Dapače ni u Sarajevu prigodom bakljade kad je govorio neposredno iza riječi nadbiskupa Šarića: „da hrv. Metropolita voli dra Mačka i da Dr. Maček voli njega" – nije Stepinac uopće spomenuo ime – dra Mačka. Njega naime smeta njegov konkubinat. To je Nadb. Stepinac pred godinu dvije otvoreno rekao Dru Mačku prigodom jednog sastanka. Dobro je spomenuti u vezi s time i slučaj novoga ljeta sa kanonskim pohodom i dijeljenja Sv. Potvrde u Kupincu, gdje živi Dr. Maček. Imao je to objaviti biskup Dr. Franjo Salis.[539] Dr. Maček htio je svakako da u svom dvorcu dade večeru za biskupa prirediti. No nastalo je pitanje: bude li biskup dulje u domu – na večeri gdje će fungirati kao domaćica i supruga – gđa civilno vjenčana s Dr. Mačekom neće li to biti tacite approbatio concubinatus. Biskup Salis je dugo razmišljao što da učini. Odlučio je iz Zagreba dolaziti svako jutro u pojedine župe, susjedne, pa i u Kupinec – poslije objeda se vraćati. Tako je izbjegao večeru u domu Dr. Mačeka. Posjet kratki službeni mu je učinio kao vođi Hrv. naroda, a dr. Maček došao je na crnu kavu u župni dvor na dan svečanosti.

* Nadb[iskup] kod princa Pavla, tajnik kod Stojadinovića

Ovih dana imao je nadbiskup audijenciju kod kneza Pavla na Brdu kod Kranja. Kako su naime iza otklona konkordata nastali vrlo nategnuti odnošaji između nadbiskupa i vlade, nastojao je po nekoliko puta g. Stojadinović, da dođe u kontekst s nadbiskupom, pa mu je u nekoliko navrata poručio preko raznih osoba (napose preko zagrebačkog

538 Nadbiskup sarajevski Ivan Šarić.

539 Biskup Franjo Salis-Seewis (15. I. 1872. – 27. X. 1967.).

načelnika Peičića) da će vlada dati katoličkoj crkvi *via facti*[540] sve što joj je imao dati konkordat. Nadbiskup tome nije mogao vjerovati i te je otklonio da se sastane sa Stojadinovićem. Na ponovne molbe bana Ružića, pristao je konačno na to, da pošalje svoga delegata Stojadinoviću i to u osobi svoga tajnika dr. Šepera, a sam da će ići knezu Pavlu. Ban Ružić došao je s tajnikom Šeperom do nadbiskupa u Sv. Križ nad Jasenico gdje je nadbiskup bio na oporavku i tu je nadbiskup pismeno formulirao svoje zahtjeve za Stojadinovića, koje je delegat dr. Šeper uručio Stojadinoviću.

Nakon ručka u Sv. Križu sjeo je nadbiskup u auto i u pratnji dr. Hrena otputovao na Brdo. Knez ga je dočekao vrlo ljubazno i dugo razgovarao s njime. Knez se je izgovarao time, da ga Maček nije htio ni malo poduprijeti, pa su si Hrvati mnogo krivi, da nije došlo do konkordata. Knez je zamolio preuzvišenoga u koliko bi ostao još na ferijama u Sloveniji da bi mu bilo vrlo drago, da dođe jednom na ručak k njemu, da ga i kneginja Olga upozna. Oprostio se s knezom Pavlom ali i opet pod dojmom, da se politički kurs neće mijenjati i da će Crkva i dalje morati teško trpjeti uslijed nesređenih prilika, jer Hrvati nisu zadovoljni. Na prigovor kneza, da nije imao od katolika potpore u konkordantskoj borbi odgovorio je nadbiskup, da nije ni čudo, kad cenzura nije dala ni pisnuti o konkordatu katolicima, dok su pravoslavci štampali letke i brošure na vagone protiv konkordata.

U isto vrijeme dok je nadbiskup bio na Brdu, ban Ružić sa nadbiskupovim tajnikom otišao je na Bled k Stojadinoviću. Ovaj je bana sa nadbiskupovim tajnikom zadržao na večeri, pa mu je tajnik prije večere uručio pismeno formulirane zahtjeve nadbiskupa, koji su se uglavnom kretali oko prosvjetne politike vladine prema katoličkom školstvu. Nadbiskup je najenergičnije protestirao protiv praktičnog dokidanja preparandija u Zagrebu, Sarajevu, Ljubljani i Mariboru i zahtjevao da se ostavi *status quo*. Zahtjevao je otvorenje klasičnog odjeljenja na gimnaziji sestara u Zagrebu (što je i uspjelo) i mnogo drugih stvari u vezi sa

540 Via facti (lat.), putem činjenice; samo po sebi.

školom. Međutim se Stojadinović pokazao i opet majstor. Izjavio je tajniku, da vlada kani nadbiskupa odlikovati jednim od najviših odlikovanja samo ne zna još pravo koje bi nadbiskup tražio, pa neka mu tajnik što prije javi.

Kad je tajnik kasnije saopćio nadbiskupu ovu stvar, nadbiskup je otklonio i uputio tajnika, da piše predsjedniku vlade, da će za nadbiskupa biti najljepše odlikovanje, ako ispuni zahtjeve katoličke Crkve. Drugo odlikovanje nije za sada oportuno. Vidjelo se da želi pošto poto nadbiskupa primiriti zbog konkordata, a onda bi opet sve išlo po starom. Obećao je tajniku mnogo toga, ali kad je nadbiskup saslušao referat tajnikov bio je na čistu, da se situacija neće ni malo promijeniti u korist katoličke crkve.[541]

Nadb. u smrtnoj opasnosti zbog upale slijepog crijeva

† **14. i 15. VIII 1938.** bio je Nadb. na Kongresu u Petrinji. Pod konac popodnevne procesije 15. VIII. silno ga je zabolilo i oblio znoj. Već onog proljeća također je imao teški napadaj na krizmi u Kobašu.

† **15. VIII.** uvečer iza 9 sati povratio se Nadb. u pratnji dr. Baušića iz Petrinje.

† **16. VIII.** Ujutro tužio se Nadb. na bolove u trbuhu desno dolje. Dr Lachert otsutan u Varažd. Toplicama i Dr. Sučić je isto odsutan. Po savjeu Dr. Hrena zvali smo dr. Bogičevića, koji je prvotno mislio da je pokvaren želudac i neuralgija. Nadb. ostaje u krevetu.

† **17. VIII.** Nadb. je misio u kućnoj kapeli, a zatim u krevet išao. Uvečer u 1/2 temper. 38,8 Dr Bogičević konstatira appendicitis. Pozvan i Dr Budisavljević, odlučeno za operaciju. Oko 3/4 10 navečer prevezen je Nadb. u bolnicu milosrdenih sestara nakon što ga je o. Foretić D. I. njegov ispovjednik ispovjedio. Odlazeći u bolnicu izrekao je riječi Star. Zavjeta: „Tko je sagriješio, predaje ga Bog u ruke liječnicima". Oko 1/2 12 bila je izvršena operacija po dr. Budisavljeviću jer je vršioc dužnosti šefa kirurgije odjel bolnie čas, sestara dr Vinek bio na dopustu. Bilo je već zadnje vrijeme za operaciju.

541 Umetnuta slika sa Euh. Kongresa u Petrinji.

† 18. VIII. bili ujutro kod Nadb. u bonici dr. Bogičević i Budisavljević,[542] popodne biskup Carević, tajnik dr. Šeper i ceremon Nežić. Ban Dr. Ružić poslao svog tajnika s viješću da se princ Pavle zanima za uspjeh operacije.

† 19. VIII. liječnici izdali bilten. Nadbiskupa posjetili: poljski konzul, tajnik, direktor Mikulček, preuzv. Salis, dr. Bakšić. Liječnici zabraniše posjtete. Telefonski pitaše za zdravlje: gđa Peičić načelnikovica, šef kabineta kr. namjesnika Perovića, Mošinsky, protestantski župnik Becker po nalogu biskupa Poppa, mons. Golik iz Senja. Poslije podne bio je u tajništvu finski konzul Berkeš, koji je donio i vizit kartu finskog poslanika iz Beograda Talas-a. Telegrani: Peičić, Vedriš, Mišić. U 5 sati su delegati slovenskih akademičara idući na kongres Pax Romane u tajništvu predali spomen – knjigu. U noći doputoao biskup Akšamović, drugi dan otišao.

† 20. VIII. stanje Nadbiskupovo dobro. U bonici postavljena naša dvorska knjiga kod portira za upis eventual. posjednika.

† 22. VIII posjetili Nadb[iskupa] ban dr Ružić, dr. Slamić i dr. Šeper.

† 25. VIII. Iz rane se izpod kože izlučuje uvijek nešto gnoja. Nadb, jede normalno, nema temperaturu. Izvadiše nadb. cjevčicu.

† 26. VIII. Došla vijest da je naš ban Dr. Ružić po vlastitoj molbi razriješen dužnosti bana. Nadb. ustao iz kreveta i boravio u fotelji. U dvoru bio češki Konzul i novi poslanik. Vizitkartu ostavio je i franc. konzul i dva druga francuza.[543]

† 27. VIII. u 11 sati posjetio je Nadb. u bolnici ministar Dragiša Cvetković.[544] Bio je i poslanik Mikašinović i najavio za sustra posjet min. Letice. U 1/2 1 bio je opet kod Nadb. ban Ružić i rastumačio za što

---

542 **Julije Budisavljević** (Požega, 2. III. 1882. – Innsbruck, 5. V. 1981.), kirurg. Završio studij medicine 1907. u Innsbrucku, gdje je potom radio kao asistent na kirurškoj klinici. God. 1919. izabran je za redovitoga profesora kirurgije zagrebačkoga Medicinskog fakulteta, pri kojem je 1921. osnovao i do 1953. vodio Kiruršku kliniku. Napose se bavio problematikom peptičkog ulkusa.

543 U fondu Viktora Novaka pod ovim datumom stoji: „S Viktorom Ružićem izgubili smo dobroga, finoga, pravednoga i Crkvi sklonog bana, kakova valjda neće biti ni u slobodnoj Hrvatskoj. Skinuo ga Stojadinović jer se nije htio zalagati za JRZ. Karakternost izbija iz njegova odstupa. Poslove bana vrši podban, pravoslavac Stanoje Mihaldžić." ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., pod br. 259.

544 **Dragiša Cvetković** (Niš, 15. I. 1893. - Pariz, 18. II. 1969.), srpski i jugoslavenski političar. Predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije u razdoblju 1939. - 1941. godine.

je odstupio, jer su od njega tražili da bi se zalagao za propagiranje JRZ, a on to neće.

† 28. VIII. (jedna riječ precrtana masatilom i ne može se pročitati) Odlazio ban Ružić. Na kolodvoru bili kod ispraćaja direktor Mikulček i dr. Šeper, tajnik.

† 29. VIII. Posjetio Nadb.-a komadant armije Jurišić.

† 30. VIII. o podne doputovao kanonik Cardyn, osnivač JOC-a u Belgiji. Nadb. ga dočekao na kolodvoru, odsjeo u dvoru te primio i zagrebačke pionire K. A. na razgovor. Posjetio i Nadbiskupa.

† 31. VIII Nadb[iskup] je prvi puta misio iza operacije u sakristiji kapele bolničke, ali gennflektirati nije smio. U dvoru je odsjeo Able Gremand, gener. Tajnik Pax Romane iz Friburga. – Verchave, rektor kat. nove škole iz Lillea, Able Gremand je s prof. Ehrichom posjetio Nadb. i kanonik Pfeiffer iz Košića.

† 1. IX. otputovali su svi ti gosti koji bijahu na ovogodišnjem zasjedanju Pax Romane na Bledu, gjde je i Nadb. imao zastupati kat. Episkopat Jugosla. koji bijaše preuzeo pokroviteljstvo.

† 4. IX. posjetio Nadbiskupa – radi bolesti resignirani benedik. opat grof Neuberg /sada u Seckau-u/ koji će davati duh. vježbe gospođama društva sveudilj klanjanja.

† 5. IX. bio kod Nadb. biskup Mišić. Sada slijede razni podaci napose novinski o bolesti Nadbiskupovoj.

* S Viktorom Ružićem izgubili smo dobroga, finoga, pravednoga i Crkvi sklonoga bana, kakovih valjda neće biti ni u slobodnoj Hrvatskoj. Skinuo ga Stojadinović jer se nije htjeo zalagati za JRZ (Jugoslavenska radikalna zajednica, vladajuća stranka u državi – op. ur.). Karakternost izbija iz njegova opstupa. Poslove bana vrši podban, pravoslavac Stanoje Mihaldžić. Pri odlasku dra Ružića iz Zagreba bili su u ime Nadb[iskupa] na kolodvoru tajnik dr. Šeper i direkt. imanja Mikulček.[545]

* Hitler uzeo Čehoslovačkoj Sudete

Čehoslovački centralist. režim srušen. Slovenci[546] došli do Autonomije i Ukrajinci.[547] Kako smo opisali da je u ožujku Hitler uzeo Austriju, tako

545 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Oproštaj bana dr. Ružića", „Ostavka dra. Viktora Ružića", „Slovački katolički sveuštilištarci u Zagrebu".

546 Slovaci.

547 Dio Čehoslovačke zvan prikarpatska Ukrajina.

da je u početku listopada Češkoj uzeo područje tzv. Sudetskih Nijemaca. Skoro je došlo do rata svjetskoga, te se sastaše u Münchenu Chamberlein za Engleze, Mussolini za Italiju, Hitler za Njemačku i Daladier za Francuze. Druge nije bilo, dodijeliše Hitleru Sudete.[548] Češka vlada da se iznutri osigura dade Slovacima autonomiju, isto i Ukrajincima. Evo podataka iz štampe o tim događajima.[549]

* Sad su Mađari počeli tražiti neke krajeve Slovačke i Čehoslovačke Ukrajine. Priložena karta govori o njihovim zahtjevima. I dobili su neke krajeve i zauzeli.[550] Bezboštvo Čeha krivo je rasulu.[551] Slovačka delegacija došla je u Zagreb aeroplanom i zatražili su da bi izvjestitelj „Hrv[atske] Straže" pošao s njima u Slovačku. Kako Dr. Andrića nije bilo u Zagrebu, išao je jedan novinar od „Hr. Dnevnika". Mađarski konzul je htio znati svrhu dolaska.[552]

548 Münchenski sporazum, naziv za sporazum o odvajanju Sudeta od Čehoslovačke, koji su 30. IX. 1938. u Münchenu sklopili predsjednici britanske i francuske vlade N. Chamberlain i É. Daladier s A. Hitlerom i B. Mussolinijem. Samo nekoliko tjedana nakon okupacije Austrije u ožujku 1938., Hitler je otvorio novu krizu (Sudetska kriza), zahtijevajući da se Sudeti (Sudetenland) u Čehoslovačkoj, u kojima je živjela njemačka manjina, pripoje Trećemu Reichu, prijeteći otvoreno ratom ako se tomu ne udovolji. Pozivao se na to da je stvaranjem Čehoslovačke zanijekano pravo sudetskim Nijemcima na samoodređenje i njihovo pravo da se priključe Njemačkoj. Istodobno su se francuska a napose britanska vlada, nespremne za rat, odlučile za politiku popuštanja *(appeasement)* i neprestano pritiskale Čehoslovačku (Runcimanova misija) na popuštanje Hitleru, »kako bi se izbjegao rat«. U pregovorima s Hitlerom u rujnu 1938. zahtijevale su jamstva da pri odvajanju neće biti korištena sila te da neće biti daljnjih teritorijalnih zahtjeva na račun Čehoslovačke. Münchenskim sporazumom Čehoslovačka je izgubila oko 29 000 km² svojeg teritorija i 3,6 milijuna stanovnika (25%); bez borbe je morala predati svoje jake utvrde prema Njemačkoj, izgubila je oko 66% ugljena, 70% željezne i čelične industrije, 90% industrije porculana, oko 80% lignita i 80% kemijske industrije. Nakon toga započeo je raspad države pokretanjem pitanja osamostaljenja Slovačke, do čega je došlo u ožujku 1939. Njemačka je tada okupirala njezine preostale dijelove. – Münchenskim sporazumom dovršena je revizija Versailleskoga sporazuma i konačno ostvareno veliko njemačko ujedinjenje. Međutim, Hitlerove pretenzije za širenjem učinile su da Münchenski sporazum nije bio kraj agresivne vanjske politike, nego uvod u II. svjetski rat. Vidi: Frank, MCDONOUGH, *Hitler, Chamberlain and Appeasement*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

549 Umetnut novinski članak pod naslovom „Cio svijet čeka Hitlerovu večerašnju objavu".

550 Uz posredovanje Trećeg Reicha i Italije sazvana je konferencija u Beču. Prvom bečkom arbitražom 2. studenog 1938. Čehoslovačka je bila prisiljena prepustiti 11.833 km² Slovačke i južnog Zakarpaća Mađarskoj. Tako je oko 590.000 Mađara, ali i 290.000 Slovaka i 37.000 Ukrajinaca ušlo u sastav Kraljevine Mađarske.

551 Umetnuto pismo na njemačkom jeziku mađarskog konzulata u Zagrebu od 24. listopada 1938. u kojem moli Stepinca za podatke o svrsi dolaska slovačke delegacije u Zagreb.

552 Umetnut novinski članak pod naslovom „Pastirsko pismo kardinala Karla Kašpara – Istina će vas osloboditi! Bog ostavlja samo one, koji su ostavili njegov zakon".

† 14. X. 1938. Ove zaplijene jasno govore o tijesnoj povezanosti Stojadinovićeve vlade sa Njemačkom. Kao što smo nekoć bili kolonija Francuske, tako izgleda hoće Njemačka sada da nas zahvati.[553] „Jut[arnji]. List“ 11. X. 38.[554]

Audijencije kod Nadbiskupa

† 17. X. Kerubin, Šegvić, Dr. Šćetinec, Dr. Gahs, dekan Lehpamer, Kreš, Pećnjak, Mađarski konzul, A. Štimac, ins. ban. uprave.

† 18. X. Herman Trdan, docent Joakimović, Franjo Šanjek, preuz. Njaradi.

† 19. X. Sakač Martin, uprav. ž. Prekrižje, Zora Feller, O. Jambreković, rektor dječjeg. sjemen., kapelan Igrec, Julius Meinl, gdja Janja Šimatović, dr. Šimrak, senator Dr. Pernar.

† 20. X. Zora i Christa Feller, Ferdo Muretić, uprav. ž. Rovišće, Nemčić žpk iz Zrina, Dr. lach iz Dugogsela, Klasić, kapel. Bjelovara, Dr. Rittig, O. Poglajen D.I. Mons Zagoda; Gabr. Prekratić upr. ž. Draganci, Maks Stepinac, Butorac, Lach – Dugoselo.

† 21. X. Dr. Lach iz Digogsela.

† 22. X. Stjepan Dumić, Mons. Milan Crnek, dr. Gustav Braun, prof. Tomić, Dr. Šćetinec, Dr. Kolarek.

> Prevzvišeni gospod nadškof!
>
> V prilogi mi je čast poslati Vam priloženo poročilo, katero sem dobil od Kralj. banske uprave v Sarajevu. Blagovolite, prevzvišeni nadškof, sprijeti izraze mojega odličnoga spoštovanja.
>
> 14. IX. 1938. D. A. Korošec

Banska uprava u Sarajevu dostavlja izvještaj Načelnika Sreza travničkog o kanonskoj vizitaciji nadbiskupa Dr. Šarića u Srezu travničkom,

553 Ovaj odlomak nejasan jer fale neki novinski članci.

554 Umetnut novinski članak pod naslovom „Raspuštena skupština. Novi izbori odredjeni za 11. prosinca“.

pa se iz toga vidi, da su ga svuda sem u Travniku dočekali pored vernika i predstavnici biv. HSS. Nadbiskup je svuda govorio kao eksponent Mačekov i pozivao težake da kliču dr. Mačeku. Župnicima je stavljao u dužnost da osnivaju križarska društva. Palo je u oči da je doček u Travniku bio vrlo slab. Tu ga je pozdravio učitelj Maštrović iz Travnika. U svom odgovoru nadbiskup je govorio o Mačeku ističući da je on ponosan što je Maček njemu i Hrvatima vođa i da treba svi oko njega da se zbiju. Dalje je rekao da je Dr. Maček otišao u Beograd da izloži želje Hrvata i naglasio „da u Beogradu jedanput treba da uvide da se u ovoj državi ne može vladat bez 5,000.000 Hrvata, i da je današnji način upravljanja samo krparenje".[555] Svoj govor završio je kličući Dr. Mačeku i Hrvatskoj. Na banketu u Travniku prisustvovali su Komandant mesta i sreski načelnik. Nije bilo nikakvih incidenata, a 27. avgusta t. g. nadbiskup se vratio u Sarajevo.

* Spomen-crkva u Biskupiji

Najkatoličnijem hrvatskom Kralju Zvonimiru[556] podigoše spomen-crkvu sinovi današnje Kroacije. Mons. Matija Stepinac izdao je god. 1905. knjigu pod naslovom: O drevnom događaju – nove misli iliti o nasilnoj smrti kralja Zvonimira te njegovim posljedicama za hrvatski narod.[557] U toj knjizi prastric Nadbiskupov predlaže da se u cijelom hrv[atskom] narodu povede jedna ekspijacija za ubijstvo Zvonimirovo, napose da se sagradi zavjetna crkva. Ta se želja njegova o crkvi ispunila. Kninski franjevci sa gvardijanom o. Bernardom Topićem na čelu uz doprinose dobrih Hrvata na kninskom polju u mjestu Biskupija zvanom podigoše po Meštroviću zamišljenu spomen-crkvu sa 3 zvona od kojih je najveće kupio Zagreb. Nadbiskup za 25.000 din. Drugo zvono kupio

555 Premda je u kolovozu 1938. u Beogradu s Udruženom oporbom potpisao i zajedničku rezoluciju o nastupu na parlamentarnim izborima 1938. godine, ostao je prema njoj suzdržan vjerujući da će do preustroja države dovesti samo dogovor s knezom Pavlom. Mačeka je u Beogradu dočekalo na željezničkoj stanici oko 100.000 ljudi.

556 Zvonimir (Dmitar), hrvatski kralj 1075–89.

557 Matija, STEPINAC, *O drevnom dogadjaju nove misli ili O nasilnoj smrti hrvatskoga* kralja Zvonimira *te njenim posljedicama za hrvatski narod sa gledišta etičkoga*, Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak), Zagreb, 1905.

je sarajevski, a treće spslitski biskup. Nadb. prizdravivši nakon operacije imao je poći u Supetar na Braču na odmor. Doprinio je usput veliku žrtvu da svrati u Knin na proslavu konsekracije spomen crkve. Stanovalo se u Kninu, a autima išlo u Biskupiju. Crkvu je posvetio domaći biskup Mileta, zvono blagoslovio banjalučki o. Josip Garić, pontificirao je glagolski biskup hvarski Mons. Pušić, a propovijed je pod vedrim nebom izrekao zagreb. nadb. dr. Stepinac. Tu propovijed donosimo u cijelosti. Neke izreke je cenzura brisala u „Hrv[atskoj] Straži".[558]

Nadbiskupa je u Knin pratio ceremonijar Nežić. Odatle su salonskim kolima nastavili put u Split, a 19. IX. stigoše na odmor u Supetar na Braču – Dom gospe od Zdravlja. Nadbiskup vrlo voli djecu jer kod njih zaboravi svoje tuge i brige, a razonodi. Tako i na Supetru uz šetnju, kupanje i ribolov najvolio je razgovarati s djecom iz zavodskog oporavilišta, koja ga poznadu već od prijašnjih pohoda, a sjećajući se i radi slatkikša, koje im često dijeli.

† **12. X.** Stepinac je krenuo na put po Dalamaciji, do Sušaka, zatim u Zagreb.

Umro Dr. Ante Trumbić.

Dr. Trumbić stanovao je u nadb. palačama u Vlaškoj ulici. U bolesti ga posjetio Nadbiskup, a jednom mu je podijelio i sv. sakramente. Nadb. je bio baš u Rimu *ad limina* kad je Dr. Trumbiću pozlilo te smo mu brzojavili neka isposluje papinski blagoslov što je i isposlovao. Već se nadb. vratio iz Rima kad je Dr. Trumbić umro.

Vlada hoće dati Orden Nadbiskupu!

† **10. XII.** (sic) Dr. Čičić je zatim upitao nadbiskupa, da li bi pristao da ga Ministar Pravde predloži za visoko odlikovanje. Nadbiskup je odvratio da on sada nipošto ne reflektira na bilo kakovo odlikovanje, jer prilike nisu sređene, pa bi to više škodilo Crkvi i državi nego koristilo, jer bi se mislilo, da Crkva odobrava sve što država radi, a nije u skladu bilo sa interesima Crkve bilo Hrvata kao takovih. On moli Boga, da se prilike već jednom srede i nastupi normalni život u zemlji.

558 U prilogu tekst propovijedi.

To je već treća ponuda nadbiskupu za odlikovanje. A ova je evo došla neposredno prije izbora. Vladi bi dobro došlo, odnosno Jugoslavenskoj Radikalnoj Zajednici, ali Crkvi bi slabo koristilo.

Ad limina Apostoram

† 3. XI. – 12. XI. Nadbiskup je ovih dana bio u Rimu *ad limina* u zajednici sa đakovačkim biskupom Akšamovićem, Njaradijem i Garićem. Tih dana imao je u Rimu prilike, da razgovara sa mnogim uglednim ličnostima crkvenog života. Tako sa kardinalom Pellegrinettiem, kardinalom Rossiem, kardinalom Fumasoni-Biondi, francuskim kardinalom Tisserant, praškim kardinalom dr. Kasparom, kardinalom Pacelli, državnim tajnikom. Iz svih razgovora stekao je nadbiskup utisak, da je za katoličku crkvu u svijetu vrlo težak i da predstoje teški časovi u budućnosti. Kod kardinala državnog tajnika bili su zajedno s nadbiskupom i biskupi Njaradi, Garić, Akšamović. Nadbiskup je državnom tajniku izložio potrebu da se nanovo osnuje ninska biskupija, kako bi se spriječilo napredovanje pravoslavlja u onim krajevima. Kardinal Pacelli rekao je nadbiskupu: „Nakon što je otklonjen konkordat nema više razloga da se ne osnuje ninska biskupija." Nadbiskup je kasnije izvjestio kler bivše zadarske biskupije o toj stvari.

U razgovoru daljnjem iznio je nadbiskup kardinalu Pacelliu dokumenta o nacionalsocijalističkoj propadandi u Hrvatskoj i Slavoniji i njihovom prodiranju na Balkan i upozorio na strašnu pogibelj koja odatle prijeti evropskoj kulturi. Mislio je otići do francuskog poslanika kod Vatikana da i njega lično informira, ali ga je kardinal da dokumenta ostavi kod njega, da on dalje učini što treba da se ne bi nadbiskup odviše izložio.

Nadbiskup je bio primljen u posebnu audijenciju kod Sv. Oca. Taj je bio vidno vrlo slab i izmučen do skrajnosti. Nadbiskup mu je ukratko ponovio neke stvari o nacionalsocijalizmu. Sveti otac bio je uzbuđen i izustio bolno riječi vrlo teške na adresu njemačkih nacionalsocijalista – orsi, orsi! Divlje, divlje zvijeri! Kad mu je nadbiskup pričao da ima velikih poteškoća na sve strane pače i grožnja rekao mu je Sv. Otac – Ne bojte se ništa i ja dobivam prijetećih pisama iz Moskve i drugud. Ako Bog bude dopustio, spremni smo sve ostaviti. Il mondo e vasto! Svijet je širok! Iz ovih riječi sv. Oca vidjela se silna odlučnost za obranu

Crkve Božje. Nadbiskup je zamolio blagoslov sv. Oca za proslavu 1300. godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. Stolicom.[559] Sveti Otac ga je prekinuo riječima – non sono benedizione, ma amplissima benedizione per il popolo Croato che tanto animo!

Nadbiskup je ustao da se oprosti. Kad je došao do sv. Oca da mu poljubi prsten, metne mu ovaj ruku na glavu i počne dalje propovijedati. Nadbiskup je dotle pokleknuo i mirovao. Konačno sv. Otac podigne ruku i izusti ove riječi: *L'avvenire, l'avvenire il nostro!* Budućnost, budućnost je naša! Iz sveg razgovora vidio je nadbiskup, da je danas nacionalsocijalizam i fašizam osim boljševizma najgora stvar u očima sv. Oca. Iz svog posjeta u Rimu razabrao je nadbiskup, da nije daleko čas krvavog svjetskog obračuna, i da valja biti spreman na sve, pa i najgore.[560]

Nadbiskup je **1. XII.** blagoslovio dom Likovnih umjetnika u Zagrebu. Dobio je od hr. nacionaliste i prijeteće pismo za to, koje prileži. Međutim je malo iza toga Dr. Maček u istom paviljonu otvorio izložbu: Pola vijeka crkvene umjetnosti i to je hrvatski paviljon za izložbe u buduće.[561]

---

559 Darko Hudelist piše: „Prema projektu KC i Stepinca ako Crkva u idućih pet godina, tijekom svojih mobilizacijskih priprema za grandiozni predstojeći jubilej 641. (Hrvati se prvi puta susreću sa Svetom Stolicom 641. preko opata Martina koji je došao u Dalmaciju) -1941., pokaže i dokaže i cijelome hrvatskom vjerničkom puku, i vladajućem režimu Kraljevine Jugoslavije (tj. službenom Beogradu), i svekolikoj hrvatskoj i jugoslavenskoj javnosti, da su Hrvati narod star 13 stoljeća, da su se Hrvati (ili, u najmanju ruku, nekadašnja hrvatska elita) još prije 13 stoljeća obratili na kršćanstvo, da su Hrvati jedan od najstarijih kršćanskih naroda u cijeloj Europi, da je riječ o narodu koji je u svojoj davnoj i slavnoj prošlosti, tj. u ranome srednjem vijeku, imao svoje autohtone vladare narodne krvi (hrvatske knezove i kraljeve) i samostalnu, štoviše i međunarodno priznatu hrvatsku državu – onda su vrata za konačno rješavanje hrvatskoga nacionalnog pitanja u Jugoslaviji širom otvorena. Međutim, veliki jubilej koji je bio predviđen za 1941. godinu odgođen je zbog rata. Jubilejski pokret „Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata" realiziran je tek u doba nadbiskupa Franje Kuharića (1975–1984). http://www.darkohudelist.eu/det.php?id=80 (2. VIII. 2019.). Detaljnije u: Darko, HUDELIST, *Rim, a ne Beograd. Promjena doba i mirna ofenziva Katoličke Crkve u Hrvatskoj u Titovoj SFR Jugoslaviji (1975–1984)*, Alfa, Zagreb, 2017.

560 Umetnut novinski članak pod naslovom „Sa jučerašnjih svečanosti na Trgu kralja Petra, *Jutarnji list*, 3. XII. 38.

561 Umetnut novinski članak pod naslovom „Tajnik nuncijature Msgr. Bertoli". Na istoj stranici umetnut članak na talijanskom jeziku pod naslovom „Il ventennale dell' unita' nazionale cele brato in Jugoslavia (Belgrado, 2. Tutta la)

Nadbiskup Alojzije Stepinac u pastirskom pohodu župi Novo Čiče, 4. prosinca 1938.
(Wikimedia Commons)

Pariz, 4. prosinca 1938.
Njegova Preuzvišenost
Dr. A. Stepinac
Katolički nadbiskup ZAGREB

Prilažem izrezak vijesti iz novina Il 'Giornale d'Italia, od 3. prosinca 1938., koja hrvatskom oslobodilačkom pokretu pokazuje, i to:

1. Na Judu i njegovo društvo, koji podlo zabijaju krvave čavle u mučeničke rane i državni nacionalni organizam hrvatskoga naroda.
2. Providnost Božanske pravde i pobjednički obračun hrvatskih narodnih ideala primiče se kraju, na osnovu čega poručujem hrvatskome narodu u domovini, da će Juda i njegovo društvo, u pravi čas, najstrože odgovarati Bogu i Hrvatskom narodu, za sve grihe, koje su počinjili na uštrb Nezavisne Države Hrvatske!

U to ime, kličem:

Živila Nezavisna Država Hrvatska!

Za Dom Spreman:
(potpis nečitljiv)

Izbori 11. XII. 1938.

† 11. XII. 1938. Danas su izvršeni parlamentarni zbori u Jugoslaviji koje je provodio Stojadinović. I ako je narod već bio postao gotovo apatičan, i Mačka se već sa svih strana napadalo, ipak je odziv bio rekordan, jer su se ovi izbori shvatili kao plebiscitarni, nakon događaja u Čehoslovačkoj.[562] Razumljivo je s toga da je i za nadbiskupa bio najveći interes kako sa strane vlade, tako i sa strane Hrvata, odnosno HSS-a, koja je bila nosioc hrvatske ideje na ovim izborima. Već dan prije došao je k nadbiskupu povjerljivo dr. Lockert, da ispita sa strane Mačka, hoće li nadbiskup na izbore. Nadbiskup je rekao da neće ići, jer ga ogorčuju mnoge levičarske pojave kod HSS i nekoji kandidati upravo vrijeđaju. Tako je kandidat za Samobor neki Španović javno govorio, da je Isus Krist nezakoniti sin Marijin. Kako

562 Misli se na Münhenski sporazum i raspadanje Čehoslovačke.

može nadbiskup da diže takvog čovjeka? Odgovorio je dakle Lockertu, da neće ići.

Nadbiskup je naime već u Rimu razgovarao sa biskupom Garićem, Njaradijem, Akšamovićem bili bilo oportuno da se ide ili ne? Svi su se složili da se ne ide, jer je nezgodno, da biskup glasa za dr. Mačka, koji živi u civilnom braku, dočim svećenici se neće tako zamjeriti. Kad su pitali kardinala Pacellia, da li je oportuno da Sv. Stolica, dade kakove direktive biskupima, odgovorio je kardinal da to ne smatra oportunim, nego neka postupe po savjesti. Kad su se vratili kući (a s odlukom da neće ići na izbore) za par dana dobio je nadbiskup pismo od biskupa Akšamovića, da će on ići, jer se izbori shvaćaju kao plebiscit. Na sam dan izbora dobio je nadbiskup priloženo pismo hvarskog biskupa Pušića u istom smislu i ekspress pismo od kanonika Don Ive Bojanića. Zagreb je bio u najvećoj napetosti. Nadbiskup je dugo razmišljao. Slušao je na Radiu tobožnju pobjedu JRZ. Bojao se nije baš ništa od strane vlade, jer je i onako već mnogo toga prokuhao kroz pet godina biskupske službe. Ali jedno mu je bilo najteže, da glasa za političku stranku uopće kao crkveni poglavar na ovako istaknutom mjestu i za kandidate dosta neugodne. Ako nakon dugog razmišljanja odlučio se da ide, da izbije svaki argument protiv katoličke Crkve iz ruku levičarskih elemenata kod HSS, kao da je Crkva u odlučnom momentu izdala hrvatski narod. Nadbiskup je glasao u pola tri sada u kaptolskoj školi a onda otišao u Remete. Kad se vratio naišao je na najveće uzbuđenje. Radio iz Ministarstva javio je svuda, da je nadbiskup glasao za JRZ. Na to je nastalo najveće zaprepaštenje i strk. Telefoni su zvonili i za čas je dojurio u dvor dr. Lockert u ime dr. Mačka, da se informira. Dr. Maček je međutim već čuo, da je nadbiskup glasao za njegovu listu, pa je molio da se smije dementirati vijest radia. Nadbiskup mu je na to dao pismenu izjavu slijedećeg sadržaja:

„Vrativši se iz Remeta dočuo sam da je Radio javio, da sam glasao za listu Jugoslavenske radikalne zajednice. Ako je ovo svijesno javio onda je to obična laž. Glasao sam za listu kojoj je nosioc dr. Vladko Maček. Na upit jednog novinara dao sam slijedeću izjavu. Kao odgovorni crkveni

poglavar nisam pripadao i neću pripadati nijednoj političkoj stranci. I ako sam da udovoljim formalnosti zakona, čitao imena kandidata, nisam glasao ni za osobu ni za stranku, nego sam htio da javno kažem, da je potrebna pravda za sve, a u prvom redu za hrvatski narod. Na odgovornim je političkim faktorima, da tu pravdu što prije provedu u život!" Dr. Maček je tu izjavu dao štampi i po kuririma razaslao na sve strane, da se izbjegne uznemirenost koju je proizveo Radio, jer je ogorčenje bilo općenito na ovakav postupak. Zamolio sam podbana Mihaldžića da zatraži demanti ove vijesti, i on je to učinio, ali je radio i po drugi puta iza toga opet javio obratno.[563] Škandal! Malo iza toga naredio je dr. Maček, da t.z. Narodna Zaštita[564] opkoli nadbiskupski dvor i čuva, da ne bi došlo do kakvih izgreda s čije mu drago strane. Rezultat izbora izgleda da je za vladu loš i nitko nezna što će dalje biti.

Preuzvišeni Gosp. Nadbiskupe!

Neka se Vaša preuzvišenost ne čudi ovom pismu i neka mi ne zamjeri, jer ga upravljam potaknut iskrenom i savjesnom ljubavi što osjećam naprama Vašoj Preuzvišenosti i onim dubokim poštovanjem što nosim napram Glavi Kaptol. Crkve kod našeg hrvatskog naroda.

Smatram shodnim izjaviti Vašoj Preuzvišenosti, da priznajem današnje granice naše države, da sam iz uvjerenja royalista, dakle protivan republikanskoj ideji, jer ta nije za naš narod, i tim da priznajem današnju našu kraljevsku dinastiju, ali da sam protivnik današnje vladavine, jer ne odgovara narodnim potrebama, pa ju ne smatram državnom nego stranačkom. Dakle: smatram se lojalnim državljaninom Jugoslavije, ali nipošto se ne

563 Podban S. Mihaldžić je odmah pitao u Beograd ministra Korošca da li smije demantirati tu vijest da je Stepinac glasovao za listu JRZ, ali je dobio naređenje da ništa ne poduzima. Nešto kasnije 16. prosinca iste godine Stepinac je izdao poseban letak namijenjen hrvatskoj javnosti u kojem je stajalo kako mu je savjest „nalagala da glasa za onu listu koja danas reprezentatira težnje Hrvatskog naroda za pravom i slobodom, na koju imade pravo kao i svaki drugi narod." No, u posebnom pismu Mačeku je napisao: „Gospodine predsjedniče, ja nisam glasovao za Vašu stranku, nego za hrvatsku stvar." JONJIĆ, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, n. dj., 28.

564 Radi se o Hrvatskoj seljačkoj zaštiti, paravojnoj organizaciji HSS-a koja je nastala sredinom 1936. godine. Detaljnije: Željko, KARAULA, *Mačekova vojska. Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji*, Despot infinitus, Zagreb, 2015.

odričem narodnog svog hrvatskog imena i držim se svoga narodnog imena hrvatskog, a nipošto jugoslavenskog, a potezom pera narodi se ne stvaraju.

Iza ove političko-narodne izjave, evo me na stvar. Dočuo sam iz vjerodostojnih izvora, da Vaša Preuzvišenost misli sutra ne pristupiti na birałište. Sutrašnje glasovanje je preznamenito, a moglo bi biti i sudbonosno za naš narod. Neka vladina stranka i njezini organi te razni zastupnici i ministri govore što hoće, ali je živa istina, da je sav hrvatski narod osim malih iznimaka pod vodstvom Dra Vladimira Mačeka. Svećenstvo uopće, a dušobrižnici osobito, moraju biti uz narod i sa narodom, inače navući će na sebe odium naroda i narodni prezir, što bi bilo porazno za svećenički rad i za spas duša. Naši preci bili su uvijek u svakoj nevolji uz narod, pa mora biti tako i današnji naš kler: uz narod, a ne sa današnjom vladom.

Današnja vlada dala je tešku zaušnicu Svetoj Stolici, a osobito Sv. Ocu Papi, kada je onako zabacila Konkordat sklopljen sa Svetom Stolicom i potpisan. A kao da joj nije bila dostatna ta teška uvreda, do danas nečuvena u diplomaciji, sklonula je kat. svećenika i ministra, koji je do tada bio čašćen i poštovan od katolika, neka na ime vlade dade u Skupštinu onu zloglasnu izjavu. U tom svom postupku vlada je podlegla pritisku i prijetnjama pravoslavaca, osobito njihovog Episkopata i svećenstva. Ako vlada nije se osjećala jakom da se usprotivi demonstracijama sa strane pravoslavaca, morala je dati ostavku, predati kome ide svoje lisnice i povući se, a ne ostati na vlasti i na znanju ispričati se Pravoslavnom episkopatu. Pitam: kako bi mogli katolici glasovati za ljude takve vlade?

Kakve školske udžbenike je današnja vlada potvrdila za naše škole? Kakvi vjerski odgoj se davao našoj djeci u državnim školama i kakav moral se u istima goji? Za današnje vlastodršce mogu glasovati i glasovat će u ogromnoj većini pravoslavno svećenstvo, a na glavi njihove Episkopat, jer ti vlastodršci proglašuju faktičko pravoslavlje državnom vjerom. Zaključujem, da u današnjim okolnostima katoličko svećenstvo, a dodajem: i naš Episkopat ne može glasovati za drugu listu nego za listu Dra Mačeka, te da se ne bi smio nitko ustegnuti. Neka mi Vaša preuzvišenost oprosti na ovom pismu, jer je sastavljeno u najboljoj namjeri i iz (riječi nejasna – op. ur.) poštovanja prema Vama, Gospodine Nadbiskupe, kojega cijeli hrvatski narod

časti i poštuje i ima u Vama neograničeno pouzdanje te ne dvoji o Vašoj ljubavi prema svojoj hrvatskoj domovini.

Primite rukoljub i najsrdačniji pozdrav uz izraz dubokog poštovanja.

Preodani Vam u Isusu.

Dr. Ivo Bojanić

Hvar, 10. prosinca 1938.[565]

Premještaji činovnika

Mnogi činovnici bili premješteni radi glasovanja za Mačeka.[566] Nadbiskup je za mnoge intervenirao te su obustavljeni premještaji. Bilo bi zla više da nije doskora vlada Stojad. pala.

Korošec odstupio

† 22. XII. 1938. Danas je bio kod nadbiskupa Kerubin Šegvić. Došao je da ga izvijesti o razgovoru što ga je imao sa predsjednikom Senata Mažuranićem. Mažuranić je valjda od kneza Pavla direktno ili preko kojega ministra doznao o pismu nadbiskupa knezu. Pismo je vrlo neugodno odjeknulo. Mažuranić je rekao Šegviću – naš nadbiskup nema rukavica (t. j. preoštar u saobraćaju s višima, nema finoće). Na to mu je Šegvić odgovorio – nadbiskup nosi rukavice samo u svetoj misi i crkvenim funkcijama, a kad ima posla sa đubretom (t. j. nasilnicima i pokvarenjacima) onda mu ne treba rukavica! Šegvić je pričao nadbiskupu i to da je Radio već u dva sata javio da je nadbiskup glasao za Jugoslavensku Radikalnu Zajednicu, a zna se da je nadbiskup glasao tek tri četvrt sata kasnije. Pričao je nadalje da je ministar Dragiša Cvetković bio jučer u Zagrebu i htio doći Mačeku u pratnji Wildera i Pernara, ali ga Maček nije htio primiti. To je valjda razlog da Cvetković nije došao do nadbiskupa, kako je uvijek običavao.

565 Ovdje se u prilogu nalazi poziv nadbiskupu Stepincu da se odazove na izbore od 1. XII. 1938. Tu je i novinski članak pod naslovom „Hrvatski Metropolita kod Sv. Ksavera".

566 Državni činovnici koji „nisu ispunili svoju dužnost" i glasovali za vladinu Stojadinovićevu listu većinom su premještavani na druga, uglavnom lošija radna mjesta.

Prije podne došao je k nadbiskupu bivši ministar Frangeš. On je nadbiskupu donio informacije o zadnjoj promjeni vlade i zašto je Korošec istupio iz vlade. Morao je odstupiti na zahtjev njemačkog poslanika u Beogradu. Njemačka vlada je već dugo prije toga zahtijevala da Korošec odstupi jer je bez obzira gonio nacionaliste. Nijemci su tvrdili da nevine progoni, ali to je obična laž kakovom se već služi današnja službena Njemačka, jer je bilo znano svima, da propagandu za nacionalsocijalizam prave svi tobožnji turisti, koji se iz Njemačke dovezu na motorima i putuju po Slavoniji, Bačkoj i Banatu. Njemački se poslanik pred Frangešom hvastao kako će oni odstraniti Korošca. Ako, rekao je, dosadašnje opomene nisu koristile, oni će upotrebiti topove najtežeg kalibra da ga sruše (tj. zaprijetiti okupacijom teritorija do Maribora i Celja). Pod pritiskom Njemačke je knez Pavle (a i na zahtjev Stojadinovićev, što je popustljivošću skrivio poraz JRZ) popustio i maknuo Korošca.[567] To dakle znači da se kurz sasvim mijenja u duhu nacionalsocijalizma i da će za katoličku crkvu po svoj prilici nastupiti crni dani. Za ministra unutrašnjih poslova Milana Aćimovića[568] kažu da je poznat kao pacificator Macedonije i da je svojom rukom ubijao pučanstvo tamošnje. Prema tome mogu se očekivati naskoro krvoprolića.

Bit će dakle istina što je nadbiskupu jučer pripovijedao hrv. narodni zastupnik iz Dalmacije Jozo Martinović, da su svuda potrostručene žandarmerijske stanice po Dalmaciji tako da gdje je bilo prije 10 momaka sada ih ima 30. Režim jake ruke! Još samo treba sličnog bana (a taj se već navodno nuđa u osobi Bogdana Stopara,[569] koji vodi protiv nadbiskupa parnicu ostavinsku i o nadbiskupu pronosi najgore

567 Stojadinović je optužio svog ministra unutarnjih posova A. Korošca da on snosi krivnju zbog neupotrebe represivnog aparata na prostorima Savske i Primorske banovine (većinski hrvatske banovine) gdje je vladina lista doživjela veliki poraz na izborima 1938. godine. Zbog toga i njemačkog pritiska on je maknut i na njegovo mjesto dolazi M. Aćimović.

568 **Milan Aćimović** (Pinosava, 31. svibnja 1898. – Zelengora, svibnja 1945.), srpski političar. Bio je na čelu Komesarskog vijeća tijekom 1941. godine, prve kolaboracionističke vlade u Srbiji nakon travanjskog rata. Po struci je bio kriminolog. Prije Drugoga svjetskog rata bio je načelnik beogradske policije. Od 21. prosinca 1938. bio je ministar unutarnjih poslova u vladi Milana Stojadinovića. Aćimović je bio žestoki protukomunist i pronjemački orijentiran.

569 Bogdan Stopar, poznati hrvatski ekonomist. Nekada povezan s Demokratskom strankom, a poslije šestosiječanskog akta blisko povezan s režimom.

laži). Hrvatski dakle narod i katolička crkva imaju po svemu sudeći da se spreme za novi moratorij. Nadbiskup ne sumnja u konačnu pobjedu pravde, samo ako hrvatski narod ostane moralno sačuvan i okani se svojih teških poroka. Nažalost organizacije Seljačke Sloge ne djeluju povoljno na duhovni razvitak hrvatskog sela, već ga više demoraliziraju nego mnogi drugi. Ali Bog je jači od sviju.

† 6. II. 1939. Opet Sarajevo.

Sarajevo je znalo više puta zabadati u Zagreb, napose u Čakadionim i Kralikovim člancima „Kat[oličkog] Tjednika". Sada kad je Dr. Markulin navjestio kongres kat. štampe i kad se je na bisk. konf. govorilo o osnivanju zajedničkog kat. dnevnika napisao je *Liber* (Čekada) u „Kat. Tjedniku" od 5. II. 1939. slijedeću rugalicu u kojoj riječima: *minis. apostolicis perteriti,* a izgleda aludira na radikalan nastup Apostolskog Nuncija na konferencijama u pogledu unifikacije Kat. Akcije.

* Rimu nije Mačekova politika simpatična[570]

Izvještaj

Iz pouzdanog i ozbiljnog izvora, od jednog stranog diplomate doznao sam ovo:

Na pitanje kako stoji položaj Hrvata u stranom svijetu, odgovorio je: jadno i očajno kao nikad. Sami ste tomu krivi. U Njemačkoj i u Italiji strahovito nam se zamjera i izgubili ste sve simaptije zbog ovoga: poznato Vam je, da se Italija i Njemačka bore protiv komunizma i pučko-frontaštva, a vi Hrvati deklarirali ste se za pučku frontu. Da je tomu tako najbolji je dokaz:

Vaš službeni predstavnik u inostranstvu je Krnjević, koji podržava veze isključivo sa pučko-frontašima i komunistima, a zna se, da je slao Hrvate u crvenu Španiju;[571]

570 U fondu Viktora Novaka stoji da je to izvještaj Augustina Juretića Stepincu od 14. siječnja 1939. ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

571 U historiografiji nije poznato da je u slanju hrvatskih (jugoslavenskih) dragovoljaca u španjolski građanski rat sudjelovao Krnjević. Odlaske dragovoljaca iz Jugoslavije uglavnom je organizirala i financirala Komunistička Partija Jugoslavije (KPJ). Stanislava, KOPRIVICA-OŠTRIĆ, Jugoslavenski dobrovoljci u jedinicama španjolske republikanske vojske 1936.-1939., *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2., 1987., 1.-26.

Dragoljub Jovanović, kojega smo budno pratili, bio je u Barceloni, tamo održao predavanja i govore, pred njim je defilovala crvena vojska. Odatle je otišao u Pariz, gdje se je sastao sa komunistima, a posle toga ravno G. Mačeku koji ga je primio. I ne samo ti, nego u jednoj izjavi posle toga rekao je da je Dragoljub Jovanović od svih Srbijanaca Hrvatima najbliži;[572]

Vi ste se udružili sa udruženom opozicijom srbijanskom, koja je čisto crveno obojena;

Dr. Maček u svom izbornom govoru napao je osovinu Rim Berlin.

To isto učinio je i dr. Šutej u svom izbornom govoru u Sarajevu;

Vi ste na svoju listu uzeli Živka Topalovića, a zna se da ste uzeli na listu i neke otvorene komuniste.

Sve to dokazuje Vašu pučko-frontašku orijentaciju, pa možete li onda računati na simpatije Rima i Berlina? Vi se pouzdajete u Francusku, ali i tu Vam je kriv račun. Govori se da bi Kabalin imao postati ban Savske banovine, a Letica predsjednik Agrarne banke. U vladu bi ušao Đura Janković. Od Hrvata se spominje Bogdan Stopar. Vlada proučava mjere, koje bi se imale primijeniti u hrvatskim krajevima i kad se vrati Stojadinović, donijelo bi se definitivno rješenje.[573]

Križari odoše u mladost

Trojica biskupa (Srebrnić, Pušić, Akšamović) u nastojanju da koordiniraju svu katol. akciju i da joj osiguraju duh hijerarhijske supremacije zatražili su i takove izdali norme da je Dr. Ivo Protulipac morao odstupiti od vodstva V. K. B.[574] No on naučen da bude vožđ. osnovao je crkveno društvo „Mladost" za omladinu, a „Preporod" za starješine. Križari većinom gradski pođoše za njim, osobito u zagrebačkoj nadbiskupiji.

> Broj: 1944 (D. St.)
> Velečasnim župnim uredima
> Na upit nekojih župnih ureda kakav odnos da zauzmu prema organizaciji *Mladost* priopćujem slijedeće:

572 Dragoljub Jovanović iz Saveza zemljoradnika je bio blisko povezan s HSS-om.

573 Očito se radi o neimenovanom njemačkom diplomati.

574 Veliko križarsko bratstvo.

Crkvena vlast ne snosi nikakve odgovornosti za organizaciju *Mladost* osim općenite kao i za svakog pojedinog katolika. Prema tome ni organizacije Katoličke Akcije bilo križari bilo omladinci nemaju ništa zajedničkog sa organizacijom *Mladost*. Oni koji su učlanjeni u *Mladost* rade na svoju ruku i na svoju odgovornost. Stoga da se izbjegnu nesuglasice i nesporazumi, oni koji žele surađivati u Katoličkoj Akciji neka se ne miješaju u poslove organizacije *Mladost* kao i obratno.

U Zagrebu, dne 22. veljače 1939.

Dr. Alojzije Stepinac, v. r. nadbiskup

* Za emigrante ustanovljeno je društvo – potporno pod predsjed. samoga nadbiskupa. Pisana su pisma bogatijim, napose krštenim Židovima, koja je pisma potpisao sam Nadb[iskup]. Lijepo se skupilo fin[ancijskih] sredstava. Ured imadu u Kaptol 3. Dominikanac O. Stumpf. držao im uskrsne konferencije na njemačkom jeziku. Mnogima su ishođeni prelazi u druge zemlje. Napose je vrlo zaslužan za to nadb[iskupov] tajnik Dr. Fr. Šeper koji je poznanstvima svojim kod policije (Dr. Vragović) i banovine ishodio napose dozvole boravka i sl. Stoji se u dopisivanju sa sličnim komitetima u raznim zemljama, zanimljivo je da se kod nas počelo s time još prije nego je došao poticaj od Sv. Stolice.[575] Pomoć toga komiteta dijeli se uglavnom izbjeglicama katoličke vjere i pokrštenim

575 Stepinac je utemeljio Komitet za pomoć izbjeglim katolicima i Židovima koju su bježali od nacizma 13. siječnja 1939. Zbog utemeljenja ovoga potpornog Društva nadbiskup Stepinac primio je brojna prosvjedna i prijeteća pisma. Prostorije Komiteta nalazile su se u župnom uredu sv. Marije na Dolcu (Kaptol br. 3.). Glavna tajnica bila je Terezija Škringer koja je vodila popise svih izbjeglica, davala novčanu pomoć i privremeni smještaj. Na Glavnom kolodvoru u Zagrebu Stepinac je dao napraviti prihvatni ured. Aktivisti-dobrovoljci odbora radili su sve do dolaska nacista u Zagreb. Tada je Stepinac naredio da se uništi sva kartoteka i druga prepiska koja se čuvala u Komitetu. Franjo Šeper, Stepinčev tajnik, tvrdi da je spalio sve dokumente u župnom uredu. Gestapo iz Graza je još ranije bio zapazio aktivnost Komiteta te je u jednom izvješću zapisao da pomoć Židovima daje „neprijateljski raspoložen prema Nijemcima hrvatski nadbiskup , dr. Alojzije Stepinac". Terezija Škringer bila je ubrzo uhićena od strane Nijemaca (15. IV. 1941.) i odvedena u Graz i Beč u zatvor gdje je bila osuđena na smrt zbog pomaganja Židovima. Tek je na niz Stepinčevih intervencija puštena na slobodu 1. rujna 1941. Vidi: Anna-Maria, GRUENFELDER, *Sustigla ih Šoa. Strani židovski izbjeglice u Jugoslaviji (1933–1945)*, Srednja Europa, Zagreb, 2018.,70., BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi*, II., n. dj., 86.-88., http://stepinac.zg-nadbiskupija.hr/hr/svjedocanstva-i-dokumenti/dokumenti/1933-1939/766 (2. VIII. 2019.)

Židovima koji od nepokrštenih ne mogu ništa dobiti jer vele, ote (odite op. ur.) onima na čiju ste vjeru prešli.[576]

> Gospodine Nadbiskupe!
>
> Vi ste našli za vrijedno, da poduzmete jednu akciju, za austr. emigrante (Židove), a ne vodite računa o našim ljudima koji se nalaze u najvećoj bijedi. Iz priloga ćete se uvjeriti (prilog u prijepisu nije priložen – op. ur.) da je ovo istina, a na Vašu akciju dao Vam je najbolji odgovor onaj hrvatski nacionalista, koji si je uzeo truda da Vašu sramotnu akciju donekle obeskrijepi.
>
> Mi katolici se moramo sramiti da imademo na čelu naše Crkve čovjeka, koji se uzima (zauzima) za Židove (komuniste), a ne za svoj narod. Učinili ste katoličkoj Crkvi veliku uslugu.
>
> Zagreb, 6. ožujka 1939. god.

† 4. I. 1939.[577] Danas je bio kod nadbiskupa dr. Kumičić, sin hrvatskog književnika Eugenija Kumičića.[578] Došao je pitati nadbiskupa, da li bi mu savjetovao da preuzme bansku čast, koju mu nudi Beograd. Nadbiskup mu je odgovorio slijedeće: Ne vjerujem da Beograd želi riješiti hrvatsko pitanje. Prema tome će Vas zadesiti ista sudbina kao i tolike druge Hrvate, koji su bili na sličnim položajima. Biti ćete diskreditirani pred hrvatskom javnošću. Ali ako imate kuraže uzeti na sebe odium, nema sumnje da biste kao ban i u ovim skučenim prilikama mogli

576 Umetnut novinski članak pod naslovom „Rimokatolička i anglikanska crkva. Mogućnost izmirenja" te jedan članak iz novina „Samouprave".

577 Ovakav datum stoji. Možda je greška prepisivača.

578 **Eugen (Evgenij) Kumičić** (Brseč, 11. I. 1850. – Zagreb, 13. V. 1904.), hrvatski književnik. Romanom *Gospođa Sabina*, najuspjelijim romanesknim štivom, Kumičić je okrenuo hrvatski roman prema realističkoj matrici: dijagnosticiranju društvenih anomalija i prikazivanju stvarnosti, koja postaje daleka slici šenoinskoga patrijarhalnog društva. Prvi je razotkrio filozofiju malograđanskog života. Stilski su najdotjeranija Kumičićeva ratna sjećanja *Pod puškom* (*Balkan*, 1886). U tekstovima potresnih naturalističkih detalja iznio je svoje jednogodišnje dobrovoljačko vojničko iskustvo iz rata u Bosni. Veliku popularnost kod čitatelja stekao je povijesnim romanima *Urota Zrinsko-Frankopanska* (*Dom i sviet*, 1892–93.) i *Kraljica Lepa ili Propast kraljeva hrvatske krvi* (1902). Kumičićeva pravaška orijentacija, u kojoj je sve bilo podređeno ideji nacionalnoga, došla je u povijesnim romanima do punog izražaja. Zanimale su ga isključivo sudbine velikana nacionalne povijesti, imena koja su stvarala povijest.

mnogo dobra učiniti za hrvatsku stvar. Bolje je da ste Vi na tom položaju nego li kakav mason.

O Bunjevcima.

† **4. III.** Danas je bio kod nadbiskupa mađarski konzul u Zagrebu. Donio je nadbiskupu brošuru što ju je nedavno izdao Sv. Jeronim pod naslovom „Bunjevci i Šokci".[579] Konzul je toplo zamolio nadbiskupa, da se zauzme, da se ne bi ovakve stvari štampale. On priznaje, da mađarska politika prije rata nije bila najsretnija obzirom na razne narodnosti, a najmanje obzirom na Hrvate,[580] ali misli pak da bi bilo bolje ispustiti ovakve stvari da se ne stvara nepotreban jaz između Hrvata i Mađara, barem sada, kad su jedni i drugi potišteni. Nadbiskup mu je odgovorio da će razgovarati sa urednikom Sv. Jeronima dr. Andrićem, ali da sam nije mjerodavan odlučivati o edicijama Sv. Jeronima, jer ima tu i drugih biskupa. Nadbiskup sam lično također nije prijatelj svađa pa će što se njega tiče učiniti da se ukloni ono što je razumno i što nama za narod koristi.

Iza njega je odmah došao francuski konzul g. Gaurand. Došao je da čestita nadbiskupu za sretan izbor Pape Pia XII. Konzul je bio očito sretan da je izbor ovako ispao, a nadbiskup dakako isto tako, jer je ovo sigurno težak udarac za hitlerovsku Njemačku, koja se danas omrazila

579 *Bunjevci i Šokci* [napisali Marko Čović i Aleksandar Kokić], Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 1939.

580 Državne i crkvene institucije u Ugarskoj u drugoj polovici 19. stoljeća radile su u Bačkoj na madžarskoj nacionalnoj integraciji, a to je često prelazilo u prisilnu madžarizaciju bačkih Hrvata Bunjevaca, od koje su najviše stradali, osobito u svojim plemićkim i građanskim redovima. Uz kolonizaciju, madžarizacija se provodila preko madžarskih svećenika, uvođenjem madžarskoga jezika kao službenoga (u Subotici 1839) i nastavnoga (u školama je hrvatski jezik ukinut između 1868. i 1897), zabranjivanjem bunjevačkih narodnih društava, proganjanjem njihova tiska i sprječavanjem uporabe narodnog imena. U narodnu obranu Bunjevaca prvi je ustao Ivan Antunović, koji je 1870. pokrenuo *Bunjevačke i šokačke novine,* 1871. izdavao *Bunjevačku i šokačku vilu* te 1882. napisao vrijednu *Razpravu o podunavskih i potiskih Bunjevcih i Šokcih*. On je, kao i Boza (Ambrozije) Šarčević, tražio jezičnu ravnopravnost u domaćem životu, u nižim školama i općinama. Vidi: Robert, SKENDEROVIĆ, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice i Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2017.

cijelom svijetu svojim brutalnim istupima protiv katoličke Crkve. Nadbiskup je saopćio Konzulu da skoro putuje na kongres francuske katoličke seljačke omladine, što je konzulu bilo veoma drago. Upitan za odnos između Španije i Francuske konzul je sa vidnim zadovoljstvom govorio o imenovanju maršala Petaina[581] za francuskog ambasadora u Burgosu[582] jer je Franco đak Petainov iz vojne škole i vrlo se paze, pa je to bio sjajan diplomatski potez Francuske, što se dobro vidi iz ogorčenog pisanja talijanske štampe.

Čestitao je nadbiskupu i portugalski konzul na izboru novoga pape. Vidi se da su svi od reda zadovoljni. Odmah iza toga došao je u ime dr. Mačka da čestita dr. Ivo Pernar, o čemu je izašla u novinama obavjest. Nadbiskup se zadržao neko vrijeme u razgovoru s njime, jer ima sutra da (riječ nejasna – op. ur.) i u katedrali sa drugima HSS na Te deumu za izbor Pia XII.[583]

Nadbiskup u Beogradu

† 14. II. 1939. Odmah iza zadušnica za sv. Oca Pia XI. otputovao je nadbiskup za Beograd u vezi sa promjenom vlade. Do te promjene došlo je dakako najviše iz unutrašnjih razloga zbog otpora hrvatskog naroda i Katoličke crkve, što je sve izrabila Engleska da se

581 **Philippe Pétain** (Cauchy-à-la-Tour, 24. IV. 1856. – Port-Joinville, 23. VII. 1951.), francuski maršal i političar. Od 1914. general. U I. svjetskom ratu bio je zapovjednik obrane Verduna (1916) i vrhovni zapovjednik francuske armije u savezničkoj vojsci (1917–18). Za vojne zasluge 1918. proglašen maršalom; 1929. izabran u Francusku akademiju. Bio je ministar rata (1934–35), predsjednik Vrhovnoga ratnog vijeća (1935–39), veleposlanik u Španjolskoj (1939–40); kao francuski premijer nakon rasula francuske obrane i ostavke premijera P. Reynauda u lipnju 1940. sklopio u Compiègneu primirje s Njemačkom i Italijom, kojim je Francuska bila podijeljena na okupirani dio (sjeverni dijelovi zemlje) i „vichyjevsku" Francusku, na čije je čelo Pétain došao u srpnju 1940. dobivši diktatorske ovlasti. Uspostavio je reakcionarni i profašistički režim koji je provodio i antisemitsku politiku. Od kolovoza 1944. u Njemačkoj, gdje je bio interniran do travnja 1945., kada je prešao u Švicarsku i predao se francuskim vlastima. Kao suradnik nacista bio je 1945. osuđen na smrt zbog veleizdaje, no zbog starosti je bio pomilovan na doživotni zatvor i prognan na otok Yeu u Biskajskom zaljevu uz obalu departmana Vendée, gdje je i umro.

582 U vrijeme Španjolskoga građanskog rata, konzervativni grad Burgos bio je 1936–39. sjedište vlade generala Franka i polazište vojnih akcija protiv Madrida i Baskije.

583 Umetnut novinski članak „Dva hrvatska tabora na Zagrebačkom Sveučilištu".

Stojadinović makne i pomrse njemački računi.[584] Engleska se naoružala i sada može da prkosi.

Bilo kako bilo, u Beogradu su nestrpljivo očekivali pojedini ministri dolazak katoličkih biskupa, a napose Dragiša Cvetković, predsjednik vlade. On je već prijepodne pitao dr. Juretića da mu kratko priopći što želi nadbiskup, da mu uzmogne dati odgovor kada dođe. Nadbiskup je u društvu đakovačkog biskupa i beogradskog biskupa posjetio najprije ministra Stevana Ćirića[585] zbog pitanja škola. Bio je kod njega sat i pol. Ćirić se je izjavio spremnim u svemu izaći u susret Katoličkoj crkvi. Zatim je nadbiskup otišao poslije podne knezu Pavlu. Čim je najavljen odmah je došla obavijest iz dvora, da knez Pavle prima njega i ostale biskupe u pola pet poslije podne. Knez je došao vrlo prijazan u dvoranu. Iz kraćeg razgovora nadbiskup je priopćio knezu svrhu dolaska u Beograd k pojedinim ministrima, a onda se ukratko požalio na konstantno ocrnjivanje biskupa i Hrvata uopće kao da su neprijatelji države zato što se bore za svoja elementarna prava. Nadbiskup je kneza upozorio, da su Hrvati preko dr. Mačka javno priznali dinastiju i granice kraljevine Jugoslavije, a tko pozna povijest Hrvata taj znade što to znači. Zato je bila fatalna zabluda dr. Stojadinovića kad je sebe išao identificirati s državom. Vidjelo se očito da je Stojadinović pao u nemilost i kod kneza i da mu više nema povratka na vlast.[586]

Iza toga je nadbiskup otišao do ministra predsjednika, kojem je iznio sva gravamina[587] Katoličke crkve. I njega je nadbiskup upozorio

---

584 Stojadinović je na unutrašnjem planu zastupao jugoslavensku ideologiju koja se temeljila na načelima nacionalnoga jedinstva i državne jedinstvenosti, zbog čega se protivio rješavanju „hrvatskoga pitanja“ tako da se Hrvatima prizna politička i nacionalna individualnost unutar Kraljevine Jugoslavije. Zbog toga ga je knez Pavle 4. II. 1939. smijenio. U njegovoj smjeni imala je također važnu ulogu i Stojadinovićeva vanjskopolitička orijentacija na Njemačku i Italiju te neprikrivene težnje da postane u Jugoslaviji novi diktator. Detaljnije o složenijim aspektima pada Stojadinovićeve vlade i ulozi Velike Britanije u tome: Dušan, BIBER, O padu Stojadinovićeve vlade, *Istorija XX veka*, 14., 1966., 5.–71.

585 **Stevan Ćirić** (Sremski Karlovci, 1886. – Sremski Karlovci, 1955.), srpski političar, predsjednik Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije i u dva navrata ministar prosvjete Kraljevine Jugoslavije.

586 Budući da se i kao oporbeni čelnik Stojadinović protivio politici „Sporazuma“ koju je provodila nova vlada Cvetković-Maček te zbog njegovih tijesnih veza s Njemačkom, bio je 1940. uhićen te ubrzo predan Britancima koji su ga deportirali na otok Mauritius (1941).

587 Gravamina (lat), žalba, tužba.

usput da je možda zadnji povoljni psihološki momenat da se načini sporazum s Hrvatima. Predsjednik vlade je rekao da mu je to na srcu i da će on svoje učiniti, jer da je zato došao i na taj položaj. Nakon toga je nadbiskup otišao do ministra pravde dr. Ružića, gdje je dugo ostao u razgovoru, a onda otišao zajedno sa ministrima na večeru k beogradskom nadbiskupu, gdje su nastavili razgovor. Iz svega je nadbiskup stekao dojam da vlada kani nešto poduzeti, ali je ipak bio dosta skeptičan hoće li taj sporazum uspjeti da ostvari kraj pokvarenosti Beograda i njegovih predstavnika.

Isti dan imao je nadbiskup razgovor skoro čitav sat sa Nuncijem o pitanju nacionalsocijalističke propagande u Hrvatskoj i Sloveniji. Dr. Maček je molio nadbiskupa da bi sv. Stolicu izvjestio ponovo o toj stvari, jer je velik pritisak Nijemaca, a taj nije u interesu hrvatskog naroda, ni u interesu Katoličke crkve. Nuncij je pažljivo saslušao izvještaj. Nadbiskup mu je dao i opširni pismeni referat na francuskom jeziku o toj stvari. Nuncij je obećao da će prvom prilikom otići u Rim da referira o toj stvari, a da je već prekjučer razgovarao o toj stvari sa francuskim poslanikom u Beogradu. Nadbiskup je stekao dojam da već sve zapadne velevlasti počinju osjećati strahovitu pogibelj hitlerovske propagande i da po svoj prilici nije daleko krvavi obračun u Evropi i svijetu. Hrvatski narod može da spasi samo Gospodin Bog i Katolička crkva.

Već nakon dva dana otišao je nadbiskup iz Beograda (odnosno Zemuna, gdje je bio odsjeo) u Suboticu da posjeti Mons. Budanovića[588] i vidi tamošnje prilike. Iz razgovora sa Mons. Budanovićem zapazio je da se bunjevački Hrvati boje da ih Zagreb ne ostavi na cjedilu u pregovorima sa Beogradom.[589] Nadbiskup je obećao da će učiniti što je potrebno

588 **Lajčo Budanović** (Bajmok, 27. III. 1873. – Subotica, 16. III. 1958.), biskup i pisac. Teologiju studirao u Kalocsi (1888–97), od 1923. biskup, prvi upravitelj Bačke apostolske administrature. Izbijanjem II. svjetskog rata Madžari su ga internirali, 1943. vraćen u Suboticu, od 1944. ponovno upravlja Bačkom kao generalni vikar Kalocske nadbiskupije, a od 1946. ponovno je redoviti apostolski administrator Bačke. Prosvjetitelj bačkih Hrvata, pisao o ikavici, o imenu i selidbi Bunjevaca; sastavljao molitvenike, skupljao narodne pjesme i bilježio napjeve. Utemeljio nakladna društva Alfu i Maticu subotičku, te bio suutemeljitelj Družbe bačkih siromašnih sestara učiteljica od Naše Gospe.

589 Hrvati-Bunjevci u Vojvodini nalazili su se u sastavu Dunavske banovine. Iz Dunavske banovine, Banovini Hrvatskoj pridruženi iločki i šidski kotar. Tijekom pregovora Cvetković-Maček raspravljalo se i o budućoj pripadnosti šest kotareva Bačke i Baranje u kojima

da se to ne zbude. Drugi dan vratio se nadbiskup natrag u Zagreb. Preko dr. Gasha izvijestio je Mačeka o svojim utiscima glede njemačke propagande odnosno razgovora s Nuncijem.[590]

* Češka sasvim pala pod Njemačku

U vezi sa str. 162. i ss. Saopćenjem da je unutarnjost vrela u državi Čehoslovačkoj, da je došlo do nesporazuma Čeha i Slovaka. Zato se raspala država Češko-slovačka. Česi su spali pod Njemačku, a Slovačka je dobila neku autonomiju, no potom su je okupirali Mađari.[591] Oni su šupira-

su Hrvati činili 90 posto slavenskog stanovništva (kotarevi: Darda i Batina u Baranji te Subotica, Sombor, Apatin i Odžaci u Bačkoj). Naime, u višemjesečnim političkim pregovorima koji su prethodili sporazumu Cvetković-Maček, razgovaralo se i o tome kako granice Banovine Hrvatske nisu konačne i da će poslije doći do odgovarajućih izmjena u sklopu uređivanja ukupnosti srpsko-hrvatskih odnosa i državnog preuređenja, budući da je hrvatska strana smatrala utvrđena rješenja privremenima, tj. etapom u cjelovitu preuređenju jugoslavenske kraljevine. Među Bunjevcima i Šokcima u Bačkoj razvila se široka aktivnost u artikuliranju težnja k priključenju Banovini Hrvatskoj, još i za vrijeme samih pregovora između Cvetkovića i Mačeka. http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A23946/Banovina-Hrvatska–i-backi-Hrvati-(1)/ (2. IX. 2019.)

590 Priljepljena slika pod naslovom „Nadbiskup Dr. Stepinac u Subotici".

591 Kada su europske velesile prisilile Čehoslovačku da Njemačkoj preda Sudete (Münchenski sporazum, 29. IX. 1938), slovačke su stranke na sastanku u Zlini 4–5. X. 1938. zahtijevale autonomiju za Slovačku, a to im je čehoslovačka vlada odobrila idućega dana. Pošto je tu odluku potvrdio 19. XI. 1938. čehoslovački parlament, dana 22. XI. Slovačka je stekla punu političku i teritorijalnu autonomiju, a naziv zajedničke države Čehoslovačka bio je promijenjen u Čeho-Slovačka. Za prvoga predsjednika vlade autonomne Slovačke bio je izabran J. Tiso. Politička nestabilnost zajedničke države Čeha i Slovaka uoči II. svjetskog rata iskoristila je Madžarska, koja je na temelju odluka Münchenskoga sporazuma te uz potporu Njemačke i Italije stekla Bečkom arbitražom (2. IX. 1938) jugozapadnu, južnu te jugoistočnu Slovačku (10 390 km^2 i 854 217 st.). Gubitak nacionalnog teritorija te mogućnost daljnjega parceliziranja Slovačke u korist njezinih susjeda potaknuo je dio slovačkih političara da stupe u kontakt s nacističkom Njemačkom te da uz njezinu pomoć uspostave neovisnu Slovačku pod njemačkom zaštitom. Zbog toga su pristaše češkog i slovačkog državnog jedinstva proglasili 9. III. 1939. izvanredno stanje, vojno zaposjeli Slovačku, a njezinu vladu uhitili. Na tu češku akciju slovački je parlament odgovorio 14. III. 1939. proglašenjem neovisne Slovačke Republike. To je iskoristio Hitler te ubrzo okupirao ostatak države (16. III. 1939). Češka i Moravska postale su njemački protektorat. Unatoč vanjskim i unutrašnjim simbolima državnosti, slovačka politika uvelike je ovisila o odlukama Njemačke kao vojno-političkog pokrovitelja. Ubrzo nakon proglašenja neovisnosti Madžarska je 17. III. 1939. zatražila od Bratislave da joj prepusti dijelove istočne Slovačke. Kada je slovačka vlada odbacila taj prijedlog, izbio je 23. III. 1939. slovačko-madžarski rat koji je bio okončan 4. IV. 1939. mirovnim sporazumom u Budimpešti, prema kojemu je Slovačka morala prepustiti Madžarskoj teritorij na istoku države s gradovima Sobrancima i Stakčinom (1 697 km^2 i 69 639 st.). Detaljnije: Martin, LACKO, *Slovenská republika 1939–19.45* (in Slovak), Perfekt, Bratislava, 2008.

li i biskupa Njaradia, koji je ondje kao delegat Sv. Oca uređivao crkvena pitanja.[592]

Priljepljena bilješka

Sa zaprepašćenjem konstatiramo da su krivnjom ljudi povjerenja HSS ušli i u odbor Mirovinskog zavoda u Zagrebu slobodni zidari, među kojima dva notorna framazuna dr. Vladimir Spevec,[593] direktor Jugoslavenske banke i adlatus dra M. Kostrenčića te dr. Miljenko Marković tajnik Saveza banaka i adlatus dra Branka Pliverića,[594] jednog od najistaknutijih zagrebačkih slobodnih zidara. Ovi ljudi, kako se uporno čak i u nezainteresiranim krugovima tvrdi, ušli su u Mirovinski zavod na predlog dra Ivana Krasnika, predsjednika trg. – industr. komore, a što je najstrašnije, a nama upravo nevjerojatno, sve to navodno uz odobrenje dra Mačeka i vodstva HSS, pa se zato vjeruje da su i dra Krasnika dobili slobodni zidari u svoj krug osobito kada je on postao predsjednikom obrtne banke.[595] Posljedica ulaska u Mirovinski zavod slobodnih zidara je ta da je na prvoj sjednici zavoda imenovan direktorom istoga dr. Alfons Baron, šogor dra Branka Pliverića. Za Barona se također znade da je slobodni zidar.

Smatramo da bi svakako naši najviši i odgovorni faktori trebali o tom hitno obavijestiti dra Mačka kako ne bi i dalje ljudi 'ala Krasnik na takav način zlorabili povjerenje vođe Hrvata i sam Bog zna iz kakovih

592 Umetnut novinski članak pod naslovom „Njemačke čete u Pragu".

593 Dr. Vladimir Spevec (1. I. 1881. – 10. III. 1956.), ekonomist.

594 Dr. Branko Pliverić (1888. – 1954.), financijer.

595 Radi se zapravo o dr. Stjepanu Krasniku. **Stjepan Krasnik** (Vrginmost, danas Gvozd, 18. I. 1881. – Zagreb, 7. II. 1943.), gospodarstvenik. Brat dizajnerice, kiparice i slikarice Antonije. U Zagrebu 1900. završio gimnaziju i 1904. studij na Pravoslovnom i državoslovnom fakultetu, na kojem je doktorirao rigorozom 1917. U odvjetničkoj je pisarnici I. Krstelja u Šibeniku 1904–06., u trgovačkom odjelu državnih željeznica u Budimpešti 1906–16., a 1918–23. vodi Direkciju državnih željeznica u Zagrebu te se bavi carinskim posredovanjem. Od 1936. predsjednik zagrebačke Trgovinsko-industrijske komore, protivio se njezinoj podjeli, a kad je 1938. podijeljena, ostao je na čelu Trgovinske do 1940. Predsjednik Prve hrvatske obrtne banke od 1938. U 1930-ima podupirao HSS, posredujući u kontaktima V. Mačeka s M. Stojadinovićem. Prema Ivanu Mužiću nije bio mason. MUŽIĆ, *Masoni u Hrvatskoj 1918.-1967.*, n. dj.

razloga utirati puteve i u naše čisto hrv[atske] socijalne institucije slobodnim zidarima. Zagreb, **31. III. 1939.**[596]

Na otvorenju zagrebačkog zbora

bio je nadb. Dr. Stepinac **29. IV. 1939.** u pratnji tajnika Dr. Šepera: Princ Pavle imao je ići oko 10. IX. u Rim te poći k Sv. Ocu u audijenciju. Prije htjede Crkvi dati još neke povlasti, kad je već konkordat propao. Izdao je dekret o vraćanju posjeda vjerozakonske zaklade crkvi. U tom poslu išli su z. v. direktor imanja Mikulček i inspektor banske uprave Štimac u Beograd.

† **Iza 2. svibnja 1939.** godine, Pitanje novog velikog katoličkog dnevnika. Nadb[iskup] Dr. A. Stepinac već je odavna povjerio to proučavanje prof. Mati Ujeviću, Dr. Maričiću, Mikulčeku, Lončaru, Hrenu itd. Mislilo se kako da se namakne veći kapital za to potreban: ili da se sa Penićem i dr. složimo ili sa Tipografijom etc. Stvar je nekako izišla na malu javu, čuo Dr. J. Šimrak, uzrujao se i dao zahvalu na direktorstvu „Hrv[atske] Str[aže]". No kako „Hrv[atska] Straža" mora izlaziti do izlaska novog lista, prihvatio se nanovo posla. Nadb[iskup] je pisao nekim biskupima da pišu Šimraku.

† **12. svibnja** bio kod Nadb. i dr. Ružić senator.[597]

† **28. V. 1939.** Apostolski nuncij. Danas je rano ujutro doputovao iz Beograda apostolski Nuncij Felici u pratnji ministra Ružića i posjetio nadbiskupa, odsluživši svetu misu u kapeli dvora. Ostali su na zajutarku, a onda otputovali u 8 sati u Sušak. Nuncij je

596 Umetnut novinski članak pod naslovom „Cijeli albanski teritorij pod nadzorom Italije" te drugi pod naslovom „Hrvatski Metropolita na izložbi hrvatske katoličke štampe".

597 Umetnuta izjava kojom Maček obavještava javnost pod kojim okolnostima nije prihvaćen dogovor njega i Cvetkovića od 27. travnja 1939. Slijedi „Rezolucija hrvatskog narodnog zastupstva" od 8 svibnja 1939. kojom se daje povjerenje Mačeku da i dalje vodi pregovore i politiku HSS-a „prema političkoj situaciji u Europi". Ovdje također umetnut članak pod naslovom „70-godišnjica smrti prvog zagrebačkog nadbiskupa". Također umetnut koncept pisma na latinskom, kojeg je u svibnju 1939. godine poslao Stepinac nunciju Feliciu u Beogradu u vezi pregovora između Cvetkovića i Mačeka. Stepinac je nunciju poslao i govor dr. Mačeka održan na izvanrednoj sjednici tzv. Hrvatskog narodnog zastupstva 8. V. 1939. u Zagrebu. ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

imao kratak razgovor s Preuzvišenim o nekim pitanjima te je saopćio nadbiskupu da se pouzdano nada da će pregovori, koji su opet počeli između regenta Pavla i dr. Mačeka, povoljno završiti. Pripovijedao je kako je sinoć bio kod kneza i kako se ovaj nije mogao snaći od oduševljenja nad svime što je u Vatikanu vidio i doživio kad ga je primio sv. Otac. Na Duhove i duh. ponedjeljak dijelio je nadbiskup sv. potvrdu u Katedrali sa biskup. Salisom i tit[ularnim] nadbiskupom Dr. J. Rodićem. Drugi dan bijaše kišovit.[598]

† 1. VI. 1939. Nadb[iskup] je u Pakracu učinio posjet bolesnom vladiki pravosl[avnom] Mironu[599] za kojeg vele da je sklon katolicima i da mu je sva družina katolička. Bila je i crkva otvorena i rasvijetljena, ali nismo ulazili.

Preuzvišeni Gospodine!

Na vaš cienjen dopis od 5. o. m. saobćujem vam, da sam i ja vrlo zabrinut radi dogadjaja u obćini Križkoj, te sam poslao onamo nar. zastupnika da ljude dovede k pameti. Primjećujem usput da mi se čovjek koji je pisao za Vas izvješće, blago rečeno, ne čini dovoljno objektivnim u toj stvari. Što se tiče „Hrv. Dnevnika“ skrenuo sam uredništvu pažnju na zamjerke Vaše preuzvišenosti. Izvolite g. nadbiskupe primiti i ovim povodom izjavu mojeg dubokog poštovanja.

U Kupincu, 10. srpnja 1939. Dr. Vl. Maček

598 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dr. Smiljan Čekada biskup – imenovan pomoćni biskup u Sarajevu“.

599 **Miron Nikolić** (Kapelna, 1846. – Pakrac, 1941.), episkop pakračko-slavonski od 1890. do 1941.godine. Rodio se u Kapelni 1846. godine u svećeničkoj obitelji, te je završio pakračku bogosloviju. Zamonašio se u Orahovici. Za episkopa pakračkog izabran je 10. listopada 1888. godine, ali je hirotonisan tek 1890. Godine 1894. godine obnovio rad Srpske učiteljske škole u Pakracu. Od 1914. do 1919. g. bio administrator Mitropolije karlovačke. Vidi: Radoslav, GRUJIĆ, *Spomenica o srpskom pravoslavnom vladičanstvu pakračkom : u slavu četrdesetgodišnjice episkopstva, šezdesetgodišnjice svešteničke službe i osamdesetpetogodišnjice života vladike Mirona,* Sveštenstvo Vladičanstva Parkačkog, Novi Sad, 1930.

Predstavnik krizmanika pozdravlja nadbiskupa Stepinca pri dolasku na podjeljivanje sakramenta Potvrde i kanonsku vizitaciju u Varaždinu, 21. svibnja 1939. (Wikimedia Commons)

† 17. VI. (?) Proslava 60-godišnjice dr. Vlatka Mačeka vršila se svečano 16. VI. 1939.[600] Nadbiskup je zamoljen da služi sv. Misu na poljani u Maksimiru. Mnogi su ga odgovarali neka se ispriča, jer da će se time zamjeriti ostalim Hrvatima, neradićevcima. Nadbiskup je ipak imao svetu Misu.[601] Sretno je pogodio, jer doskora će Sporazum i Hrvatska

600 Proslave Mačekovog rođendana su se vršile vrlo masovno i organizirano kao vođe hrvatskog naroda. Glavna manifestacija se događala u Zagrebu. Često su gradom u njegovu čast defillirali predstavnici raznih hrvatskih seljačkih društava i članovi Hrvatske seljačke zaštite. Detaljnije: Željko, KARAULA, Naš „vođa" – stvaranje kulta Vlatka Mačeka, *Zbornik 110. godina Hravtske seljačke stranke*, Matica hrvatska – Povijest društvo Križevci – Zaklada braće Radić, Zagreb, 149.-164.

601 Zanimljivi i detaljan izvještaj s proslave Mačekova rođendana u Zagrebu i izvadke iz Stepinčeva govora donosi britanski konzul u Zagrebu T. C. Rapp u svom izvješću britanskom poslaniku u Beogradu Campbellu. Živko, AVRAMOVSKI, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji 1939.-1941.*, III., Arhiv Jugoslavije, Beograd, 1996., 188.-189. Zanimljivo da Stepinac slijedeće 1940. godine nije bio na proslavi obilježavanja Mačekova rođendana. Povodom toga dopisnik Presbiroa iz Zagreba piše u izvješću za srpanj 1940. godine: „Zagrebački nadbiskup dr. Stepinac i ove je godine otišao iz Zagreba na euharistički kongres u Čazmu samo da toga dana ne bude u Zagrebu kako bi morao učestvovati u proslavi dr. Mačeka, jer biti u Zagrebu i ne ići na čestitanje značilo bi pravu aferu. Ovako je stvar prošla bez afere, ali je ona ipak u zagrebačkim političkim krugovima, a i u novinarskim redovima

banovina, a taj čin ga je učvrstio pred Seljačkom strankom. Tom prilikom blagoslovio je i dom Gospodarske sloge i rekao propovijed, koja je zadovoljila radićevce, ekstremne hrvatske elemente i dr.[602]

† 26. VIII. Srpsko-hrvatski sporazum. Hrvatska banovina.

Zastrašeni nemirom u svijetu Srbi, bojeći se raspada države, konačno su sklopili s Hrvatima sporazum. Sastavljena je vlada sporazuma. Dr. Maček je podpredsjednik. Osnovana je banovina Hrvatska[603] u koju je podpalo Hrv[atska], Slavonija, Dalmacija i dio Bosne. Banom je imenovan dr. Ivan Šubašić, starokatolik, no dobar čovjek.[604] Isti je sa svojom „suprugom" po

---

zapažena (...). Već se dosada zapažalo da između Mačeka i katoličkih redova ne postoji onaj unutarnji sklad koji se očekivao nakon dr. Stepinca, koja je on održao neposredno prije stvaranja Hrvatske banovine na prošlogodišnjem posvećenju Gospodarske sloge u Zagrebu. Katolički se krugovi se nikako ne mogu složiti s time što Maček u svom narodnom pokretu toliko tolerira i protežira levičarske elemente pa i same masone koji su došli do tako vidnog položaja u vladi i u stranci." Arhiv Jugoslavije, fond 38., Centralni presbiro, fasikl. 16, jedinica opisa 56., Izvještaji iz Zagreba iz 1940. godine (srpanj).

602 ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

603 Banovina Hrvatska, oblik teritorijalne samouprave glavnine hrvatskih krajeva u Kraljevini Jugoslaviji na temelju Sporazuma Cvetković–Maček 1939. Uspostavljena je Uredbom o Banovini Hrvatskoj, koju su 26. VIII. 1939. donijeli kraljevski namjesnici na temelju političkog sporazuma između D. Cvetkovića, predsjednika jugoslavenske vlade i predstavnika srbijanskih političkih čimbenika okupljenih oko kneza namjesnika Pavla, i Vladka Mačeka, čelnika HSS-a i Seljačko-demokratske koalicije (SDK), predstavnika najjače hrvatske političke skupine. Banovina Hrvatska rezultat je pokušaja rješavanja hrvatskog pitanja i stvaranja mogućnosti za opstanak jugoslavenske države u okolnostima zaoštrenih europskih političkih prilika uoči II. svjetskog rata. Detaljnije: Ljubo, BOBAN, *Sporazum Cvetković-Maček*, Institut društvenih nauka, Beograd, 1965.

604 **Ivan Šubašić** (Vukova Gorica, 28. V. 1892. – Zagreb, 22. III. 1955.), hrvatski odvjetnik i političar. Studirao teologiju, ali je početkom I. svjetskog rata kao austrougarski novak bio poslan na bojište u Srbiju, gdje je zbog veleizdaje bio osuđen na smrt. Nakon pomilovanja otišao je na talijansko bojište, pa na bojište u Galiciji, gdje je pao u rusko zarobljeništvo. Potom je kao dobrovoljac sudjelovao u bitkama na Solunskoj fronti. Nakon završetka rata diplomirao je pravo u Zagrebu, a zatim u Vrbovskom otvorio odvjetničku pisarnicu (1924). Bio je u užem vodstvu HSS-a, a kao solunski dobrovoljac i blizak suradnik V. Mačeka posredovao je 1930-ih u pregovorima između dvora i HSS-a. Bio je biran za zastupnika HSS-a na izborima 1935. i 1938. u kotaru Delnice. Nakon sporazuma Cvetković – Maček (1939) postao je banom Banovine Hrvatske, a zatim je, ulaskom Jugoslavije u rat, emigrirao zajedno s vladom D. Simovića. Protivio se politici emigrantskih vlada i sudjelovao na Prvom kongresu američkih Hrvata u Chicagu (1943), koji je podržao Narodnooslobodilački pokret i ideju federativne Jugoslavije te osudio ustaški režim. Na inicijativu W. Churchilla postao je predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije (1944). Postigao je sporazum s J. Brozom – Titom (u lipnju i rujnu 1944) te se s članovima kraljevske vlade vratio u zemlju u veljači 1945. Na temelju sporazuma s Titom dao je ostavku na mjesto predsjednika vlade te je u

uputama kolege Dr. Bakšića, kanonika odjavio se kod starokat[olika] i prijavio katolicima proforo civili.[605] Počela se uređivati banovina i ima nade da će dobro ići. U položaje nisu podizani ljevičari hrv. stranke (Bićanić, Herceg).[606]

* Nadb[iskup] je pisao Nunciju o situaciji nakon sporazuma i izrazio nadu u bolju budućnost Crkve u Hrvatskoj. Nuncij odgovara u priloženom pismu.[607]

Ban banovine Hrvatske
Zagreb, 8. IX. 1939.

Preuzvišeni Gospodine,

Dozvolite da Vam se najtoplije zahvalim na iskrenoj čestitci prigodom mog postavljenje Banom banovine Hrvatske. Molim Vašu Preuzvišenost da i ovom prilikom izvoli primiti uvjerenje mog dubokog poštovanja.

Potpis nečitljiv[608]

Gospodine predsjedniče!

Čekao sam dok se stišaju prvi valovi objavljenja sklopljenog sporazuma pa da Vam kao predstavnik Crkve upravim nekoliko riječi. Prije svega i zahvaljujem Svemogućem Bogu koji

---

ožujku 1945. u Privremenoj vladi Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) zauzeo mjesto ministra vanjskih poslova. Bio je ujedno član Privremene narodne skupštine (1945), a na prvom kongresu Narodne fronte Jugoslavije postao je član njezina Izvršnog odbora. Nezadovoljan ostvarivanjem sporazuma, u listopadu 1945. dao je ostavku. Zauzimao se za ujedinjenje HSS-a s novoosnovanom prokomunističkom Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom (HRSS) i za zajednički izlazak na izbore u okviru Narodne fronte. Radi toga je organizirao konferenciju stranačkoga vodstva HSS-a (rujan 1945) u hotelu Esplanade u Zagrebu, na kojoj je većina odbacila njegovu kompromisnu politiku. Prije izbora za Ustavotvorni sabor NR Hrvatske (studeni 1946) prihvatio je inicijativu B. Magovca i predložio komunističkim vlastima da dopuste izlazak na izbore pojedincima HSS-a, kako bi se postiglo jedinstvo naroda i gospodarska obnova. Njegov je prijedlog, međutim, bio odbačen. Pošto se 1947. povukao iz politike, živio je u Zagrebu.

605 Pro foro civili (lat), sa svim posljedicama na građanskom području.

606 Umetnut novinski članak pod naslovom „Vlada narodnog sporazuma" te drugi pod naslovom „Uredbe o ustrojstvu Banske vlasti banovine Hrvatske".

607 Pismo priloženo s datumom od 4. rujna 1939. Umetnut novinski članak pod naslovom „Prvi službeni posjet podbana Dr. Krbeka. Posjet Hrvatskom Metropoliti".

608 Očito ban Ivan Šubašić.

je hrvatski narod čuvao u teškim iskušenjima zadnjih godina. Neka ga čuva i ovih dalje.

Čestitajući Vam na do sada polučenom uspjehu, više sam nego uvjeren da ćete znati štititi ove lijepe tradicije hrvatskog naroda kroz dugu 1300. godišnju prošlost često burnu i krvavu, ali uvijek časnu. U pregovornom (?) radu za Banovinu Hrvatsku nigdje ne ćete naći jačeg uporišta nego li u Katoličkoj crkvi.

Srdačnim poštovanjem

Dr. Alojzije Stepinac
Nadbiskup zagrebački

Dr. Vlatko Maček
President du parti paysan Croate et de la
Reprezentation Nationale Croate
Zagreb, 5. rujna 1939.

Preuzvišeni Gospodine Nadbiskupe,

Najsrdačnije Vam se zahvaljujem na toplim čestitkama, koje ste mi uputili povodom postignutog sporazuma o rješenju bitnih pitanja naše domovine Hrvatske.

Izvolite primiti, preuzvišeni gospodine i ovom prigodom izraze mog osobitog poštovanja.

Dr. Vladko Maček

† 12. listopad. Danas je podpredsjednik vlade dr. Maček bio kod nadbiskupa s kojim je imao razgovor jedan sat. Nadbiskup mu je dao jednu promemoriju gdje je istaknuo:

Komunizam nastoji po svemu sudeći da udari iza leđa Banovini Hrvatskoj. Da uspije bila bi to katastrofa za Hrvatsku. Zato mu se valja odupreti svim silama. Crkva će tu pružiti svoju golemu moralnu pomoć. Dr. Maček je istaknuo da su kod pobune vojničke u Karlovcu imali de facto svoje prste komunisti i jugofašisti.[609]

609 Do pobune u 106. pješadijskom puku u Karlovcu, došlo je u noći 5/6. listopada 1939, zbog lošeg odnosa prema vojnicima. Uhićeno je 80 vojnika. Pobunu i antimilitarističke demonstracije potaknuli su komunisti. Vidi: Ivan, JELIĆ, *Komunistička Partija Hrvatske 1937.-1941.*, I., Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1972., 420.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 135., Nadbiskup Alojzije Stepinac zajedno sa Vladkom Mačekom i Augustom Košutićem na jednom zboru HSS-a 1939. godine

Konkordat je vrlo važno pitanje za hrvatski narod. I zato ga valja čim prije i čim bolje sklopiti. Baš sada kada je svjetsko klanje u toku, može se naš narod vrlo lijepo afirmirati kod Svete Stolice, tim više što će proslaviti svoju 1300. godišnjicu. Dr. Maček je izjavio da će konkordat bezuvjetno sklopiti čim malo sredi prilike i to najbolji što bude mogao, jer znade, da nije daleko vrijeme kad će Katolička crkva igrati presudnu ulogu u svijetu. Posebno je istaknuto da će izmijeniti sadanjega poslanika kod Vatikana i postaviti našeg pouzdanog čovjeka da tako reprezentira naš narod kod Svete Stolice.[610] Pitao je da li je istina, kao što su mu tvrdili, da su pitomci u Sv. Jeronimu bili u vezi s Pavelićevcima.[611] Nadbiskup mu je protumačio što je na stvari, i da je to obična podvala Beograda.

Starokatolicizam je trulež na našem narodnom organizmu i valja ga odstraniti. Beograd ga je držao protiv nas i podržavao. Da Maček

610 Maček je imao namjeru da postavi kao poslanika kod Svete Stolice nekog svoga pouzdanika iz HSS-a.

611 Prema svemu sudeći određene veze i kontakti između Zavoda sv. Jeronima i ustaškog pokreta u Italiji su ipak postojale, iako je to područje dosta neistraženo. Vidi: Fabija, VERAJA, *Nikola Moscatello, savjetnik jugoslavenskog poslanstva pri Svetoj Stolici. „Uspomene" u svjetlu dokumenata,* Papinski Zavod Svetog Jeronima, Rim, 2014., 161.

do njega ništa ne drži vidi se po svemu, samo izgleda ne zna kako bi bilo najbolje da ih se riješi.

Nadbiskup je naglasio potrebu osnivanja odsjeka za crkvene poslove kod Banske vlasti. Dr. Maček prihvatio je tu misao.

Nadbiskup je naglasio teško materijalno stanje klera. Dr. Maček je obećao to pitanje urediti na zadovoljstvo naroda i svećenstva. Isto tako osigurati podvot za škole.

Nadbiskup je napose naglasio potrebu pomoći za školovanje seljačke djece za svećenike. Dr. Maček je obećao dati sve što je potrebno za normalni život naših sjemeništa.

Nadbiskup mu je stavio na srce plansku kolonizaciju sjeverozapadne Bosne.[612] Treba svim silama poduprijeti nastojanja banjalučkog biskupa Garića.[613]

612 Sjeverozapadna Bosna je bila pogodna za kolonizaciju zbog izobilja poljoprivredno neiskorišćene zemlje. Nesumnjivo je Stepinac (zajedno sa vodstvom HSS-a) želio da u ove krajeve dođe hrvatski element. Takvu praksu su do tada često koristile beogradske vlasti po pitanju kolonizacije srpskog stanovništva na Kosovo i Metohiju te u Slavoniju gdje su prednost imali solunski dobrovoljci. Kako su tzv. solunaši bili većinom iz pasivnih srpskih, crnogorskih i bosanskih dijelova Kraljevine Jugoslavije, srpske nacionalnosti, dobivanjem zemljišta i nastanjivanjem u Slavoniji, uveliko se počela mijenjati i nacionalno-vjerska struktura stanovništva. Kolonizacija se obično provodila zajedno sa agrarnom reformom. Preseljenje stanovništva iz siromašnijih imalo je očito, uz ekonomsku, i vrlo izraženu političku intenciju. Hrvatske vlasti do osnivanja Banovine hrvatske nisu imale mehanizma za takve aktivnosti. Tek su se osnivanjem Banovine mogle ostvarivati i ti planovi, ali njih je međutim prekinuo Drugi svjetski rat. No, NDH je tijekom rata provodila značajnu kolonizaciju nekih područja u Slavoniji, preseljavajući hrvatsko stanovništvo iz ratom ugroženih područja. Kolonizacija se u novim prilikama nastavila i prvim godinama u komunističkoj Jugoslaviji. Vidi: Ivan, BALTA, Kolonizacija u Slavoniji od početka XX. stoljeća s posebnim osvrtom na razdoblje 1941. – 1945. godine, *Radovi Zavoda povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 43., 2001., 459.-478., Aleksandar, PAVLOVIĆ, Prostorni raspored Srba i Crnogoraca kolonizovanih na Kosovo i Metohiju u periodu između 1918. i 1941. godine, *Baština*, br. 24., 2008., 231.-245.

613 **Josip Garić** (Vitez, 28. X. 1870. – Graz, ? 1946.), banjalučki biskup. Gimnaziju završio u Gučoj Gori, a bogosloviju u Pečuhu. Bio je kapelan i kateheta u Zenici i Vitezu, učitelj i župnik u Vrbanjcima i Kotor Varošu, vijećnik Bosne Srebrene i od 1912. banjalučki biskup. Zapažen je njegov rad na socijalnom polju: u Kotor Varošu 1911. osnovao Hrvatsku težačku blagajnu za štednju i zajmove. Bio je pristaša J. Franka, potom A. Trumbića i naposljetku A. Pavelića. Sudjelovao u radu dviju biskupskih konferencija, u lipnju 1941. i potkraj ožujka 1945. u Zagrebu. Nije odobravao metode vladanja i nasilja ustaškog režima: u svibnju 1941. intervenirao da se pusti uhićeni banjalučki episkop Platon. Episkop je pušten i, premda mu je jamčena sigurnost, ubijen. Saznavši za to, Garić je dobio živčani

Bilo je još govora o opetovnicama, cenzuri filmova, Radio, Pučko sveučilište etc. Izgleda po svemu da Maček imade plemenite nakane i kani sva pitanja riješiti na zadovoljstvo Crkve. Mnogo dakako ovisi i o tome hoće li se moći oteti utjecajima negativnih elemenata koji se kupe oko samostalaca i preko Wildera et Comp. vrše fatalan utjecaj u Hrvatskoj. Po svemu izgleda da hoće iako ne odjednom.

Nadbiskup je danas poslije podne posjetio i bana dr. Šubašića da ga upozori na neke stvari. Prije svega istaknuo je da je opće začuđenje katoličke javnosti da je za inspektora pučkih škola došao Stjepan Kranjčević učitelj koji je po uvjerenju mnogih ljudi stopostotni komunist, i bio je beogradski denuncijant za hrvatske učitelje. Ban je sa pažnjom saslušao i odgovorio da Kranjčević nije uopće postavljen, a nakon ovoga neće nikada biti postavljen. Nadbiskup je upozorio bana da se nikako ne pouzdaje u elemente koji su uz Wildera, jer su to sve od reda ljevičarski nastrojeni ljudi koji su vršili i vrše fatalnu ulogu u Hrvatskoj.[614] Ako se već iz obzira prema Srbima mora s njima donekle surađivati nikako se ne smijemo od njih dati narinuti razorne njihove ideje. U razgovoru ban se tužio kako su nerede u Karlovcu skrivili komunisti i jugofašisti, a to je po njegovom sudu maslo Beograda koji nastoji da prenos kompetencija otegne koliko god bude moguće. (Vidi se po svemu da će biti još mnogo posla sa Beogradom, a radi njihove neiskrenosti, to jest Srba, nije se čuditi ako jednoga dana dođe do konačnog loma između Hrvata i Srba. Žalosna je, ali izgleda po svemu istinita narodna poslovica, nit u moru mjere, nit u Vlaha vjere!).[615]

---

slom od kojeg se liječio u bolnici. Poslije je u propovijedima javno prosvjedovao zbog tog i sličnih zločina. Početkom svibnja 1945. odlazi iz Zagreba u Austriju. *Tko je tko u NDH.* Minerva, Zagreb, 1997., 127.

614 Stepinac misli na ulogu koji je Većeslav Wilder tijekom dvadesetih godina, kada je bio jedan od viđenijih suradnika S. Pribićevića unutar Demokratske stranke, odigrao u Hrvatskoj gušeći njena prava i kontrolirajući hrvatsko novinstvo gurajući centralizam. U ovo vrijeme Wilder je vodio list „Nova riječ", koji je izlazio u razdoblju od 1936. do 1940. godine, u kojem su prevladavala vrlo liberalna shvaćanja, antifašizam i na određeni način kritika određenih poteza Katoličke crkve.

615 Umetnut novinski članak iz „Hrvatske Straže" od 5. rujna 1939. pod naslovom „Otvorena antikomunistička izložba u Umjetničkom paviljonu".

*Premještaj nadb. ceremonijara D. Nežića[616]

† Dne 27. IX. 1939. na odobrenje Zagreb. nadbiskupa Dr. Stepinca imenovao je Kard[inal] Fumasoni-Biondi, rektor Zav. Sv. Jeronima duhovnikom istog Zavoda D. Nežića, koji je do sada (od 1935.) vršio službu nadb[iskupovog] ceremonijara. Isti je riješen službe nadb[iskupskog] ceremonijara sa 15. XI., a 16. XI. otputovao u Rim. Prema tome je prestao biti voditelj ovoga dnevnika. *Deo gratis!*

*Časna sestra Hermolaja glavarica sestara u dvoru otišla je također iz dvora 16. XI. 1939. da zajedno sa još 6 sestara ode u Buenos Aires u Argentinu, gdje djeluju zagrebačke milosrdnice.

Hrvatsko hodočašće stiglo je u Rim **11. XI.** i bilo dočekano od cijele hrvatske kolonije u Rimu. Odmah sam otišao u Vatikan državnom tajniku kardinalu Moglioneu s kojim sam pretresao položaj Crkve i zamolio da se započnu pregovori o konkordatu čim započne radom novi parlamenat i senat i hrvatski sabor.[617] Poslanica kod Kvirinala Mirošević dao je svečano primanje na kojem su uz ostale bili kardinali Pellegrinneti Carašo Domini ono, Furussoni Biondi, francuski kardinal Tisserant s kojim sam imao dulji razgovor o prilikama na istoku, pa mi je obećao neke podatke iz moskovske „Pravde" što je drugi dan i učinio na popratno pismo.[618]

† Dne 14. XI. u 9 sati primio nas je Sv. Otac u audijenciju koja je prošla u najsrdačnijem raspoloženju. Iz Rima smo otišli u Luceru na grob bl. Kažotića zagrebačkog biskupa, gdje su nas najsrdačnije primili.

*Vrativši se kući dočuo sam teške incidente na univerzi što je razbijesnilo vodstvo HSS-a, pa je Dr. Krnjević napao žestoko na skupštini u Cerniku Dr. Šimraka, a kad je ovaj odgovorio bilo je zaplijenjeno u

616 Od ovdje Stepinac ponovo vodi *Dnevnik*.

617 Umetnut prilog za kojeg piše doslovce ovako: „Priljepljena snimska adresa hrvatskih biskupa Dra Mačka, umjetnički izgrađenih na pergameni, koje su danas u svečanoj audijenciji predane Nj. Sv. Papi Piu XII."

618 U prilogu članak iz moskovske „Pravde" od 20. kolovoza 1939. i popratno kratko pismo kardinala Tisseranta.

„Hrvatskoj Straži".[619] Budući da je nekih 12 studenata dobilo na 2 godine izgon iz Zagreba otišao sam k banu Šubašiću na njihovu molbu da se ta drakonska mjera ublaži, ali mi je rekao da ne može popustiti sada već da kasnije ublaži pojedincima kazne. Bojim se da ovo neće dobro djelovati, jer je veliki broj profesora protivan ovakvim mjerama.

Danas mi je pak došao župnik Pavunić[620] iz Koprivnice gorko se tužeći što su postavili za gradonačelnika 32-godišnjeg Židova profesora Hiršla,[621] koji je bio suđen radi komunizma. Upoznao sam bana i na to pa će ga valjda izmijeniti.

† 23. XI. Danas me je posjetio podban dr. Krbek u stvari prenosa kompetencija vjerskih poslova s Ministarstva pravde na Banovinu Hrvatsku, da dadem svoje mišljenje na predložene točke. Tom prilikom žalio se podban na izjave studenata, pa je nadbiskup ponovo izrazio mišljenje da se oprosti kazna studentima. Podban je obećao da će on to učiniti nakon izvjesnog vremena. Kako me je podban pozvao na večeru u utorak u počast lorda Lloyda[622] koji dolazi u Zagreb, to sam zamolio podbana neka na diskretan način upozori da ne bi bila kod večere banica, jer brak njezin smatra Crkva nevaljanim čija načela ne mogu gaziti, a puk bi se sablaznio da čuje da je bila uz

619 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Izjava Dra Janka Šimraka" i „Premetačina u uredništvu Hrvatske Straže".

620 **Stjepan Pavunić** (1875.–1959.), svećenik. Između 1924. i 1945. godine Pavunić je bio župnik u Koprivnici gdje je bio vrlo aktivan na vjerskom, kulturnom, političkom i društvenom polju. Prema nekim izvorima tijekom Drugog svjetskog rata surađeuje s ustaškim režimom. U Koprivinici je 1945. godine uhićen, zatvoren i zlostavljan od strane vlasti te na posljetku poslan u logore u Velikoj Pisanici, Staroj Gradiški i Lepoglavi (ondje je ministrirao nadbiskupu Stepincu kod svetih misa), da bi 1951. godine bio pomilovan i pušten na slobodu. Vidi detaljnije: Milivoj, KOVAČIĆ, *Stjepan Pavunić. Virovec, vrbovečki i koprivnički župnik*, Hrvatski zemljopis-Naklada Feletar, Samobor-Koprivnica, 2001., Zvonimir, DESPOT, *Vrijeme zločina: novi prilozi za povijest koprivničke Podravine 1941. – 1948.*, HIP, Zagreb, 2007.

621 **Ivica Hiršl** (Koprivnica, 1905. – 1941.), javni djelatnik. Diplomirao na Sorboni francuski jezik i književnost. Nije se mogao zaposliti sve do 1935. zbog ljevičarskih uvjerenja. Politički se priklanjao lijevom krilu HSS-a (M. P. Miškina). Gradonačelnik Koprivnice od 1939. do 1940. Po dolasku ustaša uhićen i ubijen. http://zbl.lzmk.hr/?paged=20&cat=8 (5. VIII. 2019.)

622 George Ambrose Lloyd (1879. – 1941.), britanski konzervativni političar.

nadbiskupa. Podban je pitao, a što ako dođe knez Pavle i banica bude tamo? Rekao sam da ćemo se posebno dogovoriti. Pripovijedao je kako je engleska diplomacija mnogo radila kod rješenja hrvatskog pitanja[623] i kako Engleska misli iza rata stvoriti novi blok u srednjoj Evropi, koji bi bio katolički, pa će Hrvati sigurno igrati ne malu ulogu u budućnosti.[624]

† 28. XI. Danas je bio u posjeti kod mene engleski lord Lloyd koji putuje iz Bukurešta, Sofije u Zagreb, a konačno u Italiju i Rim. Svrha je njegova puta da izvidi prilike i poveže sve države Balkana što uže u Englesku i Francusku. Vidi se da Englezi sve veću važnost polažu na katoličku crkvu. Lord Lloyd mi je pričao da je bio u Madridu kod generala Franca[625] i da se Franco još uvijek drži rezervirano, ali da je

623 Vanjskopolitički interesi Velike Britanije bili su stabilizacija Kraljevine Jugoslavije radi njenog efikasnog otpora Njemačkoj. Stoga je njena diplomacija nesumnjivo utjecala na kneza Pavla i ostale ključne faktore da se postigne sporazum s Hrvatima. Ljubo, BOBAN, *Maček i politika HSS 1928-1941.*, II., n. dj., 102.-124.

624 Umetnut novinski članak pod naslovom „Gradnja hrvatskog doma u Samoboru Velebne Pučke misije".

625 **Francisco Franco** (El Ferrol, 4. XII. 1892. – Madrid, 20. XI. 1975.), španjolski general i političar. Gojenac Vojne akademije u Toledu. Sudjelovao u pohodu protiv rifskih Kabila (Maroko, 1912); zapovjednikom španjolske Stranačke legije postao 1923., generalom 1926., a zapovjednik Vojne akademije u Zaragozi bio 1928–31. Nakon svrgnuća monarhije (1931) bio je u Maroku, slomio je ustanak rudara u Asturiji (1934), došao na čelo Glavnoga stožera (1935), a nakon pobjede Narodne fronte (1936) bio je prognan na Kanarske otoke. Odande i iz španjolskog Maroka izveo je vojnu pobunu protiv vlade Narodne fronte (18. VII. 1936), koja se pretvorila u građanski rat, a u kojem su na Francovoj strani oružano intervenirali Mussolini i Hitler. Potkraj rujna 1936. pobunjenička hunta proglasila ga je u Burgosu vođom *(caudillo)* „španjolske države" i „generalissimusom", (vrhovnim zapovjednikom svih ustaničkih vojnih snaga). On je iz Maroka uspio prebaciti u Španjolsku legiju stranaca i marokanske jedinice kao glavnu udarnu snagu a 1937. postao je vođa španjolske Falange, stvorene prema tipu talijanske fašističke, odnosno njemačke nacionalsocijalističke stranke. U građanskom ratu, republikanska vojska lišena ozbiljnije pomoći zbog politike tzv. »nemiješanja«, koju su provodile Velika Britanija i Francuska, nije se mogla oduprijeti golemoj tehničko-materijalnoj nadmoći njemačko-talijanske intervencije. Nakon sloma Republikanaca, u proljeće 1939. postao je Franco diktatorom i u Španjolskoj uveo autoritarni i korporativni poredak. Oslanjajući se na vojsku, Falangu i visoko svećenstvo, proveo je organizaciju španjolskog društva po staležima (zanimanjima), po uzoru na fašističku Italiju. Za sebe je zadržao diktatorske ovlasti i nije dopuštao djelovanje drugim političkim strankama, interesnim udrugama (sindikatima), niti je pokrajinama davao autonomiju. Godine 1969. designirao je Juana Carlosa Burbonca za budućega kralja Španjolske, koji je postao državnim poglavarom nakon Francove smrti.

na najljepši prijem naišao kod kardinala Goma y Tomas, koji je odlučan protivnik njemačkog sistema. Lord je Lloyd dakako htio znati što mislimo mi ovdje. Rekao sam mu da katolička crkva nikad ne može odobriti ono što radi nacionalsocijalizam u Njemačkoj, jer se protivi zdravom razumu.

O podne je bio ručak kod bana Šubašića pa su bili prisutni Krnjević, Košutić u ime HSS, zatim podban, odjelni predstojnici, Meštrović kipar, slikar Jozo Kljaković[626] itd. Tom zgodom mi je pričao engleski konzul da je engleska lađa došla na Sušak da ukrca purane za London iz našega Zagorja, jer Englez mora imati purana za Božić. To je mudar potez da se pučanstvo uvjeri da rat ne može Engleska izgubiti kad i u najgore doba može svom pučanstvu pružiti purana. Lord mi je obećao tri stipendije za svećenike koji bi željeli u Englesku. Hoće li se to obistiniti?

† 30. XI. Časopis „Obitelj" donosi neke snimke hrv. hodočasnika u Rimu kod Sv. Oca.[627]

† 2. XII. „Hrvatska Straža" donosi.[628]

† 4. XII. 1939. donosi isti list.[629] Dok se tako evo izvode znatne građevine ovdje, drugud bijesni krvavi rat, koji se počeo širiti. Rusija je

626 **Joza Kljaković** (Solin, 19. III. 1889. – Zagreb, 1. X. 1969.), hrvatski slikar. Studirao na Akademiji u Pragu 1908 (V. Bukovac), potom u Istituto delle belle arti u Rimu, te u Ženevi 1917 (F. Hodler); fresko-slikarstvo učio je u Parizu 1920 (Marcel Lenoir). Bio je profesor na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu (1921–43). U političkoj emigraciji (1943–68) pretežito u Rimu, gdje je oslikao i mozaicima ukrasio crkvu i Zavod sv. Jeronima (1956). Bio je majstor fresko-slikarstva. Izveo je ciklus od 14 fresaka u crkvi sv. Marka u Zagrebu (1923–40), oslikao župne crkve u Vranjicu (1927) i Dobroti (1930., s A. Mezdjićem), crkvu u Biskupiji kraj Knina te dvoranu Gradske vijećnice u Zagrebu. Slikao je pod utjecajem secesije, F. Hodlera i Meštrovićeva nacionalnoga romantizma, odnosno neoklasicizma. Proučavao je djela renesansne umjetnosti koja su ga usmjerila prema dekorativnomu slikarstvu monumentalnih težnji. Monumentalnost postizao stilizacijom, posvećujući posebnu pozornost crtežu i kompoziciji; postupno zanemarivao boju i slikao gotovo monokromno.

627 Umetnute dvije slike. Ispod prve stoji: „Preuz. G. Dr. Alojzije Stepinac predao je sv. Ocu Papi na pargameni ispisanu predstavku hrv. biskupa, s molbom da sv. Otac proglasi Bl. Nikolu Tavelića prvim hrvatskim svecem". Ispod druge slike stoji: „Izaslanik predsj. Dra Mačka G. Đuro Maršić predaje u svečanoj audijenciji 14. o. mj. Sv. Ocu Papi prestavku Dra Mačka".

628 Umetnut novinski članak pod naslovom „Kolni most na Savi predan je danas prometu".

629 Umetnut novinski članak pod naslovom „Jučer je predan prometu željeznički most na Savi".

napala Finsku i nitko ne zna šta će biti iza toga.[630] Kod nas međutim komunisti počeše sve odlučnije dizati glavu, a anarhija i razvratnost sve jače se širi. Nekoji krajevi izumiru od bijele kuge i pijanstva, svijet više neće da sluša. Nadamo se ipak da će narodno vodstvo uočiti svu pogibelj komunizma da nas ne stigne sudbina Španije. To se donekle vidi iz izjave dr. Mačeka, koji je osudio pokušaj nekih levičara da odlučuju o gradskoj upravi. Ima, nažalost, dosta negativnih struja u HSS koji su se tamo uvukli pod plaštem hrvatstva, a u cilju da razorne ideje boljševizma provode i u naš javni život.

* Dobio sam pomoćnog biskupa, ali još nisam siguran hoće li ostati.[631]

*[632] Konačno je završila borba za ime Akademije koja se žučljivo vodi već više godina. Zaključak je u istinu opravdan s obzirom na Srpsku i Slovensku Akademiju.[633]

*[634] Bog zna što će iz svega toga još biti. Dobio sam više povjerljivih izvještaja iz vojničkih krugova da srpski generali i dalje sanjaju i snuju o tome da jadni hrvatski narod opet strpaju pod čizmu i nastavi se i dalje

---

630 Diplomatski odnosi Sovjetskog Saveza i Finske počeli su se zaoštravati 1939. godine zbog teritorijalnih ustupaka koje je Sovjetski Savez tražio, a koje je Finska odbijala dati. Neuspjeli diplomatski pregovori doveli su do rata između tih dviju zemalja u kojem se Finska suočila s jednom agresivnim i osvajačkim ratom od strane SSSR-a. Iako znatno slabija, Finska je uspjela pružiti odlučan otpor. Rat je okončan Moskovskim mirom 1940. godine kojim Finska gubi veliki dio svog teritorija, ali tijekom sukoba nanosi ogromne štete sovjetskoj vojsci. Detaljnije u: Robert, EDWARDS, *White Death: Russia's War on Finland 1939–40.*, Weidenfeld & Nicolson, London, 2006.

631 „Protiv Lacha bilo je pritužbi zbog nemoralnog života." ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

632 Umetnuta novinska vijest da je donesena odluka (6. XII. 1939.) o promjeni naziva Jugoslavenske akademije znanosti u Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

633 Uspostavom Banovine Hrvatske (1939) pokrenuta je akcija (skupština Jugoslavenske akademije u Zagrebu 6. prosinca 1939.) za promjenu imena JAZU u Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), ali HSS odnosno Maček i ban Šubašić su tu promjenu spriječili. *150 godina HAZU 1861-2011,* Zagreb, 2011., 18.

634 Umetnuta novinska vijest u vezi s učestalim slučajevima uporabe oružja protiv sumnjivih osoba. Komanda mjesta Zagreb, u naredbi od 23. XII. 1939. naređuje da se stražari dobro obuče u uporabi oružja, „te da kad već po propisu zaustavljaju i gađaju nepoznato lice, nastoje da ovo ubiju ili bar rane".

korupcija, batinaštvo, denucijacija i sva druga zla koja smo vidjeli kroz 20. godina. Imat će Dr. Maček još mnogo neprilika ako mu uopće uspije financijalno osamostaliti Hrvatsku, bez koje ikakva samostalnost ne znači ništa.[635] A međutim Pavelić čujem sve više dobiva pristaša.

*[636] Kamo sreće kad bi cio svijet poslušao glas sv. Oca. Došao bi onda toli željno očekivani mir u svijetu. Bojati se međutim kako će mržnja biti jača od razuma i da će narodi i dalje među se krvariti. Za Božić sam po običaju čestitao raznim ličnostima crkvenim. Bog zna kakav će nam biti drugi Božić. Prilike su sve teže. Sveti Otac čini krajnje napore ali do sada sve uzalud da se uspostavi mir. A razuzdanost i kod nas iz dana u dan sve veća tako da su na Staru Godinu žene možda najviše pijančevale i sramotile svoju žensku čast javno po ulicama.

† 31. XII. Danas mi je došao po običaju kler čestitati Novu Godinu te sam se zadržao malo u razgovoru s njim. Tako je evo završila jedna godina, puna straha i bola i užasa, klanja i ubijanja, a za novu slutimo da neće donijeti puno dobra. Godina 1940. – počela je gotovo svima ljudima upit na ustima, što će donijeti? Ako nam se Bog ne smiluje ništa dobra sigurno.

† 2. I. Danas je došao k meni šef mađarskog Press-biroa, bivši konzul u Zagrebu Ullein-Revitzky. Došao je da se informira o položaju prije puta ministra Csakya u Rim. Tužio se da naša štampa nedovoljno piše o Italiji, možda sama kriva, jer se naše vlasti tuže da su nerede na Sušaku, Splitu i Zagrebu podupirali ne samo boljševici iz Moskve

635 Banovina Hrvatska imala je određeni stupanj financijske samostalnosti i financijske autonomije. Uredbom o ustrojstvu banske vlasti od 9. rujna 1939. godine, na temelju Uredbe o Banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939., osnovan je Odjel za financijalne poslove. Usprkos tome Maček je kao potpredsjednik vlade nastojao da što više osamostali Banovinu financijski, ali i da Hrvati sudjeluju ravnopravno u institucijama u Beogradu koje su bile pod državom. Njegova velika pobjeda je bila državna kontrola nad Narodnom bankom Jugoslavije, koja je do tada bila posve u srpskim rukama, odnosno srpskih dioničara. Kao takva ona je uglavnom kreditirala poduzetnike iz Srbije. Detaljnije: Mihajlo, KONSTANTINOVIĆ, *Politika sporazuma. Dnevničke beleške 1939-1941. – Londonske beleške 1944-1945*, Mir, Novi Sad, 1998.

636 Umetnut novinski članak u kojem stoji da se papa Pijo XII. pred Božić molio za mir u svijetu.

nego i Nijemci i Talijani. On me je uvjeravao da Italija najbolje misli, a što je glavno da želi spriječiti prodor boljševizma na Balkan. Rekao sam mu da to želi i crkva i da je najvažnije pitanje ovo za svu Evropu ako želi da ne padne u rasulo i ropstvo. Naglasio sam mu napose, da se danas više ne radi o tome hoće li se spasiti Mađarska ili Jugoslavija ili Italija, nego se radi o spasu kršćanske civilizacije.

† 3. I. Danas je došao k meni francuski konzul Gauraud. Rekao mi je da ga šalje poslanik iz Beograda g. Bruggere, jer da je čuo da sam držao neki govor o reorganizaciji Evrope. Pitao me je bili mogao taj govor dobiti i što sudimo Habsburgovcima.

Rekao sam da takvog govora nisam držao i da je to po svoj prilici u vezi s nedavnom viješću koju je englesko poslanstvo iz Rima javilo u Beograd da su svi hrvatski biskupi radili u Rimu za restauraciju Habsburgovaca.[637] Ta je vijest rekao sam mu (g. konzulu) puka izmišljotina, a ni govora nisam nigdje držao o reorganizaciji Evrope u političkom pogledu. Konzul je ipak htio znati što mislim da li bi bilo dobro za budućnost. Rekao sam mu da bi bilo vrlo dobro po mom sudu stvoriti savez država u Evropi po uzoru USA, jer inače će biti vječno klanje. Ali države članice moraju biti potpuno ravnopravne. Pitao me je konzul je li bio kod mene jedan delegat iz Francuske radi Habsburgovaca. Rekao sam da nije, a konačno ni sa Habzburzima nije crkva bila uvijek najsretnija, a još manje hrvatski narod. Dovoljno je sjetiti se Josipa II. etc. Iz svega vidim da se nešto kuha u Evropi. Čestitao sam knezu Pavlu Božić. Čujem da dolazi u Zagreb 14. o. mj. Isto tako čestitao sam kraljici rođendan.[638]

637 Među hrvatskim političkim elitama duže vrijeme se u međuratnom razdoblju, ali i za vrijeme rata i poslije njega pojavljivala ideja o stvaranju određene asocijacije država srednje Europe u kojoj bi se nalazila i Hrvatska. Većinom su to bili neostvarivi planovi. O raznim kombinacijama takve srednje Europe u vizijama prvaka HSS-a vidi: BOBAN, *Maček i politika HSS – 1928-1941.*, I., n. dj.

638 Umetnuta dva telegrama. U prvom Stepinac čestita knezu Pavlu Božić, a u drugom čestita kraljici rođendan pri čemu se prilaže odgovor Ministra Dvora od 11. siječnja 1940. u kojem se kraljica zahvaljuje Stepincu na čestitci.

† 17. I. 1940.[639] Danas u 11 sati otputovao je regent knez Pavle iz Zagreba.[640] Imao sam prilike da razgovaram s njim da se sastanem devet puta kroz ova tri dana što je proveo u Zagrebu. Nema sumnje da je Dr. Mačeku pošlo za rukom da opet učvrsti jednim novim činom sklopljeni sporazum, a da je tim opet i Jugoslavija ojačala prema vani. Bojao sam se veoma da ne bi došlo do incidenta sa strane ekstremista bilo levičarskih bilo desničarskih prigodom boravka princa regenta Pavle. Međutim ipak je pobjedio razbor, pa i ako nije još bilo pravog oduševljenja ipak je ovo prošlo mirno i bez incidenata. Velika je stvar da je knez potpisao izborni zakon za hrvatski Sabor u Zagrebu.[641] Bio sam prisutan uz kneza kad je stavio svoj potpis na zakon.

U sadašnjim strašnim momentima svjetske povijesti ako se bude dalo ostati neutralnim bit će sreća za naš puk, jer rat je uvijek strašno zlo. Mislim da nas se ovaj čas neće usuditi napasti i da je ovaj dolazak kneza u Zagreb i u tom pravcu dobro djelovao, jer je interes vanjskog svijeta bio vanredno velik za ovaj put kneza u Zagreb. No sve ovo još uvijek ne znači da Hrvati neće imati neprilika. Kod Srba se još uvijek zapaža tendencija za hegemonijom. Stoga pak u interesu katoličke Crkve moram sve učiniti da narod hrvatski ostane moralno zdrav i kulturno jači. To ga je sačuvalo u ovih 20. godina, a to će mu pomoći i u budućnosti u borbi za opstanak. Najidealnije bi bilo da se Srbi vrate vjeri svojih otaca to jest da prigrnu glavu pred namjesnikom Kristovim sv. Ocem. Onda bi i mi konačno mogli odahnuti u ovom dijelu Europe, jer bizantizam je odigrao strašnu ulogu u povijesti ovog dijela svijeta u vezi sa Turcima.

---

639 Od ovog datuma pa do 18. lipnja 1940. prenose se izvodi iz *Dnevnika* kako ih je prenio Ljubo Boban u časopisu „Danas".

640 Posjet kneza Pavla Zagrebu sa kneginjom Olgom (14.-17. siječnja 1940.) trebala je biti javna demonstracija da je politički sukob Hrvata i Srba u Kraljenini Jugoslaviji okončan. No, i dalje su postojale trzavice oko nekih riješenja s kojima Hrvati nisu bili zadovoljni, posebno sa vojnim pitanjima u kojima je srpska strana zadržala aposlutan primat. Detaljno o posjeti kneza Pavla Zagrebu: Nil, BALFUR, Seli, MEKEJ, *Knez Pavle Karađorđević*, Litera, Beograd, 1990., 121.-124. Britanski pogled na Pavlov posjet Zagrebu vidi u: AVRAMOVSKI, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji 1939.-1941.*, III., n. dj., 369.-372.

641 Vodstvu HSS-a nije tada odgovaralo da idu u konstituiranje hrvatskog Sabora jer nisu željeli nove izbore.

Hrvatskoj Građanskoj zaštiti u Zagrebu

Frankopanska br. 7

Sa svoje sjednice održane 23. I. o. g. u prostorijama Hrvatskog Radničkog Saveza donijela je zaključak da se napadnu pojedine osobe u Zagrebu među kojima se nalazi i Sveučilišni profesor i ravnatelj *Hrvatske Straže* gosp. Šimrak Janko kao štetan po Hrvatske redove. Hrvatskoj Seljačkoj i Građanskoj Zaštiti ja kao vrhovni zapovjednik zabranjujem da se miješaju u takove stvari pošto se Zaštita nije osnovala zato da ljude tj. građane napada, već da građanima bude u nevolji pri ruci i da ih od napadaja štite u koliko je moguće.

U koliko su iste osobe krive za svoja prljava djela, a i g. profesor Šimrak to se iste može na drugi način kazniti tako da Zaštita u to ne bi bila upletena, a na taj način se Zaštiti ne bi moglo prigovarati od strane građanstva.

O tome obavijest Gosp. Zvonku Kovačeviću Zapovjedniku H. G. Z. u Zagrebu.

Vrhovni Zapovjednik Zaštite

Kemfelja

Zagreb, 24. siječnja 1940.

* Nulla dies sine line! Nijedan dan biskupskog života bez boli. Danas je došao k meni Dr. Janko Šimrak sveuč. profesor u pitanju biskupa Njarada i priopćio mi da su članovi Hrvatske Građanske Zaštite u Zagrebu na predlog jednog svog mladog čovjeka čija fotografija priloži, vijećali o tomu kako da ubiju Dr. Šimraka i neke druge političke protivnike u Zagrebu. Nisam vjerovao, ali mi je na to dao Dr. Šimrak fotografiju toga čovjeka i nalog potpisa zapovjednika zaštite Kemfelje[642] koji to doduše brani, ali indirektno daje savjete da ga se na drugi način smakne. Dr. Šimrak bio je silno uzbuđen i plakao je. Zamolio me da interveniram kod policije da odmah dobije putnicu, jer bježe u Rim, makar se ne boji, izgubiti život. Ja sam odmah telefonirao šefu policije Dr. Vragoviću koji je obećao izdati putnicu, a ujedno sam pisao (ime

642 **Đuka Kemfelja** (1895–1945) zapovjednik Hrvatske seljačke zaštite, paravojne orgaizacije HSS-a.

nečitljvo op. ur.) u Rim da će Dr. Šimrak doći u Rim. Nisam još na čistu sasvim što je u stvari. Ali ako su ovako nešto uistinu vijećali i zaključili onda je to strašna stvar i do skrajnosti neugodna. Koja korist hrvatskom narodu od toga?

† 26. I. 1940.[643] Veseli me ova izjava „Hrvatskog naroda" iz koje izvire sigurno dobra volja i pietet prema vjeri otaca.[644]

† 4. II. 1940. Danas je bio kod mene prof. Lukas i Dr. Starčević u ime Matice Hrvatske da me zamole da poduzmem korake za oslobođenje Dr. Budaka i drugova i da bih sudjelovao kod potpisa protestne liste upravljene na Bansku Vlast. Odgovorio sam mu da ja liste ne bih potpisao nakon iskustva koje sam imao jer smatram da je najbolje da kao crkveni poglavar stojim iznad stranačkih sporova. Ali ću se vrlo rado zauzeti kod Bana kao što sam se već zauzeo za studente pozatvarane, da se Dr. Budak što prije pusti iz zatvora.[645] Kad su otišli nazvao sam odmah telefonski Bana Šubašića i rekao, da je vrlo nezgodno da Budak leži još u zatvoru i gladuje već deveti dan, jer bi to moglo svršiti katastrofom od koje Hrvati neće imati koristi. Vidio sam da je Ban zamišljen te je obećao stvar što prije urediti. Dr. Budak leži već devet dana u zatvoru sa Bućem,[646] a

643 Umetnut jedan novinski članak iz Budakovog lista „Hrvatski narod".

644 ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

645 Kad početkom 1940. dolazi do učestalih manjih ustaških terorističkih akcija, vlast Banovine Hrvatske odgovara te zabranjuje „Hrvatski narod", a Budak je (uhićen 27. II. 1940.), uz M. Lorkovića, I. Oršanića, J. Frkovića i J. Rukavinu među najistaknutijima u grupi od 50 ustaša zatvorenih prvo u Lepoglavi, a zatim interniranih u Kruščicu kod Travnika. Potom se radi liječenja vraća u Zagreb te ga početak travanjskog rata 1941. zatječe u bolnici. Mario, JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 559.

646 **Stjepan Buć** (Orašac kraj Dubrovnika, 7. III. 1888. – München, 8. IV. 1975.), hrvatski političar i publicist. Diplomirao i doktorirao pravo u Zürichu 1917. Zatim je bio odvjetnik u Zagrebu, gdje je započeo političku djelatnost. Do 1925. na političkoj liniji HRSS-a, a zatim HSP-a. Zastupao koncepciju samostalne hrvatske države. God. 1938. pokrenuo list *Nezavisnost*. Zagovarao pronjemačku politiku i 1940. sudjelovao u osnutku Hrvatske nacionalsocijalističke stranke. Kritički se odnosio prema nekim postupcima ustaškoga režima NDH. U svibnju 1945. emigrirao u Austriju, zatim u Italiju i napokon našao utočište u Njemačkoj. Pokretač mnogobrojnih novina, u kojima je urednik i novinar. U duhu nacionalizma pisao o političkim i gospodarskim temama te zastupao gotsku tezu o podrijetlu Hrvata.

zatvoreno je i mnogo omladine radi demonstriranja uz obljetnicu Starčevićeve smrti.

*[647]Povodom moga pisma liječnicima u pitanju pobačaja nastala je upravo bijesna hajka komunističkih elemenata na mene, tako da sam pun koš pisama primio dakako anonimna gdje mi se groze kad dođu na vlast. Ali javili se i ozbiljni ljudi među prvima bivši rektor univerze Dr. Edo Lovrić.

† 7. III. Jučer je eksplodirala paklena mašina u Okružnom sudu (6. III.). Kamo to vodi sve? Danas je bio kod mene grof Bombelles[648] koji izgleda da je u vezi s nacionalistima koji nisu zadovoljni sa politikom HSS odnosno politikom sporazuma. Izgleda da računaju sa Italijom u skoro vrijeme kao pomoćnom silom da postignu samostalnost Hrvatske. Jasno je da se ja kao predstavnik Crkve ne mogu miješati u te političke stranačke akcije hrvatskih grupa makar se trude i HSS i Frankovci i Starčevićanci da se izjasnim za njihovu orijentaciju. Moje je stanovište da će Hrvati biti najbolje osigurani ako budu duboko izgrađeni i moralno visoko stajali katolici. Bez toga sve drugo neće značiti puno u sadašnjim tako kritičnim časovima Evrope i svijeta. To ljudima (jedna riječ nejasna op. ur.) čudno zvuči, a ipak jeste tako. Samo moralno visoko stojeći narod može da izdrži sve strašne kušnje u koje je danas upalo čovječanstvo.

† 10. III. Čujem da su Dr. Budaka dali silom otpratiti u sanatorij dr. Vranešića.[649] Čudim se vrlo tomu. Opozicija pak raste iz dana u dan i ne znam kako će to svršiti. Priloženi letak dovoljno svjedoči što danas misle o Dr. Mačeku mnogi Hrvati.[650]

† 12. III. 1940.[651] Iz daljeg razgovora s g. Privat-om mogao sam razabrati da položaj nije ružičast u svijetu i da će ova godina biti užasna.

647 Umetnut novinski članak bez naslova od 9. veljače 1940.

648 **Josip Bombelles** (1894.–1942.), bogati vlastelin i grof. Jedan od osnivača poduzeća za proizvodnju filmova „Croatia", a pred II. svjetski rat djelovao je kao višestruki obavještajac. Po nalogu ustaške vlasti ubijen u logoru u Novoj Gradiški.

649 Sanatorij dr.Vranešića nalazio se na zagrebačkom Zelengaju.

650 Nema u prilogu spomenutog letka.

651 Stepinac je razgovarao s francuskim kanonikom Privatom, koji se zanimao da li bi uputno bilo da Hrvatsku posjeti jedan francuski biskup. Ovdje se donosi dio razgovora s Privatom.

To osjećam u našoj užoj domovini Hrvatskoj. Sve više se zaoštravaju prilike između HSS i grupe Starčevićanaca. Zatvori su puni studenata, inteligencije, radništva etc. etc., a danas su čak zatvorili i 3 bogoslova radi tobožnjeg širenja letaka ustaških. Interesovao sam se kod Bana za neke studente u zatvoru, zatim za bogoslove, za razne druge stvari. Anarhija je općenita na sve strane i samo Bog nas može spasiti. Ali hoće li dragi Bog pomoći, a da prije strašno ne kazne čitavu Evropu. Prilike su gore nego u doba prvog dolaska Isusova na svijet. Ovaj čas novine javljaju pobjedu bezbočnog boljševizma u Finskoj.[652]

† IV.[653] Hvala Bogu dobio sam konačno pomoćnika nakon toliko neprilika. Imat će i on teške dane kao što i sam, jer danas biti biskup znači biti pribijen na križ.

† IV.[654] Tragedija čovječanstva se proširuje. Mi idemo ako se Bog ne smiluje u potpunu propast. Nema više pravde ni poštenja na zemlji. Kad sam pročitao ovu vijest „Zagrebačkog Lista" samo me jedna misao obuzela – Kad će doći red na nas? Po svemu sudeći i naša je katastrofa neizbježiva. Drugo ne mogu nego reći – In Te Domine speravi?

† 30. IV. 1940.[655] Čim je izašla obavjest primio sam žučljivih napadaja u listovima s raznih strana. Ali što mogu? Kao biskup moram nastojati da budem svima sve da u ova tužna i žalosna vremena

652 „Priloženo je originalno pismo Milice Šubašić rođ. Divjak pisano u Ljubljani 29. III. 1940. Stepincu. Ona je prva žena dr. Šubašića i u pismu moli Stepinca za razgovor: „Veli da je nastupila kulminacija njene patnje, koje više ne može izdržati, jer se u zadnje vrijeme nabacile na nju mnoge klevete. Navodi da je 14. godina šutjela na svoju vlastitu štetu, da time zaštiti Šubašića, koji je slomio njen život, pregazio njenu čast i uništio zdravlje. Ni sada ne bi progovorila, da je njegov postupak bio čovječanski, ali sve ono što je u zadnje vrijeme učinio, da joj ne dozvoljava da i dalje ćuti." ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

653 Umetnuta novinska vijest od 6 . IV. 1940. u kojoj stoji da je za novog pomoćnog biskupa imenovan dr. Josip Lach.

654 Umetnuta novinska vijest od 9. IV. 1940. da je Njemačka zauzela Dansku i Norvešku.

655 Umetnut plakat u prijepisu iz kojega se vidi da je Hrvatska građanska zaštita Zagreba priredila duhovni koncert u korist nezaposlenih zaštitara.

spasim što se spasiti dade, jer se smatra danas dobrim kršćaninom koji barem Boga priznaje (Bilo je u crkvi blizu 6.000 ljudi). Doista samo Bog može da nas spasi i zaštiti od propasti!

*Adem aga Mešić kod Stepinca[656]

Međutim Ademaga Mešić[657] nije nažalost prvi koji se tuži na netaktično držanje vodstva HSS i raznih članova HSS. Ta netaktičnost izaziva sve veću opoziciju kod inteligencije i to u vrijeme kad bi nam sloga bila potrebnija nego ikada do sada. Situacija je naime u svijetu takova, da nas samo čvrsta disciplina uz posebnu milost Božju može spasiti od propasti.

*[658]Imao sam već davno želju da napravimo reda u Mariji Bistrici, ali ljudi pod uplivom HSS nisu bili najskloniji redu. Konačno sam stavio općini ultimatum – ili red ili se ukidaju proštenja. Nešto je već i javnost doznala. Danas mi je došao u ruke priloženi letak koji je nažalost od početka do kraja istinit što se tiče njemačke špijunaže. Ponašaju se kod nas kao da smo već njihova kolonija. Očuvao nas Bog od „zaštite" nacional-socijalističkog Reicha. To bi značilo definitivnu propast za evropsku civilizaciju, a specijalno za hrvatski narod.

† 7. V. 1940. Današnji „Jutarnji List" donosi natpis starokatolička skupština u Zagrebu koja pokazuje svu mizeriju i moralnu baruštinu ove

656 Muslimanski prvak iz Bosne i Hercegovine Ademaga Mešić želio je razgovarati s tajnikom HSS-a dr. Krnjevićem. Rečeno mu da dođe, no nije primljen, a Krnjevićeva okolina neučtivo se ponijela prema Mešiću. Ovaj je to pričao Stepincu, koji je to zabilježio (vidi gore).

657 **Ademaga Mešić** (Tešanj, 25. III. 1869. – ? 1945.), bosanskohercegovački političar. Jedan od najbogatijih bosanskohercegovačkih trgovaca i jedan od najvećih mecena u Bosni i Hercegovini. Bio je vlasnik lista *Behar* (1900–10) te časopisa *Muslimanska svijest*(1908–11) i *Hrvatska svijest* (1913–14). Godine 1908. osnovao je prohrvatski orijentiranu Muslimansku naprednu stranku. Bio je zastupnik u bosanskom parlamentu. Nakon I. svjetskog rata bio je član Jugoslavenske muslimanske organizacije (JMO). Napustivši JMO, osnovao je 1935. prohrvatsku Muslimansku organizaciju, koju je 1936. pridružio Hrvatskoj seljačkoj stranc.i (Muslimanska organizacija Hrvatske seljačke stranke, MO HSS). Za Nezavisne Države Hrvatske (1941–45.) bio je ustaški doglavnik. U svibnju 1945. napustio je Hrvatsku; u Austriji su ga zarobili Britanci i izručili jugosl. vlastima, koje su ga u lipnju 1945. osudile na dvadeset godina zatvora.

658 Umetnut novinski članak (1. V. 1940.) o prilikama u Mariji Bistrici.

sekte. Jadni hrvatski narod na što je spao. Hrvatski narod nekad antemurale christianitatis[659] mora sada da nosi ovakav trulež na svom narodnom organizmu. Hoće li se dragi Bog smilovati i dati nam jednu izrazitu i stvarnu katoličku vlast da ovaj moralni trulež izreže iz narodnog hrvatskog organizma, da ga ne rastače i ne truje svojim nemoralom. Današnji vlastodršci nemaju nažalost osjećaja za to, kako je pogibeljna za narodni život najmanja vjerska pocjepanost.

† **Dne 6. V.** morao sam iznenada u Rim. U prvom redu radi križevačke biskupije da govorim sa kardinalom Tisserant-om, prefektom istočne kongregacije, a onda sa Sv. Ocem. Štampa je dakako shvatila to u prvom redu kao politički put, te su me *de facto* i na putu (riječ nejasna – op. ur.) slijedili agenti tal. policije ne bi li što doznali. Sa kardinalom Tisserant-om obavio sam brzo posao i sporazumili se glede osobe novog biskupa križevačkog, da ga se predloži Sv. Ocu. Drugi sam dan bio primljen kod Sv. Oca. Zamolio sam ga u razgovoru da ne zaboravi hrvatski narod, jer smo mi zadnja straža katolicizma prema istoku. Zamolio sam blagoslov za sebe i cio narod u ovim strašnim vremenima. Sveti Otac bio je posve miran i vedar usprkos težini položaja i pun nade u Božju pomoć. Vidio sam ponovno njegove velike simpatije za hrvatski narod. Razložio sam mu čitavu našu sitauciju (pitanje emigranata – Pavlić) i rekao da ga više valjda neću vidjeti. Nasmijao se i rekao: „Ne bojte se vidjet ćemo se opet!" Kad sam se vratio kući posjetio me je konzul Sjedinjenih Američkih Država g. Maily koji je došao u ime ambasadora USA u Beogradu da sazna štogod iz razgovora sa Sv. Ocem i drugim ličnostima iz Italije. Vidio sam da i konzul računa s najgorim kad me je zamolio da mu u slučaju napada na Zagreb sa strane neprijatelja ustupim dvorac Vugrovec na raspolaganje, što sam mu rado obećao. Bog nam je jedini spas i nada! Zato se ništa ne bojim, došlo što mu drago.

659 Latinski naslov *Antemurale Christianitatis* („predziđe kršćanstva") je papa Lav X. dao Hrvatskoj godine 1519. u pismu banu Petru Berislaviću.

† V. 1940.[660] Počeo je dakle rat u svoj svojoj strahoti[661] i čini mi se da će Bog suditi sada svijetu za sva njegova zločinstva neviđenim kaznama. Bio sam upravo sretan da sam još u zadnji čas prešao granicu, da budem kod kuće i sa svojim stadom zajedno poginem jer je pravde nestalo na zemlji. Samo Svemogući Bog može nam pomoći, smilovati se i spasiti hrvatski narod.

† 15. V. 1940.[662] Uzbuđenje i kod nas silno. Avijacija je već ispraznila zagrebački aerodrom i iselila van oko Samobora, Brezovice i raznih drugih mjesta i neprestano stoji spremna! Danas sam odlučio da na neko sigurno mjesto spremim bar nešto crkvenih stvari, da ne padnu plijenom drugima i ne budu odvučeni iz domovine bez nade za povratak. Nervoza raste svaki čas i čovjek jedva može da štogod radi kraj ovih prilika.

† 16. V. 1940.[663] Jedno pametno mišljenje ipak se čuje i u ovim tužnim časovima. Hvala Bogu da imade još ljudi koji nisu sasvim izgubili pamet. Kraj svega toga ne vjerujem da se ne bi našlo dosta poslenika krvavog i razornog ruskog boljševizma, kad bi se pružila zgodna prilika. A čini se da boljševizam i vreba da se Evropa iskrvari pa da onda povede opću svjetsku revoluciju i zagospodari kuglom zemaljskom baš onako kako je to sada i nacionalsocijalizam.

† 20. V. 1940.[664]

660 U prilogu *Dnevnika* novinske vijesti od 10. V. 1940. godine o ratnim događajima.

661 Bitka za Francusku predstavlja njemačku invaziju na Francusku i zemlje Beneluksa tijekom svibnja i lipnja 1940. godine. Napad njemačkih snaga počeo je 10. svibnja 1940. godine.

662 Uz novinski članak od 15. V. 1940. godine da je Nizozemska položila oružje.

663 Uz članak u „Obzoru" (25. V. 1940.) od A. Pribićevića, u kojem je „htio izričito upozoriti Srbe, da se ne zanose osjećajem kad procjenjuju politiku Sovjetske unije", Stepinac komentira u *Dnevniku*.

664 „Stepinac piše da ga je posjetio pomoćnik ministra vanjskih poslova Ilija Jukić, koji ga je informirao o političkoj situaciji". ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., pod br. 259. Ovdje priložena kopija Stepinčeva dopisa od 18. svibnja 1940. gdje piše Prvostolnom kaptolu, da osim prepozita i prokustosa odredi još dvoje kanonika, koji će znati za mjesto kamo se riznica Prvostolne crkve imade prenijeti i pohraniti.

† 22. V. Danas me je posjetio francuski konzul g. Gauraud. Pitao me da li mi je što poznato o jučerašnjem sastanku grofa Ciana sa nekim našim predstavnicima na Sušaku. Rekao sam da nije. Ciano je navodno otputovao u Tiranu u Albaniju, pa konzul misli da je blizu ulazak Italije u rat.[665] Pitao me što mislim o tome. Rekao sam da po mom mišljenju Italija neće još ući u rat, ali je danas teško biti prorok tim više što je sutra godišnjica ulaska Italije u rat 1915.

*[666] Kako vidim masoni uspjevaju da se polako i neopazivo guraju u ovu važnu instituciju i G. Herceg ne može nam uliti povjerenje.

† 30. V. Ovih sam dana primio iz Rima papinski *breve* kojim Sv. Otac papa Pio XII. daje narodu hrvatskom posebni jubilej što je inače velika rijetkost u povijesti Crkve.[667] To mi je velika utjeha u ovim strašnim danima. Dao dragi Bog da se narod moj obilno koristi ovom velikom blagodati.

† 31. V. Danas je „Hrv[atski] Dnevnik" objavio s posebnim veseljem predavanje Dr. Bićanića o Sovjetskoj Rusiji i javlja da su sva mjesta ispunjena. Tolika je navala slušatelja (komunista *et consortes*). Nazvao sam Bana i pitao što to znači. Podban i Ban su ogorčeni bili na ovu vijest, jer čini se da je odmah skočila i Italija da intervenira za tu stvar. Koliko ja znadem g. Bićanić nije u Rusiji mogao ništa vidjeti, ali on je

665 Italija je objavila rat Francuskoj i Velikoj Britaniji 10. lipnja 1940. godine. U ovom slučaju grofa Ciana radilo se o talijanskim pripremama za napad na Grčku. Mussolinijeva ratna strategija je bila vođenje „paralelnog rata", odvojenog od Hitlerovog i usmjerenog prema Sredozemlju i Sjevernoj Africi. Pokrenuta je široka propagandna kampanja protiv Grčke, te su stalno provocirali Grčku, povredom zračnog prostora, napadima talijanskih zrakoplova na grčke brodove. Najveća provokacija je torpediranje i potapanje lake krstarice *Ellie* u luci Tinos 15. kolovoza 1940., akciju je izvršila talijanska podmornica. Usprkos nepobitnim dokazima o talijanskoj odgovornosti grčka vlada je objavila da je napad izvela podmornica nepoznate zemlje. Italija je napala Grčku 28. listopada 1940. godine. Nicolas, FARRELL, *Mussolini. Novi život*, Ljevak, Zagreb, 2008., 385.-386.

666 Uz novinski članak od 21. V. 1940. godine da je imenovan Banski prosjetni savjet, Stepinac primjećuje i zapisuje u *Dnevniku.*

667 Godine 1940/41. slavio se spomen na 1300. godina kršćanstva u Hrvata. Stoga je papa Pio XII. proglasio godinu od 29. lipnja 1940. do 29. lipnja 1941. jubilarnom za hrvatski narod.

u duši komunist i hoće da upotrebi zgodu da svoje uvjerenje javno iznese.[668]

† 1. VI. 1940. Današnja liberalna štampa donosi velikim slovima ratifikaciju sporazuma s Rusijom.[669] Ja ne dijelim mišljenje ni Dr. Mačka ni Dr. Andresa i nemam ni najmanje razloga veseliti se već prije plakati kad se sjetim Španije, Meksika etc. Oni će kod nas svom silom raditi da hrvatski narod otrgnu od kršćanstva a napose katoličke Crkve. Tko Boga ne poštiva kako će ljude poštivati? Tko ne poštiva vlastiti narod, kako će nas?

† 17. VI. Danas sam dobio ovo pismo od ministra Kreka.[670]

Beograd, 14. junija 1940.
Preuzvišeni!

U Beogradu sam čuo sledeće vesti:

Nadbiskup dr. Stepinac je u Vatikanu saznao sledeće ciljeve italijanskog učešća u ratu na strani Nemačke, a ukoliko se odnose na sada jugoslovensku obalu Jadranskog mora.

1. Sadanj slovenski teritorij u Jugoslaviji dobije Nemačka, koja dobije pored toga i Kastav i pojas Hrvatskog Primorja tako, da imaju izlaz na Jadransko more kod Sušaka.
2. Hrvatsko primorje i Dalmaciju dobije Italija.
3. Albanija dobije Crnu Goru, Metohiju i neke srezove Južne Srbije.
4. Bugarska dobije pogranične srezove sadanje Istočne i Južne Srbije.
5. Mađarska dobije Jugoslovensku Vojvodinu do Novog Sada. Ono što bi ostalo bilo bi protektorat ili Nemačke ili Italije.

668 Vidi: Mira, KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Kako je Rudolf Bićanić doživio Sovjetski Savez 1940. godine, *Historijski zbornik*, 60., 2007., 215.-245.

669 Ugovor o trgovini i plovidbi između Kraljevinu Jugoslavije i SSSR-a je zaključen 11. svibnja 1940. u Moskvi, a stupio je na snagu 1. lipnja 1940. godine.

670 Miha Krek (28. IX. 1897. – 18. XI. 1969.), slovenski pravnik i konzervativni političar.

Molim Vas za ljubaznost, da mi na neki način saopštite, koliko ova vest odgovara istini.

Molim Vas, prevzvišeni, da izvolite i ovom zgodom primiti uverenje o mom dubokom poštovanju.

Krek

Odgovorio sam odmah g. ministru da su njegove informacije krive i da može biti miran. Rekao sam da je jedina sigurna garancija svakoj državi i narodu danas samo Bog na nebu.

*[671] Kad čovjek ne bi imao žive vjere u Providnost Božju morao bi klonuti pod težinom događaja. Ali ja ni časak ne sumnjam u tu svetu Providnost. Evropa je zaslužila kaznu zbog apostazija. Pa što sve nije učinila da strese sa sebe jaram Božji? Ali Bog koji je dopustio da ovako iznenada stradaju čitave zemlje i narodi može u tren oka ako nađe za shodno da sve opet izmijeni. Mi sve mjerimo ljudskim mjerilom. No Bog je neizmjeran. Kad čovjek svrši On počinje.

† 17. VI. 1940. Danas je bila kod mene supruga Joe Matošića[672] koji je imao nedavno teški sukob sa Dr. Mačkom i konačno bio osuđen na 6 mjeseci robije u Lepoglavi. Došla mi se tužiti da je njezin muž u stalnoj opasnosti da izgubi glavu zbog osvete Mačekovih pristaša pa da bi djelovao kod Mačka da se pomiri s njezinim mužem. Utješio sam ju koliko sam mogao i obećao da ću poraditi na tome tim više što je izjavila da će u protivnom slučaju njezin muž morati napustiti Zagreb i poći u Berlin gdje su mu već preko jednog visokog činovnika i

671 Umetnuta novinska vijest od 17. VI. 1940. godine da su „Sovjeti likvidirali baltičke zemlje".

672 **Josip (Joe) Matošić** (Zadar, 8. V. 1890. – Zagreb, 3. V. 1966.), hrvatski publicist i novinar. Studirao pravo u Beču i Zagrebu. Javio se 1914. proznim tekstovima u *Vihoru.* Pokušao pokrenuti prvi hrvatski futuristički časopis *Zvrk*, ali on zbog početka Prvog svjetskog rata nije tiskan. Nakon rata djelovao je kao novinar i urednik listova i biblioteka: tjednika *Hrvatski borac* (od 1923), *Danica* (1934–40), Hrvatske političke biblioteke, te antologijskog izbora Klasici svjetskog humora (u 12 knjiga). Autor više djela političke publicistike: *Krvava Bugarska* (1925), *Benito Mussolini* (1928), *Borci, buntovnici, vođe* (1938), *Nauka o govorništvu i antologija svjetskih govornika* (1939).

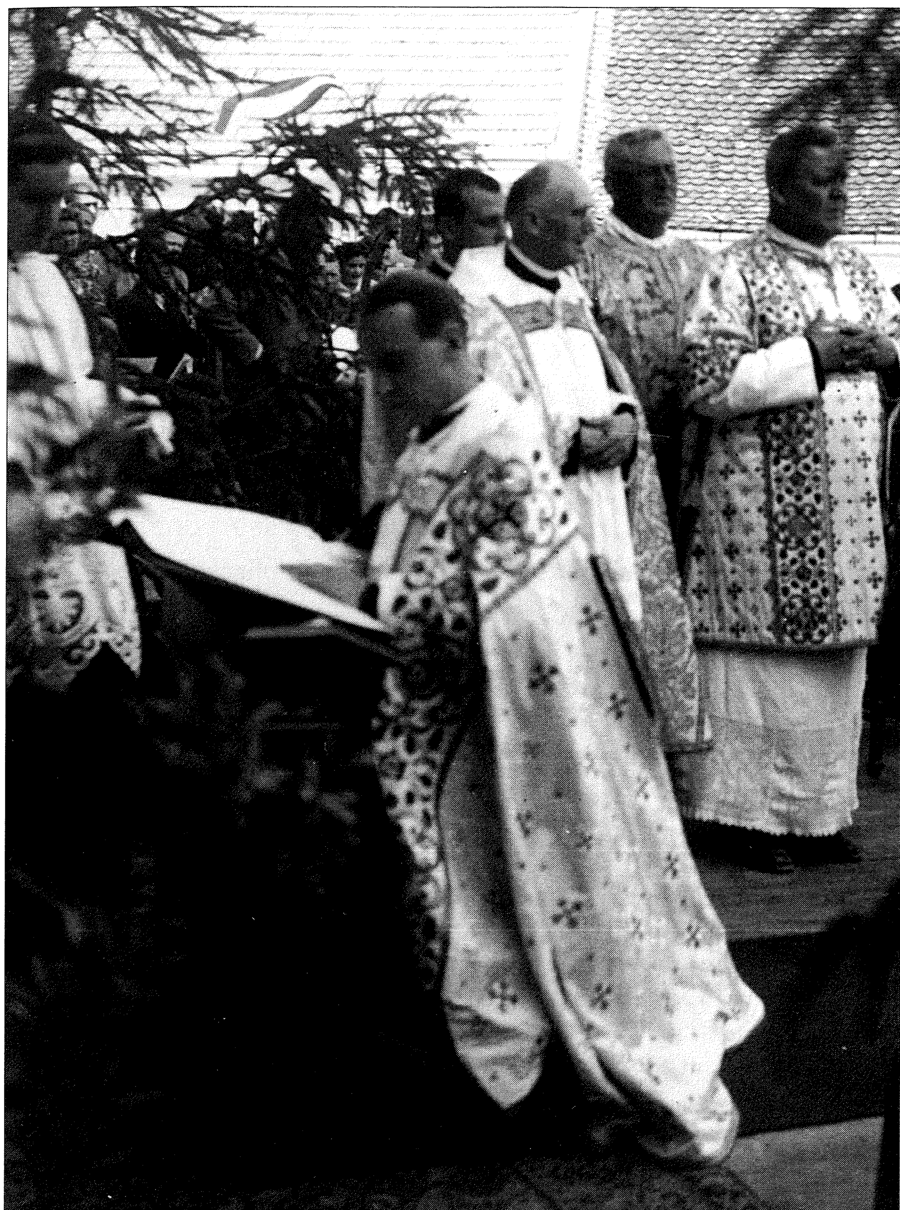
šefa njemačkog Presbiroa u Beogradu ponudili dobro mjesto za propagandu, što ne bi bilo dobro za Mačka.[673]

† 18. VI. Novine donose pod velikim naslovima da Engleska nastavlja borbu. Ne vidim kakovom se uspjehu može više nadati. Došao je očito čas Božji, da izvede daljnje svoje planove u svijetu. Ti su sakriveni dakako našim očima ali sigurno sveti mudri i pametni.

† 18. VI. Danas mi je priopćio Dr. Juretić, da je *Gospodarska Sloga* došle centralna organizacija seljačkog pokreta u Hrvatskoj dospjela usljed nesposobnog vodstva u težak položaj i prisiljena je tražiti pomoći od katoličkih krugova. Pozvali su Rudolfa Peteka da preuzme vodstvo *Gospodarske Sloge* i spremni su da plate koliko želi mjesečnu plaću i da si može izabrati suradnike koje hoće. Ja sam rekao Dr. Juretiću da prihvati ponudu. Nije nama do ličnih ambicija nego je do općeg narodnog dobra, pa učinimo štogod možemo da pomognemo narodu. Opet jedan primjer kako se demagogija skupo plaća. Pozvali su rekao mi je Dr. Juretić Dr. Gortana da im pomogne izaći iz neprilika u koje su ih doveli ljudi koji imaju velik jezik, ali kratku pamet, a još manje ljubavi za narod.

† 18. VI. Danas je bio kod mene Kerubin Šegvić. Pripovijedao mi je iz uplivnih i upućenih krugova (talijanskog konzula) da će Evropa biti iz temelja preuređena i da se Hrvati ne trebaju ništa bojati. Navodno bi Italija dala Hrvatskoj slobodu tako da bi svi Hrvati bili ujedinjeni, ali želi carinsku i personalnu uniju. Italija očekuje da će Hrvati sami upraviti molbu na talijanskog Suverena u tom smislu. Šegvić misli da će već od Velike Gospe biti Evropa razdijeljena. Ja se svakako neću miješati u stvar. Crkvi su toliko predbacivali da se miješa u politiku pa zašto da danas sjutra opet netko predbacuje Crkvi ako bi se narod uvalio u kakovu nesreću. Ja molim Boga da on i dalje vodi siromašni hrvatski narod.

673 Biografija kontroverznog hrvatskog novinara Joe Matošića je dosta nepoznata. Više o njemu u: Željko, HOLJEVAC, Krvava Bugarska Joea Matošića iz 1925. godine, *Hrvatsko-bugarski odnosi u 19. i 20. stoljeću*, Hrvatsko-bugarsko društvo u Zagrebu, Zagreb, 2005., 119.-124. te Željko, KARAULA, *HANAO – Hrvatska nacionalna omladina*, Naklada Breza, Zagreb, 2011.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 5547.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac služi misu na nepoznatoj lokaciji

† 22. VI. 1941.[674] Teško narodu, koji je ostavio Boga i sveti zakon njegov.[675]

† 24. VI. 1940. Događaji se nižu električnom brzinom. Jugoslavija u dešperaciji uspostavlja najhitnije diplomatske odnose s Rusijom, dok Francuska sklapa primirje. Hrvati se ničemu dobru nemaju nadati od Rusije, a još manje od boljševičkih zločinaca.

† 26. VI. 1940.[676] Očuvaj nas Bože ruskih prijatelja. Oslobodi nas rekoh Bože ruskih prijatelja. Kakav prijatelj može da bude nama onaj koji ne pozna Boga i koji je spreman da ubija svakoga koji ne misli kao on. To je očito maslo komunista, kad nisu uspjeli sa pučkom frontom.

† 22. VII. 1940. Ovih sam dana upravio pismo na gospodina Bana radi stanovitih zločina koji se događaju. Ubojstva su na dnevnom redu, napadaju se svećenici i časne sestre, crkve se pljačkaju i robe, seljaci otimaju crkvene zemlje i tako redom. To je plod uspostave diplomatskih odnosa sa Rusijom.[677]

*[678] Klupko se dalje odmotava. Sam Bog znade što će biti s nama. Naši nacionalisti su uvjereni da će dobiti slobodnu Hrvatsku, Rusi se, odnosno boljševici, nadaju da će oni zagospodariti na Balkanu, jedni se nadaju ovo, drugi ono, a konačno nezna nitko što će biti.

† 25. VII. 1940.[679] Briga za buduća pokoljenja Hrvatske to je uistinu velika briga Crkve kraj žalosne nebrige onih koji drže vlast u ruci i kraj zločinačkih pothvata onih koji dirigiraju štampom i ubijaju svaki obiteljski život propagandom pornografije, pobačaja etc.

---

674 Umetnut novinski članak o kapitulaciji Francuske od 22. lipnja 1940.

675 ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

676 Uz novinski članak o osnivanju Društva prijatelja Sovjetske Rusije za Banovinu Hrvatsku, Stepinac piše gore navedeno.

677 Zapravo se radilo o teškoj ekonomskoj situaciji i neimaštini kod hrvatskog seljaštva u okruženju rata u Europi i mjerama vlasti Banovine Hrvatske da se tegobe ublaže koliko je bilo moguće. Vidi: Ivica, ŠUTE, Put za Donji Lapac ili Kako je Banska Vlast postupala sa spekulantima u Banovini Hrvatskoj, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 37., 2005., 255.-282.

678 Umetnut novinski članak od 24. VII. 1940. „Pitanje država jugoistoka".

679 Uz novinski članak 25. VII. 1940.: „Jesensko zasjedanje Hrvatskog socijalnog tjedna"."

† 5. VIII. 1940.[680] Čini se da je g. Herceg bio vrlo počašćen pozivom Centralne Kat. Akcije da sudjeluje na priredbi Euh. Kongresa posebnom točkom Seljačke Sloge. Centrala je stavila predlog bez moga znanja. Ja ne znam bili bi se bio sam odlučio da ih pozovem na tu priredbu jer nažalost još se ne mogu riješiti loših utisaka što ih je na mene napravila Seljačka Sloga po raznim selima. Nitko sretniji od mene da se ti loši utisci poprave i da Seljačka Sloga skrene putem Božjim tj. da joj uistinu svrha bude čuvanje dobrih narodnih običaja, a ne uvađanje zlih što se više puta desilo.[681]

† 9. VIII. 1940.[682] Iz svega se vidi da se Srbi nisu ni za trenutak opametili i da će na koncu izgubiti sve. A radi svog nemorala i izopačenosti (oni koji ga vode odnosno koji su se popeli na pleća srpskom narodu koji možda ne bi bio loš) drugo nisu ni zaslužili. Ne želim im zlo jer su ljudi i djeca Božja. Ali kad ih ništa ne može dovesti k pameti dovest će ih nesreća.[683]

† 14. VIII. Danas je bio kod mene župnik Cecelja.[684] Bio je kod Dr. Mile Budaka koji mu je rekao da je on dao uputu nacionalistima da na svaki način spriječe prikazivanje sovjetskih filmova u Zagrebu. Filmovi su se prikazivali u tri kina koja su bila puna na čelu sa plaćenim

680 Uz članak „Jutarnjeg Lista" 5. VIII. 1940.: „Seljačka sloga odazvala se pozivu Katoličke Akcije":

681 Priloženo je pismo novinara Jose Sironića, poslano iz Beograda 5. VIII. 1940. Stepincu. Na pismo je stavljena oznaka „Povjerljivo" i u njemu se dostavljaju podaci o uticaju masona na hrvatski tisak. Sironić od Stepinca traži intervenciju i zagovor da dođe na položaj direktora Jugo-štampe i urednika „Novosti". ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

682 Osvrćući se na polemiku Obzora (9. VIII. 1940.) i beogradske Narodne obrane, Stepinac piše gore navedeno.

683 O složenom i nimalo jednoznačnom odnosu Stepinca prema prvoj jugoslavenskoj državi vidi u: Ljubo, BOBAN, Msgr. Alojzije Stepinac i jugoslavenska država, *Kačić*, br. 25., 1993., 763.-775.

684 **Vilim Cecelja** (Sv. Ilija kraj Varaždina, 24. IV. 1909. – Salzburg, Austrija, 3. VII. 1989.), hrvatski svećenik. Teologiju studirao u Zagrebu. Za svećenika zaređen 1932. Župnik u Bedenici, Gornjem Dubovcu, Hrastovici te u Kustošiji u Zagrebu. Za NDH bio vikar Poglavnikova tjelesnog zdruga i zamjenik vojnog vikara oružanih snaga NDH. Blisko povezan s ustaškim vlastima. Poslan u Beč (1944) da osnuje podružnicu Hrvatskoga Crvenoga križa; ostaje do smrti živjeti u Austriji. Nakon rata organizirao skrb za izbjeglice iz Hrvatske. U Salzburgu utemeljio i vodio katoličku misiju za hrvatske radnike. Izdavao i uređivao list *Glasnik Srca Isusova i Marijina* (1949–69).

komunističkim agentima. Kad je prikazivanje počelo u kinu *Kapitol* počeli su nacionalisti bacati jaja po platnu. Međutim uprava je kušala nastaviti film, ali jaja su ponovno letjela, ali kad ni to nije koristilo počeli su praskati hitci iz revolvera u zrak. Na to je uprava pozvala policiju i građansku zaštitu koji su provalili unutra, ali metež je bio toliki da se nije znalo što tko radi. Na to je izašla od redarstva zabrana da se film ne smije prikazivati. A pitamo se zar cenzori nisu vidili o čemu se radi? Zar „Hrvatski Dnevnik" nije znao što pametnije pisati nego voditi propagandu za sovjetski film?

† 14. VIII.[685] Dakle trebalo je Francuskoj ovako strašna katastrofa, da ovu nečasnu, infamnu družbu istrijebi sa tla Francuske! Ali s pravom veli pisac ako je zakon odlučan u provedbi može ovo za Francusku biti više nego dobiven rat. Uz novinsku vijest da je Banska vlast zabranila masonske lože:[686] Kamo sreće da to zloglasno društvo nikad nije bilo u Hrvatskoj. Nanijelo je u moralnom pogledu više štete nego sami Turci.

† 16. VIII. Završavam treći svezak dnevnika. Završavam ga u dane strahovitog klanja u svijetu i nažalost neviđenog kaosa u Hrvatskoj. Banska Vlast gubi iz dana u dan sve više autoritet. Zločini rastu, ubojstva, pljačke, otimačine, preljubi, pijanstvo, krađe. Ne pita se više što je privatno, što crkveno što banovinsko. Osjeća se strahoviti upliv boljševičke Rusije. To nam je donijela uspostava diplomatskih veza sa Sovjetima. Krivo bih činio kad bih rekao da je sav naš narod takav. Nipošto! Naprotiv i opažamo da baš sada u jubilarnoj godini možda više nego ikad prije hiljade i hiljade grunu u crkvu, na kongrese k ispovjedaonici etc. Ali nažalost mala skupina sumnjivih tipova ili zločinaca po raznim selima i mjestima drži pod terorom ogromnu većinu drugih. Sve je spremno za veliku i strašnu revoluciju. U slučaju da se iskrvare Njemačka, Engleska i Italija sasvim je

685 Umetnut novinski članak od 14. VIII. 1940. godine da je francuski maršal Petain donio zakon o zabrani francuske masonerije.

686 Do zabrane masonstva u Banovini Hrvatskoj došlo je odlukom bana Banovine Hrvatske Ivana Šubašića 1940. godine. Istodobno je to provedeno i u Kraljevini Jugoslaviji. MUŽIĆ, *Masoni u Hrvatskoj 1918.-1967.*, n. dj., 181.

sigurno da će boljševizam prodrijeti u čitavu Evropu, jer i ako je u sebi truo i nesposoban za vođenje rata izvan Rusije neće mu biti teško sjesti na gotovo.

Hrvatski narod u svoj svojoj historiji nije proživljavao težih i sudbonosnijih časova. On nema nigdje ni jednog iskrenog prijatelja koji bi mu mogao pomoći osim Boga na nebu i Svete Stolice na zemlji. I zato ja molim svaki dan Boga. Daj nam Gospode pomoć u tjeskobi jer je uzaludna pomoć ljudska!

DNEVNIČKI ZAPISI ALOJZIJA STEPINCA
Knjiga IV.

† 21. VIII. Iz pisma kojeg sam dobio od jednog priprostog čovjeka vidi se da ovi zločinci komunisti rade punom parom i da ne prezaju od nijedne laži da postignu cilj.

Zagreb, 16. VIII. 1940. g.

Preuzvišeni gospodine
Alojzije Dr. Stepinac, nadbiskup
Zagreb

U mladosti odgojen u duhu rimo-katoličke crkve i Kristove nauke ne mogu odoliti osjećaju duboko ukorijenjenom u mojoj savjesti, a da ne pristupim ovako iskrenoj ispovijesti.

Kao privatni namještenik sa nestalnim zaposlenjem a sticajem prilika došao sam u dodir sa crvenima. Na prvi čas oduševio sam se za komunističku ideju i tako dospio u redove ove bande takorekuć nesvjesno. Konačno spoznao sam pravi cilj materijalizma i želje za bezbrižnim uživanjem vođa. Počeo sam se od toga bunila osvješćivati, kad evo burnih vremena u svijetu i crveni propagatori stupiše nemilosrdno u akciju šireći svoju ideju među neukim radništvom i seljaštvom zlorabeći čistu Kristovu nauku. Održavaju se sastanci za spremanje propagatora. Na takovom jednom sastanku bio sam i sam prisutan. Riječ je imao neki stranac. Po lošem izgovoru izgleda da je Nijemac ili Židov.

Glavni dio diskusije bila je obrada Kristove nauke i sv. pisma odakle su uzimani svi momenti, koji se mogu bilo na koji način upotrebiti za komunističku propagandu. Kao da je i sam Isus rekao, da su svi ljudi među sobom jednaki i da su braća, pa prema tome da i imadu u svemu jednaka prava. Bogataši da su oni koji lihvom i prevarom iskorišćavaju neuki svijet itd. Zbog toga da je i Isus bio osuđen na smrt i razapet, jer je bio zapravo komunista. To da se ondašnjim vlastodršcima i svećenstvu nije

svidjelo. Križ koji je danas simbol njega i njegove nauke, da je samo ondašnji križ da odgovara potpuno današnjim vješalima. Ovo da se jasno vidi iz toga, što su pored Isusa bila na križ razapeta istovremeno i dva razbojnika. Prema tome simbol križa da je samo popovska varka.

Na tome sastanku ustanovljeno je među ostalim sa zadovoljstvom da svećenstvo nije spremno da ovoj propagandi čini zapreke u današnje moderno doba. Spram svećenstva da je još srednjovječna i da se popovi još nisu otreznili od uživanja kao pomagači velikanima pri vršenju prava prve noći. Ovo da se vidi najbolje iz toga što crna internacionala (kako komunisti nazivaju kler) ne poduzima ništa naročito protiv ovakve propagande ni putem štampe ni putem kakvih proglasa za narod a konačno ni riječju sa propovjedaonice. Jedini koji je u par svojih propovjedi žešće istupio to ste Vi. Zbog toga stvorena je proti Vama kritika da ste solunac, da ste pod starije dane otišao među popove, jer se niste mogao realnijem poslu posvetiti i konačno da vas je jedna djevojka osramotila. U sadašnjem svome zvanju da ste vrlo mračnim putem došao do toga položaja, jer da je i tu po srijedi Vaš loš karakter. Sa ovakvim se argumentima kod neukog radnika i seljaka operira.

Osim toga napada se svećenstvo da samo gramzi za bogatstvom i uživanjem. Crkve i samostani stalno da prosjače, a da se još nije čulo da su popovi gdje pomogli sirotinju koju čak ni pokopati neće bez novaca. Spominje se i biskup g. Lacha, da je 29. VI. 1940. u Kustošiji slavio jubilej Židova Müllera samo 1) za novac i 2) da se neuki radnik zavede. Još se o g. Lachu spominje i afera iz 1927. godine kao katehete sa preparandije č. ss. iz Zagreba.

Eto tako se crvena pošast munjevito širi a nitko ništa.

Ovom ispovješću olakšao sam svoju savjest.

Poštujući Vas Preuzvišeni bilježim se

Privatni namještenik

Krešimir Jurić, s. r.

† 26. VIII. „Obzor“ donosi.[687] Oduševljenja uistinu nema nikakvoga, jer na svima leži kao teška mora misao rata i svega što bi još moglo doći. Bijeda je iz dana u dan sve veća i komunizam nalazi plodno tlo. Nema sumnje da crkva katolička još jedina čuva narod od zdvojnosti i podržava u vjeri da će ga dobri Bog spasiti.

† 27. VIII. „Hrvatska Straža“ donosi.[688] Dok se mi tako mučimo i narod rado dolazi na crkvene svečanosti s druge strane hiljade mladeži u Zagrebu odvode komunisti u zagrebačku goru iz Kustošije na sastanke i provode svoju razornu agitaciju, a vlast se ne miče. Demoralizacija se nastavlja na svim linijama i siguran sam kad ne bi bilo Italije blizu i Njemačke da bi Rusija bez muke ili bolje SSSR sjela na našu dragu Hrvatsku.

† Zagreb, 28. VIII. 1940. Danas sam doznao jednu izvanredno žalosnu stvar. Nakon što je bila svršena vladina veselica u Božjakovini i ministri se razišli ostali su na okupu još samo Ban Šubašić, Dr. Košak i odjelni predstojnici. Nastavili su piti. Ban je već bio malo pripit te onda ustao i održao uz ostalo slijedeću zdravicu: „Mi znamo da Njemačka i Italija ne žele nama ništa dobro i mi ćemo im pokazati! Vatikan je stari lažac i ne trebamo ga. Biskupi su farizeji i licemjeri i ne trebamo ni njih“. Među prisutnima bio je prisutan i vrijedan Ivica Frković odjelni predstojnik za šumarstvo, Dr. Žilić, Skorjač, Lamer koji su se zgranuli na ove riječi. Frković nije hotimice ništa pio samo da može pomnije pratiti sve i od čuda se zabezeknuo i zaprepastio on i gore izrečeni i reagirali (koliko se sjećam razgovora). G. Frković pričao je taj govor Banov Dr. Juretiću koji je odmah došao k meni. Rekao mi je da je Frković odlučio sutradan ići Banu i reći mu: „Ti si najveći licemjer i farizej koji se praviš prijatelj Crkve i tako si govorio“.

---

687 Umetnut novinski članak pod naslovom „Godišnjica sporazuma. Obljetnica potpisa političkog čina od 28. kolovoza 1939.“

688 Umetnut novinski članak pod naslovom „Veličanstvena vjerska svečanost u Kloštru Podravskom“.

Nakon ovih riječi ja sam ostao zaprepašten. Dakle su se moje slutnje obistinile da u HSS ima toliko toga truloga da od nje malo koristi ispaćenom hrvatskom narodu, a da nije isključeno da je Ban mason.[689] To potvrđuje:

1) Pismo g. Joze Sironića iz Beograda,

2) To potvrđuje razgovor Dr. Juretića u Beogradu sa Perom Blaškovićem[690] predsjednikom Hrvatskog Kluba u Beogradu koji je iz pouzdanih izvora saznao za odnos Bana sa beogradskim masonom Ćorovićem,

3) To potvrđuje razgovor jednog gospodina (Frkovića) sa Dr. Vladimirom Premrou koji mu je u pripitom stanju rekao jednom „čuješ Ban Šubašić je mason". Ti si mason odgovori mu Frković. – Nisam odgovori Premrou, jer sam obećao svome ocu da nikad neću biti, kad me je na smrti savjetovao – sinko samo nikad ne postani član te Družbe jer Ti duša nikad neće biti mirna. I to sam održao. Ali Ban jest mason!

4) To daje naslućivati i pisanje „Hrvatskog Dnevnika" gdje brani Hrvate masone patriote koji su iz patriotskih motiva stupili tobože u ložu i onda je ostavili.

5) To potvrđuje konačno prijateljstvo Banovo u Karlovcu sa Dr. Medanićem masonom i drugim karlovačkim masonima i zna se da je zalazio u

---

689 Historiografija do sada nije otkrila da je ban Ivan Šubašić bio član masonske lože.

690 **Pero Blašković** (Karlovac, 25.VI.1883. – Zagreb, 3.IV.1945.), general. Završio je kadetsku školu u Trstu. Bio je vojni časnik u Beču, Budimpešti, Segedinu, Temišvaru i Beloj Crkvi. U prvom svjetskom ratu kao austrougarski časnik sudjelovao s bosansko-hercegovačkom pukovnijom u borbama te bio zarobljen na Piavi, što je opisao u knjizi sjećanja „Sa Bošnjacima u Svjetskom ratu" (1939). Nakon rata bio je kratko u jugoslavenskoj vojsci, potom u gospodarstvu; dugogodišnji je tajnik predstavništva jugoslavenskih cementnih tvornica u Beogradu. Jedan je od osnivača Hrvatskog kluba u Beogradu i njegov predsjednik. Nakon proglašenja NDH preuzima zapovjedništvo Bosanske divizijske oblasti u Sarajevu. Kao domobranski čassnik sukobljava se s predstavnicima Ustaške vojnice, a u kolovozu 1941. nakon sukoba s Andrijom Artukovićem, koji je u Sarajevo stigao kao Pavelićev izaslanik, uklonjen je s položaja. Do umirovljenja u proljeće 1942. obavljao dužnost „nadzornika pješaštva" u MINDOM-u. Blizak Augustu Košutiću i ratnom vodstvu HSS-a, protivnik ustaškog režima, pripadao je skupini domobranskih časnika koje smatraju vojnim stožerom HSS-a. Uhićen u noći 31. kolovoza 1944. i interniran u Dom gradskih činovnika na Sljemenu, potom zatvoren u Lepoglavi pod optužbom da je sudjelovao u „puču Vokić-Lorković". Razbolio se od tifusa te je, smrtno bolestan, prevezen u Zagreb gdje je umro. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 39.-40.

masonsku ložu u Karlovcu „Svetlost". A nitko ne može u ložu ako nije mason.

6) To potvđuje i način kako je obavljena premetačina u masonskoj loži u Karlovcu, koju je vršila tamošnja policija nego nakon drugo vremena (dok su se svi dokumenti mogli odnijeti) došao je specijalni izaslanik iz Zagreba.[691]

Sve ovo mene je upravo konsterniralo jer to znači, da se možemo nadati i najgoremu za crkvu danas sjutra. Lože se službeno mogu dokinuti, ali ako duh ostane isti *Quid prodest!* Konačno mnoge pojave od vremena kad je Radić počeo djelovati pa sve do danas nisu bile najutješnije i oni konstantni napadaji na crkvu i svećenstvo nisu ništa drugo nego stil masonskih loža.[692] To je vrlo bolna stvar.

Posjet Dr. Budaka. Danas u 5 sati posjetio me Dr. Mile Budak vođa nacionalističke grupe. Razgovarali smo dva sata. Nema nikakve sumnje da se u Budaka krije čestita hrvatska duša.[693] On je uvjeren da će još ove godine doći do uređenja hrvatskog pitanja. Ja sam svakako skeptik, jer me gorko iskustvo prošlosti poučava da su rijetki iskreni prijatelji na svijetu i ne znam što je manje zlo za nas Hrvate. Znam samo to da je najstrašnije zlo za nas komunistička Rusija. Ukoliko se, rekoh Budaku, budete borili protiv komunista biti će to najbolja reklama

691 Arhiv masonske lože u Karlovcu „Ivanjski krijes" zapljenila je 1940. godine policija. U sačuvanim zapisima nije nađeno ime bana Šubašića. No, činjenica je da je on mnoge članove masonske lože u Karlovcu dobro poznavao. MUŽIĆ, *Masoni u Hrvatskoj 1918.-1967.*, n. dj., 56.

692 Kako naglašava Krišto: „Mnogi autori naglašavaju Radićev „protuklerikalizam" kao bitnu crtu njegove osobnosti i njegova političkog programa. (...) Duboko osobna predrasuda da je katolička svećenstvo najodgovornije za zaostalost hrvatskog seljaka osiguravala je da nikad ne promijeni svoje mišljenje o tome. (...) Radić je uvijek vjerovao kako je prava namjera Hrvatskog katoličkog pokreta bila stvoriti političku stranku usmjerenu izravno na to da on ostane bez svojih birača." O temeljima Radićeva „protuklerikalizma" vidi: Jure, KRIŠTO, Hrvatsko katoličanstvo i ideološko formiranje Stjepana Radića (1893–1914.), *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 23., br. 1.-3., 129.-165.

693 Mile Budak je neosporno bio obrazovan romanopisac i mislilac, a njegova kritika vlasti, osobito u odnosu na popustljivost prema komunizmu, naišla je na razumijevanje kod Stepinca. Budakovu kasniju potporu zvjerstvima i ubijanjima za NDH kao instumentima državne politike Stepinac nije mogao razumijeti, jer je to bilo sve čega se gnušao i prezirao. HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 105.

za vas kod hrvatskog svećenstva. Banska vlast ne čini nažalost ništa u tom pogledu.

Dr. Budak je molio da pojedini funkcionari crkve ne napadaju nacionaliste. Odgovorio sam da mi pobijamo samo zlu ideju poganskog nacionalizma kakav se je pojavio u Njemačkoj, jer onakve doktrine ne može katolička crkva da prihvati. Tužio se i na „seniore" da kane obnoviti pučku stranku.[694] Odgovorio sam da se nitko dok sam ja zagrebački nadbiskup ne može isprsavati da govori u ime katoličke crkve. Mi takve stranke ne trebamo i ne ćemo. Dr. Budak s pravom je primjetio da današnja Banska Vlast ne čini gotovo ništa u pobijanju boljševizma. Ja sam mu nato rekao da to mi najbolje osjećamo i duboko žalimo jer nema većeg neprijatelja Hrvatima nego su boljševici. Pitao sam ga da li još podržava veze sa Dr. Mačekom. Rekao da više ne i duboko žali što je Maček sasvim onemogućio svaki kontakt nakon što je izglasan onaj strašni zakon o prekom sudu.

Budak je uvjeren da se ovaj dio Evrope mora urediti tako da Hrvati budu zadovoljni, ali je sam ipak stavio neke sumnje u pitanju strane pomoći jer uistinu ne znam koje je manje zlo za Hrvate. Molio me da li bi mogao opet doći sa Dr. Pukom k meni. Rekao sam da može. Iz sveg sam vidio, da ova grupa iskrenije misli sa Katoličkom Crkvom nego li HSS. Ali sam naglasio i to da ja ne mogu biti član ni jedne ni druge stranke nego želim biti izvan stranačkih sporova i pomoći sve koji žele dobro našem narodu. Vremena su strašna uistinu. Moja je jedina i sigurna nada – ime Gospodnje! A acti sv. Pismo Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus!

---

694 Hrvatska pučka stranka (HPS) bila je klerikalno i pučki usmjerena politička stranka koja je djelovala u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini u parlamentarnom razdoblju postojanja Kraljevine SHS, a okupljala je mahom svećenike i katoličke intelektualce. Nakon uvođenja šestosiječanjske diktature 21. siječnja 1929. vodstvo Hrvatske pučke stranke je dobilo odluku ravnateljstva zagrebačke policije o raspuštanju stranke. Nakon ublažavanja diktature 1935. stranka se nije obnovila. Više o političkom djelovanju HPS vidi u: Zlatko, MATIJEVIĆ, Hrvatska pučka stranka i Stjepan Radić (1919–1928), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 32-33., br. 1., 2000., 257.-266.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac, Stepinac uz Milu Budaka na izložbi

† 28. VIII. Danas sam primio priložene letke koji ništa dobro ne govore![695]

695 U prilogu satirična ustaška pjesma pod naslovom „Vođja govori". Riječ je o napadu frankovaca na Mačeka u povodu obljetnice Sporazuma Cvetković – Maček. Dalje u prilogu novinski članak iz „Jutarnjeg lista" pod naslovom „Jedno dragocjeno iskustvo". Dio pjesme u kojoj se napada Maček glasi: „A što puška naša nije na ramenu, ko što zborih prije, zato imam razloge velike, kad bi svoje imali vojnike, kako poznajem u narodu stanje, nastupilo bi krvavo klanje. I po zemlji planula bi buna, da se s braćom jednom razračuna, i glava bi koja mogla pasti, a meni radi pak se o vlasti, vlast je slatka napose u miru, za to braćo – na nmoju riječ mušku, dalje ćete srpsku nosit pušku, što u džepu nije nam novčarka, mnogi vele da je to varka samoje strane, mila braćo, seljaci Hrvati, ovo treba razumijeti znati, drugačije se u oporbi govori i radi, a drugačije na vladi, da vam nisam sve to obećavo, recite mi po duši i pravu, biste li za mene glasovali, meni svoje povjerenje dali?"

† 29.VIII. Danas je bio kod mene Don Kerubin Šegvić. Pričao mi je da je bio kod talijanskog konzula Gobbia.[696] Gobbi da mu je rekao da je podjela Jugoslavije apsolutno gotova stvar. Tom Dragiša Cvetković izjavio je, da je došao u Zagreb na pogreb Jugoslavije. Sličan osjećaj da ima i Maček i drugi ministri. No, ja se bojim da će kod rješenja toga pitanja teći hrvatska krv. Ja ne vjerujem da će HSS pustiti vlast iz ruke bez ikakve oporbe Paveliću i nacionalistima. U tom će slučaju intervenirati talijanska vojska i žandarmerija.

Konzul je rekao Šegviću da će se apsolutno Zagreb štediti, a ako bude trebalo udarit će oni na Beograd ne na Zagreb. Govorio je konzul da sa Grčkom nije spor radi ubojstva albanskih hajduka[697] nego radi egejskog mora gdje se traži izlaz na more za Bugarsku i Dardanele. Turci moraju iz Evrope. A neka idu.

Situacija je dosta teška i ja molim Boga usrdno da spasi hrvatski narod. Drag mi je i mio radi svoje časne prošlosti u obrani kršćanstva. A svi ga truju i grizu poput pasa. Sa bolom u duši gledam kako destruktivno djeluje među hrvatskim liječnicima odjelni predstojnik Srbin Kosanović[698] uz pomoć masona. A za odjeljnog predstojnika Bojkića piše mi

---

696 Talijanski konzul u Zagrebu Giovanni Gobbi. Gobbi je bio jako dobro informiran u hrvatsku i jugoslavensku političku scenu i slao je tijekom svoga mandata prvorazredne informacije i izvore u Rim, od svojih očito dobro plaćenih informatora. Vidi: Enes, MILAK, *Italija i Jugoslavija 1931-1937.*, ISI, Beograd, 1987.

697 Talijani su u svojoj propagandi protiv Grčke koristili loš položaj albanske manjine u grčkom dijelu Epira s ciljem pridobivanja albanske potpore. U lipnju 1940. pronađeno je obezglavljeno tijelo Dauta Hoxhe, albanskog razbojnika, u blizini sela Vrina. Italija je za to umorstvo okrivila grčke tajne agente i približavanjem talijanskog napada na Grčku počela naoružavati albanske neregularne postrojbe protiv Grčke. Zapravo je Dauta ubila suparnička albanska razbojnička družina. Ian, KERSHAW, *Fateful Choices: Ten Decisions that Changed the World, 1940–19.41.*, Allen Lane, London, 2007., 164.

698 **Savica Kosanović** (Plaški, 29. V. 1894. – Beograd, 14. IX. 1956.), hrvatski političar, diplomat i publicist. S majčine je strane bio nećak N. Tesle. Studirao je pravo u Budimpešti. Zarana se počeo baviti novinarstvom pa je 1927. bio urednik beogradskog mjesečnika *Volja*. Od 1927. zastupnik Samostalne demokratske stranke (SDS) u Narodnoj skupštini. Kao zagovornik Seljačko-demokratske koalicije (SDK) zauzimao se za jedinstvo stranaka građanske oporbe protiv režima. Potpisnik je Zagrebačkih punktacija (1932). U vrijeme Kraljevskog namjesništva (1934–41) bio je izabran za poslanika u Narodnoj skupštini (1935. i 1938) na listi Udružene opozicije u Ogulinu, ali je odbio sudjelovati u njezinu radu. Kao glavni tajnik SDS-a, u vrijeme pristupanja Kraljevine Jugoslavije Trojnomu paktu (1941), zagovarao je prekid koalicijske suradnje s HSS-om, što je izazvalo krizu

jedan gospodin iz Novog Sada da je Bojkić Bogdan Srbin obermason. Ta masonska garam upravo je preplavila sve i ruje usprkos službenog raspuštanja lože. Ali vjerujem da je Gospodin Bog jači od svih. Zato ga svaki dan vruće molim da spasi naš hrvatski narod i učini ga narodom Božjim – a meni pomogne da ne sađem s puta Njegovih zapovjedi – Vias Tuas doce me Domine!

† 30. VIII. Danas me ponovo posjetio Dr. Mile Budak u pratnji Dr. Mirka Puka[699] odvjetnika iz Gline. Razgovarai smo jedan sat. Dr. Budak me je molio neka ne pravim poteškoće svećenicima koji se deklariraju za nacionaliste, jer ni on ne traži od svećenika da budu članovi njihove organizacije, ali da je i ne napadaju. Odgovorio sam da ću jednakom mjerom mjeriti jednima i drugima dok god ne zadiru u

---

vlade Cvetković–Maček. Nakon državnog udara 27. III. 1941. bio je ministar opskrbe u vladi generala D. Simovića. God. 1941–44. živio je kao emigrant u SAD-u, gdje je bio član jugoslavenske izbjegličke vlade, iz koje je 1942. istupio i prešao u oporbu. Osudio je djelatnosti jugoslavenskog veleposlanika u SAD-u Konstantina Fotića, književnika i diplomata J. Dučića i glasila *Amerikanski Srbobran,* zauzimao se za uravnotežen odnos prema nacionalnim zahtjevima pojedinih jugoslavenskih naroda. Podupirao je antifašistički pokret i stvaranje vlade NKOJ-a (1943). God. 1944. bio je ministar unutarnjih poslova, socijalne politike, narodnoga zdravlja i građevina u vladi I. Šubašića, a 1945. ministar informiranja u vladi Tito–Šubašić. Od 1946. do 1949. bio je veleposlanik FNRJ u SAD-u pa je utjecao na rješavanje političkih napetosti između dviju zemalja. Nakon povratka u zemlju ponovo je bio izabran za člana vlade (1949), a potom i za člana Saveznog izvršnog vijeća (od 1953. do smrti). Glavno djelo: *Jugoslavija bila je osuđena na smrt* (1984).

699 **Mirko Puk** (Valpovo, 24. VI. 1884. – ? 1945.), odvjetnik i političar. Završio pravni fakultet s doktoratom; odvjetnik je u Glini. Djeluje u domovinskom vodstvu ustaškog pokreta, podupire list Hrvatski narod. Suradnik je S. Kvaternika, neposredno po proglašenju NDH, 12. travnja, imenovan je zamjenikom predsjednika Hrvatskoga državnoga vodstva, 16. travnja u prvoj Vladi NDH postaje ministrom pravosuđa. Pripada skupini protalijanski orijentiranih političara. Podržavao je politiku terora. U veljači 1942. imenovan je u Hrvatski državni sabor. Od 11. X. 1942. do 11. X. 1943. član je Državnog vijeća i državni prabilježnik u svojstvu državnog ministra. Početkom kolovoza 1943. podnio je ostavku u znak prosvjeda protiv generala I. Prpića, glavara Stožera domobranstva, povodom partizanskog napada na Lepoglavu, ali ona nije prihvaćena. Protivio se pregovorima i sporazumu s HSS-om. Potkraj 1943. imenovan je za glavnog ravnatelja Ustaškoga nakladnoga zavoda, potom je postavljen i za izvanrednog opunomoćenika Hrvatske državne banke; na čelu je povjerenstva koje je bilo zaduženo za državne vrijednosti (zlato, devize i dragocjenosti) pohranjene u državnoj banci. Početkom svibnja 1945. pratio je odvoženje državnih stvari i vrijednosti iz Zagreba u Austriju. Uhitile su ga britanske vojne vlasti i sredinom svibnja 1945. izručile jugoslavenskim vlastima. Od tada mu se gubi svaki trag. (Navodno je izvršio samoubojstvo prerezavši žile na ruci odmah po izručenju u vlaku između Rosenbacha i Jesenica). *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 333.-334.

dogme Crkve jer je naša zadaća obožavati duše, a ne voditi stranačku politiku. Moram u duši priznati da je Mile Budak jedna iskrena duša i sigurno misli lojalno dobro crkvi Katoličkoj što na žalost ne mogu reći o destruktivnim elementima u HSS. Budak je uvjeren da će se ove godine rešavati hrvatsko pitanje, ali ja neznam neće li se prevariti kao i Kvaternik, Zrinjski i drugi? Vidim da Njemačkoj ne uspjeva rat na Englesku, a sutra se navršava godina dana da je počeo rat. Njemačka slabi, a Engleska ima manjkave izvore. Osim toga izgleda da je ulazak u rat posve siguran. Bog zna što će biti! Mene je najviše strah da će boljševički zločinci obvladati našom dragom Hrvatskom. Danas sam poslao Banu oštro pismo radi nemoralnih filmova boljševičkih koji se daju u Zagrebu. K tome imamo neprilike u župi Štrigovo kako se vidi iz članka „Hrvatske Straže".[700]

† 31. VIII. Isto tako danas donose novine ovu vijest.[701] Pred godinu dana garantirala je granice Rumunjskoj Engleska i Francuska. Mislim dakle da je hrvatskom narodu jedini sigurni garant Gospodin Bog i katolička Crkva. Ako budu Italija i Njemačka mogle držati tu garanciju bio bi jedan dobar rezultat da su zločinačkom boljševizmu zatvorena vrata barem za zapadni dio Evrope dakle i za Hrvatsku.

Ne sumnjam ni najmanje da će nacionalni hrvatski pokret vidno porasti nakon ovih zadnjih vijesti i vjerujem da će silno početi padati oduševljenje za HSS i Dr. Mačka. Ta Budak mi je jučer pokazao pismo u kojem mu 60 svećenika šibenske dijeceze odobrava program i obećaje vjernost. Tko da se ukroti nakon što su doživjeli tolika žalosna iskustva sa raznim organizacijama HSS. Činjenica je da su komunisti uvijek i svuda glasali za HSS gdje nisu nastupili sami, a katolička crkva nema većeg protivnika nego je komunizam. Žučljiva borba između nacionalista (Pavelić) i HSS (Maček) i dalje se nastavlja kako svjedoči ovaj letak.[702]

700 U prilogu novinski članak pod naslovom „Slovenska JRZ progoni Hrvate u Štrigovi i Raskrižju".

701 U prilogu novinski članak pod naslovom „Važnost garancija Rumunjskoj".

702 U prilogu ustaški letak pod naslovom „Lažeš Krnjeviću, plaćeniče masonske lože.... !"

† 1. IX. 1940. Danas je točno godinu dana otkad je počeo grozni rat. Kada i kako će svršiti?[703] Dok se tako pobožni naš seljački zagorski svijet molio Bogu, na večer je u Zagrebu rulja podivljale boljševičke mladeži huškana od agitatora demonstrirala ulicama vičući – *Živila crvena armija, živio Staljin* i dijelila letke. Jadni hrvatski narode na što si spao! Borimo se i mučimo da spasimo svoj hrvatski narod. A drugi se trude da ga rasturaju i unište. Komunisti u prvom redu, pa Beograd pomoću raznih sekta, a nažalost Banska Vlast ne čini ono što bi morala činiti, već pušta da se stvar širi preko kina i štampe. Domine salva nos!

† 3. IX. Bijeda i nevolje rastu na sve strane dalje. Danas me je upitao jedan odvjetnik bi li mogao kupiti njegov pisaći stol, jer već tri mjeseca nije zaslužio ništa nego 900 dinara, a s time ne može platiti ni stana pa mora iz Zagreba van. Glad je na pomolu. Komunisti su da što prije sruše mladež izdali najgadnije pornografske brošure i mladež srlja upravo u propast. Rastave brakova na dnevnom su redu, bračne nevjere obična stvar, abortusi pravilo za mlade ljude. U istinu samo Bog nas može spasiti.

† 5. IX. „Obzor" donosi danas ovaj članak.[704] Iz svega se vidi panični strah srpske crkve pred budućnošću, ali mislim da će Srbi gorko okajati svoju perfidiju kroz ovih dvadeset godina skupnog života.[705]

† 6. IX. 1940.[706] Slijedeće godine po prilici u ovo doba ima kralj Petar da preuzme vlast. Šta će do tog doba biti od Jugoslavije? Kraljevi prolaze i dolaze kao vjetar što svjedoči Rumunija.[707]

---

703 Uz prilogu novinska vijest da je 1. IX. 1940. godine u Sv. Križu Začretju održan dekanatski euharistijski kongres, na kojemu je Stepinac održao govor.

704 U prilogu novinski članak bez naslova u kojem se govori o sporu unutar SPC oko pitanja konkordata s Vatikanom.

705 ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

706 U prilogu telegram kneza Pavla gdje se zahvalio Stepincu na lijepim željama u povodu kraljevog rođendana.

707 Rumunjski kralj Karol II. bio je prisiljen abdicirati u korist svoga maloljetnog sina Mihaela I. jer je zbog njemačkog pritiska Rumunjska bila prisiljena dati znatne teritorijalne koncesije susjednim državama Mađarskoj, Bugarskoj i Sovjetskom Savezu.

† (2)7. IX. 1940. Naše domaće prilike su upravo strašne. HSS se na vladi pokazala potpuno nesposobna da stvori nešto solidnoga. Samo fraze i govori, a na sve strane što dalje to gore.[708]

† 12. X. 1940. „Obzor“ donosi ovaj članak.[709] Iz ovog i sljedećeg članka vidi se da je život Srba i Hrvata u jednoj državi nemoguć. Isti dan donosi „Hrvatska Straža“ ovaj članak.[710]

† 12. X. 1940. (sic)[711] Iz svega se našeg zajedničkog života sa Srbima vidi da će se Jugoslavija raspasti. Sa ovako pokvarenim tipovima nije hrvatski narod imao posla. Nije nikakvo čudo da akcija hrvatskih nacionalista sve više raste, a šanse HSS padaju. Na koncu će sigurno kriviti katoličku crkvu po starom običaju da je ona kriva.

I danas sam ponovo čuo od Kerubina Šegvića da Jugoslavija apsolutno dolazi na red čim Njemačka i Italija svrše sa Grčkom. Šegvić veli da mu je talijanski konzul rekao da će stvar biti prije Božića gotova, a takovo je i opće uvjerenje u krugovima nacionalista. Oni već imaju izrađen ustav, ministarstvo sastavljeno.[712] Vojska se pak u Jugoslaviji grčevito drži i neprestano pozivaju pod zastavu nove vojnike. Ali po mom sudu vojska je Jugoslavije apsolutno nesposobna za dulju borbu, jer je njezin moral jednak nuli. 45% vojnika, a to su Hrvati neće više čuti o ovoj državi. Kud smo prispjeli nakon 20. godina. Vodstvo opet HSS izaslalo je Košutića i Andresa u Beč da tamo sondiraju teren kod Njemačke jer ne trpe Pavelića i vole da idu pod Njemačku nego pod Italiju ako

---

708 ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259. Datum može biti i 27. rujan 1940.

709 U prilogu umetnut novinski članak bez naslova u kojemu je riječ o otporu koji se u Srbiji pruža Sporazumu o Banovini Hrvatskoj, pokretu za okupljanje Srba i slično.

710 U prilogu umetnut novinski članak pod naslovom „Manifest Srbijanstva“ u povodu izlaska prvog broja književno-političkog časopisa „Srbijanstvo“ pod uredništvom Ljubomira Micića.

711 Isti datum u *Dnevniku* se dvaput ponavlja.

712 U totalitarnoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1941–1945) ustava nije bilo, dok neka „ustaška vlada u sjeni“ do 1941. nije postojala. No, ustaška organizacija je bila sve jača i koherentnija, iako je imala malo konkretnih članova. Prema nekim dosta pouzdanim procjenama tada u Hrvatskoj nije bilo više od 2000 članova domovinskog ustaškog pokreta. Od toga je u Zagrebu bilo najviše, njih 1000. JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, n. dj., 566.

već dođe do toga.[713] Navodno Nijemci neće da Hrvatska dođe pod protektorat Italije. Ali bome ni Italija da Njemačka sjedne na Jadran. Kaos je potpun i samo Bog nas može spasiti.

† 14. IX. 1940. Danas sam primio ovo pismo iz Lepoglave. Odmah sam poduzeo korake kod podbana i zatražio da im se dozvoli ići na misu. Obećali su da će im dozvoliti:

Lepoglava, 12. IX. 1940.

Preuzvišeni gosp. nadbiskupe,

Kako Vam je vjerojatno poznato, u Lepoglavskoj kaznionici nalaze se u takozvanoj „internaciji" devet hrvatskih nacionalista iliti „prokletih frankovaca". Osam od ovih nacionalista dovedeno je iz Šida 25. kolovoza i 26. kolovoza, oni su tražili na službenom raportu, da mogu nedjeljom prisustvovati misi. Ravnatelj kaznione je odgovorio: „Vidjet ćemo". Došla je nedjelja 1. IX. pa nedjelja 8. IX. i od polaska u crkvu nije bilo ništa. Nato smo zamolili ovdašnjeg župnika, da bi on to uredio, međutim ni on nije dobio pozitivan odgovor. Kako pak do danas nisu nacionalisti dobili nikakva rješenja čak ni na propisno taksirane podneske od različitih vlasti što bi po zakonu morali dobiti oni se ne namjeravaju obraćati na te vlasti u ovom slučaju, nego se obraćaju na Vas. Napominjem da su ovdje tri crkve, tako rekuć pod istim krovom, te mjesta ima na pretek, a mi ne ulazimo u razloge nerješavanja ili sporog rješavanja ovog „velikog problema", koji se može riješiti u jednoj sekundi.

Nadajući se, da će Vam uspjeti naći način, da se ova stvar riješi, jer na koncu konca, mi smo i katolici, ostajemo odani u Kristu.

Janjić Zvonko
Šarić Ivica
Lucić Ivan
Gropsić Vladimir
Ugarković Juco
Barcini Lovro
I. Oršanić
Juraj Frković

713 O pokušajima vodstva HSS-a da stvore povjerenje u Berlinu, krajem kolovoza 1940. obavještavao je i njemački poslanik u Beogradu von Heeren. Njemačka je znala da je Pavelić talijanski favorit. Ljubo, BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, III., Školska knjiga, Zagreb, 1990., 201.

* Danas mi je opet pripovijedao Don Kerubin Šegvić da je apsolutno sigurno, da će se prije Božića riješiti hrvatsko pitanje. Pavelić da je blizu Rijeke i k njemu je prebjeglo već mnogo aktivnih oficira Hrvata.[714] Do Drine ima ići granica. Srbi da namjeravaju poubijati sve prvake kod nas /prema tome valjda i mene/, ali da su nacionalisti organizirali oveću grupu bivših oficira da se može ljude zaštititi.[715] Za vrijeme prelaznog doba. Bog dragi jedini zna što će biti i Njega molim da on spasi hrvatski narod. Drugi ga nitko neće spasiti.

Danas su komunistički zlikovci izdali letak koji na oko izgleda sasvim korektan, ali jao si ga Hrvatima ako se obistini ono što traže.[716] Možda je ta vijest odnosno slične vijesti djelovale na nacionaliste da su izdali ovaj letak.[717]

SVIMA KOJI PRIJETE NACIONALISTIMA UBIJSTVOM

Nije nikakova tajna, da upućeni vlastodršci računaju, da će kod nas uskoro doći do velikih političkih promjena, koje će značiti -prekrajanje zemljopisne karte. U Beogradiu niti ne taje, da im prijeti najozbiljnija opasnost, da će biti uspostavljena samostalna i nezavisna država Hrvatska sa granicom na Drini i Jadranu. Za taj veliki dogadjaj spremaju se na taj način, da za sva buduća vremena skopaju izmedju nas i sebe provaliju, koju neće moći premostiti mi Milost božja.

Mi nijesmo zvani, da im išta savjetujemo, a nemamo upravo ni najmanjeg računa, da ih molimo, da ne ruše svih

714 Nije se uopće radilo o većem broju. Najpoznatiji među njima je Ante Moškov, kasnije general u NDH.

715 Nije poznata u historiografiji ova „grupa oficira". Njihova djelatnost za vrijeme travanjskog rata nije došla do izražaja. Većina ustaških prvaka je bila uhićena, jedan dio se tijekom kratkotrajnog travanjskog rata skrivao u improviziranim tajnim skrovištima, poput Slavka Kvaternika.

716 U prilogu letak pod naslovom „Nećemo vladu Cvetković-Maček-Korošec, vladu skupog kruha, gladi i špekulacije, nećemo vladu izvoza bijelog brašna, uvoza crnog fašizma, hoćemo narodnu vladu radnika i seljaka."

717 U prilogu umetnut letak pod naslovom „Svima koji prijete nacionalistima ubijstvom". Ovdje se donosi dalje u tekstu.

mostova. Providnost je prolila Drinu, da bude medja svjetova, pa-neka se vrši Volja Providnosti. Tu je puklo najmoćnije svjetsko carstvo – rimsko; tu je pukla najmoćnija univerzalna crkva – katolička, pa je posve prirodno, da tu mora pući i najveća balkansko-cincarska sljeparija-jugoslavenstvo. To je sudbina, proti koje je uzaludna svaka borba.

Srpski se vojnički krugovi spremaju, da na odlasku ostave u svim hrvatskim krajevima pustoš i lješeve; minirali su svaki i najmanji mostić, spremni su da popale sve, do šta dosegne njihov plamen i da pobiju sve, što im naleti i što se osjeća Hrvatom. Napose se prijete da će poklati sve vidjenije muževe. Oni to nazivlju-pokoljem frankovaca, računajući, da su samo frankovci krivi, što je historija uzela ovakav smjer. U stvari oni dobro znaju, da su daleko veći i jači čimbenici, koji ravnaju sudbinom ne samo evropskih naroda, pa im je nakana, da hrvatskom narodu nanesu što više neizlječivih rana, računajući da će na taj način onemogućiti organizaciju države Hrvatske i baciti se u novo robstvo.

Osim srpske vojske i mnogih Srba, nacionalistima se groze umorstvima i seljački vlastodršci; Kemfelja, Šubašić, Scholl, Šutej, Krnjević, Košutić, Smoljan, Kaliterna i još mnogi slični ovima. Oni osjećaju, da je odzvonilo njihovim prevarama i zavarivanjima neukog naroda, pa se groze, da će prije nego pobjegnu, dati poubijati sve hrvatske nacionaliste. I oni to nazivlju –pokoljem frankovaca. Svakako je zanimljivo, da se najviše groze dvojica, koji se medjusobno mrze kao pas i mačka – Kemfelja i Šubašić. Bog zna,koja je golema poluga, koja ih tolikom mržnjom gura na taj put i ne će li se prije sukobiti medjusobno i obračunati, kako i jedan i drugi žele?!

Mi se slažemo sa Srbima i sa Kemfeljama, da će ubrzo biti uspostavljena nezavisna država Hrvatska u svojim historijskim granicama, a sigurno je, da će u toj državi imati glavnu riječ oni, koji složno nazivlju frankovcima t.j. POŠTENI HRVATI, koji su za svih nasilničkih režima dali najviše žrtava u krvi i slobodi i imetku za spas hrvatskoga naroda. Samo će takovi i moći imati glavnu riječ u slobodnoj domovini, jer je to i pravo i pošteno, kao što je isto toliko pravo i pošteno, da će tada morati dati obračun svi- za svoja dobra i zla djela pa primiti ili nagradu ili kaznu. Pošteni i čestiti mogu biti posve mirni i zadovoljni. Što se tiče ubijanja, moramo im reći, što mi o tome mislimo, da se ne bi

danas sutra reklo, da je uspjelo pokvarenjacima kao što su Hercezi, Krnjevići, Pernari i slični, da pokvare cijeli narod, te da ubiju u njem osjećaj dostojanstva i poštenja. Evo, što mi mislimo:

Iskreno želimo, da naše oslobodjenje bude stajalo što manje krvi, no mi se moramo osloboditi bez ikakova obzira na količinu potrebne krvi!

Vjerujem, da će svatko dobiti plaću za svoja zlodjela, ali se nipošto ne želimo osvećivati i uložit ćemo sve svoje snage, da se nigdje ne dogodi čin osobnog obračunavanja i osvećivanja. Napose ćemo uložiti svu pažnju da nevini ne strada, pa mu i otac ili brat bili najveći razbojnik, koji će svršiti na vješalima.

Osobito ćemo paziti, da na se ima, medju Hrvatima i drugima, ne dodje do sukoba iz nacionalnih razloga, jer ne može obračunavati i rješavati nacionalna pitanja narod u revolucionarnom pokretu, nego miran i trijezan razbor odgovornih muževa. Ovako to mi želimo i hoćemo, ali AKO I SRBI I MAČKOVCI BUDU NAŠE LJUDE UBIJALI ILI ODVADJALI U TAOCE, MORAJU ZNATI, DA ĆE SE ONI NACIONALISTI, KOJI PREŽIVE – A PREŽIVJET ĆE MNOGI, JER ĆE PREŽIVJETI HRVATSKI NAROD – ZA SVAKOG MRTVOG DRUGA NAPLATITI NE SAMO NA KRIVCIMA NEGO I NA NJIHOVU DEVETOM KOLJENU TAKO, DA OD ZLA SJEMENA NE BUDE NI IMENA!

NAPOSE UPOZORAVAMO NA OVO PAMETNE Srbe !. Istina, mi znamo, da se oni sada nadimlju, kako će nas sve istrijebiti, no pametniji će spustiti durbin i pogledati realnije činjenicama u oči.

Mi se grozimo, ali što rečemo, to i izvršujemo. Pogledajte nedavnu prošlost hrvatskog naroda, pa ćete se uvjeriti , da riječi nigdje ne pogazismo, a na ovo, što sada rekosmo, daju riječ na razmišljanje svima, kojih se to tiče

ZA DOM SPREMNI ! HRVATSKE USTAŠE.

*Stepinac postaje član Autokluba

Na zamolbu pristupio sam u Autoklub sa nadom da će se i ova institucija prožeti duhom kršćanskim. Zato sam im odmah stavio predlog da umjesto onih nakaznih majmuna što se vide po automobilima stave figuru Majke Božje sa Djetetom Isusom na rukama i da si svake godine dadu blagosloviti kola. Pristali su i hvala Bogu. Kao što se naš javni život

mrvicu po mrvicu dekristijanizirao isto se mora opet mrvicu po mrvicu rekristijanizirati. Iz tih razloga napisao sam i par pobudnih riječi članovima hrvatskog jedriličarskog kluba kad su me zamolili i dao im neku pomoć samo da ih uzdržim vjerne Bogu, a po njemu i Hrvatskoj. A ovih se dana živo radi o njezinoj sudbini.

† 23. IX. U subotu je kralj Petar II.[718] došao u Đakovo u pratnji bana Dr. Šubašića. Pred katedralom pozdravio ga je biskup[719] ovim govorom prema „Jutarnjem listu".[720] Radi ovog biskupovog govora nastala je u Zagrebu prava bura ogorčenja među pristašama Pavelićevim i došao je upit na redakciju „Hrvatske Straže" – koje se formalnosti moraju ispuniti za istup iz katoličke crkve? Ne znam je li bilo zgodno da biskup u ovo doba govori ovako, jer o Oplencu[721] ni danas još neće nitko čuti u Hrvatskoj, jer je i nehotice s njim povezano jedno crno razdoblje hrvatske povijesti.

718 **Petar II. Karađorđević** (Beograd, 6. IX. 1923. – Los Angeles, SAD, 3. XI. 1970.), jugoslavenski kralj od 1934. Stupio na prijestolje nakon smrti oca Aleksandra I. Za njegove maloljetnosti Jugoslavijom je vladalo Kraljevsko namjesništvo na čelu s knezom P. Karađorđevićem. Nakon državnog udara 27. III. 1941. preuzeo je obnašanje kraljevske vlasti. Po kapitulaciji jugoslavenske vojske u Travanjskome ratu 1941. pobjegao iz zemlje i za vrijeme rata živio najduže u Londonu. Oslanjao se isprva na grupu pučista pod vodstvom predsjednika vlade generala D. Simovića, a potom na vladu S. Jovanovića, Miloša Trifunovića i Božidara Purića koji su vodili velikosrpsku politiku i pružali svesrdnu političku pomoć četničkomu pokretu na čelu s D. Mihajlovićem. S jačanjem partizanskog pokreta promijenio se i britanski odnos prema prilikama u okupiranoj Jugoslaviji, gdje je na II. zasjedanju AVNOJ-a donesena odluka o zabrani povratka kralja Petra II. u zemlju dok se narod ne izjasni o budućem političkom poretku. U želji da spasi monarhiju, britanska je vlada nastojala postići pomirenje između kralja i partizanskog vodstva pa je uz podršku sovjetske i američke vlade utjecala da se sastav nove vlade povjeri hrvatskom banu I. Šubašiću, koji je zaključio sporazum s maršalom J. Brozom – Titom (Viški sporazum od 16. VI. 1944. i Beogradski sporazum od 2. XI. 1944) o ustrojavanju namjesništva i zajedničke vlade. Petar II. je tek nakon pritiska Saveznika pristao imenovati namjesnike i na njih prenijeti obnašanje kraljevske vlasti. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu 11. XI. 1945. KP bila je potvrđena kao jedina vlast u zemlji i 29. XI. 1945. Jugoslavija je bila proglašena republikom. Petar II. ostao je u inozemstvu do smrti.

719 Riječ je o biskupu Akšamoviću.

720 Umetnut novinski članak iz „Jutarnjeg lista" bez naslova s govorom biskupa Akšamovića. Biskup Akšamović govorio je o dva najveća svetišta u zemlji – crkvi na Oplencu i đakovačkoj katedrali.

721 Oplenac je brdo pored mjesta Topole u Srbiji na kome se nalazi Mauzolej dinastije Karađorđevića. U kripti crkve sv. Đorđa na Oplencu je do sada sahranjeno 28 pripadnika kraljevske dinastije Karađorđevića.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 5549.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac za svojim radnim stolom u Nadbiskupskom dvoru u Zagrebu.

† 27. IX. 1940. „Hrv[atska] Straža“ donosi.[722] Situacija se dakle zapliće sve više. Mislim da je gotovo nemoguće da Amerika sada ne uđe u rat. A onda? Naše domaće prilike su upravo strašne. HSS se na vladi pokazala potpuno nesposobnom da stvori nešto solidnoga. Samo fraze i govori, a na sve strane što dalje to goe. A ipak se radi o budućnosti hrvatskog naroda.

† 27. IX. 1940.[723] „Kako sam izvješten održat će se o pokretu za nepismenost dne 12. listopada predavanje u svim školama, a 13. listopada propovijedi po crkvama. To je dobro. Ali za svaki slučaj bit će ipak potrebno da seljački prvaci pripaze, je li sve, što bude tamo rečeno, u skladu s hrvatskim seljačkim pokretom.“[724] Dok se odlučuje o novoj karti Evrope dotle Dr. Krnjević odnosno HSS nema drugog posla nego slati ovakvu besmislenu okružnicu među i onako podivljale vikače po raznim selima. O jadni hrvatski narode!

† 5. X. 1940. Evo opet jednog iznenađenja sa strane Njemačke i Italije koje po sebi ne bi bilo loše ako ne pređe granice dozvoljenog.[725]

† 11. X. 1940. U vezi sa posvetom zvona u Buniću posjetio me profesor Osterman, koji je tamo rođen i koji svake ferije ode tamo na odmor sa svojom suprugom.[726] Pričao mi je bolnu i žalosnu stvar da

722 Umetnut novinski članak pod naslovom „Potpisan Trojni pakt“.

723 Umetnuta okružnica glavnog tajnika HSS-a J. Krnjevića koju je uputio o suzbijanju nepismenosti. Ovdje se daje samo jedan dio iz okružnice. O okružnici piše i „Katolički list“.

724 Vidi gornju bilješku.

725 Umetnut novinski članak pod naslovom „Prva uredba o Židovima. Uredba o mjerama koje se odnose na Židove, vlasnike radnja s predmetima ljudske ishrane“. Također umetnut i novinski članak pod naslovom „Numerus clausus za Židove“. Kraljevina Jugoslavija donijela je prve antižidovske zakone tijekom jeseni 1940. godine, pola godine prije pristupanja Trojnom paktu. Vlada Cvetković-Maček uvela je zakon „Numerus clausus“. Po njemu, postotak Židova u srednjim školama nije smio biti veći od postotka Židova u ukupnom sastavu stanovništva. Tako je broj židovske djece u srednjim školama smanjen sa 7.000 na 108 osoba. Drugi zakon zabranio je Židovima da se bave poslovima u prehrambenoj industriji. Zakone je donijela Vlada Cvetković-Maček, ali su bili poznati i kao „Koroščevi zakoni“, jer ih je pisao slovenački klerikalac i ministar u vladi Anton Korošec. Zakoni su doneseni na pritisak nacističke Njemačke, što pravilno Stepinac uočava. Laslo, SEKELJ, Antisemitizam u Kraljevini Jugoslaviji (1918–1945), *Revija za sociologiju*, Vol. XI., 1981., br. 3-4., 179.-189.

726 Umetnut novinski članak pod naslovom „Novo zvono za crkvu u Buniću“.

katolički hrvatski element stalno opada, a pravoslavni srpski raste napose otkad je došla Jugoslavija. Bože moj hoćeš li uistinu napustiti hrvatski narod? Znam da Ti je mnogo skrivio. Ali ja vjerujem da je veće milosrđe Tvoje nego grijesi naši (...).[727] Pa ni zaradi toga ovoga budalastog pokreta za koji se iz priloženog letka vidi da hoće imitirati njemački nacionalsocijalizam koji je toliko zlo nanio Crkvi.[728]

*[729] O naša draga sveta Hrvatska! Hoću li ju ja ikada doživiti. Ovakva kakvu je danas gledam pred sobom, a kakovu ju je uglavnom napravio Radićev pokret slična je bogumilskoj Bosni koja se raspada od strašne unutarnje bolesti. Bog joj je na jeziku (jer nitko više ne spominje Boga nego HSS u svojim organizacijama), ali srce njezino daleko je od Njega.[730] Ne mislim čitava, ali ima jedan manji dio u seljačkom pokretu koji je upravo tako destruktivan kao i bogumilstvo u Bosni. Razni Miškine, Gaži, Hercezi, Bićanići, Mare Matošec i slični djeluju destruktivno kao crv na zdravom deblu.[731] Bože, spasi Hrvatski narod!

† 15. X. 1940. Danas je bio kod mene Dr. Bakšić i g. Pandžić kao predsjednik i financijski odbornik Odbora za proslavu 1300-godišnjice.

---

727 Četiri riječi nečitljive.

728 Umetnut letak koji potpisuje „Hrvatska nacionalsocijalistička omladina" u kojem se veličaju uspjeci Hitlera i raskrinkavaju zločini „Žido-kapitalizma" i liberalizma. Ovdje uljepljeni još neki manji prilozi bez naslova.

729 U vezi s govorom koji je održao u Virju, na pokrajinskom kongresu hrvatskog katoličkog đaštva 13. X. 1940., Stepinac je pored ostalog zapisao.

730 Stjepan Radić je znao utjecaj KC na hrvatski narod, posebno ne selu, i plašio se, da vodstvo hrvatske politike ne preuzmu klerikalni elementi vezani u Sv. Stolicu, koju je, po Radićevom mišljenju podupirao Rim, dotično njegovu politiku protiv hrvatskih interesa na Jadranu. Zbog toga je 1925. razmišljao da bi trebalo osnovati hrvatsku nacionalnu crkvu odvojenu od Rima, odnosno Sv. Stolice. Što se tiče konkordata kada je bio ministar prosvjete u vladi (1927) Radić je bio protiv njegova sklapanja i uvijek je na sjednicama vlade onemogućavao razgovore o konkordantu. Stjepan Radić je bio vjernik, ali je u svojem političkom djelovanju javno napadao crkvenu hijerarhiju. To se obično zaboravlja kada su iste težnje počeli zastupati jugoslavenski komunisti poslije 1945. godine. I Svetozar Pribićević je kada se odvojio od režima sredinom 1920-ih godina počeo zagovarati odvajanje prečanske SPC od SPC iz Beograda. Kontinuitet takvih težnji je znači postojao i prije 1945. godine. Stjepan, Zimmerman, Radićev napadaj na episkopat, *Katolički list,* br. 40., 1. X. 1924., 486-487., Geneza sporazuma, *Politika*, br. 6187., 1925., 2-3. Vidi i: Niko, PERIĆ, *Hrvatska starokatolička crkva i Stjepan Radić*, s. a., Subtica, 1935.

731 Uglavnom su to pripadnici lijevog krila HSS-a koji inzistiraju na socijalnoj pravdi za siromašno hrvatsko seljaštvo te prava žena. Poneki su bliski komunističkom svjetonazoru.

G. Pandžić je napravio približni proračun. Trebat će circa 13,500.000 dinara za najnužnije potrebe. Otkuda smoći toliki novac? Pandžić je bio kod ministra Torbara i Smoljana da čuje bi li vlada što dala iz Beograda. Ja sam rekao Pandžiću: Ako g. Maček i Ban Šubašić, te ministri hrvatski ne razumiju kakav čin i politički kapital za hrvatski narod baš sada kad se kroji karta Europe, pruža Crkva katolička u ruke s proslavom 1300.-godišnjice onda si ispostavljaju svjedodžbu duševnog siromaštva i skrajnje nesposobnosti. Nikad im se više ovakva prilika neće pružiti.

Ako su naši ministri hrvatski mogli odglasati pravoslavnoj Crkvi 2 milijarde i patrijarhi i reisu ul-ulemi masne godišnje reprezentacione sume, valjda će biti toliko jaki da i svojoj Crkvi i svome narodu nešto ishode prigodom proslave 1300-godišnjice kad se znade što ona za nas znači u ova sudbonosna vremena. Bojim se da naši ljudi neće shvatiti važnost časa. Evo mi baš dodje ovaj čas neki talijanski profesor s pismom kardinala venecijanskog Piazze, koji ge preporuča mojoj pažnji, jer dolazi kao lektor tal[ijanskog] jezika. A što se naše vlasti brinu za naše vani. Upravo ništa. Umjesto toga progone poštene katolike i Hrvate kako svjedoči gornje pismo g. Šime Cvitanovića iz internacije u Pakracu.[732]

† 17. X. 1940. Danas je bio kod mene naš poslanik kod Vatikana g. Mirošević Sorgo. Došao je opet da tuži neke svećenike iz dalmatinskih biskupija da pristaju i pomažu Pavelića. Ja sam ga upozorio da je Pavelića stvorio Beograd i ludi centralizam.[733]

† 22. X. 1940. „Hrv[atska] Straža“ donosi.[734]

† 29. X. 1940. Nacionalisti u Zagebu su uvjereni da je Pavelić na pomolu. Bog zna što nas sve još čeka? Iz ove izjave izbija velika zabrinutost za budućnost Jugoslavije, a nije ni čudo.

732 Prijepis toga pisma nije priložen.

733 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dr Korošec kod Hrvatskog Metropolite i kod Dra Mačeka“.

734 Umetnut novinski članak pod naslovom „Iz druge ludnice.... .“.

† 6. XI. 1940. Početak sukoba između Jugoslavije i Italije.[735] Ovaj čas saznao sam da su te bombe bacili talijanski avioni. Tako je sinoć javio i engleski radio. Sam Bog znade šta će iz ovoga nastati. Nacionalisti uz Budaka dižu glavu, ali neznam imamo li se ičemu dobru nadati. Vijesti koje primamo iz Njemačke svjedoče da je bijeda u Njemačkoj već vrlo velika i da mnogih stvari potrebnih za ljudski život nije više moguće dobiti. Nema mesa, nema sapuna, nema masla, nema jaja i tako redom.[736] Šta će biti istom u Belgiji, u Francuskoj, Holandiji, Danskoj, Norveškoj, Luxsemburgu itd. Svijet ide uistinu u propast ako ga čudesnim načinom ne spasi ruka Božja. Pobijedi li Njemačka biti će grozan teror i propast za male narode. Pobijedi li Engleska ostat će na vlasti masoni, židovi, prema tomu nemoral, korupcija u našim zemljama. Pobijedi li SSSR onda je djavo dobio vlast nad svijetom i pakao. Dakle kuda ćemo Gospode nego k Tebi podići oči?

† 16. XI. 1940. Jučer je otputovao Nuncij u Beograd nakon boravka od 7 dana u Zagrebu.[737] Došao je po želji Sv. Oca da se informira povodom tužbe sa strane Kr[aljevske] Vlade o političkoj akciji svećenstva na strani Pavelića. Vlada je ogorčena, a i Maček je u dvosatnom razgovoru s Nuncijem iznio svoje žaljenje. Međutim Pavelića nije stvorila katolička Crkva nego luda beogradska politika. Nakon što je Nuncij izložio tužbu ustao sam kao predsjednik Konferencije i u ime cijelog Episkopata iznio sva gravamina (pritužbe – op. ur.) Crkve katoličke u Jugoslaviji protiv beogradskih nepravda i nasilja. Rekao sam otvoreno ako se ne uvede pravda i ne zavlada pristup Jugoslavija će se sama raspasti. Crkva odnosno biskup ne može zavezati jezika narodu koji trpi od nepravda svake ruke. Nuncij je vidio da ima toga vrlo mnogo zbog čega se mi moramo žaliti nego vlada na nas.[738]

735 Umetnut novinski članak pod naslovom „O bombardiranju Bitolja od strane nepoznatih aviona".

736 O njemačkoj ekonomiji i socijalnoj politici nacističkog režima za vrijeme rata vidi u: Götz, ALY, *Hitlerova socijalna država*, Fraktura, Zagreb, 2012.

737 Umetnut novinski članak pod naslovom „Odlazak apostolskog nuncija".

738 Vidi isti odlomak u članku biskupa Ratka Perića koji je koristio ogrinalni Stepinčev *Dnevnik*. PERIĆ, Stepinčevi interventi kod Pavelića, n. dj., 184.

† 18. XI. 1940. Novine donose vijest o smrti Azane, koji je toliko zla nanio Crkvi i vlastitoj domovini. Veliko je uistinu Božje milosrđe![739]

† 19. XI. 1940. „Obzor" donosi ovu bilješku.[740] Danas se u Zagrebu širi ova karta i uporno šire glasovi da su Jugoslaviji dani izbrojani i da je rat na našim vratima. U isto vrijeme Ban Šubašić putuje po Zagrebu i javno govori da ćemo braniti svaku stopu zemlje bilo u Zagorju, bilo u Makedoniji. Kaos je dakle potpun na sve strane.[741]

† 20. XI. 1940. „Jutarnji list" donosi ove govore Bana i Krnjevića.[742] Kakova razlika između govora Dr. Mačka i šefova HSS prije kratkog vremena i danas! Da je koji predstavnik Crkve samo spomenuo ime Jugoslavije HSS bi ga bila pribila na križ. A danas čak i Dr. Krnjević koji je bio „preko granice" skupa sa Banom smatra izdajom tko traži nešto preko granice i pozivlje na borbu protiv Jugoslavije. Opet jedno dragocjeno iskustvo.

† 22. XI. 1940.[743] Iz svega se vidi da se rat približuje našim granicama i da Jugoslavija neće moći ostati izvan sukoba. A što onda? Moje je najdublje uvjerenje da će sve svršiti jednom strašnom i krvavom revolucijom u svijetu, a plod će požeti boljševizam. Trajno? Sigurno ne. (...) U to čvrsto vjerujem jer je rekao Bog. Sporedno je da li u toj revoluciji imam da poginem ili ne. Vjerujem u život vječni i ufam se u dobrog Boga koji ne ostavlja onih koji se ufaju u njega.

† 28. XI. Primio sam pismo od Dr. Janka Šimraka

---

739 Ovaj Stepinčev komentar na kraju se odnosi na novinsku vijest u prilogu *Dnevnika* pod naslovom „Azana se prije smrti pričestio". **Manuel Azaña Díaz** (Alcalá de Henares, Španjolska, 10. I. 1880. – Montauban, Francuska, 3. XI. 1940.), španjolski političar i pisac, ministar obrane (travanj – lipanj 1931.), predsjednik španjolske (republikanske) vlade (1931-33, 1936) i predsjednik Druge Španolske Republike (1936–1939).

740 Umetnut novinski članak pod naslovom „Prof. V. Gudel o Hrvatskoj Jubilarnoj godini i o Isusovcima".

741 Umetnuta u *Dnevnik* karta. Nije napravljena u prijepisu.

742 Umetnut novinski članak bez naslova sa spomenutim govorima bana Šubašića i dr. Krnjevića.

743 Umetnut novinski članak bez naslova o tome da se Mađarska obvezala vojnički pomoći Osovinu.

Preuzvišeni Gospodine!

Samo *propter coscientiam* žalim sve ono, što sam protiv Vas napisao u ova dva nesretna lista. Bio sam pod užasnim teretom udaraca i pogriješio. Uvijek sam Vas štovao. Sjećam se najljepših veza s Vašim pokojnim ocem, s Vašom majkom i s Vašom braćom. Dakle oprostite i pošaljite mi svoj biskupski blagoslov, da se umirim. Ono, što su Vam govorili, da sam Vas tužio kod dra Budaka, je neistina. Ja sam dra Milu Budaka istina, molio da često ide k Vama na razgovor, ali to ne znači valjda „napadaj". Da kažem svoju dobru volju, spreman sam onda, kad Vi zaželite i kako Vi zaželite, da sarađujem i u *Hrvatskoj Straži* tako, da se svi okupimo oko novog *Dnevnika*.

Mnogo sam pretrpio, ali su prilike krive i hvala Bogu ako sam mogao štogod za njegovu slavu podnijeti. Ovo pismo donosi naš Kapitularni Vikar Presv. g. Mons. Dr. Dane Šajatović, koji me je u teškim danima tješio.

Vašoj preuzvišenosti odani

Dr. Janko Šimrak

Križevci, dana 25. studenoga 1940.

Šteta što ovakav talenat kao što je Janko Šimrak nije iskorišten od naših vlasti za dobro Banovine, već ga svi udaraju i guraju ustranu da je izgubio živce.

† 28. XI. 1940.[744]

† 30. XI. 1940. Danas sam posjetio Bana Šubašića u vezi s euharistijskim kongresom u Zagrebu prigodom 1300-godišnjice i zatražio suradnju Banovine i financijsku pomoć. Mislim da nije slučajno da je tek što sam počeo razgovor sa Banom ušao Dr. Maček. Razložio sam im izvanrednu priliku za afirmaciju hrvatskog naroda u sadašnjem metežu i što su druge države u sličnim prilikama učinile prigodom takovih svečanosti. G. ban je slušao pažljivo, ali je uskoro izašao van sa prigovorom da bi taj kongres mogli izabrati nacionalisti za svoje ciljeve (a baš tako se i nacionalisti boje da bi ga izrabila za

744 Umetnuta dva novinska članka pod naslovima „Talijanski ministar Mameli stigao u Zagreb" i „Talijanski poslanik kod Hrvatskog Metropolite".

svoje ciljeve HSS). Rekao sam da mi zato nemožemo odgovarati, ako pojedinci naprave ludosti!

I Ban i Maček počeli su sada dokazivati da se crkva miješa u politiku i da će biti prisiljeni raspustiti neke konfesionalne škole iz kojih izlazi mladež zatrovana nacionalizmom. Vrlo me bolno dirnulo ovo njihovo izlaganje. Što je ostalo od te tolike razvikane demokraacije i čovječnosti HSS. Beogradski režimi nisu ništa više gonili svojih protivnika nego ih goni i HSS.[745]

Maček i Ban su obećali pomoć doduše za kongres, ali se od svega puno ne nadam u tim zatrovanim prilikama. Vidio sam da njih boli što je narod počeo sve više ostavljati HSS i prilaziti nacionalistima. A jesmo li mi krivo zato? Mi nismo obećali narodu „naša puška na našem ramenu", a onda mu nedali ni štapa u ruke. Nitko sretniji od nas da nas sve te stranke i strančice puste već jednom u miru da se borimo samo dušama. Ali evo svaki bi htio crkvu navući na svoj kalup i ako nisi 100 posto uz njih onda si njihov neprijatelj.[746]

† 11. XII. 1940. „Tempora mutantus et nos mutamus in illis".[747] Koliko ima iskrenosti u svim ovim izjavama to znade samo Bog. Sigurno je da ni Mađarskoj ni Jugoslaviji nije lako. Ali najteže je za hrvatske nacionaliste što će oni na sve ovo reći. Italija je nemoćna. Rusija pritišće,

---

745 Zbog bojazni da bi pripadnici domovinskog ustaškog pokreta destabilizirali Banovinu Hrvatsku, sve većoj njihovoj prisutnostii u javnosti i jačanju ustaške propagande vodstvo HSS-a i Banovine Hrvatske donijelo je odluku o osnivanju internacijskih logora za pripadnike ustaškog pokreta, sve u namjeri da ih onemoguće u djelovanju. Ustaško društvo „Matija Gubec" upustilo se početkom 1940. godine u niz terorističkih djelovanja (diverzije na telefonskim govornicama i poneki atentati). Zbog toga su ukinuta neka nacionalistička (ustaška) društva poput KAD „August Šenoa" ili „Uzdanice". U početku su neki od prvaka ustaškog pokreta bili zatvoreni u prijašnjim zatvorima, poput Lepoglave, da bi kasnije za njih bio osnovan internacijski logor u Kruščici kraj Travnika. JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, n. dj., 559.-565.

746 Vremena se mijenjaju, i mi se mijenjamo u njima. (lat.). Umetnut ustaški letak pod naslovom „Nove borbe na Sveučilištu" s datumom 30. XI. 1940. i potpisom za Dom sprema Hrvatska Nacionalistička Sveučilišna omladina. Zatim slijedi u *Dnevniku* umetnut komunistički letak pod naslovom „Studentima Hrvatskog Sveučilišta".

747 Umetnut novinski članak pod naslovom „Csaky u Beogradu" u vezi s dolaskom mađarskog ministra vanjskih poslova grofa Csakya u Beograd 11. XII. 1940. godine i prigodnim govorima.

pa se onda i Mađarska nastoji prilagoditi prilikama. Ono što sam toliko puta isticao našim ljudima sad bih morao još više – Uzdajte se samo u Boga i nikog drugog![748]

† 13. XII 1940.[749] Dok se u Beogradu sklapa ugovor o vječnom prijateljstvu.[750] „Kamo sreće"! Ali vječnog mira nema nego u Bogu i po Bogu. Naskoro ćemo ući u treću kalendarsku godinu rata. Što ćemo još doživjeti to znade samo Bog. Domine salva nos perimus! To je vapaj koji bi morao ponavljati svaki dan i svaki čas. Jer ako se dobri Bog ne smiluje, tko će onda spasiti narod hrvatski? Razvratnost i korupcija preuzela je svuda mah. Zakon Božji gazi se nogama kao da Bog više ne postoji. I na najvišim vrhovima nema reda ni straha Božjega. O tome svjedoči i pismo koje sam danas primio iz Beograda.[751]

† 17. XII. 1940. Danas me je posjetio jedan pristaša t.z. hrvatskih nacionalista. Pripovjedao mi je, da je nakon teškog poraza Italije u Albaniji i Africi sve njihove krugove zahvatila strašna depresija i da su izgubili svaku nadu u uspjeh Pavelićeve stvari.[752] Već su se rascjepali u nekih pet grupa i jedni protiv drugih izdaju letke. Pakt Mađarske s Jugoslavijom još više ih je porazio.[753] A evo nema ni par dana što je prof. Zimmermann[754] napisao jednu glupariju protiv Crkve

748 Ovdje je prema prijepisu, a očito greškom, stavljeno pismo nekolicine hrvatskih vjernika od 10. VIII. 1941. u kojem upozoravaju Stepinca na ustaški teror nas srpskim stanovništvom.

749 Umetnut novinski članak pod naslovom „Borba dvaju tabora postaje upravo očajnička".

750 Dana 12. prosinca 1940. Kraljevina Jugoslavija i Mađarska potpisale su sporazum o „vječnom prijateljstvu".

751 Umetnuto anonimno pismo stanovitog „Hronikusa" gdje piše o bogaćenju predsjednika vlade D. Cvetkovića.

752 Italija je u to vrijeme trpila teške vojne gubitke od strane grčke vojske u Grčkoj i Albaniji, te Engleza u Libiji.

753 Progoni banskih vlasti Banovine Hrvatske nad pripadnicima ustaškog pokreta te loši ratni rezultati Mussolinijeve Italije doveli su do privremenog rasipanja i razmimoilaženja unutar nekih ustaških struja koje su bile demoralizirane tekućim događajima. Neki od njih su pod pritiskom progona ponovo otišli u emigraciju (npr. Jure Francetić). JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, n. dj., 563.-565.

754 **Stjepan Zimmermann** (Virovitica, 24. XII. 1884. – Zagreb, 13. IV. 1963.), hrvatski filozof i teolog. Teologiju i filozofiju studirao u Zagrebu i Beču do 1907., kada je bio zaređen

u „Hrvatskoj Smotri" jer neće da puše 100 posto u rog nacionalista. Sad se vidi tko ima pravo. Rekao mi je da i oni sada kane sve snage baciti na moralno podizanje naroda. To je jedini put k cilju to jest sretnoj budućnosti Hrvata.

† 18. XII. Žalba poljskog konzula

Le Conzul General
Zagreb, dne 12. prosinca 1940.

Preuzvišeni Gospodine Nadbiskupe,

Katolički svećenici, Poljaci, ratne izbjeglice, na proputovanju kroz Jugoslaviju ili nastanjeni i uposleni ovdje u župama, – sa kojima imadem živu vezu, – sjećaju se uvijek sa iskrenom zahvalnošću istinski susretljivo Vaše stanovište, koje ste Vi, Preuzvišeni Gospodine uvijek zauzimali i uvijek zauzimate prema njima, žrtvama sadanjeg rata.

Osjećam ugodnu dužnost, da Vam najsrdačnije zahvalim za ovakovo stanovište i za Vašu plemenitu i velikodušnu susretljivost prema spomenutim.

Istovremeno čast mi je da Vam, Preuzvišeni Gospodine, zahvalim također, što ste izvoljeli poduprijeti u banovini molbu za boravak svećenika Hanyseka, koji se ovdje upisao na posljednji tečaj bogoslovlja, a u kojoj sam stvari intervenirao ja lično dne 7. o. mj. kod šefa Kabineta Bana g. dr. Šipuša, te koji mi je obećao, da će stvar riješiti pozitivno.

Kako ipak doznajem, stvar vlč. g. Hanyseka riješena je negativno, te je spomenuti nakon što je odsjedio nekoliko dana zatvora, policijski otpraćen iz banovine Hrvatske. Budući da je ova činjenica jedna od mnogih primjera prekoračenja po nekolicini činovnika banovine idejne kompetencije, koji si dozvoljavaju manifestaciju ličnih neprijaznih osjećaja prema Poljskoj i Poljacima, bio sam prisiljen svratiti pažnju na ove pojave gospodina Bana i Poslanika Republike Poljske u Beogradu.

za svećenika. Na Papinskom sveučilištu Gregoriana postigao doktorat 1910., do 1918. predavao logiku i psihologiju u Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu, a iste godine habitirao se »za cjelokupnu filozofiju« i postao najprije izvanrednim, a ubrzo i redovitim profesorom filozofije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Bio je rektor Kraljevskoga sveučilišta u Zagrebu (1923–24). U veljači 1946. zabranjeno mu je javno djelovanje zbog potpore ustaškoj vlasti. Premda je zastupao neoskolastičku teoriju objektivnosti spoznaje, s O. Külpeom, E. Husserlom i drugim tadašnjim filozofima nastojao je osuvremeniti neoskolastičku spoznajno-teorijsku problematiku.

Izvršavajući ovu tešku dužnost, morao sam spomenuti gospodinu Banu, da nakon zabrane djelovanja „Društva prijatelja Poljske" (u nijednoj drugoj banovini nije zabranjeno djelovanje poljskim društvima)[755] i nakon višekratnog utvrđenja nesusretljivosti i neprijaznosti prema poljskim izbjeglicama nekolicine činovnika Banovine, počimlje se u širim krugovima Poljaka utvrđivati uvjerenje, da su Hrvati uopće Poljskoj i Poljacima neskloni, što je netačno i što se ne slaže sa stoljetnim kulturnim odnosima obih naroda.

Prakse spomenutih činovnika nepotrebno bacaju sjenu na najbolje odnose, koji su postojali i koji će postojati. Koristim se ovom prilikom da Vam, Preuzvišeni Gospodine Nadbiskupe, pošaljem izraze moga istinskog i odličnog poštovanja.

Generalni Konzul M. Grabinski

Utješio sam poljskog konzula koliko sam mogao i rekao da je sve to samo pritisak ne Banovine Hrvatske, nego pritisak sa strane Njemačke.

*[756] Pod takvim evo auspicijama svršava Stara Godina 1940. Hrane počinje po svuda nestajati sve više i više, bijeda i očaj iz dana u dan veća ne samo vani nego i kod nas makar još nismo u ratnom stanju. I nered je u našoj domovini sve veći. Autoritet vlasti spao je na nulu. Zato evo i zovu u Zagreb novog šefa policije iz Sarajeva, čovjeka „jake ruke". Za novog šefa policije Vickerta[757] dobio sam iz Sarajeva od vrijedne književnice Štefe Jurkić ovu obaavijest:

Preuzvišeni gospodine,

Jučer sam sa našim preuzvišenim gospodinom nadbiskupom razgovarala o našem, a sada Vašem šefu policije. Nadbiskup mi je rekao o njemu: „Bio je kod mene i molio me, da ga preporučim zagrebačkom nadbiskupu. Ja ga neću preporučiti". Mjesto preporuke upozorujemo zagrebačke katolike, da budu na oprezu,

755 Ova činjenica samo pokazuje utjecaj politike Trećeg Reicha u Banovini Hrvatskoj.

756 Umetnut novinski članak pod naslovom „Hitlerova poruka vojnicima".

757 Dr. Vickert (zapravo Wickert) bio je šest godina šef policije u Sarajevu. Nakon napada Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju travnja 1941. pobjegao u emigraciju.

jer je njegova žena srpkinja i velika svetosavska: Za potanje informacije, Dr. Ivana Šarića.

Vašoj preuzvišenosti uvijek odana

Štefa Jurkić

Sarajevo, 31. XII. 1940.

† 3. I. 1941. Od supruge kraljevskog Namjesnika Perovića Vere primio sam ovaj dopis:

Akcioni odbor za zimsku pomoć
Kraljevine Jugoslavije Izvršni odbor
Beograd, Uzun Mirkovoa 1
Beograd, 25. decembra 1940.

Vaša Preuzvišenosti,

Akcioni odbor za zimsku pripomoć Kraljevine Jugoslavije preuzeo je na sebe dužnost da, u ove dane oskudice pritekne što više i što izdašnije našem siromašnom svetu. U tome cilju održaće se u celoj zemlji nedelja zimske pomoći koja će biti od 31. decembra t. g. do 5. januara 1941. godine. Pored ostalog, u ovoj nedelji predviđeni su i govori preko radia naših najistaknutijih ličnosti, koje bi prenosile sve radio stanice u državi. Nedelju će otvoriti svojim govorom Nj. Kr. Visočanstvo Kneginja Olga, 31. decembra t. g. u 19.30 časova.

Akcioni odbor za zimsku pomoć želeo bi da govori preko radia i Vaša Preuzvišenost i to na dan 2. januara 1941. g. u 20,10 časova, koji bi govore prenosile sve radio stanice u državi. Raspored ostalih govora je sledeći:

2. januara 1941. g. pre govora Vaše preuzvišenosti, govori u 20 časova Patrijarh srpski dr. Gavrilo, a posle Vašeg govora, u 20,20 časova, govorio bi Biskup Ljubljanski dr. Rožman.

4. januara 1941. g. od 20 do 20,40 govore predsednici Opština grada Beograda, Zagreba i Ljubljane

5. januara 1941. g. govori Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja g. dr. Srđan Budisavljević.

Radio stanice su o ovome obaveštene i one će uvesti sve potrebne tehničke radnje. Tema o kojoj bi Vaša Preuzvišenost

govorila molili bi da bude o hrišćanskim dužnostima pomoći svojim bližnjima u nevolji. U uverenju da će Vaša Preuzvišenost ovu našu molbu prihvatiti, mi Vam se unapred najtoplije zahvaljujemo i molimo Vas da i ovom prilikom primite izraze našeg najdubljeg poštovanja.

Sekretar Izvršnog Odbora za pomoć K. Jugoslavije Pretsednica Izv. Odbora za pomoć K. Jug.

(potpis nečitljiv) Vjera Perović, s. r.

Kad sam primio poziv da govorim odmah iza patrijarha Gavrila znao sam da bi to katolici Hrvati vrlo zlo shvatili. Zato sam diskretnim putem upozorio gđu Perović da ne želim govoriti iza patrijarha koji se tako istakao u borbi protiv konkordata nego jedan drugi dan. Razumjela je i zamolila 3. I. što sam i učinio.[758]

† 4. I. 1941. Kako se vidi od prijateljstva s boljševičkom Rusijom brzo je zaboljela glava i Banovinu i državu kad su se latili ove mjere.[759] Ovih dana je uapšen i izgnan radi špijunaže dopisnik agencije „Tass“[760] u Beogradu.

† 4. I. Danas je bio kod mene u posjetu novi vođa slovenskog naroda i nasljednik Koroščev dr. Fran Kulovec.[761] Razgovarali smo pola sata. Iz razgovora sam saznao da dr. Kulovec ulazi u vladu kao drugi potpredsjednik da se što jače naglasi sloga Srba, Hrvata i Slovenaca. Dr. Kulovec smatra složnu Jugoslaviju jedinim sposobnim rejешenjem

758 Umetnut novinski članak pod naslovom „Govor Preuzvišenog gospodine Metropolite i Hrvatskog Poglavara Katoličke crkve Nadbiskupa Dra Alojzija Stepinca“.

759 Umetnut novinski članak pod naslovom „Raspuštanje organizacija U.R.S. S. J. u Banovini Hrvatskoj“. U organizaciji Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavje primat su imali komunisti. Vidi: Josip, CAZI, *Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije i rad komunista u njemu: Na političkoj liniji Komunističke partije Jugoslavije. 1935-1940.*, Radničke novine, Zagreb, 1978.

760 Telegrafska agencija Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (TASS).

761 Fran Kulovec (8. I. 1884. – 6. IV. 1941.), slovenski rimokatolički svećenik, političar Slovenske ljudske (narodne) stranke i novinar. Poginuo pri njemačkom bombardiranju Beograda.

za Slovence, ali i za Hrvate i Srbe. Rekao mi je da Mile Budak želi s njime govoriti, ali da za sada ne smatra to uputnim jer je Budak otišao u ekstrem. Kulovec želi da sa Hrvatima ide ruku o ruku koliko je moguće i želi kako sam mu i ja predložio da se što prije riješe teritorijalni sporovi između nas i Slovenaca glede četiri općine od kojih su dvije slovenske kod nas, a naše dvije kod njih.[762]

Danas na večer bio je kod mene g. Feller arhitekt, pristaša Većeslava Vildera. Oni sada (demokrati) izdaju biltene bez cenzure u kojima vode borbu protiv nacionalsocijalizma na taj način da napadaju pristaše Pavelićeve (Budakove). Došao je da me pita bi li mogao Vilder doći k meni. Rekao sam mu da može kao i svaki drugi čovjek. No vidio sam da oni žele da se pokriju autoritetom Kat. Crkve u toj svojoj akciji protiv nacionalista. Ja sam mu odgovorio da je to čisto politička stvar i zato se ne mogu miješati u to.

† 5. I. 1941. Danas me je posjetio novi šef policije g. Wickert. Pričao mi je da ga je napao njemački radio da je mason. Odlučno poriče i veli da bi mu to bilo ispod časti. Glede ženidbe rekao je da je sklopio brak u kat. Crkvi pa je prema tome stvar u redu. Veli da želi uvesti sv. misu i propovjed za policajce što sam ja dakako pozdravio i obećao dati duhovnika. Zamolio sam gosp. Wickerta da pripazi strogo na kinematografe komunističke pipke što je obećao. Iz razgovora sam saznao da je položaj Talijana u Albaniji očajan i da su blizu sloma i da Nijemci dolaze u Italiju ne da spasu vojnički položaj nego lični režim Musolinijev koji je vrlo omražen.

Čini mi se iz svega da novi šef policije ipak nije takav kakvog se prikazivalo. Ali to ćemo još vidjeti na djelu. Čujem da je već ipak pooštren režim u Zagrebu osobito prema t. z. frankovcima to jest

762 Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije niz općina iz Hrvatske (Savske banovine) bio je podređen kotarevima u Dravskoj banovini. Bilo je i suprotnih slučajeva, općina iz Slovenije (Dravska banovina) podređenih Savskoj banovini, odnosno Banovini Hrvatskoj na duže ili kraće vrijeme (Črnomelj i Metlika u Beloj krajini, Draga, Osilnica i Trava na lijevoj obali Kupe nasuprot Čabru). Stipica, GRGIĆ, Uprava u Savskoj banovini (1929–1939) – između državnog centralizma i supsidijarnosti, Zagreb, 2014.,154. (doktorska disertacija).

hrvatskim nacionalistima.[763] Neznam hoće li što koristiti, jer kraj svih nedaća Italije ipak vidim i zapažam i dalje živu djelatnost ove političke struje među Hrvatima.

† 8. I. 1941.[764] Ovaj govor Roosevelta koji štampa nije smjela donijeti pod velikim naslovima radi Njemačke i Italije mogao bi značiti potpuni preokret u ratnoj sreći. On znači quasi[765] ulazak Amerike u rat. Bog zna što će biti i kako će biti. Nas Hrvate može spasiti samo dragi Bog u kojem je sva moja nada tim više što se sve više glože kod nas HSS i Pavelićevci kao što svjedoči i ovaj letak priloženi.[766]

† 20. I. 1941. Danas je bio ponovo kod mene dr. Mile Budak. Zamolio me da djelujem na Bana Šubašića neka ne kuša ostvariti namjeru sa koncentracionim logorom, jer bi moglo doći do strašnog ubijanja među Hrvatima. Odgovorio sam da ću to učiniti, ali neznam kakav će biti uspjeh, jer predstavnici HSS počinjaju sve veće pogreške iz dana u dan.

† 21. I. 1941. Danas je bio kod mene Slavko Kvaternik[767] jedan od viđenih ljudi iz nacionalsocijalističkih krugova. I on mi se kao i Budak

763 U skladu s politikom HSS-a i vodstva Banovine Hrvatske pripadnici ustaškog pokrete su bili na udaru vlasti zbog njihovog destruktivnog djelovanja protiv Banovine Hrvatske i Kraljevine Jugoslavije.

764 Umetnut novinski članak pod naslovom „Rooseveltov govor prigodom otvorenje novog zasjedanja Kongresa".

765 Skori (lat.)

766 Priložen ustaški letak (vjerojatno brošura) „Ustaša. Hrvatski vjesnik za hrvatske radnike i seljake" s datumom o Božiću 1940. Ispod te brošure također umetnut jedan neimenovani dopis.

767 **Slavko Kvaternik** (Vučinići kraj Vrbovskoga, 25. VIII. 1878. – Zagreb, VI. 1947.), hrvatski političar i časnik. Nakon završenih austrougarskih vojnih škola obnašao različite dužnosti u sklopu domobranstva. U I. svjetskom ratu (do 1916) bio je krilni pobočnik generala S. Borojevića, zatim glavar stožera 55 pješačke divizije i časnik u stožeru Sočanske armije te sudjelovao u borbama protiv Rusa u Galiciji i Talijana na Soči. Nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije iskazao je lojalnost Narodnomu vijeću Države SHS, pa je bio imenovan zamjenikom povjerenika za narodnu obranu. Umirovljen je u činu pukovnika 1921. Nakon umirovljenja radio je kao bankovni činovnik, a od 1937. ravnatelj zadruge Hrvatskoga radiše. Od 1938. bio je jedan od prvaka domovinskoga vodstva ustaškoga pokreta, utemeljitelj pripomoćne zadruge *Uzdanica* i suradnik glasila *Hrvatski narod*. Početkom travnja 1941. uspostavio je vezu s njemačkim izaslanikom E. Veesenmayerom pa je, nakon odbijanja V. Mačeka da pod njemačkom zaštitom preuzme vodstvo u Hrvatskoj,

gorko tužio na sve veću podivljalost našega sela i rekao: „Nas okrivljuje Maček i Šubašić da smo tuđinski plaćenici, ali mi se borimo u prvom redu za dušu našeg naroda, jer će podivljati ako ovako dalje prođe." Rekao sam i njemu da ću pokušati govoriti sa Banom.

† 22. I. 1941. Danas sam uistinu bio kod Bana. Išao sam teška srca, ali sam još žalosniji otišao. Rekao sam Banu da mi padamo sve dublje jer vlast ništa ne čini da udari sjekirom tamo gdje je korijen zala. Imamo godišnje 20.000 abortusa, ali nijedan liječnik ne biva kažnjen. U kinima se propagira komunizam, a vlast ništa ne čini da to spriječi. Nemoral u štampi se i dalje propagira, a vlast šuti. Crkve se pljačkaju, a vlast nije do sada usprkos tolikih slučajeva uspjela otkriti bandite niti osigurati crkve. Banu je bilo vrlo neugodno to slušati i kušao se opravdati riječima – „svi griješe pa i svećenici"! Rekao sam neka reče jednog svećenika koji propovijeda zlo? A vaši rekoh, prvaci po selima i gradovima i čine i propovijedaju zlo, kao što Herceg, Gaži, Miškina i toliki drugi.

U taj čas ušao je iznenada Dr. Maček. To mi se već drugi put desilo kad razgovaram s Banom, pa sam dobio dojam, da je to bilo naručeno da se Ban lakše izvuče iz neprilike. Pozdravio sam se s Mačekom koji je na to opet izašao. Vidio sam da je Ban potpuno nemoćan da išta učini i da ga je masonerija dobro uhvatila u mrežu i da ona gospodari i dalje u Hrvatskoj: Otišao sam žalosna srca jer se spremaju crni dani i crkvi i domovini Hrvatskoj.

---

u Zagrebu 10. travnja 1941., u ime poglavnika A. Pavelića, proglasio Nezavisnu Državu Hrvatsku. Osnovao je privremenu vladu (Hrvatsko državno vodstvo) i započeo ustrojavati oružane snage (domobranstvo) s osloncem na bivše austrougarske i jugoslavenske časnike. Nakon Pavelićeva povratka u zemlju, službeno je postao drugi čovjek u državnoj hijerarhiji. Bio je član Glavnog ustaškoga stana, Poglavnikov zamjenik, ministar domobranstva, doglavnik, ustaški krilnik i vojskovođa. Pošto se zbog zahtjeva za obuzdavanje ustaških pukovnika i pokretanje istrage zločinâ nad srpskim pučanstvom razišao s Pavelićem, u listopadu 1942. na Pavelićev se zahtjev povukao iz javnoga života. Početkom siječnja 1943. i formalno je bio razriješen dužnosti ministra domobranstva, pa se povukao u Slovačku i Austriju. Nakon sloma NDH, u srpnju 1945. uhitili su ga Amerikanci i u rujnu 1946. izručili Jugoslaviji. Vrhovni sud NR Hrvatske osudio ga je početkom lipnja 1947. kao ratnog zločinca na smrt strijeljanjem.

† 10. II. 1941. Danas sam krenuo na put u Rim do Sv. Oca, da ga zamolim da pošalje svog legata na naš nacionalni kongres u lipnju prigodom zaključka 1300.-godišnjice i da progovori na radiu. Sv. Otac pristao je da govori na Radiu, zamolio sam da kao legata pošalje državnog tajnika kardinala Maglionea. Vidio sam da je sklon samo ako međunarodne prilike budu dopustile. Položaj je naime u Italiji vrlo težak. Nijemci su apsolutni gospodari u zemlji i preuzeli su vrhovnu komandu u avijaciji, mornarici i čitavoj vojsci.[768] Oni što više obavljaju i cenzuru štampe.

Posjetio sam u Rimu još kardinala Tisseranta radi križevačke biskupije čije će pitanje uskoro biti nadam se povoljno riješeno. Onda sam još posjetio kardinale Pellegrinettia, Fumasoni-Biondia te ministre naše kod Svete Stolice Miroševića i Kvirinala g. Hristića.[769] On mi je pričao da su Nijemci neobično ljubazni prema njima i da nezna što bi to imalo značiti. Malo iza toga javio je Radio da su ministri Cvetković i Cincar-Marković pozvani u Salzburg i ja sam smjesta odlučio kući da događaji ne preteknu.[770]

† 16. II. 1941. Čim sam se vratio posjetio sam Bana Šubašića, da ga izvjestim radi kongresa o stavu Sv. Oca. Imao sam dojam, da Ban baš nije oduševljen. Radi mizernih partijskih obzira čini se da se HSS baš ne veseli kongresu da ne bi ugled crkve porastao, a njihov opao. Ali ufam se da će dobri Bog pomoći da sve dovro svrši. Navečer smo održali sastanak sviju društava radi kongresa.[771] Napadaj na mene radi Boke Kotorske.[772]

† 20. II. 1941. Danas sam otišao u Beograd da radi kongresa uredim što je još potrebno sa centralnom vladom i knezom Pavlom. Bio sam

768 Njemčki utjecaj u talijanskim oružanim snagama je bio vrlo jak, ali tada nije još bio dominantan.

769 **Boško Hristić** (1889.–1941.), poslijednj poslanik Kraljevine Jugoslavije u Italiji od 1938. do 1941. godine. Miloš, CRNJANSKI, *Embehade,* Beograd, III., 1984., 297.

770 Umetnut novinski članak pod naslovom „Jugoslavija i Njemačka".

771 Umetnut novinski članak pod naslovom „Sastanak delegata zagrebačkih hrvatskih društava".

772 Umetnut novinski članak pod naslovom „Slobodna Misao o Boki Kotorskoj".

kod Kneza tri četvrt sata. Vidio sam da je vrlo zabrinut kako će i što će biti s našom državom. Obećao je sve što može da legat sv. Oca bude što ljepše primljen u našoj domovini, te je odlučio odaslati i dvorski vlak u tu svrhu za legata. Otišao sam zatim do Dr. Mačka kojeg sam informirao o stanju stvari, a onda do ministra pravde Konstantinovića, prosvjete Kreka, ministra vojnog Pešića, financija Šuteja i uredio razna pitanja s njima. Kad sam se vratio u Zagreb dočekala me je vijest koja me iznenadila:[773] Jedan pobješnjeli komunist počastio me ovim pismom.[774]

† 3. III. 1941. Danas je prispio u Zagreb njemački poslanik von Heeren.[775] Nisam imao ni na kraj pameti da bi on došao k meni u vizitu jer odnošaj Crkve katoličke prema Hitleru odnosno zasadama nacionalsocijalizma dobro su poznati. Međutim razumljivo je, kad je posjet najavljen da sam dočekao njemačkog poslanika, jer je to stvar građanske pristojnosti. Ostali smo u razgovoru 15 minuta, ali smo razgovarali o čisto indiferentnim stvarima jer govoriti o čemu drugom u ovim teškim časovima uistinu je teško. Ban Dr. Šubašić priredio je ručak gdje je bio nazočan veći broj osoba, pa sam se odazvao ponovnom pozivu.[776]

† 4. III. 1941. Danas sam u hotelu Esplanade vratio posjet njemačkom poslaniku von Heerenu.

* Na ovo pismo naredio sam uredništvu „Hrv[atskog] Glasa“ da otvori stupac dr. Andriću u korist Slovačke.[777]

---

773 Umetnut novinski članak pod naslovom „Novim podbanom Banovine Hrvatske imenovan dr. Svetozar Ivković“. Riječ je o tome da je za podbana Banovine Hrvatske imenovan dr. Svetozar Ivković, pristaša Samostalne demokratske stranke, po nacionalnosti Srbin, umjesto dotadašnjeg podbana dr. Krbeka, sveučilišnog profesora, po nacionalnosti Hrvata.

774 Radi se o dopisnici čiji prijepis nije priložen.

775 Georg Maximilian Viktor von Heeren (Hamburg, 14. X. 1881. – Rotenbuh, 6. VII. 1949.), njemački diplomat i pravnik. Poslanik njemačkog Rajha u Jugoslaviji od 1933. do 1941. godine.

776 U prilogu umetnut poziv bana Šubašića Stepincu. Dalje slijedi umetnut novinski članak pod naslovom „Boravak njemačkog poslanika Von Heerena u Zagrebu“.

777 Umetnuto pismo dr. Josipa Andrića Stepincu od 14. III. 1941. u kojem se Andrić žali da godišnjica „Slovačke Republike – države u kojoj vlada katolički duh“ nije dovoljno predstavljena u hrvatskom tisku tako ni u „Hrvatskom Glasu“.

† 22. III. 1941. Švicarske novine „Journal de Geneve" donose.[778] Situacija je naša očajna. Štampa u domovini ne smije ništa pisati. Medjutim je danas bio kod mene pomoćnik ministra vanjskih poslova Ilija Jukić, koji mi je saopćio da je pakt s Njemačkom gotova stvar i da drugog izlaza nije bilo. On veli da je sigurno da će Njemačka udariti na Rusiju čim svrši s Grčkom i da će se možda nagoditi s Njemačkom kada udari na Rusiju odnosno prije nego udari. Situacija naša je teška jer Njemačke nitko ne trpi radi silnih nasilja i jer će izgladniti sav svijet i staviti Evropu u ropstvo.[779]

† 23. III. 1941. U vezi s pripremama velike misije u Zagrebu u povodu 1300.-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. Stolicom: Dok se tako sve više zapliću prilike u svijetu mi smo uprli sve sile da narod hrvatski duhovno obnovimo i učinimo ga opet narodom Božjim. U svibnju počinje u Zagrebu velika pučka misija. Ako se naime Svemogući Bog ne smiluje narodu našem tko će ga u ovim strašnim časovima spasiti? S velikom utjehom kraj ovakve pokvarenosti i zloče opažamo ipak povratak našeg naroda malo po malo Bogu i svetim tradicijama prošlosti. Počeli smo izdavati privremeni časopis za propagandu pučkih misija u Zagrebu.

† 24. III. 1941. Ovaj čas engleski Radio javlja da predsjednik vlade Cvetković odlazi na potpis pakta[780] koji je valjda prvi čin u prestanku nezavisnosti

---

778 Umetnut novinski članak pod naslovom „Emdarras Yougoslave". Dalje je umetnut i novinski članak iz „Obzora" od 22. ožujka pod naslovom „Političke bilješke".

779 Ovako je Ilija Jukić početkom 1940. godine opisao Stepinca. „Na upit britanskog konzula u Zagrebu o nadbiskupovom položaju prema novoj vlasti, Mačekov je šef kabineta Ilija Jukić izjavio „da je Stepinac gorljiv Hrvat i istovremeno i potpuno lojalni Jugoslaven". To se uglavnom slagalo i sa političkom linijom tadašnjeg vodstva HSS-a. BANAC, *Hrvati i crkva*, n. dj., 83.

780 Trojni pakt, vojno-politički savez što su ga sklopile Njemačka, Italija i Japan 27. IX. 1940. u Berlinu na rok od deset godina. Pristupile su mu zatim Madžarska 20. XI., Rumunjska 23. XI., Slovačka 24. XI. 1940. i Bugarska 1. III. 1941. Pristupanje Kraljevine Jugoslavije Trojnomu paktu 25. III. 1941. dovelo je 27. III. do demonstracija u Beogradu i rušenja vlade Cvetković–Maček, što je ponukalo A. Hitlera da 6. IV. 1941. napadne Kraljevinu Jugoslaviju. Države potpisnice Trojnoga pakta odredila su pravila političke suradnje i vojne pomoći u slučaju vojne agresije na jednu od zemalja potpisnica od strane zemalja koje u to vrijeme još nisu ušle u rat, čime se u prvom redu mislilo na SAD. Također, pri stvaranju „novoga poretka" priznalo se na europskom prostoru prvenstvo Njemačkoj i Italiji, a na azijskom prostoru Japanu.

Jugoslavije. Naše novine imaju velike natpise, ali još ništa ne smije pisati makar svi znamo da su ministri demisionirali zato jer se ne slažu s paktom. Pravoslavna Crkva silno je uznemirena, jer je očito da ona neće značiti ništa ako Hitler zavlada u Jugoslaviji, kao i katolička Crkva mora voditi tako tešku borbu u Reichu.[781]

† 27. III. 1941. Državni udar u Beogradu.

U noći od juče na danas krenuo je knez Pavle iz Beograda na Brdo na odmor. I dr. Maček ostavio je Beograd po povratku Cvetkovića i Cincar-Markovića[782] iz Beča. Tu su priliku iskoristili vojni krugovi i na čelu sa armijskim generalom Simovićem[783] izveli državni udar skinuvši regenta i vladu i postavivši na čelo Kralja Petra II. Kneza Pavla dočekao je i zaustavio u Zagrebu komandant armije general Nedeljković i stavio mu do znanja da je Regentsko vijeće svrgnuto, pa da ni Knez ne smije dalje. Vojni krugovi postavili su za predsjednika Vlade Simovića (a Dragišu Cvetkovića zatvorili) koji je odmah odredio (a ne sastavio) vladu u koju su osim hrvatskih ministara ušla sasvim nova lica (ili bolje mnoga zloglasna stara kao na pr. Jevtić).

Knez Pavle vijećao je u Zagrebu sa Mačkom, Banom i von Heerenom[784] i kažu da je dobio slom živaca. Radio Beograd je cijeli dan svirao koračnice i javljao svakih pola sata proglas Kralja Petra II.[785] Knez

781 Umetnut novinski članak pod naslovom „Uspjesi Osovine".

782 Aleksandar Cincar-Marković, ministar vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije.

783 **Dušan Simović** (Kragujevac, 9. XI. 1882. – Beograd, 26. VIII. 1962.), srpski i jugoslavenski general i političar. Godine 1900. završio vojnu akademiju. Borio se u balkanskim ratovima i I. svjetskom ratu. U međuratnom razdoblju (1918–39) obnašao je, među ostalim, dužnost načelnika stožera zrakoplovstva, zapovjednika divizijske oblasti (1936) te načelnika glavnog stožera jugoslavenske vojske (1941). Kada je vojnim udarom 27. III. 1941. bila oborena vlada Cvetković–Maček zbog pristupanja Kraljevine Jugoslavije Trojnomu paktu, postao je predsjednik vlade. Na tom ga je položaju zatekao Travanjski rat (6. IV – 17. IV. 1941) kada je s kraljem Petrom II. emigrirao u London. Na čelu izbjegličke vlade bio je do 1942. Godine 1944. izjasnio se za sporazum Tito–Šubašić, a u svibnju 1945. vratio se u zemlju.

784 Njemački poslanik von Heeren tada nije vijećao s knezom Pavlom. No, njemački generalni konzul u Zagrebu je detaljno izvjestio von Heerena o konferenciji u Banskim dvorima. Sigurno je i to da je von Heeren bio vrlo detaljno obavješten o svim detaljima razgovora od strane vodstva HSS-a. Vidi: BOBAN, *Maček i politika HSS 1928.-1941.*, II., n. dj., 390.-393.

785 Umetnut novinski članak pod naslovom „Nj. vel. Kralj Petar II. Preuzeo je kraljevsku vlast". Dalje slijedi vijest da beogradska radio stanica javlja o novom sastavu vlade.

Pavle je međutim napustio Beograd i otišao u Grčku. Čini se da nije istinito službeno saopćenje nego da je Knez morao u Grčku da ne bi pomoću Nijemaca došao opet na vlast. Slično su malo prije Cvetković etc. poslali Stojadinovića iz internacije u Sarajevo u Grčku i izručili ga Englezima.[786]

Iz sastava vlade vidi se da su hrvatski ministri samo figure, a da su de facto vlast preuzeli Velikosrbi i da ne kane u rat s Njemačkom.[787] Položaj je za Hrvate upravo grozan. Od Hitlera nemaju se dobru nadati. Od Velikosrba također ničemu dobru. Maček se još nije odlučio ili u vladu ili ne, a Ban je otišao u Beograd. Da nešto nije u redu vidi se i po tome što u Zagrebu nema nijedne zastave nigdje dok u Beogradu kažu stotine hiljada. Engleska i Amerika se vrlo raduju, potajno i Rusija, ali kakvim će bijesom provoditi Hitler to nitko ne zna. Jedno je sigurno. Idemo ususret najcrnijim danima. Justus es Domine et recta judisia tua quia peccorimus Tibi![788]

Pod večer primio sam Expres brzojav ministra pravde B. Markovića koji sam u prepisu poslao svim biskupima:

> Gospodin Ministar pravde obavijestio je službeno Predsjedništvo biskupskih konferencija kako slijedi: „Obzirom na teške prilike za naš narod Njegovo Veličanstvo Kralj riješio je da uzme kraljevsku vlast u svoje ruke. Namjesnici razumijevajući opravdanost pobuda Kralja podnijeli su ostavke. Sva vojska i mornarica stavila se odmah na raspoloženje Njegovu Veličanstvu Kralju i već izvršuje Njegove naredbe. Njegovo Veličanstvo Kralj povjerio je mandat za sastav vlade armijskom generalu gospodinu Dušanu Simoviću, koji je odmah obrazovao vladu, u

786 Milan Stojadinović je izručen Englezima na grčkoj granici 20. ožujka 1941. godine nakon što je duže vrijeme bio u internaciji. Jacob, HOPTNER, *Jugoslavija u krizi: 1934-1941.*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1973., 230.

787 Na vlast su došli uglavnom eksponenti pokreta Srpskog kulturnog kluba „Srbi na okup". Pokret je, djelujući na temeljima velikosrpske ideologije, bio glavni nositelj protubanovinskog i protusporazumskog pokreta od 1939. u Kraljevini Jugoslaviji. Iako su nastupali sa tih političkih pozicija, oni su u datom političkom trenutku državnog udara trebali Mačekovu potporu, te su mu obećali da nikakve promjene položaja koju je Hrvatska stekla Sporazumom Cvetković-Maček neće biti, dapače, da će doći i do povećanja njenih ingerencija.

788 Umetnuta vijest (telegraf) od 27. III. 1941. da je knez Pavle otputovao u Grčku.

kojoj je potpisani ministar. U vezi s ovim molimo Vas, da područnom svećenstvu izdate potrebno objašnjenje o ovome događaju i preporučite mu da obavještava narod o potrebi okupljanja svih oko prijestolja i da svojim postupcima olakša zadatak kraljevske vlade." Čast mi je dostaviti ovo na znanje i ravnanje.

Nadbiskup Stepinac[789]

Poslao sam kralju brzojav kao predstavnik Episkopata Jugoslavije.

PRIVATNI TELEGRAM

Njegovom veličanstvu Kralju Petru II, beograd

Prigodom preuzimanja kraljevske vlasti želim Vašem Kraljevskom Veličanstvu da Vaše kraljevanje bude Bogom blagoslovljeno na sreću i dobrobit države i njenih naroda.

Stepinac, nadbiskup predsjednik biskupskih konferencija

Kralj je još dijete i jasno je da će svu vlast vršiti vojska pa se ne možemo oteti dojmu da je opet po srijedi igra „crne i bijele ruke".[790] Tako govori g. Gavrilo. Međutim ova dosadanja fakta govore o nečem drugom nego li o carstvu nebeskom sa strane pravoslavne Crkve. Ako bi pobijedila koncepcija Velikosrba sigurno je da bi bio kraj katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji. Ali mi vjerujemo da postoji pravda Božja i da dobri Bog neće napustiti svoje Crkve. Danas još uvijek neznamo u Zagrebu što je i kako je. Doznao sam tek da ni Dr. Maček nije imao pojma o državnom udaru nego je saznao za njega preko Radia kao i mi drugi. Maček je tek dospio da svoju Zaštitu[791] odmah izašalje u svoje javne urede i zaposjedne ih.

Ali iz cijelog ovog čina tj. drž. udara opet izbija na javu činjenica da su Srbi i Hrvati dva svijeta koji se nikad neće ujediniti dok je jednog od njih u životu. Duh bizantinizma je nešto tako grozno, da je samo Svemogući

789 Ispod te vijesti stoji: „Šalje: Nadbiskupska kancelarija Zagreb".

790 Umetnut novinski članak pod naslovom „Privoljeli smo carstvu nebeskom t.j. carstvu božje istine i pravde narodne sloge i slobode". Radi se o govoru srpskog patrijarha Gavrila 27. ožujka 1941.

791 Postrojbe Hrvatske seljačke zaštite su po Mačekovoj zapovijedi nakon vojnog udara zaposjele sve državne institucije u Banovini Hrvatskoj. Vidi: KARAULA, *Mačekova vojska*, n. dj.

i Sveznajući Bog u stanju parirati intrigama i podvalama tih ljudi. Za nas je to nešto nepojmljivo, da se ugovori i obaveze kidaju bez ikakvih skrupula.

I što sada? Cijeli dan sam bio zaokupljen teškim mislima za budućnost Crkve i domovine Hrvatske. Znam da Crkvu katoličku ne može nitko uništiti. Znam da i dio Srba što još vjeruju u Boga upire oči u Crkvu katoličku. Baš ovaj čas imam u rukama pismo jedne djevojke Srpkinje koja se upravo očajno bori da nakon što je već uz teške žrtve prešla u katoličku crkvu, bude primljena i u naš najstroži ženski red, Karmeličanke Majke Božje Karmelske. Ali eto duša mi je bolna kad pomislim kako je opet prevaren hrvatski narod. Dok smo se mi evo tako spremali na proslavu 1300.-godišnjice klika u vojsci srpskoj porušila je opet sve. Gospode jesi li zapustio narood hrvatski? Imao bi pravo „Quia peccarimus Tibi!" Ali s druge strane znamo Misericordise Domini super omnia opera ejus! Nihil enim odisti eorum quae fecisti! Spasi hrvatski narod koji nema nikoga osim Tebe!

† 28. III. 1941. Danas sam izdao slijedeću okružnicu:

> Okružnica časnim kleru zagrebačke nadbiskupije (...) Stavljajući do znanja svom područnom svećenstvu ovo službeno saopćenje, preporučam časnom kleru, da se svojim molitvama obraća gospodinu, neka Mladome Kralju i Njegovom vladanju dade svoj blagoslov i pomoć, da naša Hrvatska i čitava država ostane pošteđena od ratnih strahota, a njezini narodi da u miru, slobodi i pravdi uzmognu raditi oko svoga napretka i blagostanja.
>
> Zagreb, 27. ožujka 1941. Alojzije, nadbiskup[792]

Dok sam izdavao ovo službeno saopćenje nisam još uopće točno znao što je na stvari. Medjutim mi je došao iz Beograda g. Pandžić, član Euh[aristijskog] Odbora koji je tanko sve ispitao i bio očevidac mnogih stvari. Doznao je da je klika u vojsci to već davno zaključila u Vrnaškoj Banji i da rušenjem regentskog vijeća sruši i djelo kneza Pavla – sporazum i izbriše

792 Obavještavajući o događajima od 27. ožujka 1941. „časni kler zagrebačke nadbiskupije" (Katolički list, br. 13, 27. III. 1941.) Stepinac je napisao gore navedeni odlomak.

spužvom sve razlike izmedju Srba i Hrvata ili drugim riječima da silom stvore čistu veliku Srbiju. Svi ministri bili su sedam sati zatvoreni u generalštabu, a onda je Simović dekretirao koji će biti ministri, a druge je zadržao dalje u zatvoru. Nijednog poštenog čovjeka nije bilo na ulici da manifestira već je bila samo razularena masa žedna krvi, užitka i para.[793] Vojnici su sami razorili i uništavali neke objekte gdje se okupljaju Nijemci i Talijani.[794] Ministar von Heeren i Mameli[795] u ime Njemačke i Italije pitali su što znači taj udar, ali su dobili odgovor da je to interna stvar Jugoslavije.[796] Rečeno mi je i to da generalštab misli smaknuti Cvetkovića, Cincar-Markovića i Šubašića jer da su oni glavni krivci sadanjeg stanja.

Sve u svemu Hrvati i Srbi dva su svijeta sjeverni i južni pol koji se nikada neće približiti svim čudom Božjim. Šizma je najveće prokletstvo Evrope, skoro veće nego protestantizam. Tu nema morala, nema načela, nema istine, nema pravde, nema poštenja.

Domine salva nos perimus! Moram da uskliknem s apostolom, ali neću da budem malodušan kao apostol već velim opet – In Te Domine speravi non confundar in oeterum!

* Uznemirenje raste u zemlji iz dana u dan što više. Neprestano pozivaju rezerviste u vojsku. Traže već od ljudi konje i volove s kolima. Šire se kojekakve vijesti. Ovu priliku izrabljuju u svoje svrhe komunisti te izdavaju protiv današnjeg stanja letke. Upada u oči da u ovim letcima ne spominju ništa kat[oličke] Crkve. Vidi se dobro njihova taktika![797]

793 To nije točno. Velike mase srpskog građanstva protivile su se ulasku u Kraljevine Jugoslavije u Trojni pakt. Takvo raspoloženje u narodu su iskoristili Britanci koji su djelomično financijski i organizaciji poduprli vojni udar od 27. ožujka 1941. godine. AVRAMOVSKI, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji*, III., n. dj., 711.-712.

794 Uglavnom se radilo o tome da je razularena masa razbijala i uništavala njemačke i talijanske kulturne centre i neke njihove tvrtke u Beogradu.

795 Francesco Mameli, talijanski poslaniku Beogradu.

796 Zanimljivo da je von Heeren bi sklon mišljenju da je moguća suradnja Njemačke sa pučističkom vladom i pored toga što je upozoravao da će ta vlada, pod utjecajem njenog srpskog dijela, nastojati da slabi vezu sa Osovinom. BOBAN, *Maček i politika HSS 1928-1941.*, II., n. dj., 428.

797 Umetnut komunistički letak s naslovom „Radnici, seljaci, gradjani, vojnici, podoficiri i oficiri Hrvatske".

† 2. IV.[798] Situacija je ovih dana veoma teška. Mobilizacija se provodi punom parom, ali oduševljenja nema u našim krajevima nikakvog. Hrvati, dobar dio da ne kažem svi, najvolili bi da se zauvijek otcijepe od Srba, jer je razuman život s njima nemoguć. Zato je i nacionalistički pokret sve jači. No i HSS za sada se odlučno odupire Beogradu, a vidi u „Hrvatskom Dnevniku" što Hrvati misle.[799] Nijemci upravo bijesne što su ih Srbi ovako prevarili i nude Hrvatima nacionalistima pomoć za otcjepljenje od Srba.[800] Međutim Dr. Maček još nije izgubio nade i čini se da će se nagoditi s novom vladom. Ing. Košutić se vratio iz Beograda. Započinju u Banskim dvorima opet konferencije. O tome H[rvatski] G[lasnik] od 2. IV.[801] Konferencije su potrajale sve do 19.30 sati. Tada je Dr. Maček izjavio novinarima da ministri dr. Šutej i dr. Smoljan te ing. Košutić putuju noću u Beograd. Oni sigurno nose u Beograd zaključke današnjih konferencija.

† 3. IV. Ing. Košutić doputovao je u Beograd kao izaslanik dra Mačeka i održao je više konferencija. Danas je preuzvišeni bio kod bana Šubašića. Razgovoru je prisustvovao i dr. Maček. Nadbiskup je izrazio svoje nepovjerenje prema novoj vladi koja je na ovako podli način došla na vlast. Vidilo se da ni Maček ne sudi bolje o tome. Ali ban još uvijek prilično namiguje sa Beogradom i hoće da se nagode. Nadbiskup je zamolio bana da pusti iz internacije zatvorene nacionaliste, da ih Srbi ne bi poubijali kao što se groze. Ban je pristao (na nagovor i dra Mačeka) da najprije stavi tamo pouzdane hrvatske žandare, a onda ih za par dana premjesti opet u Lepoglavu i onda

798 Od ovog mjesta Stepinac je prestao osobno voditi *Dnevnik*, činili su to njegovi tajnici.

799 Umetnut novinski članak iz „Hrvatskog Dnevnika" pod naslovom „Hrvatski Dnevnik o držanju Hrvata".

800 Nakon što je Maček odbio njemačke ponude da se Hrvatska otcijepi od Jugoslavije Njemačka je zaigrala na ustaško-nacionalističku kartu tražeći i dajući podršku njihovim nastojanjima za stvaranje samostalne Hrvatske. Zapravo je tek Mačekovo odbijanje omogućilo ustaškim predstavnicima da dođu do izražaja. Ipak Njemačka je imala nepovjerenje prema ustašama i Anti Paveliću zbog njihove povezanosti s Italijom. JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, n. dj., 571.

801 Umetnut novinski članak iz „Hrvatskog Glasa" pod naslovom „Konferencija u Banskim Dvorima" te članak iz „Jutarnjeg lista" od 2. travnja 1941. pod naslovom „Britanija i mirovna poslanica Sv. Oca Pape".

pusti kući. Kako će se sve svršiti ne zna se. Košutić je bio u Beogradu i kako su Srbi u velikoj neprilici, pristali su na uvjete, koje je Maček postavio.[802]

Predsjednik vlade je podmetnuo Kralju ukaz, kojim se nagrađuju ne samo Kraljeva garda za pomaganje u ustanku odnosno prevratu nego i pojedini oficiri. Da takova država ne može napredovati to je prilično jasno.

† 5. IV. 1941. U noći 4.-5. prestao je civilni željeznički promet. Ratna psihoza je sve veća. Otkivena je tajna komunistička Radio stanica u Zagrebu. Kaos postaje sve veći na sve strane. Danas su već zatutnjali prvi topovski hici na neki aeroplan nad Zagrebom. Vojnici nemaju u redu hrane, njemačka propaganda je vrlo jaka među Hrvatima i izgleda da je rat neizbježan, ako se Bog ne smiluje. I to je sve skuhala srpskopravoslavna crkva sa Židovima, komunistima, masonima, sokolima i t.d.[803] Ministarstva u Beogradu spremaju se već iz Beograda

802 Maček je nakon niza nedoumica i pritiska s njemačke i ustaške strane iz Zagreba dao svoj pristanak u svojstvu predsjednika HSS da njegovi ministri ostanu i u novoj prevratničkoj vladi D. Simovića, a vlastito je sudjelovanje u njoj vezao uz nekoliko uvjeta. Pri tom je zahtijevao i to da nova vlada potvrdi Berlinu i Rimu kako će poštivati potpis o pristupu Jugoslavije Trojnom paktu. To je Simović prihvatio. Maček je u Zagrebu, 3. IV, primio izaslanika Reichsleitera A. Rosenberga (W. Malettke) i odlučno odbio sugestiju Berlina da ne ide u Beograd i ne ulazi u Simovićevu vladu. Tom je prilikom izjavio njemačkom izaslaniku kako će mu (Mačeku) u Beogradu smjesta poći za rukom da isposluje izjavu vlade u prilog Trojnom paktu. Nakon toga njemački emisari su se okrenuli pregovorima s ustaško-frankovačkim skupinama i disidentima HSS-a. Vidi detaljnije u: Bogdan, KRIZMAN, Njemački emisar W. Malletke kod V. Mačeka uoči napada na Jugoslaviju 1941., *Časopis za suvremenu povijest*, II., 1975., 152.-163. Umetnuta novinska vijest da je kralj Petar pohvalio Gardu za događaje od 27. ožujka 1941. godine.

803 Ovdje je Stepinac na neki način u pravu, iako protagonisti nisu sudjelovali u nekom zajedničkom planu državnog udara, već svako po svojim interesima. Većina ovih nabrojanih grupacija (osim Židova) uzela je, što direktnog što indirektnog, učešća u državnom puču od 27. užujka 1941. što je zapravo bio razlog napadu nacističke Njemačke na Jugoslaviju. Patrijarh SPC Gavrilo Dožić javno se solidarizirao sa demonstrantima, podržao njihove zahtjeve te održao niz govora demonstrantima sa prozora Patrijaršije u Beogradu. Prema novim spoznajama vrh SPC i G. Dožić znali su unaprijed za pripremanje državnog udara. Komunistička Partija Jugoslavije (KPJ) nije znala za datum državnog udara, ali je svojim sudjelovanjem doprinijela raspoloženju za smjenu režima. Zanimljivo da je poslije puča predsjednik Kominterne G. Dimitrov javio Titu 29. ožujka 1941. da se odustane od daljnjih uličnih demonstracija i izbjegava svaki sukob s vlastima. U suvremenoj historiografiji javile su se zanimljivi izvori koji dokazuju da je zapravo stav KPJ poslije sporazuma Hitler-Staljin 1939. bio pronjemački. Da se u ratu držala neutralno, pozivala narod da ne uzima učešće u imperijalističkom ratu za interese kapitalizma i slično. Što se tiče masona,

u Vrnjačku Banju. Amerika obećaje pomoć Jugoslaviji, ali koja korist kad naša sela i gradovi budu pretvorena u prah, a pučanstvo izgine za tuđe interese, a Hrvatska i dalje bude rob. Banska Vlast ne čini upravo ništa za snaženje morala, pa se splitski biskup ponovno tuži da kazalište u Splitu na sam Veliki Petak sprema jednu blasfemnu dramu tobožnju „Golgotu" u kojoj se propagira blud i preljub. Na što smo spali? Baš ovaj čas čita nadbiskup riječi proroka Jevremije, koje vrijede i za naše vlastodršce i inteligenciju, koja je dobri naš narod zavela na krive puteve...

Nadbiskupu je vojska zaposjela dobro Brezovicu, pozvala starog šofera u vojsku i ovih dana nadbiskup nikud ne izlazi, jer vojska proti zakona plijeni automobile na ulici, a konje je i onako već odvela.

† 6. IV. Cvijetnica. Vlast Osovine (Njemačka i Italija) navijestile su Jugoslaviji rat i odmah počeli sa operacijama na svim granicama. Osovini se priključila i Mađarska. Danas u jutro oko 6.30 sati pojavili se nad Zagrebom prvi neprijateljski avioni, na koje je protuzrakoplovna obrana otvorila vatru. Ti zrakoplovi nisu bombardirali Zagreba a isto tako nije ni srušen nijedan zrakoplov. Ustaški radio javlja da Zagreb neće biti bombardiran.[804] Kad su stigli zrakoplovi nad Zagreb, nadbiskup je baš počeo sa sv. misom. Čuje se, da je Beograd bombardiran.[805]

---

poznato je da su neki stranački prvaci, koji su ujedno bili i masoni (vidi prvake Samostalne demokratske stranke i Zemljoradničke stranke), direktno sudjelovali u državnom udaru. Što se tiče vodstva jugoslavenskog Sokola, oni svakako nisu bili skloni bilo kakvom sporazumu s Njemačkom. Vidi detaljnije: Radmila, RADIĆ, *Život u vremenima: Patrijarh Gavrilo Dožić 1881.-1950.*, Institut za teološka istraživanja, Beograd, 2011., 351., Branko, PETRANOVIĆ, Nikola, ŽUTIĆ, *27. marta 1941.*, Tematska zbirka dokumenata, Beograd, 1990., 70.-76., Bogdan, KRIZMAN, Zabilješka Srgjana Budisavljevića o državnom udaru 27. III 1941., *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2–3., 1971., 196- 213. O sudjelovanju Britanaca u državnom udaru od 27. ožujka 1941. i njihovoj pomoći te koordinaciji pučista vidi u: Elisabeth, BARKER, Državni udar u Beogradu i Britanci – Vojni puč 27. ožujka 1941., *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1., 1981., 7.-28.

804 Od 5. travnja 1941. Ante Pavelić preko radio-postaje glavnog ustaškog stana „Velebit" (zapravo Radio Firenca) iz Italije (koji je ustašama ustupila Kraljevina Italija) poziva hrvatski narod na uspostavu hrvatske države. Na tom radiju pojavljuju se i drugi sadržaji. JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, n. dj., 591.

805 Njemačko bombardiranje Beograda 6. travnja 1941. godine predstavljalo je uvodne dane invazije na Kraljevinu Jugoslaviju. Zračne snage Trećeg rajha su s oko 500 zrakoplova, bez objave rata, napale ciljeve širom Beograda. Poginulo je oko 2.500 ljudi, a porušeno i teško oštećeno preko 2.000 zgrada

Dr. Maček sa svojim ljudima nalazi se u Beogradu, a isto tako i ban Šubašić te su držali sa srpskim političarima brojne konferencije. Izgled u uspjeh konferencije je vrlo slab. O tome „Hrv[atski] Glas“[806] od jučer 5. IV. donosi sljedeće.[807]

† 9. IV. (Velika Srijeda). Rat se nastavlja na svim područjima, ali otpor jugoslavenske vojske je vrlo slab. Hrvatski vojnici neće da se bore. Na to su ih naučili Srbi kroz dva prošla decenija svojim postupkom prema Hrvatima, a koji je svakome jasan. Hrvati se predaju Nijemcima ili čak stupaju na njihovu stranu te se bore protiv Srba.[808] Vodstvo pak vojske izgubilo je glavu. Osovinski zrakoplovi bombardiraju pojedine točke. U Zagrebu je svaki čas uzbuna i dolaze nad grad osovinski zrakoplovi, ali građanstvo je dosta mirno. Osovinske čete sve više napreduju u unutrašnjost i svaki čas se očekuju u Zagrebu. Čak je pomalo počelo sa rasulom države, a sva krivnja leži jedino i isključivo na Srbima radi njihovog barbarskog postupka prema Hrvatima.

† 10. IV. Veliki Četvrtak. Današnji dan je prekretnica u životu hrvatskog naroda. Jugoslavija se raspala, a Hrvatska postaje nezavisnom državom. Zapovjedništvo vojske napustilo grad, a isto tako i ban Šubašić sa svojim nekim ljudima, dok je ostavio kao svoga zamjenika odjelnog

806 Novine „Hrvatska Straža“ izlazile su do kraja siječnja 1941. godine. Naslijedio ih je „Hrvatski Glas“ pod glavnim uredništvom Josipa Blažine. Ovaj list izlazio je do kraja kolovoza 1941. godine.

807 Umetnut novinski članak pod naslovom „Brojne konferencije održao je dr. V. Maček u Beogradu“.

808 To nije baš točno. Hrvatski vojnici u sklopu vojske Kraljevine Jugoslavije su se prvih dana borili po vojnom rasporedu. Tek kada je nastupio neminovni poraz (do koga je došlo u Makedoniji i južnoj Srbiji kada je njemačka vojske odmah prvih dana presjekla odstupnicu jugoslavenskoj vojsci prema Grčkoj i Solunu) došlo je do rasula u cijeloj vojsci. Tek u nekim područjima (npr. Bjelovar 8. travnja 1941.) su jugoslavenski pukovi popunjeni većinom hrvatskim vojnim obveznicima otkazali poslušnost vlastima pod utjecajem infiltriranih ustaških skupina. Generalno gledajući moral hrvatskih vojnika je ipak bio nizak, jer nisu vidjeli smisao borbe za državu i režim koji ih je tijekom prošlog razdoblja terorizirao, a njemačka vojna premoć je bila vidljiva. Vidi: *Bjelovarski ustanak 7.-10. travnja 1941. u povijesnim izvorima – dokumenti*, (ur. Željko Karaula), Viatoni d.o.o., Bjelovar, 2012.

predstojnika dra Žilića.[809] Ustaše se sve više pripremaju i pomalo preuzimaju vlast. Upravo su bile lamentacije u prvostolnoj crkvi kad je ušla njemačka vojska u grad, a neposredno prije toga proglašena je Nezavisna Država Hrvatska. O najnovijim događajima izvjestio je nadbiskupa nakon svršenih lamentacija, kojima je i nadbiskup prisustvovao, svećenik Cvetan. Narod je proglašenje primio s velikim oduševljenjem te su bile odmah izvješene hrvatske zastave. Isto tako narod je njemačkoj vojsci priredio srdačan doček.[810] O najnovijim dogadjajima donosi „Hrv[atski] Narod" sljedeće; a koji je nakon stanke ponovo počeo izlaziti sa današnjim danom (10. IV.).[811] Vlast se preuzima od strane ustaša na svim područjima. Vojska se razoružava, a sigurnosnu službu uz ustaše preuzela Gradjanska Zaštita.

„Cecelja mi reče 1941. g. pred katedralom prigodom dolaska Nijemaca: „Sve je svršeno". – Mislio je reći: gotovo je i u redu. A ja mu jednako kratko odgovorim: „Sada je počelo!".[812]

† 11. IV. Veliki Petak. O današnjim najnovijim dogadjajima donosi „Hrv. Narod".[813]

809 Oko podneva toga dana ban Ivan Šubašić napušta Zagreb. U isto vrijeme njemačka vojska ulazi u Sesvete. Nakon radijskog obraćanja u kojoj je proglašena NDH Slavko Kvaternik i njemački izaslanik Veesenmeyer odlaze u Banske dvore i od vršioca dužnosti bana Franje Žilića preuzimaju vlast.

810 Kisić-Kolanović piše: „Ipak, proglašenju NDH ne može se oduzeti legitiman naboj ili kazati da se taj čin dogodio bez narodne volje. U tom času Hrvati su se spontano osjetili nacionalistima, što ne znači da su Pavelić i ustaše imali posvemašnju potporu javnog mnijenja. Već je rečeno da su sve oči bile uprte u Mačeka i HSS, ali on se ni pod pritiskom rata i okupacije nije želio uplesti s Nijemcima i Talijanima." Nada, KISIĆ-KOLANOVIĆ, *NDH i Italija*, Naklada Ljevak – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001., 48.

811 Dana 1. ožujka 1940. bilo je zabranjeno daljnje izlaženje novina „Hrvatski narod", a urednik Mile Budak bio je zatvoren. O novinama „Hrvatski narod" vidi: Željko, KARAULA, Mile Budak i tjednik „Hrvatski narod" 1939.-1940., *Zbornik Dani Franje Tuđmana: Hrvati kroz stoljeća*, br. 1., 2008., 189.-213.

812 VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca*, n. dj.,76. Da je Stepinac bio nezadovoljan dolaskom Nijemaca svjedoči i Slavko Kvaternik koji je to primijetio u susretu sa Stepincem nakon proglašenja NDH. Kao piše Robin Harris Kvaternik je zabilježio da Stepinac nije samo „tih već i depresivan, a iz toga je mogao zaključio kako Stepinac očekuje da će dolazak Nijemaca donijeti probleme." HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 115.

813 Nema priloga.

† 12. IV. Velika Subota. Obredi Velikog Tjedna objavljeni su po običaju na svečani način. Naročito je svečano objavljeno danas na veče veliko Uskrsnuće. Katedrala je bila dupkom puna svijeta. Mnogo svijeta je ostalo na trgu pred Katedralom. Na Uskrsnuću su prisustvovale hrvatske vlasti na čelu sa generalom Slavkom Kvaternikom zamjenikom Poglavnika koji je imao mjesto u svetištu Katedrale. Na koncu obreda, a prije nego li je nadbiskup izašao iz svetišta pristupio je k njemu Slavko Kvaternik i zamolio ga za blagoslov te kleknuo, a nadbiskup mu ga je podijelio. Zlobni jezici bili su i o nadbiskupu širili kojekakve vijesti, a naročito da je kao solunac sa Šubašićem pobjegao. Tim vijestima nasjedali su mnogi pak kad su nadbiskupa vidjeli u Katedrali, čudili se tim vijestima i osuđivali ih. Te vijesti počeli su širiti neki iz ustaških redova.[814] Preuzvišeni je primio od Nuncija Felici slijedeću dopisnicu.

> Preuzvišeni gospodine,
>
> Pošto ne mogu poslati brzojav u Vatikan, lijepo Vas molim, Preuzvišeni, da izvolite brzojaviti Kardinalu Maglioneu – ako je moguće preko radia – da smo u Nuncijaturi svi hvala Bogu dobro. Izvolite primiti ovom prilikom izraze moje iskrene duboke odanosti.

† 12. IV. Rat se nastavlja na bivšem jugoslavenskom teritoriju i jugoslavenska vojska doživljava poraz na svakom koraku. Hrvati na svakom koraku razoružavaju vojnike i oružje stavljaju na raspolaganje hrvatskim vlastima.[815]

814 Odnosi obostranog nepovjerenja između novouspostavljene ustaške vlasti i Stepinca počeli su odmah pri uspostavi NDH. Iako je u početku Stepinac gajio neke iluzije da je s ustaškim pokretom moguće uspostaviti suradnju te iluzije su se brzo raspršile. S druge strane Pavelić i ustaše su u Stepincu vidjeli svoga prikrivenog protivnika koji je prema njima imao negativno mišljenje, te je Pavelić u tri navrata tražio od papinskog legata u NDH opata Marconea da makne Stepinca sa stolice zagrebačkog nadbiskupa. HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 131.

815 Radi se o postrojbama Hrvatske seljačke zaštite i pojedinim ustaškim skupinama.

†

Preuzvišeni,

Primio sam Vaše – ali što možemo sada? Arhijereji s popovima i udruženi sokoli s komunistima učiniše svoje po staroj metodi. Još je pitanje kako će se ohladiti kaša što ju zamješaše. Svakako ju plaćamo i platiti ćemo ju još skuplje. Međutim doživljavamo štošta. Dozrijevaju plodovi posijanog nesvijesnog sjemena. U Sinju prilikom manifestacija za 27.-29. III. što ju uz vojsku upriličiše uglavnom sokoli i komunisti klicalo se: Živila jugoslavenska vojska – Živila crvena vojska! Živio Kralj – Živio Staljin! I dr. Komandant sigurno čuo ali u svom govoru se nije na to osvrnuo. To mi kazao vojni svećenik koji bio prisutan. U Makarskoj, čujem komunistički nastrojeni vojni obveznici nisu htjeli da se odazovu pozivu pa silom dovedeni do parobroda neki navodno poskakali u more. Ja sam ovdje u sredini, i u slučaju krvavog sukoba, možemo očekivati da ćemo biti pozdravljeni, ali s te strane se dakako ne bojim, koliko očekujem prije i gore možda u javnoj našoj kući, jer bi radi glada i komunističke potajne hajke mogla nastati pljačka, paljenje i ubijanje. Slabo ili nikako je provođeno (?). Organizacija Gosp. Sl. i HSS je zatajila. Na takovu eventualnost mnogi pomišljaju. Talij. podanici iz Splita i srednje Dalmacije (nekih 1100) i iz drugih dijelova otiđoše u srijedu – malo ih je ostalo – preko Jadrana. Izgleda da su naši barem dijelom evakuisali Sušak. Direkcija Jadran. plovidbe preselila se ovamo. U srijedu prošlu su dolazili ovamo najveći i najluksuzniji parobrodi: Prestolonaslj. Petar II – *Karađorđe* da pođu nekamo u raspremu i sklonište noseći i nešto robe za direkciju, a bili i neki direktori na njima. Ali izvan Šibenika, između Zlarina i Šepurine, uslijed eksplozije, u 4 časa jedan za drugim, jedan u 5 a drugi u 7 čas. potonuše u dubinu 50 metara. Sva posada i dr. spašeni. Ne zna se, je li s ugljenom po sabotaži ukrcano „pakleni stroj" ili su nabasali na mine. Par sati prije su imali proći talijanski parobrodi s evakuiranima. Pozdravlja

Split, 4. IV. 1941. Dr. K. Bonefačić[816]

Zagreb, 25. travnja 1941.

Gospodine Poglavniče!

816 Splitski biskup dr. Kvirin Klement Bonefačić poslao je ovo pismo Stepincu 21. IV. 1941. Pismo je pisao 4. travnja 1941.

Slobodan sam obratiti se na Vas, kao poglavara Države Hrvatske, u pitanju Hrvata-Bunjevaca.

Danas me je izvjestio jedan svećenik, očevidac o strašnim prilikama, koje vladaju u Bačkoj. Vrloga rodobljuba i uglednog svećenika Mons. Blaška Rajića su mađarske vlasti strpale u zatvor i tamo strahovito tukle i mučile. Ništa bolje nije prošao ni njegov kapelan Matković.

Mađarske se vlasti vladaju prema svima Hrvatima bez razlike brutalno. Otimanje imovine je na dnevnom redu. Pod izlikom, da u kućama traže oružje, dođu i oplijene cijeli stan. Uvaženom narodnom borcu dru Matiji Evetoviću odnijeli su pored svega vrijednoga i 4 para cipela. Sve Hrvate-Bunjevce, koji se vraćaju s različitih bojnih polja kući, odmah zatvore bez ikakvoga razloga. Čini mi se, da su kao takve odveli 60 nauglednijih Bunjevaca-Hrvata, dočim su Srba i Židova samo po 20. Zaprijetili su se, da će sve Hrvate poubijati, ako četnici bilo što poduzmu – kao da se Hrvate može smatrati odgovornim za četničke izgrede! Na pitanje, da li bi se Bunjevci htjeli iseliti – možda u Srijem – odgovorio je taj svećenik očevidac, da bi – po njegovom uvjerenju – oni to učinili u 99%. Molim Vas Gospodine Poglavniče, da poduzmete diplomatske mjere, kako bi se patnje naše braće svršile, i da se drži u evidenciji njihova želja za preseljenjem.

Izvolite gospodine Poglavniče ovom prigodom primiti izraze mog iskrenog poštovanja i odanosti.

Nadbiskup

† 27. IV. 1941. Prvih dana nakon povratka[817] Poglavnika imao je nadbiskup prvi sastanak s njime u nekadanjim Banskim Dvorima. Niti je prije Poglavnik poznavao nadbiskupa niti nadbiskup njega. Razgovor je trajao po prilici 15 minuta. Nadbiskup mu je zaželio božji blagoslov u radu i naglasio da se crkva ni do sada nije miješala niti se želi u buduće miješati u aktivnu politiku. Nadbiskup samo jedno

817 Stepinac se prvi put susreo s Pavelićem 16. travnja 1941. „U srijedu 16. o. mj. [1941.] primio je Poglavnik Države Hrvatske dr A. Pavelić u posebnu audijenciju zagrebačkog nadbiskupa i metropolitu hrvatske crkvene pokrajine preuzv. g. dra Alojzija Stepinca.". Vidi: *Katolički list*, br. 16., 22. travnja 1941.

moli od Poglavnika i nove državne vlasti, naime da se poštivaju katoličke tradicije naroda i omogući slobodno djelovanje.

Poglavnik je pozorno slušao, dok je nadbiskup govorio. Možda i zato što je čuo po svojoj prilici s raznih strana, da je nadbiskup bio tobože na solunskom frontu (kao Šubašić) i prema tome „jugoslavenski" orijentiran što je dakako fabula ako se to tvrdilo u smislu da želi centralističku Jugoslaviju sa dominacijom Srba. Poglavnik je, kad je nadbiskup svršio, odgovorio, da želi u svemu ići na ruku katoličkoj crkvi. Rekao je da će istrijebiti starokatoličku sektu koja nije drugo nego društvo za rastavu žena. Rekao je nadalje da neće biti tolerantan prema srpskopravoslavnoj crkvi, jer to za njega nije crkva nego politička organizacija. Iz svega je nadbiskup dobio dojam, da je Poglavnik iskreni katolik i da će crkva imati slobodu u svom djelovanju i ako se nadbiskup ne podaje iluziji da bi sve ovo moglo ići bez teškoća.[818]

Tih dana iza gornjeg posjeta došao je do nadbiskupa ministar bogoštovlja i nastave dr. Budak. Zamolio je nadbiskupa da bi designirao jednog svećenika koji bi pošao u Rim do Svetog Oca, da mu izloži stanovište nove hrvatske vlade prema Crkvi katoličkoj i da bi došlo što prije do uspostave normalnih diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom.

818 Zanimljivo da Stepinac na nikoji način ne reagira na ovu Pavelićevu izjavu (ni kod posjete Pavelića ni u svom *Dnevniku*), posebice oko odnosa prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi, već daje Paveliću „pohvale" (da je „iskren katolik"), iako ističe da vidi da ovo neće ići „bez teškoća". Robin Harris to ovako tumači: „Premda se za Stepinčev komentar na ono što je Pavelić rekao možda može ustvrditi da je bio naivan, zasigurno nije bio zlonamjeran. (...) Pavelić je imao predrasude o Stepincu jer je smatrao da je prikriveni Jugoslaven (zato jer je potkraj Prvog svjetskog rata bio dobrovoljac na Solunskom frontu) što objašnjava suzdržanost u njhovu odnosu – sastanak je trajao tek četvrt sata. (...) Stepincu vjerojatno nije bilo mrsko čuti da starokatolici i srpski pravoslavci više ne će imati povlašten položaj koji im je bila pružala jugoslavenska vlada. Međutim, bilo bi apsurdno tvrditi da je u to doba mogao predvidjeti što se se poslije događati sa hrvatskim Srbima. (....) Naposljetku ne smijemo zaboraviti da, iako ovaj dnevnički zapis izražava ono što je Stepinac poslije ispričao svojem tajniku o tome što se dogodilo, ovo nisu Stepinčeve riječi, jer je nadbiskup prestao osobno pisati dnevnik još mjesec dana prije, nesumnjivo zbog pritiska svega što se zbivalo u to doba." Vidi: HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 39.-40., *Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške „NDH"*, DNH, Zagreb, 1952., 31. Kasnije je u emigraciji Pavelić objavio svoje „Doživljaje" (II., Vratna Gora, Zagreb, 1998., 255.) u kojima se vidi priličпа doza antipatije prema visokom svećenstvu u Hrvatskoj, smatrajući da su mnogi od njih, zajedno sa nadbiskupom Bauerom, jednostavno bili izdajnici. Sukladno trenutku Stepinca u tom konteksu ne spominje s obzirom da je prvo izdanje „Doživljaja" iz 1968. godine.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 4831.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac u jednom razgovoru s Poglavnikom A. Pavelićem

Nadbiskup se malo začudio, jer nije običajno da jedan svećenik razgovara ili ide kao delegat Svetom Ocu mimo biskupa. Izgledalo je kao da vlada nema povjerenja u biskupe. Nadbiskup je mirno odgovorio da nema ništa protiv toga, samo mora upozoriti, da će Sveta Stolica ipak tražiti mišljenje Episkopata, pa se neka ne čude tome. Kad je nadbiskup zapitao koga želi poslati, rekao je da o. Tomislava Poglaena D. I.[819] Nato

819 **Stjepan Tomislav Poglajen** (Našice, 8. IX. 1906. – 1990.), svećenik i pisac. Osnovnu školu je završio u Čepinu, gimnaziju u Osijeku i Travniku, a studij skolastike na isusovačkom kolegiju Vals u Francuskoj. Studij teologije je završio na Katoličkom sveučilištu u Louvainu (Belgija). Za svećenika je zaređen 1935. godine. Po povratku u domovinu Poglajen je obnašao mnoge službe, a naročito je aktivno radio sa mladeži. Zbog otpora nacizmu i fašizmu 1943. godine bio je primoran napustiti domovinu. Sa majčinim prezimenom Kolaković i identitetom liječnika otišao je u Slovačku, gdje se pridružio njihovim partizanima, a kasnije i sovjetskoj Crvenoj armiji, sve vrijeme ilegalno obnašajući svoju svećeničku službu. 1948. godine je uhićen, zatvoren i mučen te je naposljetku prebjegao na Zapad. Nakon rata ilegalno je boravio u Kini i drugim zemljama komunističkog bloka radeći na ustrojstvu podzemne crkve i svjedočeći o progonu vjere pod komunističkim režimima. Zbog takva načina života i djelovanja Poglajen je često mijenjao imena i adrese, pa je između ostalog poznat i kao profesor Kolaković, father George, Vlado i dr. Nije baš jasno u historiografiji zašto se se ustaše odlučile za Poglajena. https://verbum.hr/autori/poglajen-stjepan-tomislav (2. VIII. 2019.)

je nadbiskup odgovorio da to ne može ići bez provincijala, pa će zato pozvati provincijala jeli sporazuman s time. Ministar se zadovoljio i otišao. Nadbiskup je dobio dojam da se je Poglaen i sam na neki način ponudio vladi. Pozvao je provincijala Grima, koji kad je čuo o čemu se radi otišao je ministru Budaku, a ovaj ga je odveo Poglavniku. Provincijal je upozorio Poglavnika, da ovaj način ne bi bio podesan i da ne može slati Poglaena. A onda izgledalo bi to kao neko nepovjerenje prema nadbiskupu što ne bi bilo dobro. Nato je Poglavnik odgovorio, da će osobno govoriti s nadbiskupom. Provincijal je premjestio Poglaena po kazni odmah u Sarajevo.

Budući da je nadbiskup vidio da je vladi mnogo stalo da dodje što prije do redovitih diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom to je upotrebio priliku da poduzme korake u tom cilju, jer je i po crkvu dobro da predstavnik Svete Stolice bude što prije u Zagrebu radi prisutnosti Njemačke čija ideologija je upravo smrtonosna za Crkvu. Iz Beograda je stigao u Zagreb auditur nuncijature za put u Rim. Navratio je nadbiskupu na prolazu i tom prilikom je nadbiskup razložio situaciju i zamolio, da ode do Svetog Oca i da mu usmeno sve razloži, kada je poštanski saobraćaj nemoguć. Nadbiskup je preporučio najtoplije da do uspostave odnosno priznanja *de facto* Države Hrvatske[820] sa strane Svete Stolice dodje što prije, da biskupi budu jači *vis-a-vis* Nijemaca, jer se ni malo ne vesele prisutnosti Gestapoa, koji je poapsio već tolike ljude, a medju njima uzorne katolike, Dra Andrića /za kojeg je nadbiskup intervenirao preko dra Tiso/ te Dra Matu Ujevića.[821] Nakon razgovora sa auditorom Nuncijature otišao je Nadbiskup do Poglavnika i saopćio mu da je poduzeo korake da dodje do prvog kontakta izmedju Svete Stolice i Nezavisne Države Hrvatske.

820 Stepinac spominje priznanje „de facto“ jer zna da priznanje „de iure“ još nije moguće.

821 Mate Ujević tiskao je knjigu *Abesinija* (Zagreb 1935.), u seriji Jeronimsko svjetlo, u kojoj je osudio talijansku agresiju na Etiopiju. Iako se poslužio pseudonimom Josip Sučević, taj protest i osuda talijanskih postupaka u ratu protiv Etiopije priskrbili su mu uhićenje od Gestapoa-a 26. IV. 1941. Poslije nije zatvaran. Mladen, ŠVAB, Mate Ujević, utemeljitelj suvremene hrvatske enciklopedike, *Radovi Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“*, knj. 2., 1992., 13.

Poglavnik je pozorno slušao. Nato je nadbiskup spretnim načinom svratio pažnju Poglavnikom na verziju koja je raširena ne samo kod Srba nego i općenito kod svih Hrvata kao da je on sudionik u marseljskom atentatu, a to Srbi izrabljuju preko svoje diplomacije kod Svete Stolice kao minus za njega, jer je načelno Svete Stolica osuđivala atentate. Poglavnik je nato nadbiskupu rekao: Preuzvišeni, i kao Hrvatu, i kao katoliku i kao političaru moja je savjest potpuno čista. Ja sam u toj stvari toliko kriv koliko i svaki Hrvat. Francuski sud me nastojao mučiti, ali nije uspio.[822] A talijanskim sam vlastima kada su me pozvali razložio o čemu se radi.[823] Nadbiskupa je to obradovalo i obrazložio je Poglavniku da će to dobro djelovati kod Svete Stolice.

Danas dne 27. IV. bio je u posjetima kod nadbiskupa novi talijanski otpravnik poslova con. Rafaelo Casertano.[824] /Poslanik još nije stigao iz Tokija/. Došao je u pratnji jednog časnika i tajnika poslanstva. Razgovor je bio čisto formalne naravi kojom prilikom je otpravnik poslova više puta naglasio da je uvjereni katolik.

† 29. IV. „Hrv[atski] Glas“.[825] „Hrv[atski] Narod“.[826]

> „Časna braćo! Nema nikoga među vama, koji u ovo posljednje vrijeme nije bio svjedokom najzamašnijih događaja u životu hrvatskog naroda, među kojima sudjelujemo kao glasnici Kristovog evanđelja. Događaji su ovo, koji su narod naš donijeli

---

822 Francuski sud koji je sudio neposrednim atentatorima na kralja Aleksandra (Miju Kralju, Zvonimiru Pospišilu, Ivanu Rajiću), donio je i presude optuženima u odsutstvu i to za Ante Pavelića, Eugena Kvaternika i Ivana Perčevića. Proglašeni su organizatorima toga ubojstva i osuđeni na kaznu smrti.

823 Francuski sud u Aix en Provenceu tražio je od Italije izručenje Ante Pavelića. Zbog međunarodnog pritiska talijanske vlasti su „fingirale“ njegovo uhićenje i zatvorile ga u Torinu do kraja lipnja 1936., a lipnja 1936. do 1939. bio je interniran najprije u Salernu, pa u Sieni do 1939. kada biva premješten u Firencu. JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, n. dj., 415; 436.

824 Rafaelo Casertano, tadašnji talijanski odpravnik poslova u NDH koji je tek nakon podpisa Rimskih ugovora od 18. svibnja 1941. službeno imenovan talijanskim poslanikom u NDH.

825 Umetnut novinski članak bez naslova.

826 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Hrvatska se vojska stvara“ i „Zakletva hrvatske vojske u Otočcu“. Umetnuto pismo Stepinca Poglavniku o odvođenju Bunjevačkih Hrvata u zatvore (Vojvodina).

ususret davno sanjanom i željkovanom idealu. Časovi su ovo, u kojima više ne govori jezik, nego krv svojom tajanstvenom povezanošću sa zemljom, u kojoj smo ugledali svijetlo Božje i s narodom iz kojega smo nikli. Je li potrebno isticati, da je i u našim žilama življe zakolala krv, da je i u našim grudima življe zakucalo srce? Nitko pametan toga osuditi ne može i nitko pošten toga zamjeriti ne može, jer je ljubav prema vlastitom narodu Božjim prstom upisana u ljudsko biće i Božja zapovijed!

I tko nam može zamjeriti, ako i mi kao duhovni pastiri dajemo svoj doprinos narodnom veselju i zanosu, kad se puni duhovnog ganuća i tople zahvalnosti obraćamo Božjem Veličanstvu? Jer, kolikogod i bilo zamršeno pletivo današnjih sudbonosnih događaja; kolikogod bili heterogeni faktori koji utječu na tok zbivanja, ipak je lako razabrati ruku Božju na djelu. *A Domino factum est istud et est mirabile in oculits nostris* – Bog je to učinio i oči su naše pune divljenja (Ps. 117, 23).

„Govoreći vam dakle kao predstavnik Crkve i pastir duša molim vas i pozivam, da svim silama nastojite i radite oko toga, da naša Hrvatska bude Božja zemlja, jer će samo tako moći izvršiti dvije bitne zadaće, koje kao država imade da izvrši u korist svojih članova.

Vjerna Bogu i svetoj Kristovoj Crkvi izvršit će naša Hrvatska onu uzvišenu misiju, koju zemaljska domovina imade da izvrši u promicanju nadnaravnih dobara svojih članova. Vjerna Bogu i Crkvi pokazat će, da vjeruje, da je konačni cilj svega ljudskog teženja vječnosti, gdje se nalazi prava vječna domovina. Cijeneći i zaštićujući vjerske i moralne vrednote, pokazat će, da vjeruje, da je zemaljska domovina samo ona prava majka, kad nam sklapa ruke i uči nas dati Bogu Božje, te da samo ona istinska skrbnica našeg života, kad nam korake upućuje na staze, koje vode u visinu i kad uklanja smutnje od duša, koje je Bog stvorio za sebe.

No vjerna Bogu i Crkvi naša će Hrvatska ne samo ispuniti svoju dužnost prema unapređivanju nadnaravnih dobara hrvatskog naroda – nego će tada postaviti i najčvršće temelje i zdravog razvitka zemaljskih naroda vrednoga i svoje državne slobode i čvrstoće. Crkva, koja već dvije hiljade godina gleda previranja u historiji svijeta, vjekovni je svjedok, kako *regnum de gente in gentem transfertur propter injustitias et injurias et contumeliad, et diversos dolos,* kako kraljevstva prelaze s jednoga

naroda na drugi zbog nepravednosti i nepravde i sramoćenja i raznih prevara (Crkva 10, 8). Moramo svuda upozoravati i učiti, da sveti zanos i plemenito oduševljenje u izgrađivanju temelja mlade Države Hrvatske bude nadahnut strahom Božjim i ljubavlju za Božji zakon i njegove zapovijedi, jer će samo na Božjem zakonu, a ne na lažnim načelima ovoga svijeta Država Hrvatska moći biti izgrađena na čvrstim temeljima.

Odazovite se stoga spremno ovom mome pozivu na uzvišeni rad oko čuvanja i unapređenja Nezavisne Države Hrvatske.

Poznavajući muževe, koji danas upravljaju sudbinom hrvatskog naroda, mi smo duboko uvjereni, da će naš rad naići na puno razumijevanje i pomoć. Mi vjerojatno i očekujemo, da će Crkva u uskrsloj Državi Hrvatskoj moći u punoj slobodi navještati neoborive principe vječne Istine i Pravde. Ona će se stoga držati riječi Pisma: *Verbum Dei non est alligatum* – riječ Božja nije nikada svezana (II. Tim. 2, 9). I ona će smatrati svetom dužnošću *oportune, importune, aguere, increpare, obsecrare in omni patientia et doctrina, et cum omni apostolica libertate* – u zgodno vrijeme i nevrijeme pokazati, zaprijetiti, umoliti učeći sa svojom strpljivošću (Cir. II. Tim 4, 2) i sa svom apostolskom slobodom. Tako će raditi i to će smatrati dragocjenom pomoći u teškom radu oko podizanja naše drage Domovine i Države Hrvatske.

Dao dobri Bog, da tako bude. A da tako bude, pozivam vas, časna braćo svećenici, da ne prestanete poticati povjerene vam vjernike na molitvu, ali još više da sami kod oltara Božjega podižete ruke k „Ocu zvijezda“, od kojega silazi svaki dobri dar i svaki savršeni poklon (Jak. 1, 17), da Poglavnika Države Hrvatske napuni duhom mudrosti, kako bi uzvišenu i toliko odgovornu službu vršio Bogu na čast i narodu na spas u pravdi i istini; da narod hrvatski bude narod Božji, odan Kristu i Crkvi Njegovoj sagrađenoj na pećini Petrovoj! Ako se možda očima svijeta čini molitva suvišnom stvari, mi ju smatramo najvažnijim od svega u životu, jer, ako Gospod ne čuva grada, uzalud bdije koji ga čuva (Ps. 12, 1).

Crkva Božja nikad se nije gubila u frazama, ali nikad nije također zatajila u onom ustrajnom radu, na kojem se stvaraju temelji sretne budućnosti pojedinaca, naroda i država. Pokažite to, časna braćo, i sada, i ispunite svoju dužnost prema mladoj Državi Hrvatskoj.

U vezi s time određujem, da se u nedjelju 4. svibnja o. g. održi svečani *Te Deum* po svim župnim crkvama, na koje neka župni uredi pozovu mjesne vlasti i vjerni narod. Nadam se, da će se u to vrijeme moći održati pomenute svečanosti. A ukoliko komunikacione prilike jošte ne bi omogućile, neka se to izvrši u prvi slobodni dan. A što se tiče Prvostolne crkve zagrebačke, to ću dan odrediti u sporazumu s državnim vlastima.

U Zagrebu, 28. travnja 1941.[827]

† 30. IV. „Hrv[atski] Glas".[828] Nadbiskup je uzvratio posjet talijanskom otpravniku poslova. Tom prilikom je otpravnik poslova zamolio nadbiskupa da bi poradio da se ne bi provodila agitacija sa strane kojeg biskupa protiv okupatorskih talijanskih vlasti. Saopćio mu je ujedno da su u toku pregovori da jedan član sa savojske kuće dođe na hrvatski prijesto.[829] Međutim nadbiskup je to već prije znao. Ali smatrao je oportunim da se u to ne miješa, jer tko zna kako će se sve konačno svršiti, a zašto navlačiti na sebe odnosno na crkvu odium za eventualno neuspjele političke poteze. Iz svega se vidi da je politička situacija vrlo teška.[830]

† 11. V. „Hrv[atski] Glas".[831] Iz Rima se vratio auditor Nuncijature u Beogradu i svratio se k nadbiskupu da mu referira iz razgovora sa Svetim Ocem. Rekao je da je Sveti Otac pažljivo slušao, a onda rekao

827 Stepinac je 28. IV. 1941. godine uputio „Okružnicu časnome kleru nadbiskupije zagrebačke". Ovdje se donosi najveći dio te Okružnice.

828 Umetnut novinski članak pod naslovom „Donesena zakonska odredba o gradnji obiteljskih kuća".

829 Designacija talijanskog vojvode za hrvatskog kralja pod imenom Tomislava II., kojoj su 1941. kumovali Ante Pavelić i Benito Mussolini, u hrvatskoj je historiografiji ostala na margini do pojave knjige H. Matkovića. Vojvoda od Spoleta i Aoste iz dinastije Savoia, nesuđeni hrvatski kralj, bio je samo mali dio velikog i starog talijanskog plana za osvajanje hrvatskih teritorija. Dakako, s talijanskim je vojvodom svoje kalkulacije imala i NDH. Detaljnije: Hrvoje, MATKOVIĆ, *Designirani hrvatski kralj Tomislav II., vojvoda od Spoleta*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007.

830 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi". U prilogu se nalazi i pismo intendanta HNK Stepincu od 29. travnja 1941. kojom se poziva na obljetnicu smrti Frana K. Frankopana i Petra Zrinskog.

831 Umetnut novinski članak pod naslovom „Prijava Židova ustaškom redarstvu".

auditoru neka kaže nadbiskupu da pošalje pismeni referat u Rim što prije. Tom zgodom rekao je Sv. Otac da bi inicijativa za uspostavu diplomatskih odnosa morala doći sa strane vlade, a Sveta Stolica nije do sada ništa primila. Još mu je Sv. Otac spomenuo neka kaže nadbiskupu da ga lično Sv. Otac moli da se zauzmemo za Srbe kako ne bi bili odviše gonjeni.[832] Nadbiskup je isporučio Poglavniku želje Sv. Oca i nakon što je već prije razgovarao da se ublaže mjere protiv Židova i Srba specijalno je pisao Poglavniku glede strašnog događaja u Glini gdje je najednom postreljano 260 Srba bez suda i istrage sa strane ustaša.[833]

† 13. V. „Hrv[atski] Glas".[834]

15. svibnja 1941.

Gospodine ministre,

Čast mi je poslati Vam na uvid uvodni članak *Katoličkog Lista* koji je čitav zaplijenila državna cenzura. Ja neću nikada zaboraviti da je najviše neprilika sa strane beogradske cenzure imao upravo *Katolički list* i sam sam morao voditi žestoku borbu da ga spasim kad se od mene tražio da skinem s njega riječi koje je papa Leon XIII. upravio na urednika *Katoličkog lista – curate strenue ne castra Ecclesiae defensoribus careant in Regno Croatiae.* Odbio sam i rekao da ću list radije obustaviti nego to dozvoliti i da ću javno grmiti s propovjedaonice radi nepravde koja nam se nanosi.

Sa žalošću moram konstatirati da beogradska cenzura nije bila ovako žučljiva prema nama kao Hrvatski novinski

832 Taj papin zahtjev očito je potaknulo pismo kralja Petra II. Karađorđevića papi u kojem se opisuju zločini što su se počeli događati u NDH. Isto pismo Petar II. poslao je i predsjedniku SAD-a i zamolio ga da svojim autoritetom poduzme nešto da „spasi srpski narod". Istovremeno je američka administracija istih dana preko američkog konzula u Ženevi Ronadla Buchera bila dobro obavještena što se događa u NDH, odnosno o ustaškom teroru nad Židovima i Srbima. Stoga i američka diplomacija djeluje na Sv. Stolicu. Vidi u: Bogdan, KRIZMAN, *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941-1943.*, Globus-Arhiv Jugoslavije, Zagreb-Beograd, 1981., 151.-152., Vojislav, PAVLOVIĆ, *Od monarhije do republike. SAD i Jugoslavija (1941-1945),* Clio-Glas srpski, Beograd, 1998., 19.-20.

833 Taj odlomak u *Dnevniku* je napisan negdje između 11. i 13. svibnja 1941.

834 Umetnut novinski članak pod naslovom „Ustaše – ljudi Božji i narodni" te jedan novinski članak bez naslova.

Ured, u kojem bi izgleda neki htjeli da lično obračunavaju na ovaj način sa dr. Kolarekom urednikom *Katoličkog Lista* koji bi za svaki svoj članak dobio placet Svete Stolice i što više pohvalu i kojem kao svećeniku urednog i čestitog života ne mogu ništa prigovoriti.

S toga mi je čast najuljudnije Vas zamoliti za saopćenje da li je ovo možda presija Njemačke vlasti. U tom slučaju razumijem. Ali ne razumijem kako je u *Katoličkom Tjedniku* u Sarajevu mogao izaći onakav uvodni članak, za koji bi dr. Kolarek da ga je donio u *Katoličkom Listu* bio sigurno stavljen pred ratni sud kad je ovakav članak mogla zaplijeniti.

Ako pak Hrvatski Novinski Ured misli da će učiniti od nas puzavce onda se vrlo vara.

Ja sam uvjeren da stanovište Hrvatskog Novinskog Ureda nije stanovište hrvatske Vlade. Zato Vas gospodine ministre molim da u svojstvu našeg resornog ministra poduzmete korake da se ove pojave uklone jer nisu nikako u interesu Nezavisne Države Hrvatske.[835]

Sadanji Hrvatski Novinski Ured konstantno šikanira Uredništvo *Katoličkog Lista*. Radi toga je nadbiskup uputio ovo pismo Dr. Mili Budaku, ministru![836]

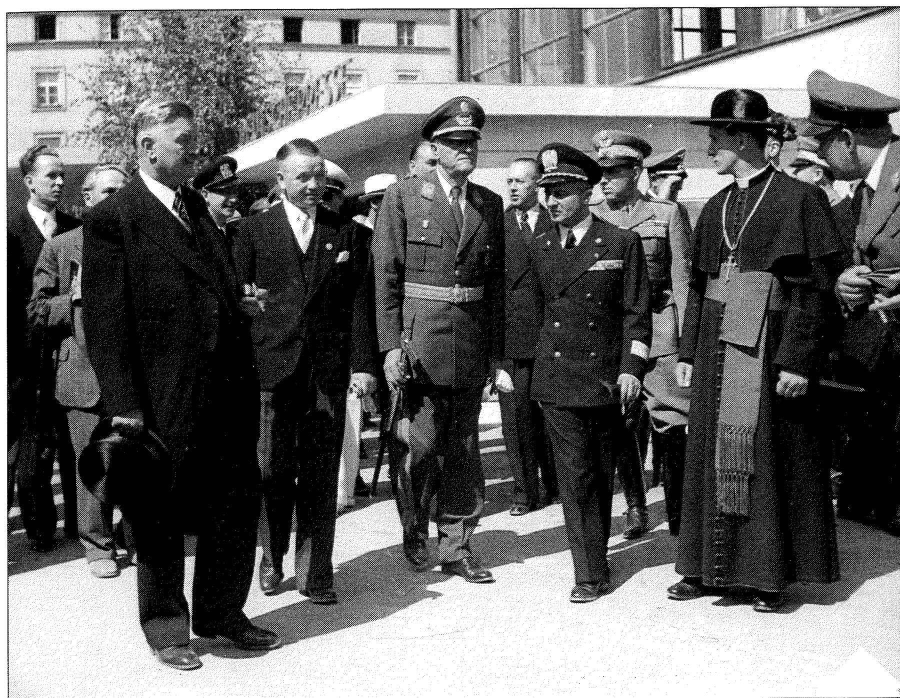
† 16. V. 1941. K Preuzv[išenom] nadbiskupu došao je g. Cecelja župnik sa porukom maršala Kvaternika da bi pustio u Rim biskupa Salisa i župnika Cecelju, koji idu kao delegati sa strane svećenstva u velikoj delegaciji sastavljenoj od svih hrvatskih staleža, da zamole jednog člana savojske kuće za hrvatskog kralja.[837]

---

835 Stepinac je 15. svibnja 1941. godine uputio M. Budaku ovo pismo.

836 Uz kopiju gornjega pisma stoji ovo objašnjenje.

837 Nakon što je Pavelić i službeno poslao pismo papi Piu XII. u kojem traži od Svete Stolice priznanje NDH, nekoliko dana kasnije krenula je hrvatska delegacija u Rim (poklonstvena delegacija bila je u Rimu od 16. do 18. svibnja 1941.) da se izabere novi Vojvoda od Spóleta iz savojske dinastije kao „hrvatski kralj Tomislav II" i da Pavelić i njegova delegacija posjete papu i urede buduće odnose. Pavelić je kod pape primljen kao „privatna osoba", pri čemu je papa dopustio stenografu kojega je doveo Pavelić da zabilježi razgovor. Kasnije je Pavelić predstavio papi cijelu hrvatsku delegaciju. Vidi: Gaetano, SALVEMINI, Giorgiu, LA PIANA, *La sorte dell'Italia*, Rim, 1945., 169.-170., *Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške „NDH"*, n. dj., 34.-37., Aleksa, BENIGAR, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, Glas Koncila, Zagreb, 1993., 343.-344.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 2362.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac sa vojskovođom Slavkom Kvaternikom i drugim visokim njemačkim i talijanskim časnicima na otvaranju Zagrebačkog Zbora

Situacija je svakako za crkvu vrlo delikatna. Bude li stvar simpatično primljena u masama, neće se to po običaju upisati Crkvi u dobro. Ne bude li simpatično primljena sve zlo će se svaliti na Crkvu. Međutim nadbiskup je nakon promišljanja odlučio da pusti obojicu u Rim.[838] Za svaki normalni mozak je konačno jasno da odgovornost za sadanje stanje nemaju predstavnici Crkve nego oni koji su imali političko vodstvo u rukama. Stvar sa dinastijom još nije prodrla u javnost, ali mislim da Poglavniku, da spasi što više teritorija, i nije preostalo drugo nego da se odluči na to, što Italija traži jer Njemačka neće sada svađe između Hrvatske i Italije. Italija naime čini toliku presiju da bi okupirala čitavu

838 HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP SRH, šifra 001.0., Red. br. 80., Zapisnik saslušanja biskupa Franje Salisa-Seewisa od 2. X. 1952. Prema Salisu-Seewisu Stepinac je inzistirao da on ide u Rim, i rekao mu „idite u ime Božje".

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 2363.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac u prostorijama jesenskog Zagrebačkog Zbora 1941.

Dalmaciju kad se ne bi prihvatio njezin zahtjev da na hrvatski prijesto dođe član savojske kuće.

I tako jedan teški momenat dolazi za drugim. Agitacija komunista (partizana) i dalje se u potaji provodi usprkos da vlada pokazuje ozbiljnu volju da riješi socijalno pitanje. Prije nego li boljševizam bude srušen u Rusiji ne će biti mira u svijetu ni u Evropi. Ljudi su se pomalo priučili njemačkim vlastima i ako bi svatko volio da ih što prije nestane.

Iz Slovenije je izgnano već više od 50% katoličkih svećenika koje smo primili i smjestili kako smo znali i mogli, a ostali su većim dijelom internirani tamo odnosno upotrebljeni za radnike, a samo mali broj vrši pastoralnu službu, jer Nijemci nastoje pošto poto germanizirati slovensku zemlju.[839] Međutim se Englezi groze preko radia da će razoriti Zagreb do temelja. Bog zna što nas čeka!

839 Vidi detaljnije u: Juraj, BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac i prognani* slovenski svećenici *u Drugome svjetskom ratu*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2018.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 2364.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac sa vojskovođom S. Kvaternikom razgleda eksponate u Zagrebačkom Zboru

† 17. V. 1941. „Hrv[atski] Glas".[840] Danas je otputovala delegacija na čelu s Poglavnikom u Rim. Preuzvišeni je po biskupu Salisu poslao Sv. Ocu jedan opširni referat.[841]

* Danas dne 3. VI. prije podne krenuo je put Rima nadbiskup u pratnji svećenika Franje Cvetana, gdje će ostati nekoliko dana. Svrha je puta da se uvedu neki odnošaji između Sv. Stolice i Nezavisne

840 Umetnut novinski članak pod naslovom „Elektrifikacija prošteništva Marija Bistrica". Nadbiskup Stepinac je odlučio urediti i proširiti svetište u Mariji Bistrici. Osnovao je povjerenstvo koje je prikupljalo novac. Planirana je i gradnja nove bazilike, ali to se nije dogodilo. Radovi su nastavljeni i za vrijeme rata. HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 75.

841 Umetnuto pismo Stepinca ministru unutarnjih poslova NDH A. Artukoviću od 22. svibnja 1941. u kojem prosvjeduje protiv progona Židova (posebno pokrštenih Židova) i odredbe vlasti da oni moraju nositi židovski znak. Pismo vidi u: Juraj, BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi*, knjiga II., Postulatura blaženog A. Stepinca, Zagreb, 2010., 128.-130.

Države Hrvatske. Njegov pratioc ušao je u vlak s prtljagom u Zagrebu, a nadbiskup u Draganiću. To je učinjeno tako samo za to da se za taj put odmah ne sazna, jer se putovalo potpuno incognito.

† 4. VI. Nadbiskup je sa pratiocem sretno stigao u Rim danas u jutro u 9 sati. Na kolodvoru Termini nitko ga nije dočekao.[842]

Danas dne **6. VI.** bio je nadbiskup primljen kod Sv. Oca u dulju audijenciju. Ovih dana posjetio je nadbiskup i ostale visoke vatikanske crkvene dostojanstvenike.[843]

Beograd, 11. juna 1941.

Preuzvišeni!

Slobodan sam, da kao nadbiskup beogradski skrenem pažnju Vaše Preuzvišenosti na slijedeću činjenicu: U Beogradu veoma se žale, što se u Hrvatskoj postupa sa stanovnicima pravoslavne vjere ne samo neljubazno i nepravedno, nego čak i nehumano.

Moje je stanovište u tom pitanju veoma jednostavno: ako je koji stanovnik, kojegod vjere bio, učinio nešto protiv zakona, neka ga stave pred sud, koji će stvar proučiti i prosuditi. Ali nije nikako ispravno, ako privatnici na svoju ruku zatvaraju i ubijaju Srbe... time se ruši ugled vlasti u samoj državi, a ujedno otvaraju se vrata teškim nepravdama. Mi trebamo svi božjeg blagoslova, ne samo privatnici nego i države... ali kako može država računati na božji blagoslov, ako se dešavaju tobože u njezinom imenu teške nepravde?

Ovdje, hvala Bogu, znademo, da ste Preuzvišeni na svršetku svibanjske pobožnosti osudili izvjesne metode te naglasili princip kršćanske ljubavi i pravednosti: znademo, da Vi želite i akatolicima na svome teritoriju sve, što im moramo mi katolički pastiri željeti po kanonu 1350 par.1. Stoga, Preuzvišeni, ako Vam je moguće, molim Vas, da izložite vladi u Zagrebu i stanovište beogradskog nadbiskupa u tom pitanju. Mi katolici

842 Umetnut novinski članak iz „Hrvatskog Glasa" pod naslovom „Hrvatski grb najstariji je u Europi".

843 Benigar spominje da je papa pri tom posjetu Stepinca obećao da će uskoro poslati svog predstavnika kao apostolskog vizitatora. BENIGAR, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, n.dj., 344.

ovdje živimo in diaspora među pravoslavnima... treba, da živimo u miru i u ljubavi... ako su pravoslavni i često štogod pogriješili (pitanje demonstracija u borbi o konkordatu, propaganda za pravoslavlje u vojsci), nije sada momenat, da obračunavamo, a još manje je momenat, da obračunavamo sredstvima, koja ne odgovaraju duhu evanđeoske ljubavi i kršćanske pravednosti.

Ne zaboravimo, da bi moglo doći vrijeme, gdje bi mogli pravoslavci u Beogradu vratiti „milo za drago"... a onda bismo platili račun mi katolici u Beogradu, koji smo najmanje krivi da je došlo do rata i do njegovih tako teških posljedica. Molim Vas, Preuzvišeni, ako možete štogod učiniti, da se duhovi pomire, učinite to Boga radi. Preporučam se u molitve te ostajem u bratskoj ljubavi

Vaš u gospodu odani

Dr. Josip Ujčić

*Danas je god. sv. Alojzija – nadbiskupov imendan. Preuzvišeni je primio mnogobrojne čestitke sa sviju strana – a mnogo ih se upisalo u dvorsku knjigu.[844]

† 11. VII. „Hrv[atski] Narod".[845]

Split 10. juna 1941.
Nadbiskupu Zagrebačkom, Vrhbosanskom, Mostarskom i Splitskom.

U ovim teškim vremenima, kada se na potoke krvi lije krv, kada se na hiljade ljudi kolje i ubiva, kada se pustošu sela i gradovi naše nedužne braće i najčestitijeg življa naše rase, naše pravoslavne braće, Vi Gospodo Crkveni dostojanstvenici mukom šutite, kao da Vas se ništa ne tiče i kao da za ništa ne znate, premda čitavi svijet, a osobito svi slavenski narodi znadu da sve

844 U prilogu pismo Poglavnika od 21. lipnja 1941. u kojem on čestita Stepincu imendan. U nastavku umetnut novinski članak iz *Katoličkog lista* od 27. lipnja 1941. gdje se govori o Poglavnikovom primanju katoličkog episkopata kojom se prilikom Poglavniku obratio Stepinac biranim riječima.

845 Umetnut novinski članak pod naslovom „Oštar prosvjed naše vlade".

strahote pokolja i pustoši potječu samo izključivo iz Vaših samostana i kaptola, Vi gospodo nećete da čujete oni strašni krik i vapaj očajnog naroda, a osobito jadnih majka i djece, koji oplakuju svoje najmilije, jer padoše žrtvom svog plemenitog osjećaja , za pravdu i slobodu svoje slavenske rase i svoje domovine. Čemu ta šutnja?

Dje su Vaše /jedna riječ precrtana strojem/ Puntikacije, gdje su Vaši protesti i konferencije koje ste za vrijeme Jugoslavije svako 15 dana održavali i u najsitnijim slučajevima znali ste činiti proteste Jugoslavenskim vladama, kod kojih su se sve vjere i sve nacije uživale najveću slobodu i sva ljudska prava.

Jest Gospodo, Vi danas šutite, ali zato rekbi ne mirujete jer pletete mrežu i stvarate paklene osnove, za uništenje slavenstva i pravoslavlja, koje je ustalo na obranu čovječanstva, pravde i zakona Božjeg i ljudskoga. Narodi koji se bore za pravdu, poštenje i napredak naroda, čuva svevišnji Bog! On će biti s nama i mi ćemo pobijediti, a Vi ako ste pravednici dignite svoj glas i pozovite klete dželate, da prestanu sa ubistvima i mrcvarenjem i onako namučenog našeg naroda, naše pravoslavne braće, koji trpu muke gospodnje, samo za to, jer su plemeniti, jer su pravoslavci.

Očekujemo vaša djela, a svemu će Bog biti svjedokom.

Hrvat, katolik, Jugoslaven.

U Splitu 10. juna 1941.

Zagreb 9/VII

Preuzvišeni Gosp. Nadbiskup jedan vaš vjernik katolik vas moli što je u vašoj moći da molite Milost od našeg poglavnika Dr. A. Pavelića da spreči pokolj male djece starica i staraca pravoslavne vjere oni po Liki kolju djecu i ljude žene starce i bacaju u jame u ponore pa zar će svevišnji Bog dozvoliti i dalje to se sve dogadja u Kosinju studencima u Liki i u drugim mjestima ja koji vam pišem ovaj list meni kao dobrom Katoliku i Hrvatu se srce Kameni tako da jedva pišem od Bola kad se to može tako tako što raditi znamo da su krivi ti pravoslavci, ali nisu nevina djeca pa stoga se razloga sa suznim očima obraćamo nas više vjernika na vaše plemenito srce ako iko više te imate uspjeha kod našeg poglavnika jer on nije to da se tako postupa krivce treba strogo pa i smrću kazniti, a ostale pozvate da idu u katoličku

Crkvu i da ih svevišnji Bog sačuva kao i cijeli Hrvatski narod od zla veliku nadu imamo da ćete to učiniti i daće vam Dragi milostivi Bog u tom pomoći i znati ćemo kroz javnost i novine kad ćete bi tu primljeni kod poglavnika.

Ostajemo Bogu i crkvi katoličkoj vjerni, a Bog vas poziva kao našeg dobrog Pastira, nećemo se potpisati nego ćemo jednom doći kod vas.

Preuzvišeni gospodine !

S mnogim i premnogim obradovasmo se u prvom redu mi svećenici Poglavnikovoj izvanrednoj naredbi od 26. lipnja, te opet njegovu govoru od 30. istoga mjeseca. To je posve točno konstatirao n.pr. i Katolički Tjednik u svom uvodniku br. 28./ Pravni narod-pravna država,/ koji je izveo zaključke i za daleku budućnost. Ali nažalost mnoge čine i ne znamo dovesti u sklad s tim riječima. Nailazim doduše na neke, koji se tim činima vesele i odobravaju ih, ali ovo konstatiram za svoju župu i za Teslić: koga god znam kao praktična katolika, taj se tomu ne veseli, nego je potišten, jer kao što je prije mislio na Boga i na njegove zapovjedi, tako i sada pomišlja na Boga, oca svih ljudi. A koji se nastalim progonima vesele, to su odreda katolici po imenu, samo politički katolici. I radi njih će povijest odgovornost za ova progonstva baciti na Crkvu, kao što su postupke državne inkvizicije pripisali Crkvi. A još je veće zlo, što posve blijedi pojam ljubavi prema bližnjemu; kao što sv. Otac u onoj svojoj molitvi za mir kaže, da je mir božji mrtav, tako je sada ljubav prema /jedna riječ prekrižena) bližnjemu, a dosljedno i prema Bogu teško ranjena i blizu je da umre.

Znam dobro, Preuzvišeni, vaše mišljenje, te ovo pišem samo da sebi olakšam savjest i u uvjerenju, da će i Vama biti milo čuti još koji glas više u prilog Vaše misli. Bliži mi pak povod daje najnovija odredba vlasti u Tesliću, koje su internirale sve pravoslavne svećenike iz okoline, zajedno sa obiteljima. Pred desetak dana oni su s još 80 gradjana bili zatvoreni kao taoci, te iza Poglavnikova govora pušteni. Jedan od tih svećenika /Branko Popović iz Vrućice/ dobio je bio i od hrv. i od njem. Vlasti dozvolu da ode u Srbiju te su mu i ovdašnje vlasti /kotar i ustaški stan/ tu dozvolu u četvrtak vidirale, obećale vagon za subotu, i on se počeo pakovati, a tu večer je u ponoći odveden. Ovako bi svaki od njih bio i sam otišao, da im se to saopćilo, dalo vremena za

spremanje te isprave za putovanje. Ponijeti su mogli sa sobom samo po 500 Din i nešto malo odijela i posteljine.

Ne znam doduše iz bližega svih tih svećenika, ali za neke dobro znam, da se ničim nijesu ogriešile ogriješile o nas Hrvate, a sam činjenica, što su druge narodnosti i druge vjere nije valjda u XX vijeku razlog za deportaciju.

O tom Vas, Preuzvišeni, izvješćujem u uvjerenju, da želite biti obavješteni, kako bi se možda mogli zauzeti za njih i olakšati im sudbinu. Kad to učinite njima uvjeren sam, da ćete tim učiniti dobro hrvatskom narodu, koji će prije zaslužiti blagoslov Božji opraštanjem, pa i sedamdeset puta sedamputa, nego li činima, koji se nikako ne mogu dovesti u sklad s kršćanskom savjesti.

U Bežlji, dne 12. srpnja 1941.

Vaše Preuzvišenosti najodaniji
Ambroztije Benković, s. v.

P. S. Nisam pisma mogao poslati u subotu, jer sam doznao, da je na pošti ustaška cenzura, i ne znam, kada će pismo otići. Doznao sam medjutim da su ovi svećenici otpremljeni u subotu na večer u neki koncentracioni logor, a da je to učinjeno i drugdje u državi, a da će iza svećenika doći na red vlasnici kuća, trgovci, inteligencija itd. A na njihova mjesta dolaze djelomice Slovenci i ono nešto malo katolika iz Srbije i Makedonije, ali ponajviše muslimani iz Sandžaka i Makedonije.

14. VII 1941.

Zagreb 19. VII. 1941.

Preuzvišeni gospodine nadbiskupe Dr. Alojzije Stepinac!

U prvom redu molim, da mi oprostite, što se na Vas obraćam, ali vjerujte duša moja ne može da miruje, otkada sam vidila i saznala za zvjerstva, što čine naši kršteni ljudi sa Srbima i Židovima? Molim Vas kao našega namjesnika Boga, da barem u Rim kod našega predobroga sv. Oca pape nešto posredujete. Znam, da je danas i naša katolička crkva zapostavljena, ali stid me je i moja duša ne će tako dugo mirovati dok ne budem znala, da se je ipak nešto poduzelo. Mi smo kršćani, pa ne smijemo dozvoliti, što se ovdjer dogadja, ta to je naša narodna sramota. Molim Vas, interesirajte se što se dogadja na našem teritoriju grada samo u zboru!? Vi ne ćete moći vjerovati kako zvijrski se tamo postupa? Ja sam bila prisutna kod nekoliko scena, ta to je

upravo najbestidnije što može biti, mislim da ni jedna Mijena ne bi tako pokvareno mogla izvršiti. Moja duša je tako ranjena, da ne mogu, a da Vama ne napišem ovih nekoliko redaka. U Osijeku sam saznala, tamo je najgorje, tamo iznakazuju ljude u zatvoru tako strašno i onda dozvoljavaju pogledati ljudima svoja lijepa djela. Zar se ti pokvarenjaci ne boje dragoga Boga? Tako mi je strašno pri duši, nijesam sposobna da opišem ovako zvjerske zločine, ali Vas molim Preuzvišeni gospodine nadbiskupe učinite Vi uza ove ljude nešto, ta dragi Bog će Vam mnogo mnogo puta platiti. Komu da se žale ovi bespomoćni ljudi? Vele, da vlasti ne znaju o tome, a njemačke novine pune hvale, kako grozno Hrvati postupaju, ovdje se zgražaju, a tamo hvalospjevima pune stupce, kako su oni blagi bili. U logorima se isto postupa vandalski. Sada cvate korupcija kao još nikada. Židovi se ucjenjuju na sve strane gospoda polic. agenti to čine svaki dan. Nije za opisati što se sve čini, ja sam od onog časa upravo u duši bolestna, jer ja ne bi vjerovala u ovu pokvarenost, da to sama doživila nisam. Nitko me umiriti ne može, dok ne budem saznala, da ste Vi predobri pruzv. Gospodine nešto učinili za ove ljude. Postupak u zboru po nekom ustaši kojega zovu vuk je naša narodna sramota, molim zauzmite se da njega odstrane tamo ovoga skroz pokvarenoga za kojega je sramota da je kršćanin. U nadi da ćete Vi preuzvišeni gospodine nadbiskupe ipak nešto učiniti kod g. Poglavnika ili u Rimu, da se tomu stane na kraj. Stid me je za moju braću, da se oni tako sramote i da nemaju kršćansku dušu koju nam je dragi Bog usadio u naša srca. Naša vjera je tako krasna i uzvišena „Ljubi bližnjega svojega kao samoga sebe", a šta se sve u ovo teško doba doživljuje? Još jednom molim poduzmite nešto proti ovim zločinstvima, jer to će ostati na našem narodu sramotna ljaga za uvijek.

Naš predobri sv. Otac papa će sigurno nešto poduzeti, ako mu se javi, kakovo je stanje ovdje on je Božji odabranik i Vi naš predobri pastir u našoj zemlji. U naprijed Vam se zahvaljujem na Vašoj prevelikoj dobroti Vaša vjerna katolkinja

Z.R.
/potpis nečitljiv/[846]

Rim, 19. srpnja 1941.

846 Umetnut novinski članak pod naslovom „Ispravljene nepravda profesorima nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu".

Preuzvišeni Gospodine!

Ovdje se prenose glasovi u krugovima, koji mogu biti tačno informirani, da se u Hrvatskoj provode velika nasilja prema Srbima: ljudi se zlostavljaju i ubijaju bez krivnje i suda; oduzimlje im se dobra, položaje i trgovačke koncesije; čini se pritisak da u masama prelaze na katoličku vjeru; čine se priprave, da se veći broj Srba silom iseli u Srbiju bez odštete za imanja, koja su dosada posjedovali u hrvatskim krajevima, napose da se misli istjerati sve Srbe iz Zagreba, Banja Luke i Mostara. Govori se usto da se lično postupa ili namjerava postupati i sa Židovima.

Ako su istiniti gornji glasovi, takav je postupak nečovječan i nekršćanski; baca veliku ljagu na svijetlo ime Hrvatsko. To će se jednoga dana teško osvetiti i Hrvatskom narodu i katoličkoj stvari u našim krajevima. Ljubav prema našemu Hrvatskom narodu i prema sv. kat. Crkvi sile me, da se obratim na Vas i da Vas zamolim, da uložite sve svoje sile, kako bi se spriječile nepravde i progoni u Hrvatskoj državi. Uložite sav svoj veliki ugled kod današnjih upravitelja i vođa Hrvatskog naroda, da budu prema svima, osobito prema braći Srbima, čovječni, plemeniti i pravedni.

Neka poštuju naravni zakon, koji veli: Ne učini drugomu, što tebi ne bi bilo drago da ti učini drugi. Današnji voditelji Hrvatskoga naroda naglasuju, da hoće biti i da su stopostotni katolici, pa neka to pokažu na djelu. Kat. Crkva je uvijek osuđivala, i danas osuđuje, nasilja bilo prema kome. Protivi se nasilnom provjeravanju podanika. Traži da se poštuje privatno vlasništvo zakonito stečeno. Osuđuje privatno kažnjavanje ljudi bez krivice i osude.

Posebno Vas molim, da zabranite svećenicima, da sudjeluju u bilo kakvim progonima Srba i Židova.[847] Naprotiv neka svagdje djeluju umirujuće, neka zaštićuju progonjene i

847 Banac piše citirajući britanskog publicista A. Rhodesa da se Pavelić „tipično za samozvance fašističkog razdoblja" poput srednjovjekovnog vladara okružio „katoličkim svećenicima i savjetnicima, a jedan od njih je upravljao naobrazbom njegove djece. Imao je osobnog ispovjednika te, kao svaki Valois ili Habsburg, privatnu kapelu u svojoj rezidenciji." Dalje nastavlja Banac: „U njegovoj upravi bilo je franjevaca poput Radoslava Glavaša ili Dionizija Juričeva, koji su Poglavniku služili vjernije nego vlastitim redovničkim poglavarima". BANAC, *Hrvati i crkva*, n. dj., 89. O složenom problemu sudjelovanja hrvatskog svećenstva u redovima ustaškog režima ovdje je nemoguće adekvatno obrazložiti. Pisac ovog gornjeg u *Dnevniku* pisma Stepincu dominikanac Dominik Mandić sam je naknadno zabilježio u izvješću izbjegličkoj jugoslavenskoj vladi u lipnju 1942. da starija generacija svećenstva s nekoliko iznimaka „slijedi pravilan smjer", te da se u zagrebačkoj nadbiskupiji „svi vladaju primjereno". No, Mandić je isto tako napisao „da mlađi kler odgojen u takozvanim križarskim organizacijama kompletno je, uz malo iznimaka, ustaški. Dobar dio ne odobrava

klanja – jedan mali dio izgubio je uopće *sensum moralem*." Biondich piše: „Nema sumnje da su mnogi individualni članovi katoličkog svećenstva otvoreno stali uz hrvatsku vlast i radili za nju. Njihova je suradnja imala različite oblike, katkad prilično surove i nemoralne. No teško je da je njihovo sudjelovanje u ustaškim redovima bilo diktirano crkvenom politikom." U svojevrsnom zaključku svoga članka Biondich rezimira da iako je Stepinac zabranio bilo kakvu političku aktivnost katoličkog svećenstva, ona je često ignorirana. „Ta jednostavna činjenica svjedoči da Crkva u Hrvatskoj nije bila monolitna institucija kakvom se pretvarala ili željela biti – niti su biskupi i svećenstvo imali ujednačen pogled na rat ili njegove brojne posljedice. Onaj tko je neskriveno pristao uz režim, učinio je to zbog vlastitih nacionalističkih i političkih uvjerenja. (...) Prema jednoj procjeni, približno se 950 katoličkih svećenika iz NDH 1941., njih oko četvrtina, pridružilo ili u nekom obliku surađivalo su ustaškim pokretom." Biondić i Banac se u svojim raspravama, neki strožije neki blaže, ipak kritički odnose prema katoličkom svećenstvu i Stepincu za vrijeme NDH. Tako Biondich konstatira da je Stepincu, pri čemu postoje znatni dokazi, bilo teško prihvatiti stupanj ustaških zločina koje je počinio režim „već da ih je razumio kao zločine počinjene u konteksu okrutnog bratoubilačkog rata, u kojem sve strane, uključujući i kralju odane četnike i komunističke partizane, čine užasne strahote." Svi ti masakri izgledali su „jednako strašno u njegovom umu (...) U Stepinčevim mislima, osuditi javno hrvatsku vladu vjerojatno bi značila jedino ubrzanje katastrofe: takav čin išao bi na ruku Titovim partizanima i ostalim protivnicima hrvatske državnosti. I doista, u propovjedi od 18. ožujka 1945. samo nekoliko tjedana prije kraja rata, on je primjetio da svi ljudi imaju pravo na slobodu i državnost; bilo koji režim bi porekao ovo pravo hrvatskom narodu nužno bi predstavljao samo „nevažnu manjinu" koja bi se morala nametnuti hrvatskom narodu. Izrazita referenca na partizane je očigledna". Biondich dalje nastavlja da je dvojbeno bi li javna osuda ustaškog režima dramatično promijenila političko stanje u Hrvatskoj ili zautavila zlostavljanja toga režima, zasigurno ne bi. „Međutim, nije sporno da bi takva osuda spasila moralnu sliku, čast i ugled Crkve. Ne poduzimajući takav korak, Stepinac i katolička hijerarhija ostali su neizravno povezani s ustaškim režimom." Ivo Banac također spominje da se Pavelić predstavljao katoličkim vladarom i da je imao značajnu potporu aktivista iz redova katoličkog laikata. Spomenuo je i mnogo pojedinaca u visokoj hijerarhiji hrvatskog svećenstva koji su bili izrazito proustaški nastrojeni, poput vrhbosanskog nadbiskupa Ivana Šarića ili banjalučkog biskupa Joze Garića, da bi na kraju zaključio „No, koliko god je reputacija ovih pojedinaca još uvijek krajnje kontroverzna, oni su ipak predstavljali izrazitu manjinu među katoličkim svećenstvom. Jedno je vjerovati u hrvatsku nezavisnost, pa i u endehaški okvir, a drugo pripadati ustašama." Za razliku od Biondića Banac Stepinca vidi u znatno boljem svjetlu te tvrdi da ipak nije točno da je s njegove strane izostala kritika Pavelićevog režima. Spominje njegovu propovijed od 31. listopada 1943. („Katolička crkva ne pozna rase koje gospoduju, i rase koje robuju", „Mi osuđujemo sve nepravde, sva ubijanja nevinih, sve paleže mirnih sela"). Prema Bancu „Uštaše su poruku dobro razumijeli, Stepincu su se grozili Jasenovcem, premda, istina je, u propovijedi Pavelić nije spomenut jednako kao što tijekom Holokausta Pio XII. nikada izrijekom nije osudio Hitlera i sustav logora za istrebljenje. Ipak, ostaje činjenica da je rijetko koja javna ličnost, dostupna poput Stepinca fašističkoj odmazdi, na ovakav način nastupala u Hitlerovoj Europi". O ovom historiografskom problemu pogledati navedenu literaturu u radovima Biondicha (općenito sve radove u zborniku gdje se nalazi njegov članak, a koji govore o toj problematici, posebno radove poznatih stranih stručnjaka za fašizam Stanleya G. Payna ili Matthewa Feldmana) i kod Banca. Mark, BIONDICH, Kontroverze u vezi s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj u vrijeme rata 1941.-1945., *Zbornik Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, Alineja, Zagreb, 2009., 131.-166., BANAC, *Hrvati i crkva*, n. dj., 89.-91.

zapostavljene. Neka budu svećenici Kristovi, propovjednici i nosioci ljubavi, samilosrđa i pomoći, a ne mržnje i nepravde. U rimskim crkvenim krugovima zabrinuti su i žale da upravitelji današnje Hrvatske zauzimaju gore opisano stanovište prema Srbima i prema Židovima. Posebno osuđuju ispade nekih katoličkih svećenika prema inovjernicima.

Učinite sve da se odustane od istjerivanja Srba iz hrvatskih zemalja, napose njihov izgod iz Zagreba, Banja Luke i Mostara, ako takova osnova postoji. To bi se moglo strašno osvetiti Hrvatskom narodu i katoličkoj Crkvi u našim krajevima, ako rat ne svrši onako, koji želi i očekuje hrvatski ustaški pokret.

Čujem da se radi o tome, da se u hrvatske krajeve primi i naseli 250.000 Slovenaca. To je lijepo i plemenito. Neka se oni nasele u neobrađenim i slobodnim krajevima u Bosni, a Srbi neka se ne diraju i puste da mirno žive u svojim domovima. Ne čujem ništa za našega vrijednoga gosp. Andrića. Ako je još u zatvoru, poduzmite sve moguće korake preko službenih krugova da ga što prije oslobodite. Nije to zaslužio taj čovjek. Bojim se da ne ruinira svoje dragocjeno zdravlje.

Visoko Vas poštuje, pozdravlja i prosi sv. blagoslov sinovski Vam u pres. Srcu odani

Dr. fra Dominik Mandić, Gen. Def. Fr. R.

„Nisam znao, hoću li to moći podnijeti, kad sam čuo što su s njima učinili (radi se o genocidu nad hrvatskim Romima op. ur.). Preko svih veza tražio sam da doznam, tko je dao nalog da ih se poubija, ali nisam doznao. Najvjerojatnije je da je to djelo Nijemaca. Nižu rasu treba uništiti – to je njihova ideja. Najprije su Cigane, a poslije, da su se održali, jednako bi učinili i s nama.... .Čini mi se, da je progon Srba Pavelićevo djelo. Kada sam to njemu predbacio, on mi jednostavno odgovori da je njegova savjest pred historijom mirna.“[848]

848 VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca*, n. dj., 236.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 5541.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac s apostolskim predstavnikom pri hrvatskom episkopatu Ramirom Marconeom, poslanikom Trećeg Reicha Siegfridom Kascheom te ministrom obrta, veleobrta i trgovine NDH Dragutinom Tothom 1941.

† **Dne 3. VIII.** u 5 sati poslije podne doputovao je iz Rima papinski delegat preuzv. g. Ramiro Giuseppe Marcone[849] opat opatije Mone

849 **Giuseppe Ramiro Marcone** (San Pietro Tntine kraj Napulja, 15. III. 1882. – ?, 1952.), legat Svete Stolice. Član montekasinskih benediktinaca. Završio filozofiju i bogosloviju na papinskom sveučilištu San Anselmo, a poslije na istom bio profesor filozofije. Docent je na Akademiji sv. Tome Akvinskog u Rimu. Vojni je dušobrižnik (1915–18), a 1918. izabran za opata opatije Montevergine, blizu Avelli na. U srpnju 1941. imenovan je papinskim legatom pri episkopatu u NDH. U Zagreb je stigao 3. VIII. 1941. Podupirao nadbiskupa Stepinca te često intervenirao kod vlasti NDH, pa i osobno kod poglavnika A. Pavelića zbog ugroženosti i progona ljudi. Premda nije bio diplomatski predstavnik Svete Stolice u NDH, A. Pavelić ga tretira takvim pa čak i doajenom diplomatskog zbora. Prema Ivanu Meštroviću Marcone je bio izraziti talijanski nacionalist i podupiratelj nacizma. U lipnju 1942. putuje u Rim, gdje Papi osobno podnosi izvještaj o stanju u Hrvatskoj. Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. (kad su uhićivani talijanski državljani), ustaške su ga vlasti pokušale uhititi, ali na energičnu intervenciju nadbiskupa A. Stepinca to je spriječeno. Početkom lipnja 1945. u pratnji tajnika G. C. Masuccia, primio ga J. Broz, predsjednik privremene vlade DFJ. Upoznao je J. Broza da su mu vlasti oduzele telefon i auto, dobio je obećanje da će sve biti vraćeno, ali nije. U pratnji nadbiskupova tajnika S. Lackovića 10. VIII. 1945. otputovao u Rim, ali se više nije mogao vratiti jer su mu u jugoslavenskom poslanstvu u Rimu oduzeli putovnicu. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 254.-255. Vidi i: Pierre, BLET, *Pio XII. i Drugi svjetski rat prema vatikanskim arhivima*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 176.-179., Ivan, MEŠTROVIĆ, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1993., 328.

Vergine nedaleko Napulja benediktinac zajedno sa svojim tajnikom Giuseppe Masucci.[850] U prvi mah se nastanio kod otaca Konventualaca na Sv. Duhu. Za njegov se dolazak nije znalo. Nadbiskup ga posjetio čim je doznao za njegov dolazak te ga pozvao da se nastane u Dvoru kad se nije nigdje moglo naći zgodnoga stana za njega. I zaista dne 6. VIII. doselili su se u Dvor. Preuzv. Delegat bio je također primljen brzo u audijenciju kod Poglavnika. Time je Sv. Stolica de facto priznala Nezavisnu Državu Hrvatsku, ali je de jure još nije priznala.[851]

Spl, 24. VIII.

Dr. Kvirin Klement Bonefačić

biskup splitsko-makarski

Preuzvišeni,

Koristim se ovom prigodom da se javim kako smo još živi. Muku mučim gledajući more, a ne mogu do njega. Drugih

850 **Giuseppe Carmelo Masucci** (1906.–1964.), benediktinac i diplomatski dužnosnik. Studirao od 1919. na sveučilištu San Anselmo u Rimu, gdje 1932. i doktorira iz crkvenog prava. Redovnik u opatiji Montevergi ne. U kolovozu 1941. stiže u Zagreb kao tajnik papinskog legata G. R. Marconea. Radi uspostavljanja kontakata sa zapadnim Saveznicima i slanja misije početkom svibnja 1945., više puta razgovarao s poglavnikom A. Pavelićem. Misija koju je trebao voditi 5. V. 1945. je otkazana. Nakon odlaska G. R. Marconea u Rim, ostao u Zagrebu, ali je na temelju lažnog poziva 20. III. 1946. otputovao. Više se nije mogao vratiti (oduzeta mu je putovnica), premda je Papina želja bila da ostane u Zagrebu. Povukao se u opatiju Montevergine. Za boravka u Zagrebu vodio dnevnik pod naslovom Misija u Hrvatskoj (1941–46). Knjigu je preveo M. Mikac i 1967. objavljena je u Madridu. Iako je naučio hrvatski jezik vidljivo je iz njegova dnevnika da se često nije adekvatno snalazio u aktualnim trenutcima. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 258.-259., HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 122.

851 Tajnik G. Masucci zapisao je u svoj dnevnik (4. kolovoz 1941.): „Dva duga razgovora s nadbiskupom Stepincem koji uključuju kratak prikaz vjerskog i političkog položaja u Hrvatskoj i temeljito razmatranje drugih problema. Čim je nadbiskup saznao za naš dolazak, požurio se iskazati svoje poštovanje predstavniku Sv. Stolice. Uvidio je odmah, da je Sv. Stolica našla sretno rješenje za pitanje svojih odnosa s novom vladom u Hrvatskoj." Giuseppe, MASUCCI, *Misija u Hrvatskoj 1941.-1945.*, Drinina knjžnica, Madrid, 1967., 32. Ovdje je priloženo anonimno pismo pisano Stepincu 10. VIII. 1941. U pismu se među ostalim kaže: „Nekolicina nas Hrvata i pobožnih katolika poslije svete mise sastali smo se da prokomentarišemo ono, što smo danas u svetoj crkvi čuli od sveštenika." „Naši svećenici sa svetog oltara umjesto ljubavi, siju mržnju. Oni nam Poglavnika prispodobljuju sa Kristom." ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

godina sam u ovo doba bio u B., ali sada ne mogu ni posmiliti i radi poteškoća u saobraćaju i radi prilika koje traže da budem tu. Kanio sam barem u 8 dana ići na bližnji otok Čiovo, ali mi to nije uspjelo. Kupam se u vlastitom znoju. Čuvam strogu dijetu, jer ne samo da ne jedem mesa nego ni ribe, a kruha samo po mjeri kao i sve ostalo. Taman onako kako Jeremije opisuje u svojim lamentacijama. Prekjučer došle tisuće novih gostova i krenuše iza Dinarskih planina gdje je hladnije. Osim njih nadolaze uvijek novi Obrezanci koji hoće da se pokrste pa onda mnogo idu preko mora gdje već imaju namještenja. Pravoslavci u velikom broju također poplaviše svu obalu od Zadra do Splita i nađoše zaklonište i zaštitu pače i uhljebljenje kao vjerni sluge i pouzdanici. Nije manji priliv ni Komun. nastrojenih pa svi ti uz stare Jugoslavene šire kojekakve senzacije kao da bi bili plaćeni od Engleza da ruše sve što je hrvatsko, a Zagreb napose. Iz Dječ. Sjem. Vojna polj. bolnica ne izlazi, a za bogosl. nema kredita ni iz Zagreba ni iz Rima pa ne znam što ćemo početi. Oni koji su poludili su danas najsretniji. Ne griješe.

Pozdravlja u srcu Is.

Kvirin Klement

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac,
Stepinac priredio večeru ustaškim povratnicima – prva polovina 1941. godine

Mi!

Čitava hrvatska omladina i katolička mladež oštro vas kritikujemo i strahovito optužujemo sa pravednim gnjevom, što ništa u Vašem govoru niste jednom riječju spomenuli Poglavnika! Našeg dragog velikog vođu! –

Mnogo ste izgubili u očima čitave omladine, a na mladosti svijet ostaje! – sa svih strana se čuje danas oštar i pravedan gnjev protiv Vas, – i zato Vas upozoravamo, nemojte to olahko shvatiti!-

Moguće je to bio slučaj, ali mi Vas upozoravamo, sa ovakovim postupkom, postoji opravdana i temeljita sumnja, da i dalje podržavate veze s Jugoslavenima i Srbima kao njihov stari drug borac sa Solunskog fronta!!!! Mi mrzimo sve, što nam ruši našu dragu Državu, i svakog tko zaštićuje Židove, kojima je jedini cilj i želja da boljševizam zavlada svijetom.

Hrvatska katolička omladina – 14. VIII. 1941.[852]

852 Ovo pismo prijetnje Stepincu iz redova Hrvatske katoličke omladine nalazi se u knjizi (Juraj, BATELJA, *Rivellijeva zavjera laži*, Postulatura blaženog A. Stepinca, Zagreb, 2015., 60.). Autor knjige Batelja navodi da se to pismo nalazi u *Dnevniku.* Da ovakve prijetnje nisu Stepinca pokolebale govori i njegov govor u katedrali negdje u listopadu 1941. u vezi početka rušenja zagrebačke sinagoge. Po riječima Amiela Shomronyja Stepinac je tada rekao: „Kuća Božja bilo koje vjere je sveta stvar i tko u nju dira, taj će životom platiti. I na ovom i na onom svijetu bit će proganjan". Stepinac je još pridodao da su to učinile „ustaše i njihove vođe." Ivo, GOLDSTEIN, *Holokaust u Zagrebu,* Novi liber – ŽOZ, Zagreb, 2001., 386. U ovoj knjizi također vidi korektnu i zanimljivu ocjenu o razlozima i ambivalentnosti Stepinčevih prosvjeda (str. 559.-578.). U isto vrijeme Stepinac štiti i svoje svećenstvo. Tako je župniku crkve sv. Marka u Zagrebu Svetozaru Rittigu u lipnju 1941., koji je bio poznat po svom jugoslavenskom opredjeljenju poslao pismo „da odmah napusti Zagreb i nekuda se skloni, jer će ga Pavelić dati zatvoriti i pred sud izvesti". O Rittigu vidi dobru monografiju: Margareta, MATIJEVIĆ, *„Između partizana i pristojnosti". Život i doba Svetozara Rittiga (1873–1961),* Plejada – HIP – Podružnica za povijest Slavonije, Srijeme i Baranje, Zagreb, 2019., 183. Vidi također različite pristupe prikazivanju i tumačenju Stepinčeva djelovanja za vrijeme NDH: *Kardinal Stepinac – svjedok istine*, Glas Koncila, Zagreb, 2009. (posebno radove Esther Gitman „Nadbiskup Stepinac 1941.-1945., pod povećalom povjesničara i diplomata", Ronalda J. Rychlaka „Kardinal Stepinac i Rimokatolička crkva u Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata".)

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac, Stepinac ad limine kod Pape Pija XII. 1942.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac, Stepinac, papinski nuncij Marcone i drugi na svečanosti povodom 300. godišnjice smrti Galilea Galileja

U GODINI 1943.

Novu godinu započeo je Pr. sv. misom u svojoj privatnoj kapelici (6 h). U 10 h bilo je primanje čestitaka, koji nisu već na Božić čestitali. Naročito su bili zapaženi: General Grujić u pratnji pukovnika Perkovića i zamjenika vojnog vikara preč. g. Cecelje. Nadalje; dr. Edo Lovrić, rektor sveuč. u m., dr. Ante Živković, šef upr. suda, dr. M. Ujević, glavni urednik Hrv. Enciklopedije,[853] dr. Lochert. Bio kod objeda dr. Pavao Lončar, kanonik, koji se toga dana bio vratio iz jednogodišnjeg zatvora u Lepoglavi.[854] Poslije podne dielio je Pr[euzvišeni] darove izbjeglič-

853 *Hrvatska enciklopedija* bila je zamišljena u 12 svezaka formata 22x28 cm, svaki od 800 stranica, s preko 1500 fotografija i crteža u tekstu. Računa se da je za *Hrvatsku enciklopediju* radilo oko 1500 osoba, što urednika, suradnika, redakcijskog i administrativnog personala te tipografskog osoblja. Po prvi puta se u hrvatskoj kulturi okupilo na jednom djelu toliko suradnika. Motor i glavni laboratorij *Enciklopedije* bilo je središnje uredništvo pod vodstvom Mate Ujevića. Tiskanje prvoga izdanja završeno je 10. veljače 1941., nešto manje od dva mjeseca prije napada Sila Osovine na Jugoslaviju. Izdavanje *Enciklopedije* nastavio je Hrvatski izdavalački (bibliografski) zavod, koji je djelovao u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Peti svezak izdan je unatoč krajnje teškim i ratnim uvjetima 2. svibnja 1945. godine, svega četri dana prije sloma NDH. Nedjeljka, LUETIĆ-TIJAN, *Život Pavla Tijana*, Matica hrvatska, Zagreb, 2014., 81.-112

854 **Pavao Lončar** (Novaki, 11. I. 1886. – Zagreb, 31. III. 1956.), kanonik. Gimnaziju pohađao u Karlovcu i Zagrebu, teologiju s doktoratom završio u Zagrebu. Za svećenika zaređen 1910. Dvadeset godina odgojitelj je u Nadbiskupskom sjemeništu. Na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu bio profesor retorike i homiletike. Uređivao list Naša Gospa Lurdska. Izabran je i za zagrebačkoga kanonika. Na konferencijama sa župnicima upozoravao na opasnost od nacizma. Nakon uspostave NDH bogoslovima nerijetko kritički govorio o pojedinim ustaškim postupcima, ali i s omalovažavanjem o Poglavniku, što je dojavljeno vlastima pa je 30. VII. 1941. uhićen. Prije uhićenja sredinom srpnja 1941. posjetio je u ime Nadbiskupskoga duhovnog stola ministra M. Puka i prosvjedovao protiv progona Židova i pravoslavaca. (Tih je dana, 21. VII., i nadbiskup A. Stepinac uputio pismo Poglavniku u kojem prosvjeduje zbog okrutnosti prema nearijevcima.) Pokretni prijeki sud ga je 22. VIII. 1941. proglasio krivim zbog uvrede državnog poglavara i protuustaške promidžbe.

koj djeci u cvjetnjaku.[855] Za Novu godinu čestitali su uz mnoge odličnike ovi:

Ministri Hrv. vlade: dr. Mile Starčević, ministar narodne prosvjete, dr. Vladimir Košak, rizničar, dr. Josip Balen, ministar narodnog gospodarstva. Ostali: Ing. Ivica Frković, ministar u m., Ivan Werner, gradonačelnik, Vlado Hren, general-pilot, Janko Tortić. Zatim: sveučilišni profesori, liečnici itd. Poslao je pismenu čestitku nadrabin dr. M. Trieberger, evang. biskup, dr. Popp Filip, zatim glava tal. vojne misije pukovnik Gian Carlo Re, te mnogi drugi. Zanimljiva je čestitka Ustaškog Stožera Zagreb, kao i pukovnika Viktora Pavičića, zapovjednika naših legionara u Staljingradu.

Ustaša

Hrvatski oslobodilački pokret

Stožer Grad Zagreb Zagreb, 22. prosnica 1942.

Ilica 2, II. Kat.

Preuzvišenom dr. Alojziju Stepincu, zagrebačkom nadbiskupu i hrv. metropoliti,

U ime dužnosnika i pripadnika Ustaškog Stožera grad Zagreb slobodan sam uputiti Vam srdačne čestitke prigodom Božića, tog najvećeg kršćanskog blagdana, kao i Nove godine 1943.

Vjerni nauci Otca Domovine dr. Ante Starčevića; vjerni rakovičkom Divu, prvom Ustaši – Eugenu Kvaterniku; vjerni krvi mučenika Matije Gubca, Stjepana Radića, Stipe Javora, dr. Milana Šufflaya i mnogih drugih, znanih i neznanih; vjerni stoljetnoj borbi hrvatskog naroda za Slobodu i „stare pravice";

Lončar je odbio milost, ali mu je posredovanjem papinskog legata G. R. Marconea smrtna kazna preinačena u 20 godina zatvora. Kaznu je izdržavao u Lepoglavi, odakle je pušten 1943. Nastavio je raditi i živjeti u Nadbiskupskom dvoru u Zagrebu. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 235.-236.

855 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Priredba za siromašnu djecu", „Kršetenje djeteta iz oskudnih krajeva u crkvi sv. Marije". Također umetnuta dva telegrama od talijanskog poslanika Raffaela Casertana i generala Horstenaua u kojima čestitaju Stepincu Novu godinu.

vjerni našem uzvišenom Poglavniku molimo Svevišnjega, da u sliedećoj godini – 1943. – iz krvi i žrtava naših uzskrsne pobjednički mir, koji će vratiti našim ognjištima, našim obiteljima, našoj patnici, Majci Hrvatskoj, i našem Hrvatskom narodu mir, sreću i zadovoljstvo u SLOBODNOJ USTAŠKOJ HRVATSKOJ.

U Novoj godini želimo Vama, kao i svim hrvatskim katoličkim svećenicima zdravlje i sreću. Uvjereni smo, da ćete biti najsretniji, ako u novoj godini bude sretna sudbina Hrvatskog naroda i naše Države, USTAŠKE HRVATSKE, te ako će naši napori i patnje biti okrunjeni uspjehom.

Za Poglavnika i za Dom spremni!

M.P. Stožernik
Ustaša – HOP – Grad Zagreb Mr. Božidar Kavran, v. r.

18. 12. 42.
Staljingrad
Preuzvišenom gospodinu dr. Alojziju Stepincu nadbiskupu,

Hrvati Legionari sa obale Volge ne zaboravljaju ni u ovim teškim trenucima da Vama Preuzvišeni, a preko Vas i cjelokupnom svećenstvu katoličke crkve, i ove godine čestitaju sretan Božić i Novu godinu i da zahvale za sve one skrušene molitve upućene Svevišnjem za pobjedu Vjere nad bezvjerom, kao i za naš sretni povratak.

U ime legionara, pukovnik Viktor Pavičić

P. S. Molimo oprostite za ratnički papir.

† 2. I. – subota. Danas je Pr. primio: Ing. Milana Tomičića; dr. Stanka Švrljugu, min. u m.; Prof. Breslez od *Udružbe*, koji je došao zahvaliti za sve, što je Pr[euzvišeni] učinio za izbjegličku djecu u 1942.; vojni svećenik Fr. Lodeta, koji je dobio za hrvatske vojnike u Njemačkoj 500 molitvenika *Mir Vama* i 500 medaljica Majke Božje Bistričke. Bili su nadalje primljeni: preč. Cecelja, v. g. Pavlović iz Đakova, kateheta v. g. Grščić, gđa Bošnjak u stvari novčane pomoći za poljsku bolnicu u Crikvenici.[856]

856 Umetnut novinski članak pod naslovom „Pokorničko hodočašće Majci Božjoj Bistričkoj“ te novinski članak iz „Nove Hrvatske“ pod naslovom „Prvi kalendar pravoslavne crkve u NDH“.

† 3. I. Pr[euzvišeni] proveo cieli dan u Dječačkom sjemeništu na Šalati, da se u miru pripravlja za svoje Korizmene propoviedi i pastoralno pismo.

† 4. I. Preuzvišenoga je odmah izjutra posjetio savjetnik njemačkog poslanstva u Zagrebu g. von Troll, koji se zadržao dulje vremena u razgovoru. Bili su nadalje primljeni: Gđa Bošnjak u pitanju poljske djece.[857] Zatim: Gđa Charlotte Juhm, Msgr. Kukanić, gđa Rus Marica, dr. Raspudić Gracijan, preč. O. Hržić, provincijal Trećoredaca. U 13 h bio je Pr[euzvišeni] pozvan na objed kod talij[anskog] poslanika u Hrvatskoj Ecc. Casertana u njegovom stanu u Novakovoj 15. Pratio ga je tajnik. Bio je pozvan i tajnik Papinskog Delegata o. Giuseppe Masucci.

† 5. I. Danas su bili primljeni: Jules Schmidlin,[858] izaslanik Švicarskog Crvenog Križa u stvari pomoći poljskoj djeci u Crikvenici. Uručio je Pr.-om 250.000 Kn, koje je on odmah predao gđi Bošnjak. Zatim preč. G. Mokrović, župnik iz Stenjevca, dr. Kaler u stvari intervencije za svoju kćerku, te prof. med. dr. Mikuličić da izvjesti Pr.-og o svojem prisilnom dopustu, koji su mu isposlovali slob[odni] zidari.[859]

† 7. I. Pod večer je primio urara Janka Matka, koji ga je opširno izvijestio o „vladanju" partizana u njegovom rodnom mjestu Krašiću. Zatim je primio gospodina Ivicu Klijaša, diplomatskog kurira poslanstva NDH u Rimu.[860]

† 8. I. U jutro bili su primljeni: prof. dr. M. Ujević i g. Križanić. Brzoglasno je zapitao tajništvo španjolski poslanik u Zagrebu pr. gosp. don

857 Kad su nakon sloma Poljske godine 1939. Poljaci masovno odlazili iz vlastite zemlje u nesigurnu budućnost, preko 300 osoba, osobito djece, došlo je na hrvatsko područje. Najveći broj bio je smješten u „Švicarskom domu" i „Domu za poljsku djecu i majke" u Crikvenici, u hotelu „Slavija" te u podružnici švicarskog doma „Liburnija«. Uzdržavao ih je nadbiskup Stepinac sredstvima iz fonda Zagrebačke nadbiskupije, darovima Svete Stolice i Crvenog križa.

858 Julius Schmidlin, poslanik Međunarodnog odbora Crvenoga križa u NDH za vrijeme Drugoga svjetskog rata.

859 Umetnuti novinski članci pod naslovima: „Svečanost Vodoosvećenja na Jelačićevom trgu", „Priradno poslovanje na blagdan Sveta Tri Kralja", „Katoličke župe u pokrajinama darivale 16 vagona hrane za siromašne krajeve".

860 ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

Vicenzo Arnao, kada bi mogao on s gđom posjetiti Preuzvišenoga. U 11 h bilo je svečano primanje – čestitanje Nove godine kod Poglavnika. Preuzvišenoga je pratio tajnik. Odred vojske dao je pri dolazku i odlazku Pr[euzvišnog] počast svirkom. Prigodom čestitanja, nakon Zahvale, Poglavnik je zamolio za daljnju saradnju na Karitativnom polju, zahvalivši za učinjeno u prošloj godini. Imao je zacielo pred očima, što je Kat[olička] Crkva učinila za bijedne bez razlike vjere. Istoga dana poslie podne u 5 h primio je Pr[euzvišeni] princa Ervina Lobkovitza,[861] predstavnika N. D. H. u Vatikanu.[862]

† 9. I. Danas su bili primljeni: G. Nizeteo, predstavnik za kulturne veze NDH u Rimu,[863] vlč. g. Kirin, g. Ivica Elijaš, č. s. Prišlin, gdja Ivančević Marija. Gospodin Ministar narodnog gospodarstva dr. Josip Balen javio je preko tajništva da je potpisao dva dekreta za koje se Preuz. bio zauzeo. U 18 h bilo je svečano primanje kod Poglavnika.[864] Na primanju bili su sa preuzv. g. Nadbiskupom: Papinski delegat opat Ramiro Giuseppe Marcone, preuzv. biskupi Salis i Lach, te tajnik Pap. Delegata.

861 **Erwien Lobkowitz** (Prag, 28. II. 1887. – Steppberg kraj Neuburga na Dunavu, 28. VIII. 1965.), knez, diplomat. Austrougarski konjički časnik u I. svjetskom ratu; oženjen groficom Antoanetom Eltz-Vukovarskom. Otac mu je bio austrijski feldmaršal, komornik cara Franje Josipa I. i glavni ađutant cara Karla I. Živio u Češkoj, odakle je pobjegao pred ulaskom njemačke vojske. Do 1940. čehoslovački državljanin, od tada jugoslavenski. Dopuštenje boravka mu je za Banovine Hrvatske sredio Vinko Krišković. Rat je dočekao na imanju Eltzovih u Vukovaru. U srpnju 1942. imenovan je izvanrednim poslanikom kod poslanstva NDH u Rimu. Kao papin tajni komornik (imenovan na prijedlog đakovačkog biskupa 1939. zahvaljujući činjenici da je potjecao iz ugledne obitelji) imao je slobodan pristup svim vatikanskim nadleštvima, premda NDH nije bila službeno priznata od Vatikana. Čini se da je najviše mogao djelovati preko kardinala Maglionea, iako bez većih rezultata. Na toj dužnosti ostaje do kapitulacije Italije u rujnu 1943. Od tada je živio u Zagrebu. Održavao prijateljski odnos s Glaiseom von Horstenauom, njemačkim generalom u Zagrebu. U ožujku 1945. odselio se iz Hrvatske. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 234.-235., HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 37.

862 Umetnuta obavijest Županstva pri Poglavniku – Svečanostnik od 5. I. 1943. u kojem se obavještava Stepinac o o rasporedu novogodišnjih čestitanja kod Poglavnika. Ovdje umetnut i novinski članak iz „Nove Hrvatske" pod naslovom „Nova Godina, u koju kročimo neka bude godina plodonosnih napora za smiranje na našim granicama i u našoj zemlji".

863 Antun Nizeteo, tajnik Ministarstva vanjskih poslova NDH u Rimu.

864 Umetnut brzoglas kojim se poziva Stepinac da nazoči primanju 9. siječnja u Dvoru Poglavnika na trgu Stjepana Radića 1.

† 11. I. U 14 sati vratio se Papinski Delegat Opat Rairo Giuseppe Marcone iz Italije. Dočekao ga je na Kolodvoru njegov tajnik s nadb. tajnikom.[865]

† 12. I. Danas je Pr[euzvišeni] imao u Vugrovcu[866] goste kod objeda: Papinski Delegat, talijanski poslanik Con. Raffaelo Casertano s gđom, g. ministar pravosuđa i bogoštovlja dr. A. Artuković, tajnik talij. poslanika Marchese Giustiniani, tajnik Pap. Delegata O. Giuseppe Masucci. Bili su prisutni: dr. Fr. Cvetan i nadb. tajnik. Tajnik nosio pismo generalu Glaise von Horstenau[867] – upravljeno od Pr[euzvišenog] Nadb[iskupa].

† 18. I. Preuzv[išeni] Nadb[iskup] poslao svoga delegata dr. Stj[epana] Lackovića, nadb. tajnika u Italiju radi posjeta Hrvata, koji se nalaze u logorima u Italiji.[868] U 13h otputovao sa molitvenicima, novcem i devocionalijama. Danas primljeni: Pr. Dr. Šimrak, biskup Križevački, Preuzv. Dr. Salis, p. biskup, Mary Jakiraz, tajnica dell Enit, talijanskog Putničarskog ureda.

† 19. I. Preuzvišeni Nadb[iskup] sazvao sjednicu akcije „Nadasve" i prisutni: Msgr. Josif, Dr. S. Kukolja i g. Heger.

† 20. I. Prije podne Pr[euzvišeni] veoma okupiran i nije uopće primao stranke. Ipak je naložio da se smjesta intervenira za pomilovanje

865 Umetnut novinski članak pod naslovom „Izgradnja hrvatskog narodnog proštenićtva u Mariji Bistrici".

866 Vugrovec je danas naselje u zagrebačkoj gradskoj četvrti Sesvete, a dijeli se na Gornji i Donji Vugrovec. Onda odmaralište (dvorac) zagrebačkog nadbiskupa.

867 **Edmund Glaise von Horstenau** (Braunau am Inn, 27. II. 1882. – logor Langwasser kraj Nürnberga, 12. VII. 1946.), njemački general i vojni pisac. Jedan od austrougarskih vojnih opunomoćenika na pregovorima za mir u Brest-Litovsku. Nakon 1918. radio u Ratnom arhivu u Beču, 1925. imenovan direktorom tog arhiva. Jedan od nacionalsocijalističkih ministara u Schuschniggovu kabinetu (1936–38), a 1938. vicekancelar u Seyss-Inquartovu kabinetu, koji je pozvao njemačke trupe da uđu u Austriju. U II. svjetskom ratu opunomoćeni njemački general u Zagrebu; protivnik A. Pavelića i ustaškog režima, osuđivao teror i zauzimao se za uključivanje HSS-a. Potkraj rata povezao se s antihitlerovskim krugovima u Njemačkoj. U svibnju 1945. savezničke snage su ga uhitile i zatočile u logor, počinio samoubojstvo. Napisao memoare, koji su objavljeni posmrtno.

868 **Stjepan Lacković** (1913.–2007.), svećenik. Od 1941. do 1945. godine bio je tajnik nadbiskupa Alojzija Stepinca, a od 1945. do 1998. djelovao je u Hrvatskoj katoličkoj župi u Lackawanni (SAD).

dvojice domobrana osuđenih na smrt: Franjo Vuković i Palko Kopčok. U 7 sati predavanje u Franj[evačkoj] dvorani koje drži njem. prof. Dr. F. Weinhandl, a iza toga večera u Grad[skom] podrumu na koju je pozvan i Preuz. Nadbiskup. Preuzvišeni poslao Dr. F. Crvenkoviću pismo interesirajući se za Tomu Pitomić, stud., te Riharu Fr. i dr. slov[enske] svećenike.

† **21. I.** Danas primljeni: Višnja Manitašević, zahvaljujući se za posredovanje što je puštena iz logora; Vlč. Pospišil, kurijalni svećenik iz Djakova, več. J. Kolajdšić, katehta.

† **22. I.** Danas primljeni: Prof. dr. Žuvić; Maestro M. Ivšić; dr. J. Oberški; Mariko Stavreva, bugarska nacionalistkinja iz Ohrida; Vinka r. Katunarić – supruga prof. iz Splita; O. Mato Vodanović; Fr. Lorefe, o. sva! Mort Petar; Pitomice iz Nove Vese „Seka".

† **24. I.** Preuzv. cijeli dan na Šalati. Brzojav Dr. Juretića iz Rima.[869]

† **27. I.** Danas primljeni: dr. Josef Cieker, slovački poslanik u Zagrebu – dulji razgovor; Antun Klasnić, žpk. i dekan iz Lasinja – izvještaj o prilikama; Danijel Uvanović, direktor „Hrv. Naroda" u stvari pisanja članka: stanovište crkve protiv komunizma. U toj stvari dilema!!! Podastrijeti razlozi, radi kojih je teško o toj stvari sada pisati, da ne bi radi takova pisanja bilo više štete, nego koristi.

† **30. I.** Danas primljeni: General Slavko Štancer, zapovjednik kopnenih orуž. snaga sa svojim pobočnikom dopukovnikom D. i pobočnikom dopukovnikom vojničkim zamjenikom vikara g. Ceceljom Vilimom, Janko Rojht, upr. župe. Preuzv. otišao na 2 dana u Brezovicu.

† **2. II.** Preuzv. g. N[adbiskup] cielo dopodne u Brezovici. O podne došao kući. Poslie podne u 5 sati primanje profesorica u Katoličku Akciju. Najprije je propovied (nagovor), a onda sam obred primanja, te blagoslov. Nakon toga čajanka u prostorijama K. A. U taj čas javlja prof. J. Šimecki o nasiljima i pljački Talijana u okolici Krašića. Preuzv. oštro i vrlo ozbiljno dakako u doličnoj formi, telefonski inervenirao kod ministra tal. Raffaela Casertana, koji se time nalazi skoro

869 U prilogu kratak brzojav Juretića na talijanskom jeziku.

povrijeđen. Tal[ijanski] ministar veli, da tal[ijanski] vojnici nose svu hranu i živežne potrebe sa sobom i da ovo ne može biti istina. Međutim je Pr[euzvišeni] po svojem bratu Mati[870] poručio neka se u općini Krašić zapisnički ispita pljačka tal[ijanskih] vojnika.

† 4. II. Danas primljeni: Ministar Unutarnjih poslova: dr. Ante Nikšić. Izvješćuje o prilikama u okolici Karlovca, Krašića itd. Predlaže da bi g. Nadb[iskup] ili njegov predstavnik pošao na teren, da se ustanovi o nedjelima i pljački sa strane talij. vojnika. Preuzv. je u dilemi šta da se učini u toj stvari. Čini se, da je nastala velika zbrka radi pada Staljingrada. Partizani i četnici veoma su aktivni. Župnik iz Vivodine Adam Šimecki podnesao je pismeni izvještaj o događajima u ovim krajevima. Prije podne je preuzv. g. N. bis. autom u M. Bistrici u zajednici sa več. G. Dragom Oberžan.

† 6. II. [871]

† 7. II. Već u jutro rano preuzv. N[adbiskup] daje nalog dr. A. Slamiću da prevodi protestno pismo, upravljeno tal[ijanskom] ministru Raff. Casertano, radi onih poznatih događaja u okolici Krašića. Isto pismo u prepisu dostavlja se i ministru vanjskih poslova dr. Mladenu Lorkoviću. Ova dva pisma nosi lično nadb. tajnik. Cijeli dan je

---

870 Radi se o bratu Stepinčevom Mati Stepincu rođenom 1909. godine. Brata Alojzija Stepica Miju Stepinca (rođenog 1905) i njegovu suprugu Micu ubili su ga Nijemci 27. listopada 1943. godine zbog njihove suradnje sa partizanskim pokretom. Petešić piše: „Mica je bila predsjednica Mjesnog odbora AFŽ-a, a Mijo član Narodnooslobodilačkog odbora." Tomasevich navodi da „Miškova (Mijo op. ur.) smrt bez sumnje jako pogodila Stepinca, jer je ubrzo nakon toga izgovorio svoj najodlučniji napad na nacističku ideologiju i njemačku politiku." Ćiril, PETEŠIĆ, *Katoličko svećenstvo u NOB: 1941.-1945.*, OOUR Vjesnikova Press agencija, Zagreb, 1982., 194., BENIGAR, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, n. dj., 22., Jozo, TOMASEVICH, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941.-1945. Okupacija i kolaboracija,* EPH Liber, Zagreb, 2010., 620. I njemački opunomoćeni general u NDH Glaize von Horstenau navodi u svojim memoarima da je Stepinčev brat nađen mrtav na jednoj livadi, te da je strijeljan, ne navodeći ko ga je ubio, ali piše ne ustaše. Neizravno dalje u dnevniku stoji da su ga ubili njemački vojnici. Glez, fon HORSTENAU, *Između Hitlera i Pavelića (memoari kontroverznog generala),* Nolit, Beograd, 2007., 340.

871 Ovog datuma nema u prijepisu *Dnevnika*, ali ga zato spominje Batelja. „Nadbiskup je u audijenciju primio gđu Furst-Bošnjak i 6. veljače 1943. Ona je 10. veljače te godine od Nadbiskupa preuzela svotu od „5000.000 Kuna za poljsku djecu" koju je malo prije toga Nadbiskupu bio uručio „Franjo Barun Ottenfeld za poljsku djecu". Juraj, BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – Spašavanje Židova i Srba u Drugom svjetskom ratu*, Postulatura bl. A. Stepinca, Zagreb, 2019., 101.

Preuzv[išeni] proboravio u Vugrovcu u pratnji dr. Dragutina Nežića, duh. bogoslova.

† 8. II. Danas primljeni: Arminio Berni, tenente colonello, glavar Missione Militare Italiana, koji je došao sa kartom vojničkom u ruci, ispričavajući se N-u radi događaja u Krašiću i okolici, proizvedenih od strane tal[ijanskih] crnih košulja. Povratio se iz Karlovca i Preč. dr. Penić, kanonik, koji je bio sa ministrom U. Poslova na terenu. Svuda vlada mišljenje, da su Talijani krivi za ove nemile događaje.

† 13. II. Danas primljeni: P. Antun Alfirević, rektor sjemeništa D.I.; sestre „Kćeri Marijine" tražeći preporuku kod oblasti „Pomoć" za izgorjeli samostan u Osijeku. Gdja Milka Petrovina; Dr Hühu, predsjednik Crvenog križa; Dr Vilim Keilbach, sveuč. Docent; Dr Vilim Nuk, biskupski delegat za hrvatske radnike u Njemačkoj; Mira Vrličak, r. Dugački; Dr Juraj Rebak, liečnik; Sestre Franjevke III. Reda – „Karitasa"; g. Šenk, nadsavjetnik Ministarstva pravosudja. U 13.30 Preuz. g. Nadbiskup sa tajnikom Dr Lackovićem prisustvuje ručku kod generala Dr Glasse Ed. Von Horstenaua.

† 14. II. [872]

† 2. III. [873]

† 5. III. [874] Gornja Naredba je izazvala silnu buru i strah među mješovitim brakovima. Mnogi su tražili informacije u Nadb[iskupskom] Tajništvu, što je zapravo na stvari. Teško je bilo na to dati odgovor i utjehe su bile vrlo slabe, jer iza tih stvari stoje zapravo njemačke vlasti. Pod tim i takvim dojmovima napisao je Nadb. jedno vrlo oštro pismo Poglavniku, koje dakako neće moći (biti) u originalu poslano, nego tek nakon modifikacije i blaže forme. Zbilja su teška vremena, a popravak ljudi i čovječanstva mjesto da poraste, on se pogoršava.

872 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Velika procesija u Remete", „Vatikan opovrgava dolazak sovjetskog izaslanika".

873 Datuma nema u prijepisu, ali Batelja piše: „Nadbiskup Stepinac je 2. ožujka 1943. u audijenciju primio „G. Gueyrauda, generalnog francuskog konzula u Zagrebu, i njegovu gospođu Slavu Bošnjak-Furst, radi Poljaka u Kraljevici i ...". BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – Spašavanje Židova i Srba u Drugom svjetskom ratu*, n. dj., 101.

874 Umetnut novinski članak pod naslovom „Redarstvena naredba o popisu Židova".

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac,
Nadbiskup Alojzije Stepinac na sprovodu Marka Došena,
bivšeg predsjednika Hrvatskog Državnog Sabora 1944.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 5670.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac na svečanosti u Glazbenom zavodu za vrijeme NDH

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 3826.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac na zasjedanju Hrvatskog Državnog Sabora u NDH

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 3908.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac u prostorijama HAZU

† 12. III. 4. obljetnica krunidbe Njegove Svetosti Pape Pia XII. U 11h u Katedrali svečani „Te Deum", a iza toga primanje u Nadb[iskupskom] Dvoru. Prisutni: najviše crkvene, državne, vojničke vlasti, diplomatski i konzularni zbor.[875]

† 16. III.[876]

† 17. III.[877]

† 19. III. Danas je Pr[euzvišeni] imao goste na objedu u Vugrovcu. Prisutni: general Glaze v. Horstenau, sa svojim ađutantom kapetanom Metrgarom; pukovnik Perković, Rottmeister v. Kocijan; preč. Cecelja, Dr. Verlbah i taj. Nadb[iskupije].[878]

† 20. III. Primljeni: Ljubetić Borislav iz Splita /u stvari prikupljanja podataka iz onih krajeva/ – doveo ga student Matković Ante; O. Hržić. Prov. III. Redaca sa Sv. Ksavera; Antun Grajević; P. Grimm, prov. D.I. Poslije podbe Pr. u Brezovici.

† 21. III. Nedjelja. Poslie podne Preuz. na šetnji na Veselici. Posjetili i razgledali dvor: puk. Machiedo i nadsavjetnik Ivanković.

† 22. III. Primljeni: Don Mate Hraste; Marija Gelković; Don Niko Dobrešić; Zora Kluger; gdja Baloković; Berislav Ljubetić; Dr Hanysek, poljski bogoslov redovnik, Aljančić; Dr Šalek; dr Gortan.

† 23. III. Primljeni: Delegacija Marijine Kongreg. Akademičarki i radnica; gdja Charlote Juhm; svećenik Don Jerko Jurin; Tride Poljanić.

† 24. III. Primljeni: bojnik Serner; s. Niata Postac; dr Gunčević, svećenik ravnatelj Gimnazije u Sl. Brodu; dekan Busija: ing. Ivo Bulić, drž. Tajnik, koji je otputovao u Švicarsku. – U bogosl. sjemeništu primanje bogoslova u kongregaciji. Preuzvišeni održao propovied i ostao na večeri.[879]

---

875 Umetnut poziv Stepinca velikodostojnicima NDH i drugim uzvanicima na primanje u Nadbiskupskom dvoru (mjeseca ožujka 1943.) te čestitka Poglavnika papi Piu XII. U prilogu i novinski članak pod naslovom „Hrvatsko Medjumurje".

876 Umetnut novinski članak pod naslovom „Dobrotvornost za križevačku biskupiju" te odgovor pape Pia XII Poglavniku na kojem se zahvaljuje na čestitci.

877 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Umro kardinal Hinsley" i „Nova kapelica u Zagrebu".

878 Umetnuta fotografija Stepinca sa uniformiranim i civilnim osobama.

879 Umetnut novinski članak pod naslovom „Osuda pokretnog priekog suda u Zagrebu".

† 10. IV.[880]

† 14. IV. Intervencija iz Nadb. tajništva preko papinske delegacije za pomilovanje sedmorice osuđenih na smrt – većinom muslimana i pravoslavaca – nije bila uvažena.

† 4. V. Danas bilo nekoliko gonjenja preostalih Židova. Pr[euzvišeni] je poduzeo sve za njihovu obranu. Tajnik je mnogo intervenirao, bio na Savskoj c[esti] u zatvoru. Pr[euzvišeni] bio kod Min. dra. Artukovića, koji mu je obećao da će zaštititi barem mješovite brakove, bolesne, starce i djecu.

† 6. V. Primljeni: Dr Josef Cieker, slovački poslanik u Zagrebu; Atif Tejzgarić činovnik gradskog poglavarstva, musliman – došao moliti za intervenciju za jednu Židovku, koja je prešla na iskazu, za koju se muhamed. nijesu htjeli zauzimati. Preuz. se odvezao u M. Bistricu – u stvari gradnje. U Vugrovcu imao goste od vojske, koja marljivo suradjuje oko izgradnje svetišta. Na objedu prisutni: biskup dr. Lach; general Stanzer; njegov tajnik Karlić; pobočnik potpukovnik Tibler, zatim satnik Trendenreich, preč. Cecelja, bojnik pl. Ivanović, preč. Jesih, Pavlić, g. Heger.

† 26. V. Preuzvišeni g. Nadbiskup u pratnji tajnika dr. Stj[epana] Lackovića otputovao u 11.15 avionom u Rim. Do aerodroma ispratio ga tajnik Ivo Šalić. U 17 h dolazak na aerodrom „Ala Mittoria“ u Rimu. Primio P. Sakača[881] i prof. Meštrovića. Čitava uzbuna u gradu, jer se pročulo, da će dne 28. V. početi hvatanje Židova iz mješovitih braka. U toj stvari tajnik Šalić posjetio gl. ravnatelja dr. Crvenkovića, i rečeno je, da je to jedna (riječ nečitljiva) i alarm. Vidjet će se?!!!

880 Umetnut poziv Stepincu iz Poglavnikovog ureda na primanje.

881 **Stjepan Sakač** (Kapela Kalnička kraj Varaždinskih Toplica, 10. X. 1890. – Rim, 23. VIII. 1973.), hrvatski povjesničar. Teologiju je diplomirao u Zagrebu, doktorirao na papinskome sveučilištu Gregoriana u Rimu (1915), potom i u Innsbrucku (1920), te iz orijentalnih crkvenih znanosti (1924). Za svećenika je bio zaređen 1917; prvi je hrvatski isusovac istočnoga obreda (preuzeo ga je 1925). Bio je profesor u Sarajevu, zatim je djelovao u Ukrajini, Poljskoj, Bjelorusiji i Makedoniji. Od 1937. bio je profesor slavenske crkvene povijesti, od 1966. počasni profesor i duhovnik na Papinskome orijentalnom institutu te član upravnog odbora Zavoda sv. Jeronima. Bavio se etnogenezom Hrvata; zastupao je teoriju da Hrvati potječu iz unutrašnjosti Irana.

† 1. VI. Posjet Kardinalu za Iztočnu Crkvu Tisserantu,[882] zatim Državnom tajništvu u Vatikanu: Msgr Barbetti i Ligismondi, referentima za Hrvatsku.[883] Objed u hotelu „Eden“ priredjen od prof. Meštrovića. Primljeni: Ivo Lendić, časna majka školskih sestara III. reda sv. Franje. Com. Gobbi, bivši talijanski konzul u Zagrebu.

† 2. VI. Preuz[išeni] Nadb[iskup] i biskup Čule posjetili novog hrvatskog poslanika u Rimu Dr. A. Nikšića. Primljeni: Knez Lobkovicz, P. Prešern, P. Mandić, P. Sakač, Germaničan, Hrv. poslanik Dr. Sidor; msgr. (...)[884] Madjary; Ivica Elaš, prof. Meštrović; prof. Kljaković i rektor germanica P. I. Zeiger, prof. sa Gregorijana P. Leiber, velč. Pavić, istarski svećenik.

882 **Eugène Gabriel Gervais Laurent Tisserant** (24. III. 1884–21. II. 1972.), kardinal. Izrazito kritički nastrojen prema ustaškom režimu i ulozi KC u Hrvatskoj.

883 Tada je Stepinac u Vatikanu predao jedan dossier. „Dossier je datiran 31. svibnja 1943., pisan je na papiru s nadbiskupskim memorandumom, a poslan je u Vatikan povodom opetovanih srpskih optužbi o navodnom pasivnom držanju, prešutnom odobravanju i namjernom propustu djelatnijeg angažmana protiv nekih postupaka onodobnih vlasti Nezavisne Države Hrvatske. Sadrži 34 dokumenta, među kojima su razni protesti, zamolbe, apeli i zahtjevi, propovijedi riječju i djelom, a sve u službi pomoći onodobno diskriminiranim pojedincima, skupinama i narodima. Sadržaj dossiera objavljen je u 9. svesku Akata i dokumenata Svete Stolice o drugom svjetskom ratu, u Vatikanu godine 1975.“ Margareta, MATIJEVIĆ, Stepinčev „dossier“ Svetoj Stolici (31. 05. 1943.), *Croatia Christiana Periodica*, 40., 1997., 107-139. Spomenimo ovdje i navodni Stepinčev memorandum od 18. svibnja 1943. također poslan u Vatikan u kojem se navodi da bi uništenjem NDH bilo poništeno 240.000 prijelaznika na katoličku vjeru iz pravoslavlja te se time indirektno zalaže za opstanak NDH. Dokument (memorandum) je predstavljen na suđenju Stepincu 1946., a nađen je u Arhivu Ministarstva vanjskih poslova NDH koji je bio skriven u prostorijajama Kaptola poslije svibnja 1945. Na suđenju su Stepinac i njegov branitelj Ivo Politeo tvrdili da je taj dokument falsifikat. Poslije su to tvrdili mnogi drugi, među kojima su prevladavali katolički povjesničari, dok je npr. povjesničar Tomasevich u svojim istraživanjima u Public Record Office u Londonu tvrdio da je dokument autentičan. Nasuprot Tomashevichu Harris također dosta uvjerljivo, ali bez dokaza, dokazuje da je to falsifikat koji su napisali najvjerojatnije fra Radoslav Glavaš ili vlč. Krunoslav Draganović. O tom kontroverznom memorandumu vidi: Franjo, ŠANJEK, Dr. Alojzije Stepinac i Nezavisna država Hrvatska u svjetlu nadbiskupova dossiera Svetoj Stolici (1943), *Croatia Christiana Periodica*, 40., 1997., 97-105., *Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške „NDH“*, n. dj., 126.-128., CVITKOVIĆ, *Ko je bio Alojzije Stepinac*, n. dj., 152.-170., TOMASEVICH, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945. Okupacija i kolaboracija*, n. dj., 629.-631., HARRIS, Stepinac – njegov život i vrijeme, n. dj., 29.-30.

884 Jedna riječ precrtana tintom i nečitljiva.

† 3. VI. Asctensio Dominus – povratak avionom u Zagreb, kamo se stiglo u 12 h.[885]

† 5. VI.[886]

† 8. VI. U 13h Pr. posjetio Poglavnika. Primljeni: Sveć. Dr. R. Hraščanec, Jelis. Hiec, učiteljica iz Podsuseda, P. Pašićek, D.Š., I. Suić, župnik, Dr. Gračanin, dekan.

† 17. VI. Pr[euzvišeni] je primio trojicu delegata Int. Crv. Križa u Hrvatskoj, koji su došli u stvari pomoći našim nastradalima u ratnim operacijama, naročito djeci. Int. Crv. Križ bi uzeo više tisuća hrvatske djece za oporavak u Švicarsku, ali Hrvatske vlasti nisu do sada prihvatile ponudu.[887]

† 21. VI. Alojzijevo. Pr[euzvišeni] proveo imendan u Brezovici u društvu tajnika Dra. Sarkovića, rektora bogosl. sjemen. Dra. Šepera, te mladomisnika vlč. Luke Grkovića iz Dubrovnika, koji je svoje „sekundacije„ obavio u Brezovici. Poslije podne posjetili: Preč. Cecelja, Dr. Šime Cvitanović i Dr. Rebok. Čestitali biskupi, mnogi svećenici i redovnici i redovnija te lajici, među kojima naročito: general Perčević, glavar Vojnog ureda pri Poglavniku – u ime Poglavnika. Dr. Budak, min. vanjskih poslova. Dr. Artuković min. unutar. p. Dr. Božidar Spišić, rektor sveučilišta, puk. Prebeg, Poglavni Župan puk. Machiedo, svečanostnik i td.-

885 Umetnuta tri novinska članka pod naslovima: „Nadbiskup Dr. Stepinac vratio se iz Rima", „Stogodišnjica najvećeg zvona prvostolne crkve", „ Slika ljevaonice zvona zagrebačke stolne crkve".

886 Umetnuti telegrami. Poglavnikova čestitka sv. Ocu papi od 5. lipnja prilikom njegova imendana (dano na latinskom i hrvatskom jeziku). U prilogu i kratak telegram kojim papa odgovara Poglavniku (također na latinskom i hrvatskom jeziku). Umetnut novinski članak pod naslovom „Crkvene vijesti. Posljednji dani priprave za veliku pokorničku procesiju". Umetnut također jedan novinski članak bez naslova, te članak pod naslovom „Velika vjerska manifestacija Zagreba".

887 Umetnuto pismo iz Ureda Međunarodnog Crvenog Križa od 18. lipnja 1943. Pismo vidi u: BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac*, knjiga II., n. dj., 554.-555.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac, Nadbiskup Stepinac u pratnji Giuseppea Masuccija, tajnika o. Ramira Marconea, izaslanika Svetoga Oca pri hrvatskom episkopatu za vrijeme Drugoga svjetskoga rata, na gradilištu prvog hrvatskog karmela bosonogih karmeličanki u Brezovici, godine 1943.

† 23. VI. Talijanski poslanik Raffaelo Casertano – u oproštajnu audijenciju.[888] Advokat Des Bones iz Marseja,[889] branitelj Hrvata u marsejskom procesu; talijanski pukovnik Rinaldi; Jelica Bukovac i Belamarić Nada, podpuk. Antun Metzger. Pr[euzvišeni] posjetio ministra unutarnjih poslova dr. Artukovića.[890]

† 19. VII. 1943. Bombardiranje Vječnoga grada imalo je najživlje odjeke u svijetu. Preuzv. pap. delegat predložio Pr[euzvišenom] Nadbiskupu, da pošalje Sv. Stolici dokaz odanosti i protesta. Pr[euzvišeni] je odgovorio, da će to učiniti, ako budu isto činili u većoj mjeri biskupi drugih zemalja.[891]

888 Novi talijanski poslanik u NDH Luigi Petrucci stigao je u Zagreb 12. srpnja 1943. i zamijenio Casertana.

889 Georhes Desbones, francuski odvjetnik, branitelj ustaških atentatora na kralja Aleksandra.

890 Umetnut novinski članak od 7. srpnja 1943. pod naslovom „Der Vatikan gegen dui Judenverfolgungen". Radi se o švicarskom listu „Die Tat" u kojem pišu o Stepinčevom hrabrom prosvjedu protiv progona Židova u NDH.

891 Umetnut novinski članak o bombardiranju Rima i drugi pod naslovom „Izletničko hodočašće kustošijanske djece u Remete".

† 23. VII. 1943. U sve većem ratnom zapletaju djelatnost Sv. Stolice, odnosno Kat. Crkve, odskače u sve jasnijem svjetlu. Razumije se, da se ta djelatnost prosuđuje s različitih gledišta, da je podvrgnuta mnogim kombinacijama itd. U tom pogledu imalo je prvo bombardiranje Rima osobito značenje. Obje strane htjele bi imati Sv. Stolicu na svojoj strani. U malom iste su i kod nas crkveno-političke prilike.

† 25.VII. [892]

† 27. VII. Posjet ministru dr. Artukoviću[893] u stvari intervencije za neke zatvorene đake radi komunizma. Pismeno ostavljen protest radi nečovječnog postupka u zatvorima i nemara za biedu siromašnih majki. Bilo je govora o našem unutarnjem političkom pitanju povodom promjena u Italiji (pad fašizma).[894] – Poslije podne posjetio je Preuzvišenoga njemački general u Hrvatskoj Glaise Horstenau

---

892 Umetnut novinski članak pod naslovom „Državni dječji dom u Jastrebarskom".

893 **Andrija Artuković** (Klobuk kraj Ljubuškog, 19. XI. 1899. – Zagreb, 16. I. 1988.), hrvatski odvjetnik i političar. Diplomirao i doktorirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Od 1924. radio kao sudski pripravnik u Zagrebu, a 1926. otvorio odvjetnički ured u Gospiću. God. 1932. sudjelovao u Velebitskom ustanku, a 31. VIII. te god. emigrirao je u Italiju, gdje ga je A. Pavelić imenovao pobočnikom u Glavnom ustaškom stanu i zapovjednikom svih ustaških jedinica u Italiji. Osumnjičen za sudioništvo u pripremama atentata u Marseilleu, uhićen u listopadu 1934. u Londonu i predan Francuskoj, koja ga je u siječnju 1935. izručila Jugoslaviji. Nakon 16 mjeseci zatvora u Beogradu, oslobođen je sudskom presudom. Od svibnja 1936. ponovno je u emigraciji do uspostave NDH, kada je najprije imenovan članom hrvatskog državnog vodstva i privremene vlade NDH, a potom ministrom unutarnjih poslova u prvoj Hrvatskoj državnoj vladi. Kao ministar unutarnjih poslova potpisao je rasne zakone donesene 30. IV. i 4. VI. 1941. te zagovarao rješenje židovskog pitanja kao što ga je riješila njemačka vlada. Od listopada 1942. do sred. 1943. bio je ministar pravosuđa i bogoštovlja, a zatim je ponovno preuzeo resor unutarnjih poslova te je od 11. X. 1943. do sloma NDH bio državni prabilježnik – čuvar državnog pečata. U svibnju 1945. napustio Hrvatsku i otišao u Austriju, odatle u Irsku, a 1948. u SAD te se nastanio u Kaliforniji. U srpnju 1945. jugoslavenska Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača proglasila ga je ratnim zločincem. Jugoslavenske su vlasti više puta tražile njegovo izručenje, a izručen je u veljači 1986. Iste god. Okružni sud u Zagrebu osudio ga je, za ratni zločin, na smrt. Zbog visoke životne dobi i teška zdravstvena stanja presuda nije izvršena. Umro je u bolnici Kaznenog doma u Zagrebu.

894 Zbog teškoća koje je Italija imala na svim ratištima (Grčka, Albanija, Kraljevina Jugoslavija, Afrika) te napokon savezničkog iskrcavanja na Siciliji u srpnju 1943., Veliko fašističko vijeće smijenilo je Mussolinija na sastanku potkraj srpnja. Nakon audijencije kod kralja u Villi Savoia, prema kraljevoj odredbi, Mussolini je uhićen. To je značio pad fašizma u Italiji i uskori prelazak Italije na stranu zapadnih Saveznika. FARELL, *Mussolini. Novi život*, n. dj., 458.-463.

(predmet razgovora: prilike obzirom na Hrvatsku povodom pada Musolinija).[895]

† 6. VIII. Primljeni: Ivo Hočevar, major /s porukama maršala Kvaternika/.[896] Pr[euzvišeni] dozvolio Križarima, u parku 10-dnevni tečaj.[897]

† 10. VIII. Primljeni: Vlč. g. Krčmar, žpk.; Dr. Ivan Erjavec, Ivan Čondrić, kateheta – Sarajevo, Ante Kopunović, Magr. Vjekoslav Dr. Wagner; vlč. Gavrilović – Lapavina, Dr. Andres, ministar u m. Amalija Čović, glumica. Predstavnici zbora hrvatskih učitelja: g.g. Ante Katić, Zv. Rehović i dirigent Božo Antonić i gdja Juras; Dragutin Petković i Mato Barundić iz Krašića.

† 16. VIII. Primljeni: Magr. Hren Dragutin; prof. Lina Horvat, u stvari ostataka stare katedrale; Otto Antun Densch; gdja pl. Springensfeld; Dr. Dukić, župnik Šestine, vlč. g. Cecelja sa nekim njemačkim Feldkuratima. Ivan Grladinović; Makso Pitamic, madsavjetnik Lojz Ivanković, na povratku iz Francuske i Švicarske dr. Draganović.

† 18. VIII. Preuzvišeni posjetio ministra unutarnjih poslova dr. Artukovića; ujedno poslao pismo njemačkom generalu Glaise v. Horstenau radi štempliranja[898] hrv[atskih] vojnika. Interesantne viesti o primirju i konferenciji u Lisabonu. Primljeni: P. Josip Vrbanek, S.J.; Ing. Meniga; Ivan Gašpert, žpk. sv. Josipa; prof. Marica Stanković, V.K.S., Dr. Josip Torbar, ministar u m.; jedan njemački časnik (evangelik).

---

895 Umetnuta dva novinska članka pod naslovima „Sastanak kongregacije za izvanredna crkvena pitanja“ i „Krčki biskup u audijenciji kod Sv. Otca“.

896 Slavko Kvaternik se pojavio kao svjedok na suđenju Stepincu 1946. godine. Izjavio je da je tada iz progonstva, kamo ga je poslao Pavelić (i njegova sina Eugena Didu Kvaternika), preko „majora Hočevara“ poslao Stepincu „dva lista“. „Jedan list kada sam otišao iz domovine, jer se nisam mogao s njim oprostiti i on mi je odgovorio da mi želi sve dobro, a drugi list mislim preko Hočevara, gdje sam pisao da se mora poraditi da se zulum Pavelića dokonča“. Naime, Kvaternik je u progosntvu radio preko Nijemaca i HSS-a da se Pavelić makne, ali nije bilo uspjeha. *Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini, ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima,* n. dj., 361.

897 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zadušnice za blagopokojnog vodju i učitelja Stjepana Radića“.

898 Udariti žig.

† 25. VIII. Preuzvišeni posjetio: dra Andriju Artukovića ministra unutarnjih poslova; zatim na klinici generala Ivu Prpića, koga su sa 3 hitca ranila dva ustaše pred njegovim stanom!![899] Tom prilikom je posjetio dra Budisavljevića, sveuč. prof. Danas primljeni: U 6 sati dr. Mile Budak, ministar vanjskih poslova; Katica Adaljević, č.s. Rihgerta; Mijo Bastić, vojnički liečnik nakon povratka od partizana; Dominko Šarčević, žpk. iz Brda, dr. Laksa, liečnik.

† 18. IX. Preuzvišeni g. Nadbiskup pozvao na večeru u Sjemeništni vinograd. Večera je bila u počast novoimenovanog generala Aleksandra pl. Perkovića. Sa g. generalom bila i njegova gospođa. G. General je vrlo mnogo svojim visokim ugledom učinio dobra, pa je njemu u čast bila priređena ova večera. Prisutni su bili: dr. Šeper, dr. Nežić, vlč. Cecelja, te g. Vuković sa gospođom, te sveuč. prof. dr. Vilim Keilbach, osobiti prijatelj i štovatelj gen. Perkovića.[900]

† 22. IX. Preuzv[išeni] g. Nadbiskup je prigodom ovih svečanosti i primanja razgovarao sa nekim uglednim njemačkim predstavnicima, intervenirajući za slovenske zatočenike iz Italije, da ih se ostavi u Sloveniji, a ne da ih se šalje ponovo u njemačke logore. Obećano je, da će se stvari urediti. Ujedno je intervenirao za tzv. „partizane" iz Vrtlinske, kod samoga šefa Gestapoa.

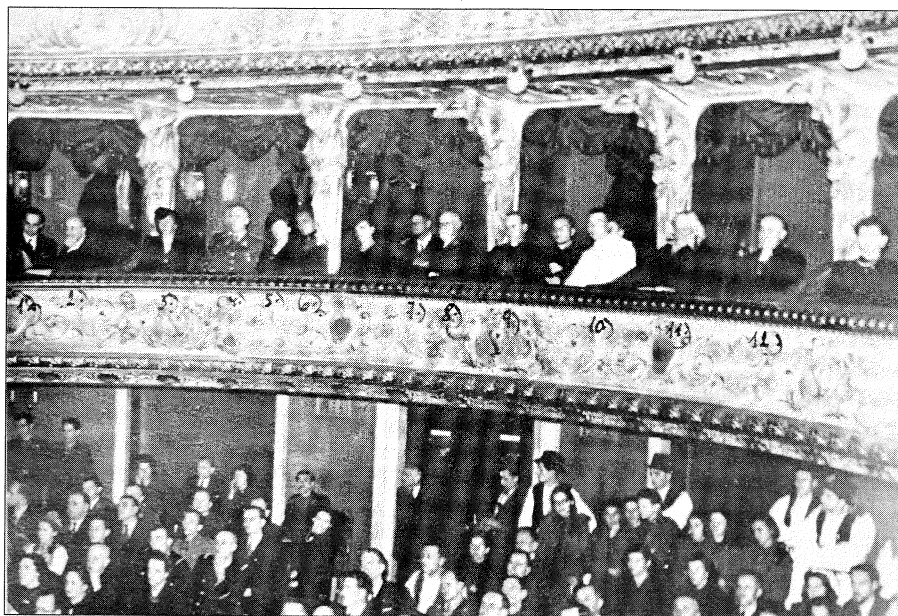
† 28. IX. Danas primljeni: Arh. Frendenreich, Klemečić, iz Jaske, Veliko Križarsko Bratstvo Magr. Dr. Belhamom, kanonikom na čelu. Preuz. posjetio ministra unutarnjih poslova Andriju Artukovića.

† 25. X. Danas primljeni: Katarina Draganić, Dr Josef Cieker, slovački poslanik; General Ed. Glaise von Horstenau; gdja Kuzmić, učiteljica iz Ozlja; Eleonova Šverljuga, Vjera Riehter, Hermina Lazanski (sve

---

899 Na generala hrvatskog domobranstva Ivana Prpića pokušan je atentat, po nalogu ustaškog dopukovnika I. Herenčića. U atentatu je ranjen te se liječio na Sveučilišnoj klinici (danas Traumatološka bolnica) u Zagrebu, gdje su ga posjetili A. Pavelić, nadbiskup A. Stepinac, general E. Glaise von Horstenau te novi ministar vojske general M. Navratil. U veljači 1944. promaknut je u čin generala i umirovljen istoga dana.

900 Umetnute fotografije Stepinca sa unifomiranim osobama i druga sa civilima. U *Dnevniku* zatim slijedi poziv zagrebačkog gradskog načelnika Wernera Stepincu na otvorenje njemačkog znanstvenog zavoda s datumom 22. IX. 1943.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac,
Stepinac na svečanoj predstavi u zagrebačkom HNK koncem 1942. i početkom 1943. god.

sa Don Kerubinom Šegvićem); Ivo pl. Mišinsky-Zagrebgradski; gdja Ješić Julijana; Mihovil Jug; P. Jordan Viculin; Don Ante Radić; vlč. Horvat Stjepan; Jordanka Balić i Mina Bakota.

† **27. X.** Danas primljeni; Georg Gneyrand, francuski generalni konzul, oproštajna vizita; Joza Kalajdžić, kateheta iz Varaždina; Martin Bešenić, župnik; Dr Vilim Keilbach, profesor, P. Trpimir Musa, hercegovački franjevac; Gvardijan Juraj Petrović, svećenik hrvatske biskupije; Antun Kopunović, upravitelj župe u Savskom Nartu; Rote Kreuz Selnacster Maria Mezzangz.

† **4. XI.** Danas primljeni: Dr. Vidaković, u stvari prehrane djece stare do 2 godine preko „Karitasa". Poteškoće! Major Stjepan Dumić, ravnatelj „Karitasa". Don Kerubin Šegvić i Ana Šugar iz Osijeka. U 11 sati posjetio Preuzvišeni otvaranje ove izložbe:[901]

901 Umetnut poziv Stepincu od Ustaškog Sveučilišnog Stožera radi otvorenje „Izložbe radne pomoći sveučilištarki" u prostorijama Umjetničkog paviljona na Trgu Kralja Tomislava u Zagrebu. Umetnuto pismo predsjednika vlade Nikole Mandića Stepincu u vezi njegove propovjedi od 31. listopada 1943 pred Katedralom, u kojoj je govorio protiv vlasti u NDH.

† 12. XI. Danas je Preuzvišeni posjetio predsjednika vlade Dr. Nikolu Mandića. Preuzvišeni je dobio poziv na sastanak, što nije običaj. Ako netko treba nadbiskupa zagrebačkog, taj će mu doći. Medjutim i način poziva nije bio secundum protocollum.[902] Ako za dobro stvari Preuz. prelazi preko svih obzira i formi; Sastanku je prisustvovao i ministar unutarnjih poslova Dr. M. Lorković. U 12.15 došli predstavnici „Družbe Hrv[atskog] Zmaja" sa Vel. Meštrom Dr. Mladenom Deželićem, kapelanom Dr. Mijom Selcem, protonotarom Viktor Morh i dr. donesavši skicu spomen-ploče pokrštenja Hrvata, a koja bi se imala staviti na unutarnju stienu Prvostolnice. Stvar se Preuzvišenom svidjela, jedino se treba sve iznisti Prvostolnom Kaptolu Zagrebačkom. Primljeni: Antonija Mutić, radnica na povratku iz Njemačke, Janko Matko, urar i draguljar.

† 1. XII. Preuzvišeni g. Nadbiskup poslao pismo predsjedniku državne vlade Dr. Nikoli Mandiću, kao odgovor na njegov dopis, kojim traži odgovor povodom njegove propoviedi, koju neprijateljska propaganda upotrebljava protiv NDH. (Sadr. Pisma vidi u Fasc. sekret). Danas primljeni: Dr. Vilim Keilbach, sveuč, prof; Josip Šimecki, prof. kateheta, Ivo Lendić, prof. član Hrvatskog poslanstva u Rimu, Sestre Predgarocjene krvi Isusove iz Banja Luke, Josip Orić, župnik iz Krapine, Dr. Marko Klarić, kateheta i župnik, Don Rafael Radica, Don Srećko Dragošević.

† 6. XII. [903]

Predsjednik Hrvatske Državne Vlade
Zagreb, dne. 13. prosinca 1943.

Preuzvišeni gospodine!

Na vašu toplu i srdačnu čestitku prigodom mojeg imendana sv. Nikole, kojom ste prilikom izrazili i najljepše želje za očuvanje Hrvatskog naroda i njegovog državnog suvereniteta, kako na korist svoju tako i međunarodne zajednice najsrdačnije Vam zahvaljujem.

---

902 Po određenom protokolu.

903 Čestitka Stepinca predsjedniku vlade NDH Nikoli Mandiću povodom njegova imendana. U daljnjem prilogu umetnut novinski članak pod naslovom „Čestitka Poglavnika predsjedniku vlade prigodom imendana".

19. XII. U 7½ sati odslužio preuzv. g. Nadbiskup tiho sv. Misu i prigodnu propovied „Križarima" povodom 20-god. osnutka društva „Orlovi", čiji su nastavak „Križari".
Iza toga se zadržao na zajutrak kod Grun-vaca (I. Grim, u njegovoj privatnoj sobi).

U noći oko 1 sat u Sesvetama se dogodila strašna explozija usljed zapaljenja lagera (spremišta) sa municijom, koji su zapalili † 30. „partizani".
Protumjerom su vlasti (hrv.? njemačke?) dale objesiti 16-toricu utvrdjenih komunista u Dubravi neposredno kraj Gradske Mitnice. Većinom su obješeni intelektualci. Komentari različiti.

20. XII. Danas primljeni:
Jules Smiedlin, zastupnik Međ. sv. Križa
Dj. Dumić, ravnatelj „Caritasa" i Msgr. Jesih
Dr Mijo Maričić, ravnatelj Polj. Banke
Dr Marko Klarić, župnik
Čč. ss. Ines, Aletta, Augusta, milosrdnice-medicinarke
č. s. Izidora, obenica

21. XII. Danas primljeni:
Ing. Jamnicki
gg. Klerici, radi Tombole za Božić
Martin Ižaković, poručnik
Dr Šušić, liečnik iz „Merkura"
gdja Schönbold "
Msgr. Ivan Mikelčić, župnik Zlatar

22. XII. U 3 sata poslie podne Preuzvišeni bio pozvan u kazalište na dieljenje božićnih darova Poglavnikove obitelji siromašnoj djeci. Osobno nije prisustvao nego ga je zamjenjivao biskup Dr J. Salis-Seewis.

Stranica Dnevnika nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca za dane od 19. do 24. prosinca 1943. (Nadbiskupski dnevnik, sv. V., 1943., 134.-135.)

Izvolite Preuzvišenosti primiti i ovom prilikom izraze moga poštovanja i priznanja.

Za Poglavnika i Dom spremni!
Predsjednik Hrvatske Državne Vlade
Dr. Nikola Mandić

† 19. XII. U 7.30 odslužio je Preuzviš[eni] Nadbiskup sv. misu i prigodnu propovied „Križarima" povodom 20.-god. osnutka društva „Orlovi" čiji su nastavak „Križari". Iza toga se zadržao na zajutrahu kod Isusovaca (I. Grimm, u njegovoj privatnoj sobi). U noći oko 1 sat u Sesvetama se dogodila strašna eksplozija uslijed zapaljenja lagera (spremišta) za municiju, koji su zapalili tkz. „partizani". Prekosutradan su vlasti (hrv.? njemačke?) dale objesiti 16-toricu utvrdjenih komunista u Dubravi neposredno kraj Gradske mitnice. Večinom su obješeni intelektualci. Komentari različiti.

† 20. XII. Danas primljeni: Jules Smiedlin, zastupnik Međ. Crv. Križa, Dumić, ravnatelj „Caritasa" i msgr. Jesih, dr. Mijo Maričić, ravnatelj polj. Banke, dr. Marko Klarć, župnik, č. ss. Ines, Aneta, Augusta – milosrdnice,medicinarke, č. s. Isidora, oberica.

† 21. XII. Danas primljeni: ing. Jamnicki, gg. Klerici, radi tombole za Božić, Martin Ižaković, poručnik, dr. Sučić, liečnik iz „Merkura", gđa. Schonbold, msgr. Ivan Mikelčić, župnik Zlatar.

† 22. XII. U 3 sata poslie podne Preuzvišeni bio pozvan u kazalište na dieljenje božičkih darova Poglavnikove obitelji siromašnoj djeci. Osobno nije prisustvovao nego ga je zamjenjivao biskup Salis-Seewis. Danas primljeni: dr. Murgić, pročelnik za visoko školstvo, msgr. dr. (...)[904], slov. svećenik.

† 23. XII. – Preuzvišeni poslao po svojem tajniku Ivi Šaliću ranjenim hrv. borcima-vojnicima, koji se nalaze u zagrebačkim bolnicama: 2.000 kom. cigareta, 100 litara vina, 100 kg jabuka. Upravitelj bolnice – zamjenik – pukovnik Dr. Šerer se zahvalio. Primljeni: Ing.

904 Nečitljiva riječ.

Maričić, pouzdanik generala Slavka Kvaternika; Prof. Dr. Aleksandar Gahs, sveuč. prof; P. Jordan Viculin, O. P.; Anka Čabrijan sa još jednom gospođom, Pr. Dr. Miroslavić, sveuč. prof.; Č. M. Rozalija Ugarković, vrhovna glavarica Milosrdnica praćena sa provincijalnom glavaricom; Č. s. Izidora, oberica u sanatoriju „Merkur".

† 24. XII. Badnjak. Preuzvišeni g. Nadbiskup poslie podne bio cielo vrieme u Brezovici i tek se vratio oko 4. h poslije podne. Radi ratnog vremena „polnoćka" se održala u 6. sati po svim crkvama, pa tako i u Prvostolnici. Svečani Pontifikat obavio je preuz. G. Nadbiskup uz brojnu asistenciju. Istoga dana govorio je Sv. Otac papa Pijo XII. preko krugovala svoj govor, istaknuvši da se zbiljno nada, da će ovo biti posljednja godina rata.

† 25. XII. Božić! Preuzvišeni g. Nadbiskup cieli dan se zadržao kod kuće: U 9 sati bila je Pontifikalna sv. Misa i propovied. Propovied je bila dogmatskog sadržaja, makar su neki očekivali da će se u ovoj propovjedi dotaknuti i nekih političkih stvari kod nas.

Zanimljivo je konstatirati, da naše svjetovno novinstvo vrlo nesuvisno piše o blagdanu Božića, na pr.; „Spremnost", da je bolje, da uopće o tome ne bi ni pisalo. Čini se da je to diktat sa njemačke strane. „O Bogu, bez Boga!". Nakon svršenog Pontifikata došli su čestitati Pr. g. Nadbiskupu Božić vrlo mnogi čestitari. Mnogi su također čestitali pismeno, a vrlo mnogi upisom u „dvorsku knjigu". Čestitari su bili podvoreni za vrieme čestitanja (Dakako u ratnom stilu!). U 5 sati poslie podne došao je osobno čestitati sam predsjednik Hrv. Drž. vlade g. Dr. Nikola Mandić.[905] ...

905 **Nikola Mandić** (Travnik, 20. I. 1869. – Zagreb, 7. VI. 1945.), odvjetnik i političar. Gimnaziju završio u Sarajevu, a pravo u Beču, gdje je stekao i doktorat (1894). Zapošljava se kao sudbeni pristav u Sarajevu, a potom radi kao odvjetnik. Jedan je od najznačajnijih hrvatskih političara u BiH, posebno za austrougarske vlasti. Utemeljitelj je, uz Ivana Pilara, J. Sunarića i A. Mesića, Hrvatske narodne zajednice (1907) u Sarajevu te njezin predsjednik. Od 1910- 18. član je Bosansko-hercegovačkoga zemaljskog sabora (a 1911. postaje predsjednik). Istodobno je i donačelnik Sarajeva, a od 1914. Kraljevom odlukom zamjenik zemaljskog poglavara BiH. U Kraljevini Jugoslaviji izabran je za narodnog zastupnika u Konstituanti (1920) na listi Hrvatske težačke stranke, poznat kao zagovornik hrvatske političke orijentacije. Nakon proglašenja NDH bio je državni tajnik u mirovini, odvjetnik i predsjednik Odvjetničke komore u Sarajevu do rujna 1943. Na poziv A. Pavelića prihvatio je dužnost predsjednika Vlade NDH (2. IX. 1943.), te je na toj dužnosti ostao

† 26. XII. Obadva dana Preuzvišeni je neprestano zadržavao se u Zagrebu.

† 27. XII. Dr. Lacković, nadb. tajnik javio se iz Venecije sa pismom, koje je donio otpravnik poslova hrv. poslanstva iz Venecije g. Dr. Pavlović.

† 28. XII. Primljeni: Prof. Miroslav Magdalenić, sa poslanstva iz Madjarske: Prof. dr. Šercer, dekan Med. fakulteta; Don Vicente Gonzales y Arnao, španjolski poslanik.

† 29. XII. Prof. Marko Rašica, akadem. slikar. Ministar Dr. Ivo Petrić, na povratku iz Italije.

† 30. XII. Sv. Otac Papa Pijo XII. – poslao je šifrirano pismo (telegram) svojem predstavniku u Hrvatskoj Preuzv[išenom] g. P. Ramiru Marcone, kojim se čestita Božić svim stradalnicima rata. Prevod toga brzojava je izašao u dnevnim novinama. Također sv. Otac šalje biskupu splitskom 150.000 kuna, za one, koji su najviše stradali od bombardiranja i rata.[906]

---

sve do kraja rata, mijenjajući tri puta sastav vlade. Premda njegov izbor, zbog starosti, nije posebno pozdravljen, štoviše dio političara nudio je ostavku i negodovao (M. Lorković, M. Starčević, M. Kovačić, V. Košak), Mandić je budio poštovanje, uvijek djelujući s najboljim namjerama, ali bez većeg utjecaja. Odmah nakon preuzimanja dužnosti uključio se u već započete pregovore s predstavnicima HSS-a o karakteru i sastavu „nagodbene" vlade. Zagovarao je koalicijsku vladu, dok se A. Košutić, u ime HSS-a, zalagao za nadstranačku (činovničku) vladu, dakle i bez ustaša. Pregovori su potkraj rujna završili neuspjehom. Zajedno s ostalim članovima vlade, povlači se u Austriju i 14. V. javlja Britancima, tražeći zaštitu. Samo tri dana poslije (17. V.) britanske ga vojne vlasti izručuju jugoslavenskoj armiji. Sud II. armije u Zagrebu 6. VI. 1945. osudio ga je na smrt. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 253.

906 U prilogu *Dnevnika* se nalazi kratko papino pismo Marconeu na latinskom i u prijevodu na hrvatski jezik. „Sv. Otac Papa Pijo XII. nakon što je obavješten od svog Predstavnika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Nj. Preuz. Dra. Ramira Josipa Marcone-a, opata benediktinske opatije u Monte Vergine, o patnjama i težkoćama našeg hrvatskog naroda, a koji se nažalost dogadjaju po čitavome svietu u ovim žalosnim vremenima, poslao je sliedeću božićnu čestitku sa velikodušnim novčanim darom za naše najpotrebnije, koji su poslati žrtvom ovoga rata: „Svima, a naročito predragim stradalnicima ovoga rata i onima, koji s njima uzdišu za božičnim veseljem na domaćem ognjištu, šaljem Naš topli otčinski blagoslov sa vrućom željom, da mir, koji donosi Krist Gospodin, bude nadoknada svim potlačenima za njihove pretrpljene patnje i da bude istinski znak novog kršćanskog procvata i blagoslanja. Papa Pijo XII.". Slijedi pismo Stepincu od Slavka Kvaternika pisano u Semmeringu 9. XII. 1943. u kojem Kvaternik čestita božične blagdane. To pismo je prezentirano

Slavko Kvaternik

vojskovođa

Vaša Preuzvišenosti!

Pruža mi se zgoda, da pošaljem Vašoj Preuzvišenosti nekoliko rieči i izrazim moju zahvalnost za list, kojeg sam primio u redu i koji mi potvrđuje punu istovjetnost gledišta na današnji teški položaj našeg Hrvatskog naroda i naše velike patnice naše domovine.

Ja činim ovdje sve što mi je moguće, i sve što je u mojoj moći, da ublažim sudbinu naših ljudi u domovini i u inozemstvu. Mogao sam ustanoviti, da je naš narod najbolje volje i misli, što mi daje snagu i čvrstu vjeru, da nas neće Svevišnji nikada napustiti, nu mi se moramo povratiti odano i iskreno Njegovoj nauci i provesti je u cielom našem narodnom i državnom životu.

Uviek, cieli moj život i u najmlađim danima nisam samo osjećao, nego i tvrdo vjerovao u spasonosnost Njegove uzvišene nauke, koja želi biti uviek živa, dok bude i svieta i vieka. Zato u oči svetih dana, rođenja našeg Spasitelja, duboko promišljavam o Njegovom životu, nauci i mukama njegovih učenika. Stekao sam najčvršće uvjerenje, da nikada ne smijemo napustiti borbu za istinu, pa došlo, što došlo, jer u obrani Njegove nauke stvaramo najviše dobra za naš narod. Sad razumijem rieči Vaše Preuzvišenosti, koje ste mi jednom zgodom rekli, o važnosti molitve za naš narod.

U tom duhu i u toj spoznaji, šaljem Vama Preuzvišeni gospodine i cielom Vašem stadu moje najbolje želje skopčane sa iskrenom molitvom za svete božićne blagdane, da nas usliši Svevišnji i dade nam snage, da sa puta lutanja skrenemo na put vječne istine, koju je On propisao u svojoj neograničenoj ljubavi cielom svietu.

---

u *Dnevniku*. Istu čestitku za blagdane uputio je na njemačkom jeziku Stepincu i general von Horstenau, da bi mu Stepinac kratko odgovorio. Čestitku prilikom blagdana uputio je Stepincu i ministar NDH Julije Makanec 23. prosinca 1943., što je napisano u ovom djelu. (Na pismu se nalazi napomena Stepinčeva tajnika: „Vidi i usporedi sa str. 118. ovog dnevnika. Preuzv. g. Nadbiskup je lično odgovorio na ovo čestitku. Sadržaj je napoznat. Promjena!!!). Smisao te primjedbe bi imao biti u tome da je došlo do promjene u odnosima Makanca i Stepinca, s obzirom da je Makanac ranije javno napao Stepinca zbog spomenutog njegovog govora 31. X. 1943. godine. Sva pisma se nalaze kao prilog *Dnevniku*.

Čestitamo blagdane i Novo Ljeto i ostajem Vašoj Preuzvišenosti odani u čvrstoj vjeri

Semmering den, 9. XII. 1943.

Za Boga i Hrvatsku!

Slavko Kvaternik

Njegovoj Preuzvišenosti
Dr. Alojzije Stepinac
Nadbiskup zagrebački i metropolit hrvatski
Zagreb

U povodu ovogodišnjeg blagdana Isusova rođenja, dopustite mi, Preuzvišeni gospodine nadbiskupe, da Vam srdačno čestitam i da Vam u ime najviše hrvatske prosvjetne vlasti zaželim mnogo uspjeha u Vašem teškom i odgovornom radu oko moralnog i vjerskog podizanja hrvatskog naroda.

Zagreb, 23. prosinca 1943.
Ministar narodne prosvjete

Dr. Julije Makanec, v.r.[907]

† 3. I. Otvaranje (...)[908] na kojem je prisustvovao i Preuzv. g. nadbiskup. Oko 5 1/2 vratio u Hotel – Esplanade vizitu japanskom otpravniku

907 Pismo je zanimljivo jer je upravo ministar Julije Makanec javno kritizirao (odgovorio) nadbiskupu Stepincu kada je on 31. listopada 1943. godine naglasnije do tada prozvao na propovijedi pred zagrebačkom Katedralom ustaški i nacistički režim zbog rasizma i zločina, upozoravajući da će takvo postupanje ustaških vlasti na kraju doći glave ideji hrvatske države. Makanec, ministar narodne prosvjete u NDH tada je kritizirao „visokog crkvenog dostojanstvenika koji je nedavno, u svojim govorima, prešao granice svoga poslanja i počeo se baviti poslovima za koje nije kompetentan." Saveznička propaganda odmah je upotrijebila tu Stepinčevu propovijed i njene dijelove putem radija emitirala u okupiranoj Eutopi. Sve to je još više pogoršalo Stepinčeve odnose s ustašama i Nijemcma. Vidi: Enis ZEBIĆ, *Od liberalnog do autoritarnog: filozofija politike Julija Makanca*, Antibarbarus, Zagreb, 2013., Jozo, TOMASEVICH, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945., Okupacija i kolaboracija*, EPH Liber, Zagreb, 2010., 612. Cijeli tekst Stepinčeve propovijedi od 31. listopada 1943. i tekst Makančeva napada na njega u „Hrvatskom narodu (br. 879., 7. XI. 1943.) vidi u: *Stepinac mu je ime*, I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.,45.-53.

908 Ništa nije napisano u prijepisu. Vjerojatno „japanskog odpravništva".

poslova g. Kaznichi Miura,[909] sa kojim se zadržao oko pol sata u srdačnom razgovoru koji se vodio na njemačkom jeziku.

„Početkom 1945. pozove me na prijem japanski polanik. Vidio sam, da je sve pri kraju, pa da ih ne žalostim došao sam. Bili svi zamišljeni. Budak je rekao nimalo kršćansku riječ: „E kakav je usud – tako će biti...".Toth – ministar (inače ekspert za gospodarstvo kod HSS-a) rekao je da je Crkva jedina može nešto učiniti, da potpuno ne propadnemo.

Protestanski biskup Popp pitao me je za savjet što da čini, da li da bježi ili da čeka? – Rekao sam mu da nikako ne mogu dati mu tu savjet, ali ja – to sam im naglasio – ostajem tu. Nešto pak prije toga, kad sam govorio akademičarima, rekao sam: „Neka dođe bilo što, ja ostajem tu i čekam."[910]

† 8. I. – Na telefonski poziv došli su danas točno u 13 sati predstavnici svih priznatih vjera u N.D.H. u Poglavnikov dvorac (Markov trg), da po običaju čestitaju Poglavniku sretnu Novu Godinu. Preuzv. g. Nadbiskup je Poglavnika sa par rieči pozdravio. Dnevne novine donose o tome izvještaj i fotografiju.[911] Danas primljeni: Ante Kopunović, upravitelj župe Savski Nart, Marko Lovaković, tajnik ministra narodnog gospodarstva zajedno sa Tošom Madjerić, župk. iz

909 Iako je Japan prilično brzo priznao NDH, nije odmah krenuo u proces otvaranja poslanstva u NDH. Umjesto toga, tajnik japanskog poslanstva u Berlinu, Kazuichi Miura, postao je odpravnik poslova za NDH. U izdanju *Hrvatskog naroda* od 15. prosinca 1943. godine nalazi se izvještaj da je diplomatski predstavnik Japana Kazuichi Miura stigao zrakoplovom iz Beča u Zagreb. Istog je dana predstavnik Miura otvorio u hotelu *Esplanade* japansko odpravništvo poslova. Japanska vlada u veljači 1944. odlučuje odpravništvo dignuti na razni poslanstva. Detaljnije: Željka, KRIŽE, Diplomatski odmosi Nezavisne Države Hrvatske i Japana, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 37., 2005., 311.-323.

910 VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca*, n. dj., 64.

911 U prilogu fotografija i novinski članak pod naslovom „Najviši vjerski predstavnici katoličke, muslimanske, pravoslavne, evangelitičke vjere čestitaju Poglavniku Novu Godinu".

Podgorača, prof. Nikola Žuvić, dr Franjo Šeper, rektor bogosl. sjemeništa zajedno sa 5-7 njemačkih studenata vojnika.

† 10. I. Poglavnikov svečanosnik pismenom pozivnicom pozvao je Preuzv. g. Nadbiskupa i Papinskog delegata na „primanje" u dvorac na Rebru u Zagrebačkoj gori. Pozvan je bio najuži krug uzvanika i sa svih strana se moglo primjetiti, kako su svi nastojali pokazivati naklonost prema Preuzv. g. Nadbiskupu i Pap. Delegatu: R. Marcone. Poglavnik i gospođa su rekli: lijepo je i drago nam je, Preuzvišeni, da ste došli. Naročito su pokazivali prijaznost Dr. Mladen Lorković, ministar unutar. poslova i njegov pomoćnik Dr. Vjeko Vitez Vrančić. Također i Nijemci (generali) su bili ljubazni. Tu je priliku Preuzvišeni izrabio i odmah intervenirao za neke u zatvorima i logorima.[912] Danas primljeni: Dr. Vidaković i major Stj. Dumić, dr. Ebrić; P. Jorda Viculin, O. P. Makso Pitomić; Vilim Cecelja; Tošo Madjerić, žpk., Mg. pharm. Dragutin župan iz Travnika (radi stana), P. Andjelko Jurić, D. Is.

† 14. I. – Veliki govor Ministra unutarnjih poslova Dr. Mladena Lorkovića u Hrv. Sabornici, na kojem su bili samo uzvanici. Preuzvišeni g. Nadbiskup bio je u pratnji obojice generalnih vikara. Grozno je bio Preuzvišeni umoran, jer je govor trajao 2 i pol sata.[913]

† 15. I. Cieli dan kruže neke različite, neizvjesne i dosta neugodne viesti. Govori se o promjeni cieloga sistema vladavine, o preuzimanju i formalno podpune vlasti sa strane Nijemaca. Dapače se govori o nekoj velikoj Jugoslaviji sa Petrom II. Karađ[orđevićem], dakako pod „tutorstvom" Njemačke. Tek oko 11 sati radio je javio da ovim časom prestraje svako izlaženje iz kuće, i tko·iziđe bit će najstrože kažnjen, dapače i strieljan. Razlog? Da se što više pronađe vojnih obveznika event. komunista. Preuzv. je poslao tajnika Šalića, da javi svim župnicima, da sutradan (nedjelja) neće biti nigdje sv. mise i da sve

912 Umetnut poziv Stepincu Poglavnika NDH na primanje 10. I. 1944. u Poglavnikovom Ljetnikovcu na Rebru.

913 Umetnuta obavijest ko je bio od crkvenih dostojanstvenika na predavanju ministra unutarnjih poslova Mladena Lorkovića u Saboru te poziv Stepincu na to predavanje.

crkve imadu biti zatvorene. Tu je vijest saopćio Preuzvišenom, osobno došavši oko 9.10 na večer, gradonačelnik Ivan Werner.[914] Ujedno je isti rekao, da će jedino Nadbiskupski dvor biti pošteđen od pregleda sa strane redarstvenih organa.

† 16. I. – Toga dana nije apsolutno nitko od vjernika prisustvovao Sv. Misi, a niti su svećenici mogi služiti sv. misu. Također je bila i „uzbuna" i trajala je skoro 1 i pol sat. U 13 sati prestala je i „uzbuna" i zabrana izlaženja iz kuće.

† 18. I. – Preuzv. g. Nadbiskup dao je preporučeno pismo poslaniku Slovačke Republike g. Dr. Josephu Ciekeru, koje glasi na španjolskoga primasa. Pismo je pisano na francuskom jeziku i ministar Slovačke najljepše je opisan, jer je to doista jedan pošten čovjek, sposoban diplomata i nadasve pozitivan katolik. Ujedno je poslano pismo Msgr. Dr. A. Jureticu, koji se nalazi u (Bernu) Švicarska. Ministar (poslanik) Dr. Cieker, često je dolazio Preuzv. g. Nadbiskupu, te prilikom svojega odlaska upravio ovo pismo:

MIMORIADNY VYSLABEC A
SPLNOMOCNENY MINISTER
SLOVENSKEJ REPUBLIKY
V ZAHREBE

Zagreb, dne 12. I. 1944.

Preuzvišenosti!

Koncem ovog mjeseca napuštam Zagreb da preuzmem dužnost opunomoćenog ministra i izvanrednog poslanika Slovačke Republike u Madridu.

Smatram stoga potrebnim da Vam se i ovim pismenim putem obratim, te Vam izrazim svoje iskrene osjećaje, Vama koji ste mi srcu prirasli i sa kojim sam imao prilike nalaziti se na onoj istoj duhovnoj bazi koja predstavlja jedinu vezu trajnosti a to je ideja katoličke crkve. Žalim što u ovim teškim vremenima odlazim iz

914 **Ivan Werner** (Zagreb, 18. lipnja 1887. - Zagreb, 26. lipnja 1944.), poduzetnik i gradonačelnik Zagreba između 1941. i 1944. godine. Na dužnosti gradonačelnika je i umro.

sredine hrvatskog naroda koji Vi sa toliko odlučnosti i ponosa predstavljate; jer samo Vi u ovim danima privremenosti simbolizirate one vječite vrline koje narod u duhovnom i religioznom pogledu krase.

Vašom je zaslugom što nisam ostao na površini događaja čiji teret snosi hrvatski narod i njegova domovina. Ova duhovna povezanost, preuzvišenosti, koja me je zbližila s Vama u Vašim naporima za dobrobit katoličke crkve i za Vaš hrvatski narod ostat će za mene uvijek svijetla uspomena. U Vama sam, preuzvišenosti, otkrio ne samo velikog hrvatskog patriotu, ne samo visokog dostojanstvenika Katoličke crkve već i velikog prijatelja slovačkog naroda, te sam isto tako uvjeren, da ćete uvijek kroz Vaš interes i zalaganje za sudbinu hrvatskog naroda ostati uvijek i u budućnosti jedan od njegovih najjačih branitelja na odgovornim mjestima i kod najviših faktora.

Odlazeći na novu dužnost imam predosjećaj i da ću se po svršetku rata moći opet vratiti u sredinu hrvatskog naroda, koga sam zavolio sa svim srcem i dušom jer sam u hrvatskom narodu zavolio ono što narod čini narodom, jer sam zavolio bratski narod sa njegovom ispaćenom dušom. Ne bih htio iskorišćavati Vašu dobrotu, preuzvišenosti, ali vjerujem da bi bilo u interesu zajedničke hrvatske i slovačke stvari kad biste bili u mogućnosti dati mi pismenu preporuku za nadbiskupa u Toledu ili Madridu u svrhu čim bržeg i uspješnijeg ispunjavanja povjerene mi zadaće oslanjajući se i u Španjolskoj na upliv i dostojanstvo katoličke hijerarhije.

Slobodan sam, preuzvišenosti, na kraju zahvaliti Vam za veliku pažnju koju ste mi za cielo vrieme mog ovdašnjeg boravka svakom prilikom ukazivali te Vam izručiti moje iskrene sinovske pozdrave sa izrazima dubokog poštovanja.

Uvjek vaš odani

Dr. Cieker, v. r.

Primljeni: Ante Kopunović, župnik Savski Nart, G. Ciko, član „Karitasa" uprave, ing. Jamniski Julije.[915]

915 U prilogu *Dnevnika* slijedi preporučeno pisma Stepinca Primasu Španjolske za dr. J. Ciekera, poslanika Slovačke u NDH.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561, Dosje Stepinac, Nadbiskup Stepinac s pomoćnim biskupima i rukovodiocima ostalih vjerskih zajednica prilikom čestitanja Nove godine Paveliću. 1944.?

† 26. I. [916]

† 30. I. – Oko 13 h vratio se nadb. tajnik Dr. Stjepan Lacković iz Italije, nakon što je 7 nedjelja proboravio zajedno sa našom delegacijom, radeći oko naših povratnika. Vrlo je umoran.

† 9. II. – Dr. Pavao Canki, ministar pravosuđa i bogoštovlja, u stvari vrlo važnoj, radi koje će nad. tajnik Dr. Lacković morati ići što prije u Rim. Nina Bakota, radi pomilovanja osuđenog muža, gđa Heger i gđica Benda.[917]

† 10. II. – Danas primljeni: Branko Župančić, župnik iz Bos. Gradiške, 2 časne sestre Sv. Križa, Pavao Belka, svećenik. Dr. Tum Oberstabsarztt. Danas u 11 sati načinio je Preuzv. g. Nadbiskup vizitu ministru

916 Pozivnica Stepincu od Družbe braće Hrvatskog zmaja za svečanu komemorativnu akademiju od 20. I. 1944. nakon toga slijedi umetnut novinski članak pod naslovom „Komemorativna akademija u počat o. Urbana Talije održana je sinoć u Zmajskoj kuli nad Kamenitim vratima".

917 Umetnut neimenovani prilog iz novina.

Oružanih snaga g. Anti Vokiću. Na ulazu u Ministarstvo bila je postrojena počasna četa vojnika, koja je Preuzv. g. Nadbiskupa pozdravila. Preuzvišeni u razumljivoj neprilici radi pozdrava, kojim je on pozdravio vojnike.[918] Oko 11 sati nosio je tajnik Šalić pismo, upravljeno na Poglavnika, u kojemu se moli za pomilovanje dvojice visokih ustaških častnika: Pzk. Galića i Dopuk. Bakote, koji su otuđeni na smrt. Nadbiskup zagrebački zbilja je u ove 2 i pol godine vrlo mnogo intervenirao, zauzimajući se za ljude bez razlike narodnosti, vjere, položaja, onih koji u mu skloni, pa čak i one, koji su mu protivni!!!

† 11. II. Japanski otpravnik poslova Japanskog Carstva prvi put priredjuje „primanje".[919] Danas primljeni: Stanka Andrić, supruga dr. J. Andrića, glavnog urednika Društva sv. Jeronima, radi pregledavanja prostorija po „Gestapo". Marica Stanković, predsjednica V. K. S., Pavao Belko, svećenik, gdja Heger.

† 15. II. – Danas primljeni: Don Bartul Ganza, vojni svećenik, Č. s. Josipa Nevistić, predstojnica iz Bihaća, Vinko Skiba; major Stj. Dumić, ravnatelj „Karetasa". Poslije podne (na večer) oko pol 8 sati došao je na večeru u Nadbiskupski dvor, na poziv Preuzv. g. Nadbiskupa Dr. H. C. Edmund Glaise von Horstenau u pratnji svojih ađutanata gg. Metzgera i baruna von Gutenberga Na večeri su ostali do 10 sati. Njemački opunomoćeni general bio je vrlo dobro raspoložen, a također i ostalo društvo.

† 16. II. Preuzvišeni g. Nadbiskup vraća vizitu g. Dr. Pavlu Cankiju, ministru pravosuđa i bogoslužja. Isti ministar je mišljenja, da bi nadb. tajnik Dr. Stjepan Lacković trebao radi naših hrvatskih interesa poći čim prije u Rim (Vatikan) i tamo dati neke informacije (???).

† 23. II. Preuzv. g. Nadbiskup primio je poslije podne oko 5 sati njemačkog generala Glaise von Horstenaua, koji je obećao, da će njemačka vojska napustiti Bogoslovsko sjemenište. U isto vrijeme telefonski

918 Umetnut novinski članak pod naslovom „Napadaj angloameričkih terorista na ljetnju rezidenciju Sv. Otca".

919 Umetnuta pozivnica japanskog poslanika u NDH za Alojzija Stepinca.

je razgovarao s ministrom unutarnjih poslova Dr. Mladenom Lorkovićem.

† 1. III. Nakon bombardiranja Zagreba sa strane angloameričkih bombardera, kod kojeg su bombardiranja veoma stradali i crkveni objekti, dao je Preuzv. g. Nadbiskup protestnu izjavu u dnevne novine, koju donosi i ovaj dnevnik. Također su dali priznanje svi pošteni Hrvati, koji ne mogu podnijeti, da im se ruše gradovi, pa makar to bili i „angloamerički" (bombarderi). Prigodom ovog bombardiranja srušene su franjevačka i dominikanska crkva; poginulo je 7 dominikanaca.[920]

Dr. Milovan Žanić, ministar u m. piše Nadb. protesta radi bombardiranja Zagreba.

> Zagreb, 1. ožujka 1944.
>
> Preuzvišenosti!
>
> Hrvatski će narod najvećim priznanjem i zahvalnošću primiti odlučne rieči Vašeg javnog prosvjeda, što ga donose današnje novine. Te su rieči dostojne historičkog mjesta, sa kod su izrečene. Svojom snagom i odlučnošću odgovaraju velikim danima i zbivanjima, koje proživljavamo, u kojima treba svaki Hrvat da na svom mjestu daje najviše, što može za osiguranje mirnog i sretnog života hrvatskog naroda u samostalnoj narodnoj državi Hrvatskoj.

920 Dana 22. veljače 1944. dogodilo se prvo veće savezničko bombardiranje Zagreba u Drugom svjetskom ratu. U tom napadu stradalo područje oko Tkalčićeve i Opatovine, Botanički vrt, zgrada Zdravstvenog osiguranja, škola u Križanićevoj ulici. Savezničke bombe direktno su pogodile i dominikanski samostan na Koloniji (u Kontaktovoj ulici) te tvornicu ulja u Držićevoj ulici pri čemu je smrtno stradalo osam studenata bogoslovije. Zbog ovih nevinih žrtava nadbiskup Alojzije Stepinac poslao je protestno pismo britanskom veleposlaniku pri Svetoj Stolici. Vidi: Marica, KARAKAŠ-OBRADOV, Žrtve savezničkih bombardiranja Nezavisne Države Hrvatske u jugoslavenskim popisima žrtava rata (1947, 1950 i 1964) i hrvatskim žrtvoslovima (1991–2005), *Polemos*, 10., 2007., 2., 77. Njemački general Glaise fon Horstenau navodi u svom dnevniku: „Ja sam sada često sa nadbiskupom Stepincem koji neprestano moli da mu pomognem. On ima sasvim smiješne predstave o avionima i vazdušnom ratu. Neprestano govori o tome da u centru Zagreba, oko Kaptola, katedrale i svoje palate želi da stvori neku vrstu neutralnog Vatikana, koji bi bili zaštićeni od vazdušnih napada. Istu nadu ima i biskup Marcone." HORSTENAU, *Između Hitlera i Pavelića*, n. dj., 339.

Dat će Bog, da će i duge prošle i sadašnje velike patnje i žrtve donieti uspjeh svim narodnim naporima.

Primite, preuzvišeni gospodine, izraz mog odličnog poštovanja.

† 1. III. Biskup đakovački i apostolski administrator dr. Antun Akšamović slaže se sa protestnom izjavom, koja je izašla u novinama. „Preuzvišeni gospodine nadbiskupe! Obaviješteni smo i radio aparatom i novinskim izvještajem o teškom napadaju neprijatelja na Zagreb, koji je uništio velik broj nevinih života i nanio neprocjenjive druge štete nedužnim građanima. Energičnom prosvjedu i svetoj odlučnosti Vaše Ekscelencije, za koju smo doznali preko radio-aparata priključuje se i cijena naša javnost, pa i mi svećenici iz Đakova, te upravljamo vruće molitve Svemogućemu, da Vas kriepi apostolskom jakošću u vršenju Vaše uzvišene preteške misije.“[921]

† 3. III. Danas primljeni: Dr. Franjo Šeper, rektor bogosl. sjemeništa, Dragutin Kociper, župnik Krista Kralja, Rudolf Pukljak, ekonom bogosl. sjemeništa, Prof. Dušan Žanko, poslanik II. razreda.[922]

† 4. III. [923]

† 6. III. Današnji je dan bio vrlo živahan u Nadbiskupskom Dvoru. Preuzvišeni je toga dana primio ove odličnike: U 10 sati Dr. Viktor Bečka, poslanik i opunomoćeni ministar Slovačke republike. U 11 1/2 sati: General Matija Čanić, zapoviednik oružanih snaga sa Generalom Slav[kom] Štancerom (službene vizita). U 12 sati: ustaški Pukovnik

921 Iz pisma preuzv. Ordinarija đakovačkoga dne 28. II. 1944. ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

922 Dušan Žanko je dobio pismo preporuke od Stepinca prilikom polaska u Francusku koje je priloženo u *Dnevniku* na francuskom jeziku. Naslovljeno je na Emanuel Celestin, Card. Suhard, Archevegue de Paris. U fondu Viktora Novaka piše: „3. III. 1944. u dnevniku je pribilježeno, da je kod Stepinca među ostalima primljen prof. Dujšin Žanko, poslanik II. razreda. U dnevniku je priložen prijepis Stepinčevog pisma kardinala Suhara u Paris, kojim preporučuje Žanka i moli ga da ovome u svemu izađe u susret. Pismo je adresirano sa 3. ožujkom 1944., a pismo je na francuskom jeziku. U dnevniku je navedeno, da je pismo dato Žanku prije njegovog polaska u Francusku.“ ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

923 Umetnut novinski članak pod naslovom „Svečane zadušnice za poslijednjeg Zrinskog“.

Ante Vokić, ministar oružanih snaga (službena vizita). U 12 $^1/_2$ sati: Don Vicente Gonzales y Arnao della Torre, španjolski poslanik prig. putovanja u Španiju.

† 8. III. Preuzvišeni je primio: g. Dr. Cankia, ministra pravosuđa i bogoštovlja, koji živo radi na tome, da netko od crkvenih vlasti (predstavnika) pođe u Rim Vatikanu i da tamo izviesti o prilikama kod nas. Pogotovo je važno radi toga, jer jedna strana sila želi napraviti zabunu u hrvatskim redovima, šurujući sa srpskim predstavnicima na štetu Hrvatske države. Posjetioci: prof. Dr. Ujević Mate, (predsjednik), glavni urednik „Enciklopedije", dr. Vilim Nuk, prebendar u stvari „Karitasa", P. Krunoslav Misilo, provincijal franjevaca provincije „Bosne Srebrac".[924]

† 9. III. Preuzvišeni primio: G. N. Kozulić, tajnik bivšeg talijanskog poslanstva u Zagrebu, koji moli da se Preuzv. g. Nadbiskup zauzme za tal. poslanika g. Petruccia i generalnog konzula g. Canina. Sada su isti pritvoreni i prieti opasnost da ne budu izručeni talijanskim vlastima, nego da ih se prebaci u Mađarsku. U tom smislu Preuzv. g. Nadbiskup je pisao pismo predsjedniku hrv. drž. vlade g. Dru Nikoli Mandiću. Tko bi rekao pred svojih 8 mjeseci, kada je tal. Poslanik Raffaele Casertano „vedrio" u Hrvatskoj i isti zagrebački nadbiskup pisao proteste radi bezakonja talij. vojske, na koje se proteste tadanji ministar vanjskih poslova ljutio na Zagreb. nadbiskup. O. Badalić, isusovac, prof. Nikola Galović, kateheta, Ing. Jamnicki; prof. Josip Šimečki; Ante Kopunović; Dr. Lav Znidarčić, V.K.B, Prof. ing. Stjepan Galetović, moleći intervenciju za svog brata liečnika, da ne bude premješten.

† 10. III. Preuzv. Nadbiskup vratio službenu vizitu slovačkom poslaniku Dr. Viktoru Bečka. Pratio Preuzv. g. Nadbiskupa nadb. tajnik Šalić. Slovački poslanik ponudio sa crnom kavom i u razgovoru se ostalo oko 15 minuta.

† 11. III. Po želji Preuzv. g. Nadbiskupa, a u vezi sa težnjama hrv. drž. vlasti (Dr. Pavao Canki – ministar prav. i bogošt.), Dr. Stj. Lacković

924 Umetnut članak iz novina pod naslovom „Proslava godišnjice Paipine Krunitbe".

nadb. tajnik pošao u Vatikan. Vidi *Archivum secretum* i ostale stvari. Također i Međimurje.

† 16. III. Danas je Preuzv[išeni] g. Nadbiskup vratio službenu vizitu ministru oružanih snaga: 9 h Ust. Puk. Anti Vokiću, te zapoviedniku oružanih snaga: 9 1/2 generalu Matiji Čaniću.[925] Ujedno je tom prilikom – kao Vicarius Castreusis sine titulo posjetio Popa (generala) Stipu pl. Vučetića, vojnog vikara.

† 19. III. Nedjelja. Preuzvišeni je čitav dan sproveo kod kuće. Stranaka nije bilo, jedino je primio francuskog diplomatskog predstavnika Georgea Desbonsa koji ovaj puta napravio posve privatnu vizitu *(la visite honoricus),* a poslije će napraviti službenu, kada mu stignu službeni kredenciali. Desbons je veliki prijatelj Hrvata i odličan i praktičan katolik.[926]

† 20. III.[927]

---

925 **Matija Čanić** (Gospić, 1901. – Buenos Aires, 3. V. 1964.), general. Služio u austrougarskoj i jugoslavenskoj vojsci. U Hrvatsko domobranstvo primljen 1941. u činu konjičkog pukovnika; postavljen na čelo Vojnog stožera u Sarajevu, a poslije je zapovjednik 2. pješačke divizije (od listopada do prosinca 1942.), 369. pješačke divizije tod prosinca 1942. do siječnja 1943.), 1. pješačke divizije (od siječnja do veljače 1943.) i 4. gorskog zdruga (od veljače do listopada 1943.). U kolovozu 1943. promaknut je u čin generala. Od listopada 1943. zapovjednik je II. zbornog područja u Slavonskom Brodu. U veljači 1944. postavljen je za zapovjednika oružanih snaga NDH, a na samom kraju kolovoza, nakon smjenjivanja A. Vokića, razriješen je dužnosti i stavljen na raspolaganje MINORS-u. U travnju 1944. zajedno s A. Vokićem posjetio je njemačku Vrhovnu komandu (feldmaršala Wilhelma Keitela). Nakon sloma NDH povlači se u Austriju, zatim u Italiju, gdje je u Rimu vodio brigu o radu javne kuhinje koja je hranila više tisuća hrvatskih izbjeglica. Uhićivale su ga savezničke vojne vlasti, ali je uspio izbjeći izručenje i emigrirao u Argentinu. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 78.

926 Umetnuta vijest iz novina da je 12. ožujka „U Zagreb stigao Georges Desbons, glavar francuskog izaslanstva u NDH." Slijedi umetnut novinski članak pod naslovom „Šovinizam i crkva".

927 Priloženo je originalno pismo kipara Ivana Meštrovića pisano Stepincu iz Lausanne 20. III.1944. godine. Meštrović se zahvaljuje na pismu, kojeg je dobio od Stepinca, a donio mu ga dr. Hühn. Meštrović među ostalim piše: „Znam za počinjene strahote koje čine po našoj zlosrećnoj Hrvatskoj, kako u primorju, tako i u unutrašnjosti i ovi treći „osloboditelji", anglo-sasi. Pošto je tako reći sve drugo razrušeno, počeli su eto i na Zagreb, da nam baš ništa ne ostane, da ostanemo i bez to malo tekovinica u koje je toliko muke uloženo. Još od Božića se obraćam kad god mogu i kako mogu, da se to barbarsko i bezdušno razaranje ublaži. Možda je što koristilo možda će što koristiti, ali već do sad učinjeno je strašno. Ovo je strašno vrijeme razaranja i uništenja, a komu ljudi od razbora i savjesti imaju najmanje

†

*Pismo Preuzv[išenog] g. Nadbiskupa, upravljeno Poglavniku Pismo predano 27. III. uz prilog izvještaja: (Sadržaj pisma: archivum secretum!).

Poglavniče!

Čast mi je dostaviti Vam priloženo pismo župnika don Petra Rudana, iz kojeg ćete razabrati o čemu se radi. Pomenuti župnik tvrdi: 1. Da su skroz krivi izvještaji izneseni u nekim listovima, kao da je u tom mjestu ispaljeno dosta hitaca protiv ulazećih ustaša. Nije ispaljen ni jedan metak, jer ono nekoliko partizana, koji su se bili došuljali u selo, otišlo je prije nego su ustaše došli. 2. Župnik misli, da su ova krvoločstva počinili ustaše, muslimani, jer ne vjeruje da bi jedan katolik mogao dati lizati krv sa svoje bajunete jednoj ženi. Na svaki način nešto bi se moralo učiniti, da ovaj nesretni narod, koji je toliko prepatio od Talijana, ne stekne slično mišljenje i o svojoj vlastitoj državi. Izvolite, Poglavniče, primiti moje iskreno poštovanje.

U Zagrebu, dne 25. ožujka 1944.

Dr. Alojzije Stepinac
v. r. nadbiskup zagrebački

Papinski Delegat dostavlja pismo papinskog državnog tajnika Kard. A. Maglione, koje je po svome sadržaju vrlo značajno:

Zagreb, 24. ožujka 1944.

Prot. 1169/44
Izjava Državnog Tajnika
Svete Stolice

Uzvišena Preuzvišenosti,

Vaša Preuzvišenost možda znade da je Vaš govor od 28. X. 1943. nakon pokorničke procesije imao odjeka na nekim

riječi. Na sve strane podivljala pijana soldateska, koja uzima za slavne podvige ono čega će se iole svijesni i savjesni sutra morati stiditi." ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

stranim radio stanicama, koji su (govor) interpretirali kao protest protiv Hrvatske vlade.

Nakon razmjene informacija Njegova Uzoritost Kardinal Maglione poručuje da On u potpunosti odobrava rečeni govor i ne nalazi u njemu ništa pristranoga, budući da se u njemu snažno prekoravaju doktrine i komunistički ekscesi. Dodaje još: „Želim vjerovati da revni Prelat ne će imati poteškoća da sačuva onu rezerviranost koju priroda njihove službe stavlja Pastirima duša kad se nađu ispred ovozemaljskih sukoba, a bez da time budu oslobođeni dužnosti, da energično dignu svoj glas, kadagod u borbi dođu ujedno upleteni i viši interesi Vjere".

Što se gornjega tiče, javljeno mi je od Njegove Ekselencije, da djelujem kod Vaše Preuzvišenosti bez posebne autorizacije. Kardinal me dalje zadužio da budem tumač, kod Vaše Preuzvišenosti, dijeljena Njegovog teškog bola zbog tragične smrti Vašeg brata i da Vam izrazim sućut za vječni pokoj Umrlog.

Giuseppe Ramiro Marcone, ab., ord. vr.

S. Ecc. Rev. ma

Mons. Luigi Stepinac

Arcivescovo di

Zagrabria[928]

† 8. IV. Velika Subota. Službeni list „Narodne novine" od 10. IV. donose obaviest da su mnogi biskupi – svi odlikovani Redom za zasluge – Veleredom sa Zviezdom, među njima i sam Preuzvišeni g. Nadbiskup. Vrlo je interesantna motivacija odlikovanja, pogotovo posljednji stavak, koji je baš mogao izostati. Preuzvišeni je toga dana u 12.15 h učinio posjet Poglavniku zaželivši mu sretan Uskrs i tom prilikom zahvalio na visokom odlikovanju. Posjet je tekao u dobrom raspoloženju i s jedne i s druge strane. Poglavnik je priznao poteškoće, koje crkva mora proživljavati u ovakvim ratnim vremenima. Poslije podne

928 Pismo pisano latinskim jezikom, ovdje prevdeno na hrvatski jezik. Slijedi dalje umetnut poziv za Stepinca od Kaschea za primanje generala 1. kozačke divizije. Također u nastavku umetnuta čestitka slovačkog poslanika u Madridu dr. Josefa Ciekera kojim čestita Stepincu Sretan Uskrs. Umetnuto pismo Stepina Poglavniku u kojem piše o zločinima ustaša-muslimana, spominjući da je jedan ustaša prisilio jednu ženu da poliže krvavu bajunetu.

u 5 1/2 sati obavljeno je „Uskrsnuće“ u katedrali. Crkva je bila puna vjernika.

† 13. IV. Točno u 5 sati poslie podne došao je dr. Pavao Canki, ministar pravosudja i bogoštovlja u pratnji pročelnika bogoštovlja Dr. P. Radoslava Glavaša i predao im uz kratki govor odlikovanje. Preuzvišeni se zahvalio i rekao da je Poglavniku već ustmeno izrekao hvalu za pažnju prigodom odlikovanja. Ministra su dočekali nadbiskupov tajnik Dr. Stjepan Lacković i Ivo Šolić. Ministar se zadržao podvoren sa vinom i cigaretama do 6 sati. Istog dana učinio je novi ministar i poslanik rumunjski Dr. Mihail Mitilinen posjet (službeni) i zadržao se neko vrieme u razgovoru.[929]

† 17. IV. Danas poslie podne u 5 h vratio je Preuzvišeni službenu vizitu španjolskom odpravniku poslova i zadržao se njima u srdačnom razgovoru oko pola sata.[930]

† 18. IV. Poslie podne oko 6 sati Preuzvišeni vratio vizitu (službenu) novom rumunjskom poslaniku dru Mihailu Mitilineu. Japanski poslanik Kaznichi Miura pismeno čestitao Preuzv. g. Nadbiskupu prigodom odlikovanja Velereda za zasluge.[931]

† 21. IV. U 7 sati na večer u „crvenom salonu“ priređena je večera u počast ministru pravosuđa i bogoštovlja Dr. Pavlu Canki. Osim Preuzv. g. Nadbiskupa večeri su prisustvovali nadb. tajnici: Ivo Šalić i Dr. Stjepan Lacković. Ministar Dr. Canki daje dojam čovjeka koji je crkvi vrlo sklon i dobar je katolik.

> Preuzvišeni gospodine!
>
> Ovaj čas zamolio me g. dr. Torbar, da odmah dođem do njega, makar na pet minuta jer da mi imade saopćiti vrlo važnu hitnu stvar. Ja sam se odmah otputio do njega i on me zamolio

---

929 Umetnut novinski članak pod naslovom „Predaja odlikovanja visokim crkvenim dostojanstvenicima“, 14. travnja 1944. Slijede umetnuti novinski članci pod naslovima „Obaviest gradjanstvu o preljetanju zrakopova nad Zagrebom“ i „Poglavnik pregledao štete“.

930 Umetnuti novinski članci pod naslovima „Pojačane borbe protiv boljševizma“ i „Papinski prelat magr. Kwiatovski stigao u Zagreb“.

931 Priložena čestitka poslanika Miure i Stepinčev odgovor. Obe na njemačkom jeziku.

da Vam kažem neke stvari, koje će Vas sigurno morati interesirati – a on drži da nije uputno da izlazi. Rekao mi je u kratko slijedeće:

Bio je danas pozvan na policiju i ondje dugo preslušavan. Vratio se kući u pol dva sata. Pitali su ga da li mu je poznato da je neki inž. Maričić bio kod Vaše Preuzvišenosti? Da li je istina da Vaša Preuzvišenost podržava korespondencijom veze sa maršalom Kvaternikom?

Da li je istina, da je isti inž. Maričić bio hladno primljen kod dra. Torbara, tako da se isti ponovno uputio do Vaše preuzvišenosti, da intervenirate za njega kod dra. Torbara. Da li je istina, da je Vaša Preuzvišenost zajedno sa drom Torbarom i sa drom Košutićem potpisala nekakovu rezoluciju, u smislu koje bi imao otići Poglavnik sa vlasti i Nijemci preuzeti vlast etc.

Ovo Vam, Preuzvišeni gospodine po želji g. Dra Torbara saopćujem time da sam se na povratku kući od g. dra Torbara sjetio da sam pred godinu dana negdje čuo za ime toga inžinjera koji da je navodno „špijun" u korist Nijemaca i odlučno sam demantirao, da on dolazi k Vašoj Preuzvišenosti tako da je navodno bio pozivan i na večere.

Vašoj preuzvišenosti vazda najodaniji Dr. J. Marić v.r.

Zagreb, dne 27. IV. 1944.

† 29. IV. Prigodom Japanskog narodnog blagdana (rodjendan Tena) dobio je Preuzvišeni g. Nadbiskup uvu pozivnicu.[932] Ali budući da je Preuzvišeni toga dana bio izvan Zagreba, poslao je japanskom poslaniku, Dr. Kaznici Miura, ovo pismo.[933] Japanski pako poslanik zahvalio se Nadbiskupu pismeno ovako.[934]

† 16. V. Danas primljeni: Dr. Pavao Canki, ministar pravosuđa i bogoštovlja.

932 Pozivnica Hrvatsko-japanskog društva o svečanoj priredbi prigodom japanskog narodnog blagdana.

933 Stepinčev odgovor na njemačkom jeziku.

934 Slijedi umetnut tekst pisma zahvale.

† 17. V. Dr. Josip Cabas, ministar prije polazka u Švicarsku. Ministru Dr. Cabasu dana su ova preporučena pisma.[935]

*[936] Preuzvišenoga su pratili tajnici Dr. Stj. Lacković i Ivo Šalić. Vojnika je bilo ko 200. Preuzvišeni je primio kao crkveni dostojanstvenik službeni prijavak, te rekao „Za Poglavnika i Dom", a vojnici su odgovorili: „Spremni!". Tokom prijepodneva primljeni su: Dr. Josip Andrić, glavni urednik „Društva sv. Jeronima", koji je donio obaviest, da je biskupija Nitra u Slovačkoj dignuta na nadbiskupiju, a ordinarij dr. Karol Kmetleo postao nadbiskupom. Preuzvišeni naš Ordinarij poslao je pismenu čestitku. Primljeni: Dr. Šeper Franjo, rektor sjemeništa; Dr. Franjo Lasmaun, Profesorica Katoličke Akcije, sa Dr. Hrenom, Dr. Paspa zubar sa 4 gg (židovsko potanje), dr. Karninčić, provincijal O.P.

† 21. V. Povodom alarmantnih viesti, da će hrvatske vlasti praviti pitanje i progoniti mješovite brakove, zatražio je Preuzv. g. Nadbiskup Dr. Alojzije Stepinac i Papski delegat Dr. P. Ramiro Marcone audijenciju kod predsjednika Hrvatske državne vlade i za stvar se zanimali. Predsjednik vlade je odmah zatražio izvješće od mjerodavnih čimbenika, ali je rečeno, da o tome niti itko što govori niti kani učiniti. Predsjednik vlade Dr. Nikola Mandić rekao je jedino to, da se članovi tih tzv. mješovitih brakova upozore, da su oni sami krivi za ovakve alarmantne glasine i da bi ih već radi toga trebalo kažnjavati.

† 6. VI. Danas oko 4 1/2 posjetio Preuzv. g. Nadbiskup ministra – postrojnika Dr. Lovru Sušića. Tom prilikom ga pohvalio radi prekrasnog predavanja o obitelji prigodom „Tjedna obitelji". Predavanje je posve na kršćanskim katoličim principima. Prije podne posjetili su

935 Slijedi umetnuto preporučeno pismo (koncept) za biskupa Maria Bessona u Genevi na francuskom jeziku. Na kraju pisma je zapisano: Slična preporuka poslana je na talijanskom jeziku i apostol. nunciju u Bernu Mons. Fillippe Bernardini-u. U kratko su u pismi preporučuje Cabasa kao hrvatskog ministra i vođu jedne specijalne hrvatske misije u Švicarskoj. Preporuča ga se kao dobrog katolika, kojemu bi trebalo omogućiti da mu u Švicarskoj boravak bude ugodan. Opis pisma u: ASANU, Fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259.

936 Umetnut novinski članak pod naslovom „Hrvatski metropolita podielio domobranima katolicima Svetu potvrdu".

Preuzvišenoga neki Švicarci, koji su snimili za kulturni film dielove Nadb. dvora.

† 8. VI. Usljed postojećih ratnih prilika pravi kršćanski duh na svim linijama i u svim staležima počeo je prilično popuštati. Nije čudo, da ovo slabljenje duha imade svojega odraza i u redovničkim kućama. Stoga je Preuzvišeni odlučio svaki mjesec posjetiti ss. Milosrdnice i pozvati i ostale sestre redovnice i nagovorima i ispovijedima im dozivati u pamet njihove redovničke dužnosti. Prvo takvo predanje bilo je danas u 5 1/2 u kući ss. Milosrdnica.

† 15. VI. Oko 11 sati učinio Preuzv. g. Nadbiskup vizitu predsjedniku Hrv. drž. vlade vitezu dr. Nikoli Mandiću. Preuzvišenoga su pratili prof. Ivo Kerdić, puk. Sertić i Arh. Frendeureich; svrha je bila ta, da se Predsjednika zainteresira za uređenje svetosti Majke Božje Bistričke. Predsjednik vlade pokazao je dovoljno razumijevanja.[937]

† 19. VI. Na večer oko 7 ½ h došli su Preuzvišenom u vizitu ministar pravosuđa i bogoštovlja Dr. P. Canki, te ministar Dr. Z. Petrić. Razlog dolaska bio je dogovor glede naših izbjeglica iz Dalmacije, Bosne i Hercegovine, koje Nijemci tjeraju u sj. Hrvatsku. Naseljenicima u sj. Hrvatskoj treba dati njihove domaće svećenike. Nakon razgovora sa oba ministra zadržani su na večeri u crvenom salonu.

† 12. VII. Danas su preuzv. gg. Nadbiskup i Papski Delegat P. Ramino Marcone, htjeli posjetiti Poglavnika u stvari pomilovanja 54 vojničkih osoba, koji će biti osuđeni na smrt, ali nije bilo moguće biti primljen. Čini se, da je po sriedi neki animozitet radi prečestih „intervencija".

† 14. VII. „Poglavnikov rođendan". Toga dana bio je u 7 sati Te Deum u katedrali, koji je obavio sam Preuzv. g. Nadbiskup. Te Deumu su prisustvovali svi članovi vlade i ostali visoki dužnosnici, kao i predstavnici stranih država. Nakon obavljenog Te Deuma oko 8 sati u jutro pošao je Preuzvišeni u Dvor Poglavnika i tamo se upisao u dvorsku knjigu, jer osobnog čestitanja ove godine nije bilo. U 7.25 h na večer

937 Umetnuta fotografija Stepinca s raznim osobama.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 4432.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac s biskupskom delegacijom kod Poglavnika A. Pavelića u Banskim dvorima

bila je svečana priredba u kazalištu. Primljeni: prof. Marko Čović, ravnatelj „Hrv. Naroda", Stipe Tomičić, novinar, autor članka „Prvi prelat Hrvatske" koji je izašao u „Hrvatskom Narodu".[938]

† 20. VII. Atentat na vodju Reicha Adolfa Hitlera![939] Primljeni: General Aleksandar pl. Perković. Svećenici: Vladimir Dumbović i Janko Dumbović, žpk. Dr. Marko Vidaković, dr. Franjo Šeper, Dragica Ančić, učiteljica, gdja pl. Springensfeld, Ing. J. Jamnicki.[940]

938 Umetnut novinski članak pod naslovom „Tebe Boga hvalimo u Katedrali". Slijedi pozivnica Stepincu za „Svečanu proslavu rodjendana Poglavnika" koja će se održati 14. srpnja 1944. Na kraju novinski članak pod naslovom „Eden o dogadjajima u Njemačkoj".

939 Adolf Hitler je 20. VII. 1944. preživio atentat, koji je organizirala skupina njemačkih časnika, te se posljednji put okrutno obračunao sa svojim osumnjičenim sunarodnjacima.

940 Umetnut novinski članak pod naslovom „Sprovod O. Teofila Harapina".

† 3. VIII. „Kolovoz". Danas primljeni: prof. Hakija Hadžić, novoimenovani hrv. poslanik u B. Pešti, Dr. Pavao Canki, ministar pravosudja i bogoštovlja, Prof. Zlatić, Žganjer; Dr. Angjelko Belić, dr. Felik Neidzielski; O. Hadrijan Hrenić, franjevac; Petar Krnić, bojnik u m., Vesna Marčetić, drž. činovnica, SS Karmdičanka (Vrhovac), Č. s. Uršulinke; O. Modesto Martinčić, provincijal franjevaca, Vilko Cecelja, Vladimir Dumbović, kateheta.

† 29. VIII. 1944. Oko 10 1/2 sati učinio je Preuzvišeni vizitu ministru pravosuđa i bogoštovlja Dr. Pavlu Cankiju. Nakon toga oko 11 3/4 h primio je Preuzvišeni u audijenciju ministra oružanih snaga ust. krilnika (generala) Antu Vokića. S njime se zadržao vrlo dugo u razgovoru. Čini se, da je to bio oproštajni razgovor, jer je spomenuti ministar, zajedno sa ministrom unutarnjih poslova Dr. Mladenom Lorkovićem za dva dana bio lišen položaja i obadva strpani u zatvor.[941]

* Rodbina ministra Dr. Lorkovića zamolila je Preuzvišenog Nadbiskupa, da bi se zauzeo za njegovo puštanje na slobodu. Tu se međutim ne može ništa učiniti! Ineresantno je, da je isti g. Dr. Lorković prije nekog vremena predlagao na sjednici Hrv[atske] drž[avne] vlade, da se Preuzv[išeni] Nadbiskup internira, jer je politički nepoćudan.

(**9. IX. 1944.**)[942] Danas u 11 h prije podne posjetio je Preuzvišeni g. Nadbiskup ministra oružanih snaga doadmirala Nikolu Steinfela u Ministarstvu oružanih snaga.

---

941 Umetnut novinski članak pod naslovom „Zanimanje Vatikana za hrvatske katolike". Poslije kapitulacije Italija u jesen 1943. godine, dio dužnosnika iz najužeg vodstva Nezavisne Države Hrvatske počeo se baviti kombinacijama kako sačuvati državu bez obzira hoće li Njemačka pobijediti u ratu, do kulminaciju toga došlo je u kolovozu 1944. godine u tzv. puču Lorković – Vokić. Prema povijesnim izvorima, glavni urotnici, Lorković i Vokić o svemu su obavijestili Pavelića, kojega su željeli pridobiti na svoju stranu jer su vjerovali da će Njemačka kad tad kapitulirati. No, Pavelić je odustao od tih planova. Dana 30. kolovoza 1944. godine održana je dramatična sjednica vlade NDH na kojoj je Pavelić sve ministre obavijestio o akciji Lorković-Vokić, koji su također bili na sjednici, te je zatražio njihove ostavke, što je prihvaćeno. Dan poslije Lorković i Vokić su i službeno razriješeni dužnosti, a nakon toga je krenula sveobuhvatna akcija uhićenja svih koji su bili upleteni u 'zavjeru'. Uhićeni su razni ustaški dužnosnici, domobranski časnici te istaknuti prvaci HSS-a. Detaljnije u: Jozo, IVIČEVIĆ, Politički program ratnoga HSS-a i „puč Vokić-Lorković", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3., 1995., 489.-496.

942 Datum je vjerojatno taj.

Nezavisna Država Hrvatska
Ministarstvo unutarnjih poslova
Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost

Odjel za javnu sigurnost – Odsjek za politiučko redarstvo
Broj: V. T. 4382-B/ I-1-1944.
Predmet. Dubrovnik V. Ž. mjera za pojačanje jav. Sigurnosti

Njegovoj Preuzvišenosti Hrvatskom Metropoliti nadbiskupu g.
Dr. Alojziju Stepincu na ruke
Zagreb

Prema izvješćima, koje stižu ovom glavnom ravnateljstvu iz Dubrovnika i drugih dalmatinskih gradova, prilike su na obalnom području radi odmetničkih četničko-partizanskih djelatnosti dosta nesigurne, pa prieti opasnost pljačke kako posebničke imovine tako i crkvevnog blaga pohranjeno u rimokatoličkim crkvama i drugim mjestima, a naročito u gradu Dubrovniku. Radi toga ovo Glavno ravnateljstvo je slobodno, Njegovoj Preuzvišenosti, skrenuti pažnju na to, kako bi poduzeo shodne mjere za osiguranje odnosno uklanjanje toga blaga na sigurnije mjesto.

Za Dom spremni!

M. P. Po nalogu glavnog

NDH, Glavno ravnateljstvo za javni red – ravnatelja, proč. odjela

Ministarstvo unutarnjih poslova Štitić, v. r.

† 18. IX. Prije podne od 9 do 13 sati boravio je Preuzvišeni sa nadbiskupskim tajnikom Dr Lackovićem na šetnji na Sljemenu. Poslije podne oko 5 sati primio prof. Dušana Žanka, poslanika II. razreda koji je boravio neko brieme u Francuskoj.

† 21. IX. Španjolski otpravnik poslova Don Rafael Maspona de Grassot, pozvao Preuzvišenog na ručak.[943]

† 22. IX. U 5 h posjetio je Preuzvišenoga ministra Dr. Pavao Canki i ostao u duljem razgovoru. Od 6-7 h poslie podne obavio je Preuzvi-

943 Umetnut poziv španjolskog poslanika.

šeni klečanje kod sestara milosrdnica u Frankopanskoj ulici. Prije podne posjetili su Preuzvišenog: dr. D. Hren, kanonik, General Praunsperger, pročelnik Ratnog muzeja, koji je donesao spomen-knjigu ratnih stvari, Cvjeta Firšt, prof. J. Šimecki. Od V. K. B. dr. Znidarčić Lav, Dr. Ante Radić i od V. K. S. Marija Grgić.

† 25. IX. U 6. sati poslie podne otvaranje tečaja pripravnica za učiteljice škola zabavištnih tečaja. Talijanski poslanik J. Petrucci zahvaljuje na poslanoj rakiji.[944]

† 29. IX. u 12.30 h doadmiral Nikola Steinfel, ministar oružanih snaga, učinio vizitu.

† Od 26. IX. do 30. IX. primljeno vrlo mnogo stranaka. Samo neke spomenuti: dr Ivo Andres, b. ministar, Alojzija Hirsch iz Brezovice, Princ (Knez) E. Lobkowicz, prof. Bobić, prof. Pezelj, Dr. Ivo Stožia, odvjetnik, Sofija grofica Eltz, prof. Benedict Schubert, kateheta, P. Fulgencije Oraić, prior o.o. Trapista Banjaluke (nakon oslobodjenje Banja Luke), Ante Štitić, pročelnik polt. odjela u Glavnom rav. za javni red i sigurnost: Informacije. Prof. Ante Niziteo, prof. Dragutin Kniewald, sveuč. prof., Dr Marko Vidaković, Dr. Janko Penić, kanonik; kateheta Vilim Pernjak, g. Federec, pravoslavni svećenik, Dr. Ivo Petkić, državni ministar.

† 7. X. Nakon povratka iz Beča primljen je od Preuzvišenog g. Milivoj Mostovac, bojnik, inače sudac.

* Bivši opunomoćeni njemački general Glaise von Horstenau piše preuzv. g. Nadbiskupu iz Beča pismo.[945]

† 20. X. Danas je posjetio Preuzvišenog general Aleksandar pl. Perčević, vrlo dobar katolik i prijatelj (štovatelj) Preuzviš. Nadbiskupa. Posjetioci: Juraj Štampalija, dokonzul iz Maribora, koji je ponesao pozdrave i cigarete biskupu Ivanu Tomašiću, Dr. Švrljuga Stanko i Dr. ing. Oto Frangeš (bivši ministri), Prof. Dr. Rudolf Horvat, sveuč. prof., dr. Marko Klarić, župnik Sv. Petra; Matija Cruković, žpk. Ludbreg, Dr.

944 U prilogu zahvala.

945 Umetnuto pismo von Horstenaua na njemačkom jeziku od 11. X. 1944.

HR-HDA, SDS RSUP SRH, fond 1561., br. 4771.,
Nadbiskup Alojzije Stepinac s opatom Ramirom Marconeom (izaslanikom Svete Stolice kod hrvatskoga episkopata) u prostorijama Zagrebačkog Zbora

Josip Andrić, glavni urednik sv. Jeronima, Božidar Hitrec, zamjenik vojnog vikara.

† 24. X. Rektor bogoslovskog sjemeništa dr. Franjo Šeper, pozvao je Preuzvišenog Nadbiskupa, generala Dolezila, nadb[iskupskog] tajnika u vinograd sjemeništa i tamo ih zadržao na večeri. Raspoloženje je bilo vrlo liepo, jedino je Preuzvišeni ostavio društvo radi listopadske pobožnosti.

† 25. X. U 12 1/2 posjetili su Poglavnika u stvari Nadbiskupskog dječjeg sjemeništa i gimnazije časnih sestara milosrdnica – Preuzvišeni nadbiskup i Papinski delegat, moleći da njemačka vojska ne bi zauzimala spomenutih crkvenih objekata. Uspjeh?!

† 26. X. Preuzvišeni piše u gornjem predmetu pismo Poglavniku, specijalno se zauzimajući za gimnaziju sestara milosrdnica.

† 3. XI. Japanski narodni blagdan! Japanski poslanik dr. Kazuichi Miura, koji inače Preuzvišenoga veoma cieni, priredio je svečano primanje, na

kojem je bio i Preuzvišeni Nadbiskup. Pratio ga je Nadb. tajnik Dr. S. Lacković (Tuškanec br. 6.)

† 4. XI. Danas je Preuzvišeni primio: grofa Khuena i dvije gospodje, koje su došle u Zagreb iz Nuštra. Ove su osobe došle učiniti vizitu i ostavile neka crkvena odiela na čuvanje. Dr. phil. i Dr. theod. Filipa Poppa, evang. biskupa. Primljeni: Dr. Dragutin Kamber, svećenik iz Sarajeva, Dr. Matija Kranjčić, kateheta Karlovac, M. Matulić, svećenik, Ivan Gašpert, žpk. Sv. Josipa, gdja Radovinović, intervenirajući za muža koji je strieljan, prof. dr. Čajkovac, Č. s. Rafaela Grašovac, vrhovna tajnica S.M. U 13 sati posjetio je Preuzvišeni Poglavnika u njegovom dvoru u Tuškancu. Razgovor je trajao skoro jedan sat.[946]

† 5. XI. U 10 sati prije podne primljen je u audijenciju kod Preuzv[išenog] g. Nadbiskupa – ministar šumarstva i rudarstva ing. Dr. Josip Balen.[947]

† 17. XI. Primljeni: Dr. Bošnjaković, hrv. poslanik u Finskoj na povratku iz Finske.

† 22. XI. Primljeni: General Stancer, puk. Sertić i arh. Frendenreich, te prof. Kerdić.

† 28. XI. Primljeni: Dr. Pavao Canki, ministar pravosudja i bogoštovlja, Ehrmanu, portugalski konzul, Dr. Zvonimir Malvić, tajnik Ministarstva vanjskih poslova.

† 2. XII. Županstvo pri Poglavniku zamolilo je u ime Poglavnika, da bi ga posjetio preuzv. g. Nadbiskup i Papski Delegat P. Ramiro Marcone. Uslied bolesti teškog išiasa, koji već duže vremena Preuzvišeni osjeća, počeo je dolaziti i davati inekcije prof. dr. Josip Glazer.

---

946 Da *Dnevnik* nije baš precizan po pitanju svih posjeta i razgovora sa Stepincem svjedoči dnevnik Giuseppe Masuccia, tajnika izaslanstva Svete Stolice kod hrvatskog episkopata pod istim datumom 4. studenog: „Imao sam dug i neobično zanimljiv razgovor s nadbiskupom Stepincem. Raspravili smo u pojedinostima sadašnji položaj, a isto tako blisku budućnost. Govorili smo o ratu, kojege je svršetak, hvala Bogu, sve bliži, i o svemu, što je Hitler učinio na štetu Crkve i čovječanstva, a osobito na štetu Židova. Nadbiskup je iskreno izražavao svoje mišljenje." Giuseppe, MASUCCI, *Misija u Hrvatskoj 1941.-1945.*, Drinina knjžnica, Madrid, 1967., 163.

947 Umetnut novinski članak pod naslovom „Priredba prigodom 20-godišnjice smrti biskupa Langa".

† 6. XII. Nikolinje. Preuzvišeni Nadbiskup čestitao imendane: Predsjedniku vlade Dru Nikoli Mandiću i ministru oružanih snaga Nikoli Teinfelu, doadmiralu.

† 22. XII. Preuzvišeni g. Nadbiskup i Papinski Delegat, opat Ramiro Marcone, danas su u 12 sati posjetili Poglavnika i tom prilikom čestitali mu Sretan Božić.

† 23. XII.[948]

† 1. I. Nova Godina (Ponedjeljak). Prema starom običaju Preuzvišeni je i ove godine ostao u Zagrebu i primio je mnogobrojne čestitare prigodom Nove Godine. Dvorska knjiga bila je izložena na porti Nadbiskupskog dvora, gdje su se čestitari upisivali. Ujedno je Preuzvišeni primio mnoge pismene čestitke, na kojima se srdačno zahvalio. I najviši predstavnici vlasti ministri i predsjednik vlade – čestitali su božićne blagdane i Novu Godinu 1945. Hrvatski Episkopat preko Papinskog delegata, preuzv. g. Ramira Marconea, uputio je brzojav Sv. Ocu Papi Piju XII. božićnu čestitku na koju je stigao odgovor.[949]

† 9. I. Danas je primljen Dr. Šime Cvitanović, liečnik, ustaški pukovnik u eudienciju i ostao 2 sata u razgovoru. Preuzvišeni je bio danas u Brezovici.

† 20. I. Preuzvišeni je danas primio pukovnika Jucu Rukavinu, pročelnika vojnog Redarstva. S njime je porazgovarao o mnogim zatvorenicima, za koje je rodbina zamolila Preuzvišenoga, da se za njih zauzme. Spomenuti pročelnik se pokazao spremnim, da uvaži intervencije Preuzvišenoga nadbiskupa. U ovo vrijeme bila je nemila pojava talaca, koji su za „odmazdu“ bili javno vješani.

Poslie podne u 6 sati bio je Preuzvišeni pozvan na večeru zagrebačkom odvjetniku Dr. Šeperu, kod kojega su se našli i drugih nekoliko poznatih građana. Preuzvišeni je primio danas: Josip Jug iz Kustošije,

948 Umetnut članak iz novina pod naslovom „Božički pozdrav Sv. Otca Pape svim ratnim stradalnicima diljem svijeta“.

949 Umetnuta čestitka iz novina „Sv. Otac zahvaljuje hrvatskom Episkopatu“ i novinski članak pod naslovom „Mlada misa Mihovila Pavlića“.

nadsavjetnik Adalbert Štimac, Andrija Mohorovčić, Ante Soldo, ustaša, Dr. Vjekoslav Gortan, prof. Krešimir Benić, gđa. Slavka Šturman, C. s. Invislato Jakov.

† 1. II. Poslie podne istoga dana posjetio je Preuzvišeni Poglavnika u Tuškancu i zadržao se u važnom razgovoru dva sata tj. od 6-8 h pp.[950] Prije podne primio je Preuzv. Nadbiskup Dra Pavla Canki ministra pravosuđa i bogoštovlja, a nakon toga pukovnika dr. Šimu Cvitanovića. Primljeni su: P. Karlo Grim, provincijal isusovac, prof. Marija Makuc, Dr. Cuculić, predsjednik „Društva Zagrebčana", ministar i poslanik Dr. Nikšić, Major Wilhem Kuee, njemački časnik, prof. Smičiklas, gdja Dr. Hubl.[951]

† 8. II. Preuzvišeni je primio u 11 sati urugvajskog konzula Jeličića, kao i odvjetnika Dra Brašića iz Beograda,[952] te Dra Biondića. S njima se zadržao u dosta dugom razgovoru.

† 13. II. U 13 sati učinio je Preuzvišeni Nadbiskup posjet predsjedniku hrvatske državne vlade Dr. Nikoli vitezu Mandiću.

† 20. III. 1945. (?) – „Stepinac se zauzima za ublaženje stanja u lepoglavskom zatvoru, u kojem su se već mjesecima nalazili neki

950 Umetnuta pozivnica za svečanu zadušnicu povodom smrti grofa dr. Andrije Šeptickog.

951 Umetnuta slika pod nazivom „Poglavnik prima visoke vjerske predstavnike na čelu s zagrebačkim nadbiskupom hrvatskim metropolitom g. drom. Alojzijem Stepincem, Nova Godina 1945. (Dne 3. II. 1945.)

952 Odvjetnik Ranko Brašić bio je obavještajni agent četničkog komandanta Draže Mihajlovića. Akciju povezivanja antikomunističkih snaga u završnici rata potaknuo je upravo Draža Mihajlović. Još u ljeto 1944. on je uputio svoje emisare da uspostave kontakte s ustaškom vladom. Od tada pa u niz navrata odvjetnik Brašić je razgovarao s predstavnicima ustaške vlade u svrhu prihvaćanja četničkih formacija koje su se povlačile pred partizanima i radio na sporazumu ustaške vlade i Mihajlovića. Već tada Brašić uspostavlja kontakte s predstavnicima HSS-a (da preko njih dođe u vezu s Britancima) i Stepincem. Emisari Draže Mihajlovića (general Đukić i odvjetnik Brašić) zadnji put su se pojavili u Hrvatskoj potkraj travnja. Mihajlović je izrazito inzistirao da se uspostavi veza sa Stepincem te da se on upozna „sa celim našim programom i radom". Očito je računao na protukomunistički naboj u KC. Robin Harris piše: „Čini se da je Stepinac primio Mihailovićeva glasnika, a na temelju toga što je sam četnički vojvoda napisao pismo nadbiskupu, priloživši pismu i kopiju prijedloga koje je dao Paveliću". Vidi: HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 205., Hrvoje, MATKOVIĆ, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske – kratak pregled*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1994., 200.-201. Mihajlovićevo pismo Stepincu od 15. travnja 1945. vidi u: CVITKOVIĆ, *Ko je bio Alojzije Stepinac*, n. dj., 182.-184.

sudionici „urote“ poznate pod imenom Mladena Lorkovića, ministra vanjskih poslova, i Ante Vokića, ministra oružanih snaga, koji su potkraj kolovoza 1944. pali u Poglavnikovu nemilost te od 6. rujna i u zatvor.“ [953]

953 A. Stepinac, Dnevnik, sv. V., str. 281. Ovaj odlomak je sažetak pisma Stepinca Paveliću od 20. III. 1945. Ne zna se da li pod tim datumom u *Dnevniku* nešto piše, vjerojatno ne. Vidi i: PERIĆ, Stepinčevi interventi kod Pavelića, n. dj., 205.-206.

PRILOZI

Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac uhićen je 17. svibnja 1945, oko podne toga dana. Uhićen je na prijevaru, jer je pukovnik OZN-e koji je došao po njega rekao nadbiskupovom tajniku da će se nadbiskup vratiti za pola sata. Uhićenje je napravljeno po nalogu Aleksandra Rankovića koji je slušao Titove naloge. Istražiteljima je rečeno da trebaju biti oprezni: „Stepinca treba držati u zatvoru, saslušavati i brzo prikupiti sav materijal o njegovoj neprijateljskoj djelatnosti. Postupak prema njemu mora biti dobar, možete ga smjestiti u neku kuću u gradu pod stražom. Ranković."[954] Stepinac je pritvoren u jednu privatnu vilu na Goljaku 23. Kuća je bila okružena sa pet stražara. Hranu mu je isprva pripremao Kaptol, no kako bi se prikrilo njegovo boravište 23. svibnja 1945. premješten je u obližnju Jurjevsku ulicu 14, a hranu tamo dobiva iz kuhinje OZN-e. Uhićenje nadbiskupa Stepinca pratile su pripreme za montirano suđenje, a samo uhićenje imalo je zadatak da ga zastraši, u čemu se nije uspjelo. Bio je to i dio Titove strategije da se Stepinac udalji od ostalih biskupa i Kaptola „što je samo po sebi bilo trebalo biti nužno kao preduvjet za razdvajanje Katoličke Crkve u Hrvatskoj od Rima." No, za sada ne postoje povijesni izvori što su stvarno Tito i KPJ namjeravali tad napraviti sa Crkvom, ali „postojao je jasan smjer u kojemu se išlo."[955]

Nasuprot Harrisu publicist Darko Hudelist možda je bliži povijesnoj istini sa konstatacijom: „Važno je reći: to nisu bila klasična saslušanja nego više neka vrsta političkog uvjeravanja i raščišćavanja nekih bitnih spornih momenata, sa svrhom da se, eventualno, nađe nekakav modalitet suradnje (na relaciji Stepinac – nova, komunistička vlast). (...) Nadbiskupa su u tim razgovorima/saslušanjima pripremali za njegov

954 BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi*, III, n. dj., 130.

955 HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 216.

predstojeći susret i razgovor s maršalom Josipom Brozom Titom, do kojega će doći 4. lipnja 1945. u Lovačkom domu na Tuškancu 63, u privremenoj Titovoj rezidenciji."[956] Stepinca je najprije posjetio i s njim razgovarao mons. Svetozar Rittig (bivši župnik župe sv. Marka u Gornjem gradu, koji je u ratu pristupio partizanima), a zatim su ga saslušavali visoki dužnosnik Ozne za Hrvatsku Veljko Drakulić, predsjednik Vojnog suda Komande grada Zagreba Vladimir Ranogajec, tajnik Oblasnog komiteta KPH za Zagrebačku oblast Antun Biber Tehek, isljednik Ozne Nedo Milunović, označ Berislav Žulj, stanoviti major Sekulić i drugi. Stepinčev biograf Robin Harris znakovito zapisuje da „u smislu povijesnih istraživanja ta nam građa nudi jedinstveni uvid u ono što je Stepinac mislio u doba dok su zbivanja i dojmovi još uvijek bili svježi."[957]

Prilog 1.[958]

ZAPISNIK

Sastavljen 17. V. 1945. o saslušanju Preuzvišenog gospodina Nadbiskupa Zagrebačkog Dr. Alojzija Stepinca, sina Josipa i Barbare rođene Penić.

Vašim izjavama za vrijeme okupacije podržavali ste rad i postupak okupatora, pozivate se, da objasnite čime ste se rukovodili pri takovom postupanju, kada je takav postupak očito u suprotnosti s interesima naših naroda?

Ja ne priznajem nikakove suradnje s okupatorima. Pod okupatorima podrazumijevam najprije ono što jesu bili, a to su Nijemci. Propašću

956 https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-politika/stepinac-i-tito-u-cetiri-oka-45-zatajena-istina-pregovarali-su-na-tuskancu-nastojali-se-dogovoriti-a-onda-je-kardinal-uzbuden-izjurio-iz-kabineta/8900012/ (2. IX. 2019.)

957 HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, n. dj., 138.

958 HR-HDA, fond 1561., SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 1., O uhićenju i saslušanju nadbiskupa Stepinca. (Svi navedeni prilozi (zapisnici salušanja i elaborati OZN-e) u ovom dijelu knjige nalaze se u ovom Dosjeu, omot 1.)

Jugoslavije pojavila se nova vlast kojoj smo se po kršćanskom moralu morali pokoravati. Dr. Vlatko Maček legitimni predstavnik naroda javno je pozvao narod da se pokorava novoj vlasti koja je došla.[959] Koliko se sjećam izjava osim svojih propovijedi nisam davao. U tim propovijedima sam javno nekoliko puta ustajao protiv rasizma, te su izjave dok se dalo bile umnažane i širene po gradu, međutim pošto je ustaška vlast uhapsila Msr. Jesiha koji je umnažao te propovjedi i koji je zbog toga sjedio 7 ili 8 mjeseci u Lepoglavi, prestalo se s umnažanjem propovjedi.[960] Što je kasnije izašlo u štampi to je cenzura iznosila moje govore i mijenjala tekst time što je ispuštala koju riječ čime se mijenjao smisao. Što se tiče Talijana kao okupatora ja sam javni protest upravio radi paljenja mog rodnog kraja ministru Casertanu, to je bilo 1942. godine. U svome govoru sveučilištarcima u ožujku o.g. iznio sam našu obranu na napade vaše štampe i vašeg radia na katoličku crkvu. Održao sam 5-6 većih govora koji su umnažani i rasparčani. U posljednjem mom umnažanom govoru iznio sam svoj stav prema rasizmu. Također sam iznio po pitanju Srba, Cigana, Židova, komunista. Kazao sam da nam se prigovara da nismo dovoljno ustali u obranu Srba, tu smo upozorili zašto se nije slušalo naše savjete kojim smo opominjali kroz niz godina, bivše jugoslavenske vlade.

Od 1941. godine do danas održao sam sa biskupima dvije konferencije. Prva je bila 1941. godine sa svrhom da se izloži naše stanovište po pitanju prelaza pravoslavaca na rimokatoličku vjeru, da se osudi ono što ne valja tj. da se spriječi svako nasilje u državi i da se postupa po pravednim

959 Kada je vidio da se njemačka slila nalazi pred Zagrebom i da je jugoslavenska vojska u rasulu i pred kapitulacijom te da ustaše preuzimaju vlast Maček je pod pritiskom Slavka Kvaternika napisao izjavu u kojoj poziva „ (...) sav hrvatski narod da se novoj vlasti pokorava, pozivam sve pristaše HSS, koji su na upravnim položajima, sve kotarske odbornike, općinske načelnike i odbornike itd. da iskreno surađuju s novom narodnom vladom." Mačekova i Kvaternikova verzija o nastanku te izjave nešto se razlikuju, iako tekst sam izjave nije sporan. Vidi: Ivo, PERIĆ, *Vladko Maček. Politički portret,* Golen marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 245.-248.

960 Vidi npr. Stepinčevu propovijed protiv rasizma u zagrebačkoj katedrali do 25. listopada 1942: „Drugo što tvrdimo jest, da svi narodi i rase potječu od Boga. Stvarno postoji jedna rasa, a to je Božja rasa." BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok evanđenja ljubavi,* II., n. dj., 390.

zakonima.[961] Deklaracija nije objavljena nego sa mojim potpisom predana Poglavniku. Druga biskupska konferencija održana je u ožujku o. g. Glavni razlog za saziv konferencije bilo je odgovor na prigovor koji su stizali raznim putevima na našu adresu. To je bio odgovor na stav komunista vis – a vis – nas, kao da je katolička crkva odobravala sve što se događalo kod nas. Možda je Hrvatski narod shvatio napad na komuniste kao rukovodioce Narodno-oslobodilačke borbe, kao napad na Narodno oslobodilački pokret, odnosno na partizane ali ni jednom riječju partizani nisu bili spomenuti. Ne znam da li je deklaracija konferencije bila na štetu Narodno oslobodilačkog pokreta odnosno na korist okupatora i ustaša, ali sam uvjeren da je to mišljenje hrvatskog naroda.[962]

Vlasti raspolažu sa podatcima da ste Vi posjećivali Poglavnika Pavelića. Šta nam možete o tim posjetama kazati?

Ja sam bio svake godine po 5-6 puta Poglavniku. Gotovo uvijek te posjete imale su karakter intervencija za osuđenike logoraše. Nekoliko puta posjećivao sam Poglavnika kao uzvanik no to je bilo o Novoj Godini. Posljednja moja posjeta Paveliću bila je nekoliko dana prije njegovog odlaska. Zapravo posljednjih dana bio sam pozivan dva ili tri puta. Na prvoj od tih posjeta iznio je Pavelić ponudu da preuzmem vlast u Hrvatskoj

961 Nakon uspostave Hrvatske biskupske konferencije i njezina prvoga zasjedanja, 25. i 26. lipnja 1941. u Zagrebu, skupina biskupa pohodila je 26. lipnja poglavnika Pavelića s nadbiskupom Stepincem na čelu. Tekst govor Stepinca vidi u PERIĆ, Stepinčevi interventi kod Pavelića, n. dj., 189.-190., a tekst okružnice nadbiskupa Stepinca o poučavanju vjerskih prijelaznika od 11. srpnja 1941. u: BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok evanđenja ljubavi*, II., n. dj., 161.-167.

962 Poslanica hrvatskoga katoličkoga episkopata pod predsjedanjem zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca o aktualnom položaju Crkve održana je 24. ožujka 1945. godine. Povijesni dokazi pokazuju da je da sjednica održana pod privolom i kontrolom režima NDH i da se u poslanici nedvosmisleno daje podrška hrvatskoj državi. „Povijest svjedoči, da Hrvatski narod kroz cijelu svoju tisućutristogodišnju prošlost nije nikada prestao plebiscitarno naglašavati, da se ne odriče svoga prava na slobodu i nezavisnost, koju on od srca želi i svakom drugom narodu. A kad je u drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i oživotvorena u vlastitoj Državi, hrvatski su katolički biskupi poštivali volju Hrvatskoga naroda. Nitko prema tome nema prava obtuživati bilo kojeg građanina Hrvatske Države, pa ni hrvatske biskupe, zato što poštivaju tu neodstupnu volju Hrvatskoga naroda, kad on na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima." Branko, PETRANOVIĆ, Aktivnost rimokatoličkog klera protiv sređivanja prilika u Jugoslaviji (mart 1945. – septembar 1946.), *Istorija XX veka*, V., 1963., 263.-313.

kao locum tenens.[963] Pozivao se na povijest kada su zagrebački biskupi držali vlast u svojim rukama. Odgovorio sam Paveliću da ću promisliti o tome i nakon tri dana ponovo sam ga posjetio i odgovorio mu da ne mogu preuzeti vlast ni pod kojim uvjetom. Ponovo su dolazili ministri Alajbegović i Bulat koji su me ponovo nagovarali da preuzmem vlast što sam ja ponovo odbio. Nakon dva tri dana došao mi je Kumičić sa dekretom kojega je potpisao Pavelić, ali koliko se sjećam dekret se odnosio samo za preuzimanje vlasti samo u Zagrebu.

Moji navodi su točno unešeni u ovaj zapisnik.

Zaključeno i potpisano.

Stepinac – nadbiskup v.r.

Prilog 2.

ZAPISNIK

sastavljen 20. V. 1945. godine o saslušanju Preuzvišenog Gospodina Nadbiskupa zagrebačkog D. Alojzija Stepinca, sina Josipa i Barbare rođene Penić.

Na zadnjem saslušanju iznijeli ste da ste u saradnju sa Pavelićem pristupili na temlju poziva kojeg je uputio Dr. Maček hrvatskom narodu da se lojalno odnosi prema novoj vlasti. Pozivate se da nam podrobnije kažete o vašem dodiru sa dr. Mačekom ranije i u posljednje vrijeme:

Ja nisam nikada bio član ni Pavelićeve stranke ni Mačekove, niti želim biti kao biskup član bilo koje političke stranke. Koliko sam imao posla sa Pavelićem ili Mačekom bile su nužne veze crkvenog poglavara koji mora razgovarati sa svim ljudima. Sa Mačekom sam bio prije nego je preuzeo vlast jedno 3 puta, a kad je preuzeo vlast oko 4-5 puta zajedno

963 Locum tenens (lat.), onaj koji drži mesto; zastupnik, upravnik.

sa banom Šubašićem. Zadnji puta sam bio sa Mačekom prije ulaska vojske u Zagreb. Moja zadnja posjeta kod Mačeka bila je u vezi sa nastalom situacijom u Zagrebu, kad sam bio zamoljen da bi preuzeo locum tenentium kao što nekad zagrebački biskupi.[964] Ja sam tu ponudu otklonio, razlozi koji su me vodili bili su prvo što ja političke situacije stvarao nisam, nego su ju stvorili HSS i kasnije Ustaše, pa je logično da je oni i dalje i vode, a drugo, što sam predviđao da bi mogao za crkvu uzročiti samo velike štete da se desio slučajno kakav nepoželjni incident. Bilo mi je na srcu da se koliko je moguće spriječi daljnje prolijevanje krvi, te sam u tu svrhu onima koji su mi ponudili bilo po drugi puta da preuzmem vlast izrazio želju da mi se dozvoli lično razgovarati sa dr. Mačekom, kojemu nitko nije imao pristupa. Ta mi je dozvola bila podijeljena i to je bio moj zadnji susretaj sa Mačekom. Da li je do kakvog rezultata među njima došlo nije mi poznato.

Vaše je uvjerenje da za političku situaciju ne snosi odgovornost crkva:

Službena crkva nikako, barem u mojoj biskupiji, za ostale ne mogu točno reći jer nismo imali kontakta.

U vezi sa vašim posjetama kod Pavelića pozivate se da nam podrobnije kažete o karakteru tih posjeta ranije i u posljednje vrijeme.

Redovito posjeta je bila za logoraše, osuđenike, nearijce i mješovite brakove. Uz put je došlo do razgovora, o narodno-oslobodilačkom pokretu koji je od Pavelića bio prikazivan kao čisto komunistički i velikosrpski. Za progone Srba i Židova i drugih ljudi u Hrvatskoj moje je duboko uvjerenje da možda ni za 50% odgovornosti za djela koja su se događala u toku ovih godina od sloma Jugoslavije ne snosi odgovornost ustaški pokret kao takav, nego se imade pripisati dobar dio, barem 50% Nijemcima i Talijanima. Tako je na primjer njemački Gestapo donio već

964 Početkom svibnja 1945. popustio je ustaški nadzor nad Mačekom (Maček je bio od kraja 1943. interniran u vlastitoj kući u Zagrebu) pa su ga slobodnije posjećivali prijatelji i rođaci. Među njima posjetio ga je nadbiskup Stepinac uglavnom ga pitajući što će on napraviti prilikom dolaska partizana u Zagreb. Maček je odlučio da emigrira. PERIĆ, *Vladko Maček. Politički portret*, n. dj., 263.-266.

gotove znakove za Židove u Zagreb ili ih je dao tu štampati već prvih dana, kojim su bili Židovi ožigosani. Deset dana prije odlaska posjetio me na primjer general Sertić, nadasve pošten čovjek, koji je od prvoga dana osuđivao sva nasilja, ali je bio nemoćan.[965] Moj pretposljednji razgovor sa Poglavnikom svjedoči da je mnogo rađeno po diktatu Njemaca. Ja sam mu tom zgodom rekao: vi znadete da je crkva bila najodlučniji protivnik toga rasističkog zakona i da je prošla pravu kalvariju radi toga zakona u ove 4 godine zaštićujući ljude pogođene tim zakonom. Ja Vas molim da smjesta dokinete tu sramotu, koja sigurno nije nikla iz hrvatske duše. De facto je zakon bio odmah dokinut[966] i kod toga razgovora mi je sam spomenuo i rekao ovo: „Jasno je, konačno i moja supruga nije čiste arijske rase, pa prema tome nije taj zakon izašao po našoj namisli i volji, a tako je bilo više drugih stvari gdje su Nijemci jednostavno diktirali. To iznosim kao moje objektivno opažanje, a ne možda kao simpatizer, ustaškog pokreta jer mu nisam nikad pripadao, pa nisam čak položio niti Poglavniku prisege kao državnom poglavaru stojeći na stanovištu da se imade najprije urediti pitanje položaja katoličke crkve. Neka za ilustraciju posluži i ova činjenica da se ne može za sve kriviti bivše vlasti pa makar i ustaške, činjenica da je na primjer Gestapo bez obzira što je već bila uspostavljena Nezavisna Hrvatska Država bez ikakovog pitanja hrvatskih vlasti zapečatio moju kancelariju preko koje sam provodio spašavanje emigranata iz Njemačke koji su bježali radi svog nearijskog podrijetla ili protunacističkog stava. Gestapo se nije ništa obazirao na hrvatske vlasti, nego je našu činovnicu koja je tamo besplatno radila uhapsio i odveo u zatvor u Njemačku, gospođu Škringer, gdje je odsjedila 5 mjeseci u zatvoru, hrvatske vlasti bile su potpuno

965 Robin Harris je u svom djelu o Stepincu komentirao ove Stepinčeve riječi gdje on često naziva pojedine visoke ustaške vojne i civilne dužnosnike u ovim zapisnicima iz 1945. godine „poštenim i časnim ljudima", krajnje naivnim. HARRIS, *Stepinac – njigov život i vrijeme,* n. dj., 138.

966 Ante Pavelić je 3. svibnja 1945. (dakle nekoliko dana prije bijega) potpisao Zakonsku odredbu o izjednačavanju pripadnika NDH s obzirom na rasnu pripadnost u kojoj se navodi da proglašenjem ove odredbe u Narodnim novinama „prestaje među pripadnicima Nezavisne Države Hrvatske svako razlikovanje prema rasnoj pripadnosti." Petar, POŽAR, *Ustaša: dokumenti o ustaškom pokretu*, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995., 348.

nemoćne. I moje intervencije u mnogim slučajevima bile su bezuspješne, jer je presija tih tajnih krugova Gestapoa bila svemoćna. Sve mjere Gestapoa bile su provođene preko postojeće vlade i njezinih organa tj. ustaša. Sa mjerama koje su se provodile u Hrvatskoj nije se slagao i njemački general Glaise von Horstenau, ja držim da je potpuno krivo da se njega trpa u ratne zločince. Na molbu adjutanta Glaise Horstenaua intervenirao sam preko Vatikana i iznio mišljenje svoje da po onome što ja gledam i vidim ne spada u ratne zločince.

Kada ste bili odlikovani od Pavelića Veleredom za zasluge?

To odlikovanje nije ništa posebnoga, to je obični diplomatski usus i to je bilo zgodom kad su odlikovani svi predstavnici svih vjeroispovjesti i nebrojeni drugi ljudi.

Po vašem mišljenju da li je to bio pokušaj da vas time Pavelić veže uz ustaški pokret?

Vjerojatno jest, i tako je bila opća impresija u građanstvu, ali to na moj stav ne može uplivisati. Ja sam uskratio prisegu njemu kad su me ustaške vlasti pozvale na prisegu državnom poglavaru, odbio uz motivaciju da se mora najprije urediti položaj katoličke crkve. Otvoreno kažem da je ne bi mogao ni u sadašnjem poretku u koliko bi bio zatražen da položim prisegu u koliko se ne bi položaj katoličke crkve u novoj državi uredio.

Da li ste vi poduzeli korake koji bi javno manifestirali da je odlikovanje dobiveno od Pavelića u suprotnosti sa vašim stavom prema Paveliću i ustaškom pokretu čime bi odbili njihov pokušaj da Vas vežu na lojalnost i saradnju?

Mi smo za odlikovanje saznali iz novina, dakle stavljeni pred fait acompli,[967] a prema općem stanju stvari, bilo bi više štete nego koristi od natezanja sa državnim vlastima.

Dakle vi u tom času niste žalili doći u sukob sa postojećim vlastima iako se tim odlikovanjem namjeravalo iznijeti krivo stanje tj. vašeg odnosa prema ustaškoj vlasti?

967 Fait accompli (franc.), svršen čin, gotova stvar; događaji i činjenice koji se više ne mogu promijeniti.

Većina tih odlikovanja su bez ikakovog značaja. Drugo, mi nismo mogli ostaviti na cjedilu nebrojene ljude koji su se na nas obraćali do zadnjega časa, a jasno je da bi u tom slučaju svaka intervencija bila potpuno bezuspješna, za ljude koji su bili ugroženi od strane ustaške vlasti radi saradnje sa partizanima.

Kod posljednjih susreta sa Pavelićem doznali ste da su došle političke ličnosti iz Srbije i Crne Gore. Šta vam je poznato o njihovom boravku i kontaktu sa Pavelićem?

Čuo sam da su došli tu i da se, po onome što sam čuo, izgleda dobro slažu i da im je zajednička nota odbijanje komunističkog sistema. Znao sam za Sekulu Drljevića da se isticao kao pristaša autonomije Crne Gore. Od Pavelića saznao sam da se nalazi i general Đukić u Zagrebu. O generalu Đukiću ne znam ništa potanje, niti sam govorio s njime.[968]

Možete li nešto kazati o vašim putovanjima izvan Hrvatske?

Zadnjih godina prije nego je buknuo rat putovao sam po jedanput na godinu u Rim, dva put službeno, ad limina kako propisuje crkveni zakon svake pete godine i radi potrebnih informacija Sv. Stolici. Poslije okupacije putovao sam 3 puta, službeno ad limina jedanput i radi izvješćivanja Sv. Stolici 1941., 1942. i 1943. godine. Poslije kapitulacije bio je moj tajnik par puta u Rimu. On je išao da uz pomoć i potporu Vatikana i Međunarodnog Crvenog Križa oslobodimo naše ljude koji su čamili po logorima i zatvorima u Italiji. Ja sam u Rimu osnovao podružnicu Caritasa

968 Raspoloživi podaci govore da su se u Zagrebu u travnju 1945., kao Mihajlovićevi emisari, našli Svetomir Đukić, Vladimir Predavec, Ranko Brašić, Žika Andrić i Matija Parac. Oni su bili zainteresirani za što neposrednije dodire s Mačekom, ali je činjenica da su se zapravo sastali s Pavelićem radi potencijalnog dogovora o stvaranju zajedničkog protukomunističkog fronta kako bi se izazvala pažnja i naklonost zapadnih saveznika i prihvata četničkih postrojbi u NDH i njihov tranzit prema Sloveniji. Jelić-Butić piše i o određenoj istovjetnost ideja tog plana s idejama što ih je u Mihajlovićevom štabu iznio šef američke vojne misije Mac Dowell. Riječ je bila o mogućnosti stvaranja jednog „zajedničkog političkog tijela" što bi ga činili Slovenski narodni odbor, vodstvo HSS-a i četnički Centralni nacionalni komitet, koje bi tijelo bilo predstavnik „jednog ne komunističkog otpora". Ono bi povlačenjem na zapad, na području Slovenije, došlo u vezu sa američkom armijom od koje bi se tražila „intervencija za prekid građanskog rata u Jugoslaviji". Detaljnije: Fikreta, JELIĆ-BUTIĆ, *Četnici u Hrvatskoj 1941.-1945.*, Globus, Zagreb, 1986.

kojoj je na čelu bio ing. Elijaš[969] iz Zagreba koji se i sada nalazi u Rimu. Preko Caritasa a uz pomoć materijalnu i moralnu Vatikana, uz materijalnu pomoć hrvatskih tadanjih vlasti, ponešto i međunarodnog Crvenog križa uspjeli smo hiljadama tih ljudi pružiti pomoć u hrani, lijekovima, obavještenjima o njihovim obiteljima. Kad je Italija kapitulirala poslao sam ponovno svoga tajnika u Italiju gdje je ostao dulje vremena i uz preporuku generala Glaisa i suradnje ministra Petrića uspjelo je nekoliko hiljada ljudi vratiti njihovim kućama. Moj Caritas u Zagrebu ih je preuzeo oveći broj, te kasnije kolonizirao po našim obiteljima na selu.

Kod mog posljednjeg susreta sa dr. Vladimirom Mačekom on je izrazio svoje negodovanje vis a vis partizana što mu je dobrim dijelom uništena njegova imovina u Kupincu. Dakako, primao je sigurno i informacije o ispadima prema njegovim sumišljenicima sa strane partizana. Usprkos svega kad sam ja rekao da ja ostajem u svakom slučaju u Zagrebu izrazio se da će i on ostati, ali je kritici podvrgao i ustaše, osuđujući njihove čine koji nisu u skladu sa zakonima pravde. Koliko je meni poznato od njegove internacije od njegovih pristaša nitko nije dolazio u posjete osim ustaških funkcionera.[970] Koliko mi je poznato jedina je imala pristup njegova šogorica koja mu je nosila živežne namirnice. Kod zadnjeg posjeta kod Pavelića dao sam sugestiju da se obrate Rusima da s njima razgovaraju svakako o problemima koji su se pojavili u posljednje vrijeme. U tu svrhu pozvao je Pavelić japanskog poslanika radi posredovanja između njega i Rusa. Međutim bilo je prekasno. Mislim da obzirom na to što Narodno-oslobodilački pokret nije uspio do danas razuvjeriti javnost da ima u prvom redu komunističke tendencije među ostalim sa religiozno kulturnim problemima, da je to najdublji razlog, ako se stanovite političke grupe ili pripadnici pojedinih vjeroispovijesti negativno odnose prema tom pokretu ili barem sa stanovitom skepsom.

969 Ivica Elijaš.

970 Uglavnom su to bili ustaški pukovnici Vjekoslav Luburić i Ante Moškov. PERIĆ, *Vladko Maček. Politički portret*, n. dj., 263.

Moji su navodi točno upisani u ovaj zapisnsik.

Zaključeno i potpisano

Stepinac – nadbiskup v.r.

Prilog 3.

ZAPISNIK

sastavljen 21. V. 1945. o saslušanju Preuzvišenog gospodina Dr. Alojzija Stepinca, nadbiskupa zagrebačkog

Smatrate li Vi da je Nezavisna Država Hrvatska postala voljom hrvatskog naroda?

Činjenica je prvo, da je Jugoslavija bila trula u sebi, jer nisu bile zadovoljene aspiracije Hrvata i kad se je rodio ratni sukob, država se je raspala. Hrvati su izrabili tu priliku i prihvatili samostalnu hrvatsku državu, koja im se činila boljom solucijom nego da budu obične kolonije Njemačke.

Po Vašem gledanju, da li je hrvatski narod ostvario svoje težnje za slobodom i nezavisnošću u N.D.H.?

Svakako je sasvim nije ostvario, jer nije imao vlasti ni u Dalmaciji ni u Međumurju, koji su sigurno sastavni dio hrvatskog teritrija, a i u unutrašnjoj politici stvarno su većih upliva imali Nijemci, nego li domaći ljudi.

Spomenuli ste da hrvatski narod nije u potpunosti ostvario svoju nezavisnost? U kojim granicama mislite da je ipak ostvario?

Ostvario je na primjer u školskim pitanjima, u pitanju tehnike, novčarstva i t.d. Pokušao je i na gospodarskom polju, zbog kontrole i podvrgavanja naše privrede Nijemcima i Talijanima to nije mogao učiniti kako je želio. Koliko sam ja mogao vidjeti, premda me se ne tiče, vojničko pitanje postojala je želja ostvariti pravu hrvatsku narodnu vojsku,

koja bi služila isključivo interesima hrvatskog naroda. Nijemci su, međutim uspjeli da i tu narinu svoju volju.

Da li su Vama bila poznata zlodjela koja su Ustaše činili u Hrvatskoj u prvim danima?

Poznata su mi zlodjela učinjena u Glini i u Jasenovcu, gdje je bilo ubijeno 8-10 svećenika. Općenito su mi poznati pokolji u čitavoj zemlji, o kojima se je govorilo. Ja sam uložio odlučan protest pismeno nekoliko puta radi nasilja koja su se počinjala, a govorio sam također javno barem 5-6 puta pred tisućama naroda gdje sam tražio apsolutnu pravdu za sve bez obzira na vjeru, narodnost ili rasu, tako da mi je sama Sv. Stolica izrazila priznanje s time da se više ne može niti tražiti od katoličkog crkvenog poglavara, jer mi fizičke sile nemamo u ruci, a biskupi smo i svećenici za sve bez obzira kojoj političkoj stranci ili grupaciji pripadaju.

U vašoj poslanici od 24. ožujka 1945. godine iznešeno je da su Hrvati bili prvi napadnuti od svojih neprijatelja dok još nisu imali ni jedne puške u ruci, za koga smatrate da su bili ti neprijatelji hrvatskog naroda?

Da se odgovori na to pitanje treba posegnuti malo dalje, treba vidjeti čitav kompleks političkog pitanja od 1918. godine dalje, da se shvati zašto je nastupila reakcija takova kod Hrvata, treba se sjetiti svih pogaženih nagodaba i umorstava hrvatskih narodnih prvaka, zapostavljanja u službi hrvatskih ljudi, ponižavanja i t.d. Prema tome i u ovom slučaju o kome je stavljeno pitanje smatrali su Hrvati da su im Srbi u koliko su ih napali – neprijatelji. Po mom uvjerenju napadi koji su bili izvršeni na početku osnivanja NDH na hrvatski narod uslijedili su od Srba. Po našem saznanju to je bio početak pokolja. Slični napadi uslijedili su u prvim danima i u drugim mjestima, a znalo se za grožnje s njihove strane prije nego je rat i počeo. Hrvatski biskupi osudili su prvi slučaj. Isto tako osudili su i one koji su poslije vraćali šilo za ognjilo, tj. zlo za zlo.

Po podatcima kojima raspolaže naša vlast prvi pokolji između Srba i Hrvata nisu uslijedili od strane srpskog elementa, nego od dolaska prvih formacija ustaša i HSS Zaštite u Bosnu i pokolja Srba od strane Ustaša u selu Gudovcu kraj Bjelovara?

Prvi pokolj koji je meni poznat koji mi je dojavljen jest Glina. Ja sam 1 sat nakon toga upravio pismeni protest Poglavniku, i osudio taj zločin.

U vašoj poslanici aludirano je na Narodno-oslobodilački pokret da vodi sustavnu borbu za uništenje poštenih Hrvata, osobito svećenika pod vidom da su narodni zločinci.

Činjenica jest da su stradali mnogi čestiti ljudi koji po našem dubokom uvjerenju nisu zaslužili smrt. Doznao sam od nekih svećenika da su funkcioneri Narodno-oslobodilačkog pokreta sami govorili da nisu dobro radili u stanovitim slučajevima i da se to u buduće neće događati.

Da li je postojalo kod vas uvjerenje da Narodno-oslobodilački pokret ima tendencu da uništi što veći broj Hrvata, osobito svećenika kao što je to navedeno u Vašoj posljednjoj poslanici?

Mi se oslanjamo na bolne činjenice prošlosti.

Šta Vas je potaklo da u poslanici ističete prava hrvatskog naroda na njegovu nezavisnost?

Činjenica da se nebrojeno puta predbacivalo katoličkoj crkvi da je protiv slobode i nezavisnosti hrvatskog naroda, da ga je prodavala strancima i t.d. Htjeli smo, dakle, istaknuti činjenicu da mi volju hrvatskog naroda poštivamo, a kakovu će si državu stvoriti i imati to je njegova stvar.

Koji su razlozi bili da katolička crkva svoju misao da hrvatski narod ima pravo na svoju nezavisnost nije bila isticala u ranijim godinama kada je hrvatski narod vodio borbu za nacionalno oslobođenje u staroj Jugoslaviji?

Bile su sasvim druge okolnosti. Ponajprije ja sam lično da ne povrijedim osjećaj hrvatskog naroda glasao 1938. godine za hrvatsku listu koja je predstavljala simbol hrvatske volje, da bude svoj na svom. Tom sam zgodom dr. Mačeku pisao da nisam glasao za njegovu stranku nego samo za načelo: pravdenost za hrvatski narod. Nadalje slučaj je sada ipak izmijenjen, što je država kakva takva bila ostvarena i da se po običaju opet netko ne nabaci da crkva ne želi ostvarenje pravednih

aspiracija hrvatskog naroda, istaknuli smo za javnost da crkva poštiva volju tog naroda.

Da li vam je bilo poznato da se Narodno-oslobodilački pokret bori za potunu samostalnost Hrvatske u okviru Federativne Jugoslavije?

Bilo mi je poznato, i ako hrvatski narod tu soluciju prihvati, nemam ništa protiv toga, što više dužan sam kao katolički biskup skupa sa svojim svećenstvom novu vlast priznavati i respektirati u svemu što nije u protimbi sa osnovnim katoličkim istinama.

Čije je glasilo Katolički list, koji se izdaje u Zagrebu?

Glasilo zagrebačke biskupije, koji se izdaje za cijelu biskupiju. Za sadržaj lista odgovara uredništvo. Uredništvo s vremena na vrijeme savjetuje se sa mnom, ali rijetko. Za pisanje pojedinih članaka u Katoličkom listu u koliko sam daje nalog za koji članak biskup ne odgovara, kao što je slučaj sa svakim običnim novinama. Tako i za članak „Narod, Crkva i država" povodom 4. obljetnice osnutka NDH ne mogu preuzeti odgovornost.

Nije li povreda katoličkog morala kada se na prvoj stranici Katoličkog lista donosi slika Pavelića, koji je proglašen za ratnog zločinca?

Prije svega slika se mora donijeti, pod pretnjom obustave lista, zatim ne mora biti još povreda katoličkog morala, jer se tim samim donošenjem ne izriče moralna kvalifikacija čovjeka i konačno pitanje ratnih zločinaca prosudiće definitivno i konačno samo Gospodin Bog jedini ispravni sudac, kojemu ništa nije sakriveno.

Da li je potrebno isticati moralne kvalifikacije čovjeka, čija su djela poznata čitavoj svjetskoj javnosti?

Ovakvi članci nisu vjerojatno pisani samo iz vlastite pobude i urednik je morao razmišljati kako će izaći da mu ne obustave list. Njegove interne osjećaje ja ne znam.

Da li je svrsishodno da izlazi jedan list koji mora pisati protiv vlastitog uvjerenja i iznašati neistinu na koju ga prisiljava postojeća vlast?

Kadkada je neophodno potrebno da bar nešto izlazi jer kako će se davati mnoge nužne obavijesti ili pouke svećenstvu ako listova nema. Budući da je većina bila tako obustavljenma, da li je sve neistina što se iznosi o tome će suditi Bog, koji je jedina istina.

Da li ste primijetili da u vašoj poslanici imade sličnih argumentacija koje su protiv Narodno-oslobodilačkog pokreta iznosili Nijemci i ustaše, kao na primjer da je bezbožni, komunistički, antihrvatski i t.d.?

I kad bi se našla koja riječ iz toga ništa ne slijedi.

Zašto je katolička štampa pa i Vi ste isticali baš u 1945. godini prava hrvatskog naroda na njegovu nezavisnost kada su vam bile poznate odluke AVNOJ-a koje garantuju samostalnost hrvatskog naroda u okviru Federativne Jugoslavije?

Učinili smo zato da još jedanputa naglasimo da se ne može kriviti katoličku crkvu da nije željela hrvatskom narodu njegovu istinsku slobodu i nezavisnost, da nije poštivala njegove volje za samostalnu državu. I izričn sam rekao biskupima da mi poštivamo volju toga naroda, a ne namećemo svoju volju, kao što sam rekao i nekojim ministrima da nas neće uspjeti prisiliti da budemo njihova glasača mašina, nego slobodno i samostalno odlučivati o svojim koracima, bili na kojemu drago području.

Prateći tok svega toga saslušanja smatram da se ne može dobiti potpuna slika o mom stavu i držanju u tim vremenima, ako se ne saslušaju i razboriti objektivni i pošteni ljudi koji su imali prilike pratiti moj rad za vrijeme bivšeg režima. Može se na primjer saslušavati dr. Lončara, koji je bio suđen na smrt, a kojega sam ja tom prilikom spasio, može se kanonika Borića, koji je moj najuži suradnik bio i više puta morao skrivati po mom nalogu ugrožene ljude, prof. Matu Ujevića, arhitekta Marka Vidakovića, dr. Budisavljevića i stotine hiljada drugih poštenih ljudi. A suda poštene javnosti se ja ne bojim. Moj najbolji svjedok je Gospodin Bog.

Moji navodi su točno uneseni.

Zaključeno i potpisano.

Stepinac, nadbiskup v.r.

Prilog 4.

ZAPISNIK

o saslušanju Preuzvišenog Dr. Alojzija Stepinca, Nadbiskupa zagrebačkog učinjen 22. V. 1945.

Kako je došlo do toga da Vama ponude vlast?

Deset dana ranije, od prilike, nego što je došlo do sloma pozvao me je Pavelić u njegov stan u Tuškancu i ponudio mi da preuzmem vlast u čitavoj Hrvatskoj. Ja sam pro forma zamolio da malo porazmislim o tome, ali mi je bilo jasno da se ja u to ne mogu upuštati pod nikakav način jer je to čisto politička stvar, a drugo, jer je lako bilo predvidjeti razne incidente. Poslije toga posjetili su me ministri iz Pavelićeve vlade dr. Bulat i Alajbegović, sa zamolbom za prihvat te ponude. Rekao sam im da političari među sobom udese što će dalje raditi, tj. da se pokuša o tim stvarima govoriti sa dr. Mačekom. Izrazio sam želju da mi se dozvoli pristup dr. Mačeku, također i njegovim ljudima koji su u to vrijeme došli iz Lepoglave, među kojima se nalazio dr. Torbar. 3-4 dana prije ulaska partizana u Zagreb posjetio sam dr. Mačeka i rekao mu da je meni bilo ponuđeno da preuzmem vlast, međutim ja sam to dobio i neka on sa svojim ljudima razmisli što im valja činiti, jer ja se nijesam htio dalje miješati u te stvari. Maček je izjavio da bi morao razgovarati sa svojim ljudima, od kojih su dvojica ili trojica posjetili Mačeka, koliko sam kasnije čuo. U razgovoru sa Mačekom doznao sam da je imao namjeru ostati u Zagrebu. Nakon dolaska partizana mislio je nekoliko dana prikrit se, a poslije da bi izašao na javu. Što ga je sklonulo da promijeni odluku to mi je sasvim nepoznato. Za odlazak Mačeka saznao sam od njegove

šogorice Olge Maček koja me posjetila i pitala da li znadem kuda je otišao, jer da ga je ona lično vidjela kada je ušao u auto. Moj razgovor kod dr. Mačeka trajao je oko 2 sata. Jedan dio razgovora proveden je o gospodarskim stvarima, o njegovom imanju itd. Prilikom mog razgovora sa dr. Mačekom on je ispoljio zabrinutost za dr. Krbeka, naročito za Košutića od čijeg je odlaska u partizane vjerojatno mnogo očekivao. Poznato mi je da su prošle godine ustaše pozvali na saradnju pristaše Mačeka, što su oni odbili putem jednoga letka koji je potpisao Torbar i Bariša Smoljan (pro memorija vladi).

Iza toga uslijedilo je hapšenje istaknutih pristaša Mačeka, za koje sam vršio nekoliko intervencija, ali tek 10 dana prije sloma bili su pušteni u bolesnom stanju (tifus kod mnogih). Znam da su stigli u Zagreb Bariša Smoljan, Pernar ing., Pavešić, Pero Blašković, koji je odmah iza toga umro. Monsignor Jesih, jedini Pernar javio mi se telefonski gdje se zahvalio na pomoći. Poznato mi je da je Vokić sa Lorkovićem spremao puč u Zagrebu sa ciljem da sruše Pavelića, razoružati Nijemce, staviti se u vezu sa Saveznicima. Od Vokića sam saznao da je ing. Košutić stajao u vezi sa Lorkovićem koji je odlazio 1-2 puta Košutiću, radi suradnje. Od Vokićeve žene, koja je došla moliti intervenciju za muža saznao sam da je i Pavelić bio obavješten o namjerama Vokića, u što nisam potpuno siguran. Poslije neuspjeha puča, koliko mi je poznato, Košutić je odmah otišao u partizane. U razgovoru Vokić mi je spomenuo da su očekivali pomoć od strane Engleza i da bi se njihova politika u koliko bi puč uspio u buduće trebala orjentirati prema Saveznicima. Za Vokića sam kasnije nekoliko puta sporednim putem intervenirao i jedared pismeno kod Pavelića da bi supruga mogla s njime razgovarati. Iz svoje internacije Vokić mi se je jedared javio pismeno, gdje me je molio da ne vjerujem nikakovim lažnim glasinama, koje se o njemu iznose, već da vjerujem u njegovo poštenje, jer ga je vodila samo ljubav prema svome narodu. To mu ja i vjerujem. Kad je Crvena Armija stigla u Nađ. Kanjižu pozvao me Pavelić i radi jednog slučaja u Bosni gdje je jedan svećenik uvredio ustaški pokret nekom kritikom, pa mi je tom zgodom pokazao kartu da su Rusi već u Nađ. Kanjiži i šta ćemo raditi, gdje mi je indirektno ponudio u

koliko će se morati povlačiti da pođem i ja s njima, tako je barem izgledalo. Ja sam to odbio. Kod te posjete bio je zajedno sa mnom papinski legat Marcone i on je rekao da ostaje ovdje.

Moji su navodi točno uneseni u ovaj zapisnik.

Zaključeno i potpisano

Stepinac nadbiskup, v.r.

Prilog 5.

ZAPISNIK

o saslušanju Preuzvišenog Dr. Alojzija Stepinca, Nadbiskupa Zagrebačkog, sastavljen 24. V. 1945.

U susretu sa pojedinim ljudima koji su vršili odgovorne funkcije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj doznao sam da se mnogi od njih nisu slagali sa politikom koju je provodila ustaška vlada. Iz toga sam mogao zaključiti da su ti ljudi pošteni i dobronamjerni. Tako na primjer general Tomislav Sertić, načelnik generalnog Štaba i zapovjednik ustaške vojnice. To je po mom mišljenju vrlo vrijedan i čestit čovjek, koji se nikada nije okaljao nečim što nije u skladu sa pravednim zakonima. Doglavnik Ademaga Mešić mislim da je isto tako skroz na skroz pošten čovjek i jedan od najpobožnijih muslimana, koji se također sigurno isto nije slagao sa metodama, jer sam jedanput njega i Blaškovića našao u predsoblju Poglavnikovom kamo su bili došli radi iste stvari kao i ja, da savjetuju i protestiraju protiv metoda tadanjeg režima. Bez obzira što je stajao na čelu ustaškog pokreta, moje je mišljenje da je lično pošten čovjek, dr. Lovro Sušić. Mišljenja sam da je samo zato primio to mjesto da

bi ustaški pokret sveo u prave granice.[971] Ministar Perić, po mom mišljenju se nije slagao jer je upravio jedan vrlo žestoki brzojav Ribentropu, radi pokolja što su ga napravili u Dalmaciji i bio odmah sutradan maknut sa ministarskog položaja. Perić se mnogo zauzimao za umjetnika Meštrovića, da se njega pusti na slobodu. Lično ja sam poduzeo korake kod španjolskog poslanika don Vincenzo Arnao... da bi mu se dala putnica za Španiju, jer se Meštrović ustručavao da priredi izložbu u Njemačkoj. U međuvremenu našao sam izliku da Meštrović ode u Rim da izvrši neke monumentalne radnje na zgradi hrvatskog zavoda Sv. Jeronima, što je i uspjelo. Sa Meštrovićem sam se kasnije sastao prilikom moga posjeta u Vatikanu 1943. godine. 1943. godine Meštrović je otputovao za Švicarsku odakle mi se dva puta javio pismeno.[972] Jedno pismo donio mi je jedan trgovac iz Zagreba čijeg se imena ne sjećam. Drugo pismo donio mi je jedan mladi doktor, koji je vršio dužnost diplomatskog kurira između NDH i Švicarske. Koliko se sjećam isti je od nekud iz Slavonije (iz okolice Đakova). Pero Blašković, general, prvi Glavar Bosne i Hercegovine 1941. godine odlučno je osuđivao svako nasilje. General Blašković bio je na dužnosti vrhovnog vojnog glavara za Bosnu i Hercegovinu u trajanju od pola godine. Maknut je po mom sudu upravo zato jer je osuđivao te metode. Prije sloma Jugoslavije bio je predsjednik hrvatskog kluba u Beogradu. Veliki župan Uroić po mom

971 **Lovro Sušić** (Mrkopalj, 9. VIII. 1891. – Caracas, 8. I. 1971.), hrvatski političar iz redova Hrvatske stranke prava, kasnije Hrvatske seljačke stranke. Po izbijanju Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji, pridružio se ustaškom pokretu.

972 Za vrijeme Drugog svjetskog rata Ivan Meštrović je javno izrazio svoj antifašistički stav, osudio je talijanski iredentizam. U listopadu 1941. dolazi iz Splita u Zagreb. Nakon što je odbio niz unosnih položaja u kulturi NDH zatvoren je od ustaša na tri i pol mjeseca te je osuđen na smrt. Ipak, 13. siječnja 1942. godine pušten je iz zatvora, a do 12. ožujka 1942. nalazio se u kućnom pritvoru. Puno poznatih osoba pokušavalo je spasiti Meštrovića, među njima i Stepinac, no ključnu odluku da se Meštroviću da putovnica za Italiju, ali pod uvjetom da izloži svoje radove u hrvatskom paviljonu na XXIII. biennalu u Venecii, donio je Pavelić. Nakon toga Meštrović odlazi u Rim 25. lipnja te iste godine, a za Božić mu je stigla i supruga Olga i njihovo troje djece. Tu je Meštrovićev moralni lik ukaljan s obzirom da je izlagao na Bieenalu kao predstavnik ustaškog režima i osim toga osobno poveo talijanskog kralja kroz svoju izložbenu dvoranu, dakle u vrijeme kada je Italija okupirala Dalmaciju. Godine 1943. godine obitelj Meštrović preselila se u Švicarsku gdje su prvo živjeli u Gstaadu, a zatim u Lausannei te u Genevi. Detaljnije u: Duško. KEČKEMET, *Život Ivana Meštrovića (1883.-1962.-2002.)*, Školska knjiga, Zagreb, 2009., 254.-306.

mišljenju bio je čestit i pravedan čovjek. Mene je jednog dana zamolio da bi otišao do Poglavnika i umjesto njega zatražio raspust ustaškog pokreta, jer se boji da on neće dobiti pristupa. Ja sam njegovu želju iznio i sa svoje strane preporučio Poglavniku da to učini, jer po mom mišljenju neće prije biti mira. Profesor dr. Božidar Margić čestit je čovjek i na njegovu inicijativu spašeni su mnogi umjetnički predmeti iz srpskih manastira iz Srijema i još nekih krajeva, koji su pohranjeni u Zagrebu. Sličnih slučajeva biti će jako mnogo.

Moji su navodi točno uneseni.

Zaključeno i potpisano

Stepinac – nadbiskup, v.r.

Prilog 6.

ZAPISNIK

o saslušanju Preuzvišenog Dr. Alojzija Stepinca, Nadbiskupa Zagrebačkog učinjen 27. V. 1945.

Prije bjegstva Pavelićeve vlade posjetili su me ministri Balen, Bulat, Alajbegović i Artuković. Nisu svi došli zajedno već u razne dane. Posjeta ministra Balena bila je u vezi sa njegovim odlaskom, premda nije znao kada će ići. Tom prilikom izjavio je: verovatno da se više nikada neće vratiti u Hrvatsku. Ja sam mu na to odgovorio da nema razloga da se ne bi vratio. Isto tako prije odlaska (sedam dana) posjetio me je i ministar bogoštovlja Canki. Prilikom mojih posjeta ministru Cankiju imao sam prilike upoznati tog čovjeka koji je po mom mišljenju poštenog i plemenitog karaktera, makar ga je seljačka stranka svojedobno isključila radi jednog govora povodom smrti kralja Aleksandra iz svojih redova. Dva do tri mjeseca prije bjegstva ustaša iz Zagreba posjetili su me ministar Bulat i Ivo Bogdan i tom prilikom zamolili su me u

koliko će se povlačiti iz Hrvatske da bi im Sv. Stolica pružila zaštitu u stranom svijetu. Ja sam im odgovorio da će im Sv. Stolica sigurno izaći u susret, kao i svima drugima bjednicima. Podvlačim da ni o čemu drugom nismo razgovarali, barem se ne sjećam, što bi se odnosilo na njihov bijeg u inostranstvo. Od istaknutih pristaša dr. Mačeka dolazili su kod mene dr. Andres koji puta iz sanatorija, Pešer, Bariša Smiljan, koliko se sjećam svega jedanput, Marko Vidaković, arhitekt. Isti je vrlo često dolazio, jer je radio aktivno u društvu „Caritas" koje sam ja osnovao prije 13 godina. On se mnogo zalagao za siromašnu djecu, za logoraše, te lica koja su bila puštana iz zatvora.

Poslije hapšenja Monsignora Jesiha saznao sam da su se kod njega štampali letci koje je potpisao Farolfi, to jest koje mu je on donosio. Ne znam sigurno da li se Farolfi na tim letcima potpisivao. Podvlačim da je Monsignor Jesih to radio bez mog znanja. Oko 20 dana prije dolaska partizana u Zagreb posjetio me je bivši veliki župan Sinčić,[973] koji je u to vrijeme došao iz zatvora. Tom prilikom saznao sam da je bio u zatvoru u vezi sa pučem Vokić-Lorković. Od njega sam saznao da je održan sastanak na kome su prisustvovale neke ličnosti među kojima se spominje Košutić, a i sam Sinčić je bio prisutan. Poznato mi je da je Sinčić kao Veliki župan uputio jedan izvještaj ministru unutrašnjih poslova Artukoviću ili Lorkoviću, u kojemu je osudio postupak Talijana u Dalmaciji. Po mom mišljenju on je vrijedan i pošten čovjek, koji se puno zalagao da se uvede red i mir, posebno se isticao kao neprijatelj Talijana.

Moji su navodi točno unešeni u ovaj zapisnik.

Zaključeno i potpisano:

Stepinac – nadbiskup,v.r.

973 O složenom i umješnom manevriranju u to doba između zaraćenih strana u NDH na nacionalnoj i lokalnoj razini vidi politički portret velikog župana Župe Bribir i Sidraga David Sinčića. Hrvoje, MATKOVIĆ, *Između Mačeka i Pavelića: politički portret Davida Sinčića*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2010.

Prilog 7.

Predmet:

Elaborat o Alojziju Stepincu

Nadbiskup zagrebački Alojzije Stepinac uhapšen je 17. V. 1945. u 12 sati. Hapšenje su vršili drug Gržetić i Biber. Poslije hapšenja Stepincu je stavljena na raspolaganje privatna vila na Goljaku br. 23. Postupak od strane organa OZN-e prema Stepincu bio je korektan. Kod načelnika određen je drug Biber da se stara o njegovom smještaju, obezbjeđenju kao i o svemu ostalome u vezi sa zatvaranjem Stepinca. U stanu na Goljaku Divizija Narodne Obrane dala je 5 stražara za obezbjeđenje. Osim toga bio je stalno jedan dežurni koji je vršio kontrolu nad svim licima koja su ulazila u prostorije. Za vrijeme zatvora Stepinac je bio pod stalnim nadzorom, ali mu je bila dozvoljena svakodnevna večernja šetnja u dvorištu dotične zgrade. 23. V. premješten je iz Goljaka u Jurjevsku ulicu 14 jer je Kaptol saznao da se nalazi na Goljaku. Do premještaja iz Goljaka dobivao je hranu iz Kaptola, a poslije toga hranio se iz naše kuhinje sa hranom koja je bila kuhana za sve osoblje koje se nalazilo zaposleno oko njega, 4 druga i jedna drugarica. Kroz cijelo vrijeme bilo mu je omogućeno da se dopisuje sa svojim tajnikom i ostalim biskupima. Redovito se vršio pretres stvari koje je on slao na Kaptol, isto tako i onih stvari koje su njemu bile slane iz Kaptola. Prilikom hapšenja nije se protivio, tek kasnije kad mu je saopšteno da će njegovo saslušanje radi kojeg je uhapšen potrajati više dana, izjavio je da protestira zbog njegovog hapšenja jer se on ne smatra krivim. Kroz cijelo vrijeme zatvora nastojao je da prikrije svoju uzrujanost zbog neizvjesnosti svog položaja. Više puta je izjavio da mu je zatvor dobro došao za njegov odmor.

Po naređenju načelnika, 2. VII. pušten je na slobodu. Njegovo ponašanje prilikom puštanja iz zatvora bilo je vrlo drsko. Svojim držanjem htio nas je upozoriti da je nepobjeđen, šta više da je njegovo hapšenje učinjeno nepromišljeno – da smo se zaletili. Tako je izjavio kad mu je saopšteno da se pušta na slobodu.

Na prvom saslušanju bili su prisutni drug potpukovnik Drakulić, major Sekulić i Biber. Zapisnik je vodila drugarica Neda Prohaska. Ostala saslušanja vršio je sam drug Biber sa istim zapisničarom. Izvršeno je 6 preslušanja. Nadbiskup Stepinac prilikom preslušavanja bio je vrlo oprezan. Kod svake izjave mnogo je pazio na formulaciju kako je unešena u zapisnik. Bilo je slučajeva da je pokušao opovrgnuti ili ublažiti pojedine pasose u zapisniku. Na jasno postavljena pitanja davao bi nejasne odgovore koji se nisu odnosili na postavljeno pitanje. U toku istrage nastojao je što manje govoriti, a tražio je da mu se postavljaju pitanja. Kada bi mu se u pojedinim stvarima dokazala saradnja s ustašama, pokušao bi to opravdati katoličkim moralom „svaka je vlast od Boga koju je crkva obavezna poštivati". Dobre odnose sa ustaškim vlastima pokušao je opravdati time jer da mu je to bilo potrebno da bi mogao vršiti „intervencije" za one koji su bili proganjani od ustaša i Nijemaca. Ima slučajeva da je intervenirao za pojedince, ali većinom za ljude Mačekovog povjerenja.

Istraga protiv Stepinca nije urodila onim rezultatima koji bi ga mogli kompromitirati u onoj mjeri da bi se ga moglo eliminirati kao izrazitog ustaškog saradnika. Povoljan rezultat istrage izostao je zbog toga što se u početku istrage nije raspolagalo sa materijalom koji bi se odnosio na njegovu prikrivenu saradnju sa ustašama. I pored toga što mu se u istrazi nije mogla dokazati njegova prikrivena saradnja s ustašama, on ipak nije mogao pritajiti svoje simpatije za ustaše i svoj neprijateljski stav prema NOP-u i Srbima. Neke pojedinosti koje potvrđuju takav stav unešene su i u zapisnik br. 3. Iz zapisnika br. 5 i br. 2. jasno se vidi da na sasvim otvoreni način brani ratne zločince koji su po njegovom mišljenju najplemenitiji ljudi, kao general Horstenau, veliki župan Sinčić, Canki, general Sertić, Lovro Sušić i drugi. Za Horstenaua Stepinac je intervenirao preko Vatikana odmah čim je Radio London javio da je isti proglašen za ratnog zločinca. Ukoliko se javnost upozna sa time da nadbiskup Stepinac brani ratne zločince, sigurno da mu to neće podići ugled, već protivno.

Istragom Mandića i Cankia koji potvrđuje navode Mandića, potvrđeno je da je biskupska konfederacija bila sazvana na inicijativu Pavelića.

Mandić je izjavio da je do konferencije došlo uslijed teške situacije u kojoj su se nalazili ustaše i NDH, razumije se i ostali reakcionarni elementi u Hrvatskoj. Pisac biskupske poslanice uzalud se trudio da izbjegne njezin čisto ustaški, protupartizanski i protusrpski karakter. Na pitanje kako je primljena biskupska poslanica u ustaškim krugovima, Makanac je izjavio „primljena je vrlo povoljno. Obzirom na čas kada je izdana, smatrali smo je moralnom podrškom vlastitog političkog nastojanja." Na slično pitanje Canki je izjavio: „da se je biskupskom poslanicom htjelo postići kompaktnost hrvatskog naroda u borbi protiv četnika, a naročito partizana, i da se manifestira politički protest protiv odluka II. Zasjedanja AVNOJ-a i III. Zasjedanja ZAVNOH-a. Vjerujem da inicijator time nije mislio sačuvati samo kompaktnost teritorija NDH, nego i ustaški režim". Treba dodati još i to da je Ivo Bogdan, šef ustaške promidžbe, napisao koncept kako bi trebala izgledati poslanica konferencije katoličkih biskupa. Po izjavi Šimraka, koncept koga je napisao Bogdan odbijen je, ali biskupska poslanica sadrži u sebi mnoge stavke iz koncepta kojeg je napisao Ivo Bogdan. Šimrak priznaje da je i njemu dostavljen jedan primjerak tog koncepta za poslanicu biskupske konferencije.

Mandić je izjavio da su predstavnici i ostalih vjeroispovjesti trebali uputiti sličan poziv svojim vjernicima. Evangelički biskup to priznaje, ali navodi da je odbio zahtjev sa motivacijom da nema mogućnosti takovu poslanicu dostaviti svojim vjernicima, jer je većina otišla u Njemačku. Sav taj materijal koji je dobiven naknadno, a tereti Stepinca, nije iskorišten u daljnjoj istrazi protiv njega zbog iznenadnog puštanja Stepinca na slobodu.

Mišljenja sam da bi prilikom suđenja ustaškim ministrima trebalo ponovno postaviti pitanja na koja su oni već dali odgovore koji terete Stepinca. Redosljed pitanja je sastavljen i dostavljen državnom tužiocu drugu Jakovu Blaževiću. Iz istrage koja je vođena nad Stepincem može se slobodno zaključiti da je Stepinac kroz čitavo vrijeme NDH igrao vidnu političku ulogu. Niti svih mogućih političkih kombinacija vodile su k Stepincu ili obratno. To se vidi iz toga jer su se s njime savjetovali Vokić, Pavelić i Maček o svim svojim kombinacijama koje su bile uperene

protiv NOP-a. Prava uloga Vatikana i Engleza kod svih tih makinacija ljubomorno se krije.

Prije 12 godina Stepinac je osnovao društvo „Karitas“ sa ciljem da pomaže sirotinju. Članovi te organizacije mogu biti i civili, pa čak i u upravi organizacije. Učestvovanje građanskih lica u toj organizaciji znatno je proširilo sektor na prikupljanju novčanih prihoda i drugog materijala koji se od prvog vremena trošio na izdržavanje popova i časnih sestara. Široka osnova „Karitasa“ poslužila je kleru za masovno povezivanje sa najširim slojevima građanstva. Još za vrijeme stare Jugoslavije „Karitas“ je vodio akciju za pomaganje izbjeglih Židova i intelektualaca iz Austrije i Njemačke. Na inicijativu Stepinca zagrebački Židovi sakupili su preko milijun dinara za te izbjeglice koji su bili kasnije razaslani u Englesku, Ameriku, Švicarsku i Španiju (mobilizacija za I. S.). U početku okupacije i prvih većih progona Srba od ustaša, Karitas je pomagao i neke Srbe kao i Židove. Kasnije je preuzeo brigu za srpsku djecu čiji su roditelji stradali. Godine 1944. i 1945. godine mačekovci također aktivno učestvuju u radu Karitasa oko zbrinjavanja izbjeglica koje su sa svih strana dolazile u Zagreb. Po svemu izgleda da je Karitas trebao odigrati ulogu unutarnjeg fronta koji bi se predstavio kao paralelna organizacija NOP-u. I ovdje je Stepinac centralna ličnost. On je vodio akcije za vraćanje hrvatskih interniraca iz Italije. U tu svrhu tražio je pomoć od generala Horstenaua koji mu je omogućio njegovim ljudima da obiđu logore u Italiji poslije njezine kapitulacije.

Sam Stepinac vrlo je spretno sarađivao sa ustašama, tako da je uspio stvoriti uvjerenje kod neupućenih ljudi da je on neprijatelj ustaša i da ga ustaše ne trpe. Popovi i njihovi ljudi uspjeli su na taj način da ga prikažu pred javnošću kao dobrotvora i mučenika. Njegov sukob sa ustašama razlaže Makanac na koga se Stepinac obara navodno da ga je on napao zbog jedne njegove propovijedi.

Osim povezivanja sa svim slojevima pučanstva, veliku pažnju Kaptol posvećuje na prosvjetno-odgojni sektor državne djelatnosti. Do sada su redovno uspjevali, a naročito za NDH da na sve odgovorne položaje na tom sektoru proture svoje ljude.

Iz svega toga mogao bi se povući kratki zaključak:

Sve reakcionarne grupe u svom radu oslanjaju se na kler i obratno. Zbog toga kleru treba posvetiti osobitu pažnju.

Uspješna borba protiv klera zavisi od naše mreže u njihovim redovima. Za stvaranje mreže u redovima klera u ovom času najpogodnija su lica koja su poznata kao ustaše ili bar njihovi simpatizeri.

Potrebno je hitno pristupiti provjeravanju lica koja rade na prosvjeti od sveučilišnih profesora do osnovnih škola i dječjih obdaništa.

U vezi s time kod II. Odsjeka trebalo bi izvršiti i neke organizacione promjene. Drug Motika koji je sada zadužen za taj sektor nada se da će ići na drugu dužnost i zbog toga ne unosi se u sve probleme klera. Hitno je da se pitanje druga Motike riješi i da se za taj sektor zaduži jedan drug kome će biti potrebno još nekoliko pomoćnika.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

Za II. Odsjek:

Biber, v.r.

Prilog 8.

O uhićenju i saslušanju Nadbiskupa Stepinca

Dr. Alojzije Stepinac, zagrebački nadbiskup, uhapšen je 18. IX. 1946. godine u 6 u jutro. Hapšenje je izvršeno u prostorijama zagrebačkog Kaptola, a vršili su ga oficiri UDB-e u milicijskim uniformama. Prisutan je bio izaslanik Tužioštva, koji je Stepincu saopćio nalog za hapšenje. Stepinac je primio do znanja nalog za hapšenje i odgovorio: „Dobro, u ime Boga. Ja se ne bojim nikoga na svijetu, moja savjest je mirna".

Prije polaska došao je Stepinčev sekretar dr. Slamić, bio je vrlo uzbuđen tako da nije mogao govoriti. Prolazeći kroz hodnik Stepinac je sreo jednu opaticu koja je plakala i rekao joj: „Sestro ne plačite nego se samo molite Bogu".

Isti dan u 9 h prije podne, prekinut je proces protiv Lisaka,[974] Šalića i ostalih na 7 dana, dok se podigne optužnica protiv Stepinca. U toku dana počelo je saslušavanje Stepinca. On odgovara većinom na opća pitanja, dok na konkretna uskraćuje odgovor. U razgovoru sa istražiteljima između ostaloga je kazao: „Gospodo, već mjesec dana se radi na tome da mi se skine glava. Ako to mora biti, neka bude. Vi si uredite državu kako hoćete, ali od mene nećete dobiti da odustanem od kulturnih crkvenih principa. Na sudu neću govoriti ni ovoliko koliko govorim ovdje, jer ste Vi već unapred stvorili odluku i mi smo već nekoliko puta od Vas proglašeni ratnim zločincima. Možete mi suditi, ali hrvatski narod nećete uvjeriti da je nadbiskup Stepinac ratni zločinac. Ako Vam je baš stalo da se mene smjeni, mogli ste to urediti sa Rimom, preko papinskog nuncija, a ne ići ovim putem." Istražni organi nisu u početku bili dovoljno elastični kod postavljanja pitanja, kasnije se situacija nešto popravila i istraga je već uglavnom završena.

Hapšenje Stepinca ostavilo je vrlo jak utisak na sve slojeve i političke grupacije. Naši aktivisti i simpatizeri primili su tu vijest sa oduševljenjem, jer su se tome nadali i sa nestrpljenjem očekivali. Građani su to dočekali sa priličnim razumijevanjem, jer je Stepinac u toku procesa Lisak-Šalić prilično dobro raskrinkan. Na reakcionarne elemente, a naročito na klerikalce hapšenje je ostavilo vrlo jak utisak i u priličnoj mjeri ih je iznenadilo, jer su smatrali da se vlasti neće usuditi hapsiti Stepinca. Pod dojmom hapšenja Stepinca većina reakcionarnih elemenata mijenja dosadašnje mišljenje o skoroj promjeni u zemlji, te smatraju da je

974 **Erih Lisak** (1912.–1946.) za vrijeme NDH glavni ravnatelj Glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost. Od samog početka priključio se ustaškom pokretu. Nakon završetka rata povukao se s vojskom u Austriju, da bi se nakon nekoliko mjeseci tajno vratio u Hrvatsku (Jugoslaviju) da bi organizirao križarski ustanak protiv komunista. Ubrzo je uhićen i doveden na sud zajedno s nadbiskupom Stepincem i ostalim optuženima. *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997., 121.

ovo znak čvrstine današnje vlasti. Do sada su klerikalci i reakcioneri iz bivših građanskih partija gledali u Stepincu osobu najvećeg političkog značaja u opoziciji i ličnost sa vrlo jakim autoritetom u inostranstvu, te su smatrali da se vlasti ne usude dirati u Stepinca, zbog bojazni od intervencija iz vana. Sada su mišljenje promjenili i gube svaku nadu da bi intervencija iz vana mogla biti uspješna. Kler još jedino očekuje većih rezultata od intervencije papinskog nuncija Harleya.

Situacija i komentari na Kaptolu povodom hapšenja Stepinca.

Unatoč toga što se je ranije po krugovima Kaptola komentiralo da bi moglo doći do hapšenja nadbiskupa Stepinca, ipak je hapšenje mnoge iznenadilo i prouzrokovalo velik strah pred eventualnim daljnjim hapšenjima na Kaptolu i u redovima klera. Prvi i drugi dan nakon hapšenja na Kaptolu su se zadržavali samo oni koji su morali, a ostali su izbjegavali da dolaze na Kaptol i govorili da će sada uslijediti masovno hapšenje svećenstva. Kasnije su se malo umirili, ali se još uvijek pojedinci boje hapšenja i suzdržavaju se davati neke naročite komentare i prognoze. Većinom su se izjašnjavali da je stvar već gotova i da će Stepinac biti osuđen na smrt. Tako na pr. Šenk kaže kratko: „Gotovo je, komunisti će ga ubiti". Inače na Kaptolu ne mogu nikako protumačiti, kako Šalić, Marić i Martinčić govore o nadbiskupu Stepincu i svu krivnju bacaju na njega.[975] Pričaju da su isti hipnotizirani ili im je prije suđenja naređeno da popiju neke kemikalije te ne znaju što govore. Šenk kaže da je mišljenje na Kaptolu kako su Šalić i ostali hipnotizirani, jer inače si ne mogu protumačiti da tako jednostavno priznaju i iznose sve na javnost. Svi žale Stepinca i govore o njegovoj nevinosti, ali u stvari mnogi od njih u

975 Osim Stepincu, sudilo se još osamnaestorici osumnjičenika, među kojima su bili Erih Lisak, svećenici, ali i vlč. Ivan Šalić, tajnik nadbiskupa Stepinca. Zbog očito teških mučenja većina njih, osim Lisaka, okrivila je Stepinca. Detaljnije: Zdenko, RADELIĆ, Nadbiskup Stepinac i slučaj križarske zastave (1945–1946), *Croatica Christiana Periodica*, br. 49., 2002., 175.-185.

užem krugu priznaju krivnju Šalića i drugih, pa čak i samoga Stepinca. Šenk i dr. Beluhan kanonik vjeruju da su Šalić i optuženi – ustaše, te da je Stepinac direktno umiješan sa njima. Za to je dr. Beluhan izrazio mišljenje da je Stepinac trebao već ranije pobjeći. Opaža se da je povodom hapšenja Stepinca došlo na Kaptolu do podvojenih mišljenja, te pojedinci kritiziraju stav Stepinca. Kanonici Marić i Radičević kažu: kada je Stepinac tako radio, nije se niti moglo drugačije dogoditi. Marić je nadodao da zbog Stepinčevog rada i držanja nije mogao on kao sveučilišni profesor dobiti penziju.

Krugovi Kaptola ne vjeruju u neku intervenciju ili pomoć iz inostranstva. Na pitanje hoće li se iz vana poduzeti koraci kako bi se spasilo Stepinca, nadbiskupov tajnik dr. Slamić je odgovorio: „Od toga nema ništa. Da se Vi meni potužite, kako u Vašoj kući čine nepravdu ja ne bih mogao ništa poduzeti, jer će mi inače kazati što ja ovdje imam tražiti i izbacili bi me van. Tako bi ovi učinili, ako se bude netko interesirao iz inozemstva za tu stvar“. U razgovoru o budućem nadbiskupu dr. Slamić je kazao da još ne zna hoće li Rim postaviti nadbiskupa ili će ga postaviti „ovi“ (tj. vlast).

Na Kaptolu je povodom priznanja Šalića i ostalih, a nakon hapšenja Stepinca, nastalo veliko nepovjerenje prema svakome i zato se drže dosta suzdržljivo. Stepinčev šofer Kranjčec kaže da je nakon hapšenja Stepinca nastalo veliko nepovjerenje jednako između svećenstva kao i ostalih, pošto se očekuju ponovna hapšenja, pa se radi toga izbjegavaju sastanci svećenika što je više moguće. U nadbiskupskom duhovnom stolu održana je sjednica dekana zagrebačke biskupije. Kanonik Radičević u svom govoru o hapšenju Stepinca pozvao ih je na molitvu, a donesen je zaključak da se molitve obavljaju za Stepinca i po župama.

Stepinac je prije hapšenja odredio izvjestan broj ljudi koji bi ga zamijenili u slučaju hapšenja, ali računajući da bi pojedinci mogli biti također hapšeni, odredio je izvjestan redosljed ličnosti za zamjenu. Zagrebački biskup Salis Seewis izdao je okružnicu svim župama sa pozivom da se otpočne s molitvama za „nevino“ zatvorenog Stepinca. Do čitanja te okružnice nije došlo, pošto su sa naše strane upućeni drugovi Salis

Seewisu i u ličnom kontaktu skrenuli mu pažnju da to nije zgodno. Salis Seewis se je prestrašio i obečao je da se okružnica neće čitati. Koliko smo do sada obavješteni okružnica se je čitala navodno samo na jednom mjestu, ali ni to nije provjereno.

Kaptol pridaje veliku važnost dolasku papinskog nuncija u Beograd, te kako kaže upravitelj nadbiskupskog dvora Šimećki, Hurleyevi[976] pregovori koje navodno vodi sa Titom u Beogradu, a u vezi sa hapšenjem Stepinca, vrlo su važni. Hurley je 22. ov. mj. došao u Zagreb. Prema dosadašnjim izvještajima Hurley još nije otpočeo sa konferencijama, jer navodno nemaju dobrog tumača.

Komentari klera u Zagrebu.

Popovi u Zagrebu osuđuju držanje Šalića, Martinčića i drugih na procesu, dok im Lisak imponira i uzimaju ga kao primjer. Župnik Gašper izjavio je našem suradniku da ga čudi i da ne može oprostiti Martinčiću što u volikoj mjeri tereti Stepinca i da njegovo držanje nije dostojno jednog provincijala. I niži kler ne očekuje efikasnu pomoć iz inozemstva, a mišljenja su da se u zemlji također ne može ništa značajnoga poduzeti. Jedan fratar konventualac kaže našem saradniku da su se ipak razočarali u Englezima koji vode gadnu politiku. Smatra da su Englezi trebali po završenom ratu sa Njemačkom odmah početi rat sa Rusima i to uz potpunu vojničku pomoć poražene Njemačke. Kad je naš saradnik spomenuo da će se narod sigurno dignuti prije ili za vrijeme suđenja Stepincu, isti fratar je odgovorio: „Naš narod je nesložan. Narod će se dići, do toga mora nužno doći, to je sigurno, ali sada još nismo složni. Nemamo niti vođa naroda. Svi jači vođe su poubijani ili su u inozemstvu. U unutrašnjosti je sve rascjepkano. Nemoguće je ujediniti i složiti kršćanski svijet. Razbijene su sve snage." Ova izjava je vrlo značajna, pošto su Konventualci usko vezani sa Kaptomom i obično dobro obavješteni.

976 U elaboratu uvijek pie „Haarley". Ovdje je to ispravljeno u Hurley.

Kanonik Radičević izjavio je, da su svi 1944. godine savjetovali nadbiskupu Stepincu neka se ne veže sa ustašama, ali on to nije htio slušati. Predstojnica Uršulinskog samostana mater Magdalena u vezi procesa Lisak-Šalić i hapšenja Stepinca između ostaloga kaže, da je Šalić premlad i nije zaslužio da bude tajnikom. Već radi njegovih godina nisu mu trebali povjeriti tu službu. Lisak joj imponira i ne vjeruje da je on učinio zlodjela koja mu se pripisuju. Njegovo držanje na sudu je primjerno. Bila je uvjerena da će se narod dići kada Stepinca zatvore, ali sada kaže da nitko niti ne misli na to. Čudi se što narod ništa ne poduzima i što ljudi mjesto da su ogorčeni – čitaju „Kerempuh". Strahovito je žalosna i kaže, da je zatvaranje Stepinca nešto najgore što smo mogli doživjeti. Govori, kako Stepinac uopće neće da prima hranu koja mu se u zatvoru kuha, nego da traži iz Kaptola vino, konjak i jabuke. Na suđenje će sigurno ići opet samo komunisti, makar se govori da je demokracija. Kaže da bi trebalo dozvoliti svima da prisustvuju suđenju, jer svi bi oni željeli da čuju što Stepinac govori. Čula je da je Vatikan poduzeo korake, a isto tako i Hurley.

Časna sestra Kokička iz samostana ss. „Notre Dame", sa suzama u očima priča da je čula kako su svećenici na procesu zato toliko govorili što im je stavljen neki prašak u hranu, bili su mučeni električnim spravama, sa strujom su im probijali nokte i t.d. Kaže, da se i Stepinca strahovito muči. Čula je da je Hurley došao iz Rima avionom i otišao ravno u Beograd Maršalu, gdje će protestirati radi hapšenja Stepinca.

Držanje i komentari mačekovaca.

Općenito uzevši mačekovski elementi i to naročito intelektualci tumače hapšenje Stepinca kao dokaz naše snage. Kažu, da će se ta snaga još više ispoljiti u koliko mali izgledi Hurleyeve intervencije ne uspiju. Ne vjeruju u intervenciju iz vana, kao niti u intervenciju građana. Turina Božo dr. agronomije kaže, da je hapšenje Stepinca izazvalo među reakcionarnim elementima zaprepaštenje, jer se držalo da se Stepincu ne može ništa desiti, pošto ga štiti Rim i London. Time Narodna Vlast

ispoljuje namjernu snagu i brzinu uništavanja žarišta protunarodnog rada. Krnjavčević dr. Filip izjavljuje, da je hapšenjem Stepinca ilegalna akcija dobila jak udarac, te nadodaje: „To je snaga komunističke Partije i sudbina Stepinca biti će zapečaćena". Valenteković dr. Aleksandar kaže, da hapšenje Stepinca odaje vanrednu jakost i sigurnost Narodne Vlasti usprkos Stepinčevog zaleđa u engleskim i američkim krugovima, te unatoč njegove popularnosti. Cinzek Stjepan trgovac iz Dubrave, povodom hapšenja kaže: „Praf mu budi kad se je vezao sa ustašama, a ne s nama HSS-ovcima". U razgovoru nastoji istaknuti kako u toj cijeloj aferi nema ni truna optužbe protiv HSS-a i mačekovaca.

Odjek hapšenja Stepinca na ustaški elemenat.

Hapšenje Stepinca porazno je djelovalo na ostatke ustaša i njihove simpatizere. Tako na pr. u Svelićevom Jarku sazvao je bivši ustaša Ivanušec svoje sumišljenike i u strahu ih zapitao: „Šta će sada s nama biti, kada su Stepinca uhapsili." Za njih je još veći udarac bio kada su čuli za izručenje Kvaternika i Alajbegovića. Nastala je prava panika među onima ustašama koji su se uspjeli u priličnoj mjeri zakamuflirati, zahvaljujući uništenju ustaške kartoteke. Mnogi koji su ranije bili na raznim položajima i dužnostima, a poslije oslobođenja uspjeli se prikriti, potpuno su izgubili glave od straha da će se saznati za njihova djela ili bivše držanje. Tako na pr. ing. Hećimović, poslanik za vrijeme NDH u Pragu, čiji sin je pred godinu dana osuđena na logor zbog raspačavanja ilegalnih letaka, izgubio je glavu od straha i susjedi pričaju da mu prijeti opasnost od kljenuti srca. U ovakovoj situaciji kod mnogih od njih ne dolazi do punog izražaja samo hapšenje Stepinca.

Utisak na zagrebačke građane.

Simpatizeri dočekali su hapšenje Stepinca sa oduševljenjem. Jedan dio neutralnog građanstva primio je hapšenje kao nešto što je samo po

sebi razumljivo, a jedan dio se tomu čak i veseli. Većina građana se čudi i osuđuje što se je Stepinac toliko povezao sa ustašama. Jedan dio građana pod uticajem neprijateljskih parola i zbog nedovoljne obavještenosti uzima cio slučaj sa rezervom i govore da ne vjeruju u toliku krivnju Stepinca. Razumljivo je da su klerikalci utučeni i žalosni, a mnoge klerikalke odlaze u crkvu tamo mole i plaču. Bilo je nekoliko slučajeva da je u crkvama održana skupna molitva za Stepinca.

Po gradu se šire razne parole i alarmantne glasine. Reakcija govori kako je najbolji dokaz da na procesu Lisaka nije sve u redu, što se suđenje ne prenosi preko radia. Za vrijeme istrage već se je vidjelo da se Lisaka neće moći slomiti i da je stvar sa Stepincem naduvana i zato nema radio prenosa. Vjeruju da se Stepinac nije povezao sa Lisakom kao koljačem, nego kao engleskim agentom, koji je imao zadatak rušiti komunizam, a što je i zadatak rimokatoličke crkve. Govore da na proces imaju pristup samo najpovjerljiviji, pa je zato teško doznati istinu, koja se ili iskrivljuje ili prešućuje. Sa skepsom čitaju novine i tvrde da mnogo toga fali. Priča se da Stepinac neće biti suđen, jer on nije državljanin FNRJ, već kao crkveni poglavar da je državljanin Vatikana i prema tome nema ga pravo svjetovna vlast suditi. Prošireno je da je bio proglašen kardinalom i kroz koji dan treba da ode u Rim, odnosno Vatikan, pošto za crkvene poglavare postoje samo crkveni sudovi. Jedan dan proširila se parola da je Stepinac pušten na slobodu, pa su čak neki sa Kaptola i samostana pitali naše saradnike da li je to istina. U vezi rasprave tj. suđenja Lisak-Šalić proširena je parola da su optuženi hipnotizirani, da su dobili nešto za piti i zato ne znaju što govore i t.d. Lansirane su vijesti da je Stepinac nevin, da su optužbe lažne, da ga mi ne smijemo suditi obzirom na intervenciju sa strane Engleske i Amerike, da su već Saveznici intervenirali ultimatumom i sl.

Odjek hapšenja u provinciji.

Do sada nije u provinciji hapšenje Stepinca prouzrokovalo neke važnije događaje. U udaljenije krajeve ta vijest teško prodire i nisu odmah

bili obavješteni, a u drugim krajevima primljena je ta vijest slično kao i u gradu. Najznačajnija je izjava biskupa Akšamovića u Đakovu, gdje kaže da on garantira da sa njihove strane neće ništa poduzimati na području Đakovačke biskupije. Akšamovićev sekretar u razgovoru o hapšenju Stepinca također je izjavio da oni neće sa svoje strane poduzimati ništa, a ako bi koji pop šta poduzimao to bi moglo biti samo na svoju vlastitu ruku, tj. bez njihovog znanja. U Slavoniji općenito među svećenstvom i klerikalcima vlada potištenost, a komentari su slični kao i u Zagrebu. U Osijeku svećenik Canjuga Anselmo kaže našem saradniku: „Možda su dobili nalog iz Rusije da se Stepinca uhapsi. Zagrepčani su dosta nagli i nije isključeno da ovaj proces bude početak velikog krvoprolića. Izjave pojedinih svećenika koji terete Stepinca su izmišljene i lažne. Englezi, Amerikanci sigurno će sve doznati, ali samo neće ono što bi trebalo. Ja sam uvjeren da ih Stepinac namjerava onako muški kako on to već zna .... „ U Osijeku kaže svećenik Leopold Grbavac: „Ovo je prava sramota što su učinili sa Stepincem. On ima u našoj državi za sobom sigurno oko 5,000.000 vjernika. Stepinac je za vrijeme NDH bio poznat kao antifašista pa je čak bio i interniran, međutim sada ga predstavljaju u narodu kao velikog krvoloka. Uvjeren sam da će izaći na vidjelo razne stvari, koje će biti vlastima neugodne".

U Dalmaciji narod je prilično slabo upoznat sa hapšenjem Stepinca, a naročito na otocima, gdje treba dulje vremena dok saznaju za to. Do sada nisu zabilježeni naročiti komentari. U Zagrebačkom okrugu nisu zabilježeni niti naročiti događaji, a narod u svojim komentarima ne krivi vlast radi Stepinčevog hapšenja, nego pričaju (klerikalci) da su Šalić i Martinčić kukavice što su odali nadbiskupa. Župnik iz Svete Nedjelje Srketić, kaže našem saradniku: „Svi smo se čudili zašto je dr. Vlatko Maček bježao, ali sada vidimo da je pametno učinio. Da je barem i preuzvišeni nadbiskup učinio isto što i dr. Maček, te otišao u inozemstvo". U toku razgovora Srketić je kazao da su u Zagrebu gledali na Stepinca kao na kralja, ali tko će riskirati svoju glavu da organizira manifestacije. On je uvjeren da iz inozemstva neće nitko ništa poduzeti, jer nisu u pitanju direktno njihovi interesi, a pored toga niti ne vjeruje u snagu za-

padnih država. Doslovce kaže: „Već kod Dražinog procesa mi smo vidjeli da Englezi nemaju snage da utječu na događaje u FNRJ. Amerika je slala note i novinare želeći, da se Draži ne sudi, pa su ga ovi ipak sudili, jer vele da ga narod sudi. Tako i za Stepinca govore, da mu narod sudi i sudit će mu. Još ćemo mi doživiti kojekakovih razočaranja. Srbi su se barem divno branili, te Draža i Jovanović nisu barem nikoga odavali i na nikoga krivnju bacali. Mi Hrvati smo nažalost kukavice. Tako na pr. ove kukavice Šalić i provincijal Martinčić sve bacaju na nadbiskupa Stepinca, pa sam odmah znao da će doći do hapšenja i suđenja Stepincu. Sada će oni postaviti Ritiga za nadbiskupa, pa ćemo morati čitati poslanice u kojima će Ritig pisati kako je sve lijepo u Jugoslaviji".

Bivši kotarski predstojnik u Samoboru Mikić kaže: „Sada, kada vlasti imaju dokaze da je Stepinac održavao vezu sa križarima slabo će proći, jer križari ubijaju njihove ljude i pljačkaju zadruge. Stepinac će biti gotov, jer će se njegova optužnica spojiti sa Šalićevom i Lisakovom. To je gotova stvar, jer u novinama stoji da mu je narod osudu izrekao i sada samo pravnici imaju odrediti: vješanje ili streljanje"."

ARHIVSKI IZVORI

Hrvatski državni arhiv (HR-HDA)

fond 310., Komisija za odnose s vjerskim zajednicama, kut. 341., Uprava državne bezbjednosti za NR Hrvatsku, II. Odsjek, II. Odjeljenje, Referada za kler, bez datuma.

fond 1005., Arhiv Rudolfa Bićanića, kut. 3., F-VIII., rukopis „Hrvatska seljačka stranka".

fond 1561, SDS RSUP SRH, šifra 001.0., red. br. 80., Zapisnik saslušanja dr. Nikole Kolareka od 17. VIII. 1948. i 24. VIII. 1948.

fond 1561, SDS RSUP SRH, br. 239508., Zapisnik saslušanja Matije Ivandije od 7. I. 1949.

fond 1561, SDS RSUP SRH, šifra 001.0., Red. br. 80., Zapisnik saslušanja biskupa Franje Salisa-Seewisa od 2. X. 1952.

fond 1561, SDS RSUP NRH) – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 32. Alojzije Stepinac: Dnevnik – III. primjerak

fond 1561., SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 1., O uhićenju i saslušanju nadbiskupa Stepinca.

fond 1561., SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 34.

fond 1561, SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 35.

fond 1561, SDS RSUP NRH – nove akvizicije. 6.3 Dosje 301681 (Alojzije Stepinac), omot 63.

Arhiv Jugoslavije (AJ)

fond 38., Centralni presbiro, fascikl 16, jedinica opisa 56., Izvještaji iz Zagreba iz 1940. godine (srpanj).

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (AHAZU)

fond Ante Trumbić

Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti (ASANU)

fond Viktora Novaka, br. 14.474., br. 259., Kratki pregled važnijih bilježaka iz dnevnika dr. Stepinca

Disertacije

Stipica, GRGIĆ, Uprava u Savskoj banovini (1929.–1939.) – između državnog centralizma i supsidijarnosti, Zagreb, 2014.

Dokumenti u posjedu autora

Narodni odbor Grada Zagreba, Uprava zatvora, Savska cesta 60., Državnom sekrtarijatu za unutrašnje poslove NRH. Odjel za izvršenje kazni. Predmet. Osuđenik Ivandija Antun, prijedlog za uvjetni dopust, 14. IV. 1959.

Intervju s Draženom Vukovom-Colićem, 2. VI. 2014.

NOVINE I TJEDNICI

Glas Koncila (Zagreb)
Slobodna Dalmacija (Split)
Nedjeljna Dalmacija (Split)
Globus (Zagreb)
Danas (Zagreb)
Jutarnji list (Zagreb)
Večernji list (Zagreb)
Novi list (Rijeka)
Katolički list (Zagreb)
Politika (Beograd)
Sokolski Glasnik (Ljubljana)
Blaženi Alojzije Stepinac: Glasnik postulature (Zagreb)

LITERATURA

Zbornici dokumenata

Aprilski rat 1941., Zbornik dokumenata, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1969.

BATELJA, Juraj, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi,* knjiga II., Postulatura blaženog A. Stepinca, Zagreb, 2010.

KRIŠTO, Jure, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.,* I., HIP – Dom i svijet, Zagreb, 1998.

KRIZMAN, Bogdan, *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941-1943.*, Globus-Arhiv Jugoslavije, Zagreb-Beograd, 1981.

PETRANOVIĆ, Branko, ŽUTIĆ, Nikola, *27. marta 1941.*, Tematska zbirka dokumenata, Beograd, 1990.

POŽAR, Petar, *Ustaša: dokumenti o ustaškom pokretu*, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995.

Proces Alojziju Stepincu – dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

Šeper. Građa za životopis, (ur. Đuro Pukec), I-II., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982.-1983.

Vatikan i Jugoslavija, I., (ur. Viktor Novak), Bela knjiga – PIZ „Jugoslavija", Beograd, 1953.

Knjige

150. godina HAZU, 1861-2011, HAZU, Zagreb, 2011.

AKRAP, Gordan, *Kardinal* Stepinac *u dokumentima Gestapa i OZN-e*, Udruga sv. Juraj, Glas Koncila – Laser plus, Zagreb, 2016.

ALY, Götz, *Hitlerova socijalna država*, Fraktura, Zagreb, 2012.

Autobiografija Milana Turkovića, vlastita naklada, Sušak 1938.

AVRAMOVSKI, Živko, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji 1939.-1941.*, III., Arhiv Jugoslavije, Beograd, 1996.

BALFUR, Nil, MEKEJ, Seli, *Knez Pavle Karađorđević*, Litera, Beograd, 1990.

BANAC, Ivo, *Hrvati i crkva*, Profil-Svjelo riječi, Zagreb, 2013.

BATELJA, Juraj, *Blaženi Alojzije Stepinac – Spašavanje Židova i Srba u Drugom svjetskom ratu*, Postulatura bl. A. Stepinca, Zagreb, 2019.

BATELJA, Juraj, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok evanđelja ljubavi*, knjiga 1., Postulatura blaženog Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010.

BATELJA, Juraj, *Blaženi Alojzije Stepinac i prognani* slovenski svećenici *u Drugome svjetskom ratu*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2018.

BATELJA, Juraj, *Rivellijeva zavjera laži. Blaženi Alojzije Stepinac i Srpska pravoslavna crkva*, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca, Zagreb, 2015.

BENIGAR, Aleksa, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, Glas Koncila, Zagreb, 1993.

BIĆANIĆ, Rudolf, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, V. Maček, Zagreb, 1938.

BJELAJAC, Mile, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941.*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2004.

BJELAJAC, Mile, *Jugoslovensko iskustvo sa multietničkom armijom 1918-1991*, UDI, Beograd, 1999.

Bjelovarski ustanak 7.-10. travnja 1941. u povijesnim izvorima – dokumenti, (ur. Željko Karaula), Viatoni d.o.o., Bjelovar, 2012.

BLET, Pierre, *Pio XII. i Drugi svjetski rat prema vatikanskim arhivima*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

BOBAN, Ljubo, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, III., Školska knjiga, Zagreb, 1990.

BOBAN, Ljubo, *Maček i politika HSS 1928.-1941.*, I-II, Liber, Zagreb, 1974.

BOBAN, Ljubo, *Sporazum Cvetković-Maček*, Institut društvenih nauka, Beograd, 1965.

BULAJIĆ, Milan, *Misija Vatikana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, I., Politika, Beograd, 1992.

BULAJIĆ, Milan, *Misija Vatikana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, II., Politika, Beograd, 1992.

Bunjevci i Šokci [napisali Marko Čović i Aleksandar Kokić], Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 1939.

CAZI, Josip, *Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije i rad komunista u njemu: Na političkoj liniji Komunističke partije Jugoslavije. 1935-1940.*, Radničke novine, Zagreb, 1978.

CRNJANSKI, Miloš, *Embehade*, III, Nolit, Beograd, 1984.

CVITKOVIĆ, Ivan, *Ko je bio Alojzije Stepinac*, Izdavačka djelatnost, Sarajevo, 1986.

ČULINOVIĆ, Ferdo, *Jugoslavija između dva rata*, II., JAZU, Zagreb, 1961.

DEDIJER, Vladimir, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, II., Liburnija, Rijeka, 1981.

DEDIJER, Vladimir, *Vatikan i Jasenovac*, Rad, Beograd, 1987.

DESPOT, Zvonimir, *Vrijeme zločina: novi prilozi za povijest koprivničke Podravine 1941. – 1948.*, HIP, Zagreb, 2007.

DIMIĆ, Ljubodrag, ŽUTIĆ, Nikola, *Alojzije Stepinac – država, crkva, nadbiskup (1934.-1941.)*, Filip Višnjić, Beograd, 2017.

DUKOVSKI, Darko, *Istra i Rijeka u prvoj polovici 20. stoljeća (1918.-1947.)*, Leykam international, Zagreb, 2011.

EDWARDS, Robert, *White Death: Russia's War on Finland 1939–40.*, Weidenfeld & Nicolson, London, 2006.

FALCONI, Carlo, *li silenzio di Pio XII, Problemi e documenti*, 22, Sugar Editore, Milano, 1965.

FALCONI, Carlo, *The Silence Of Pius XII*, Little, Brown and Company, Boston, 1970.

FARRELL, Nicolas, *Mussolini. Novi život*, Ljevak, Zagreb, 2008.

FINE, V. A. John, *Bosanska crkva. Novo tumačenje*, BKC, Sarajevo, 2005.

FUIS, Franjo, *Podzemni Zagreb 1934.-1941.*, NIP, Zagreb, 1953.

GABELICA, Ivan, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, Privatna naklada, Zagreb, 2007.

GAURA-HODAK, Orhidea, *Tuđman i Perković. Istina o tajnoj vezi koja je formirala Hrvatsku*, Profil, Zagreb, 2014.

GLIGORIJEVIĆ, Branislav, *Kralj Aleksandar Karađorđević*, 1–3., Zavod za udžbenike, Beograd, 2002.

GLOJNARIĆ, Mirko, *Masonerija u Hrvatskoj*, [s. n.], Zagreb, 1941.

GOLDSTEIN, Ivo, *Holokaust u Zagrebu*, Novi liber – ŽOZ, Zagreb, 2001.

GRUENFELDER, Anna-Maria, *Sustigla ih Šoa. Strani židovski izbjeglice u Jugoslaviji (1933.-1945.)*, Srednja Europa, Zagreb, 2018.

GRUJIĆ, Radoslav, *Spomenica o srpskom pravoslavnom vladičanstvu pakračkom : u slavu četrdesetgodišnjice episkopstva, šezdesetgodišnjice svešteničke službe i osamdesetpetogodišnjice života vladike Mirona*, Sveštenstvo Vladičanstva Parkačkog, Novi Sad, 1930.

HARRIS, Robin, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, Školska knjiga, Zagreb, 2016.

HOPTNER, Jacob, *Jugoslavija u krizi: 1934-1941.*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1973.

HORSTENAU, Glez, *Između Hitlera i Pavelića (memoari kontroverznog generala)*, Nolit, Beograd, 2007.

HUDELIST, Darko, *Rim, a ne Beograd. Promjena doba i mirna ofenziva Katoličke Crkve u Hrvatskoj u Titovoj SFR Jugoslaviji (1975.-1984.)*, Alfa, Zagreb, 2017.

IŠEK, Tomislav, *Hrvatska seljačka stranka u Bosni i Hercegovini 1929.-1941.*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1991.

JAREB, Mario, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta, *Četnici u Hrvatskoj 1941.-1945.*, Globus, Zagreb, 1986.

JELIĆ, Ivan, *Komunistička Partija Hrvatske 1937.-1941.*, I., Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1972.

JONJIĆ, Tomsilav, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, Libar d.o.o., Zagreb, 2000.

KARAULA, Željko, *HANAO – Hrvatska nacionalna omladina*, Naklada Breza, Zagreb, 2011.

KARAULA, Željko, *Mačekova vojska. Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji*, Despot infinitus, Zagreb, 2015.

KARAULA, Željko, *Rudolf Bićanić: intelektualac, ideolog, antifašist, ekonomist: prilozi za biografiju*, Posebna izdanja, HAZU – Zavod HAZU Bjelovar, Bjelovar-Zagreb, 2018.

Kardinal Stepinac – svjedok istine, Glas Koncila, Zagreb, 2009.

KERSHAW, Ian, *Fateful Choices: Ten Decisions that Changed the World, 1940–1941.*, Allen Lane, London, 2007.

KISIĆ-KOLANOVIĆ, Nada, *NDH i Italija*, Naklada Ljevak i Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001.

KONSTANTINOVIĆ, Mihajlo, *Politika sporazuma. Dnevničke beleške 1939-1941. – Londonske beleške 1944-1945*, Mir, Novi Sad, 1998.

KOVAČIĆ, Milivoj, *Stjepan Pavunić. Virovec, vrbovečki i koprivnički župnik*, Hrvatski zemljopis-Naklada Feletar, Samobor-Koprivnica, 2001.

KRIŠTO, Jure, *Hrvatski katolički pokret 1903-1945.*, Glas Koncila – HIP, Zagreb, 2004.

KRLEŽA, Miroslav, *Zapisi sa Tržića*, Oslobođenje, Sarajevo, 1988.

KRUŠELJ, Željko, *Zarobljenici paralelnih povijesti: hrvatsko-srpska historiografska fronta na prijelazu stoljeća,* Srednja Europa, Zagreb, 2018.

KULUNDŽIĆ, Zvonimir, *Atentat na Stjepana Radića*, Stvarnost, Zagreb, 1967.

LACKO, Martin, *Slovenská republika 1939–1945* (in Slovak), Perfekt, Bratislava, 2008.

LUETIĆ-TIJAN, Nedjeljka, *Život Pavla Tijana*, Matica hrvatska, Zagreb, 2014.

MASUCCI, Giuseppe, *Misija u Hrvatskoj 1941.-1945.*, Drinina knjižnica, Madrid, 1967.

MATIJEVIĆ, Margareta, *„Između partizana i pristojnosti". Život i doba Svetozara Rittiga (1873.-1961.),* Plejada – HIP – Podružnica za povijest Slavonije, Srijeme i Baranje, Zagreb, 2019.

MATKOVIĆ, Hrvoje, *Designirani hrvatski kralj Tomislav II., vojvoda od Spoleta*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007.

MATKOVIĆ, Hrvoje, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske – kratak pregled*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1994.

MATKOVIĆ, Hrvoje, *Između Mačeka i Pavelića: politički portret Davida Sinčića,* Naklada Pavičić, Zagreb, 2010.

Mažuran, Majo (urednik), *Govor biskupa J. J. Strossmayera na crkvenom saboru u Rimu o nepogrešivosti Pape.*

MCDONOUGH, Frank, *Hitler, Chamberlain and Appeasement*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

MEŠTROVIĆ, Ivan, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1993.

MILAK, Enes, *Italija i Jugoslavija 1931-1937.*, ISI, Beograd, 1987.

MUŽIĆ, Ivan, *Masoni u Hrvatskoj 1918.-1967.*, Orbis, Split, 1993.

MUŽIĆ, Ivan, *Masoni u Jugoslaviji: (1764-1980): pregled istorije slobodnog zidarstva u Jugoslaviji: prilozi i građa,* Autorsko-izdavačka grupa „Zodne", Beograd, 1988.

PAVELIĆ, Ante, *Doživljaji*, II., Vratna Gora, Zagreb, 1998.

PAVLAKOVIĆ, Vjeran, *The battle for Spain is ours: Croatia and the Spanish Civil War 1936-1939.*, Srednja Europa, Zagreb, 2014.

PAVLOVIĆ, Vojislav, *Od monarhije do republike. SAD i Jugoslavija (1941-1945),* Clio-Glas srpski, Beograd, 1998.

PERIĆ, Ivo, *Vladko Maček. Politički portret,* Golen marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.

PERIĆ, Niko, *Hrvatska starokatolička crkva i Stjepan Radić*, s. a., Subtica, 1935.

PEROVIĆ, Bonifacije, *Hrvatski katoličko pokret. Moje uspomene*, ZIRAL, Zajednica izdanja ranjeni labud, Roma, 1976.

PETEŠIĆ, Ćiril, *Katoličko svećenstvo u NOB: 1941.-1945.*, OOUR Vjesnikova Press agencija, Zagreb, 1982.

PETRINOVIĆ, Ivo, *Ante Trumbić – politička shvaćanja i djelovanje*, NZMH, Zagreb, 1986.

PILEPIĆ, A. *In aedificationem. Pismo svećenika braći svećenicima o problemima naša Katoličke akcije*, Split, 1938.

RADIĆ, Radmila, *Život u vremenima: Partijarh Gavrilo Dožić 1881.-1950.*, Institut za teološka istraživanja, Beograd, 2011.

RADOJEVIĆ, Mira, *Udružena opozicija 1935–1939.*, ISI, Beograd, 1994.

RAHTEN, Andrej, *Izidor Cankar: Diplomat dvije Jugoslavije,* ZRC SAZU, Ljubljana, 2009.

RUŠINOVIĆ, Nikola, *Moja sjećanja na Hrvatsku*, Meditor, Zagreb, 1996..

SALVEMINI, Gaetano, LA PIANA, Giorgiu, *La sorte dell'Italia*, Rim, 1945.

SKENDEROVIĆ, Robert, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice i Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2017.

STANOJEVIĆ, Branimir, *Alojzije Stepinac zločinac ili svetac (Dokumenti o izdaji i zločinu)*, Nova knjiga, Beograd, 1985.

Stepinac mu je ime, I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

STEPINAC, Matija, *O drevnom dogadjaju nove misli ili O nasilnoj smrti hrvatskoga* kralja Zvonimira *te njenim posljedicama za hrvatski narod sa gledišta etičkoga*, Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak), Zagreb, 1905.

STOJADINOVIĆ, Milan, *Ni rat ni pakt*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1970.

STOJKOV, Todor, *Opozicija u vrijeme šestojanuarske diktature 1929.-1935.*, Prosveta, Beograd, 1969.

STOJKOV, Todor, *Vlada Milana Stojadinovića 1935-1937.*, Instutut za savremenu istoriju, Beograd, 1985.

Tajni dokumeti o odnosima Vatikana i ustaške „NDH", Biblioteka Društvo novinara Hrvatske, Zagreb, 1952.,

Tko je tko u NDH, Minerva, Zagreb, 1997., 362.

TOMASEVICH, Jozo, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941.-1945. Okupacija i kolaboracija*, EPH Liber, Zagreb, 2010.

VERAJA, Fabija, *Nikola Moscatello, savjetnik jugoslavenskog poslanstva pri Svetoj Stolici. „Uspomene" u svjetlu dokumenata*, Hrvatski Zavod Svetog sv. Jeronima, Rim, 2014.

VINAVER,Vuk, *Jugoslavija-Francuska između dva rata*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1985.

VOLNER, Hrvoje, *Od industrijalca do kažnjenika. „Gutmann“ i „Našička“ u industrijalizaciji Slavonije*, Srednja Europa, Zagreb, 2019.

VRANEKOVIĆ, Josip, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca*, Zagreb, 2011.

ZEBIĆ, Enis, *Od liberalnog do autoritarnog: filozofija politike Julija Makanca*, Antibarbarus, Zagreb, 2013.

ŽIVOJINOVIĆ, R. Dragoljub, LUČIĆ, Dejan, *Varvarstvo u ime Hristovo. Prilozi za Magnum Crimen*, Nova knjiga, Beograd, 1988.

Članci

[N. V.], Stepinac u svetlosti dokumenata, *Međunarodna politika*, br. 24., prosinac 1952., 20.-22.

[N. V.], Stepinac u svetlosti dokumenata, *Međunarodna politika*, br. 1., siječanj 1953., 14.-19.

AKMADŽA, Miroslav, Pregovori Svete Stolice i Jugoslavije i potpisivanje protokola iz 1966. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2., 2004., 473.-503.

AKMADŽA, Miroslav, Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine, *Croatica Christiana Periodica*, 52., 2003., 171.–202.

ARTUKOVIĆ, Mato, Nadbiskup Stepinac o sibinjskim žrtvama i mise zadušnice za njih u crkvama Zagrebačke nadbiskupije u veljači i ožujku 1935. godine, *Diacovensia*, 26., br.4., 2018.., 583.-607.

BALTA, Ivan, Kolonizacija u Slavoniji od početka XX. stoljeća s posebnim osvrtom na razdoblje 1941. – 1945. godine, *Radovi Zavoda povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 43., 2001., 459.-478.

BARKER, Elisabeth, Državni udar u Beogradu i Britanci – Vojni puč 27. ožujka 1941., *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1., 1981., 7.-28.

BIBER, Dušan, O padu Stojadinovićeve vlade, *Istorija XX veka*, 14., 1966., 5.–71.

BIONDICH, Mark, Kontroverze u vezi s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj u vrijeme rata 1941.-1945., *Zbornik Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, Alineja, Zagreb, 2009., 131.-166.

BOBAN, Ljubo, Msgr. Alojzije Stepinac i jugoslavenska država, *Kačić*, br. 25., 1993., 763.-775.

BOBAN, Ljubo, Sastanak V. Mačeka s knezom Pavlom (u Studenom 1936) i M. Stojadinovićem (u siječnju 1937), *Časopis za suvremenu povijest,* br. 2., 1970., 181.-210.

Epilog jednog neprijateljstva, *Međunarodna politika*, br. 1., siječanj 1953., 1.-4.

GRGIĆ, Stpica, Dnevnici nadbiskupa Alojzija Stepinca: III. prijepis iz dosjea Stepinac,

UTILE CUM DULCI – *Zborniku u čast Pavlu Knezoviću*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2019., 543.-562.

HOLJEVAC, Željko, Krvava Bugarska Joea Matošića iz 1925. godine, *Hrvatsko-bugarski odnosi u 19. i 20. stoljeću*, Hrvatsko-bugarsko društvo u Zagrebu, Zagreb, 2005., 119.-124.

IVIČEVIĆ, Jozo, Politički program ratnoga HSS-a i „puč Vokić-Lorković", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3., 1995., 489.-496.

Jedna pogana knjiga: Rodjena u mržnji, gradjena na lažima i falsifikatima (knjiga Karla Falconija: Šutnja Pia XII), *Stepinac mu je ime*, II, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 416.-451

JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta, Iz povijest četničkog pokreta u Hrvatskoj između dva rata 81934-1936), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 21., 1988., 145.-232.

JOVIĆ, Dragiša, Pobuna seljaka u okolici Slav. Broda februara 1935. godine, *Zbornik Historijskog instituta Slavonije*, IX., 1972., 157.-209.

KARAKAŠ-OBRADOV, Marica, Žrtve savezničkih bombardiranja Nezavisne Države Hrvatske u jugoslavenskim popisima žrtava rata (1947., 1950. i 1964.) i hrvatskim žrtvoslovima (1991.-2005.), *Polemos*, 10., 2007., 2., 73.-83.

KARAULA, Željko, Mile Budak i tjednik „Hrvatski narod" 1939.-1940., *Zbornik Dani Franje Tuđmana: Hrvati kroz stoljeća*, br. 1., 2008., 189.-213.

KARAULA, Željko, Naš „vođa" – stvarnje kulta Vlatka Mačeka, *Zbornik 110. godina Hravtske seljačke stranke*, Matica hrvatska – Povijest društvo Križevci – Zaklada braće Radić, Zagreb, 149.-164.

KEČKEMET, Duško, *Život Ivana Meštrovića (1883.-1962..-2002.)*, Školska knjiga, Zagreb, 2009.

KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira, Kako je Rudolf Bićanić doživio Sovjetski Savez 1940. godine, *Historijski zbornik*, 60., 2007., 215.-245.

KOLJANIN, Milan, Nadbiskup Stepinac i vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, *Zbornik nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugog svjetskog rata i poraća,* Zagreb, 2016., 125.-149,

KOPRIVICA-OŠTRIĆ, Stanislava, Jugoslavenski dobrovoljci u jedinicama španjolske republikanske vojske 1936.-1939., *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2., 1987., 1.-26.

KRIŠTO, Jure, Biskup antifašist protiv komunista Josipa Broza Tita – Vatikanska misija američkoga nadbiskupa Josepha P. Hurleya u počecima Titove Jugoslavije, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1., 2009., 231.-275.

KRIŠTO, Jure, Hrvatsko katoličanstvo i ideološko formiranje Stjepana Radića (1893.-1914.*)*, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 23., br. 1.-3., 129.-165.

KRIŠTO, Jure, Katolička crkvena hijerarhija i društva tijekom diktature kralja Aleksandra I.Karađorđevića, *Zbornik Hrvatska između slobode i jugoslavenstva,* Naklada Trpimir, Zagreb, 2009., 145.-166.

KRIZMAN, Bogdan, Italija u politici kralja Aleksandra i kneza Pavla (1918-1941.), *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 7., br. 1., 1975., 33.-96.

KRIZMAN, Bogdan, Njemački emisar W. Malletke kod V. Mačeka uoči napada na Jugoslaviju 1941., *Časopis za suvremenu povijest*, II., 1975., 152.-163.

KRIZMAN, Bogdan, Zabilješka Srgjana Budisavljevića o državnom udaru 27. III 1941., *Časopis za suvremenu povijest,* br. 2–3., 1971., 196.-213.

KRIŽE, Željka, Diplomatski odmosi Nezavisne Države Hrvatske i Japana, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 37., 2005., 311.-323.

KRNJEVIĆ, Juraj, Moje uspomene na kardinala Stepinca, *Stepinac mu je ime*, svezak I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 102.-104.

LAKIĆ, Zdenka, Prodor ideologije fašima u redove omladine. Djelovanje 'Hrvatskog junaka' u razdoblju 1939-1941., *Marksistička misao*., 3., 1986.

MANOJLOVIĆ, Koraljka, Događaji u Senju 9. svibnja 1937. Prilog proučavanju političkog terora u Hrvatskoj, *Senjski zbornik*, 1991., 237.-258.

MARKEŠIĆ, Ivan, Početci djelovanja Hrvatskoga katoličkog akademskog društva Domagoj, *Hrvatski katolički pokret,* Vijeće za laike HBK – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., 309.-320.

MATIJEVIĆ, Margareta, Stepinčev „dossier" Svetoj Stolici (31. 05. 1943.), *Croatia Christiana Periodica*, 40., 1997., 107.-139.

MATIJEVIĆ, Zlatko, Hrvatska pučka stranka i Stjepan Radić (1919.-1928.), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 32-33., br. 1., 2000., 257.-266.

MATIJEVIĆ, Zlatko, Reformni pokret dijela nižega svećenstva u Hrvatskoj (1919-1924.), *Povijesni prilozi*, sv. 8., br. 1., 1989., 3-67.

MATKOVIĆ, Stjepan, JONJIĆ, Tomislav, Dnevnik Kerubina Šegvića 1943.-1945., *Croatica Christiana periodica*, Vol. 40., br. 77., 2016., 193-230

MLADINEO, Goran, Primjer vjerskog pragmatizma: prijelaz viških težaka na pravoslavnu vjeru između dva svjetska rata, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Vol. 40., 2008., 231.-248.

MLIVONČIĆ, Ivica, Stepinac i masoni, *Hrvatska obzorja*, 6., 1998., 3., 557-576.

NINČEVIĆ, Marijan, BRČIĆ, Filip, Diplomatski odnosi Vatikana i Kraljevine Jugoslavije: konkordat iz 1935. godine, *Nova prisutnost*, 14., 2016., br. 2,., 299.-307.

NOVAK, Viktor, Principium et fines-veritas (Povodom slučaja nadbiskupa Stepinca), *Međunarodna politika*, br. 13., II., 1951., 7.-10.

NOVAK, Viktor, Vatikan na braniku italijanskog imperijalizma, *Međunarodna politika*, br. 21., 1953. NOVAK, Viktor, Što pokazuje podudarnost akcije Vatikana i anglikanske crkve, *Međunarodna politika*, br. 9., 1953.

PAVLOVIĆ, Aleksandar, Prostorni raspored Srba i Crnogoraca kolonizovanih na Kosovo i Metohiju u periodu između 1918. i 1941. godine, *Baština,* br. 24., 2008., 231.-245.

PAVLOVIĆ, Aleksandar, Prostorni raspored Srba i Crnogoraca kolonizovanih na Kosovo i Metohiju u periodu između 1918. i 1941. godine, *Baština,* br. 24., 2008., 231.-245.

PEKLIĆ, Ivan, Ljubomir Maštrović (1893.–1962.), *Podravina*, br. 7., 2005., 131.-154.

PERIĆ, Ratko, Stepinčevi inteventi kod Pavelića, *Hercegovina*, br. 3., 2017., 179.-211.

PETRANOVIĆ, Branko, Aktivnost rimokatoličkog klera protiv sređivanja prilika u Jugoslaviji (mart 1945. – septembar 1946.), *Istorija XX veka*, V., 1963., 263.-313.

PEZET, E, Stepinac – Tito: Contextes et eclairages de „LAffaire", Nouvelles Editions Latines, Paris, 1959. (tekst je preveden na hrvatski jezik u zborniku „*Stepinac mu je ime*, I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 296.-322.)

Pisma nadbiskupa Alojzija Stepinca Ivanu Meštroviću, *Stepinac mu je ime*, I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 433.-441.

RADELIĆ, Zdenko, Nadbiskup Stepinac i slučaj križarske zastave (1945.-1946.), *Croatica Christiana Periodica,* br. 49., 2002., 175.-185.

RADIĆ, Radmila, Alojzije Stepinac i odnos prema Srbima i pravoslavlju, *Zbornik nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugog svjetskog rata i poraća*, Zagreb, 2016., 193.-209.

RAZUM, Stjepan, Dugo očekivani odgovor. Uz predstavljanje knjige Jure Krište, Sukob simbola. Politika, vjera i ideologije u NDH, *Časopis za suvremenu povijest*, 34., br. 3., 2002., 952.

SAKAČ, Stjepan, Barbara Stepinac i svećeničko zvanje njezinog Alojzija, *Stepinac mu je ime*, svezak I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 85.-101.

SEKELJ, Laslo, Antisemitizam u Kraljevini Jugoslaviji (1918–1945), *Revija za sociologiju*, Vol. XI., 1981., br. 3-4., 179.-189.

ŠANJEK, Franjo, Dr. Alojzije Stepinac i Nezavisna država Hrvatska u svjetlu nadbiskupova dossiera Svetoj Stolici (1943.), *Croatia Christiana Periodica*, 40., 1997., 97-105.

ŠÖMEN, Branko, ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Zlata, Ivo Tartaglia u slobodnozidarskoj dionici političkog i inog djelovanja, *Zbornik Ivo Tartaglia: političar i intelektualac*, Jakir, Aleksandar, Buljan, Marijan (ur.), Književni krug Split, Split, 2016., 309.-322.

ŠVAB, Mladen, Mate Ujević, utemeljitelj suvremene hrvatske enciklopedike, *Radovi Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža"*, knj. 2., 1992., 9.-73.

TERZIĆ, Milan, Odnos Jospia Broza Tita prema Rimokatoličkoj crkvi 1945-1952., *Vojnoistorijski glasnik*, br. 1-2., 1996., 129.-142.

ZNIDARČIĆ, Lav, Križarska organizacija, životno djelo Ivana Merza, *Obnovljeni život*, 52., br. 3-4., 1997., 251.-256.

INTERNETSKE STRANICE

https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201704221110879935-stepinac-dnevnik-beatifikacija-mesovita-komisija-123/ (2. VIII. 2019.)

https://www.index.hr/vijesti/clanak/msgr-batelja-odgovara-na-napise-o-tajnim-stepincevimdnevnicima/163712.aspx (2. IX. 2019.)

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2017_05_46_1070.html (1. II. 2018.)

http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1890 (2. I. 2018.)

https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/preminuo-tajnik-alojzija-stepinca.html (4. I. 2018.)

http://standard.rs/2017/06/06/o-dnevniku-alojzija-stepinca/?ns_abc=latin (5. I. 2018.)

http://www.glas-javnosti.rs/node/16317 (5. I. 2018.)

https://www.vecernji.hr/vijesti/stepinac-je-pisao-i-intimni-dnevnik-koji-je-u-beogradu-736762 (5. I. 2018.)

http://www.pravda.rs/lat/2017/04/23/uvid-u-tajni-dnevnik-pogledajte-sta-je-ustaski-zlocinac-stepinac-govorio-o-srbima/ (4. I. 2018.)

http://ivanmerz.hr/staro/international/eng/index.htm (4. I. 2018.)

https://www.blic.rs/vesti/drustvo/sokantno-svedocenje-kako-je-stepinac-planirao-pokatolicavanje-srba/0ymkt8e (4. I. 2018.).

http://kc.org.rs/krist-kralj-beograd/ (2. VIII. 2019.)

https://www.kanonsko-pravo.info/index.php/katedra (2. VIII. 2019.)

https://www.bib.irb.hr/855625 (3. VIII. 2019.)

https://www.biografija.com/vladko-macek/ (2. VIII. 2019.)

https://verbum.hr/autori/poglajen-stjepan-tomislav (2. VIII. 2019.)

http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A23946/Banovina-Hrvatska–i-backi-Hrvati-(1)/ (2. IX. 2019.)

http://stepinac.zg-nadbiskupija.hr/hr/svjedocanstva-i-dokumenti/dokumenti/1933-1939/766 (2. VIII. 2019.)

http://www.hss-kkz.hr/index.php/iz-povijesti/113-o-hss-u-u-durdeveckoj-podravini-1937-1939-godine (3. VIII. 2019.)

https://podravske-sirine.com.hr/arhiva/4827 (4. VIII. 2019.)

https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-politika/stepinac-i-tito-u-cetiri-oka-45-zatajena-istina-pregovarali-su-na-tuskancu-nastojali-se-dogovoriti-a-onda-je-kardinal-uzbuden-izjurio-iz-kabineta/8900012/ (2. IX. 2019.)

KAZALO IMENA

N

O

P

T

U

V

W

Z

Ž